

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL „BUCOVINA” – RĂDĂUȚI

BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE

Vol. II.2

SENATUL
LEGLATURA 1920–1922

Cernăuți. Reședința metropolitană.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

**BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL
ROMÂNIEI ÎNTREGITE**

VOL. II. 2

SENATUL, LEGISLATURA 1920–1922

**BUKOWINER IM PARLAMENT
DES VEREINIGTEN RUMÄNIEN**

BAND. II. 2

SENAT, LEGISLATUR 1920–1922

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL „BUCOVINA” RĂDĂUȚI

BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE

Vol. II. 2

SENATUL, LEGISLATURA 1920–1922

Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii
de RODICA IAȚENCU și MARIAN OLARU
Indice de nume de RODICA IAȚENCU

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI, 2018

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050 711, București, România
Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Referenți științifici: Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române
dr. Mihai-Ștefan Ceaușu, cercet. șt. gr. I

Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (45), seria „Documente” (3)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Bucovineni în Parlamentul României întregite / Rodica Iațencu, Marian Olaru
(sub îngrijirea). – București: Editura Academiei Române, 2014 – vol.
ISBN 978-973-27-2472-9
Vol. 2. Partea 2: Senatul, legislatura 1920-1922. – 2018. – Index. -
ISBN 978-973-27-2826-0

I. Iațencu, Rodica (ed.)

II. Olaru, Marian (ed.)

342.53(498)

Coperta: Reședința Mitropolitană din Cernăuți. complex de construcții proiectat de către arhitectul ceh Josef Hlávka, format din trei clădiri principale, construite în stil mauro-bizantin în perioada 1864–1878: Facultatea de Teologie, cu biserica seminarială, închinată Sfinților Trei Ierarhi; mănăstirea (Presbyterium) unde a funcționat cea dintâi tiparniță românească, și Palatul Mitropolitan propriu-zis, cu Sala Sinodală (cu pereții placați cu marmură și ornamentați cu scene pictate în fresce aurii de către pictorul vienez Karl Swoboda) unde, la 15/28 noiembrie 1918, s-a întrunit Congresul general al Bucovinei, care a votat unirea necondiționată a provinciei cu Regatul României.

Sursa: <https://romaniaimaginideicrisiazi.wordpress.com/2014/01/12/>.

Redactor: Mădălina-Oana MIHĂILĂ

Tehnoredactor: Doina STOIA

Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

DTP: Rodica IAȚENCU și Raluca-Irina MUSCĂ

Bun de tipar: 3.01.2018; format: 16/70 · 100

Coli de tipar: 26,25

C.Z. pentru biblioteci mari: $\left\{ \begin{array}{l} 328 (498): 92 (498.6) \llcorner 1920-1922 \llcorner \\ 92 (498.6): 328 (498) \llcorner 1920-1922 \llcorner \end{array} \right.$

C.Z. pentru biblioteci mici: 328

CUPRINS

Introducere	7
Notă asupra ediției.....	29
Rezumatele intervențiilor parlamentare	31
Zusammenfassungen der parlamentarischen Reden.....	35

INTERVENȚII PARLAMENTARE

1. Nicolai Ailincăi	39
2. Constantin Cosmiuc	42
3. George Grigorovici	44
4. George Jemna.....	164
5. Ion Nistor	168
6. Erast Tarangul	359
7. Ipolit Tarnavski	366

DOCUMENTE

1. Listă guverne (1920–1922)	373
1.1. Guvernul Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921).....	373
1.2. Guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921 – 19 ianuarie 1922)	375
1.3. Guvernul Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926).....	376
2. Proiecte de lege	378
2.1. Proiect de lege pentru conservarea pădurilor (18 august 1920)	378
2.2. Proiect de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina (29 iunie 1921, 14 iulie 1921).....	380
2.3. Proiect de lege privitor la majorarea competenței civile a autorităților judecătorești din Bucovina (15 iulie 1921)	387
2.4. Lege pentru lichidarea despăgubirilor de război și amortizarea datoriei publice interne (20 iulie 1921)	388
3. Discursuri parlamentare	390
3.1. A. C. Cuza (doctrina socialistă)	390
3.2. Matei Cantacuzino (activitatea guvernului și viața politică internă).....	394
4. Memoriul funcționarilor publici din Ardeal, Banat și părțile ungurene (14 aprilie 1921).....	406
Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii (colecție fondată în anul 1996).....	409
Indice de nume	413

INTRODUCERE

Alegerile parlamentare din anul 1920 (data alegerilor a fost fixată pentru zilele de 25, 26, 27 mai pentru Adunarea Deputaților și 30, 31 mai pentru Senat) au fost organizate de guvernul condus de către generalul Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921), președintele Partidului Poporului, și s-au desfășurat pe baza tipului de scrutin introdus prin Decretul-lege privind reforma electorală din 14 noiembrie 1918 (vot universal, egal și direct).

În perioada premergătoare alegerilor, Partidul Poporului a atras în rândurile sale o grupare din Partidului Național Român (condusă de Octavian Goga, Ioan Suci, Petru Groza) și una din Partidul Democrat al Unirii din Bucovina (condusă de Dorimedont Popovici). Guvernul a realizat un cartel electoral cu Partidul Conservator Democrat și Partidul German din România. Forțele politice ale opoziției au format Federația Democrației Național-Sociale (Partidul Național Român din Transilvania, care a depus liste electorale separate în circumscripțiile din Transilvania, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Naționalist Democrat – Nicolae Iorga, gruparea independentă dr. Nicolae Lupu). Partidul Național Liberal a candidat singur, la alegeri participând și Partidul Socialist.

Alegerile din mai 1920 s-au încheiat cu următoarele rezultate: Partidul Poporului – 206 mandate; Partidul Național Român – 27 de mandate; Partidul Țărănesc (Ion Mihalache) – 25 de mandate; Partidul Țărănesc (Ion Inculeț) – 23 de mandate; Partidul Socialist – 20 de mandate, Partidul Conservator Democrat – 10 mandate; Partidul German – 10 mandate¹.

Lucrările Parlamentului s-au deschis la 20 iunie 1920. În perioada 30 iunie 1920 – 22 ianuarie 1922, președinte al Adunării Deputaților a fost Duiliu Zamfirescu, iar președinte al Senatului, Constantin Coandă.

În ceea ce privește Bucovina, guvernul Alexandru Averescu a desființat organele care asigurau administrația proprie a provinciei, atribuțiile Secretariatelor/Serviciilor de Stat din Cernăuți trecând asupra ministerelor de resort/departamentelor corespunzătoare din guvernul central.

În planul vieții politice, în perioada la care ne referim (1920–1922), în Bucovina s-au produs schimbări importante. După demisia guvernului Al. Vaida-Voevod (13 martie 1920), Partidul Democrat al Unirii (P.D.U.), condus de Ion Nistor, a aderat la Federația Democrației Național-Sociale (această grupare, condusă de Nicolae Iorga, a adunat partidele Blocului Parlamentar, trecute în opoziție)². Inițial,

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 47, 2 iunie 1920, p. 1439–1448.

² Ion Nistor. *Din viața politică*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1921”, Cernăuți, 1921, p. 166. Blocul Parlamentar s-a format la 25 noiembrie 1919, cu scopul de a forma o majoritate parlamentară pentru susținerea guvernului Al. Vaida-Voevod. A fost o coaliție politică alcătuită din Partidul Național Român (Transilvania), Partidul Țărănesc (Regatul României), Partidul Țărănesc (Basarabia), Partidul Democrat al Unirii (Bucovina), Partidul Naționalist Democrat și gruparea independentă condusă de Nicolae Lupu. Acesta s-a dizolvat la 13 martie 1920, odată cu demisia guvernului Al. Vaida-Voevod.

P.D.U. a încercat o colaborare cu guvernul Alexandru Averescu, dar impunerea anumitor condiții politice – fuzionarea cu partidul ce urma să se înființeze, Partidul Poporului (17 aprilie 1920), și asumarea răspunderii pentru măsurile de unificare au determinat, cum afirma Ion Nistor: „o schimbare esențială în conduita noastră politică de până atunci. Ne găseam la o răspântie de drum în calea noastră politică. Ni se cerea să ne schimbăm cu desăvârșire orientarea noastră politică [...]”³.

Cealaltă grupare politică bucovineană, a lui Iancu Flondor, a fuzionat cu Partidul Poporului. În această perioadă au mai activat în Bucovina Partidul Social-Democrat (organizat în secții naționale: română, germană, evreiască, ucraineană și poloneză)⁴, grupul țărănesc, neconstituit în partid⁵, și gruparea lui Dorimedont Popovici, care s-a desprins din P.D.U. și a aderat la Partidul Poporului⁶.

Organizarea alegerilor parlamentare din Bucovina s-a făcut în baza Decretului-lege nr. 1638/8 aprilie 1920⁷, care a modificat unele prevederi ale Decretului-lege electoral pentru Bucovina nr. 3620/24 august 1919⁸. Conform noii legi electorale, în fiecare circumscripție electorală se repartiza un număr de comune a căror populație să însumeze 50 000 de locuitori pentru alegerile de deputați și 100 000 de locuitori pentru alegerile de senatori. Urmău să fie aleși 17 deputați și 10 senatori în cele 23 de circumscripții electorale organizate în Bucovina.

La alegerile din mai 1920 au participat: Partidul Democrat al Unirii, Partidul Social-Democrat din Bucovina, candidați ai naționalităților minoritare și candidați independenți. În această legislatură parlamentară, populația Bucovinei a fost reprezentată de 16 deputați (George Grigorovici, care a candidat pentru ambele Camere, a optat pentru mandatul de senator; în circumscripția Cernăuți-oraș au fost aleși și trei deputați supleanți)⁹ și 10 senatori, dintre care unul de drept (mitropolitul Bucovinei) și

³ *Ibidem*, p. 167.

⁴ Înființat în anul 1896, Partidul Social-Democrat a fost singura formațiune politică din Bucovina care a supraviețuit Primului Război Mondial, continuându-și activitatea până în anul 1938. În structurile de conducere ale Federației Partidelor Socialiste din România, constituită în iunie 1921, s-au aflat bucovinenii: George Grigorovici (președintele Comitetului Executiv), Iacob Pistiner (secretar), Constantin Krakalia (membru al Comisiei de Control), Romulus Dan (membru supleant). Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994, p. 139.

⁵ Grupul țărănesc s-a transformat în partid la începutul anului 1922 și a fuzionat cu Partidul Țărănesc din Regatul României. Filiala bucovineană a fost condusă de Teofil Sauciuc-Săveanu. Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 81.

⁶ *Ibidem*, p. 77.

⁷ Dezbaterile Constituantei – Senatul, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita D.S., M.O.), nr. 107, 6 august 1921, p. 2736.

⁸ Decretul-lege privind reforma electorală din 14 noiembrie 1918. Decretul-lege electoral pentru Bucovina, nr. 3620/24 august 1919. Decretul-lege cuprinzând dispoziții privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților și Senat în Transilvania. Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș, nr. 3621/24 august 1919 au fost în vigoare, cu unele modificări, până în anul 1926 (în baza acestora au fost organizate alegerile parlamentare din anii 1919, 1920 și 1922). Unele dintre modificări se refereau la redimensionarea adunărilor alese, din anul 1920 crescând norma de reprezentare, astfel că numărul deputaților s-a redus: de la 337 la 231 în Vechiul Regat și Basarabia, de la 205 la 121 în Transilvania și de la 27 la 17 în Bucovina. O reducere similară a mandatelor s-a produs și la Senat, însă mandatele de drept s-au prezervat. Alexandru Radu, *Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică* (1), în „Sfera politică”. Revistă de științe politice editată de Fundația „Orient Express”, București, vol. XX, nr. 1 (167), ianuarie – februarie 2012; accesat online la adresa <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/167/art01-RaduA.php> (10 februarie 2015).

⁹ Pentru detalii privitoare la organizarea alegerilor în Bucovina și activitatea deputaților bucovineni în legislatura 1920–1922, vezi vol. *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.1. *Adunarea*

nouă aleși (opt prin vot universal și unul din partea Universității din Cernăuți), care au candidat din partea Partidului Poporului, Partidului Social-Democrat din Bucovina, Partidului Democrat al Unirii, Partidului Democrat. Comparativ cu alegerile din noiembrie 1919, acum a fost ales un număr mai mare de parlamentari aparținând naționalităților minoritare (ucraineni, evrei, germani), care au câștigat toate mandatele de deputați în circumscripția Cernăuți-oraș, înregistrând succese și în circumscripțiile Storjineț, Zastavna, Cotmani și Vijnîța. Vizita familiei regale în provincie (16–18 mai 1920) și întrevederile primului ministru Alexandru Averescu cu reprezentanții minorităților entice din Bucovina au avut un rol important în decizia acestora de a participa activ la alegeri. De acum datează, în practica electorală din Bucovina, și începutul alianțelor dintre partidele minoritare și partidul de guvernământ, în acest caz între Partidul German și Partidul Poporului¹⁰.

În fața Parlamentului și a noului guvern Alexandru Averescu, o coaliție între Partidul Poporului și Partidul Democrat, se ridicau probleme de mare importanță. Acum au fost ratificate decretele-lege privitoare la reforma agrară (1921), tratatele de pace semnate cu Austria, Germania și Ungaria (29 iulie – 14 august 1920), au fost realizate reforma financiară și unificarea monetară, a fost votată Legea privind sindicatele profesionale. În plan extern s-a constituit Mica Înțelegere (1920), organizație politică defensivă, din care făceau parte Republica Cehoslovacă, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și România, a fost semnată Convenția de alianță defensivă cu Polonia (3 martie 1921). În urma demisiei ministrului de externe, Take Ionescu (Partidul Democrat), se provoacă o criză politică, iar cabinetul Averescu își depune mandatul. Acestuia i-a urmat guvernul condus de Take Ionescu (17 decembrie 1921 – 19 ianuarie 1922).

La 22 ianuarie 1922, a fost publicat decretul de dizolvare a Parlamentului, iar cabinetul condus de Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926) a anunțat o nouă consultare a corpului electoral în perioada 1–11 martie 1922. Noile adunări legiuitoare urmau să fie convocate la București pentru data de 27 martie 1922.

Validarea alegerilor parlamentare pentru Senat

1. Județul Suceava

În ședința Senatului din 22 iunie 1920 s-a propus validarea alegerilor de senatori pentru județul Suceava¹¹. Aici, pentru două locuri de senatori, s-au prezentat

Deputaților. legislatura 1920–1922 (în continuare se va cita *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.1. *Adunarea Deputaților. legislatura 1920–1922*), ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu. București, Editura Academiei Române, 2016.

¹⁰ Florin-Răzvan Mihai, *Dinamica electorală a candidaților minoritari din Bucovina la alegerile generale din România interbelică*, în vol. Vasile Ciobanu, Sorin Radu (coordonatori), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. V, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2010; accesat online la adresa <http://mihaiFlorinrazvan.ro/?p=132> (12 ianuarie 2015).

¹¹ După anexarea nordului Moldovei la Imperiul Austriac, ținutul Suceava a fost împărțit în două. Partea care a revenit Bucovinei a constituit districtul Suceava, iar cea care a rămas în Moldova a format ținutul Suceava, cu o capitală nouă, la Fălticeni. În perioada cuprinsă între Marea Unire și votarea Legii pentru unificare administrativă (14 iunie 1925) s-a păstrat specificul organizării administrativ-teritoriale în provinciile istorice. În Bucovina, regimul administrativ a fost reglementat

12 candidați, înscriși pe șase liste electorale. Numărul alegătorilor înscriși – 14 195; numărul votanților – 11 752; numărul voturilor anulate – 802. Biroul electoral, aplicând principiul majorității relative, a proclamat aleși pe candidații care au întrunit cele mai multe voturi: Nicolai Ailincăi (lista nr. 1, 4 201 voturi); Gh. Tudoran (lista nr. 2, 4 178 de voturi). La dosar nu s-au înregistrat contestații, motiv pentru care aceste candidaturi au fost validate de către Secțiunea de verificare a Senatului¹².

2. Județele Câmpulung și Gura-Humorului

Circumscripției electorale Câmpulung – Gura-Humorului i-a fost alocat un loc de senator, pentru care s-au prezentat patru candidați: Constantin Cosmiuc, Alexandru Sbiera, Iorgu G. Toma, Nistor Andronicescul. În cursa electorală pentru obținerea unui mandat de senator s-au înscris și alți candidați, care s-au retras: Nicu Carabioschi, Romulus Reuș, Gheorghe Huțu¹³. Numărul alegătorilor înscriși – 12 873; numărul votanților – 7 474; numărul voturilor anulate – 58. Rezultatele alegerilor au fost următoarele: Alexandru Sbiera – 220 de voturi; Iorgu G. Toma – 545 de voturi; Nistor Andronicescul – 222 de voturi; Constantin Cosmiuc – 6 429 de voturi. Conform art. 109 al Decretul-lege electoral pentru Bucovina nr. 3620/24 august 1919, Biroul electoral, aplicând principiul majorității absolute, l-a proclamat ales senator pe Constantin Cosmiuc (Partidul Poporului), iar Secțiunea de verificare a Senatului a validat această alegere¹⁴.

3. Județul Rădăuți

Circumscripției electorale Rădăuți i s-a alocat un loc de senator, pentru care s-au prezentat trei candidați: Ipolit Tarnavschi, Artemi Trufin și Ilarion Ungureanu. Numărul alegătorilor înscriși – 8 316; numărul votanților – 4 388; numărul voturilor anulate – 43. Ipolit Tarnavschi (Partidul Poporului), întrunind majoritatea absolută (3 015 voturi), a fost proclamat senator, iar alegerea acestuia a fost validată de către Secțiunea de verificare a Senatului¹⁵. În cursa electorală pentru obținerea unui mandat de senator s-au înscris și Mihai Vicol, Victor Iliuș și Ifrim Bodnărescu, însă aceștia și-au retras candidatura¹⁶.

4. Județul Storojineț

În circumscripția electorală Storojineț, pentru un loc de senator s-au prezentat trei candidați. Numărul alegătorilor înscriși – 6 341; numărul votanților – 3 730; numărul voturilor anulate – 206; George Jemna – 1 869 de voturi; George Ion

prin Decretul pentru administrația Bucovinei nr. 3715/18 decembrie 1918, iar regiunea Regatului României a rămas cu organizarea moștenită din perioada antebelică (Legea pentru consiliile județene din 2 aprilie 1894), în care figura județul Suceava (ulterior a avut loc schimbarea denumirii în județul Baia, cu reședința la Fălticeni). Radu Săgeată, *Organizarea administrativ-teritorială a României. Evoluție. Propuneri de optimizare*, București, 2013; accesat online la adresa [www.geopolitic.ro/17\)%20News%20March%202013%20\(5.03.2013\).pdf](http://www.geopolitic.ro/17)%20News%20March%202013%20(5.03.2013).pdf); http://earth.unibuc.ro/file_download/293341; memoriainterbelică, [memoriainterbelică, memoria.ro/județe/baia](http://memoriainterbelică.memoria.ro/județe/baia). (30 mai 2014)

¹² D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 5.

¹³ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436; accesat online la adresa <http://www.digibuc.ro/colectii/monitorul-oficial-iunie-1920-c7627> (17 februarie 2015).

¹⁴ D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 14.

¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

¹⁶ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436.

Cuciurean – 1 652 de voturi; Eusebie Procopovici – 3 voturi. Aplicând principiul majorității absolute, Biroul electoral l-a proclamat ales senator pe George Jemna (independent). Alegerea a fost validată de către Secțiunea de verificare a Senatului¹⁷. În cursa electorală pentru obținerea unui mandat de senator s-a înscris și Pavel Percec, care s-a retras¹⁸.

5. Cernăuți-oraș

În circumscripția electorală Cernăuți-oraș (orașul Cernăuți a avut, din punct de vedere administrativ, un statut aparte, fiind organizat de sine stătător; acesta n-a fost inclus în niciunul dintre cele 11 ținuturi/căpităanii în care a fost împărțită Bucovina până în anul 1926, când a intrat în vigoare Legea pentru unificarea administrativă, în baza căreia s-au organizat în provincie cinci județe) s-au prezentat patru candidați pentru un loc de senator: George Grigorovici, Mayer Ebner, Constantin Hostiuc și Friedrich Billig. Numărul alegătorilor înscriși – 8 377; numărul votanților – 6 288; numărul voturilor anulate – 98. Biroul Electoral Central, aplicând principiul majorității absolute, l-a proclamat senator pe reprezentantul Partidului Social-Democrat, George Grigorovici (3 336 de voturi). Această candidatură a fost validată în Parlament, în condițiile în care s-a constatat că alegerea s-a desfășurat conform regulilor în vigoare și că la dosar nu a existat nicio contestație. În cursa electorală pentru obținerea unui mandat de senator în această circumscripție s-au înscris și alți candidați, care s-au retras: Benno Straucher, Alfred Kohlruss și Nathan Tropper¹⁹.

6. Județul Cernăuți

În circumscripția electorală Cernăuți-județ, pentru un loc de senator s-au prezentat doi candidați: Constantin Niculiță și Gheorghe Băncescu. Numărul alegătorilor înscriși – 8 766; numărul votanților – 5 859; numărul voturilor anulate – 152. Conform principiului majorității absolute, Constantin Niculiță (4 534 de voturi, Partidul Poporului) a fost proclamat senator și a fost validat de către Secțiunea de verificare a Senatului²⁰. În cursa electorală s-au înscris și Teodor Vicol, Dimitrie Gh. Mitencu și Aurel Onciul, care și-au retras candidaturile²¹.

7. Județele Coțmani și Zastavna

Pentru un loc de senator, în circumscripția electorală Coțmani – Zastavna s-au prezentat doi candidați: Eugen Kozak și Paul Ștefanowicz (candidatul Victor Racoc s-a retras din cursa electorală²²). Numărul alegătorilor înscriși – 8 136; numărul votanților – 3 960; numărul voturilor anulate – 182. A fost validată, de către Secțiunea de verificare a Senatului, candidatura lui Eugen Kozak (3 660 de voturi)²³.

¹⁷ D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 14.

¹⁸ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436. ✗

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 9, 10, 15–16.

²¹ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436.

²² *Ibidem*.

²³ D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 17; Emanuel Bălan, *Minoritățile naționale din Bucovina în cadrul procesului electoral din perioada interbelică*, Bacău, Editura Egal, 2012, p. 131.

8. Județele Vășcăuți și Vijnița

Pentru un loc de senator, în circumscripția electorală Vășcăuți – Vijnița s-au prezentat trei candidați: Nicolae R. Căpităneanu, Eusebie Procopovici și George Wassilko-Serecki. Numărul alegătorilor înscriși – 9 014; numărul votanților – 5 167; numărul voturilor anulate – 119. A fost proclamat senator Nicolae R. Căpităneanu (Partidul Poporului), care a întrunit majoritatea absolută a voturilor valabil exprimate (4 401), candidatura acestuia fiind validată de către Secțiunea de verificare a Senatului²⁴. În cursa electorală pentru obținerea unui mandat de senator s-au înscris și Vladimir Philipowicz și Teofil Dracinschi, care și-au retras candidaturile²⁵.

9. Județul Siret

În acest județ a fost organizată circumscripția electorală Siret – Suceava, căreia i-a fost alocat un loc de senator. S-au prezentat trei candidați: Erast Tarangul, Ștefan Vasile Blându și Ion Naherniac. Numărul alegătorilor înscriși – 12 267; numărul votanților – 8 826; numărul voturilor anulate – 91. Biroul Electoral Central, aplicând principiul majorității absolute, l-a proclamat senator pe Erast Tarangul (Partidul Poporului), care a întrunit 7 137 de voturi. În legătură cu aceste alegeri s-a prezentat o contestație, semnată de Ion Nemeș A. Gheorghe, care nu a fost luată în considerare, nefiind „cu nimic susținută, nici dovedită cu vreo cercetare”. În consecință, alegerea lui Erast Tarangul a fost validată de către Secțiunea de verificare a Senatului²⁶. În cursa electorală pentru obținerea unui mandat de senator s-au înscris și alți candidați, care și-au retras candidaturile: Teofil Constantinovici, Teofil Lupu și Ilie Șelepiuc²⁷.

10. Universitatea din Cernăuți

Din partea Universității din Cernăuți au candidat Ion Nistor și Vasile Gheorghiu. Numărul votanților a fost de 21. Biroul Electoral Central l-a proclamat ales senator pe Ion Nistor, care a obținut 12 voturi. Secțiunea de verificare a Senatului a considerat ca neîntemeiată contestația care s-a prezentat pe marginea acestei alegeri²⁸ și a validat candidatura lui Ion Nistor²⁹.

11. Mitropolia Bucovinei

În Parlamentul României întregite, legislatura 1920–1922, Bucovina a fost reprezentată de mitropolitul Vladimir Repta, în calitate de senator de drept.

²⁴ Idem, nr. 2, 26 iunie 1920, p. 13.

²⁵ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436.

²⁶ D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 13.

²⁷ M.O., Partea neoficială, nr. 46, 1 iunie 1920, p. 1436.

²⁸ În interpelarea prezentată în ședința Senatului din 28 iunie 1920, Ion Nistor a acuzat ingerințele reprezentatului guvernului, Dorimedont Popovici, în acțiunile de desfășurare a alegerilor pentru desemnarea reprezentantului Universității din Cernăuți în Parlament. D.S., M.O., nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57.

²⁹ D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 9, 10, 15–16.

TABEL SENATORI, LEGISLATURA 1920-1922

Nr. crt.	Județul/orașul	Circumscripții/ liste electorale	Nr. mandate alocate	Nr. alegători înscrși/votați	Nr. voturi anulate	Candidați	Senatori validați/nr. voturi obținute/partidul
1.	Suceava	Suceava/6 liste electorale	2	14 195 / 11 752	802	12 candidați înscrși	Niculaș Ailincăi (4201) Gh. Tudoran (4 178)
2.	Câmpulung – Gura Humorului	Câmpulung – Gura Humorului	1	12 873 / 7474	58	Constantin Cosmiuc Alexandru Sbierea Iorgu G. Toma Nistor Andronicescu	Constantin Cosmiuc (6 429, Partidul Poporului)
3.	Rădauți	Rădauți	1	8 316 / 4 388	43	Ipolit Tamavșchi Artemi Trufin Ilarion Ungureanu George Jemna	Ipolit Tamavșchi (3 015, Partidul Poporului)
4.	Storojineț	Storojineț	1	6 341 / 3 730	206	George Ion Cuciurean Eusebie Procopovici George Grigorovici Mayer Ebner Constantin Hosiuc Friedrich Billig	George Jemna (1 869, independent)
5.	Cernăuți-oraș	Cernăuți-oraș	1	8 377 / 6 288	98	Constantin Niculiță Gheorghe Băncescu Eugen Kozak Paul Ștefanowicz	George Grigorovici (3 336, Partidul Social-Democrat)
6.	Cernăuți	Cernăuți-județ	1	8 766 / 5 859	152	Nicolae R. Căpităneanu Eusebie Procopovici George Wassilko-Serecki	Constantin Niculiță (4 534, Partidul Poporului)
7.	Cotmani – Zăstavna	Cotmani – Zăstavna	1	8 136 / 3 960	182	Erast Tarangul Ștefan Vasile Blându Ion Naherniac	Eugen Kozak (3 660)
8.	Vășcăuți – Vijnîța	Vășcăuți – Vijnîța	1	9 014 / 5 167	119	Ion Nistor Vasile Gheorghiu	Nicolae R. Căpităneanu (4 401, Partidul Poporului)
9.	Siret	Siret – Suceava	1	12 267 / 8 826	91	–	Erast Tarangul (7 137, Partidul Poporului)
10.	–	–	1	21 de votați	–	–	Ion Nistor (12, Universitatea Cernăuți, senator de drept)
11.	–	–	–	–	–	–	Vladimir Repta, mitropolitul Bucovinei (senator de drept)

Sursa: D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 5, 9-10, 13-18.

Intervenții ale senatorilor bucovineni

În legislatura parlamentară 1920–1922, senatorii bucovineni au participat la dezbaterile unor proiecte de lege, au inițiat proiecte de lege, au susținut comunicări pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei, au prezentat declarații politice și comunicări referitoare la activitatea guvernului și la răspunsul Senatului la Mesajul Tronului, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei.

În legislatura 1920–1922 a Senatului au prezentat interpelări și comunicări parlamentarii: Nicolai Ailincăi (Partidul Naționalist-Democrat, județul Suceava), Constantin Cosmiuc (Partidul Poporului, județele Câmpulung – Gura-Humorului), George Grigorovici (Partidul Social-Democrat, Cernăuți-oraș), George Jemna (independent, județul Storojineț), Ion Nistor (Partidul Democrat al Unirii, Universitatea Cernăuți), Ipolit Tarnavschi (Partidul Poporului, județul Rădăuți), Erast Tarangul (Partidul Poporului, județul Siret).

Una dintre prioritățile guvernului Alexandru Averescu a fost ratificarea tratatelor de pace încheiate cu Germania, Austria, Bulgaria și Ungaria. Primul dintre tratatele de pace semnate de România a fost cel încheiat cu Germania (28 iunie 1919). Clauzele acestui tratat în problema despăgubirilor de război priveau și România. Suma totală și cotele ce reveneau diferitelor țări au fost stabilite ulterior, de către o Comisie de reparații, care nu a luat în considerare interesele României. Prin Acordul de la Spa (16 iulie 1920), țării noastre i s-a atribuit numai cota de 1% din totalul reparațiilor germane³⁰.

Tratatul de pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria a fost semnat la 10 septembrie 1919, la Saint-Germain en Laye. Conform dispozițiilor art. 59, Austria a renunțat în favoarea României „la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel, precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate”. Referitor la România se prevedea (art. 60) că aceasta va încheia un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate, care să cuprindă dispoziții necesare pentru „a ocroti” interesele locuitorilor „ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației”. În calitate de „succesor” al Monarhiei Austro-Ungare, România, așa cum prevedea art. 61, urma să preia sarcinile financiare ale acesteia pentru teritoriul intrat sub suveranitatea sa (500 de milioane coroane aur, din care România urma să plătească 230 de milioane franci drept „cotă de eliberare”). Clauzele referitoare la minoritățile naționale și cele de natură economică (dreptul marilor puteri de a „ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”) încălcau independența națională și creau posibilitatea de amestec în treburile interne ale României. De aceea, delegația română, condusă de Ion I. C. Brătianu, a făcut propuneri de modificare a unor articole. Acestea nu au fost acceptate, însă s-a obținut înlăturarea Preambulului

³⁰ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918–1944*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 20.

și a articolelor 10 și 11 din Tratatul privind minoritățile³¹, după care România, în urma notei ultimative din 15 noiembrie 1919, a semnat Tratatul, la 10 decembrie 1919³².

Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria a fost semnat la 27 noiembrie 1919, la Neuilly sur Seine. Art. 27 al acestui tratat fixa granițele Bulgariei cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Grecia și România, iar prin art. 59, Bulgaria recunoștea și accepta „fruntariile Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Ceho-Slovac, astfel, cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate”. Prin acest tratat se fixa și cuantumul despăgubirilor de război (2 250 000 000 de franci în aur), pe care bulgarii trebuiau să le plătească inclusiv României (art. 121). Din cauza unor clauze referitoare la minorități, considerate că lezează suveranitatea națională, guvernele României și Regatului Sârbo-Croato-Sloven au refuzat semnarea acestui tratat. Ca urmare a unor presiuni din partea puterilor occidentale, România a semnat acest tratat la 10 decembrie 1919 și l-a ratificat la 30 august 1920. Textul tratatului a intrat în vigoare la 4 septembrie 1920³³.

La 4 iunie 1920, a fost semnat, la Trianon, Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria. Acest tratat a consfințit desființarea Monarhiei Austro-Ungare, stabilind frontierele Ungariei cu România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Republica Cehoslovacă. Prin art. 45 al acestui tratat, Ungaria recunoștea că Transilvania este parte a României, iar art. 47 prevedea că România va accepta, printr-un tratat semnat cu Puterile Aliate și Asociate, dispozițiile pe care acestea le vor considera necesare pentru a proteja interesele locuitorilor „care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă și religie”, libertatea de tranzit și asigurarea unui regim echitabil pentru celelalte națiuni³⁴.

În Parlamentul României au fost depuse proiecte de lege privitoare la ratificarea acestor tratate, la dezbaterea cărora au participat și senatorii bucovineni. În ședința Senatului din 29 iulie 1920, senatorul George Grigorovici a susținut o comunicare despre Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace cu Austria, încheiat la Saint Germain, la 10 septembrie 1919, și a Tratatului asupra minorităților (Paris, 9 decembrie 1919), adus în deliberarea Senatului prin Mesaj Regal. Pornind de la ideea că „în Bucovina, chestiunea cetățenească este cea mai dureroasă și cea mai delicată, care de abia astăzi este rezolvată prin votarea acestui Tratat de Pace”, senatorul ține să sublinieze faptul că „Tratatul acesta nu ne poate fi simpatic, întrucât el este alcătuit și ne este impus de clasele stăpânitoare ale

³¹ La 1 mai 1919, s-a înființat, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, Comisia statelor noi și a minorităților, care a elaborat așa-numitele Tratamente ale Minorităților. Primul a fost cel semnat de către Marile Puteri cu Polonia (28 iunie 1919) și va constitui model și pentru tratatele semnate ulterior (Republica Cehoslovacă, Grecia și Polonia l-au semnat la 10 septembrie 1919, odată cu Tratatul de Pace cu Austria). Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România reflectată în documente ale Societății Naționalelor (1919-1930)*; accesat online la adresa <http://www.history-cluj.ro/istorie/cercel/Iancu/Problema%20minoritatilor%28art%29.htm> (18 martie 2015).

³² Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 23-24.

³³ Georgeta Smeu, *Dicționar de istoria românilor*, București, Editura Trei, 1997, p. 343; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 25.

³⁴ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 26-27.

marilor state. [...] El nu este alcătuit și nu ne este impus din partea popoarelor aliaste. Suntem încă departe de situația aceasta. Interesul claselor capitaliste a cerut ca să ne fie impus un astfel de tratat. De aceea noi, socialiștii, ne întrebăm: ce ar fi fost dacă tratatul de față ar fi fost făcut de reprezentanții ai popoarelor, unde diplomația secretă nu ar fi avut niciun rol? Desigur că atunci am fi avut cu totul alt tratat! Noi însă mergem și mai departe și ne întrebăm: războiul acesta ar fi putut fi evitat pentru noi, românii, sau nu? Bine am făcut că am intrat în acest război? [...] Dacă Austria, în mod fatal, se descompunea în urma acestui război, atunci ce interes mai aveam noi să intrăm în război, când se împlinea visul nostru desăvârșit și fără intervenția noastră armată? Rămânând în neutralitate, situația noastră astăzi ar fi fost strălucită din toate punctele de vedere. Am fi fost mai tari ca oricare alt stat, căci am fi rămas bogați și cu întreaga noastră organizație de stat neatinsă. [...] Noi credem acum că dacă nu am fi intrat în războiul acesta grozav, care ne-a costat atât de mari jertfe, tot am fi realizat unitatea tuturor românilor, dar fără incalculabile jertfe, pe care le-am făcut, și fără acest Tratat de Pace”. Pe de altă parte, „nenorocitul articol 59 din acest Tratat vorbește foarte clar că hotarele Bucovinei vor fi fixate de principalele Puteri Aliate și Asociate, așa încât nu există hotare definitive ale Bucovinei și noi nu știm care parte a Bucovinei este definitiv a noastră. Zic aceasta fiindcă și d-l ministru a amintit odată ce urmează de acum înainte, să căutăm să facem ca Bucovina întregă să fie a noastră”. Cu toate acestea, senatorul își exprimă intenția de a vota ratificarea lui „pentru motivul că scurtează, în sfârșit, această situație insuportabilă în care ne aflăm, această situație care ne desparte de pacea completă”³⁵.

Despre „unul dintre cele mai importante și mai mărețe acte din istoria mondială și din istoria românilor”, ratificarea Tratatului de Pace cu Austria, a vorbit și Ion Nistor, în ședința Senatului din 30 iulie 1920. „Desființarea Austriei și ratificarea acestui tratat – afirma senatorul – nu implică numai reîntoarcerea Bucovinei la Patria Mamă, ci mai mult, acest tratat are o însemnătate cu mult mai mare decât atât. Dezmembrarea împărăției austro-ungare ne-a redat Bucovina, ne-a dat Transilvania și Banatul, această mult așteptată dezmembrare a făcut posibilă întregirea noastră națională”. În comunicarea lui Ion Nistor sunt atinse și câteva probleme referitoare la minoritățile naționale: „În ceea ce privește naționalitățile, țin să declar și eu ceea ce au declarat toți domnii până acum, că nu avem nicio intenție ca pe aceste naționalități să le nedreptățim. Cerem însă de la naționalități, să recunoască că suntem stat național unitar, că pot să-și vorbească limba lor și să și-o învețe în școli, însă să respecte limba statului și unitatea acestui stat. Recunoaștem că înaintea legii nu există deosebire între un român și un străin naturalizat în România, toate funcțiile statului sunt accesibile pentru fiecare. Prin urmare, s-a adoptat principiul cel mai drept și echitabil în această privință: toate acestea se pot face respectându-se unitatea națională a statului. [...] Este incontestabil lucru că prin art. 60 din Tratat și art. 1 din Convenția privitoare la minorități, se face o restricție a suveranității noastre naționale. Dispozițiile acestor articole prevăd ca

³⁵ D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 443–450.

stipulațiile privitoare la minorități să fie recunoscute ca legi fundamentale ale statului român. [...] Este o ingerință în viața politică a unui neam. [...] Eu nu zic că nu voi vota acest tratat, dar constat acest lucru ca să se știe că [noi] considerăm lucrul acesta ca o jignire nemeritată. Și întrucât ar putea să aibă loc o revizuire într-o vreme oarecare, e bine ca «Monitorul Oficial» să cuprindă toate observațiile noastre. Nu le spunem ca să facem reproșuri cuiva. Nu voim să schimbăm cursul politicii noastre, dar trebuie să ne spunem părerile, căci azi nu mai suntem un neam de sclavi, ci un neam liber și stăpân pe destinele noastre»³⁶.

În ședința Senatului din 9 august 1920, Ion Nistor susține o comunicare referitoare la ratificarea Tratatului cu Bulgaria, care „cuprinde stipulații drepte și în conformitate cu pretențiile noastre întemeiate”. În expunerea sa, senatorul se oprește asupra câtorva probleme referitoare la dispozițiile art. 53–57 ale acestui tratat, care reglementează drepturile minorităților naționale („nu dorim și nu cerem pentru conaționalii noștri din Bulgaria alt tratament decât acela pe care îl vom aplica noi față de conaționalii lor care se găsesc pe teritoriul statului nostru”). De asemenea, Ion Nistor face referire la unele dintre articolele acestui tratat: art. 116, privitor la mormintele eroilor căzuți în Bulgaria („eu cred că este de datoria guvernului ca să întrebuițeze toate mijloacele pentru ca să găsească mormintele acestor eroi și să le dea îngrijirea cuvenită, iar guvernul bulgar este dator să dea tot concursul la găsirea și îngrijirea acestor morminte”); art. 118, care prevede „sanctiuni contra celor care au comis acte contrarii legilor și obiceiurilor războiului”; art. 126, prin care Bulgaria este obligată să restituie României toate documentele, arhivele și toate obiectele prezentând un interes arheologic, istoric sau artistic, pe care bulgarii le-au ridicat din arhivele țării, mai ales pe teritoriul Dobrogei („după informațiile ce [le] am, Bulgaria mai deține o însemnată cantitate din aceste obiecte, care trebuie reclamate fără întârziere, pentru a obține ceea ce este al nostru, mai ales, cele din Dobrogea, scoase la iveală în urma săpăturilor făcute sub controlul d-lui profesor [Vasile] Pârvan. O mare cantitate din[tre] aceste materiale a fost luată de bulgari. Nefiind inventariate, nu se pot bine stabili, dar comisia de la Sofia va găsi, desigur, mijloacele pentru a aduce în țară ceea ce a fost ridicat de bulgari”)³⁷.

În ședința Senatului din 14 august 1920, Ion Nistor face câteva observații referitoare la încheierea Tratatului de Pace cu Germania, din care reținem următoarea idee: „Salutăm cu bucurie că s-a prăbușit o putere militară, care zădărnicea realizarea marelui nostru ideal politic, pe care l-am nutrit în sufletele noastre de veacuri. Pentru noi, bucovinenii, care am gemut multă vreme sub jugul austro-ungar, prăbușirea Germaniei, care amenința lumea cu pumnul ei, este o satisfacție și mai deplină, pentru că spiritul acela teuton, de dispreț, îngâmfare și de asuprire față de națiunea noastră era împărțit și de [câtre] germanii austrieci, care contribuiseră și ei la realizarea semetelor planuri de cuceriri mondiale. Am scăpat, d-lor senatori, de apărarea acestui spirit. Și astăzi, când vedem visul nostru mareț realizat, când vedem că România Mare este o realitate, socotesc că este de datoria noastră să cultivăm ideea națională și, în entuziasmul nostru, să ne ferim de a ne abate de la

³⁶ Idem, nr. 28, 12 august 1920, p. 462–469.

³⁷ Idem, nr. 29, 14 august 1920, p. 507–508.

această idee, să ne ferim de a trece peste drepturile și sentimentele naționale ale altora și să ne ferim a aluneca în prăpastia în care a căzut Germania”³⁸.

În ședința Senatului din 16 august 1920, Ion Nistor a susținut o interpelare referitoare la ratificarea Tratatului de Pace de la Trianon, încheiat la 4 iunie 1920³⁹. După câteva precizări de natură istorică, senatorul se oprește asupra unor articole ale acestui tratat: art. 27 (fixarea granițelor între cele două state); art. 45–47 (clauza minorităților); art. 77 (restituirea actelor și arhivelor referitoare la Transilvania și ținuturile alipite; sancțiuni pentru cei care au încălcat legile războiului); art. 186 (participarea României la datoria publică a Ungariei până în anul 1914); art. 199 (dispoziții cu privire la pensionarii civili și militari ai fostului stat maghiar). Observațiile lui Ion Nistor cu privire la dispozițiile acestor articole ale Tratatului cu Ungaria, „în genere, acceptabile, până la acelea privitoare la fixarea fruntariilor”, se referă la implicarea instituțiilor statului în apărarea intereselor românești.

Pe lângă prezentarea proiectelor de legi referitoare la ratificarea tratatelor de pace, în această legislatură parlamentară au fost supuse dezbaterii și alte proiecte de legi: Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina (Ion Nistor, ședința Senatului din 13 iulie 1921); Proiectul de lege pentru înființarea unei a doua secțiuni a Tribunalului Ialomița și crearea unei noi secțiuni la Curtea de Apel Cernăuți (Ion Nistor, ședința Senatului din 25 august 1920); Proiectul de lege asupra sindicatelor profesionale (George Grigorovici, ședințele Senatului din 18 aprilie 1921 și 16 mai 1921); Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe (George Grigorovici, ședința Senatului din 22 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale (Ion Nistor, ședințele Senatului din 13 iunie 1921 și 27 iunie 1921); Proiectul de lege pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România (George Grigorovici, ședința Senatului din 22 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru retragerea din circulație a coroanelor și rublelor (Ion Nistor, ședința Senatului din 10 august 1920); Proiectul de lege pentru organizarea, administrarea și controlul instrucției publice (Ion Nistor, ședințele Senatului din 18 mai 1921, 27 mai 1921, 30 mai 1921, 31 mai 1921, 1 iunie 1921); Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului (Ion Nistor, ședințele Senatului din 28 iunie 1921 și 29 iunie 1921); Proiectul de lege prin care se propuneau spre ratificare mai multe decrete-legi, cu modificările aduse de guvern, între care și cel referitor la înființarea și organizarea școlii politehnice în România (Ion Nistor, ședința Senatului din 4 iulie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea corpului arhitecților din serviciile publice (Ion Nistor, ședința Senatului din 28 martie 1921); Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale (George Grigorovici, ședința Senatului din 17 iulie 1920); Proiectul de lege referitor la conservarea pădurilor (Ion Nistor, ședința Senatului din 18 august 1920); Proiectul de lege de organizare a corpului silvic (Ion Nistor, ședința Senatului din 27 august 1920); Proiectul de lege asupra vânatului (Ion Nistor, ședința Senatului din 13 iulie 1921); Proiectul de lege privitor la înființarea pe lângă Ministerul de Interne a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților

³⁸ Idem, nr. 32, 22 august 1920, p. 612–613, 621, 622.

³⁹ Idem, nr. 33, 24 august 1920, p. 629–634.

Etnice (Ion Nistor, ședințele Senatului din 20 decembrie 1920 și 3 martie 1921); Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine (Ion Nistor, ședințele Senatului din 14 august 1920, 15 martie 1921 și 4 iulie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea Direcțiunii generale a statisticii (Ion Nistor, ședința Senatului din 23 august 1920); Proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere (George Grigorovici, ședința Senatului din 6 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru înfrânarea vagabondajului și a cerșetoriei și pentru protecția copiilor (George Grigorovici, ședința Senatului din 13 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru înființarea și exploatarea liniilor de navigație aeriană (Ion Nistor, ședința Senatului din 26 august 1921); Proiectul de lege privitor la înființarea Societății „Reconstrucția” (Ion Nistor, ședința Senatului din 14 aprilie 1921); Proiectul de lege prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară (Ion Nistor, ședința Senatului din 5 aprilie 1921).

Reținem, printre altele, dezbaterile pe marginea Proiectului de lege privitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice (supus la vot și aprobat în Senat). La acestea a luat parte și Ion Nistor care, în ședința Senatului din 20 decembrie 1920, face câteva observații legate de scopul înființării acestui Subsecretariat, considerat inutil atâta vreme cât acesta nu „armonizează” interesele diferitelor naționalități. Crearea acestei instituții „ar putea să fie un prilej de îndușmănire și de incriminări între naționalitățile de diferite limbi, în loc să fie un mijloc de armonizare. [...] Se creează, de fapt, două categorii de cetățeni. Sunt ministere pentru cetățeni majoritari și subsecretariate pentru cetățeni minoritari”⁴⁰. Dezbaterile pe această temă este reluată de către Ion Nistor și în ședința Senatului din 3 martie 1921, când s-a făcut referire la art. 3, privitor la cheltuielile de personal și cele materiale, ce urmau să fie asigurate, până la înscrierea în buget, printr-un credit extraordinar, deschis asupra bugetului de cheltuieli al Ministerului de Interne⁴¹. În opinia senatorului bucovinean acest proiect de lege trebuia respins sau, cel puțin, trebuia amânată votarea acestuia.

Amintim aici și dezbaterile pe marginea Proiectului de lege pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România, la care a participat și senatorul George Grigorovici (ședința Senatului din 22 aprilie 1921). Acesta a prezentat punctul de vedere referitor la stabilirea unor raporturi comerciale cu alte state, context în care și-a expus părerile referitoare la cei care refuzau legăturile comerciale cu Germania, generând „protestări unanime”, discursul fiind considerat „insultător pentru sentimentul nostru național”: „Noi trebuie să căutăm mărfurile acolo unde sunt mai ieftine, unde sunt convenabile, de unde ne vin mai degrabă în țară. Și trebuie să căutăm legături cu acele popoare care să aibă nevoie de un schimb de mărfuri cu noi. Războiul este război, dar războiul este, totdeodată, și o nebunie și după război vine și cuminența, rațiunea care ne dictează să ne căutăm legături economice strânse, tocmai cu țările acelea de care suntem legați prin Dunăre. Dacă avem noi obligații morale, avem o obligație: să nu ne legăm de o țară

⁴⁰ D.S., M.O., nr. 10, 24 decembrie 1920, p. 80–81, 82–83.

⁴¹ Idem, nr. 37, 9 martie 1921, p. 572.

care ne-a împins la nenorociri, căci războiul acesta a fost pentru noi o nenorocire, ținta națională se putea ajunge și altfel [...]. Eu, ca democrat, respect numai masele muncitoare ale națiunii și pentru oligarhie nu mai am niciun respect. Și dacă zic «Trăiască Franța și națiunea franceză!», înseamnă că înțeleg oricând națiunea muncitorească franceză. N-am înțeles să spun «Trăiască Germania asupra noastră!», ci «Trăiască națiunea germană revoluționară!», care a învins oligarhia germană. [...] Cred, dar, că înțelegeți cu toții că eu nu pot avea intenția ca să jignesc sentimentul nostru național [pe] care îl avem. Îmi pare foarte rău că ați înțeles rău cuvintele mele. [...] Nu trebuie să rupem brusc legăturile care ne leagă economic de țara germană. Chiar dacă noi nu am iubit-o, suntem datori interesului nostru să stăm în strânse legături economice cu poporul acesta”⁴².

În ceea ce privește contribuția bucovinenilor la procesul legislativ din legislatura 1920–1922, senatorul Ion Nistor a depus două proiecte de lege referitoare la Universitatea din Cernăuți, în ședințele Senatului din 24 august 1920 și 28 iulie 1920. Primul se referea la „deschiderea unui credit extraordinar, în sumă de 500 000 de lei, pentru căminul și popota studenților de la Universitatea din Cernăuți”. Din Expunerea de motive reținem că „Universitatea din Cernăuți a fost frecventată în anul trecut de 1 671 de studenți. În anul școlar viitor, frecvența promite să fie și mai mare. Majoritatea studenților se compune din tineri lipsiți total de mijloace. Pentru ca ei să-și poată continua și duce la bun sfârșit studiile începute, statul, care are așa mare nevoie de ei, trebuie să le vină în ajutor. [...] La Universitatea din Cernăuți, studenții n-au nici burse, nici cămin. Vechiul cămin studentesc a fost distrus în timpul războiului. Cu modestele mijloacele cu care administrația locală le avea la îndemână, s-a restaurat acest modest cămin pentru 60 de studenți. Lipsește încă o parte din mobilier, pe care curatorul căminului nu-l poate procura din lipsă de bani. A mai funcționat o popotă pentru studenți, care nu se poate deschide din aceleași motive. Se impune, deci, ca statul să vină în ajutor cu suma de 500 000 de lei pentru căminul și popota studenților din Cernăuți. Aceasta se impune mai ales azi, în preajma inaugurării festive a Universității din Cernăuți”⁴³. Proiectul de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate, prezentat în ședința Senatului din 28 iulie 1920, prevedea că „toți studenții universitari români din străinătate se vor bucura din partea statului de schimb de valută lunar pentru existența lor strictă, cu o singură condiție: să dovedească frecvența regulată a cursurilor și trecerea examenelor la termen”. În expunerea de motive se precizează că „știrile primite din străinătate de la studenții noștri sună foarte trist. Ei s-au dus acolo ca să aducă țării lumină și puteri de muncă pentru refacerea ei. În interesul țării este ca studiul lor să fie adânc și complet; dar aceasta fără sprijin material suficient nu se poate face”⁴⁴. După ce au avut loc dezbateri pe marginea proiectului de lege amintit, referitor la valuta ce trebuia acordată studenților români din străinătate,

⁴² Idem, nr. 72, 15 mai 1921, p. 1495–1498.

⁴³ Idem, nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 767–768.

⁴⁴ Idem, nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430.

acesta a fost retras, precizarea ministrului Take Ionescu, *ad interim* la Ministerul de Finanțe, fiind aceea că „într-un stat constituțional nu se pot impune statului obligații și nu se pot crea drepturi numai pentru o anumită categorie de cetățeni”⁴⁵.

Comunicările pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei au adus în discuție problemele cu care se confrunta provincia în domeniul învățământului (salarizarea învățătorilor – George Jemna, ședința Senatului din 11 iunie 1921; situația localurilor și a căminelor școlare – Ion Nistor, ședințele Senatului din 10 august 1920 și 24 decembrie 1920; organizarea cursurilor în cadrul universităților populare – Ion Nistor, ședințele Senatului din 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921; autonomia universitară, ocuparea catedrelor vacante, reglementarea situației bibliotecarilor, înființarea unei Facultăți de Medicină – Ion Nistor, ședințele Senatului din 22 iulie 1920, 14 august 1920, 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921; elaborarea legii de unificare a învățământului superior, printr-o colaborare cu Asociația Corpului Didactic din Bucovina – Ion Nistor, ședințele Senatului din 20 iulie 1920, 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921); în cel al aprovizionării și distribuției mărfurilor către populație prin Federala băncilor și cooperativelor (George Jemna, ședințele Senatului din 5 februarie 1921, 26 mai 1921, 14 iunie 1921; Ion Nistor, ședințele Senatului din 13 august 1920, 22 februarie 1921, 15 iunie 1921; Constantin Cosmiuc, ședința Senatului din 23 februarie 1921); în cel al căilor de comunicație, cu referiri la activitatea Direcției regionale C.F.R. Cernăuți și a Comisiei de unificare a C.F.R. al transportului feroviar (Ion Nistor, ședințele Senatului din 10 august 1920, 7 decembrie 1920, 24 februarie 1921, 1 iulie 1921, 13 iulie 1921; George Grigorovici, ședința Senatului din 8 decembrie 1921; George Jemna, ședința Senatului din 14 iunie 1921); în cel al funcționarilor publici, în legătură cu salarizarea și încadrarea acestora (George Grigorovici, ședința Senatului din 2 iulie 1920; Ion Nistor, ședințele Senatului din 9 iulie 1920, 9 august 1920, 10 decembrie 1920, 13 aprilie 1921, 18 mai 1921, 1 iunie 1921); în cel al administrării Fondului bisericesc, cu referiri și la activitatea lui Iancu Flondor (Ion Nistor, ședințele Senatului din 21 august 1920, 15 aprilie 1921, 25 mai 1921, 11 iunie 1921, 13 iunie 1921; Ipolit Tamavschi, ședințele Senatului din 20 august 1920 și 13 iunie 1921) și al înfăptuirii reformei agrare în Bucovina (George Grigorovici, ședința Senatului din 8 decembrie 1921).

În această legislatură parlamentară au fost prezentate și comunicări în probleme legate de situația invalizilor de război și desfășurarea alegerilor, au fost susținute declarații de condamnare a atentatului cu bombă de la Senat⁴⁶, din 8 decembrie 1920, declarații privitoare la Iancu Flondor și Eduard Fischer ș.a.

⁴⁵ Idem, nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 767–768; nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430; nr. 27, 10 august 1920, p. 437–438.

⁴⁶ La 8 decembrie 1920, după deschiderea lucrărilor Senatului, a avut loc un atentat, prin instalarea și amorsarea unei bombe artisanale de către un grup terorist de extremă stângă, condus de Max Goldstein. În urma acestui atentat au decedat Dimitrie Greceanu (ministrul Justiției) și senatorii Dimitrie Radu (episcop greco-catolic de Oradea-Mare) și Spiru Gheorghiu. În urma atentatului s-au înregistrat și răniți, printre care președintele Senatului, Constantin Coandă, episcopul ortodox Nifon și episcopul ortodox Roman Ciorogariu. S-a presupus că în această acțiune a fost implicat și Alecu Constantinescu, conducătorul aripii de extremă stângă a Partidului Socialist din România, care în anul

De asemenea, dezbaterile pe marginea formulării răspunsului Senatului la Mesajul Tronului sau cele referitoare la activitatea guvernului au fost un bun prilej pentru parlamentarii bucovineni de a-și preciza concepțiile politice, de a aduce în discuție problemele Bucovinei, și de a oferi soluții pentru înfăptuirea procesului de unificare, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei.

Ne-au reținut atenția observațiile făcute de social-democratul George Grigorovici, cu privire la problemele care se ridicau în fața societății românești, cu prilejul formulării unui răspuns la interpelarea lui A. C. Cuza, în ședința Senatului din 2 iulie 1920: „Noi, românii din Bucovina, social-democrați, cum ne numim, avem doctrină națională, nu una naționalistă; doctrina naționalistă este doctrina șovinistilor, pe când doctrina națională reprezintă interesul păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora. [...] Așadar, o revoluție am spune noi – lucru atât de înspăimântător – făcută de păturile acestea largi ale poporului, de majoritatea covârșitoare a unui popor, care poate să fie și foarte lentă, însă și foarte intensivă, ar face fericirea unui stat, când ar veni de la păturile acestea largi, căci ar fi națională, a nației”. Desfășurarea alegerilor în Bucovina, descentralizarea administrativă, socializarea întreprinderilor mari, schimbarea Constituției, soluționarea problemei minorităților naționale și a celei bisericești, în spiritul toleranței, aprobarea cererii, susținută de către deputatul Constantin Krakalia, de organizare a unui plebiscit în nordul Bucovinei („formă modernă de autodeterminare”), unificarea legislației electorale, elaborarea legilor financiare („impozite moderne, adică impozite progresive pe averi și venituri”), unificarea monetară, soluționarea problemei funcționarilor publici („operă de regenerare de care avem deosebită lipsă și veți câștiga în acest fel sufletește și țările alipite mai degrabă”), „iertarea păcatelor născute din război”, prin elaborarea legii amnistiei, sunt alte teme asupra cărora senatorul bucovinean s-a oprit. „Vă rugăm, încă o dată, concluziona senatorul bucovinean la finalul pledoariei sale, nu uitați de amnistie, nu uitați de împăcarea cu Rusia, de demobilizare, de ridicarea stării de asediu, unificați funcționarii printr-un regulament, așa după cum l-am avut noi în Austria. Dacă nu se vor întoarce deputații majorității, alegeți în Bucovina, cu aceste puncte împlinite, între care și valuta, reforma agrară și unificarea funcționarilor, atunci să știți că pe viitor nu vă veți mai întoarce în Parlament. Cred că nu v-am dat sfaturi rele. Doresc să înaintăm. Niciun pas înapoi, ci tot înainte, altfel ne găsește democrația socială europeană, care mâine, poimâine o să învingă, ca vrăjmaș, iar nu ca prieten – lucru pe care nu-l doresc poporului român”⁴⁷.

Sugestive au fost luările de cuvânt ale lui George Grigorovici și în problema înfăptuirii reformei agrare, „o chestiune care [...] reprezintă interesul național al întregii societăți în care trăim”. Programul socialiștilor români prevedea ca „întregul pământ să fie dat în folosința țărănimii, iar proprietarilor mari să li se

1921 a format Partidul Comunist din România. În urma acestor acțiuni, autorii atentatului au fost condamnați. Dezbaterile Adunării Deputaților (în continuare se va cita D.A.D.), M.O., nr. 74, 5 aprilie 1920, p. 1523; *Nouii amănunte asupra atentatului de la Senat*, în „Adevărul”. București, anul 63, nr. 27738, 18 decembrie 1920, p. 1.

⁴⁷ D.S., M.O., nr. 10, 9 iulie 1920, p. 97–109.

plătească o rentă pe viață, alta nimic. Eu nu sunt amic al rentei doar pentru acei boieri care ar avea altă profesiune decât cultivarea pământului. Mai potrivit ar fi dacă renta aceasta s-ar da în pământ. Lăsându-li-se boierilor expropriați o moșioară, care ar putea să îndeplinească toate trebuințele lor de oameni muncitori. Căci va veni timpul când țaranul va avea aceleași trebuințe cum le are boierul și trebuie să înceteze odată mentalitatea aceea nenorocită că boierul crede că el pe veci trebuie să consume mai mult decât țaranul. Echilibrul acesta de consumație, acesta este totul, el înseamnă progresul social. [...] Nu dați boierilor mai mult decât încasați de la țărani și renunțați la nefastele idei de a încărca cu dări pe săteni și orășeni, numai pentru a îmbogăți clasa boierească. Dacă veți asculta de sfatul meu, poate că veți merge spre o Românie Mare împăcată, dacă nu, veți merge spre o nenorocire mare națională, care nicicând nu va fi iertată”⁴⁸.

Ca o replică la cele afirmate de George Grigorovici, senatorul Ion Nistor, în ședința din 9 iulie 1920, și-a precizat opiniile privitoare la problema funcționarilor publici („mi-am dat cea mai mare silință să fac ca toți funcționarii statului din Bucovina să fie confirmați prin decret regal în funcțiile lor și înaintați în grad, fiecare după meritele și dreptul său”), a minorităților naționale („nu a fost niciodată în Bucovina o administrație mai dreaptă față de pretențiile culturale ale naționalităților de acolo [nordul Bucovinei] ca administrația românească. [...] Și această politică de egalitate, de dreptate față de pretențiile culturale ale fiecăruia s-a observat în școală și biserică și, în privința aceasta, în Bucovina nu există niciun fel de asuprire, nicio siluire”) și organizarea unui plebiscit în nordul provinciei („acest petic de pământ ne este mult mai scump decât credeți d-voastră și nu putem admite plebiscitul pentru părți ce nu pot să nu fie ale noastre”), a bisericii (în problema contra-mandării dispoziției lui Iancu Flondor de trecere a averii Fondului bisericesc în administrarea mitropolitului Vladimir Repta), a desfășurării alegerilor din Bucovina (organizate „corect”, „fără ingerințe”). Concluzia senatorului a fost aceea ca George Grigorovici „ar trebui să fie mai precaut în afirmațiile sale și libertățile pe care le reclamă pentru partidul d-sale să le îngăduie și pentru convingerile noastre politice”⁴⁹.

Problemele cu care se confrunta Bucovina au fost dezbătute și în cadrul comunicărilor despre activitatea guvernului, declarațiile susținute de către Ion Nistor (Partidul Democrat al Unirii), George Grigorovici (Partidul Social-Democrat) și Erast Tarangul (Partidul Poporului) analizând, din perspective diferite, modalitățile de administrare a provinciei. După ce, în ședința Senatului din 28 iunie 1920, Ion Nistor a prezentat un bilanț al activității sale ca ministru delegat cu administrația Bucovinei („ne-am făcut pe deplin datoria față de țară și neam. Am organizat servicii publice, am înlăptuit reforma agrară și am dat țării o universitate românească”⁵⁰), în ședința Senatului din 15 decembrie 1920 acesta făcea referire la faptul că „în ținuturile bucovinene, în special, măsurile de pripită unificare administrativă au produs haos și dezorientare în toate ramurile administrative, trezind nemulțumire generală în rândurile populației”. Erau invocate „nechibzuitele măsuri de ordin economic”, cele privitoare la „stabilirea unui echitabil echilibru

⁴⁸ Idem. nr. 55. 7 aprilie 1921, p. 987-990.

⁴⁹ Idem. nr. 15. 17 iulie 1920, p. 207-213.

⁵⁰ Idem. nr. 6. 3 iulie 1920, p. 50-57.

social” sau la „zădărnicea” înfăptuirii reformei agrare. „Constatăriile acestea, afirma senatorul bucovinean, ne determină de a rămâne, în conformitate cu principiile noastre democratice și naționale și consecvent hotărârilor noastre anterioare, în aceeași atitudine de neîncredere față de actualul guvern”⁵¹. Referitor la inițiativele parlamentare din această legislatură, Ion Nistor afirma că „am cerut urgență pentru votarea legii agrare [...]. Am cerut favorizarea celor mulți și săraci la schimbul coroanelor [...]. Am cerut considerarea cererilor juste ale învățătorimii [...]. Am cerut ca și bucovinenii să fie considerați la împărțirea pentru refacerea gospodăriilor și școlilor dăruitate în război [...], am interpelat în chestia liceului din Rădăuți [...]. Am protestat cu toată hotărârea contra plebiscitului și a punerii în libertate a fostului comandant de jandarmi Fischer”⁵². Ion Nistor aprecia că toate aceste inițiative parlamentare nu au fost susținute de către reprezentanții grupării flondoriste, care nu erau interesați de redresarea vieții sociale a bucovinenilor: „Unde este patriotismul oamenilor acestora, unde este dragostea lor pentru popor? Atitudinea lor ne face să credem că [...] sunt inconștienți și lipsiți total de pricepere pentru treburile publice”⁵³. În condițiile continuării operei de integrare a Bucovinei în structurile statului român, Ion Nistor considera că unificarea administrativă trebuia să fie o prioritate a guvernului, dar „nu trebuie ca aparatul administrativ în funcție să fie înlăturat mai înainte ca guvernul să fi venit cu vreun proiect de unificare administrativă”⁵⁴. Solicitat pentru a da declarații referitoare la situația internă, Ion Nistor aprecia, în august 1920, că „totul stagnează”, referindu-se la lucrările Parlamentului și la eșuarea tratativelor guvern/opoziție. Având în vedere că Senatul a format o comisie parlamentară, compusă din membrii majorității politice și ai opoziției, în vederea anchetării abuzurilor din Basarabia, Ion Nistor propunea, în cazul în care lucrurile nu se schimbă, instituirea unei asemenea comisii și în Bucovina⁵⁵.

„Situația nenorocită” cu care se confrunta provincia era amintită și de către senatorul George Grigorovici: „Este o chestiune foarte importantă de a se ști cum ar trebui și cât ar trebui guvernul să se amestece în administrația acestor provincii. [...] În Bucovina este următoarea situație: toate cele rele din Austria s-au sancționat și păstrat și toate cele rele din România au fost introduse și la noi. [...] Aceasta nu poate dăinui, d-lor. Noi cerem părțile bune ale Constituției românești și aceste părți bune ale Constituției românești sunt libertățile cetățenilor și toleranța model care există la români. [...] De aceea, d-lor, trebuie să sfârșim cu situația nenorocită de astăzi. Trebuie să știm unde stăm, unde suntem și încotro mergem”⁵⁶.

Ca reprezentant al partidului de guvernământ (Partidul Poporului), Erast Tarangul a prezentat, în comunicarea sa, măsurile care au fost aplicate în provincie legate de împrăștierea țăranilor („exproprierea în Bucovina este în plin curs și aproape terminată, iar terenurile ce cad sub prevederile articolelor de expropriere

⁵¹ Idem, nr. 9, 23 decembrie 1920, p. 68.

⁵² Ion Nistor, *Din viața politică*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1921”, Cernăuți, 1921, p. 171–172.

⁵³ *Ibidem*, p. 173.

⁵⁴ „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, anul III, 6 iulie 1920, p. 1–4.

⁵⁵ Idem, anul III, 5 august 1920, p. 1–2.

⁵⁶ D.S., M.O., nr. 6, 13 decembrie 1921, p. 50–59.

sunt arendate celor în drept”); acordarea despăgubirilor de război; unificarea monetară; problema funcționarilor publici („cunoaștem din proprie experiență greu prin care trec ei și apreciem prea mult valoarea ce prezintă pentru stat un corp integru și bine pregătit de funcționari, decât am putea admite ca, cu ocazia încadrării lor, să fie știrbit vreo unul din[tre] drepturile lor, garantate prin statutul în vigoare în Bucovina. Din contră, d-lor, delegatul nostru în comisia pentru alcătuirea statutului funcționarilor din România întregită, lucrând în spiritul ce ne însuflețește, stăruie în această comisie ca funcționarilor să li se dea garanții solide de existență, de nedestituibilitate [sic!], de înaintare, de retragere, de îngrijire a văduvelor și a orfanilor lor”); administrarea moșiilor bisericești („este inexact dacă se afirmă că noi am fi admis specula în aceste moșii. Toate contractele de exploatare ale pădurilor bisericești le-am primit ca moștenire în mare parte de natură foarte reproșabilă de la predecesorii noștri și țin să constat că din momentul intrării noastre la putere nu s-a încheiat niciun singur contract de exploatare”); soarta invalizilor de război; ridicarea cenzurii, care urma să fie completată și cu ridicarea stării de asediu; combaterea și suprimarea spelculei; încurajarea ideii cooperativelor⁵⁷.

Pe lângă interpelări, în ședințele Senatului au fost prezentate și întrebări, cereri, comunicări, declarații, memorii și petiții:

– 23 iunie 1920: cererea locuitorilor din județul Dorna, prin care roagă Senatul să intervină pentru egalizarea coroanei cu leul⁵⁸;

– 26 august 1920: raportorul Iuliu Dragomirescu dă citire unei liste cu petiții trimise Comisiei de petiții a Senatului în perioada 22 iunie – 30 iulie 1920, spre a fi rezolvate: 1) Suplica telegrafică a mai multor comercianți țărani din județul Dorna, înregistrată la nr. 1428/1920, prin care aceștia cer egalizarea la schimb a leului cu coroana; 2) Memoriul Cercului profesorilor secundari români din Bucovina, înregistrat la nr. 1248/1920, prin care aceștia se plâng de scumpirea alimentelor și a articolelor absolut necesare și roagă Senatul să intervină pe lângă ministrul Instrucțiunii, Octavian Goga, spre a-i avea în vedere, pentru ca să fie „egalați în salariu” cu colegii lor din Regatul României; 3) Suplica telegrafică a mai multor studenți din Cernăuți, înregistrată la nr. 1250/1920, prin care aceștia cer înființarea unei Facultăți de Medicină la Cernăuți. Referitor la aceste petiții, Ion Nistor face următoarea precizare: „D-lor senatori, eu văd că cererile acestea au fost numai trimise d-lor miniștri respectivi. Noi nu știm, însă, dacă ele au fost satisfăcute sau ba. Am vrea să știm ce au făcut d-nii miniștri cu aceste cereri, ce curs le-au dat, fiindcă altfel nu este decât o simplă comunicare. [...] De aceea, rog Senatul să intervină din nou, spre a obține rezultatele lor”. Răspunsul lui Iuliu Dragomirescu s-a referit la faptul că „noi am intervenit pentru rezolvarea tuturor acestor cereri de natură administrativă, care au fost adresate Senatului; nu puteam să facem altceva și nu aveam altă putere decât să le adresăm puterii executive. Natural, însă, că departamentele respective, în timp, vor comunica dacă aceste cereri vor fi sau nu aprobate”⁵⁹;

⁵⁷ Idem, nr. 13, 14 iulie 1920, p. 149–151; nr. 13, 31 decembrie 1920, p. 126.

⁵⁸ Idem, nr. 3, 27 iunie 1920, p. 27.

⁵⁹ Idem, nr. 41, 15 septembrie 1920, p. 817, 819.

– 28 ianuarie 1921: petiția învățătorilor și pensionarilor din Bucovina, prin care se cere îmbunătățirea situației lor materiale; petiția locuitorilor din Bucovina prin care se cere ajutorul statului pentru refacerea devastărilor de război⁶⁰;

– 7 februarie 1921: este prezentată o telegramă adresată Senatului: „Membrii societății centrale a funcționarilor publici din Bucovina, întruniți în Adunarea generală extraordinară, azi, 6 februarie 1921, luând cunoștință de statutul unic al funcționarilor publici, redactat la București de reprezentanții împuterniciți ai societății noastre, împreună cu Societatea funcționarilor publici și cu Uniunea generală a sindicatelor salariaților de stat și județe, a aprobat întru totul statutul și roagă respectuos pe d-nii senatori să binevoiască a da toată atenția acestui proiect de statut, care se va înainta în numele organizațiilor de funcționari, făcând să fie transformat în lege cât mai neîntârziat, întrucât urmărește atât satisfacerea morală a funcționarilor, cât și consolidarea și binele statului”⁶¹;

– 5 aprilie 1921: este prezentată Legea prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară. Conform acesteia, pentru județul Storojineț, comuna Pătrăuții pe Siret se desparte, formând două comune separate, cu numele de Pătrăuții de Jos și Pătrăuții de Sus; pentru județul Suceava, reședința comunei Valea Seacă se schimbă din satul Topile în satul Valea Seacă⁶²;

– 24 iunie 1921: este prezentat Regimul apelor din Bucovina: „În Bucovina, regimul apelor nu este identic ca în Ardeal. Apele din Bucovina sunt guvernate de legea austriacă din 30 mai 1869 și de legea specială pentru Bucovina din 6 martie 1873⁶³, care împarte apele în două categorii: ape publice, care sunt fluviile și râurile, din punctul de unde încep a fi navigabile și plutitoare și acelea care nu aparțin cuiva, conform dispozițiilor legilor; iar celelalte ape sunt private. Cu alte cuvinte, legea Bucovinei cuprinde între apele private nu numai apele de ploaie și izvoare, dar și unele ape curgătoare”⁶⁴;

– 19 iulie 1921: este prezentat *Tabloul cu petițiile primite și rezolvate de către Comisia de petiții în legislatura 1920–1921, cu rezoluțiile ce li s-au dat*⁶⁵:

1) Președintele Societății pensionarilor de stat din Bucovina, județul Rădăuți, cere a se acorda un spor de scumpete egal cu al funcționarilor activi; 2) Președintele Societății funcționarilor publici din Bucovina cere reglementarea situației materiale a funcționarilor; 3) Asociația Corpului Didactic din Bucovina se plânge de scumpetea traiului și cere a se lua măsuri în consecință; 4) Președintele Asociației Corpului Didactic Român din Bucovina cere ameliorarea stării materiale a învățătorilor pensionari și asigurarea existenței școlii românești distruse, acordându-se noi resurse; 5) Mai mulți studenți din Cernăuți protestează împotriva reintegrării foștilor profesori

⁶⁰ Idem, nr. 19, 5 februarie 1921, p. 179.

⁶¹ Idem, nr. 23, 15 februarie 1921, p. 270.

⁶² Idem, nr. 61, 23 aprilie 1921, p. 1120.

⁶³ Se face referire la Legea despre dispozițiunile privitoare la dreptul asupra apelor, ce s-a rezervat legislațiunii imperiale (Legea nr. 64) și Legea validă pentru Ducatul Bucovinei despre întrebuintarea, regularea și stavelirea apelor (Legea nr. 22). „Foaia legilor și a ordinăciunilor pentru Ducatul Bucovinei”, Cernăuți, anul IX, 1869, p. 535; anul XIII, 1873, p. 95.

⁶⁴ D.S., M.O., nr. 101, 19 iulie 1921, p. 2492.

⁶⁵ Idem, nr. 119, 11 februarie 1922, p. 3361, 3362, 3363, 3364.

universitari germani la Universitatea din Cernăuți; 6) D-na Safta Burduhosu, din comuna Oprișani, județul Suceava, cere a fi iertată de amenda la care a fost condamnată de către comisia contra speculei; 7) Funcționarii și subfuncționarii judecătorești din Bucovina cer egalarea salariilor cu categoriile de funcționari din Regatul României și din Basarabia; 8) Funcționarii și subfuncționarii judecătorești din Rădăuți cer egalarea salariilor cu categoriile de funcționari din Regat; 9) Funcționarii și subfuncționarii judecătorești din Seletin cer egalizarea salariilor cu categoriile de funcționari judecătorești din Regatul României și din Basarabia; 10) Obștea „Gura Negrii”, din comuna Dorna (Suceava), cere a se decide asupra unui teren din acea comună în ceea ce privește dreptul de proprietate. Concluziile acestui raport prezentat în ședința Senatului au fost supuse la vot și admise.

Ca și în legislatura parlamentară anterioară (1919–1920), parlamentarii bucovineni au participat, în legislatura parlamentară 1920–1922, la dezbaterile unor probleme legate de legislație (în atenția oamenilor politici din Bucovina au stat, în special, Proiectul de lege pentru reforma agrară din Bucovina, Proiectul de lege pentru lichidarea despăgubirilor de război și amortizarea datoriei publice interne, Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe) și de administrare a provinciei, din perspectiva consolidării procesului de unificare. De asemenea, au fost aduse în dezbateri de la tribuna Parlamentului problemele economice cu care se confrunta provincia, cele sociale, politice, problema naționalităților. Reprezentanții minorităților naționale și-au putut exprima opiniile cu privire la obținerea unor drepturi, lucru relevant pentru atmosfera democratică în care se desfășura viața politică a acelor ani (Constantin Krakalia a susținut ideea organizării unui plebiscit în nordul Bucovinei, în zona dintre Prut și Nistru, ținut cu populație majoritar ucraineană; Benno Straucher a prezentat o declarație de apărare a drepturilor evreilor).

Activitatea parlamentarilor bucovineni din legislatura 1920–1922 s-a concentrat pe expunerea problemelor cu care s-a confruntat provincia după alipirea acesteia la Regatul României, din perspectiva consolidării procesului de unificare a României întregite.

La 22 ianuarie 1922, a fost publicat decretul de dizolvare a Parlamentului, iar cabinetul condus de Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926) a anunțat o nouă consultare a corpului electoral în perioada 1–11 martie 1922. Noile adunări legiuitoare urmau să fie convocate la București pentru data de 27 martie 1922. În Mesajul regal de închidere a Corpurilor legiuitoare, prezentat de către președintele Consiliului de Miniștri, Alexandru Averescu, în ședința Senatului din 20 iulie 1921, se face un bilanț al activității parlamentare din prima sesiune a legislaturii 1920–1922: „Legile cu care ați înzestrat țara în prima sesiune ordinară a acestei legislaturi și în prelungirea ei sunt dovada strălucită că, dându-vă seama de greua sarcină pe care încrederea țării a pus-o pe umerii domniilor voastre, ați știut să vă faceți cu prisosință datoria. Prin adoptarea cu o majoritate de peste două treimi a reformei agrare din Vechiul Regat și prin așezarea în Constituția țării a principiilor

care garantează aplicarea sigură a legii, ați închis pentru totdeauna această vitală chestiune și ați săvârșit unul din actele cele mai însemnate ale analelor noastre parlamentare. Pentru această operă măreață, țara vă va fi veșnic recunoscătoare. Ducând la bun sfârșit și reforma agrară pentru ținuturile de peste Carpați și aceea a Bucovinei, ați împlinit ciclul legiferării agrare pentru întreg Regatul. Pe această bază solidă, România nouă va merge cu pași repezi și siguri către o prosperitate și o înflorire tot mai mare. Mânați de spiritul de dreptate socială pe care nimeni nu-l mai poate nesocoti astăzi, ați desăvârșit o altă operă mare, votând noua lege asupra contribuțiilor directe și a impozitului progresiv pe venit, legea pentru impozitul progresiv pe avere și îmbogățirea din timpul războiului, legea asupra impozitului pe lux și pe cifra afacerilor, și legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice – legi care, toate împreună, constituie una din cele mai complete și mai îndrăznețe reforme din câte s-au încercat în Europa de la război încoace. Legile pentru asigurările muncitorești, pentru sindicatele profesionale, pentru înfrânarea vagabondajului și a cerșetoriei, pentru protecția copiilor, pentru organizarea Casei Muncii C.F.R., precum și Legea asupra regimului apelor etc. sunt dovada interesului ce ați dat celor mai importante chestiuni sociale care preocupă azi lumea civilizată. Viul interes pe care l-ați arătat armatei prin legile pe care le-ați votat în legătură cu puterea noastră armată, mi-au pricinuit o deosebită mulțumire. Vă mulțumesc pentru munca ce ați desfășurat în această sesiune în toate ramurile activității noastre de stat și pentru concursul călduros pe care l-ați dat guvernului meu. Rog pe Cel Atotputernic să vă aibă sub pază și să reverse peste România întregită binecuvântarea Sa⁶⁶.

Intervențiile oamenilor politici bucovineni din următoarele legislaturi parlamentare vor fi publicate în volume separate ale colecției de documente *Bucovineni în Parlamentul României întregite*.

Aducem, pe această cale, mulțumiri deosebite domnului prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei, pentru generoasa susținere a preocupărilor noastre în vederea realizării acestui proiect. De asemenea, gândurile noastre de recunoștință se îndreaptă către domnul dr. Liviu Papuc (șef serviciu Circulația Documentelor – Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” – Iași), pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție colecția „Monitorul oficial” din anii 1920–1922. Adresăm mulțumiri domnului dr. Arcadie Bodale (inspector superior la Serviciul Județean Iași al Arhivei Naționale) și colegilor noștri de la Institutul „Bucovina”: cercet. șt. drd. Ștefănița-Mihaela Ungureanu și cercet. șt. dr. Vasile I. Schipor, care au sprijinit munca de editare a acestei lucrări.

În acest cadru se cuvine să mulțumim Editurii Academiei Române, pentru sprijinul acordat în publicarea acestui volum de documente.

Rodica Iațencu, Marian Oлару

⁶⁶ D.S., M.O., nr. 120, 14 februarie 1922, p. 3450.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Lucrarea *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.2. *Senatul, legislatura 1920–1922*, se înscrie în colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii”, seria „Documente” (3), colecție fondată în anul 1996 sub patronajul Academiei Române. Este a 45-a lucrare din această colecție, fiind elaborată sub egida Institutului „Bucovina” din Rădăuți.

Volumul reunește intervențiile senatorilor bucovineni (discursuri, interpelări, comunicări, declarații, petiții, memorii), susținute în Parlamentul României întregite, legislatura 1920–1922, și pe cele ale parlamentarilor care au reprezentat județul Suceava-Regat, întrucât unele dintre acestea au dezbătut și probleme care priveau Bucovina. Documentele au fost preluate din „Monitorul oficial”, Dezbaterile Constituantei – Senatul (iunie – septembrie 1920, nr. 1–42; decembrie 1920 – martie 1921, nr. 1–52; aprilie – august 1921, nr. 53–107; decembrie 1921, nr. 2–9; ianuarie – februarie 1922, nr. 10, 108–120). Alături de acestea publicăm: lista guvernelor din perioada 1920–1922; proiecte de legi referitoare la Bucovina dezbătute în ședințele Senatului în legislatura 1920–1922 (Proiect de lege pentru conservarea pădurilor, 18 august 1920; Proiect de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general, în vigoare în Bucovina, 29 iunie 1921, 14 iulie 1921; Proiect de lege privitor la majorarea competenței civile a autorităților judecătorești din Bucovina, 15 iulie 1921; Lege pentru lichidarea despăgubirilor de război și amortizarea datoriei publice interne, 20 iulie 1921), două discursuri parlamentare referitoare la doctrina socialistă, activitatea guvernului și viața politică internă, susținute de către A. C. Cuza și Matei Cantacuzino (ședințele Senatului din 29 iunie 1920 și 6 iulie 1920), și Memoriul funcționarilor publici din Ardeal, Banat și părțile ungurene (prezentat în ședința Senatului din 14 aprilie 1921).

Discursurile parlamentarilor bucovineni s-au concentrat pe expunerea problemelor provinciei din perspectiva realizării și consolidării procesului de unificare a României întregite. Documentele reintroduse pe această cale în circuitul științific contribuie la sporirea cunoașterii istorice privind anii de început ai perioadei interbelice, precum și la înțelegerea fenomenelor cu care s-a confruntat Bucovina în primii ani de după război.

În pregătirea pentru tipar a lucrării am respectat normele ortografice și de punctuație stabilite de Academia Română. Unele dintre cuvinte le-am păstrat în forma întâlnită în original, precizând, în text, sensul pe care noi îl considerăm potrivit, dedus din context, de exemplu: *competință*, *conceda*, *conchema*, *conventicule*,

detentori, diferează, dirimant, fomentează, gravamen, incurge, involvă, lombardează, pacinic, priporos, procedare, redijează, tremplin, țicorie, vechil, victuale, vinculum. Am omis din text intervențiile ne semnificative (aplauze, vociferări) care au întrerupt expunerile parlamentarilor bucovineni. Aceste omisiuni sunt marcate cu croșete [...]. Completările noastre în text sunt trecute între paranteze pătrate, iar comentariile pe marginea discursurilor parlamentare se regăsesc în note infrapaginale, marcate cu numere de ordine (1, 2...). La baza ordonării discursurilor parlamentare a stat criteriul alfabetic.

Rodica Iașencu, Marian Olaru

REZUMATELE INTERVENȚIILOR PARLAMENTARE

1. Nicolai Ailincăi (Partidul Naționalist-Democrat, județul Suceava): întrebări adresate ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, și subsecretarului de stat de la Subsecretariatul Refacerii și Aprovizionării, Ion C. Atanasiu (ședința Senatului din 19 iulie 1920); comunicare despre distribuția mărfurilor pentru populație (ședința Senatului din 14 august 1920); comunicare adresată primului ministru, Alexandru Averescu, și ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, în probleme legate de achiziționarea de unelte agricole (ședința Senatului din 23 martie 1921).

2. Constantin Cosmiuc (Partidul Poporului, județele Câmpulung – Gura-Humorului): comunicare în problema cooperativelor din Bucovina (ședința Senatului din 23 februarie 1921).

3. George Grigorovici (Partidul Social-Democrat, Cernăuți-oraș): răspuns la interpelarea lui A. C. Cuza, pe marginea doctrinei socialiste; considerații despre proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului (ședința Senatului din 2 iulie 1920); comunicare pe marginea discursului ministrului Justiției, Matei Cantacuzino, despre Partidul Socialist (ședința Senatului din 8 iulie 1920); comunicare despre Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale (ședința Senatului din 17 iulie 1920); comunicare despre Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace încheiat cu Austria, la 10 septembrie 1919, și a Tratatului asupra minorităților, încheiat la 9 decembrie 1919 (ședința Senatului din 29 iulie 1920); comunicare despre înfăptuirea reformei agrare (ședința Senatului din 25 martie 1921); comunicarea despre Proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere (ședința Senatului din 6 aprilie 1921); comunicare despre Legea pentru înfrânarea vagabondajului și a cerșetoriei și pentru protecția copiilor (ședința Senatului din 13 aprilie 1921); comunicare despre Proiectul de lege asupra sindicatelor profesionale (ședința Senatului din 18 aprilie 1921); comunicare despre Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe și Legea pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România (ședința Senatului din 22 aprilie 1921); comunicare pe marginea Legii sindicatelor profesionale (ședința Senatului din 16 mai 1921); declarație susținută în numele Partidului Social-Democrat despre activitatea guvernului (ședința Senatului din 8 decembrie 1921).

4. George Jemna (independent, județul Storojinet): comunicări adresate ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, în problema transportului de porumb către Bucovina (ședința Senatului din 5 februarie 1921) și a licitațiilor organizate pentru furnizarea de lemn necesar serviciului de tracțiune din Direcția VIII Regională Cernăuți (ședința Senatului din 26 mai 1921); comunicare adresată ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu, în privința salarizării învățătorilor (ședința Senatului din 11 iunie 1921); comunicare adresată ministrului Comunicațiilor,

Gheorghe Văleanu, în problema regulamentelor referitoare la organizarea C.F.R. și a activității Comisiei de unificare a C.F.R. (ședința Senatului din 14 iunie 1921); propunere pentru înființarea unui Internat de băieți români la Storojineț (ședința Senatului din 15 iunie 1921).

5. Ion Nistor (Partidul Democrat al Unirii, Universitatea Cernăuți): interpelare despre proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului și desfășurarea alegerilor în Bucovina (ședința Senatului din 28 iunie 1920); comunicare referitoare la interpelarea lui George Grigorovici din 2 iulie 1920 (ședința Senatului din 9 iulie 1920); comunicări adresate ministrului de Război, Ion Rășcanu și ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu, în probleme legate de situația invalizilor de război și unificarea învățământului (ședința Senatului din 20 iulie 1920); prezentarea Proiectului de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate (ședința Senatului din 28 iulie 1920); comunicare adresată ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu, despre Universitatea din Cernăuți (ședința Senatului din 22 iulie 1920); comunicare despre ratificarea Tratatului de Pace cu Austria (ședința Senatului din 30 iulie 1920); comunicare adresată ministrului de Finanțe, Nicolae Titulescu, referitoare la problema funcționarilor publici (ședința Senatului din 9 august 1920); comunicare despre ratificarea Tratatului de Pace încheiat cu Bulgaria (ședința Senatului din 9 august 1920); comunicări adresate ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu, și ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, despre liceul din Rădăuți și situația căilor ferate; comunicare despre Proiectul de lege pentru retragerea din circulație a coroanelor și rublelor (ședința Senatului din 10 august 1920); comunicări adresate ministrului de Război, Ion Rășcanu și lui Ion C. Atanasiu, subsecretar de stat la Subsecretariatul Refacerii și Aprovizionării în probleme legate de pensiile invalizilor de război și refacerea regiunilor „dăunate de război” (ședința Senatului din 13 august 1920); comunicări adresate ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu și ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, în probleme legate de Universitatea din Cernăuți și transportul C.F.R.; ratificarea Tratatului de Pace cu Germania; comunicare despre Legea pentru modificarea unor articole din legea de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine, din 15 martie 1912 (ședința Senatului din 14 august 1920); interpelare referitoare la ratificarea Tratatului de Pace de la Trianon (ședința Senatului din 16 august 1920); comunicare despre Proiectul de lege referitor la conservarea pădurilor (ședința Senatului din 18 august 1920); comunicare despre Universitatea din Cernăuți (ședința Senatului din 20 august 1920); comunicare despre declarația lui Ipolit Tamavschi în problema acuzațiilor aduse lui Iancu Flondor (ședința Senatului din 21 august 1920); comunicare despre Proiectului de lege pentru organizarea Direcțiunii generale a statisticii (ședința Senatului din 23 august 1920); comunicarea despre situația lui Eduard Fischer (ședința Senatului din 24 august 1920); comunicare despre Proiectul de lege pentru înființarea unei a doua secțiuni la Tribunalul Ialomița și crearea unei noi secțiuni la Curtea de Apel din Cernăuți (ședința Senatului din 25 august 1920); comunicare despre Proiectul de lege pentru înființarea și exploatarea liniilor de navigație aeriană (ședința Senatului din 26 august 1920);

comunicare despre Proiectul de lege de organizare a corpului silvic (ședința Senatului din 27 august 1920); comunicare despre problemele transportului feroviar (ședința Senatului din 7 decembrie 1920); comunicare despre atentatul cu bombă de la Senat și despre funcționarii poștali (ședința Senatului din 10 decembrie 1920); interpelare susținută cu prilejul discuțiilor pe marginea Mesajului Regal (ședința Senatului din 15 decembrie 1920); comunicare despre Proiectul de lege privitor la înființarea pe lângă Ministerul de Interne a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice (ședința Senatului din 20 decembrie 1920); comunicare despre situația Bucovinei, cu referiri la interpelarea senatorului Erast Tarangul (ședința Senatului din 23 decembrie 1920); comunicare despre Universitatea din Cernăuți (ședința Senatului din 24 decembrie 1920); comunicare despre situația din Ocolul silvic Ciudei (ședința Senatului din 25 decembrie 1920); comunicare despre Universitatea din Cernăuți; prezentarea unui memoriu în numele Facultății de Teologie; comunicare adresată ministrului Justiției, Take Ionescu, în problema Baroului din Cernăuți (ședința Senatului din 31 ianuarie 1921); comunicare despre Federala „Moldova de Sus”, însărcinată cu aprovizionarea populației Bucovinei; comunicare despre văduva lui Vasile Alecsandri (ședința Senatului din 22 februarie 1921); comunicare despre Direcția Regională din Cernăuți a Căilor Ferate; răspuns la comunicarea lui Constantin Cosmiuc și întrebare adresată ministrului Justiției, Take Ionescu, în legătură cu arestarea lui Cehan Racoviță, directorul și administratorul ziarului „Democratul” din Cernăuți (ședința Senatului din 24 februarie 1921); comunicare despre Proiectul de lege referitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice (ședința Senatului din 3 martie 1921); comunicare despre incidentele petrecute la primăria orașului Cernăuți și despre „îngrijorătoarea stare de spirit ce domnește în Bucovina” (ședința Senatului din 7 martie 1921); comunicare despre situația clădirii Prefecturii județului Suceava (ședința Senatului din 10 martie 1921); întrebări adresate ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu, și ministrului Cultelor și Artelor, Octavian Goga, în probleme legate de Școala Normală din Cernăuți și Consistoriul din Cernăuți (ședința Senatului din 19 martie 1921); comunicare despre Proiectul de lege pentru organizarea corpului arhitecților din serviciile publice (ședința Senatului din 28 martie 1921); comunicare despre înființarea Ministerului Agriculturii, creat prin scindarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor (ședința Senatului din 29 martie 1921); comunicare despre Proiectul de lege prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară (ședința Senatului din 5 aprilie 1921); comunicare despre situația funcționarilor din Bucovina (ședința Senatului din 13 aprilie 1921); comunicare despre Proiectul de lege privitor la înființarea Societății „Reconstrucția” (ședința Senatului din 14 aprilie 1921); comunicare despre situația Fondului bisericesc (ședința Senatului din 15 aprilie 1921); anunțarea susținerii unei interpelări în problema Fondului bisericesc (ședința Senatului din 25 mai 1921); comunicări despre Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice (ședințele Senatului din 18 mai 1921, 27 mai 1921, 30 mai 1921, 31 mai 1921, 1 iunie 1921); interpelări despre Fondul

bisericesc (ședințele Senatului din 11 iunie 1921, 13 iunie 1921); comunicare despre Federala „Moldova de Sus” (ședința Senatului din 15 iunie 1921); comunicări despre Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale (ședințele Senatului din 13 iunie 1921, 27 iunie 1921); comunicări despre Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului (ședințele Senatului din 28 iunie 1921, 29 iunie 1921); întrebare adresată ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, în problema costului biletelor C.F.R. (ședința Senatului din 1 iulie 1921); întrebare adresată ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, despre Institutul de analize chimice din Cernăuți; comunicare despre Proiectul de lege prin care se propuneau spre ratificare mai multe decrete-legi, cu modificările aduse de guvern, între care și cel referitor la înființarea și organizarea școlilor politehnice în România; comunicare despre Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine (ședința Senatului din 4 iulie 1921); întrebare adresată ministrului Domeniilor, Teodor Cudalbu, în contextul discuțiilor despre dreptul de exploatare al societății Göetz în Munții Tarcăului și a dreptului de proprietate asupra liniei ferate de aici; comunicare despre Proiectul de lege asupra vânatului (ședința Senatului din 13 iulie 1921); solicitare răspuns de la ministrul Cultelor și Artelor, Octavian Goga, în problema bisericii din Bucovina; comunicare despre Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general, în vigoare în Bucovina (ședința Senatului din 14 iulie 1921); anunț privind părăsirea lucrărilor Parlamentului, în contextul ratificării decretului-lege privitor la Societatea „Reșița” (ședința Senatului din 18 iulie 1921).

6. Erast Tarangul (Partidul Poporului, județul Siret): răspuns la comunicarea lui Ion Nistor, în care se aduceau acuzații la adresa guvernului (ședința Senatului din 23 decembrie 1921); comunicare despre răspunsul Senatului la Mesajul Tronului (ședința Senatului din 5 iulie 1920); întrebări adresate ministrului de Justiție, Mihai Antonescu, despre desființarea art. 111 din Codul Civil austriac, referitor la desfăcerea căsătoriilor între catolici și ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, despre reconstruirea unui pasaj între stațiile C.F.R. Bahrinești și Vicșani (ședința Senatului din 12 februarie 1921).

7. Ipolit Tarnavschi (Partidul Poporului, județul Rădăuți): mesaj de mulțumire pentru alegerea ca vicepreședinte al Senatului (ședința Senatului din 24 iunie 1920); declarație de susținere a lui Iancu Flondor (ședința Senatului din 20 august 1920); răspuns la interpelările senatorului Ion Nistor în problema Fondului bisericesc (ședința Senatului din 13 iunie 1921).

ZUSAMMENFASSUNGEN DER PARLAMENTARISCHEN REDEN*

1. Nicolai Ailincăi (National-Demokratische Partei, Bezirk Suczawa): Anfragen an den Minister des Innern Constantin Argetoianu und an den Unterstaatssekretär für Wiederaufbau und Versorgung Ion C. Atanasiu (Sitzung des Abgeordnetenhauses vom 19. Juli 1920); Mitteilung über die Güterverteilung an die Bevölkerung (Senatssitzung vom 14. August 1920); Mitteilung an den Ministerpräsident Alexandru Averescu und an den Minister des Innern Constantin Argetoianu über Probleme beim Ankauf von landwirtschaftlichen Werkzeugen (Senatssitzung vom 23. März 1921).

2. Constantin Cosmiuc (Volkspartei, Bezirk Kimpolung-Gurahumora): Mitteilung über die Lage der Genossenschaften in der Bukowina (Senatssitzung vom 23. Februar 1921).

3. George Grigorovici (Sozial-Demokratische Partei, Czernowitz-Stadt): Antwort auf die Interpellation A. C. Cuzas über die sozialistische Doktrin; Betrachtungen zum Antwortentwurf des Senats auf die Botschaft des Throns (Senatssitzung vom 2. Juli 1920); Mitteilung über die Rede des Justizministers Matei Cantacuzino über die Sozialistische Partei (Senatssitzung vom 8. Juli 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Einrichtung der Gemeinschaftsweiden (Senatssitzung vom 17. Juli 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Genehmigung des am 10. September 1919 mit Österreich abgeschlossenen Friedensvertrags und des Minderheitenvertrags vom 9. Dezember 1919 (Senatssitzung vom 29. Juli 1920); Mitteilung über die Durchführung der Agrarreform (Senatssitzung vom 25. März 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Gründung der Vermietstellen (Senatssitzung vom 6. April 1921); Mitteilung über den Gesetz für die Einschränkung der Landstreicherei und Betelei und für den Kinderschutz (Senatssitzung vom 13. April 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf für die Gewerkschaften (Senatssitzung vom 18. April 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf für den progressiven Steuerrecht und das Gesetz für die Durchsetzung einer Gebühr für die Einfuhr von deutschen Waren (Senatssitzung vom 22. April 1921); Mitteilung über das Gesetz der Gewerkschaften (Senatssitzung vom 16. Mai 1921); Erklärung im Namen der Sozial-Demokratischen Partei über die Regierungstätigkeit (Senatssitzung vom 8. Dezember 1921).

4. George Jemna (unabhängig, Bezirk Storozyneț): Mitteilungen an den Verkehrsminister Gheorghe Văleanu in der Sache des Korntransports in die Bukowina (Senatssitzung vom 5. Februar 1921) und der Auktionen für die Lieferung

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

des für den Abschleppdienst der 8. Czernowitzer Eisenbahn-Regionalorganisation nötigen Holzes (Senatssitzung vom 26. Mai 1921); Mitteilung an den Unterrichtsminister Petre P. Negulescu über die Vergütung der Lehrer (Senatssitzung vom 11. Juni 1921; Mitteilung an den Verkehrsminister Gheorghe Văleanu über die Organisationsregeln der Eisenbahn und des Einigungsausschusses derselben (Senatssitzung vom 14. Juni 1921); Vorschlag, ein rumänisches Knabeninternat in Storozynetz zu errichten (Senatssitzung vom 15. Juni 1921).

5. Ion Nistor (Demokratische Partei der Vereinigung, Universität Czernowitz): Interpellation über den Antwortentwurf des Senats auf die Botschaft des Throns und über die Entwicklung der Wahlen in der Bukowina (Senatssitzung vom 28. Juni 1920); Mitteilung von persönlichen Sachen über die Interpellation des Abgeordneten George Grigorovici vom 2. Juli 1920 (Senatssitzung vom 9. Juli 1920); Mitteilungen an den Kriegsminister Ion Răducanu und an den Unterrichtsminister Petre P. Negulescu über die Situation der Kriegsinvaliden und über die Vereinheitlichung des Unterrichtswesens (Senatssitzung vom 20. Juli 1920); Präsentierung des Gesetzentwurfes für den monatlichen Währungswechsel im Falle der ausländischen Universitäts-Studenten (Senatssitzung vom 28. Juli 1920); Mitteilung an den Unterrichtsminister Petre P. Negulescu über die Universität Czernowitz (Senatssitzung vom 22. Juli 1920); Mitteilung über die Ratifizierung des Friedensvertrages mit Österreich (Senatssitzung vom 30. Juli 1920); Mitteilung an den Finanzminister Nicolae Titulescu über die Situation der öffentlichen Beamten (Senatssitzung vom 9. August 1920); Mitteilung über die Ratifizierung des Friedensvertrags mit Bulgarien (Senatssitzung vom 9. August 1920); Mitteilungen an den Unterrichtsminister Petre P. Negulescu und an den Verkehrsminister Gheorghe Văleanu über das Lyzeum aus Radautz und die Lage der Eisenbahnen; Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Ziehung der Kronen und Rubel aus dem Geldumlauf (Senatssitzung vom 10. August 1920); Mitteilungen an den Kriegsminister Ion Rășcanu und an den Unterstaatssekretär für Wiederaufbau und Versorgung Ion C. Atanasiu über die Renten der Kriegsinvaliden und den Wiederaufbau der vom Krieg zerstörten Gebieten (Senatssitzung vom 13. August 1920); Mitteilungen an den Unterrichtsminister Petre P. Negulescu und an den Verkehrsminister Gheorghe Văleanu über die Probleme der Universität Czernowitz und den Eisenbahntransport; die Ratifizierung des Friedensvertrags mit Deutschland; Mitteilung über das Gesetz für die Änderung einiger Artikel aus dem Gesetz der Reorganisation des Ministeriums für Auswärtige Angelegenheiten vom 15. März 1912 (Senatssitzung vom 14. August 1920); Interpellation über die Ratifizierung des Friedensvertrags von Trianon (Senatssitzung vom 16. August 1929); Mitteilung über den Gesetzentwurf zum Waldschutz (Senatssitzung vom 18. August 1920); Mitteilung über die Universität Czernowitz (Senatssitzung vom 20. August 1920); Mitteilung über die Erklärung Ipolit Tranavschi hinsichtlich der Klagen gegen Iancu Flondor (Senatssitzung vom 21. August 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Organisation der Generaldirektion für Statistik (Senatssitzung vom 23. August 1920); Mitteilung über die Situation Eduard Fischers (Senatssitzung vom 24. August 1920);

Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Gründung einer zweiten Abteilung innerhalb des Gerichtshofs Ialomita und einer neuen Abteilung des Oberlandesgerichts in Czernowitz (Senatssitzung vom 25. August 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf für die Errichtung und den Betrieb von Flugsicherungslinien (Senatssitzung vom 26. August 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf für die Organisation des forstwirtschaftlichen Korps (Senatssitzung vom 27. August 1920); Mitteilung über die Probleme des Eisenbahntransportes (Senatssitzung vom 7. Dezember 1920); Mitteilung über die Bombardierung des Senats und über die Postangestellten (Senatssitzung vom 10. Dezember 1920); Interpellation über die Botschaft des Throns (Senatssitzung vom 15. Dezember 1920); Mitteilung über den Gesetzentwurf über die Errichtung eines Staatssekretariats für Minderheitenfragen an dem Ministerium des Innern (Senatssitzung vom 20. Dezember 1920); Mitteilung über die Angelegenheiten der Bukowina, und zwar über die Interpellation des Senators Erast Tarangul (Senatssitzung vom 23. Dezember 1920); Mitteilung über die Universität Czernowitz (Senatssitzung vom 24. Dezember 1920); Mitteilung über die Situation des Forstreviers Czudyn (Senatssitzung vom 25. Dezember 1920); Mitteilung über die Universität Czernowitz; Vorlage einer Denkschrift im Namen der Fakultät für Theologie; Mitteilung an den Justizminister Tache Ionescu über die Advokatenkammer in Czernowitz (Senatssitzung vom 31. Januar 1921); Mitteilung über die Gesellschaft „Federala «Moldova de Sus»“, die sich mit der Versorgung der Bukowiner Bevölkerung beschäftigte; Mitteilung über die Witwe Vasile Alecsandris (Senatssitzung vom 22. Februar 1921); Mitteilung über die Czernowitzer Regionaldirektion der Eisenbahnen; Antwort auf die Mitteilung von Constantin Cosmiuc und Anfrage an den Justizminister Tache Ionescu über die Verhaftung von Cehan Racovița, Direktor und Verwalter der Zeitung „Democratul“ aus Czernowitz (Senatssitzung vom 24. Februar 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Errichtung eines Staatssekretariats für Minderheitenfragen an dem Ministerium des Innern (Senatssitzung vom 3. März 1920); Mitteilung über die Ereignissen beim Czernowitzer Rathaus und über „die erregende, in der Bukowina herrschende Stimmung“ (Senatssitzung vom 7. März 1921); Mitteilung über den Zustand des Präfekturgebäudes des Bezirks Suczawa (Senatssitzung vom 10. März 1921); Anfragen an den Unterrichtsminister Petre P. Negulescu und an den Minister für Kultur und Kunst Octavian Goga über die Czernowitzer Lehrerbildungsanstalt und das hiesige Konsistorium (Senatssitzung vom 19. März 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Organisation des dem öffentlichen Dienst gehörenden Architektenkorps (Senatssitzung vom 28. März 1921); Mitteilung über die Gründung des Ministeriums für Landwirtschaft durch die Zerteilung des Ministeriums für Landwirtschaft und Domänen (Senatssitzung vom 29. März 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf, dadurch mehrere Änderungen der administrativen Gliederung des Landes (Landesgemeinden, Dörfer und Weiher) vorgesehen wurden (Senatssitzung vom 5. April 1921); Mitteilung über die Situation der Beamten in der Bukowina (Senatssitzung vom 13. April 1921); Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Gründung der „Reconstrucția“ – Gesellschaft (Senatssitzung vom 14. April 1921); Mitteilung

über die Lage des Religionsfonds (Senatssitzung vom 15. April 1921); Interpellation in der Frage des Religionsfonds (Senatssitzung vom 25. Mai 1921); Mitteilungen über den Gesetzentwurf zur Organisierung der Verwaltungs- und Kontrollbehörden des öffentlichen Unterrichtswesens (Senatssitzungen vom 18. Mai 1921, 27. Mai 1921, 30. Mai 1921, 31. Mai 1921, 1. Juni 1921); Interpellationen über den Religionsfonds (Senatssitzungen vom 11. Juni 1921, 13. Juni 1921); Mitteilung über die Gesellschaft „Federala «Moldova de Sus»“ (Senatssitzung vom 15. Juni 1921); Mitteilungen über den Gesetzentwurf zur Organisierung der Lokalverwaltung (Senatssitzungen vom 13. Juni 1921, 27. Juni 1921); Mitteilungen über den Gesetzentwurf für das Volkshaus (Senatssitzungen vom 28. Juni 1921, 29. Juni 1921); Anfrage an den Verkehrsminister Gheorghe Văleanu über das Problem des Preises der Eisenbahntickets (Senatssitzung vom 1. Juli 1921); Anfrage an den Minister des Innern Constantin Argetoianu über das Institut für Chemie der Universität Czernowitz; Mitteilung über den Gesetzentwurf, in dem u. a. Änderungen hinsichtlich der Gründung und Organisierung der polytechnischen Hochschulen in Rumänien vorgesehen wurden; Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Änderung einiger Artikel aus dem Organisierungsgesetz des Ministeriums für Auswärtigen Angelegenheiten (Senatssitzung vom 4. Juli 1921); Anfrage an den Minister der Domänen Theodor Cudalbu über den Eisenbahnbetriebsrecht der Göetz-Gesellschaft im Tarcau-Gebirge; Mitteilung über den Entwurf des Wildschutzgesetzes (Senatssitzung vom 13. Juli 1921); Bitte um eine Antwort vom Minister für Kultus und Kunst Octavian Goga in der Frage des Bukowiner Kirchwesens; Mitteilung über den Gesetzentwurf zur Aufhebung oder Änderung einiger Verordnungen aus dem allgemeinen, in der Bukowina gültigen Zivilrecht (Senatssitzung vom 14. Juli 1921); die Senatoren geben bekannt, sie werden die Parlamentssitzung verlassen, wenn das Gesetz-Erlass über die „Reșița“ – Gesellschaft ratifiziert werden solle (Senatssitzung vom 18. Juli 1921).

6. Erast Tarangul (Volkspartei, Bezirk Sereth): Antwort auf die Mitteilung Ion Nistors, in der Klagen gegen die Regierung gemacht wurden (Senatssitzung vom 23. Dezember 1921); Mitteilung über die Antwort des Senats auf die Botschaft des Throns (Senatssitzung vom 5. Juli 1920); Anfragen an den Justizminister Mihai Antonescu und an den Verkehrsminister Gheorghe Văleanu über die Aufhebung des Artikels 111 des österreichischen Zivilrechts, in dem die Auflösung der Ehe zwischen den Katholiken vorgesehen war, und über den Wiederaufbau einer Eisenbahnstrecke zwischen den Ortschaften Bahrinești und Vicșani (Senatssitzung vom 12. Februar 1921).

7. Ipolit Tarnavski (Volkspartei, Bezirk Radautz): Danksagung für seine Wahl als Vizepräsident des Senats (Senatssitzung vom 24. Juni 1920); Unterstützungs-erklärung für Iancu Flondor (Senatssitzung vom 20. August 1920); Antwort auf die Interpellationen des Senators Ion Nistor über den Religionsfonds (Senatssitzung vom 13. Juni 1921).

INTERVENȚII PARLAMENTARE

1. NICULAI AILINCĂI

Partidul Naționalist-Democrat, județul Suceava

Ședința Senatului din 19 iulie 1920⁶⁷

[Întrebări adresate ministrului de Interne, Constantin Argetoianu și subsecretarului de stat de la Subsecretariatul Refacerii și Aprovizionării, Ion C. Atanasiu]

D-le președinte, am onoarea a întreba pe d-l ministru de Interne dacă d-sa are cunoștință că localurile fostelor pichete de grăniceri, lipsite de uși și ferestre, sunt supuse intemperiilor, pierzându-se astfel un material costisitor, care ar putea fi întrebuințat de Subsecretariatul Refacerii [și Aprovizionării] pentru clădiri și reparații de școli și biserici. Așteptăm răspunsul d-lui ministru, pentru a vedea dacă e cazul să anunț o interpelare în această privință.

D-le președinte, am onoare a interpela pe d-l subsecretar de stat de la Aprovizionare asupra măsurilor luate de d-sa, de a transforma prefecturile și autoritățile administrative în prăvălii de desfacerea mărfurilor, ajungând în mâna favoriților și speculanților, iar populația suferă. De pildă, la Fălticeni, directorul prefecturii confiscă bunurile de sare ale acelora bănuți că n-au votat cu guvernul; același lucru suntem informați că se întâmplă în comune cu celelalte mărfuri, pe o scară mult mai întinsă. Din lipsă de pricepere și interes, de trei săptămâni stau în gara Fălticeni cinci vagoane de sare, urcându-se la cost diferitele spese care scumpesc sarea și populația așteaptă în suferință, vitele fiind bolnave de gură și de picioare. După vindecare, le-ar trebui neapărat sare. Autoritățile dezlănțuie o adevărată teroare în contra Federației băncilor și cooperativelor, punându-le la ordinea primarilor, care dispun, după bunul lor plac, de banul și economia țăranilor.

Ședința Senatului din 14 august 1920⁶⁸

[Comunicare despre distribuția mărfurilor pentru populație]

D-lor senatori, am făcut pe ziua de 19 iulie o interpelare [vezi mai sus] d-lui subsecretar de stat al Refacerii [și Aprovizionării]. S-a primit astăzi o telegramă din

⁶⁷ D.S., M.O., nr. 20, 28 iulie 1920, p. 308.

⁶⁸ Idem, nr. 32, 22 august 1920, p. 610–611.

partea d-lui prefect de la Suceava [Bărbulescu], prin care se afirmă că cele arătate de mine nu ar fi adevărate. Voi arăta faptele și d-voastră veți judeca. S-a dat un ordin de [cătore] d-l ministru al Industriei [și Comerțului] [Octavian Tăslăoanu] sau de d-l subsecretar al [Refacerii și] Aprovizionării [Ion C. Atanasiu], nu știu, ca mărfurile cumpărate prin stat să se împartă populației de către administrațiile respective, prefecturi, primării etc. Până în prezent, aceste mărfuri se desfăceau prin federale, cooperative, bănci etc. Voi arăta cele petrecute pe șleau și în puține vorbe, căci nu am gădilici la limbă, ca să vorbesc mult și necuprinzător, voi vorbi puțin și cuprinzător, că așa e obiceiul țaranului, să vorbească puțin, dar cu inima curată. Chestia stă astfel: prefectul este tare cumsecade, cinstit și îndeplinește toate condițiile. [...] Dar directorul prefecturii, fiind funcționar vechi, are diferite legături, combinații și mai calcă și pe alături și de vină mai sunt și funcționarii noi ai Comisiei interimare din comună. În comuna mea, notarul, venit nou, a dat niște bonuri în care, pe lângă cele scrise că trebuie să se dea atâta sare, a pus dedesubt că acel căruia i-a dat bonul e din cei cu „secera” [simbolul electoral al Partidului Țărănesc]. Vă întreb: cu ce sunt vinovate vitele mele, să nu lingă sare, dacă eu sunt naționalist, căci ele nu fac politică. Eu cred că nici omul și nici Dumnezeu nu admite treaba asta. Văd că în telegrama venită de la Prefectură, prefectul spune că sarea se va împărți în două: jumătate din ea, adică două vagoane și jumătate, se va da federalelor pentru trebuințele locuitorilor din județ, iar jumătate se va pune la dispoziția orașului. Ori, în județ, sunt 38 000 de locuitori, pe când în oraș sunt numai 8 000, încât repartitia este nedreaptă. Eu cred că ar fi bine ca mărfurile să se desfacă prin cooperative și federale, căci acolo se țin tablouri de [cătore] toți locuitorii care primesc marfa. Când s-au desfăcut mărfurile prin cooperative, s-a distribuit un milion metri de pânză, după cum constată „Tribuna cooperativă”. Acum, după cum a constatat însuși d-l subsecretar de stat prin trimisul său, au rămas flanele în valoare cam de 100 000 de lei. Așa este, d-le ministru? Și așa fiind, d-le ministru, eu vă întreb, cum noi am desfăcut toată marfa pe care am primit-o, cine trebuie să plătească dobânzile la marfa aceasta de care noi nu avem nevoie?

Ion C. Atanasiu: De ce n-ați restituit-o imediat?

Niculai Ailincăi: Destul de greu este până primim marfa de care avem nevoie, din cauza aglomerației trenurilor, vă închipuiți ce s-ar mai întâmpla dacă am trimite înapoi marfa de care n-avem nevoie. Dar, în sfârșit, d-le ministru, vom desface ce vom putea și din această marfă, însă ceea ce vreau eu să vă atrag atenția cu această ocazie este ca să se curme, odată pentru totdeauna, cu această stare de lucruri și distribuția mărfurilor să se facă prin federale și cooperative. Acest lucru este cel mai nimerit și cinstit. Referitor la telegrama despre care am vorbit, în ceea ce privește distribuția celor cinci vagoane de sare, socotesc că nu e nevoie să insist mai mult, căci nedreptatea este vizibilă. Nu este drept ca un județ întreg să fie aprovizionat cu jumătate din această cantitate de sare, iar orașul Fălticeni cu cealaltă jumătate. Eu cred că nu în acest mod trebuie să se facă distribuția. Rog, prin urmare, pe d-l ministru să ia act de cele spuse de mine și pe viitor să facă distribuția mărfurilor prin federale și cooperative, căci numai ele sunt în măsură să facă o justă distribuție, deoarece au la îndemână toate mijloacele necesare.

D-lor senatori, s-a pus chestiunea distribuirii mărfurilor prin cooperative. Această chestiune a fost adusă în discuție de către d-l senator Nicolai Alincăi astăzi la Senat, care a vorbit asupra ei în puținele cuvinte. La Cameră însă, în mai multe cuvinte și de către mai mulți reprezentanți ai Adunării, s-a acuzat guvernul că vrea să lovească în cooperative, nedându-le spre distribuire mărfurile. D-lor senatori, ca să răspund la această acuzație, îmi voi permite să citesc numai câteva cifre și veți vedea numaidecât dacă guvernul este preocupat azi, în momentele grele prin care trecem, de a lovi în anume regiuni sau dacă este preocupat să vină, în mod real, în ajutorul întregii populații. Iată ce s-a făcut în timpul de la 1 iulie [1920] în această direcție. Eu am fost numit la 15 iunie. În acest timp, de la 1 iulie și până astăzi, s-au împărțit mărfurile în modul următor: la societăți propriu-zise, Banca Națională și diferite altele s-au dat mărfuri de 2 200 000 de lei; la societăți cooperatiste și bănci populare li s-au distribuit mărfuri pentru 5 900 000 de lei. Ca dovadă că am fost condus de cel mai larg spirit de imparțialitate, țin să vă comunic că în acest număr de cooperative este cuprinsă și cooperativa brutăriei de la Cernăuți, care este o organizare socialistă; este și Cooperativa „Munca” de la Câmpina, din județul Prahova, care este o cooperativă comunistă. [...] Prin urmare, în materie de îmbrăcăminte și de hrana populației, departamentul meu n-a avut în vedere niciun fel de considerație politică, considerând că toți locuitorii țării au dreptul la cele de nevoie. Școlilor le-am dat special pe societăți și pe facultăți pentru 733 000 de lei. Fabricilor, atelierelor și morilor pentru 4 milioane, ca să-și îmbrace lucrătorii. Prin primării am împărțit pentru 5 200 000 de lei. Prin prefecturi am împărțit pentru 12 900 000. [...] Instituțiilor, societăților de binefacere, pentru 4 200 000 de lei. Ministerelor și instituțiilor publice, pentru îmbrăcăminte funcționarilor, pentru 27 800 000 de lei. Sindicatelor agricole și obștilor sătești, pentru 525 000 de lei, în afară de ce au luat înainte. Și, în sfârșit, la persoanele particulare – aceștia sunt proprietarii de moșie care au cerut îmbrăcăminte pentru oamenii lor de serviciu, pentru 494 000 de lei. În total, s-au împărțit pe această cale mărfuri într-o lună de zile și ceva pentru suma de 60 600 000 de lei. La acestea adaug vânzările în București, prin calea barăcilor de vânzare, pentru 8 milioane de lei. Total – 68 600 000 de lei. La acestea se mai adaugă încă vânzările care sunt în curs cu terenurile de vânzare din țară. De la acestea încă n-am rezultatele.

Precum vedeți, din cele 70 milioane de lei mărfuri pe care le-am distribuit, primăriile intră cu 5 milioane, prefecturile cu 12 milioane, iar restul de 53 de milioane lei au fost date pe alte căi. Nu este, deci, nicio acțiune politică, nicio preocupare de a izbi în cineva. Singura noastră preocupare este ca, prin toate mijloacele, aceste mărfuri să intre în mâna populației. [...] Ca dovadă că nu vrem să eliminăm cooperativele, este că în decizia ce am dat-o, am spus: „Se vor trimite mărfurile la prefecturi, care le vor distribui prin cooperativele existente și acolo unde nu sunt, prin agenți administrativi”. Însă, după cum într-o localitate unde distribuția se face prin agenții administrativi, când lucrurile nu se petrec bine, elimin pe agenți, tot așa, când constat că unele cooperative cărora le-am dat mărfuri spre desfacere nu se comportă în mod corect, nu le mai dau. [...]

D-lor senatori, Partidul Poporului și guvernul actual privește cu ochii cei mai simpatici mișcarea cooperatistă și ca dovadă este că nu numai că nu a făcut

niciodată nimic ca să o stingherească, dar a încurajat-o totdeauna. [...] Privim, deci, cu ochii cei mai simpatici dezvoltarea cooperatistă. [...]

Niculai Ailincăi: D-voastră ați spus că aveți un agent la distribuitori, care face controlul și supraveghează desfacerea mărfurilor. Nu se poate ca, dând aceste mărfuri cooperativelor direct și prin federale, să fie același agent al d-voastre, care să aibă supravegherea desfacerii mărfurilor?

Ion C. Atanasiu: Am primit protestări chiar de la cooperative împotriva federaledor, care le încarcă cu comisioane inutile, scumpind mărfurile. Dau direct cooperativelor, nu e nevoie de intermediari.

Ședința Senatului din 23 martie 1921⁶⁹

[Comunicare adresată primului-ministru, Alexandru Averescu și ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, în probleme legate de achiziționarea de unelte agricole]

D-le președinte, am onoare a comunica d-lui prim-ministru și d-lui ministru de Interne următoarele: lucrul câmpului în județul Suceava s-a început; pentru județ s-au cumpărat 100 de pluguri de la Federală, prin Casa Centrală de la Giurgiu care, potrivit deciziei Consiliului de Miniștri de a se prefera la încărcarea uneltelor agricole de către Casa Centrală, s-a intervenit cu trei rapoarte, pe ziua de 13/3, nr. 5079 și pe ziua de 19/3, cu cererea nr. 5444 la Direcția C.F.R. și nici până astăzi nu s-a pus vagon pentru încărcarea acestor pluguri; totodată, reprezentantul federal din București, așteptând de la acea dată și până în prezent, s-au făcut cheltuieli prea mari prin această întârziere. Rugăm pe d-nii miniștri respectivi să dea ordine să se respecte dispozițiile Consiliului de Miniștri, căci dacă uneltele nu ne sosesc la timp, zadarnic le mai cumpărăm și nu va avea drept nimeni să se plângă că rămân ogoarele nelucrate. [Vicepreședintele de ședință, Ștefan Meitani, anunță că această comunicare va fi transmisă guvernului.]

2. CONSTANTIN COSMIUC

Partidul Poporului, circumscripția electorală Câmpulung – Gura-Humorului, județele Câmpulung – Gura-Humorului

Ședința Senatului din 23 februarie 1921⁷⁰

[Comunicare despre problema cooperativelor din Bucovina]

D-le președinte, d-lor senatori, în ședința de ieri a Senatului, d-l senator [Ion] Nistor, la partea comunicărilor, a pus în discuție chestiunea cooperativelor din

⁶⁹ D.S., M.O., nr. 54, 3 aprilie 1921, p. 907–908.

⁷⁰ D.S., M.O., nr. 31, 2 martie 1921, p. 446–447.

Bucovina, susținând că Federala acestor cooperative, în fruntea căreia stă președintele Comisiei de Unificare, d-l dr. Dori[medont] Popovici, ar fi făcut comenzi neiertate de mătăsuri, articole, de altfel, prohibite și fără de niciun rost pentru trebuințele populației, terminând cu întrebarea: dacă este compatibilă funcția d-lui dr. Popovici, de președinte al Comisiei de Unificare, cu funcția de director al Federalei⁷¹. Constat că, pe când d-l senator Nistor, ca ministru delegat al Bucovinei, proteja societăți de speculă și exploatare, ca bunăoară Societatea „Cosminul”, al cărei consiliu l-a compus din parlamentari ai Grupului [Partidului] Democrat al Unirii și alte întreprinderi ale căror gestiuni au ajuns să fie puse sub urmărire penală, d-l Dori Popovici, în toată viața sa, a depus cel mai desăvârșit devotament și cu o rară dezinteresare a ținut să înfăptuiască organizația economică a Bucovinei. Astfel, a înființat în toate centrele județene din Bucovina cooperative, cu scopul de a satisface trebuințele populației și le-a unit într-o Federală, numită „Moldova de Sus”, al cărei președinte este d-sa. Prin aceste cooperative s-a adus pentru populația rurală, cu concursul și sub controlul Subsecretariatului de Stat al Refacerii [și Aprovizionării], căruia trebuie să-i exprimăm mulțumirile noastre, pe lângă articole necesare alimentării, ca făină, grâu, petrol și altele și cantități considerabile de material pentru refacerea economică a țării, în total 100 de vagoane cu cuie, tinichea, sticlă și altele. Pentru a nu neglija nici funcționăria, atât de greu încercată, în urma evenimentelor prin care am trecut, președintele Federației, d-l dr. Dori Popovici, a căutat să pună cooperativele și în serviciul acestora, efectuând comenzi de stofe și haine în condiții cât se poate de avantajoase. Astfel, a luat ființă și legătura între Federală și firma menționată de d-l senator Nistor [„Reggiori et Margaritora” din Turin], în urma căreia această firmă avea să aprovizioneze Federala cu anumite cantități de postavuri. Este deci absolut neadevărat că s-ar fi comandat fie chiar cea mai mică cantitate de mătase, așa că afirmația d-lui senator Nistor trebuie privită ca pomită din rea credință și cu scop de a discredita o organizație înfăptuită de partidul nostru. Aduș că, în baza contractului încheiat cu firma de care face mențiune d-l senator Nistor, costul hainelor pentru funcționari va fi redus cu cel puțin 50–60% față de prețurile pieței. Astfel că, sub aceste raporturi, e evident că d-l dr. Dori Popovici a servit un mare interes public și o îndrăzneală de a construi pe această temă un caz de incompatibilitate.

Populația rurală este mulțumită de roadele ce le dau aceste cooperative, iar d-l senator Nistor, văzându-și periclitat și ultimul rest de trecere la țărani, dă asalturi disperate. De atitudine noastră, a celor care reprezentăm Partidul Poporului în Bucovina, onoratul Senat va fi înțeles că, pentru considerații mai înalte și pentru a nu coborî nivelul dezbaterilor parlamentare, ne-am ferit să dăm onoratului Senat aspectul dezgustător al luptelor fraticide, cu toate că prin această a noastră rezervă, am adus, după cum ni s-a recunoscut și din alte părți, un sacrificiu moral. Regretăm mult că, neapreciind d-l Nistor acest lucru, ne îngreunează, prin ieșirile sale nemotivate, atitudinea ce ne-am impus-o.

⁷¹ Vezi comunicarea lui Ion Nistor susținută în ședința Senatului din 22 februarie 1921.

Partidul Social-Democrat, circumscripția electorală Cernăuți-oraș

Ședința Senatului din 2 iulie 1920⁷³

[Răspuns la interpelarea lui A. C. Cuza pe marginea doctrinei socialiste⁷⁴; considerații despre proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului]

D-lor, eu privesc Adunările acestea, și cea a Senatului și aceea a Camerei, ca Adunări unde ne-am întâlnit să ne cunoaștem mai de aproape. Pentru aceea cred că ideea cea mai bună este să adoptăm un fel de convenție modernă europeană în tratarea opoziției de către majoritate și a majorității de către opoziție, precum și a fiecărui membru din majoritate și din opoziție, în mod reciproc. Poate că d-voastre, [cei] din România Veche, n-aveți lipsă de convenția aceasta, căci vă cunoașteți, știți totul unul despre altul, aveți obiceiuri învechite parlamentare, indigene, băștinașe, pe care noi nu le cunoaștem și ne vine greu cu intenția noastră de a învăța și de a ne

⁷² George Grigorovici (1871–1950), medic, om politic. A urmat Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuți (1885–1892), apoi, la Universitatea din Viena, Facultatea de Medicină (1892–1901). A fost deputat social-democrat al corpului al doilea al districtului electoral urban Cernăuți în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena (1907–1918). Din anul 1896 a intrat în rândul mișcării socialiste din Austro-Ungaria, ajungând liderul social-democraților bucovineni. A fost președintele asociației politice „Vorwärts” (Cernăuți); secretar al Partidului Social-Democrat din Bucovina (1905); redactor al gazetei socialiste „Volksprese” (Cernăuți, 1897–1913); a făcut parte din conducerea revistelor „Viitorul social” (București) și „Vremea nouă” (Iași); a editat, la Cernăuți, ziarul „Lupta” (1906–1911), organ al Partidului Social-Democrat, primul periodic socialist bucovinean redactat în limba română. În cadrul Consiliului Național Român și la Congresul General al Bucovinei, din 28 noiembrie 1918, s-a pronunțat pentru unirea provinciei cu România. Și-a continuat activitatea ca social-democrat și după anul 1918, reprezentând Bucovina în Parlamentul României întregite. În legislatura parlamentară 1920–1922 a făcut parte din grupul social-democrat constituit în Parlament, alături de deputații bucovineni Iacob Pistiner, Rudolf Gaidosch, Constantin Krakalia și Ion Heșca. De asemenea, a fost membru în grupul interparlamentar român și în Comisia Parlamentară Română de Comerț, alături de alți 14 senatori, delegați pentru Uniunea interparlamentară și pentru Congresul de la Lisabona. Din anul 1921, a fost președintele Comitetului executiv al Federației Partidelor Socialiste din România, iar în perioada 1936–1938 a fost președintele Partidului Social-Democrat din România. Regele Carol al II-lea l-a numit, în anul 1939, subsecretar de stat la Ministerul Muncii. A publicat în presa socialistă numeroase articole cu conținut politic, precum și lucrările *Socialismul în Senat* (Cernăuți, 1920) și *Constituția sovietică și Constituția democratică* (1922). A fost arestat în anul 1949, împreună cu alți lideri socialiști și a decedat în închisoarea de la Văcărești, în anul 1950. Cf. *Minerva. Enciclopedie română cu peste 1000 clișee în text, 100 hărți simple, 10 hărți în color și 50 planșe artistice*, Cluj, Editura Comitetului de Redacție al Enciclopediei Române „Minerva”, 1929, p. 505; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I (în continuare se va cita Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I), Suceava, Iași, Princeps Edit, 2004, p. 456; Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 425; D.S., M.O., nr. 73, 18 mai 1921, p. 1558–1559. Pentru detalii privind istoria social-democrației vezi Petru Rușșindilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”, 1998; Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994.

⁷³ D.S., M.O., nr. 10, 9 iulie 1920, p. 97–109.

⁷⁴ Vezi Documentul nr. 3.1.

orienta, înainte de a lua, în mod activ, parte la legiuirea din România Mare; ne vine greu, spun, ca să ne deprindem cu obiceiurile parlamentare ale d-voastre. De aceea vă rugăm foarte mult să ne cruțați, să încetați cu luptele d-voastre din România Veche și să începeți a vă deprinde cu luptele mari ale României Mari. Căci, d-lor, vom avea lupte, mari lupte, pentru că în actualul Parlament se împreună și se contopesc mai multe lumi; deși suntem de o limbă și, în mare parte, de o rasă, nu suntem de o aceeași educație, suntem influențați de felurite educații, de felurite culturi; este elementul francez, este elementul german în educație, care în multe privințe se contrazic; în afară de aceasta, d-voastre, cei de aici, trebuie s-o constat cu părere de rău, ați mai stat sub influența Orientului, iar noi, cei de la nord, sub influența rusească, cu gânduri largi și cu filosofia ei mare, moștenită de la marii ei scriitori, ca Tolstoi și alții. Trebuie, dar, după părerea mea, să avem răbdare unii față de alții și să dăm mai multă atenție celor ce se vorbesc aici.

Este imposibil să nu greșim, după cum vor unii, va trebui să ni se dicteze reformele, iar noi să nu facem altceva decât să le primim. Se lucrează într-un cabinet secret diferite reforme, după cum vedem, multe se dau prin decrete-lege. Ei bine, dacă se voiește cu sinceritate a se face unirea, contopirea deplină a diferitelor elemente, din diferite regiuni ale țării, trebuie ca să se găsească o componentă care să convină noului nostru stat mărit, numit România Mare. Și lucrul acesta nu se putea face decât printr-o anchetă premergătoare, pe care n-am văzut-o făcându-se pe niciun târâm, prin dezbateri în plen, iar nu prin decrete-legi, făcute de un creier care poate să nu ne convină.

Cum am intrat în acest Senat, constat cu părere de rău, am fost întâmpinat de un fapt care s-a desăvârșit prin hotărârea afișării orației d-lui [A. C.] Cuza. Orația d-lui Cuza, plină de zeflemele și haz și lipsită de seriozitate, poate că a înveselit pe d-nii senatori, care pe vremurile acestea de căldură și arșiță din București, de oboseală, sunt bucuroși să se mai poată distra. Nu mă așteptam însă ca această orație, atât de jignitoare la adresa multor persoane, la adresa multor partide, la adresa multor doctrine, să fie afișată în întreaga țară, pentru că aceasta constituie o adevărată provocare, aceasta înseamnă a ne zice nouă, care constituim România Mare: iată ce vă așteaptă, așa sunteți voi întâmpinați, acei cu alte păreri, cu alte credințe, cu alte confesiuni, cu alte păreri politice, cu alte doctrine! Sunt silit, deci provocat, de decizia d-voastre de a afișa în întreaga Românie Mare orația d-lui Cuza, ca să caut să distrug toate afirmațiile neexacte făcute de d-sa și pentru aceasta să dezvolt feluritele doctrine, de la Platon până astăzi⁷⁵. O fac aceasta nu pentru a câștiga pe unul sau pe altul, căci suntem prea bătrâni și oameni formați prin școala prin care am trecut în Europa, ca să ne poată cineva câștiga ca pe băieții cei tineri în politică.

⁷⁵ A. C. Cuza (Partidul Naționalist-Democrat) a reprezentat, în această legislatură parlamentară, circumscripția electorală Arad-oraș. În ședința Senatului din 29 iunie 1920 a prezentat o interpelare pe marginea discuțiilor referitoare la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului (adus în discuție în ședința Senatului din 28 iunie 1920). Cu această ocazie, A. C. Cuza expune doctrina partidului pe care îl reprezenta în Parlament, context în care a avut câteva schimburi de replici cu senatorii Paul Bujor și George Grigorovici pe marginea doctrinei socialismului științific: „Aș voi să protestez, când este vorba de socialism, în contra unor atitudini care nu sunt la locul lor. D-voastră [Paul Bujor, George Grigorovici] sunteți socialiști. Să fiți sănătoși socialiști. Vă rog, însă, să nu vă atingeți de ideea națională, căci nu aveți acest drept. Fiți d-voastre socialiști internaționaliști cât voiți, dar noi vrem ca ideea națională românească să fie respectată pe pământul acestei țări”. D.S., M.O., nr. 5, 1 iulie 1920, p. 41; nr. 6, 3 iulie 1920, p. 47–48; nr. 7, 4 iulie 1920, p. 71–76.

Chiar această frază, „a câștiga pe cineva”, în Senat este jignitoare. Ceea ce sunt este rezultatul muncii mele, m-am câștigat singur pe mine prin studii, prin citire de cărți și nu mai avem nevoie să mai aducem aici, în plenul Senatului, niște discuții între oamenii intelectuali care știu a citi cărți. Nu avem nevoie de discuții, dacă avem cărți și d-l Cuza dacă vrea să facă discuție cu el însuși, nu are nevoie decât să citească cărți apărute de curând, cu doctrine socialiste, pe care se vede că nu le-a citit, căci a vorbit de deputatul german Richter și de lucruri foarte învechite. Nu am avea nevoie atunci ca să ne silească pe noi ca să vorbim de alte doctrine și, mai cu seamă, de doctrina națională și socială.

Noi, românii din Bucovina, social-democrați, cum ne numim, avem doctrină națională, nu una naționalistă; doctrina naționalistă este doctrina șovinistilor, pe când doctrina națională reprezintă interesul păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora. Aceștia formează națiunea și din moment ce avem votul universal, ei sunt statul; aceste păaturi largi ale poporului reprezintă 90% din națiune, pe când fracția cealaltă, care nu are aceleași interese cu păturile largi ale poporului, care este exploatoare și deci antinațională, reprezintă abia 10% din națiune. Așadar, o revoluție am spune noi – lucru atât de înspăimântător – făcută de păturile acestea largi ale poporului, de majoritatea covârșitoare a unui popor, care poate să fie și foarte lentă, însă și foarte intensivă, ar face fericirea unui stat, când ar veni de la păturile acestea largi, căci ar fi națională, a nației. Așa, de exemplu, dacă poporul nostru ar ajunge la un nivel de dezvoltare culturală și economică căruia organizarea de azi, capitalistă, să nu-i mai corespundă și ar introduce organizarea socialistă, aceasta constituie o revoluție, însă o revoluție națională, fiind făcută de [cătore] păturile largi ale poporului care constituie națiunea și ea n-ar deveni internațională decât atunci când și celelalte state europene ar adopta aceeași organizare. Așa privim noi naționalismul.

Să vă dau o pildă: organizația Partidului Social-Democrat din Bucovina este o copie unică a Partidului Social-Democrat din Austria, care nu mai este. Acolo, fiecare națiune avea partidul său socialist-democrat aparte, cu un program economic și politic identic cu al tuturor celorlalte națiuni din Austria, însă în chestiuni naționale, care pentru noi nu erau chestiuni de administrație și chestiuni de cultură, noi eram autonomi. De ce? Pentru că ne iubim însușirile noastre deosebite ca națiune, limba noastră, literatura noastră, muzica noastră, felul de a simți arta și frumosul și vedem în aceasta ceva deosebit de celelalte națiuni, înțelegem că cine nu recunoaște lucrul acesta, dovedește că nu a ieșit din țara românească, nu știe altă muzică, altă literatură, altă cultură decât aceea românească și astfel nu știe că noi avem ceva special, deosebit în forma și expresia ei decât aceea a altor națiuni; aceștia spun, de obicei, că sunt cosmopoliți, internaționaliști. Noi ne-am adâncit în chestiunea aceasta și știm să facem deosebire între socialismul democrat, internațional și dreptul național special al fiecărei națiuni și știm a da lupta pentru drepturile politice și economice care pe noi ne leagă de clasa proletară din alte țări, pe baza aceluiași program, fiindcă astfel să fim mai tari și, unindu-ne unul cu altul, să reușim mai degrabă la ținta comună pe întregul rotund al pământului. Acel om însă, și acel partid și acea mișcare națională cum a fost la noi, care vrea binele națiunii sale, care vrea ridicarea artei sale, a muzicii sale, ca în concurența din lumea mare, internațională și națiunea sa

să aibă între națiuni locul ei de frunte, acela care are sentimentul acesta, nicicând nu râvnește să asuprească altă naționalitate. Asta am învățat noi, social-democrații din Austria, să ne stimăm reciproc, să știm ceea ce ce e dulce și sfânt pentru noi trebuie să fie dulce și sfânt și celuiilalt. Aici este diferența mare și adâncă între naționalismul nostru și naționalismul naționaliștilor șoviniști, care spun: da, ce-mi place, mie îmi place, puțin îmi pasă dacă ție nu-ți place și de aceea ei, în numele naționalismului, cer teritorii străine, cer ca populațiile străine de țara noastră să fie români cu forța, să le deznaționalizăm, să le înfingem în inima lor idei străine, să le corupem așa zicând, căci de multe ori, din lupta aceasta de deznaționalizare se dezvoltă un fel de corupție, fiindcă elementele acelea care trec la altă națiune nicidecum nu sunt elementele cele mai bune ale unei națiuni.

Câștigul acesta este foarte periculos pentru fiecare națiune. Și nu e întâmplare dacă vine un popor șovinist, care vrea să pună stăpânire pe o țară, el cercetează întâi păturile acelea care se dau corupte să le câștige. Știți foarte bine că atunci când maghiarii au intrat în țara locuită de români au câștigat foarte degrabă notabilitățile române și este știut de către toți că, în curând, notabilitățile române nu au mai existat, s-au contopit repede cu acei care au fost asupritori și cuceritori. Dacă este obiceiul d-voastre, a celor din România Veche, de a spune, cum zicea d-l Cuza, că nu există luptă de clasă, căci aceasta e lupta contra străinilor, puțin adevăr a spus aici. Prin cuvântul străin nu trebuie să înțelegem, din acest punct de vedere, pe acei locuitori din mijlocul nostru care ar fi de altă naționalitate, cum ar fi grecii, bulgarii și alte naționalități; prin cuvântul străin trebuie să înțelegem, în cazul acesta, pe toți acei care sunt străini de interesele și tendințele păturilor largi ale poporului român. Apoi, ce este aceasta, de fapt, decât o luptă de clasă? Ce este aceasta decât lupta țăranilor contra exploataților? Ce este aceasta decât lupta muncitorilor de pământ în contra păturii capitaliste care, deținând pământul în mâinile ei, exploatează și reduce la sapă de lemn pe muncitorul de pământ? În Ardeal, am putea zice că toată lupta aceasta, de fapt, s-a dat în haina națională, însă în contra boierilor vechi, maghiarizați.

D-l Cuza zicea că nu cunoaște în istorie lupte de clasă. Ce să-i răspund eu?! S-a scris atâta și avem atâtea amintiri în istoria noastră cea veche care dovedesc realitatea concepției materialiste a istoriei. Miron Costin zicea: „Bietul om, nu este el care stă deasupra vremurilor, ci vremurile îl cârmesc pe el”. Ce înseamnă aceasta? Că nu idealul face istoria, ci împrejurările în care trăiești, ele silesc pe oameni să facă cutare pas bun sau rău în istoria națiunii lor. În *Istoria* sa românească, [A. D.] Xenopol, cu toate că [el] caută să dovedească că a jucat și idealul un rol oarecare, cu toate acestea el constată că în Ardeal au jucat mare rol minele de aur de acolo. De aceea, romanii au căutat să intre în aceste ținuturi și le-au colonizat repede și au fost romanizate mai degrabă decât alte țări. Faptului acestuia [îi] datorăm noi că romanizarea a fost atât de intensivă, fiindcă au căutat toți oamenii, dornici de bogăție, să intre în Ardeal și să facă avere. Materialismul este la baza oricărei acțiuni, nu idealismul, de care vorbesc copiii din școli, că Ardealul era o țară frumoasă și de aceea trebuia cucerită. Exemplele acestea le dau numai pentru d-l Cuza, ca să înțeleagă că chiar în istoria românească există luptă de clasă. Câți din acei care nu

recunosc lupta de clasă au tablourile lui Horia și a lui Cloșca în saloanele lor, care și ei au dus lupta de clasă. Toată istoria este istoria luptelor de clasă.

Dacă am avea mai multă sinceritate în privința aceasta, am recunoaște că lupta de clasă nu este făcută de cineva, este lupta firească pentru trai a unei clase solidare, și noi, ca oameni cu creier, trebuie s-o canalizăm. Aceasta este datoria Partidului Socialist și [a Partidului] Social-Democrat, care spune: noi vedem luptele acestea în care muncitorii caută să smulgă salarii cât mai mari în fabrici sau la munca pământului, iar capitaliștii caută să smulgă cât mai mult profit din munca muncitorilor și din această cauză se fac ciocnirile acelea vehemente la popoarele mai inculte, calme la cele mai culte și de aceea reprezentanții acestor clase caută să găsească o cale care, în mod lent, să ducă tot înainte. Aceasta este evoluția. Alt sens n-are evoluția și, într-un Parlament matur, acest lucru trebuie să fie clar.

Noi, social-democrații, nu dorim explozii sociale și revoluționare distrugătoare. Toți în țara românească spun că sunt progresiști, chiar și d-l [Alexandru] Marghiloman; toți zicem că vrem să mergem înainte. D-l Cuza afirmă, fără să probeze, în mod samavolnic, că nu există luptă de clasă, că nu a existat niciodată în istorie și tot d-sa susține că societatea e împărțită în trei clase: clasa țărănească, clasa mijlocie și clasa intelectualilor sau a conducătorilor. Ei bine, n-am auzit o împărțire ca aceasta de când trăiesc, în nicio carte din câte am citit și nici la Universitate. De ce pune d-sa clasa mijlocie? Se pare numai din cauză că între clasa țărănească și cea intelectuală trebuie să fie și o clasă mijlocie numai pentru motivul că este la mijloc pusă. În ideea socialistă nu sunt decât două clase: clasa capitaliștilor exploatați și clasa muncitoare exploataată. Sub clasa exploataată noi înțelegem pe toți salariații, fără diferență, fie că lucrează cu minte, fie că lucrează cu mâinile. Pe noi ne uimește faptul că aici, în România Veche, intelectualii, funcționarii stau de multe ori pe partea capitaliștilor. La noi, în Bucovina, mai toți funcționarii sunt în organizații sindicale social-democratice, toți, chiar cei mai înalți. [...] Nu sunt rătăciți, sunt însă oameni culți, sunt oameni care nu sunt educați de d-l Cuza și alții, sunt oameni care știu că sunt două clase, clasa exploataată și clasa exploatoare și văd că nu pot ieși din situația de exploatați, decât fiind în legătură cu ceilalți muncitori, cu atât mai mult cu cât mișcarea noastră nu se folosește de metode radicale care ar stingheri producția sau ar ține în loc toate afacerile statului. Se va vedea, în viitor, dacă în România Mare va prevala metoda de aici, unde intelectualii și funcționarii sunt de partea clasei exploatoare sau metoda de la noi, unde ei sunt contopiți în clasa exploataată. În prezent, nici unii, nici alții nu se vor schimba.

A zis un scriitor: fiecare țară își are evreei [pe] care-i merită; eu spun: fiecare țară își are socialiștii [pe] care-i merită. Socialiștii sunt produsul capitaliștilor și [al] claselor suprapuse; cum sunt tratați și educați, așa devin bărbați și luptători. D-l Cuza nu vede clasa capitaliștilor, n-a vorbit de dânsa și aceasta e din cale afară, căci oricare ar fi deosebirea dintre noi, nu se poate tăgădui evidența. Chiar conservatorii recunosc că există clasa capitaliștilor. Pentru d-l Cuza nu există nici clasa capitaliștilor, nici clasa muncitoare. Din doctrina celor două clase s-a format ideea unor învățați, care au zis că mai există clasa mijlocie. De fapt, există astfel de elemente, cum sunt, de pildă, micii patroni care sunt exploatați de capitaliștii și cămătarii care le împrumută bani, pentru că sunt și ei exploatați, nu formează o clasă aparte, fac

parte tot din clasa exploatatoare, pentru că exploatează munca ucenicilor și [a] calfelor sale, până când, învinși de concurența marilor capitaliști, vor cădea în clasa exploatată. Poate că d-l Cuza, vorbind de clasa mijlocie, s-a gândit la persoanele care au venituri care sunt de natură să le permită să nu aibă nevoie de a lua parte la luptele de clasă. Atunci trebuie să spunem că și între funcționari și între muncitori și între patroni există elemente de acestea, care au destule venituri și care nu sunt împinse de a lupta alături de cei organizați. Astăzi, mai ales, se găsesc printre muncitori mult mai mulți care au venituri, decât printre salariații intelectuali. Tipografiile din Bucovina au azi mai mult salariu decât mulți funcționari ai statului. [...] Aceste cazuri particulare care se întâlnesc în societate nu înseamnă că ele formează o clasă socială, în afară de cele două clase în luptă, admise de știința economică. A afirma existența unei noi clase, pentru că există în societate persoane care pot să nu fie exploatate și, în același timp, din cauză că au cu ce trăi, n-au nevoie să exploateze pe alții, aceasta nu este științific, aceasta este sofism, zeflemea, ceea ce nu este permis într-un corp de reprezentanți ai țării și, cu deosebire, unui profesor de economie politică.

D-lor, noi, social-democrații, înțelegând naționalismul așa cum v-am arătat și înainte de alipirea noastră la România și după alipire, nu am înțeles unirea decât între păturile largi ale națiunii române, iar nu între capitaliști și exploatatori; această din urmă unire îi privește pe dânzii, pe noi nu ne preocupă. Noi ne unim între noi și vom duce lupta comună contra lor, dacă ei nu vor voi să înțeleagă că democrația se mișcă, merge în întreaga Europă înainte și că de dânsa nu pot scăpa. Și aceasta trebuie s-o facem, pentru ca noua organizare democratică să se facă cu cât mai puțină comoție violentă, după exemplul statelor occidentale, căci curentul acestei democrații nu ne vine de la răsărit, după cum se crede, ci de la apus, din Anglia, de la aliata d-voastră. [...] Când ați făcut d-voastre războiul, era aliata d-voastre, căci noi atunci nu eram parte inerentă a României.

P.S.S. Mitropolitul Moldovei: Nici cu sufletul nu erați?

George Grigorovici: Dacă găsiți în fiecare cuvânt o jignire, e inutil să mai vorbim. Dacă puneți fiecare chestiune pe alt fundament, aș putea da și eu exemple, arătând câți dintre d-voastre, care faceți parte din majoritate, sunteți germanofili⁷⁶. Nu am intenția însă să jignesc pe nimeni. Ziceam că tocmai țările acelea cu care ne-am aliat și am făcut războiul tind spre democrație și socialism și aceasta într-un mod foarte vizibil pentru toată lumea, căci la fiecare alegere se văd progresele care se fac. Dacă Suedia și Norvegia au astăzi un guvern social-democrat, atunci nu este o copilărie să spui, cum a spus-o d-l Cuza, că doctrina socialistă este absurdă? Dacă

⁷⁶ Pentru detalii privitoare la perioada Primului Război Mondial și opțiunile membrilor elitei intelectuale românești referitoare la intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, vezi Lucian Boia, „Germanofiliile”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Humanitas, 2009. Pomind de la ideea că a existat o „împărțire destul de echilibrată între partizanii și adversarii unei asemenea intervenții”, Lucian Boia afirmă că „„germanofilia” se înfățișează astfel ca un concept «unificator», ale cărui sensuri se cer disociate și individualizate; într-un fel sau altul «eticheta» își are partea ei de justificare, atât în cazul adversarilor Rusiei, care inevitabil mizau pe Germania, cât și atunci când e vorba de neutraliști, dat fiind că Puterile Centrale aveau puține șanse să obțină mai mult decât neutralitatea României, în schimb se temeau, pe bună dreptate, de trecerea ei în tabăra adversă” (p. 7–8).

ar fi așa, atunci este absurd tot ce se înfăptuiește astăzi la aliați, căci acolo democrația și socialismul înaintază. Atunci sunt absurde și ideile lui Jaurés, Vandervelde, Albert Thomas⁷⁷ etc. Vedeți, dar, că socialismul e o doctrină care există și se înfăptuiește, care dovedește că are viață și rezistență. Nu vedeți d-voastre că Cehoslovacia, un stat cu desăvârșire nou, este astăzi mai bine organizată decât multe state vechi și aceasta numai grație elementelor socialiste care au condus-o. Nu știu ce ar fi devenit Cehoslovacia dacă nu ar fi luat cârma statului tovarășii mei, care au luptat odată în Parlamentul austriac, alături de mine și eu alături de ei. Acolo democrația a luat cârma și în fruntea statului este un președinte socialist, în fruntea guvernului un social-democrat. [...] Cine crede că afirm ceva neexact, îl rog să ia cuvântul, eu nu pot răspunde la întreruperi pe care, din cauza zgomotului, nu le aud destul de bine.

Eu acum nu fac decât să-i răspund d-lui Cuza. Nu zic că democrația a ieșit învingătoare în statele apusene, unde ia o așa mare parte la opera de refacere și de prefacere, ci arăt că dacă doctrina ei ar fi așa de absurdă, cum susține d-l Cuza, ea nu s-ar impune și nu ar coopera cu elementele conducătoare ale burgheziei la noua alcătuire a statelor occidentale. Și aceasta este ceea ce desparte pe social-democrații de sovietici. Marx, pe care îl reclama pentru Lenin d-l Cuza, și vrea să ne câștige și pe noi pentru această idee, că Marx și Lenin sunt identici – nu știu ce serviciu ar fi făcut țării românești dacă ne câștigă la această idee –, Marx a spus că, pentru a pune mâna pe putere în stat, trebuie să existe mai multe condiții. Prima condiție: trebuie să ai o majoritate covârșitoare a muncitorimii, adică într-un stat dezvoltarea industrială trebuie să fie atât de mare sau dezvoltarea agricolă să fie atât de mare, încât să ai cele două clase în luptă; [pe] de o parte, capitaliștii și latifundiarii, [pe] de altă parte, proletarii agricoli și industriali, care să formeze această majoritate covârșitoare a muncitorimii. Dar, pe lângă această majoritate de cifre, trebuie să existe și o majoritate conștientă, adică aceste elemente trebuie să fie conștiente de ideile socialiste, pentru a le putea înfăptui. Și dacă nu există o majoritate covârșitoare a muncitorimii și o majoritate conștientă de ideile sociale, nu pot socialiștii să pună mâna pe puterea politică a unei țări. O țară înapoiată poate, a scris-o Dobrogeanu-Gherea⁷⁸, să ajungă la un fel de caricatură de socialism. Nu prin puterea proprie, ci prin influența socialismului din Apus lucrurile vor fi împinse într-acolo. Dar Marx a mai adăugat: timpul când va veni la putere muncitorimea nu va fi numai de câțiva ani, ci va fi o vărsare de sânge; o majoritate conștientă, deși revoluționară, nicicând nu este setoasă de sânge. De ce? Pentru că dacă există o majoritate a muncitorimii industriale și dacă există o majoritate conștientă pentru ordine socială nouă, atunci nu este ea

⁷⁷ Jean Jaurés (1859–1914). Emile Vandervelde (1866–1938). Albert Thomas (1878–1932) – socialiști.

⁷⁸ Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855–1920), scriitor și fruntaș socialist român de origine evreiască (numele real era Solomon Katz; pseudonime: Ion Gherea, Caius Grahus); membru marcant al Partidului Social-Democrat; critic literar, cunoscut pentru polemica sa cu Titu Maiorescu. A militat pentru ideile sale socialiste, publicând articole în revistele „Contemporanul”, „Literatură și știință” ș.a. Dintre scrierile sale amintim: *Studii critice* (1890–1897); *Conceptia materialistă a istoriei* (1892); *Neoiobăgia* (1910); *Ce vor socialiștii* (1918); *Anarhism și socialism* (f.a.); *Socialismul în România* (f.a.) ș.a. Lucian Predescu, *Enciclopedia României* „Cugetarea”. *Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică. București, Editura Sacculum I.O., Editura Vestala, 1999, p. 278.

neună ca, printr-o revoluție strașnică, vehementă, să distrugă fabricile, să facă roțile mașinii să stea în loc, căci piere națiunea întregă. Este imposibil, de pildă, ca într-un stat mare, industrial, ca Germania, să se facă o revoluție distrugătoare și să vedem că toată ținta pe care o au socialiștii germani este ca să se facă imposibilă distrugerea aceasta. De aceea, comunismul a fost redus în Germania la doi reprezentanți. Altceva este într-o țară agricolă, unde populația până la 90 de procente se ocupă cu cultura pământului; acolo este posibilă o revoluție strașnică, vehementă, distrugătoare, cu mari vărsări de sânge, cum am văzut oricând în istorie și cum s-a întâmplat și în țara noastră românească. De ce? Pentru că se smulge pământul din mâna boierilor și se pune pământul în mâna țăranilor. Dar pământul nu se poate distruge. Dacă se face revoluție, în primăvară se seamănă, se cultivă și holdele înfloresc. Aceasta este deosebirea între mișcările făcute de [cătore] muncitorii industriali și acelea făcute de [cătore] țărani. În Rusia s-a putut face o revoluție ca aceasta, căci țăranii, la un moment, au aruncat jos puștile și s-au dus de au pus mâna pe pământul boierilor și în urmă au venit lucrătorii, au luat puștile și au pus mâna pe putere. Marx zice că nu-i nevoie de o dictatură a proletariatului dacă există o majoritate covârșitoare conștientă, care pune mâna pe puterea politică. Este posibil să fie nevoie și de dictatură, însă dictatura, zice el, este o epocă istorică de guvernământ, nu este o epocă de dictatură militară. El, din contră, zice că [și] Comuna din Paris, din anul 1871⁷⁹, este un exemplu de cum ar trebui să fie dictatura proletariatului. Și acolo, la 1871, a fost păstrat Parlamentul națiunii, în care votul egal există, cum nu există astăzi în Rusia, însă erau în majoritate socialiștii, iar minoritatea era burgheză; tot așa după cum noi, minoritatea socialistă în organizația actuală a societății, trebuie să ne supunem deocamdată societății burgheze de astăzi. Și nici nu poate fi altfel. Dacă majoritatea e cultă și cuminte, cum [este], de exemplu, în Engiltera și Olanda – spune Marx cu ocazia congresului socialist din Amsterdam –, în cazul acesta desigur că nu este nevoie de dictatură, căci pe cale de compromis se poate merge înainte și nu este nevoie de revoluție pentru a ajunge la democrația socialistă. Dacă însă nu este posibil acest compromis, dacă burghezimea vrea cu orice preț să-și impună voința ei majorității, atunci, fără îndoială, trebuie să dictăm.

Tot așa se întâmplă astăzi în societatea capitalistă, unde noi trebuie să ne supunem, fără cârtire, la tot ce faceți d-voastre, căci nu avem încotro, deoarece d-voastre, fiind în majoritate, desigur că ne impuneți voința d-voastre, hotărâți așa cum vreți și faceți ceea ce credeți și noi, minoritatea, nu putem decât cu voie, fără voie, să ne supunem hotărârii d-voastre și să suportăm legile ce ni le impuneți. Aceasta nu este altceva decât dictatură. Și pentru ca să ne impuneți voința d-voastre, a majorității, întrebuințați toate mijloacele de represiune contra noastră, chiar și armata. Aceasta este dictatura, după Marx. Cu totul alta însă este dictatura după părerea lui Lenin. Și de ce? Fiindcă toți greșesc, și acei din clasa muncitoare și acei

⁷⁹ Comuna din Paris (15 martie – 26 mai 1871) – guvernare revoluționară a Parisului. A fost formată din 92 de membri (o alianță între burghezie și clasa muncitoare), care au sfidat guvernul provizoriu al lui Thiers și al Adunării Naționale. Comunarzii s-au opus armistițiului încheiat cu Prusia, dorind continuarea războiului și pledând pentru principiile Primei Republici. Revolta izbucnită la Paris a fost suprimată de către trupele guvernamentale. Edmund Wright, Jonathan Law (editori), *Dictionar de istorie*, traducere de Gabriel Tudor. București, Editura ALL, 2013, p. 185.

din clasa suprapusă, care cred că dincolo, în Rusia, există deja o organizare socialistă de stat. Acolo există o organizație de război, care nu poate să fie alta decât aceea care a fost în Germania, în vremea războiului, și în Austria, unde, fiindcă nu intrau nici dintr-o parte nici haine, nici alimente, din cauza luptei și a războiului, au fost nevoiți să repartizeze, în mod așa-zicând comunist, toate cele trebuincioase. Și văzând rușii că în planul întâi intră armata, armata capătă totul. Muncitorimea, de la care depinde toată producția armatei, trebuie iarăși să fie protejată. [...] Era, desigur, nevoie de aceasta pentru un popor care întrebuița ultimele resurse ca să lupte. Acesta este comunismul de sărăcie, comunismul de nevoie, comunismul de lipsă, este comunismul statului care luptă pentru existență, nu este comunismul belșugului, al socialismului viitor, al proletarilor. Aceasta este foarte clar. Vorbiți și cu acei care se întorc din Rusia. Li-e teamă ca nu cumva să se întoarcă boierimea să le ia pământul țăranilor și ei se țin strânși alături de guvernul bolșevic, căci ei zic că dacă cad aceștia, vin boierii înapoi și le iau pământul. Ei văd că în locul țarismului se pregătește o reacțiune internațională. Și capitalismul din Englitera, dar și boierii din Polonia, toți și-au dat ajutor unul altuia. Dar le va fi greu să pună iar mâna pe Rusia aceasta și să introducă noi mijloace de reacționarism. Aici este pricina pentru care nimeni nu va fi în stare să învingă Rusia.

Nu simpatizez cu sistemul bolșevic. Am scris despre aceasta destul și toată lumea o știe. Însă, trebuie să înțelegem situația poporului rusesc și malorus. Cunoașteți apelul lui Lenin și Troțki către armata sovietelor, unde se spune că Rusia e în pericol să fie invadată de străini, adică de poloni. A fost un apel național, unde toate elementele s-au strâns din diferite cauze, unii de frică că li se va lua pământul, alții de frică că va veni răzbunarea, alții de frică că democrația se va prăbuși și se va introduce reacțiunea. Și cine a învins până acum Rusia? Nimeni, căci cine a intrat în Rusia a ieșit bătut, cu toate că a fost învingător. Rusia este o țară mare, în care se nasc destui copii care fac din nou o mare armată și cine se atinge de acel uriaș, pierе și se nimicește. Doresc poporului polonez cel mai mare bine, dar soarta Poloniei este periclitată dacă națiunea polonă nu înțelege că nu trebuie să urmeze scopurilor boierimii și ale reacțiunii internaționale. Și ce vrea ciocoimea poloneză? De ce intră pe teritoriul ucrainean, care n-a fost niciodată polon? Pentru că acolo sunt foarte mulți proprietari mari polonezi care îi cheamă în ajutorul clasei lor, de frică că va veni reforma agrară. Aceasta este durerea cea mare a marilor proprietari polonezi din Ucraina și de aceea ei primesc cu drag banii rentierilor din Franța și tunurile din Englitera, ca să ducă lupta nemiloasă cu țăranul ucrainean.

Mai cu seamă noi, bucovinenii și toți românii, ne tragem din țărani. Apoi tocmai noi să le dăm ajutor ciocoilor? Nu cred că va veni timpul acesta – d-l ministru de Interne [Constantin Argetoianu] a făcut din mână că nu avem intenția aceasta. Ne bucură că prin gestul acesta ni se arată că suntem de părerea veche și a d-lui [Alexandru] Vaida-Voievod, ca să ne împăcăm cât mai degrabă nu din prietenie de idei cu rușii, ci din egoismul național atât de mult comentat de ziarul „Viitorul”, de egoismul național, care știți cum îl înțeleg eu, după ce am vorbit despre ce este, după părerea mea, națiunea și naționalismul. Ei bine, vedem asemenea idei decât au alții, față de acei care vor binele poporului lor și să nu-i înjosim cu epitete de mișei, hoți și trădători, cum o face d-l Cuza. Lenin, pe care-l

cunosc personal, Racovski⁸⁰ și Bujor-Gheorghiu⁸¹ nu sunt hoți. Bine, spune d-l [Nicolae] Iorga, că Bujor este un romantic și sentimental. Nu uitați de Radu Rosetti⁸², nu uitați și de banca ministerială, unde șade un bărbat care are idei republicane, Matei Cantacuzino⁸³ și alții.

Acesta este semnul vremii. Ar fi trist și ridicol pentru o societate omenească dacă omul cult nu și-ar avea ideile sale. Unul cu ideile lui așteaptă timpul său, altul nu are răbdare și poate greșește. [Mihail] Gheorghiu-Bujor este și pentru mine un sentimental și [un] romantic. [...] Atunci când a început în armata rusească revoluția țărănească, căci nu era vorba de bolșevism, atunci la Iași acești romantici și sentimentali s-au aprins ca lumina de lumină și au crezut că aduc fericirea pentru neamul românesc prin ideile lor. Atunci depresia națională era mare, depresie era și în rândurile conducătorilor, care nu mai știau cum s-o ia și cum să facă [astfel] ca țara românească să intre iar în ordine. Situația era grea. De o parte, armata germană, de altă parte, revoluția rusească. [...] Așteptați d-voastră. Am intenția să vă zic totul, și ce vă place și ce nu vă place. Atunci, elemente de acestea aprinse au crezut că a venit momentul, în interesul națiunii române, să facă un pas revoluționar. Nu era el singur, nu era Gheorghiu-Bujor singur[ul] care avea idei de acestea. Istoria se va scrie vreodată. Dar dacă l-a făcut aici mișel și hoț [pe Gheorghiu-Bujor] un doctor în drept, un profesor universitar.

Gr. Crăiniceanu: Justiția l-a condamnat ca dezertor.

George Grigorovici: N-am decât intenția să spun că nu este nevoie să înjurăm pe cineva care are alte idei decât ale noastre.

P. S. Georgescu Nedela: Gheorghiu-Bujor a decretat plecarea familiei regale de la Iași la Odessa și d-voastră îi luați apărarea.

George Grigorovici: Eu nu îl apăr, ci vreau să explic sentimentul său romantic, de ce a trecut dincolo. [...] Am datoria ca să apăr un om jignit aici și călcat în picioare, [...] pe care nici d-l Cuza, nici nimeni n-are dreptul să-l înjosească. D-lor, o să vă spun că [eu] cunosc și un episod mic, că Gheorghiu-Bujor, când a plecat, a fost avertizat să plece din țară.

Voci: Lăsați, lăsați.

⁸⁰ Cristian Rakovski (Krăstio Gheorghiev Stancev. 1873–1941) – militant socialist și apoi comunist, de profesie medic; a activat în România, Rusia, Bulgaria, Elveția, Germania, Franța. A făcut parte din conducerea Cominternului, a deținut în trei rânduri (1918, 1919, 1920–1923) funcția de prim-ministru al Ucrainei sovietice. S-a remarcat și ca ziarist și eseist. A căzut victimă a marii terori staliniste. http://ro.wikipedia.org/wiki/Cristian_Racovski (2 martie 2015).

⁸¹ Mihail Gheorghiu-Bujor (1881–1964) – avocat, jurnalist. O figură importantă a mișcării socialiste, a îmbrățișat comunismul în timpul Primului Război Mondial și a organizat detașamentele armatei române în Odessa, în sprijinul Revoluției din Octombrie, cu speranța de a instiga la revoluție în țara sa natală. http://en.wikipedia.org/wiki/Mihail_Gheorghiu_Bujor (2 martie 2015).

⁸² Radu R. Rosetti (1877–1949) – general, istoric, membru corespondent (1927) și titular (1934) al Academiei Române. A participat la Războiul de Reîntregire Națională (1916–1918), ca ofițer de Stat Major în cadrul Marelui Cartier General al armatei, comandant al Regimentului 47 Infanterie. După război a îndeplinit mai multe funcții militare și civile. A fost unul dintre cei mai importanți istorici militari. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866/2003. Dicționar*, ediția a III-a, revăzută și adăugită. București. Editura Enciclopedică – Editura Academiei Române. 2003, p. 729–730.

⁸³ Matei B. Cantacuzino (1855–1925) – jurist, profesor universitar, om politic; membru al Curții de Apel din Iași, profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din Iași, decan și rector, primar al orașului Iași, ministru de Culte și Instrucție Publică și de Justiție. Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 163–164.

George Grigorovici: Atunci nu mai vorbesc de fel, atunci declar că majoritatea iar începe în mod dictatoric [dictatorial] să ne oprească să vorbim aici. Eu n-am nicio intenție să jignesc pe nimeni și dacă mă provocați, mă duc la tribună și voi scrie și vorbi liber ce știu de alte persoane, care și ele au alte idei. Eu vă rog să mă ascultați. El a fost avertizat că va fi împușcat în mod tacit și secret dacă nu va pleca din țară. Și a plecat atunci. Nu s-a mai întâmplat, că doctorul Vechsler a fost împușcat pe când îl păzea o santinelă în pădure, ca să nu mai existe, fără judecată. Din cauza aceasta a plecat din țară Gheorghiu-Bujor și așa a devenit dezertor. Și voiam să vă zic că nu trebuie să fie numaidecât intenția unui om ca să devină trădător, dar de multe ori împrejurările îl silesc. Mulți dintre revoluționarii români naționali au trebuit să fugă în Turcia și în Bulgaria și poate că dacă se anunța atunci un război, ei nu puteau să intre în armată și astfel deveneau trădători. Lucruri de acestea se pot întâmpla întotdeauna și nu putem zice numaidecât de acela în cauză că e hoț sau trădător. Am avut și noi, dacă voiți, trădători de aceștia: Tudor Vladimirescu și el era revoluționar. [...] Ciocoimea din Ardeal a făcut și pe Horia și Cloșca trădători și ei au fost revoluționari. Așa e lumea. Dacă vom veni noi, social-democrații, la putere, la stăpânire, veți fi d-voastră trădători. Așa e mersul istoric al lumii. Iată, d-lor, ce am avut să zic ca introducere, pentru ca să mă apăre de toate ce s-au zis din partea d-lui Cuza. Dacă nu a plăcut unora, regret, eu am avut intenția numai să vă explic cum privim noi lucrurile.

Vin acum, d-lor, la răspunsul la Mesaj[ul Tronului]⁸⁴. Proiectul d-voastre de răspuns la Mesaj este neclar în unele puncte, ceea ce denotă nelămuririle ce

⁸⁴ Proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului avea următorul conținut: „Sire, Senatul simte o deosebită mulțumire reinnoind Maiestății Voastre, cu prilejul deschiderii Corpurilor legiuitoare, expresia sentimentelor de dragoste și devotament ce poartă Suveranului și Dinastiei Sale. Expresia acestor sentimente este cu deosebire mai vie astăzi. Fericitul eveniment al nașterii Principelui Mihai, primul născut al Alteței Sale Regale Principele Moștenitor al României, a mișcat adânc întreaga suflare românească. Nașterea Principelui Mihai întărește și mai puternic legăturile dintre Tron și Țară. Poporul întreg ia parte cu voioșie la acest fericit eveniment, în gândul ce-l stăpânește că bucuriile familiei noastre domnitoare sunt și bucuriile sale. Sire, Senatul primește cu reală satisfacție asigurările Maiestății Voastre că relațiile dintre România și țările cu care ne-am aflat în alianță în timp de război continuă a fi tot atât de strânse și cordiale și nădăjduiește și pe viitor în trăinicia acestor legături. Menite să aducă și mai departe aceleași foloase acestor alianțe. Senatul primește cu bucurie asigurarea despre încheierea noilor alianțe dintre România și țările învecinate, cu care avem multiple interese politice și economice comune, precum și îndrumarea spre raporturi normale ale relațiilor noastre cu statele cu care am fost în război, căci este învederat că din normalizarea acestor raporturi vor rezulta în viitor foloase însemnate pentru statele beligerante din trecut. Sire, reforma agrară, care a desăvârșit o operă de armonizare și de solidaritate socială, operă atât de necesară pentru liniștita dezvoltare a vieții politice și economice în stat, a constituit preocuparea cea mai de seamă a Senatului în precedenta legislatură. În acest scop, cu o adâncă mulțumire sufletească, el a dat guvernului Maiestății Voastre întregul său sprijin. Tot astfel, pentru ca reformele alcătuite în conformitate cu cerințele timpului să dea rezultatele așteptate, Senatul va acorda cu hotărâre concursul necesar pentru intensificarea în toate ramurile de activitate a muncii productive, izvor nesecat de bogăție națională. Statornicirea finanțelor statului a stat și încă stă pe primul plan al preocupărilor Senatului. Spre acest sfârșit, el nu va pregeta a cerceta alături de guvern măsurile de adoptat în satisfacerea cerințelor esențiale ale statului, ocrotind însă, în același timp, organizarea forțelor productive ale națiunii. Sire, Senatul încredințează pe Maiestatea Voastră de hotărârea sa de a realiza reforma electorală potrivit dispozițiilor înscrise în Constituția revizuită la Iași în 1917 și astfel el va acorda guvernului concursul trebuincios pentru alcătuirea legii electorale

domnesc în partidul averescan. Așa, majoritatea nu arată clar ce intenții are în privința reformelor apropiate. Poate, aceasta denotă că majoritatea nu este destul de omogenă, cum cred eu că ea e formată din unele elemente înaintate și de altele mai înapoiate, care nu se împacă. Așa este la începutul formării fiecărui partid, așa este la începutul fiecărui stat, cum suntem noi în România Mare. S-au format partide noi. Partidul averescan s-a format cam repede, în el au intrat elemente diferite de tot. În opoziție, partidul averescan avea altă înfățișare decât aceea pe care o are astăzi. Nu încapă nicio îndoială în această privință. Îl cunoșteam mai îndeaproape atunci și avea aerul că era mai omogen; astăzi la guvern îl găsesc cu totul eterogen. Aceasta denotă că este într-o perioadă de dezvoltare, din care trebuie să se cristalizeze ceva omogen dacă vrea să existe. Tot astfel, și în partidele de opoziție, sunt multe elemente eterogene. Posibil că și acolo se va cristaliza o direcție politică anumită și că unul sau altul din curente existente va sfârși prin a domina, imprimând caracterul său fiecăruia din aceste partide. În orice caz, noi, ca social-democrați și reprezentanți ai clasei muncitoare, intelectuale și manuale, trebuie să spunem că nu avem nimic contra dacă am vedea în Parlamentul românesc o clasă burgheză sănătoasă, cu un program hotărât și detaliat, care să stea în luptă cu noi, în luptă parlamentară și de legiferare, pe baza programului social-democrat pe care îl avem noi. Poate că din luptele acestea va ieși ceva, un compromis care să ne ducă înainte, numai înapoi să nu ne dea, căci ar fi o nefericire pentru țara întreagă și am ajunge la catastrofă. E posibil ca partidul d-lui general [Alexandru] Averescu încă nu-și dă bine seama cum vor fi reformele acelea de care se vorbește în acest răspuns la Mesaj și din această cauză le-a înscris pe toate numai în trăsături generale.

într-o dispoziție legislativă definitivă, care să înlocuiască starea de provizorat de până acum. Senatul va purcede, dar, la întocmirea așezământului electoral al țării pe baza principiului stabilit al votului universal, egal, direct, secret și obligatoriu, cu reprezentarea proporțională a minorităților, asigurând astfel aplicarea practică și în spiritul Constituției a liberei și temeinicei expresii a voinței naționale, desfășurarea normală a vieții publice în stat, [pre]cum și funcționarea regulată a întocmirilor fundamentale ale țării neputându-se așeza decât în condiții de liniște. Senatul primește cu o vădită satisfacție încredințarea ce o dă Maiestatea Voastră că ordinea internă este asigurată în așa fel că și ultimele măsuri excepționale vor fi în curând ridicate, fără ca ordinea publică de care este legată ființa statului să fie primejduită. Sire, interesele armatei, una din [tre] cele mai scumpe instituții ale Țării, va afla în grijile Senatului României întregite locul de întâietate, iar nevoile ei vor găsi pururea în Senat un răsunet puternic și o muncă fără odihnă pentru grabnica lor satisfacere. Senatul României Mari este pătruns de îndatoririle sale către armată. Armata a întruchipat, sub ordinea marelui ei conducător, pe câmpiile glorioase de cinste și de slavă, idealul secular al neamului românesc și astfel Senatul consideră în falnica oștire a Țării simbolul sacru al mândriei naționale. În acest scop și în acest sentiment el așteaptă cu legitimă nerăbdare proiectele de legi anunțate de Maiestatea Voastră. Sire, țara nădăjduiește de la devotamentul conducătorilor ei o muncă încordată pentru organizarea și consolidarea situației sale în noua sa alcătuire. În satisfacerea aspirațiilor ei, ea cere, mai presus de toate, abnegație și jertfirea oricărui alt interes decât al Patriei. Senatul este adânc pătruns de nevoile mari și permanente ale statului. Pentru desăvârșirea neîntârziată a tuturor măsurilor menite să ușureze grelele împrejurări prin care trece Țara, este de dorit ca reprezentanții tuturor partidelor să se afle la locul datoriei în acest Parlament. Senatul, mișcat în această privință de repetatul apel al Maiestății Voastre, în care se află expresia caldă a celui mai curat patriotism, va sta neclintit în slujba înaltului îndemn pentru îndeplinirea marilor și însemnatelor noastre îndatoriri către Patrie și Neam. Să trăiți Sire! Să trăiască Maiestatea sa, Regina! Să trăiască de-a pururi România și Dinastia ei!" D.S., M.O., nr. 4, 10 decembrie 1921, p. 21-26.

Pe noi, social-democrații din Bucovina și din provinciile celelalte alipite – suntem aici trei senatori social-democrați, unul din Ardeal, unul din Banat și unul din Bucovina⁸⁵ –, pe noi ne interesează însă foarte mult să știm ce doriți și ce vreți să faceți, pentru ca să știm dacă putem sau nu lua parte la aceste reforme pe care le pregătiți. D-l Bogdan-Duică⁸⁶ – între a cărei expunere și expunerea d-lui Cuza, care a luat lumea întregă în răs, este o mare diferență –, d-l Bogdan-Duică a luat programul socialist ultim al României unite și l-a dezvoltat punct cu punct, arătând care sunt punctele posibile de îndeplinit din punctul său de vedere. Trebuie să recunosc că metoda aceasta de a vorbi de la tribună îmi este cea mai simpatică, căci este cea mai folositoare țării. D-sa a găsit două puncte din programul socialist care, după părerea sa, nu se pot îndeplini. Este vorba de descentralizarea administrativă și de socializarea întreprinderilor mari. Aceste două puncte îi par d-sale nelămurite. Trebuie să spun că descentralizarea, cum o înțelegem noi, nu este alta decât descentralizarea în administrație, cum este în Anglita și nu văd de ce n-ar fi aplicabilă și la noi. De ce consiliile administrative de la comune, de la județe și regiuni mai mari n-ar putea să aibă autonomia, de ce n-ar putea să aleagă din mijlocul lor un fel de prefect, care să conducă treburile bine. Ideea, cum este proclamată în programul nostru, depinde de maturitatea maselor dacă o putem face ori nu, ori suntem în stare să ne folosim de autonomia comunelor, județelor și a regiunilor mai mari, ori nu suntem în stare să ne folosim de dânsa. Eu cred că am ajuns la nivelul cultural și social de a putea face acest lucru, să descentralizăm legiferarea lucrurilor mărunte, care azi se face în Parlament.

Iar azi am asistat la o scenă care ne-a impresionat amar: s-a propus facerea unei colecte în Parlament. Colecte în Parlament? Colecte nu se fac în niciun Parlament din Europa și este datoria statului să prevadă în buget sumele necesare pentru astfel de opere; el adună, în formă de impozite, bani pentru artă, pentru invalizi și așa mai departe. Colecta este un obicei oriental, adus din Asia de evreii bigoți și răspândit de turci în Balcani. Acest obicei trebuie să înceteze. Trebuie să fie prevăzute în buget sumele necesare pentru artă, pentru asigurarea invalizilor, ca să nu-i mai vedem cerșind pe stradă. [...] Nu trebuie lăsat aceasta la bunăvoința individului, ci pe seama statului. Eu cunosc istoria românilor și istoria bisericească și cunosc toate donațiile care s-au făcut. Le cunosc, le respect pentru timpul trecut, însă vreau o reformă pentru timpul de față, să se facă [și] ca în Apus. Venind din altă cultură, vă spunem ce ne-a impresionat și ce credem că este nevoie de reformat.

În ceea ce privește „socializarea”, sunt dator să dau câteva lămuriri. „Socializarea” este privită de mulți ca un act extrem de revoluționar, însă Otto Bauer⁸⁷, într-o carte tradusă și în românește, arată ce înseamnă socializarea. Sunt întreprinderi mari, de

⁸⁵ În noul Parlament, socialiștii și social-democrații au trimis 21 de deputați și trei senatori. Dintre aceștia, cinci (patru deputați și un senator) reprezentau Bucovina. Petru Rusșindilar, *op. cit.*, p. 127.

⁸⁶ Gheorghe Bogdan-Duică (1866–1934) – istoric literar, membru corespondent (1913) și membru titular (1919) al Academiei Române. A colaborat la publicațiile „Gazeta Transilvaniei”, „Gazeta Bucovinei”, „Tribuna”, „Revista generală a învățământului”. A activat în cadrul Ligii Culturale și a fost profesor universitar la Cluj. În calitate de istoric literar a întocmit mai multe monografii, iar în anul 1923 i-a apărut lucrarea: *Istoria literaturii române moderne*. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 121–122.

⁸⁷ Otto Bauer (1881–1938) – politician austriac, teoretician al marxismului, președintele Partidului Social-Democrat al Muncii.

la dezvoltarea și producerea cărora depinde însăși existența statului. Așa, ca să exemplific cele ce spun, voi numi întreprinderile petrolifere cuprinse în subsolul pământului românesc și celelalte mine de care subsolul nostru este bogat și, în special, minele de aur, care există în noul stat român și care poate sunt unice din Europa întreagă. Cum vrem noi, zice el, ca aceste avuții să nu fie sub controlul societății? El zice că tocmai pentru aceasta este bine ca aceste avuții să fie socializate și el, prin socializare, înțelege, în parte, satisfacerea, așa încât, după el, izvoarele de petrol ar trebui să le aducem din posesia particulară în posesia statului, însă cu aceasta nu le-am socializat, căci socializarea cere un consiliul de administrație, compus atât din oamenii statului și din muncitorii întreprinderii, cât și din consumatorii care au înțeles să știe ce prețuri se pun. Și Otto Bauer spune că statul are tot interesul ca [și] controlul lui să intervină între muncitori și consumatori, pentru ca nici unul, nici altul să nu facă abuzuri. Iată o idee destul de conservatoare și împăciuitoare; iată cum înțelege Otto Bauer socializarea. Și el zice că [și] consiliile de administrație trebuie să fie introduse și în administrațiile particulare, căci și acolo avem dreptul să ne ocupăm, zice el, și să privim ce iese din țară și ce intră în țară, cât se produce, de nu s-ar putea produce prea mult, dacă trebuie sau nu exportat din țară, cât anume să se exporte etc. Toate aceste lucruri le numim noi socializare, adică reforme în înțelesul comunității, al societății. Socializarea este deja la timp și în România pentru pescuit, pentru petrol, pentru exploatarea pădurilor, pentru minele de cărbuni, pentru gazul aerian, care iese din pământul Ardealului și la care au dreptul și statul și muncitorii și consumatorii. Aceasta este totul și mă adresez d-lui senator Bogdan-Duică. Iată socializarea noastră: nu este niciun pericol deosebit, ci este numai o fază de dezvoltare la care am ajuns și unde statul, care are atâtea nevoie de finanțe, nu poate să evite aceasta dacă nu vrea să ne ducă spre catastrofă.

D-lor, dar în răspunsul la Mesaj se mai vorbește și de ratificarea tratatelor. Noi cerem de urgență ratificarea tratatelor, fiindcă situația cetățenilor din Ardeal și Bucovina este nelămurită. Totdeauna ni se zice că tratatul nu este ratificat și din cauza aceasta unii sunt declarați cetățeni, alții necetățeni. Vă dau exemplul candidatului nostru, [Isidor] Țurcanovici⁸⁸. Dacă auziți numai numele de Țurcanovici și încă se

⁸⁸ La alegerile din mai 1920 au participat și organizațiile unite ale social-democraților din Bucovina, care au lansat un *Apel*, îndemnându-i pe alegători să-și dea voturile candidaților Partidului Social-Democrat (George Grigorovici, Iacob Pistiner, Rudolf Gaidosch, Mihail Hamick, Ion Heșca, Constantin Krakalia și Isidor Țurcanovici). Isidor Țurcanovici, înscris în circumscripția Vășcăuți, s-a retras din cursa electorală. Cu prilejul validării alegerii lui Toma Ionescu (județul Vășcăuți), mai mulți alegători din Carapciu, susținuți de către deputații Iosef Ciser, Ilie Moscovici, Iosef Mayer, Elțimiu Gherman, Iuliu Haszkal, Francisc Geistlingher, au cerut invalidarea acestei alegeri, din cauza faptului că Isidor Țurcanovici, membru al Partidului Socialist, reprezentantul acestora, nu a fost lăsat să candideze, invocându-se faptul că nu era cetățean român și că se afla sub control polițienesc. Acesta a fost ofițer austriac până la prăbușirea Monarhiei Austro-Ungare, a intrat în serviciul armatei ucrainene și astfel i s-a interzis accesul în Bucovina. Ilie Moscovici a susținut o interpelare referitoare la acest caz, expunând situația lui Isidor Țurcanovici, iar deputatul Aurel Țurcan (circumscripția Vicovu de Sus, județul Rădăuți) a argumentat decizia autorităților de a respinge această candidatură în interpelarea prezentată în ședința A.D. din 25 iunie 1920. În urma supunerii la vot, contestația a fost respinsă și Toma Ionescu a fost validat ca deputat al județului Vășcăuți. Petru Russindilar, *op. cit.*, p. 126–127; D.A.D., M.O., nr. 4, 26 iunie 1920, p. 8; nr. 6, 29 iunie 1920, p. 72; *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II, I. *Adunarea Deputaților, legislatura 1920–1922*, p. 212–213.

înțelege că este băstinaș bucovinean, căci cuvântul țurcan este curat românesc și spune clar că este băstinaș de mii de ani. Cu toate acestea, Siguranța l-a declarat că nu este român și astfel s-a ales în mod abuziv, fără contracandidat, d-l dr. Toma Ionescu. Ar trebui să se lămurească cine este cetățean și cine nu este și de aceea cerem ratificarea cât mai degrabă a tratatului⁸⁹, căci nesiguranța aceasta face sânge rău în popor și noi vrem ca oamenii să se împace cu unirea.

În Mesajul Regal se vorbește de ordinea socială. Ordinea socială a d-voastre este Constituția cea veche [Constituția din 1866], care este o bună Constituție, pe care am dori și noi cu plăcere s-o avem aplicată și în Bucovina. Dar, cu părere de rău, ea nu este aplicată, căci nu avem nici dreptul de întrunire, nici dreptul de a scrie ziare cum ne place.

D. Alexandrescu: Deocamdată este necesară cenzura.

Constantin Argetoianu, ministru de Interne: D-le Grigorovici, s-a ridicat cenzura în Bucovina.

George Grigorovici: Vă mulțumesc măcar pentru aceasta. Dar este și starea de asediu, de care nu mai este nevoie, căci Regele s-a plimbat pe străzile orașelor din Bucovina fără nicio teamă, căci paza adevărată este numai conștiința de cetățean și dacă aceasta n-ar fi fost, nici ordine n-ar fi fost în Bucovina, cu toată starea de asediu. Ordinea s-a menținut prin conștiința de cetățean și prin educația bună politică, care există la noi din vremurile trecute. Alegerile de la Cernăuți s-au făcut cu tot calmul și tot astfel și în celelalte părți din Bucovina, tot din această cauză. Când nu există această conștiință de cetățean și ordinea socială este periclitată. Noi însă cerem și respectarea ordinii existente și o cerem cu insistență, căci dacă nu o respectați voi, cei care ne cârmuiți, atunci, vrând, nevrând, ceilalți se opun și zic: avem un contract între noi și voi și Rege, între conducători și conduși, vrem să fie respectat. Contractul este Constituția, țineți-vă de Constituție și atunci o să existe ordine socială; dacă nu ne mai place, s-o schimbăm și România Mare are nevoie de oarecari schimbări în Constituție, schimbări progresiste, nu retrograde. Dacă se cere unire, vrem unire în cele bune, nu în cele rele; până acum ne-am unit în obiceiul jandarmilor din România Veche. Noi, care nu știam de bătaie și lovituri, în ultimul timp a trebuit să știm. Moșii, strămoșii spun că a fost cândva bătaia și în Bucovina, însă pe baza legilor, cu medicul care era de față și care dispunea să-i dea 10 sau 20 de băte. Legile din România nu dau dreptul la bătaie din partea jandarmilor, dar, cu toate acestea, se bate. Acesta, se zice, că este un obicei din Balcani, bulgarul se zice că bate la spate, sârbul peste burtă, grecul la tălpi, cum bate românul o știm. [...] Cel dintâi care a mâncat bătaie a fost o rudă a d-lui ministru, un vameș, care a căpătat cel dintâi 25, când a intrat armata noastră acolo, aceasta pentru pomenirea zilei.

D-lor, am vorbit de ilegalități, despre care îmi place să constat că guvernul nu le admite și cred că și-a dat toate silințele să le stârpească din România Mare. Dar noi am propune și o metodă deosebită ca să fie stârpite, și anume: noi avem destule

⁸⁹ Raportul și Proiectul de lege pentru ratificarea Tratatului de Pace cu Austria, precum și a Tratatului asupra minorităților, au fost prezentate în ședința Senatului din 29 iulie 1920. D.S., M.O., nr. 27. 10 august 1920, p. 438–441.

elemente băstinașe cu care s-a condus țara foarte bine. Alte țări sunt în altă situație. Ardealul zice că nu are destui funcționari care știu limba românească. În Basarabia, pătura cultă de acolo poate nu ajunge ca cifră să facă administrație. Noi însă avem administrație așa cum am moștenit-o, avem funcționarii noștri, avem jandarmul nostru, deprins să se poarte cu poporul după obiceiurile vechi, mai binișor ceva. De aceea, vă rugăm ca toate elementele introduse de aici, din țară, care au obiceiuri rele, să fie numaidecât retrase. Eu aș dori ca tinerii din Bucovina să plece în România, să învețe administrația, iar tinerii din România să vină la noi să facă studii în birourile statului, pentru ca să se deprindă și ei cu obiceiurile noastre. Vă rugăm, însă, să nu ni-i trimiteți pe cei înrădăcinați în obiceiuri rele, căci dacă îi trimiteți, e imposibil să mai faceți acea unire sufletească despre care se vorbește și ne stingheriți pe noi, săpați o prăpastie adâncă între noi și voi.

D-l fost ministru [Ion] Nistor m-a denunțat că am spus că noi bucovinenii ne-am considera pe o treaptă mai înaltă, că noi am fi superiori celor din Vechiul Regat. Eu am avut rezerve în privința aceasta, fiindcă poporul nostru din Bucovina și cel românesc știe citi și scrie în majoritate. El știe ce sunt legile, le-a citit, le cunoaște și are obișnuința administrației. El știe că jandarmul care, în genere, este un om tânăr, trebuie să-l salute pe el, gospodarul, pe țăranul de acolo. La noi nu sunt calici, de aceia care se zic „sărmani”. La noi țăranul știe ce este. Este liber și lucrează de sine și cu chibzuială. Este stăpânul țării. Dacă un jandarm de aici îl întâlnește și îi spune că de ce nu îl salută, îi răspunde: nu te salut, pentru că nu te cunosc. Atunci jandarmul îl ia la bătaie, îl strivește. Sperăm că nu se vor mai permite asemenea lucruri, căci eu îmi iubesc mult țara mea, România și Bucovina, nu fac nicio deosebire. Să nu se înțeleagă în rău vorbele mele. Când eu vorbesc de Bucovina, vorbesc după cum o spuneam și în Parlamentul austriac, de acea bucată ruptă din Moldova, ce trebuie să vină iar înapoi.

Grigore Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirii Sociale: Țin să spun de pe banca ministerială, pentru ca să se audă de pretutindeni, că reprobăm cu ultima indignare aceste apucături și să știe toți acei care merg în Basarabia, în Bucovina, în Transilvania, că acolo merg la frați și nu la cuceriiți.

George Grigorovici: Mă bucură declarația d-lui ministru, totuși eu rog ca acele mijloace pe care le propunem noi să fie întrebuințate, pentru că astfel nu scăpăm de ceea ce am spus. Iată alte lucruri care ne dor foarte mult pe noi. Noi am trăit în Bucovina în pace cu naționalitățile, respectând fiecare naționalitate, drepturile unei naționalități față de cealaltă. Așa școli cum avem noi nu veți găsi nicăieri, chiar în foarte multe părți din Europa. În fiecare sat se ridică un palat întreg de școală. Și a fost respectat în vremea austriacă dreptul fiecărei naționalități, așa că dacă se găseau într-un sat 30 de copii de o naționalitate, trebuia să dea statul școală deosebită. Și în fiecare școală se învăța în limba poporului, numai limba nemțească era introdusă câteva ore pe săptămână, pentru ca s-o învețe și s-o cunoască naționalitățile, ea fiind limba statului. Nu era rău că se învăța o limbă prin care puteam să ajungem mai curând în cultura europeană. Dacă ar fi fost obligatorie limba maghiară, de exemplu, ar fi fost rău ca să începem cu ea, dar limba nemțească era trebuitoare și ne puteam folosi admirabil de ea. Nu a fost deci în detrimentul nostru că am învățat limba germană. Acest lucru am moștenit noi, ca

fiecare naționalitate să-și aibă școala ei. Și am rămas uimit auzind pe d-l Nistor lăudându-se cu faptul acesta ciudat că a suprimat 70 de școli rutene și că îi e teamă că guvernul d-lui general Averescu vrea să refacă lucrul spre bine. Nu știu cum a ajuns un om ca d-l Nistor la această mentalitate barbară curiosă, ca să se mândrească că a suprimat 70 de școli rutene! Această suprimare era inutilă, fiindcă nicăieri rutenii nu au declarat că nu vor să învețe limba română. Toate satele o învață șase ore pe săptămână și rutenii declară că sunt gata să învețe limba română, pe lângă limba de învățământ ruteană. Și este unica metodă să ajungem la dragoste față de țara românească și la știința limbii românești. Căci sunt foarte mulți copii care au urmat una, două sau trei clase primare și nu pot deodată urma școala în limba română. Cu forța, însă, a desființat școala acelei naționalități și a impune o școală românească, curat românească, înseamnă a introduce analfabetismul în popor, înseamnă a ne depărta pe ruteni de la noi și a-i face să simtă că sunt românizați.

Silviu Herbay: Cum de s-au rutenizat toți bucovinenii?

George Grigorovici: Este cam greu să intru în tot istoricul acesta. Noi știm ce sunt azi și n-aș voi să vorbesc, căci este un capitol ciudat; nordul Bucovinei era rutean, răzeșii noștri din părțile rutene vorbeau dintr-un timp încoace limba ruteană. Cine a avut vina că este așa, să v-o spun pe scurt, în câteva cuvinte: noi am avut o clasă suprapusă, boierimea românească, care n-a vrut să introducă școala în niciun sat. Sunt acte, sunt protocoale ale Parlamentului local bucovinean, din care se vede că boierimea română nu a vrut să introducă în niciun fel de școală, totdeauna s-a opus la aceasta și abia mai târziu, venind ca guvernator al Bucovinei un prinț, Hohenlohe⁹⁰, cu cultură deosebită, a spus că în termen de doi ani trebuie să fie în fiecare sat câte un palat școlar. El nu admitea ca din cauza boierimii, care nu voia să plătească impozitele școlare, să rămână poporul fără carte. A fost târziu, căci s-au găsit sate devenite rutene, care aveau copiii dați la școala ruteană, căci aveau dreptul, după legea austriacă, să ceară școală ruteană. Răzeșii erau prea puțin numeroși ca să poată româniza populația ruteană băștinașă, căci huțanii erau ruteni băștinași.

Constantin Cosmiuc: Erau huțanii care au invadat.

George Grigorovici: Aceștia sunt de rit greco-catolic.

D. Alexandrescu: Dar episcopul Blazievici⁹¹, fost episcop la Cernăuți?

George Grigorovici: Acela era sârb, nu era rutean.

⁹⁰ Konrad von Hohenlohe-Schillingsfürst (1863–1918) a fost guvernator al Bucovinei în perioada 25 februarie 1903 – 1 octombrie 1904.

⁹¹ Teoctist Blajevici (1807–1879) – a absolvit Institutul Teolo, a intrat în cinul monahal, cu numele de Teoctist. A fost duhovnic spiritual la seminarul Institutului Teologic; catehet la Școala de dascălie; referent și asesor la Consistoriul episcopal; profesor suplinitor la Gimnaziu și la Școala Preparandială din Cernăuți; egumem al Mănăstirii Dragomirna; arhimandrit de scaun la Mitropolie. Între anii 1877 și 1879, a fost mitropolit al Bucovinei și Dalmației. A fost unul dintre primii autori de manuale școlare pentru limba română și religie; autorul unei „gramatici teoretico-practice a limbii daco-romane”; poet și fabulist. Dintre lucrările publicate, amintim: *Theoretische-praktische Grammatik der daco-romänischen, das ist der moldauischen oder walachischen Sprache, nach ganz neuen Grundsätzen und einer leichtfasslichen Methode* (Lemberg, Cernăuți, 1833; retipărită în anul 1856); *Istoria vieții lui Iisus Hristos* (Viena, 1865); *Istoria biblică a așezământului celui vechi* (Viena, 1865); *Creștineasca învățătură a năravurilor sau moralul creștinesc* (1865). Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 116–117.

D. Alexandrescu: El a avut misiunea de a ruteniza Bucovina.

George Grigorovici: Nu știu eu ce misiune și ce tendință a avut.

D. Alexandrescu: Și aceasta cu scopul de a face să dispară elementul românesc.

Î.P.S.S. Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen: Îmi dați voie, d-le Grigorovici, cunosc foarte bine Bucovina, întrucât mi-am făcut studiile la Universitatea din Cernăuți. Știu că sunt multe sate în Bucovina care au fost get-beget moldovene, dar care, cu timpul, au devenit rutene. Și cunosc familii cu nume istorice românești, cum este familia Tăutul, care descinde dintr-o familie istorică moldovenească și care a devenit astăzi ruteană.

George Grigorovici: Aceasta nu înseamnă nimic. Pot să vă încredințez că nu mai multe, dar cel puțin tot atâtea elemente rutene au devenit române. Avem în Bucovina sate întregi, ca Ipoteștii și Burla, care erau sate în întregime compuse din populație ruteană și care, cu vremea, s-au românizat. D-l Nistor a scris cartea aceea pe care o cunoașteți [*Emigrările de peste munți*, 1915], prin care arată cum s-au făcut emigrațiile și imigrațiile în țară și cum au intrat diferitele naționalități în țară din toate părțile; au venit românii din Ardeal în Bucovina și ruteni din Galiția; noi am trăit însă în pace și liniște cu toții. Ajunge dacă limba română a fost introdusă în școlile naționalităților ca obiect cel puțin cinci-șase ore pe săptămână.

Dacă s-a format ideea de plebiscit în nordul Bucovinei⁹², sunt dator să explic pentru ce s-a format această idee, căci eu m-am ocupat și de chestia aceasta în Parlamentul austriac. Atunci, actualul mitropolit primat Miron Cristea și [Iuliu] Maniu era la Viena; am stat în contact cu acești bărbați români, ca să-mi dau seama cât de departe e Ardealul de Unire, căci mă interesa acest lucru, cu toate că sunt social-democrat, dar așa e obiceiul meu, îmi place să mă ocup de toate. Și atunci am constatat noi lucru perfect, că România, prin guvernul său, a făcut tratatul cu Rusia și cu Antanta, prin care ceda nordul Bucovinei, între Prut și Nistru, Rusiei. Și mai târziu, când se face la Paris tratatul și când se fixează limitele României Mari, delegații noștri au plecat cu ideea că tratatul pe care l-am avut cu Rusia trebuie respectat⁹³. Asta a fost principiul guvernului în care era Brătianu și Nistor. Pe ideea

⁹² Constantin Krakalia, în ședința A.D. din 12 august 1920, a susținut ideea organizării unui plebiscit în nordul Bucovinei, în zona dintre Prut și Nistru, ținut cu populație majoritar ucraineană. D.A.D., M.O., nr. 47, 24 august 1920, p. 1002: *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.1. *Adunarea Deputaților. legislatura 1920-1922*, p. 123-124. Ideea organizării unui plebiscit era mai veche. În luna iunie 1920, într-un interviu acordat ziarului „Luptătorul”, Krakalia preciza următoarele: „Nu este adevărat că am avea de gând să aducem un protest contra alipirii Bucovinei la România. Voin numai să cerem în Bucovina de Nord un plebiscit”. *Apud Radu Economu. op. cit.*, p. 80. Solicitățile liderului ucrainean se înscriu pe linia unor mai vechi preocupări pentru menținerea preponderenței acestei minorități în zonele nordice ale Bucovinei și ca o formă de rezistență față de așa-zisa românizare, promovată de autoritățile române ale vremii.

⁹³ Intrarea României în Primul Război Mondial a fost precedată de încheierea unor tratate cu puterile Antantei. La 18 septembrie/1 octombrie 1914, a fost semnată Convenția ruso-română (cu statut secret), sub forma unui schimb de note între ministrul rus de Externe (Sazonov) și ministrul României la Petrograd (Constantin Diamandi). Rusia garanta integritatea teritorială a României și recunoștea drepturile acesteia asupra provinciilor din Austro-Ungaria locuite de români. În ceea ce privește Bucovina, delimitarea teritoriilor între cele două state urma să se facă pe baza principiului naționalităților. Deși a fost recunoscut (pentru prima dată), într-un act diplomatic semnat de o mare putere, dreptul României asupra teritoriilor respective din Austro-Ungaria, guvernul român urmărea

aceasta se bazează faptul că eu, când am vorbit de Bucovina, am zis că am respectat aceea ce a făcut statul român. Și am zis că de nordul Bucovinei trebuie să vorbim cu ucrainenii de-a dreptul. Și eu zic că tratatul este mai periculos din punctul de vedere al naționalismului, căci se va cere respectarea lui, nu a naționalismului meu, căci pentru mine un petic de pământ mai mult sau mai puțin nu este prăbușirea ideii naționale. Dacă retragem însă noi jandarmeria noastră de acolo, dacă introducem școala ruteană, dacă le dăm lor pământul, așa cum le dăm românilor, atunci va fi bine și pace. Să știe și guvernul că nemții, de exemplu, care au venit în țară și sunt coloniști, ne-au făcut onoare, căci dacă țăranul nostru știe cum să lucreze pământul mai intensiv, de la dâșii a învățat; dacă vor căpăta și ei pământ, pe care îl merită, drept va fi. Și să nu vină țăranii din alte părți și să capete pământ în satele nemțești și ei să nu-l capete, ei vor rămâne bucuroși ai noștri, dacă vom fi cu dreptate. Trebuie să recunoaștem că este numai lucru just. Trebuie să încetăm cu metodele acestea arbitrare și declar că dacă veți introduce dreptatea pe care o așteptăm, ca jandarmii să nu mai umble din casă în casă pentru ca să strângă cu sila ouăle și găinile de la țăranii ruteni, iar dacă nu li se dă, să pună pe oameni în lanțuri și să-i dea ca trădători, atunci plebiscitul va fi în favoarea României; căci populația Bucovinei ține mai presus de toate să i se respecte ce știe că i se cuvine. Aceasta o pot zice nu ca socialist, nici ca burghez, dar ca om și ca [și] creier care discută. De aceea nu trebuie zis că sunt trădători deputații social-democrați [Constantin] Krakalia și [Ion] Heșca, care nu sunt socialiști, de dincolo de Nistru, cum a spus d-l Nistor, căci la noi poporul este social-democrat, iar țăranii ruteni de dincolo de Prut alegeau și pe vremea austriacă în Dieta Bucovinei deputat socialist, fără să fi acuzat nimeni că sunt bolșevici. Dacă a spus d-l Nistor că d-l Krakalia este un om periculos, că este bolșevic – nu s-a spus chiar cuvântul, dar s-a scris în ziarul d-lui Nistor [„Glasul Bucovinei”] –, repet, că dacă a cerut el plebiscit în forma aceasta modernă de autodeterminare, este multă rațiune, o cerem ca și pentru Maramureș și pentru Banat și a cerut-o și guvernul român. Ce nenorocire vedeți în aceasta? Trebuie ca la părțile mărginașe ale țării să ne înțelegem cu populația, iar nu să o silim să vină la noi. Convingerea mea este că ea ar înclina spre noi dacă am înțelege să ne purtăm cu dânsa omenește. Acel Krakalia, alesul ei, este un răzeș din familia Nebota. Și dacă este rutean, ce nenorocire vedeți aici, căci vremea trece și mulți care au fost ruteni, mâine vor fi cetățeni români buni. Alt lucru însă este

să încheie un tratat similar și cu celelalte puteri ale Antantei, în care să fie formulate mai clar drepturile sale teritoriale și prevăzute garanții politico-militare. La 4/17 august 1916, a fost încheiat, la București, Tratatul de alianță între România, pe de o parte, și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte, precum și Convenția militară. Cele patru state garantau integritatea teritorială a statului român și recunoșteau (pentru prima dată într-un tratat semnat împreună și în aceeași zi de marile puteri) drepturile acestuia asupra teritoriilor românești din Austro-Ungaria, iar România se obliga să declare război Austro-Ungariei și să înceteze orice legături cu dușmanii aliaților. Acest tratat a fost apreciat ca una dintre cele mai importante realizări ale diplomației românești. În discursul rostit în primul Parlament al României întregite, în anul 1919, Ion I. C. Brătianu a făcut referire la greutățile întâmpinate cu ocazia redactării și semnării acestui tratat în ceea ce privește stabilirea exactă a granițelor, întrucât Rusia dorea să obțină nordul Bucovinei și „ținea cu obstinație ca să nu luăm în întregime Banatul”. Pentru detalii, vezi Ion Agrigoroaiei, *România în relațiile internaționale, 1916–1918*. Iași, Editura Casa Editorială „Demiurg Plus”, 2008.

dreptatea și toleranța în orice privință și numai atunci vom câștiga țara. Elveția dovedește că, cu toate că marea națiune germană, italiană și franceză se mărginesc cu Elveția, națiunile de acolo nu vor să se desfacă. În orice privință, fie politicește, economicește, fie socială sau culturală, nu vor să se despartă unele de altele. Aceeași pildă trebuie să o dăm și noi. Nu vom fi o țară fericită dacă nu vom împlini lucrul acesta.

Tot așa și pe terenul confesional. Biserica greco-orientală în Bucovina a fost o biserică autonomă, a avut averea ei și s-a folosit de averea ei. Casa Habsburgică, ce e drept, a pus mâna pe această avere și s-a folosit de ea în contra bisericii, însă administrația era bună. N-a făcut [ceea] ce era prevăzut în hrisoavele vechi. A venit armata românească. Știți că o scurtă vreme am fost construiți în republică, având președinte pe d-l Iancu Flondor și când au intrat armatele române, am privit biserica greco-orientală ca emancipată și dezrobită de tutela habsburgică, iar averea era intrată în mâna mitropolitului [Vladimir] Repta⁹⁴. Ce a făcut atunci guvernul liberal, cu d-l Nistor în frunte? A intrat în administrația bisericească cu jandarmii, a scos cu jandarmii pe administratorul pus de mitropolit și a pus în loc un administrator regal, zicând că dreptul a trecut de la Casa Habsburgică la Familia Regală din România. Astfel, de la o robire am scăpat și am intrat la alta. Preoții înșiși zic aceasta, alături de socialiștii care cer despărțirea bisericii de stat. Despre aceasta s-au scris destule cărți, noi am avut un stimabil profesor de teologie, deputatul Krek în Parlamentul austriac, catolic și ca și catolic, când auzea de cuvântul „despărțirea bisericii de stat” nu-i convenea, căci statul austriac favoriza biserica catolică; totuși, profesorul Krek, în Parlamentul austriac, spunea: „Să ne despărțim, fiindcă dacă nu ne despărțim devenim jandarmii statului și religia noastră are să intre în conflict cu interesele morale ale creștinismului”. Știți foarte bine că și preotul din Rusia a fost jandarmul statului, spre nenorocirea sa. Guvernul austriac a încercat să facă lucrul

⁹⁴ Vladimir (nume de botez Vasile) Repta (1841–1926) – mitropolit. A făcut studiile gimnaziale (1856–1864) și cele universitare (Institutul Teologic, 1864–1868) la Cernăuți. Între anii 1871 și 1873, a urmat specializări la Viena, München, Bonn și Zürich. A fost profesor la Gimnaziul superior din Cernăuți (1868–1871), profesor la Institutul Teologic (1873–1875) și la Facultatea de Teologie (1875–1896), decan al Facultății de Teologie în patru legislaturi, rector al Universității din Cernăuți (1883–1884), inspector pentru învățământul primar din districtul Cernăuți (1875–1895). După ce s-a călugărit (1885, Mănăstirea Sucevița) a urcat treptele ierarhiei bisericești: ieromonah (1885), protosinghel (1886), arhimandrit (1890), vicar general al Mitropoliei Bucovinei (1896–1902), episcop de Rădăuți (1899), arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (1902). În anul 1924, s-a retras din scaunul de mitropolit. A fost vicepreședintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1889–1896), membru al Camerei Deputaților în Consiliul Imperial din Viena (din anul 1901). S-a luptat pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale preoților, a construit numeroase case parohiale, a restaurat vechi ctitorii voievodale (Putna, Mirăuți), a ridicat pe bani proprii un cămin pentru bătrâni. Mitropolitul Vladimir Repta a prezidat, în noiembrie 1918, în Palatul Mitropolitan, lucrările adunării care a declarat unirea Bucovinei cu Regatul României. A colaborat la revistele „Candela” și „Viitorul”. Este autorul lucrării: *Psihologia și însemnătatea ei pentru deșteptarea, cultivarea și înaintarea vieții religioase* (1888). A fost senator în Parlamentul României întregite și președinte al Senatului, ca decan de vârstă, în legislatura 1919–1920. Pentru meritele sale în activitatea de cultivare a identității românești din Bucovina a fost ales, în anul 1919, membru de onoare al Academiei Române. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 718; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II (în continuare se va cita Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II), Suceava, Iași, Princeps Edit, 2004, p. 305–306.

acesta și știți că mitropolitul [Silvestru] Morariu Andrievici⁹⁵ s-a opus și s-a stricat acest lucru, însă acum se simte iarăși spiritul acesta și zicem: unirea este bună, însă unde veți vedea că este o instituție mai bună, luați-o, căci instituția bisericească care exista în Bucovina era un fel de despărțire a bisericii de stat și nu trebuie suprimată, cum se caută să se facă. Noi, dacă cerem despărțirea bisericii de stat, o cerem din punctul de vedere leal, față de credință și față de știință. Noi nu vrem să se amestece credința în știință. Știința progresează până la un oarecare nivel, până acolo unde a dovedit că este știință, de aceasta nu mai poate să fie vorbă; dincolo de știință este un vast teritoriu pentru credință. Să-l lăsăm pe seama credinței. Noi nu putem să vorbim de creștinismul greco-oriental ca unica credință creștină care există. Există în statul român și milioane de români greco-catolici, cu ce drept atunci biserica orientală se numește biserică de stat? Există destule alte confesiuni creștine. Mă rog, o întrebare: dacă s-ar întoarce Cristos pe pământ, în care confesiune ar intra: în cea greco-orientală, în cea greco-catolică, calvină, protestantă, baptistă sau adventistă? [...] Vă rog, lăsați-mă să vorbesc. Am o țintă anumită de atins și vreau s-o ating. De aceea noi zicem toleranță, căci românul este tolerant, azi este și greco-oriental și greco-catolic; nu uitați că [împreună] cu Ardealul ați căpătat și religia greco-catolică și nu este permis să ziceți că biserica greco-orientală este națională, iar cea greco-catolică este nimic.

Î.P.S.S. Mitropolitul Moldovei: La noi, totdeauna biserica a avut caracterul național.

George Grigorovici: Nu am nimic în contra, dar nu am putea atunci să facem diferența între greco-catolici, care sunt milioane și greco-orientali, care sunt și ei milioane. În timpul din urmă au început să se arate și alte religii, avem cetățeni

⁹⁵ Silvestru (nume de botez Samuil) Morariu-Andrievici (1818–1895) – mitropolit. A absolvit Institutul Teologic din Cernăuți (1843). A fost preot în Ceahor, referent auxiliar, consilier la Consistoriul arhiepiscopal din Cernăuți (1862–1880), profesor la Seminarul diecezan din Cernăuți. După ce a intrat în viața monahală (1873), a urcat treptele ierarhiei bisericești: arhimandrit diecezan și vicar general al Mitropoliei (1877), arhiepiscop al Cernăuților (martie 1880) și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (mai 1880). A fost membru în Camera Deputaților și în Camera Domnilor a Consiliului Imperial din Viena; deputat al corpului întâi electoral al curiei mării proprietăți (marea proprietate ecleziastică) în legislatura a II-a (1867–1869), a III-a (1870–1871); deputat virilist în legislatura a V-a (1880–1883), a VI (1884–1889), a VII (1890–1891) și a VIII-a (1892–1895). A aderat la partida federalistă, apoi la fracțiunea național-conservatoare și a luptat pentru păstrarea autonomiei bisericești și a drepturilor românești în Bucovina, precum și pentru folosirea limbii române în Dieta Bucovinei. S-a implicat în viața culturală a provinciei: a editat revista „Candela”; a înființat prima tipografie românească în Bucovina (care-i va purta, mai târziu, numele); a sprijinit înființarea societății muzicale „Armonia” (1881) și a societății studenților teologi „Academia Ortodoxă” (1889); a contribuit la înființarea de școli satești în limba română, editând o serie de manuale (cărți de citire, religie, aritmetică, metodică pentru învățători); a fost vicepreședintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. A publicat sonete și fabule. A fost unul dintre primii care au adoptat transcrierea liniară a notelor, în lucrarea: *Psaltichia bisericească așezată pe noate muzicale* (1879). Dintre lucrările semnate de Silvestru Morariu-Andrievici amintim: *Micul Komenic pentru întâia clasă a școalelor poporene* (1851); *Carte de citire sau Legendariu românesc pentru întâia clasă a școalelor poporene* (1852); *Metodica calculării cu cifre* (1858); *Liturgia care cuprinde scurta tâlcuire a rânduielilor liturgice după tipicul bisericii drept credincioase a Răsăritului* (1860); *Învățătura dogmatică generală* (1862); *Învățătura dogmatică specială* (1862); *Învățătura morală* (1864); *Aritmetica pentru școlile satești* (1868). Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 83–84; Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 418–419, 466, 471.

români, deși nu sunt de rasă românească, protestanți, bapțiști, evrei mozaci, multe alte secte și confesiuni. Ei bine, trebuie să le dăm posibilități egale în statul acesta și numai despărțirea bisericii de stat poate le va da posibilitatea aceasta. Dacă se dau subvenții, în contra cărora suntem noi, atunci să se dea în mod egal la toți, însă ce se întâmplă în timpurile din urmă? În privința aceasta, am trăit în pace cât nu au venit naționaliștii, reformiștii, despre care a vorbit d-l Cuza, care a vorbit cu ură de tot ce nu e român și creștin. Este o greșeală foarte mare, căci dacă vorbim noi de întemeietorul creștinismului, nu trebuie să căutăm originea lui, cum o face d-l Cuza, căci ori suntem dogmatici, și atunci, după biserica greco-orientală și după Sfânta Scriptură, Christos este de obârșia lui David și deci nu de obârșie arică, cum zice d-l Cuza. [...] Dar după *Biblie* și după tot se dovedește ce am spus eu, am vorbit de originea lui omenească, și nu de cea dumnezeiască. Dacă am vorbit de lucrurile acestea, am făcut-o provocat de d-l Cuza, pe care l-ați aplaudat și al cărui discurs ați hotărât să-l afișați. Vă închipuiți câte chestiuni iritante va ridica afișarea acestui discurs! Eu cunosc toate doctrinele acestea ale d-lui Cuza, care sunt împrumutate din literatura germană. Acestea sunt literaturi așa-zise neștiințifice, cu caracter inferior, despre care niciun om serios nu mai vorbește. Ceea ce cer eu de la creștini este respectul față de alte credințe. Respect pe întemeietorul creștinismului din adâncul inimii mele, ca fiind întemeietorul moralei celei mai (!) superioare din lume și împăciuitorul omenirii. Îl stimez, fiindcă toate învățăturile sale îmbrățișează ideile pe care le avem și noi, socialiștii. Și dacă am vorbit de Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, am spus-o numai provocat de d-l Cuza, care mi-a vorbit de comunismul de tot platonice al lui Platon, de vreme ce Vasile cel Mare nu numai [că] a propovăduit comunismul, dar a și fost practicat în mănăstirile noastre, care se țineau la început strict de regulile comuniste ale Sfântului Vasile. Eu stimez peste măsură pe Vasile cel Mare. Era tot utopie cuvântarea lui din biserică și știți ce rezultat a dat când a zis: lăzile voastre sunt pline de ghete și straie și pe străzile Constantinopolului văd oameni goi tremurând de frig? Oameni creștini sunteți voi? [...]

P. S. Georgescu Nedelea: Aceasta înseamnă dragoste creștinească pentru aproapele, nu comunism și bolșevism. [...]

George Grigorovici: Vă declar că am citit și cunosc lucrurile acestea. Pe baza aceasta s-au înființat mai târziu comunitățile mănăstirești, în care s-au dat foarte frumoase pilde de viață comunistă. Este așa de ridicol să vorbești astăzi cum vorbea d-l Cuza de toate înjghebările comuniste, că acestea sunt lucruri contra moralei. Dar învățătura noastră socialistă spune că nu se pot introduce aceste sisteme economice comuniste în mod practic în vremea domniei capitalismului de astăzi. Trebuie, mai întâi, ca [și] capitalismul să se transforme în socialism, iar masele muncitorești să se dezvolte și să ajungă conștiente și covârșitoare, cum arată Marx, și numai atunci are să se introducă fericirea pe pământ în forma aceasta, azi atât de utopică. D-l Cuza zicea că nicidecum nu se vor putea înfăptui aceste sisteme economice pe pământ. Am arătat care este pricina că sub regimul capitalist n-au putut să propășească aceste înjghebări. Însă știți că Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur au fost legați în lanțuri și duși, din cauza ideilor lor, în surghiun, departe, în Asia; acolo au murit ei și din cauză că au suferit pentru ideile lor, oamenii care înțeleg creștinii, îi măresc și îi sfîntesc și poporul român le zice Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, căci ceea ce le-a vorbit era frumos ca aurul și dulce maselor mari ale poporului. Ei au suferit

surghiun și moarte în străinătate numai din cauza ideilor acestea, precum suferă unii socialiști aici. Iată numai mica lumină din toată dezvoltarea aceasta din evoluția social-creștină, ca să vă dovedesc că este o lume deosebită, plină de interes și interesantă, care trebuie să fie cercetată și nu se poate vorbi de ea cu atâtea zeflemele cum s-a vorbit aici, într-o chestiune atât de sfântă, de d-l Cuza.

O nouă luptă între confesiunile creștine a început să se înjghebeze din cauza războiului și pe teritoriul nostru. În război, oamenii noștri nu aveau ce să citească și s-a tipărit, în milioane și milioane de exemplare, *Sf. Scriptură*, *Evangeliiile* mici, *Evangeliiile* recunoscute de biserica greco-orientală din București, de biserica română. *Evangeliiile* se împărțeau în tranșee la soldați, ca să aibă ce citi. Această cârtică a fost totul. O citeau soldații un an, doi, trei, patru, încât o știau pe de rost, au citit-o și au tot citit-o și au citit și cuvântarea de pe munte, unde au găsit niște lucruri care îi puneau în uimire și nedumerire, se vedea că este ceva ce nu înțeleg, care se contrazice, căci așa e *Biblia*. *Evangelia* e greu de înțeles și dacă Tolstoi, un Tolstoi – și s-a vorbit de M. Gheorghiu-Bujor cu nedrept că este anarhist –, acel mare Tolstoi este anarhist, un idealist; chiar el a avut greutate să înțeleagă *Biblia* și a fost silit să zică: iaca, fac un extras, astea se contrazic și acestea nu se contrazic. Cât de greu îi vine atunci unui om cu minte mai primitivă să judece ce este coerent și incoerent în *Biblie*; este greu să judece. Așa au ajuns mulți la decepții și au început să se prindă de idei sectare. Așa se întâmplă la noi în Bucovina – comunități foarte mici de câte zece, cincisprezece persoane să se formeze în fiecare sat, cum ar fi așa-numita sectă a baptiștilor și nu e defel exact că această sectă ar fi periculoasă pentru statul de azi, căci ei fac serviciul militar, și chiar adventiștii, după informațiile ce am cules în urma unei recente hotărâri a asociației lor, au hotărât că admit și ei serviciul militar. [...] Da, ei nu vor ca un om să ucidă pe altul, însă, după informațiile ce am cules, după cum vă spuneam, într-o ultimă hotărâre a adunării lor, aceștia au hotărât că pe viitor iau parte la serviciul militar. După cum vă spuneam, d-lor senatori, și știu aceasta de la Curțile Marțiale, dacă într-un sat se întrunesc două babe sau și câțiva bărbați și citesc *Evangelia*, atunci vin deodată jandarmii, înconjură casa, leagă babele în lanțuri și le duc la Curtea Marțială. Curtea Marțială declară regulat: nu știm ce vreți de la noi, oamenii ăștia nu au altă vină decât că au citit *Sfânta Scriptură*. Dar jandarmul zice: a citit o carte necenzurată! Parcă n-a fost destul că acea carte a fost cenzurată de Iisus Cristos! Și în modul acesta, bieții oameni sunt maltratați, de cele mai multe ori bătuți, închiși în aresturile Curților Marțiale, unde sunt ținuți nopți și zile întregi. Dar bine, d-lor, de unde a venit spiritul acesta nebun? Toți oamenii cu mintea sănătoasă vă vor spune că aceasta este întărirea sectarismului și de vreme ce bieții oameni creștini suferă, numărul martirilor se înmulțește. Chiar comisarul regal de la Curtea Marțială din Cernăuți mi-a declarat că flăcăii cei mai inteligenți din sat, acei care știu a scrie și citi, au ajuns la idei creștine baptiste și adventiste. Ei au vorbit cu dâșzii și ei nu vor nimic alta decât să fie liberi să citească mai departe *Sfânta Scriptură*. Așa încât, de fapt, se prigonește la noi *Sfânta Scriptură*. Aduceți-vă aminte că și aliatul Lloyd George⁹⁶ este baptist.

⁹⁶ David Lloyd George (1863–1945) – om politic britanic, prim-ministru al Regatului Unit al Marii Britanii (1916–1922).

Dar, d-lor, unde mergem? Tratatul ne obligă să respectăm orice credință care nu este primejdioasă statului. Cu ce drept se amestecă jandarmul în chestiuni de confesiune, de credință? De la cine vine ordinul? Dacă nu trebuie prigonit nici baptistul ungar, nici baptistul rus, nu trebuie prigonit nici baptistul român. Trebuie toleranță.

O voce: România este țara toleranței religioase, nu există persecuții religioase.

George Grigorovici: Există toleranță, dar nu la noi, ci în America și Anglia.

Aceeași voce: Citește istoria!

George Grigorovici: Eu am citit destul. Citește-o dumneata mai mult, ți-ar prinde foarte bine. Rog guvernul să ia foarte bine seama la [ceea] ce zic eu, că s-a scris în ultimul timp în ziarul „Vremea Nouă”⁹⁷ și s-au arătat și fapte materiale, despre care nu vreau să vorbesc. Așa că aici este mult de lucrat și dacă doriți să citiți, vă voi pune la dispoziție scrierile apărute și veți vedea în ce mod obiectiv s-a scris în timpul din urmă despre chestiunea aceasta.

D-lor, mai departe, dacă se vorbește de un lucru care poate să ne unifice mai strâns, este amnistia, aceea despre care se vorbește atât de mult, dar pe care n-am simțit-o, este tocmai amnistia aceea care după război trebuia să vină imediat: iertarea păcatelor născute din războiul acesta nenorocit, care la noi nu s-a dat. Și sunt păcate și sus și jos, în popor. La noi avem un Regiment de băștinași, nr. 113, care a fost înainte Regimentul 41 austriac⁹⁸. Flăcăii de la noi au făcut serviciul militar de la 18 ani neîmpliniți încă și cei mai mulți au servit doi, trei și patru ani; acum au fost înrolați în armata românească, fără ca unirea să fi fost făcută și ratificată în Parlamentul țării, cum este astăzi. Toți au înțeles lucrul așa cum trebuia înțeles, că dacă sunt luați din nou în armata română este pentru ca să învețe numai regulamentele românești în timp de două, trei, patru săptămâni, căci au fost soldați trei-patru ani. Vedeți, de exemplu, cum merg lucrurile și în Basarabia, unde abia acum se fac recrutările, deși Basarabia s-a declarat unită cu România mai devreme decât Bucovina. Am vorbit cu d-l general [Iacob] Zadik⁹⁹ în această privință și în schimb d-sa a dat

⁹⁷ „Vremea Nouă” – publicație politică de nuanță conservatoare, apărută la București, în anul 1902. Marian Petcu (coordonator). *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*. Iași, Editura Polirom, 2012. p. 224.

⁹⁸ Din armata austro-ungară au făcut parte și regimente de linie, cu pondere românească însemnată. Unul dintre acestea a fost cel din Bucovina. Regimentul 41 Infanterie din Cernăuți (Regimentul 41 Infanterie „Arhiducele Eugen” a fost înființat în anul 1701 și mutat în Bucovina în anul 1775), care a făcut parte, în timpul Primului Război Mondial, din cadrul Diviziei 43 Landwehr. Ioan I. Șerban, *Românii în armata austro-ungară în anii Primului Război Mondial*; accesat online (30 aprilie 2015) la adresa http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/anales_2_3/21.pdf; István Deak, *Mai presus de naționalism: o istorie politică și socială a corpului de ofițeri habsburgici, 1848–1918*. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2009.

⁹⁹ Iacob Zadik (1867–1970) – general de armată. A absolvit Școala de Ofițeri de Artilerie, Geniu și Marină (București), Școala Specială de Artilerie și Școala Superioară de Război. Urcă treptele ierarhiei militare, ajungând locotenent-colonel, calitate în care a fost șef de Stat Major la Diviziile 2 și 7 și comandant al Regimentului 8 Obuziere. Din anul 1914, a devenit colonel și șef de Stat Major la Corpul 3, apoi Corpul 4 Armată Iași. În anul 1916, a fost numit șef de Stat Major al Armatei I. Din anul 1917, este avansat la gradul de general de brigadă, iar în anul următor i s-a încredințat comanda Diviziei 8. S-a remarcat în campania din Bulgaria (1913) și în luptele din Moldova, din timpul Primului Război Mondial. La solicitarea Comitetului Național Român, care votase unirea Bucovinei cu România, guvernul român, aflat la Iași, a oferit ajutor militar Bucovinei, astfel încât generalul Zadik, cu Compania

ordin de s-au arestat cei care au scris, nu cu intenții bolșevice, ci pur și simplu din rațiune, cerând prescurtarea serviciului militar pentru cei care au făcut deja armata. Vă mărturisesc că cei recrutați astfel nici nu sunt cetățeni români din punctul de vedere al dreptului ginților și al dreptului internațional. Cu toate acestea, când flăcăii noștri, recrutați pe nedrept, au făcut un pas greșit și s-au demobilizat în parte, ei înșiși, foarte mulți au fost condamnați la pedepse foarte grele și chiar la moarte. Oamenii aceștia, după părerea mea, trebuie amnistiați imediat, căci cu aceasta se va da un semn de pricepere pentru adevăratele drepturi ale poporului de acolo. Chiar aici, în București, văd foarte deseori cum condamnații la moarte sunt apoi achitați. Cu atât mai mult pentru cei de acolo, care nici nu se știau ca cetățeni ai țării românești. Acești oameni sunt cu nedrept osândiți. Ei n-au fost cetățeni și trebuie amnistiați imediat, cu atât mai mult cu cât bieții oameni au fost chinuiți, fripți cu fierul roșu la mâini, ca să depună anumite lucruri. Am scrisoarea de la omul meu de încredere, care a fost chinuit și el și ars cu fierul ca să spună că a căpătat sume de bani de la bolșevici. Cei care au făcut revolta sunt mai toți români și nemți. Consiliul de Miniștri să se ocupe de chestiunea cu soldații care au făcut serviciu în armata austriacă, să nu facă serviciul lung și să dea amnistia cât de curând, căci în joc sunt copiii noștri și sângele nostru.

Acum trec la legile financiare. Legile financiare se spune că vor stabili cumpăna între venituri și cheltuieli. Aș vrea să știu: ce legi sunt acestea, în ce fel se vor face aceste legi? Cunosc legile vechi financiare, impozitele indirecte puse de vechiul Parlament, sunt niște vechituri financiare înspăimântătoare. Și sunt înspăimântat de vechituri. Impozitele indirecte sunt în contradicție cu Constituția românească. Constituția românească zice că impozitele trebuie să fie în mod egal repartizate și în mod egal înseamnă relativ la situația financiară a fiecărui om. Aceasta este definiția modernă. Acum vine guvernul și zice: legile financiare, destul de grele din Austria, rămân bucovinenilor așa cum sunt ele și pe deasupra le dau și cele românești, ca să se știe că ne-am unit, să simțim că ne-am unit. Și se pun impozite pe petrol, zahăr, oțet, drojdie, țicorie [cicoare]. D-lor, așa ceva n-am auzit, pe drojdie, impozit? Pe zahăr? Pe dulce, impozit? Pe oțet, pe acru? Apoi oamenii în toate satele zic: așa ceva n-am pomenit! Și aceste impozite sunt strașnice, se urcă până la 20 de coroane! Oțetul, ca și șampania, e supus la impozit de cinci lei, care face în Bucovina 20 de coroane, când șampania era pusă cu 20 de coroane, cinci lei, și pe oțetul concentrat tot cinci lei! Unde ajungem? Și care este venitul acestor impozite? Mi s-a spus să scoatem din impozitele indirecte un miliard. Scoatem! Luăm hrana de la gura oamenilor, stingem lumina ca să nu ardă petrolul! Rezultatul? O nenorocită incultură! Mi s-a spus că pentru aceste caiete de scris pentru băieții de

a 5-a Grăniceri și Detașamentele „Dragoș” și „Alexandru cel Bun” a intrat în Bucovina „pentru a ocroti viața și avutul și libertatea locuitorilor de orice neam și credință împotriva bandelor de criminali, care au început opera lor de distrugere”, după cum se arată în Proclamația emisă de generalul Zadik la 9 noiembrie 1918. Din aprilie 1919, a fost avansat la gradul de general de Divizie, iar în mai același an a primit ordinul de a asigura securitatea căii ferate care făcea legătura între Pocuția și Sighetul Marmăției. Generalul Iacob Zadik s-a pensionat în anul 1929. Pentru activitatea sa a fost distins cu numeroase ordine militare, a primit titlul de cetățean de onoare al Bucovinei, iar la împlinirea a 100 de ani a fost sărbătorit oficial și decorat cu Ordinul „Apărarea Patriei”. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 609–610.

școală se pune un leu vamă. Ei bine, noi avem lipsă de caiete, nu avem belșug de caiete, nu suntem producători: ce înseamnă aceasta? Suprimăm toată cultura, suprimăm alimentarea oamenilor și a populației! Încetați odată, nu mai putem suporta toate acestea. Și după ce scoatem miliardul acesta din birurile acestea ce se întâmplă? Se fac greve și trebuie să se facă greve, muncitorul nu poate trăi și scumpirea mărfurilor în parte se explică prin birurile acestea nebune și impozitele acestea nebune, dacă se fac greve la Regie, la Căile Ferate, ce facem? Dăm în locul acestui miliard pe care îl luăm în mod nechibzuit, două miliarde. Aceasta este toată înțelepciunea financiară care există în România. N-ați putut inventa altă metodă de finanțe și de impozite decât aceasta, care are reazem nu la un plus, ci la un minus. Este imposibil să trăim așa. Impozitele acestea nenorocite numai atâtă populația și o revoltă și nu aduc nimic statului; trebuie să desființăm metodele acestea vechi, care sunt o nebulie, o copilărie, o vechitură, o barbarie, pe care nu o cunoaște Europa întreagă și n-am văzut-o nicăieri. Omul zice: eu vreau să fac pâine, dar drojdia este scumpă! Nu știu cine a inventat această dare pe drojdie. Nu știu care este cea persoană savantă care a născocit acest impozit, ca să fie pusă în istoria neamului, după cum a fost pus împăratul acela roman, Vespasian, care a introdus taxa pe latrine, ca să fie veșnic amintit numele lui și de atunci latrinele se cheamă vespasiane. Noi cerem clar și simplu să spună guvernul dacă dorește impozite moderne, adică impozite progresive pe averi și venituri.

Constantin Argetoianu, ministru de Interne: Guvernul a declarat că va veni cu o lege fiscală așa cum o doriți d-voastră¹⁰⁰. Acestea de acum sunt măsuri provizorii, ca să umplem golul din casa statului.

George Grigorovici: O știu, totuși declar: desființați impozitele indirecte imediat, căci ele nu umplu casa statului, ci produc numai greve. Dacă admiteți impozitele progresive pe avere, cer atunci respectarea unui minimum de existență. În vechea lege din timpul Austriei s-a prevăzut aceasta: că minimum de existență este de 1 600 pe an. Astăzi nu mai poate fi 1 600 pe an, ci 16 000 cel puțin. S-a schimbat acest lucru în toate țările care făceau parte din Austria, dar la noi nu s-a schimbat. Un biet funcționar care are 12 000 lei pe an, trebuie să plătească impozite pe această nebulie. Și d-lor, s-au făcut atâtea decrete-legi, dar nu se vine cu unul care să le înlătore.

Ceea ce aș dori, de asemenea, foarte mult, este să se schimbe legea electorală. Legea electorală trebuie să se unească. Am scris articole peste articole ca să facă această lege pentru România Mare. Se spunea parlamentarilor din Camera trecută, faceți această lege, altfel nu vă veți mai întoarce în Parlament. Nu s-au mai întors

¹⁰⁰ Pentru a stabili un sistem unitar de impozitare pe întreg teritoriul României și a defini obligațiile fiscale în funcție de mărimea și natura veniturilor, ministrul de Finanțe, Nicolae Titulescu, a prezentat în Parlament, la 22 martie 1921. Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe, care a fost votat în august 1921, însă legea, „complexă și stufoasă”, nu s-a aplicat. Această reformă administrativă, cunoscută și sub denumirea de „reforma Titulescu”, avea la bază o idee progresistă pentru acea vreme – impozitul cedular, o formă a impozitului pe venit, calculat în funcție de proveniența acestuia. Acesta era completat cu un impozit general pe venitul progresiv, pe lux, pe cifra de afaceri și anexe. În anul 1923, a fost propusă o nouă reformă fiscală, de către Vintilă Brătianu, care urma să consolideze sistemul fiscal prin Legea pentru unificarea contribuțiilor directe și pentru înființarea impozitului pe venit global (impozitele cedulare au fost înlocuite cu șase impozite directe reale, denumite elementare). <http://www.mfinante.ro/rol12.html> (25 februarie 2015).

din Ardeal și nu s-au întors din Bucovina din cauza legii electorale specială acestor ținuturi. Legea electorală din România Veche este, în principiu, bună, numai că ea trebuie lărgită astfel ca cercurile electorale să fie mai mari, pentru ca într-o circumscripție electorală să intre mai multe orașe, care azi sunt adesea majoritate în relație cu satele. Numai atunci am putea să zicem că suntem uniți, când am avea o singură lege electorală, dar o unire cu trei legi electorale nu este unire. Aceasta este dorința mea și dorința tovarășilor mei din Bucovina, Ardeal. De Basarabia nu poate fi vorba, pentru că nu știm nimic din ce se petrece acolo, știu atât, că sunt suferințe mari acolo. [...] Nu se poate ține întrunire, nici în Basarabia, nici în Ardeal. Eu nu înțeleg să mă duc să mă plimb pe trotuare; nu ți se îngăduie să faci o anchetă, să constați abuzurile, aceasta e imposibil.

În legătură cu toate acestea este și valuta, schimbul leului cu coroana¹⁰¹. Aceasta este, de asemenea, o chestiune care trebuie lămurită. Țăranii din Bucovina au economisit coroane, așa că le-ar veni foarte greu să plătească pământul în lei; ei, dacă au 30–40 mii de coroane economisite, ar putea să plătească imediat pământul. Tot astfel ar fi păgubiți acei care au făcut asigurări pe viață și pentru bătrânețe, dacă acum nu s-ar pune coroana egal cu leul. Noi suntem de idee că dacă s-o hotărî să se dea bonuri proprietarilor celor mici, să nu li se dea bonuri, ci bani gata. Dacă statul vrea să se servească de situație, sunt și eu de părere și alături de mine sunt toți socialiștii, ca statul să se folosească de această situație, de momentul când trece pământul de la boieri la țărani și să nu fie naiv. În momentul acesta, când trec banii

¹⁰¹ După anul 1918, s-a procedat la ștampilarea bancnotelor care circulau în paralel cu leul emis de către Banca Națională a României: rubla Lwoff (Lwov), rubla Romanoff (Romanov), rubla Kerensky și coroana austro-ungară. Începând cu anul 1920, s-a trecut la operațiunea de unificare monetară. Un prim pas s-a făcut prin încheierea Convenției din 11 iunie 1920, între ministrul de Finanțe, Constantin Argetoianu, și guvernatorul Băncii Naționale, I. G. Bibicescu. Ulterior, în Parlament a fost prezentat Proiectul de lege privitor la unificarea monetară (ședința Senatului din 10 august 1920), care dădea Ministerului de Finanțe libertate în ceea ce privește fixarea cursului de preschimbare a coroanelor Băncii Austro-Ungare regulat ștampilate, a rublelor Lwov, Romanov și Kerensky, admise în Basarabia, precum și a notelor Băncii generale regulat ștampilate. În aceeași ședință s-a prezentat un Proiect de Lege (supus la vot și admis), însoțit de o Expunere de motive, referitoare la autorizarea Băncii Naționale de a emite, peste suma prevăzută prin Legea din 19 decembrie 1916, bilete de un leu pentru valoarea de 10 milioane lei; bilete de doi lei – 25 milioane de lei; bilete de cinci lei – 50 milioane de lei. Operațiunea servea unificării circulației monetare. Punerea în aplicare a legii s-a făcut prin intermediul organelor fiscale și a câtorva bănci aflate sub supravegherea directă a Băncii Naționale, care și-a deschis în acest scop filiale în Ardeal și Bucovina. În ceea ce privește preschimbarea coroanelor, în perioada 20–24 august 1920, s-au primit, la oficiile de preschimbare, declarațiile posesorilor de coroane, după formulare speciale. Cursul fixat a fost de 50 de bani pentru o coroană (cursul pieței pentru o coroană nu era mai mare de 20–25 de bani). S-a hotărât a se plăti 60% din valoarea coroanelor raportată la curs în numerar sau cec al Băncii Naționale, iar restul de 40% sub formă de chitanță emisă în numele Ministerului de Finanțe, plătită în trei luni, fără dobândă și netransmisibilă. Tranziția către noua monedă națională nu a fost lipsită de greutate, tranzacțiile între lei și celelalte monede durând o vreme îndelungată, motiv pentru care speculațiile „au luat un caracter primejdios”. D.S., M.O., nr. 30, 17 august 1920, p. 524, 540; Victor Slăvescu, *Istoricul Băncii Naționale a României (1880–1924)*, București, Cultura Națională, 1925, p. 286–289; accesat online la adresa [70](http://www.digibuc.ro/proxy/?px=aHR0cDovL2RpZ210b29sLmRjLmJtbXBMcum86ODg4MS9SLlEzMkU0RFBQUkdFRONQVkJHUjVCUzVMQ0lCOVMlRk5GU1lyVkINWFQ4M0Y2ODdGMjg5LT A00TAyP2Z1bmM9cmVzdWx0cyIqdWlwl.WZlBGMwYwYwO3NldF9lbnRyeT0wMDAwMDEmYWYwO3NldF9udWl1ZXI9MDElODQ2JmFtcDuiYXNlPudFTjAx (24 aprilie 2015).</p></div><div data-bbox=)

aceștia cu care plătesc țărani pământul prin casa statului, să rămână ceva statului din acești bani, căci avem nevoie numaidecât de ei pentru reclădire. Și s-ar putea aceasta reglementa printr-un impozit pe averi în România întreagă; totodată, când s-ar schimba valuta, din coroane în lei. Să se ia o parte din capitalurile mai mari de 40 000 de coroane, de pildă, să se ia un procent progresiv pentru stat, de care este nevoie pentru reclădire, căci sunt în întreaga țară, cum și în Bucovina, localități întregi dărămate și care trebuiesc refăcute. Solca este dărămată, în Boian și Satu Mare nu mai există nimic. Nu se fac nici măcar cuie. Nu se pot acoperi casele, deși dranițe, șindriile își fac oamenii singuri, pentru că nici statul, nici nimeni nu le dă cuie. Acum e timpul de lucru, acum e vară și vara omul lucrează singur, el e meșter și nu are nevoie de altul. Pentru reclădire ne trebuiesc bani. Banii aceștia există și dacă suntem cuminți, ni-i putem procura la trecerea banilor de la țărani la capitaliști, la plata pământului prin schimbarea valutei, oprind un procent în folosul statului, destinat pentru reclădire. Însă cei cu economisiri mai mici să fie scutiți de acest procent.

Mai am câteva cuvinte de spus relativ la cele ce a vorbit d-l Nistor, care a produs niște cifre și care susținea că acum au participat mai puțini alegători decât în trecut la alegeri și că noi, socialiștii îndeosebi, am fi avut protecția guvernului. D-l Nistor zicea că guvernul ar fi avut 300 de voturi, pe când în realitate a avut 800 de voturi la Cernăuți. Iată un exemplu de iubire, de adevăr! D-l Nistor nu știe că aceste alegeri s-au făcut pe baza listelor electorale făcute de d-sa, în care erau trecuți o mulțime de inexistenți, morți și dispăruți, care nu mai puteau lua parte la alegeri acum, cum au luat parte pe vremea d-lui Nistor și că apoi, acum fiind vară, mare parte din[tre] aderenții noștri lipsesc, căci altminteri scoteam trei deputați și un senator la Cernăuți, iar nu numai doi; ei, fiind muncitori, dulgheri, zidari etc., sunt plecați prin Ardeal și prin toate părțile României Mari la muncă, așa că au lipsit de la alegeri și de aceea procentul celor care s-au prezentat la alegeri este mai mic acum decât la alegerile din toamnă și lucru acesta se poate constata oricând și în toate țările, că vara procentul celor ce aleg este mai mic decât toamna, când oamenii sunt acasă. Aici este explicația. Cifrele vorbesc larg: noi am câpătat 19 000 de voturi la Cernăuți, iar în lista d-lui Nistor, unde era pus naționalistul evreu [Benno] Straucher, reprezentant capitalist adus din Viena și aderentul d-lui Nistor, fostul deputat [Norbert] Kipper a câpătat 8 000 de voturi, luând un mandat¹⁰². Noi am avut 19 000 de voturi, lista evreiască-naționalist-capitalistă nemțească 8 000 de voturi; mai era o listă din români și nemți, care au avut 2 000 de voturi și lista guvernului, 800 de voturi. Dacă aceasta nu ajunge ca să zicem că Cernăuțiul e roșu, nu știu ce să zic. Este roșu în sensul cel mai bun. Nu este rușine aceasta! Tricolorul are și el roșu și dacă vă aduceți aminte, a scris despre tricolor [George] Coșbuc o poezie foarte frumoasă, spunând că roșul din tricolorul nostru înseamnă sângele muncitorului, galbenul aura capitalismului, iar vânătul sângele ciocoilor. Așa a vorbit Coșbuc, care era naționalist, și explică foarte bine simbolul tricolorului. De ce să fie rușine că culoarea noastră roșie a învins în Cernăuți. Dacă nu aveam reprezentarea proporțională, ci aceea majoritară, câpătam trei mandate; așa, cu proporționala, am câpătat numai

¹⁰² Benno Straucher (independent) și Norbert Kipper (deputat supleant) au candidat din partea orașului Cernăuți.

două mandate, pentru că unul s-a dat evreului naționalist și capitalist Straucher, cu 8 000 de voturi, încât se înțelege cât de ridicol este când se spune că noi nu avem dreptul să vorbim, că orașul Cernăuți ar fi roșu.

S-a mai zis de d-l Nistor că românii ar avea numai patru reprezentanți în Consiliul de la Cernăuți¹⁰³. Și aceasta nu este adevărat, deoarece sunt opt: patru naționaliști și patru social-democrați. Dar ce, noi suntem câini, nu suntem români? Cu ce drept ne exclude pe noi d-l Nistor de națiunea română? Colegul nostru, Cuza, voia să ne câștige. Cum? Întâi ne excludea și apoi căuta să ne câștige. Noi suntem deci patru, între aceștia și o femeie, căci avem și trei femei social-democrate în Consiliul Comunal. Sunt deci șapte români bărbați, dintre care trei social-democrați și patru naționaliști. Însă, după cifrele electorale [pe] care le-am arătat, ar trebui să avem mai mult de 50 de procente din totalul consilierilor. Noi ne-am mulțumit, însă, cu 50 de procente, ca să nu se zică că vrem să majorizăm [!] pe cineva, astfel că la Cernăuți, din 40 de consilieri comunali numiți în comisia interimară, în total sunt 20 de burgezi și 20 de socialiști. În actul acesta, guvernul a făcut un act de dreptate; eu nu apăr guvernul actual, am vorbit de alegerea lui Țurcanovici, păcat că nu am fost lăsat să arăt cele petrecute cu ocazia acestei alegeri, însă socotesc că d-l Nistor nu are tocmai d-sa voie să vorbească despre ingerințele petrecute în ultimele alegeri, căci dacă luăm cele ce s-au petrecut acum, față de cele ce s-au petrecut în timpul când d-sa a prezidat alegerile în Bucovina, nu poate să fie nici măcar vorba de comparație. D-l Nistor a avut un sistem foarte simplu, dar și de tot perfid. El nu admitea decât numai un candidat, fără contracandidat. Ce minune atunci, dacă în întreaga Bucovina s-au ales numai aderenții lui! Atunci, în multe cercuri electorale, urna a fost deșartă și atunci a trebuit să se facă umplutură. Aceasta mi-a spus-o un comisar electoral, căci d-l Nistor se temea ca cifrele de abținere să nu fie prea amari. Așa, de pildă, deputatul [Aurel] Morariu¹⁰⁴ a avut numai câteva sute de voturi în realitate și, cu toate acestea, prin procedeul acesta al umpluturii, a întrunit câteva mii. După cum vă spuneam, un comisar mi-a divulgat acest lucru și, desigur, mulți comisari din partidul d-lui general Averescu pot să fie în măsură să arate în ce mod s-au făcut ultimele alegeri.

Dacă așa stau lucrurile, atunci vă întreb: poate cineva să spună cu atâta mândrie: „eu am făcut imposibilă alegerea socialiștilor”, cum o spune d-l Nistor, reproșând guvernului că au fost aleși socialiștii? Dar, d-lor, socialiștii au și ei dreptul să fie aleși în statul român, ca oricare altul, căci și în timpul guvernării austriece au fost aleși și în părțile rutene în Dieta Bucovinei și la Cernăuți, în Parlament. Astfel fiind, mi se pare că este ridicol ca să se vorbească pe tonul acesta la adresa socialiștilor bucovineni, cum o face d-l Nistor. De data cealaltă, când s-au făcut alegerile în

¹⁰³ O măsură importantă luată în această perioadă a fost cea legată de numirea unui nou Consiliu al orașului Cernăuți, prin decizia Ministerului de Interne din 19 iunie 1920. Acesta, condus de consilierul consistorial George Șandru, era alcătuit din 40 de membri: 20 de delegați ai socialiștilor și 20 de reprezentanți ai naționalităților orașului (câte patru membri din partea fiecărei naționalități: română, germană, evreiască, polonă și ucraineană). „Glasul Bucovinei”, anul III, 6 iulie 1920, p. 1; Radu Economu, *op. cit.*, p. 180–181. Anexa XXXVI.

¹⁰⁴ Deputat din partea județului Storojineț în legislatura 1919–1920, Aurel Morariu a candidat și în legislatura 1920–1922 din partea aceluiași județ, însă nu a obținut niciun mandat.

Bucovina, d-l Nistor a lăsat pe generalul Băicoianu să facă alegerile electorale. Cu acea ocazie mi-am pus eu și alți doi social-democrați [Iacob Pistiner și Rudolf Gaidosch] la Cernăuți candidatura. Atunci s-a întors d-l Nistor din București, a chemat pe colonelul Polzer și i-a ordonat: interzice pe viitor orice întruniri socialiste. Și atunci d-l colonel Polzer ne-a chemat și ne-a spus: „Nu vă mai dau voie să faceți întruniri”. Ce i-am spus eu atunci, numai el știe: „Dumneata ești dator să păstrezi ordinea, iar nu să te amesteci în treburile politice, nu mai candidăm, ne abținem, candidază d-ta și armata să te aleagă”. Numai cât stima față de persoana mea, că nimeni nu cutează să pună mâna pe mine, m-a scăpat de cine știe ce prigoniri. Aceasta este cauza pentru care ne-am retras și nu am fost aleși la Cernăuți în alegerile trecute¹⁰⁵.

D-lor, sunt încă multe de zis, însă mă retrag de la tribună; voi mai avea ocazia să vorbesc și pe viitor. Ne trebuie tact din amândouă părțile ca să putem lucra. Tactul acesta îl cer pentru o chestiune cu totul deosebită. D-l Cuza voia să ne câștige; în felul acesta nu ne puteți câștiga. Noi nu vrem să câștigăm pe nimeni din burghezie. Nici pe d-voastră nu vrem să vă câștigăm. Vrem numai să punem față de proiectele d-voastră proiectele noastre și să găsim o directivă comună, din care să scoatem ceva progresiv. După cum d-voastră aveți sentimentul de unitate națională, așa avem și noi sentimentul de solidaritate proletară, solidaritatea noastră pentru ideile practice și politice din lumea întreagă. Și această solidaritate nu se poate jigăni și nu se poate frânge cu nimic. Dacă unii sau alții, cum, de pildă, sovieticii din Rusia au alte moduri de luptă, eu nu le admit și pe mine nimeni nu m-ar putea face bolșevic, dar clasele proletare din toate țările vor fi oricând solidare contra capitalismului. Sunt convins că socialismul vine din apus și va veni mai curând decât credeți. Însă, noi respectăm sinceritatea luptei din Rusia. Și trebuie să cugetăm că, din punct de vedere național, Lenin și Cicerin ne-au făcut o propunere cinstită să facem pace cu dânsul. Nu vrea să știe de Basarabia și vrea să ne dea înapoi aurul nostru. Prin urmare, trebuia să ne grăbim să facem această pace. Rușii nu vor să se amestece în treburile noastre interne, cum nici noi nu avem dreptul să ne amestecăm într-ale lor. Suntem destul de bine informați despre lucrurile din Rusia din ultimul timp și știm că ministrul de Externe al Rusiei nu este vrăjmaș României și nu ne cere alta decât împăcarea, să nu ne punem în serviciul nimănui, să fim

¹⁰⁵ În preajma alegerilor din anul 1919. Partidul Socialist din Regatul României, Partidul Social-Democrat din Transilvania și Partidul Social-Democrat din Bucovina au adoptat un program electoral comun. Deși la începutul campaniei electorale Partidul Social-Democrat din Bucovina intenționa să propună candidaturile lui Rudolf Gaidosch, George Grigorovici și Iacob Pistiner pentru circumscripția Cernăuți-oraș, după desfășurarea Congresului extraordinar al partidului (13-14 octombrie 1919), s-a decis abținerea de la alegerile generale. Se avea în vedere faptul că guvernul nu a asigurat libertatea de propagandă în campania electorală, că se menținea starea de asediu și cenzura. Câteva organizații locale din Regatul României nu au retras listele de candidați, astfel că, în primul Parlament al României întregite, au intrat nouă socialiști. La alegerile din anul 1920, socialiștii au obținut mai multe mandate. Din grupul parlamentar social-democrat făceau parte: Iacob Pistiner, Alexandru Dunăreanu, Eftimie Gherman, Iosef Mayer, Francisc Geistlinger, Rudolf Gaidosch, Constantin Krakalia, Ion Heșca, Iosef Ciser, Eugen Ceist, George Grigorovici, Iosif Gabriel și Ion Iancu. Ioan Scurtu, *Primul congres al Partidului Comunist din România*; accesat online la adresa <http://www.ioanscurtu.ro/primul-congres-al-partidului-comunist-din-romania> (16 mai 2015); Nicolae Jurca, *op. cit.*, p. 136.

egoiști, căci aceasta va fi spre fericirea noastră și așa vom ajunge cât mai repede la unificarea, demobilizarea și fericirea statului românesc, pe care și eu am dorit-o totdeauna și o doresc din tot sufletul. Să ni se zică, dar, că nu dorim consolidarea țării! Am dorit-o totdeauna, pentru că numai așa vom avea posibilitatea întregii noastre culturi în toate privințele și în cea politică. Dar să nu fie nimeni care, prin anumite metode de luptă, de dictatură de sus, să provoace dictatura de jos, bolșevismul! Căci atunci nu noi, social-democrații, suntem propagandiștii. Eu sunt acum prea bătrân pentru aceasta și prea ferm în convingerile mele social-democrate. Dar tineretul de azi, sub influența metodelor oligarhice de guvern, va deveni elementul activ cel mare de mâine, va deveni numai revoluționar și va transforma social-democrația de azi în bolșevism.

Lăsați, dar, metodele cele vechi și împrumutați și de la noi metoda nouă de democrație și autonomie. Nu uitați că aveți înjghebarea funcționaristă, dați-le siguranța existenței personale, pragmatică, de serviciu, din Austria, care este cel mai bun sistem, având automatică avansare, care pune sfârșit nerușinatului nepotism. Am lucrat și eu la el doi ani și vă asigur că niciun stat din lume n-a avut o lege mai modernă care nu stă în contradicție cu Codul Civil și [Codul] Penal din România Veche și ar putea fi deci introdus imediat pentru întreaga Românie Mare ca prima lege de unificare și consolidare a țării și a administrației. Dându-le, pe lângă aceasta, funcționarilor și salarii îndestulătoare, ca astfel să înceteze corupția, veți face o operă de regenerare de care avem deosebită lipsă și veți câștiga în acest fel sufletește și țările alipite mai degrabă.

D-lor, eu nu am vrut să vin în Parlamentul român, mi-era greu, am vrut să trăiesc retras acolo, cum am trăit în ultimul timp. N-am fost agitator socialist, ci am fost învățător al doctrinei socialiste și [de acum] înainte vreau să fiu același: să scriu și să învăț această doctrină socialistă. Cu toate acestea, am ascultat de cuvintele partizanilor mei și ale populației muncitoare din Bucovina și am primit să candidez. Este adevărat ce a zis d-l Nistor, că toți funcționarii au luptat pentru noi, social-democrații, din conștiința că socialismul nu este nimic rău pentru statul și naționalitatea română, ci vrea binele păturii largi a populației. Faceți legi ca funcționarul să poată avansa automatic și să nu fie pus la dispoziția oricui, să se întâmple cu ei cum s-a întâmplat sub d-l Nistor, că băieții tineri au ajuns la rangul cinci, patru, moșnegii au rămas în rangul opt. Trebuie o revizuire, trebuie o corectare, ca morala să nu slăbească. La noi, în Bucovina, s-au întâmplat lucrurile acestea și funcționarii de pe vremea d-lui Nistor s-au îmbogățit în mare parte. Nu toți și nu zic, de exemplu, de d-l Bodnărescu și alții despre care nu știu nimic, dar o mare parte s-au îmbogățit în mod așa de strașnic și de obraznic, că au devenit milionari în patru-cinci luni, că ne este rușine de străinii care zic: „Iată pildele pe care ni le dați voi”. Aceasta este ceea ce vreau să vă zic că trebuie să dați funcționarului, posibilitatea să trăiască, ca să modificați moravurile. Modificați moravurile, luați fundamentul modern și mai cu seamă mă adresez d-lui ministru [Grigore] Trancu-Iași, încetați cu crearea de instituții de binefacere și ocrotire pentru muncitorimea de sus în jos, lăsați-le să le facă ei, căci casa aceea care este făcută de tine, deși este bordei, îți place, pentru că este a ta, făcută după placul și nevoițele tale progresive. Nu faceți muzee sociale și câte altele de sus în jos. Lăsați ca pentru aceasta ei să facă

propuneri și să se înfăptuiască reformele lor. Dați-le autonomia și casele lor pentru ajutorarea bolnavilor, după cum le aveam în Bucovina și în Ardeal, căci am auzit că ați secat autonomia institutelor de ajutor a bolnavilor din Ardeal. Ce înseamnă aceasta? Casați ceea ce este bun, în loc să introduceți, prin legiferare, sistemele moderne și în țara veche. Nu denumiți consilieri comunali, secretari de la casele de ajutor a bolnavilor. Lăsați-i să facă și să se conducă ei, prin ei, prin oamenii aleși cu răspundere colectivă. Aceasta înseamnă democrație și dor de muncă pentru stat, căci cetățeanul știe că el este stăpânul instituției. Acesta este sfatul pe care aveam să vi-l dau.

Vă rugăm încă o dată, nu uitați de amnistie, nu uitați de împăcarea cu Rusia, de demobilizare, de ridicarea stării de asediu, unificați funcționarii printr-un regulament, așa după cum l-am avut noi în Austria. Dacă nu se vor întoarce deputații majorității, aleși în Bucovina, cu aceste puncte împlinite, între care și valuta, reforma agrară și unificarea funcționarilor, atunci să știți că pe viitor nu vă veți mai întoarce în Parlament. Cred că nu v-am dat sfaturi rele. Doresc să înaintăm. Niciun pas înapoi, ci tot înainte, altfel ne găsește democrația socială europeană, care mâine, poimâine o să învingă, ca vrăjmaș, iar nu ca prieten – lucru pe care nu-l doresc poporului român.

[Referitor la acest discurs, A. C. Cuza a făcut câteva precizări¹⁰⁶, cu intenția de a rectifica „două afirmații greșite ale onoratului nostru coleg, d-l Grigorovici”. Prima se referă la faptul că George Grigorovici a susținut că nu este bolșevist-leninist, ci marxist. A. C. Cuza a demonstrat că „bolșevismul, astfel precum consideră creatorul său, Lenin, este aplicarea teoriei marxiste”. „Eu fac propaganda aceasta cu speranța că din momentul ce îți dovedesc că bolșevismul este marxism în practică, d-ta te vei hotărî să părăsești această cale, care este greșită”. De asemenea, A. C. Cuza a ținut să clarifice afirmația lui George Grigorovici referitoare la faptul că acesta a afirmat că Iisus a fost evreu, invocând cele scrise în studiul *Naționalitatea în artă*.]

[Comunicarea lui Gr. Crăiniceanu referitoare la interpelarea lui George Grigorovici]

Ședința Senatului din 3 iulie 1920¹⁰⁷

D-lor senatori, am ascultat ieri cu mare atenție cuvântarea colegului nostru, d-l Grigorovici, pot zice chiar cu respect, pentru că respect toate ideile, toate părerile, afară de una singură, aceea care atinge apărarea țării noastre. D-lor senatori, eram la Odessa, împreună cu toți parlamentarii trimiși acolo de la Iași. Atmosfera era foarte grea și devenea din ce în ce mai grea pentru toți românii din Rusia. Într-o zi aflăm că la Chișinău s-au arestat 16 români, s-au confiscat două milioane de ruble și 40 de soldați au fost duși în Odessa¹⁰⁸. Era acolo un soviet al marinarilor. Din

¹⁰⁶ D.S., M.O., nr. 11, 10 iulie 1920, p. 111–114.

¹⁰⁷ Idem, nr. 12, 11 iulie 1920, p. 123–124.

¹⁰⁸ Declanșarea Revoluției Ruse (1917) a avut un rol important în renașterea mișcării naționale a moldovenilor. Fruntașii români din Basarabia s-au mobilizat în jurul ideii unirii provinciei cu

întâmplare, cunoșteam pe un marinar care făcea parte din soviet, vorbea stricăt românește. Îl întâlneam adesea într-adins și reușesc ca să mă pun la curent cu ceea ce se petrecea în sovietul marinarilor. Într-o noapte, pe la ora 10, marinarul vine la mine și-mi comunică că sovietul ar fi hotărât aruncarea în mare a celor arestați din Chișinău și care se găseau închiși pe vapor. M-am consultat atunci cu colegii, ce este de făcut pentru a scăpa de pericol pe compatrioții noștri. Între dâșii se găseau d-nii Lucasievici, colonel Ghenădescu și alții. M-am dus atunci cu alți colegi la Rumcerodul din Odessa, care era un soviet superior celorlalte soviete și am tratat eliberarea acestor români. Am convenit să depun 50 000 de ruble ca să fim eliberați. În acest timp, chiar în ziua în care trebuia să ne ducem să depunem suma, în schimbul eliberării, au început luptele revoluționare pe străzile Odesei. Umblam aproape pe brânci, ascunzându-ne din gang în gang ca să ajungem unde trebuia să ne ducem.

România, în condițiile create de dispariția autocrației și de hotărârea guvernului prezidat de Lenin de a recunoaște dreptul la autodeterminare a popoarelor din fostul Imperiu Rus. În perioada 20 octombrie/2 noiembrie – 27 octombrie/7 noiembrie 1917. a avut loc, la Chișinău, Marele congres ostășesc, care a proclamat autonomia politică și militară a Basarabiei, a hotărât constituirea forțelor armate proprii și convocarea unui organ reprezentativ, Sfatul Țării, care s-a întrunit la 21 noiembrie/4 decembrie 1917, în funcția de președinte fiind ales Ion Inuleț. Acesta a proclamat, la 2/15 decembrie 1917, Republica Democratică Moldovenească Autonomă în cadrul Federației Ruse, iar la 24 ianuarie/6 februarie 1918, independența noii republici. Președintele republicii era Ion Inuleț, iar guvernul (Consiliul de Directori) era condus de Pantelimon Erhan, apoi Daniel Ciugureanu. Pentru a proteja depozitele armatei române și căile de comunicații prin care veneau muniții și material de luptă, dar și pentru a răspunde apelului autorităților de la Chișinău, amenințate de forțele bolșevice și îngrijorate de intențiile puterii de la Kiev de a încorpora, total sau parțial Basarabia, în provincie au intrat patru divizii române. În Basarabia acționau și detașamente înarmate ale Rumcerod (abreviere de la Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român. Flotei Mării Negre și Regiunii Odessa), care au trecut, la sfârșitul anului 1917, sub controlul bolșevicilor și acționau pentru instaurarea puterii sovietice. Președintele acestor detașamente era V. G. Ludovski, dar adevăratul conducător al acestora era Cristian Rakovski, fugit în Rusia, după ce fusese eliberat din detenție, în urma manifestației din 1 mai 1917 de la Iași. Pentru a păstra ordinea, în haosul creat de formațiunile înarmate ale Rumcerodului și de ezitățile onora dintre fruntașii politici basarabeni, trupele române, conduse de generalul Ernest Broșteanu, au intrat în Chișinău. Dezarmarea trupelor sovietice allate în Basarabia a avut consecințe dure din partea guvernului sovietic, care a dispus arestarea lui C. Diamandi, ministrul României la Petrograd, împreună cu membrii misiunii diplomatice (1/14 ianuarie 1918), ruperea relațiilor diplomatice și confiscarea tezaurului. La Odessa, Rumcerodul a început să facă arestări printr refugiații români, amenințându-i cu deportarea sau executarea. În aceste condiții, generalul Alexandru Averescu a semnat un acord cu Rumcerodul, la 20 februarie/5 martie 1918. Partea sovietică a interpretat acest acord ca un angajament de retragere a trupelor române din Basarabia în decurs de două luni, cu excepția a 10 000 de militari, folosiți pentru paza depozitelor și, implicit, recunoașterea autorității Rumcerodului. Acordul a fost invocat de sovietici ca un argument în favoarea recunoașterii apartenenței Basarabiei la U.R.S.S. și a fost considerat de către I. Gh. Duca o gravă eroare a lui Alexandru Averescu. Conform mărturiilor lui F. Nanu, acordul cuprindea „o greșeală de redactare datorită grabei”, în sensul că Alexandru Averescu acceptase cererile Rumcerodului de slavare a ostaticilor, cu excepția celei privind retragerea trupelor române din Basarabia. La 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării a decis unirea condiționată a Basarabiei cu România, în declarație specificându-se faptul că „provincia își va păstra autonomia, având un Sfat al Țării (Dieta), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie”. După desăvârșirea unității naționale, Sfatul Țării a adoptat o declarație prin care a renunțat la condițiile fixate în actul de unire, „fiind incredințat că, în România tuturor românilor, regimul curat democratic este asigurat pe viitor”. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 286–291.

Am plecat de la Consulatul nostru împreună cu generalul Vivescu, cu comandantul Pantazzi, ca să depunem suma la Rumcerod și să căpătăm în schimb eliberarea. Am ajuns în ziua fixată, am depus suma și am cerut ca închișii să fie transportați în alt vapor decât acela unde sfatul hotărâse aruncarea noastră în mare. Am dobândit, în fine, acest lucru și am fost eliberați¹⁰⁹.

La Rumcerod se tratau, de asemenea, condițiile de împăcare între Rusia și România. Sovietul, în general, era foarte cuviincios și foarte binevoitor cu toate cererile noastre. Nota discordantă peste tot era făcută de dezertorii noștri. În tratativele noastre, rușii nu cereau altceva decât ca armata română să nu treacă în Rusia. Puteam sta în Basarabia oricât, nu aveam voie însă să trecem peste Nistru. Iată însă că sosesc în acest timp Racovski, Gheorghiu-Bujor, Nicolau etc. Imediat încep arestările românilor. În mijlocul nopții mă pomenesc cu cinci soldați care intră în casă și îmi pun baionetele în piept. Între aceștia, unul sau doi erau români, ceilalți ruși. La întrebările mele, rușii intervineau favorabil zicând: este prezidentul parlamentarilor din Odessa, este cel care a tratat cu Rumcerodul și acesta i-a dat un bilet de protecție ca și la alți români. Cine s-a opus? Dezertorii români. [...] În aceeași noapte s-au arestat peste 70 [de] români și toți au fost aruncați în carcerile ferecate din vapoare. În acest timp, în timpul închisorii, aflăm tot [ceea] ce se prepara în Odessa. Toți dezertorii români sunt căutați, ridicați și forțați a se angaja în batalioanele revoluționare, să meargă contra României. Înainte, deci, se făcuse un comitet de parlamentari, care

¹⁰⁹ Odată cu intrarea și concentrarea temporară a trupelor rusești în retragere în Basarabia, la sfârșitul anului 1917, în provincie s-a instalat anarhia. În aceste condiții, organismele locale și centrale, refugiații români din zonă, Comitetele mixte interaliat de la Chișinău, Odessa, Cherson și Kiev, unde România avea reprezentanți, au solicitat guvernului român sprijin militar, pentru a salva sistemul logistic al armatei române, a proteja viața refugiaților români și existența Republicii Democratice Moldovenești. În raportul *Confidențial Personal*, trimis de la Odessa lui Ion I. C. Brătianu, de către generalul Vivescu, director general al Direcției Munițiilor, este expusă situația existentă în Basarabia la începutul anului 1918: s-a declanșat lupta între trupele ucrainene, care doreau să-și creeze un stat independent, și cele rusești (din această cauză activitatea Comisiei româno-ruse s-a întrerupt); s-a constituit Partidul Sindicaliștilor Locali (unde s-au înregimentat muncitori, marinari, soldați din port, dezertori români); au fost arestați comandorul Pantazzi, căpitanul Rosetti, senatorii Cantili și Stavri Brătianu, ofițerii ardeleni care se întorceau de la Kiev cu corespondența; de asemenea, toți membrii Comisiei române au fost arestați și transferați la Odessa; Rumcerodul a solicitat guvernului român să înceteze dezarmarea rușilor și să nu trimită trupe românești în Basarabia. În aceste condiții a fost organizat un comitet de urgență, din care au făcut parte Gr. Crăniceanu, Duiliu Zamfirescu, C. Cernescu, I. Grădișteanu și S. Atanasiu, care a încercat să sesizeze Consulatul român, acțiune care nu a avut niciun rezultat. Documentul amintit preciza și faptul că în zonă exista o presă ostilă românilor și se cerea rezolvată chestiunea dezertorilor români. În contextul luptelor de stradă, care au început din 18 ianuarie 1918, au fost dezarmate posturile românești, au fost atacate depozitele de muniții, a fost perchezitionat Consulatul Român și birourile Comisiei române etc., fiind afectat sistemul logistic al armatei române, rămasă pe linia frontului și blocându-se orice posibilitate de comunicare cu guvernul român. După înfrângerea ucrainenilor la Odessa, generalii români aflați în arest au încercat, fără rezultat, să trezească cu Rumcerodul. În aceste condiții, acțiunea de represalii asupra românilor s-a intensificat, fiind arestați toți parlamentarii români și 40 de ofițeri din diferite servicii din Odessa, au fost ocupate birourile Comisiei de aprovizionare și transporturi, arestându-se personalul de serviciu. [http://www.crainou.ro/2015/04/27/cateva-reflectii-la-un-veac-de-la-prima-conflagratie-mondiala-xx/?print=print](http://www.crainou.ro/2015/04/27/cateva-reflectii-la-un-veac-de-la-prima-conflagratie-mondiala-xx/) (2 martie 2016); Ethel Greening Pantazzi, *România în lumini și umbre (1909–1919)*, traducere din engleză de Constantin Ardeleanu și Gabriela Debita, cuvânt-înainte, note și comentarii de Constantin Ardeleanu, București, Editura Humanitas, 2015.

împărțea bani la dezertorii români și ei se tocmeau cu noi. Rușii le dădeau 10 ruble pe zi și îmbrăcăminte și dezertorii pretindeau ca și noi să le dăm cel puțin tot atâta. Sume mari de bani am dat dezertorilor pentru ca să nu se angajeze în batalioanele revoluționare. Lupta cea mare a noastră era cu Rakovski, Bujor și Nicolau, care strângeau și organizau batalioanele contra României. În tot timpul închisorii am fost buzunăriți toți de toate sumele de bani ce [le] aveam asupra noastră, precum au fost confiscate și toate milioanele statului care se găseau la administrația aprovizionării din Odessa. Particulari, parlamentari, toți românii aflători la Odessa au fost buzunăriți și despuiți chiar de cele necesare pentru îmbrăcăminte, percheziționați în toate nopțile. În adevăr, s-a și organizat primul batalion de revoluționari, în care majoritatea erau dezertori români. Acest batalion a și plecat contra României, până la Tiraspol, unde s-a și bătut, cea mai mare parte dintr-însul rămânând pe câmpul de luptă, iar resturile fugind înapoi la Odessa. Ce poate fi, d-lor senatori, mai monstruos? Ce nenorocire mai mare poate să fie pentru un om decât aceea de a vedea pe concetățenii lui luând armele contra țării sale? Ce suferință poate fi mai mare? Vă închipuți cât am înghițit noi, cei care ne-am găsit în Rusia! Am zis că respect orice părere, oricât de extremă ar fi ea, afară de una singură, monstruoșitatea luării armelor contra țării tale.

Cuvântarea d-lui Grigorovici m-a interesat foarte mult în mod simpatic, însă am fost revoltat, să mă ierte, când am auzit că a adus aici, în biserica țării, apărarea lui Bujor. Oricare ar fi motivele, sentimentalism, romantism, nimic nu poate nici scuza, nici explica trădarea de țară. În al doilea rând, la un moment dat colegul nostru a spus că locul nostru nu este alături de Polonia. D-lor, această afirmație e relativă la un factor foarte important din politica externă a țării noastre. N-ar fi fost nimic, însă, dacă d-l Grigorovici s-ar fi mărginit la părerea sa, o respect; a voit însă să asocieze la această mare chestiune de politică externă, atât Senatul, cât și guvernul și, la un moment dat, d-sa s-a întors către d-l ministru [Constantin] Argetoianu [ministru de Interne] și a zis chiar că d-l ministru aprobă părerea sa, că locul României nu este alături de Polonia. Eu mă îndoiesc că gestul d-lui Argetoianu ar fi fost în sensul părerii colegului nostru, d-l senator Grigorovici.

George Grigorovici: Este vorba de războiul contra Rusiei.

Gr. Crăiniceanu: Este peste puțină ca printr-un gest să se determine un factor atât de important, mai cu seamă în împrejurările actuale, în politica noastră externă.

George Grigorovici: „Vărsări de sânge” nu e politică, este prostie în orice caz.

Gr. Crăiniceanu: Prin urmare, d-lor senatori, dați-mi voie să protestez în ceea ce privește apărarea trădătorilor de neam în Senat și, al doilea, să nu admit explicarea colegului nostru că guvernul, prin vocea d-lui ministru de Interne, ar fi fost de părere că locul României nu poate fi alături de Polonia. D-l senator Grigorovici a explicat, apoi, pentru ce Polonia face război Rusiei și a pus chestiunea iarăși pe teren socialist.

George Grigorovici: Ciocoist.

Gr. Crăiniceanu: Aș ruga pe d-l senator Grigorovici să-mi facă diferența între ciocoime și boierime, pentru că chiar în ședințele precedente s-a pronunțat atât de mult și s-a făcut atât de mare propagandă în țară contra ciocoilor. Eu sunt sigur că d-l Grigorovici crede că nu mai există ciocoi în țara românească, iar cât despre boieri, știe bine că originea lor se trage din vechii răzeși, din moșnenii țărilor românești. De acolo a pornit originea nobilă a vechilor români luptători pentru patrie. Vă rog,

d-lor senatori, să luați act de respectul meu pentru cuvântarea d-lui Grigorovici și a întregii opoziții, însă și de protestarea mea împotriva oricăror păreri care ating politica noastră externă, care, în împrejurările de față, trebuie tratată numai din punct de vedere al intereselor reale ale țării, despre care nu ne putem pronunța astăzi.

[Comunicarea lui Alexandru Constantinescu referitoare la interpelarea lui George Grigorovici]

Ședința Senatului din 3 iulie 1920¹¹⁰

Cuvântarea d-lui Grigorovici are, d-lor, o importanță foarte mare, întâi pentru că d-sa vorbește în numele unui partid și al doilea pentru că vorbește în numele unui partid care trăiește într-una din provinciile alipite acum. D-lor, respectăm toate părerile. În doctrina expusă de d-l Grigorovici sunt părți pe care orice democrat le poate subscrie. D-l Grigorovici ne-a arătat că social-democrații din Bucovina sunt naționali, nu internaționali, sunt evoluționiști, nu revoluționari, și a mers până acolo încât a declarat că [el] condamnă revoluția, pentru motivul că în lumea muncitorească, spre deosebire de lumea agricolă, opera revoluționară distruge instrumentul de producție și, prin urmare, nu corespunde scopului pe care îl urmăresc social-democrații. D-l Grigorovici ne-a arătat ce înțelege social-democrația prin socializare. D-sa ne-a spus că prin socializare înțelege statizarea [sic!], etatizarea, adică bogățiile de esențială importanță pentru mersul statului să fie în mâna statului, care să le administreze în colaborare cu muncitorimea și cu consumatorul. Și ne-a dat, de pildă, petrolul, sarea, gazul metan etc. Cine, d-lor, nu poate subscrie la acest lucru? D-sa numește, în termeni științifici, socializare, ceea ce numim noi cointeresare între producător și muncitor. [...]

D-l Grigorovici, într-un elan de sinceritate, vorbind despre dreptul muncitorimii de a governa, are grijă de a ne spune în ce condiții poate ea governa. Pune două condiții și numai atunci când aceste condiții vor fi îndeplinite, muncitorii pot aspira la conducere. Aceste condiții sunt: să reprezinte cu adevărat majoritatea țării și să fie conștientă de sarcinile pe care are să le îndeplinească ca [și] clasă conducătoare. Cu alte cuvinte, nu este destul ca muncitorimea să reprezinte la un moment dat majoritatea țării, pentru a zice că are dreptul la guvernare, dar se mai cer calități acelei majorități, să fie conștientă, adică să-și cunoască rolul, să știe arta de a governa.

În ultimă analiză, din lunga cuvântare a colegului nostru am dedus că d-sa speră ca, prin buna înțelegere cu partidele de guvernământ, se va putea ajunge la un compromis, la o înțelegere pentru așezarea țării pe o temelie democratică. O declarație, d-lor, foarte înțeleaptă, foarte patriotică, a unui om care are doctrina lui, o doctrină cuminte, pe care dacă nu o aprobăm în totul, o respectăm, mai ales, pentru sinceritatea cu care o exprimă.

D-l Grigorovici însă a ținut să facă și oarecari critici. Și d-sa, în această ordine de idei, a vorbit despre abuzurile săvârșite de jandarmi în Bucovina, de felul cum s-au stabilit acolo noile impozite, de chestiunea monetară, de dificultățile schimbului etc.

¹¹⁰ D.S., M.O., nr. 12, 11 iulie 1920, p. 130-133.

Dar toate aceste chestiuni, onorate coleg, sunt chestiuni prea mici și de ordin secundar ca să poată fi aduse în discuția Senatului cu această ocazie; desigur, însă, dacă, în adevăr, în urma celor semnalate de d-voastră sau de un alt membru al Parlamentului, se va constata că jandarmii fac excese, puteți fi deplin încredințați că nu se va găsi nimeni pe acea bancă, ori din ce partid ar face parte, ca atunci când s-ar aduce la cunoștință asemenea excese, să nu ia măsuri de îndreptare. În ceea ce privește schimbul monedei, schimbarea rublelor în Basarabia și a coroanelor bucovinene sau ardelenene, este o chestiune care interesează țara întregă și ea nu se poate rezolva decât cu dreptate în interesul detentorilor [posesorilor], ca și în interesul statului.

George Grigorovici: De ce nu s-au schimbat până acum coroanele? De ce a făcut până acum afaceri Banca Națională?

O voce: Întrebați pe d-l Nistor.

Alexandru Constantinescu: De ce vorbiți de lucruri pe care nu le cunoașteți? Credeți că d-l Nistor e cauza că nu s-au schimbat coroanele în Bucovina sau d-l Maniu că nu s-au schimbat până acum în Ardeal? Nu mai întrerupeți dacă nu cunoașteți mersul chestiunii. D-voastră nu vedeți că toate guvernele și-au pus bunăvoința și străduința ca să ajungă la o soluție în această arzătoare chestiune? D-voastră credeți că se poate rezolva numai printr-o trăsătură de condei? D-lor, eu aș fi dorit ca onoratul d-l Grigorovici să ne spună, în afară de doctrina sa, și mijloacele de realizare; aș fi dorit ca d-sa să ne vorbească și de opera pozitivă pe care o crede necesară în momentul de față, să concretizeze dezideratele sale, pentru ca să știm și noi în ce constau ele și ca să vedem până la ce punct compromisul de care ne vorbea este cu putință.

George Grigorovici: Există programul nostru minim.

Alexandru Constantinescu: Discursul d-sale ar fi avut și o mai mare importanță dacă, în loc de chestiunea jandarmilor și a coroanelor, ar fi venit cu propuneri concrete.

George Grigorovici: Nu ați auzit. Am vorbit de impozite.

Alexandru Constantinescu: Impozitele care s-au decretat acum și de care d-voastră v-ați plâns sunt vremelnice. Când se vor organiza finanțele țării, când se vor așeza bazele definitive ale sistemului nostru financiar, atunci și Bucovina, ca Ardealul, ca Basarabia, ca și Vechiul Regat vor fi supuse aceluiași regim.

George Grigorovici: Nouă nu ne trebuie regim, suntem sătui de regimuri, acesta este un cuvânt mizerabil, care înseamnă dictatură, suntem sătui de regim și, mai cu seamă, de regimul partidului d-tale. Nu ne trebuiau asemenea regimuri. Noi ieșim din Parlament și facem mișcarea afară din Parlament, dacă este vorba să restabiliți regimurile. Noi cerem o Constituție democrată, nu regimuri.

Alexandru Constantinescu: D-le Grigorovici, n-ați înțeles [ceea] ce am spus. Eu am spus: până se va stabili regimul definitiv al finanțelor statului.

George Grigorovici: Noi știm foarte bine ce a fost regimul din România veche, a fost dictatura d-voastre, iar acum este dictatura decretelor-legi. Noi cerem impozite stabilite pe baze democratice, nu regim.

Alexandru Constantinescu: Este o greșeală a d-voastră în aprecierea sensului cuvântului meu. Am zis: până când se va stabili starea definitivă în mod legal a veniturilor statului român, până atunci vor fi, firește, aceste impozite care vă par d-voastră extraordinare, aceste taxe pe zahăr, pe petrol etc.

George Grigorovici: Dezvoltă dumneata programul partidului dumitale și nu mai face comentarii despre ceea ce am vorbit eu. [...] Noi știm ce a fost dictatura d-voastră, nu mă mai lăudați, căci laudele d-voastră ne compromit. [...]

Alexandru Constantinescu: D-le Grigorovici, eu am discutat punctul pe care dumneata l-ai dezvoltat și răspunzând nu la punctele de doctrină ale dumitale, ci la criticile pe care le-ați adus guvernului privitor la impozitele pe care le-a pus. Am zis că banca ministerială v-a răspuns prin întreruperi, că aceste impozite sunt trecătoare și că chestia finanțelor pentru țara întreagă se va rezolva în mod legal în curând. Aceasta v-a răspuns banca ministerială, aceasta v-am spus și eu. Pe d-voastră v-a iritat cuvântul de „regim”; este o expresie pe care noi o întrebuițăm pentru a arăta starea legală a unei anumite chestiuni. [...] D-lor, eu zic și repet că ar fi de dorit ca d-sa să enunțe punctele concrete, pentru că suntem gata să discutăm orice idee, orice punct, mai ales, când vedem dispoziție sufletească din partea celor care le enunță, care sunt gata dispuși la un compromis.

D-lor, d-l Grigorovici mă provoacă ca să arăt punctele noastre de program, o voi face și-l rog pe dumnealui ca la cea dintâi ocazie să primească discuția ca să vedem argumentele cu care va putea contrazice punctele noastre de program. D-lor, noi am zis că vrem în interiorul țării să se stabilească o democrație puternică, dar națională și de ordine. [...]

George Grigorovici: D-le președinte, vă rog să-mi permiteți numai două cuvinte de explicație. S-a vorbit de regimul financiar. Noi, bucovinenii, tot auzind de regim financiar, înțelegem sub el ceea ce a voit să zică d-l senator Constantinescu. Noi însă am avut un regim special financiar, pe care nimeni nu avea drept să-l schimbe, nici chiar prin decret-lege. El însă a fost schimbat în mod samavolnic și ne-a fost impus peste regimul nostru de impozite, impozitele din România Veche, ca să plătim impozite duble. La noi, oricare țaran plătește impozit. Deci, aud că țaranii sunt eliberați în unele cazuri sau în majoritatea de impozitele funciare. E lucru de necrezut, țaranul nostru plătește impozit și pentru o prăjină. Și pe lângă impozitele vechi pe care le plătește, stabilite de statul austro-ungar, mai plătește acum și impozitele din Vechiul Regat. Dar ceva mai dureros. În Bucovina, comunele fiind autonome, au bugete separate, deosebite; de pildă, orașul Cernăuți are un buget deosebit și are dreptul de a încasa impozite în mod autonom, are un regim financiar propriu al său. Ni s-a impus însă regimul financiar al României, s-a confiscat astfel dreptul acesta al orașului Cernăuți și statul încasează astfel impozitele comunale ale orașului Cernăuți, le duce la București și le repartizează în mod samavolnic și foarte întârziat; când îi place, restituie orașului o sumă, un procent oarecare din banii aceștia încasați. Înțelegeți atunci iritația care domnește la noi. Sau acest decret, care a declarat că nicio lege în Bucovina nu se va schimba prin altele, se respectă sau să se facă legi noi, dar nu un regim care există să fie înlăturat sau să fie menținut pe lângă un alt regim dictat nouă din partea României Vechi. Eu sunt încredințat că guvernul nu este bine informat în privința aceasta, astfel nu s-ar face o asemenea confuzie. Așa, orașului Cernăuți i s-a repartizat 3½ milioane din banii încasați din impozitele comunale, însă 3½ milioane coroane, nu lei. Proporția, relația, care se repartizează din impozitele comunale în România, se face în lei; la noi, pentru Bucovina, însă, se face în coroane. Noi nu știm cum să numim aceste lucruri, care sunt chițibușuri revoltătoare, care sunt

dureroase cu atât mai mult, fiindcă [și] comuna Cernăuți are foarte multe datorii față de populație, fiindcă autonomia nu este numai un drept, ci impune și datorii foarte mari, datorii care scutesc pe stat de multe sarcini pe care le are în Vechiul Regat. De aceea vă dau explicațiile acestea, ca să înțelegeți de ce suntem noi așa de iritați când auzim de regim, regim care ne vine peste noapte, pe care nu l-am cerut, pe care nu l-am legiferat, pe care nu l-am făcut și de care am crezut că am fost scutiți printr-un decret-regal, care ne-a asigurat că nicio lege nu se va schimba în Bucovina.

Constantin Coandă, președinte de ședință: V-aș ruga a o formula sub o formă de comunicare și biroul o va prezenta guvernului.

George Grigorovici: Guvernul este de față și cred că va lua act de comunicarea mea.

[Comunicarea lui Ioan Pecurariu referitoare la interpelarea
lui George Grigorovici]

Ședința Senatului din 3 iulie 1920¹¹¹

Trebuie să vă mărturisesc că, în urma discursului cu adevărat magistral al d-lui Grigorovici, de ieri, eu, cu toată claritatea expunerii și cu toată puterea de convingere a argumentației d-sale, nu aprob discursul d-lui Grigorovici în partea privitoare la doctrina socialistă. Și mă explic de ce. Un învățat cu numele de Max Nordau¹¹² a scris o carte intitulată: *Minciunile convenționale ale civilizației moderne*. În această carte el spune că la baza domniei monarhice stă o minciună, la baza formei de guvernământ constituțional stă o minciună, la baza prerogativelor claselor sociale sunt tot atâtea minciuni, chiar și la baza religiei, să mă ierte înalt prea sfinții preoți, stă, de asemenea, o minciună. Să-mi dea voie d-l Grigorovici să-i spun și eu, la rândul meu, că la baza doctrinei socialiste stă tot o minciună. Socialiștii, și prin socialiști înțeleg pe acei care profesează doctrina socialistă în forma ei cea mai dezvoltată, ce vor ei, d-lor senatori? Ei vor întâi dezrobirea muncitorimii din robia capitalistă sau ca să complac [plac] colegului meu senator, socialistul Grigorovici, din robia burghezimii capitaliste; și al doilea, ei zic că voiesc să facă să înceteze orice deosebire între clasele sociale, să domnească în societatea omenească perfectă egalitate și frățietate, pe care ei o numesc tovarășie, fiind normate relațiile dintre oameni după principii înalte. [...]

Ei zic întâi că voiesc să dezrobească muncitorimea din robia capitalismului. Dacă ei numai atâta ar voi, nu aş avea nimic de zis. Însă, ei merg mai departe. Comuniștii vor ca să robească apoi ei capitalul, proclamând dictatura proletarilor, erijându-se ei, proletarii, în conducătorii omenirii și, prin urmare, în stăpâni ai capitalului și tirani ai celorlalte clase sociale. Este aceasta o dezrobire sau o robire? La baza teoriei de dezrobire este deci o minciună. Până ieri, alaltăieri ne domneau

¹¹¹ D.S., M.O., nr. 12, 11 iulie 1920, p. 136–137.

¹¹² Max Nordau Simion (1849–1923) – lider sionist, cofondator al Organizației Mondiale Sioniste, alături de Theodor Herzl. A scris mai multe lucrări, printre care și *Minciunile convenționale ale civilizației moderne*, apărută în anul 1883. http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Nordau (30 aprilie 2015).

regii și împărații și ei ziceau că domnia lor este de origine divină, că ei au la aceasta un drept divin. Max Nordau zice că aceasta este o minciună. Am trecut la forma de guvernământ constituțională, unde cei aleși de națiune conduc soarta popoarelor. Să fie și asta o minciună? Dar dacă este o minciună că aleșii poporului, în care poporul are încredere să guverneze, oare să nu fie o minciună când cei care nu au nimic de pierdut, proletarii, care de cele mai multe ori sunt din clasa cea mai de jos, sunt cei mai neștiutori și de multe ori pleava societății să conducă lumea? Nu este aceasta o minciună? [...]

Dar să mergem mai departe. Socialiștii spun că toți oamenii trebuie să fie între ei egali și frați, tovarăși, și în năzuința lor de a institui, tovarășii mari sparg, dărâmă barierele despărțitoare de naționalitate și de stat și alcătuiesc așa-numitele internaționale, adică tovarășii mari, în care toți muncitorii, cu puteri unite, voiesc să răstoarne ordinea socială, să întroneze dictatura proletară și să reformeze lumea după ideile comuniste. Este egalitate ca averile să se ia de la cei harnici și strângători și să se dea, comunizându-le, pradă celor leneși și risipitori? Este egalitate aceea, că cel bun și harnic să aibă tot aceeași plată, tot același preț ca cel rău și leneș? Nu e, dar, la baza acestei pretinse egalități, cea mai brutală minciună? Și apoi la ce se ajunge prin punerea în practică a acestei doctrine? Ne dă dovada destul de eclatantă și tot deodată destul de dureroasă Rusia. Prin instituirea dictaturii proletare în Rusia au urmat toate mizeriile, foametea aceea grozavă, scumpetea, crimele și, cu un cuvânt, dezordinea aceea grozavă ce domnește în Rusia. [...]

Și acum, d-lor senatori, în țara aceasta, în România, încă se face socialism, se redijează [redactează] gazete socialiste, se vând cu alai pe stradă, se fac sindicate, secțiuni, societăți socialiste, se emit apeluri, manifeste socialiste, se țin întruniri, mitinguri, se țin vorbiri agitatoare, în care se agită contra ordinii prezente, în contra claselor sociale, în contra legalității stării de acum. Se fac demonstrații de stradă și am văzut noi cu durere și astă iarnă și astă primăvară strecurându-se pe străzile Bucureștilor convoiuri lungi de socialiști cu drapele roșii, cu inscripții: „Trăiască Internaționala III!”, „Trăiască internaționalismul!”, „Jos cu burghezimea!”, „Jos cu oligarhia!” și așa mai departe; ba s-au întâmplat și scene că steaguri tricolore naționale au fost sfărtecate și călcate în picioare. Până acolo a mers cinismul socialiștilor că au spus pe față ca ei se afiliază la Internaționala a III-a a lui Lenin și Troțki [Troțki]¹¹³. Într-o gazetă socialistă din București, într-un manifest publicat la adresa socialiștilor din toată țara, se zice că războiului de unirea neamului românesc a fost „vinovat”, că războiul de apărare al românilor contra bolșevicilor unguri și ruși a fost un război „criminal” și până acolo au mers socialiștii în cinismul lor, încât, când am sărbătorit noi aici, la București, recunoașterea alipirii Basarabiei la Regatul României, o foaie socialistă din București, „Socialismul”¹¹⁴, anul XIV, nr. 40, din

¹¹³ Internaționala a III-a – organizație internațională comunistă, fondată în martie 1919, la inițiativa lui Lenin și a bolșevicilor.

¹¹⁴ „Socialismul” a apărut la București, în anul 1919, ca organ al Partidului Socialist și al Uniunii Sindicale. A apărut și anterior anului 1919, cu denumirile: „România muncitoare” (1902, 1905–1914), „Jos războiul” (1911), „Lupta. România muncitoare” (1914), „Lupta zilnică. România muncitoare” (1914–1916), „România muncitoare” (1916), „Trăiască socialismul. Lupta” (1918). Marian Petcu, *op. cit.*, p. 363.

10 martie 1920, a scris următoarele: „Nu Dumnezeuul lui Brătianu, nici al lui Take Ionescu, nici Dumnezeuul bătrân și plin de reumatisme al burghezimii, ci Dumnezeii lui Lenin și Troțki, Dumnezeuul roșu de la Moscova, de la răsăritul de unde vine lumina, el, numai el, oameni buni, să o știți astăzi cu toții, de la Nistru până la Tisa, ne-a hărăzit, în nesfârșita sa dragoste domnească, iubita noastră Basarabie”.

Conducătorii socialiștilor noștri nu recunosc niciun merit armatei și conducătorilor neamului românesc pentru înfăptuirea României Mari, căci zic: aceasta se putea ajunge și prin simpla neutralitate. Vasăzică mântuirea noastră stă în socialism. Dar ce mântuire a adus socialismul în Rusia? Cine a făcut socialismul sau bolșevismul în Rusia? Agenții trimiși și plătiți de Germania; Germania, prin Lenin și Troțki, a organizat dezordinea în Rusia, pentru ca această putere aliată cu Antanta să fie silită să iasă din război și Germania și-a ajuns scopul, căci Rusia a ieșit din război. Vrem noi să tolerăm ca să se încuibe bolșevismul și la noi? Vor ei, socialiștii, doar binele națiunii române, când proferează ideile acestea? Eu, din adâncul sufletului meu, sunt convins că ei înțeleg pe acei care sunt agenți străini, nu pe muncitorii noștri socialiști, inconștienți și naivi; [ei] voiesc propagarea anarhiei în sânul neamului românesc, ca să deschidă apoi largi porțile României Mari, ca să vină dușmanii și să pună capăt acestei mărețe alcătuirii.

Din acest punct de vedere eu nu aprob socialismul și spun chiar, în numele Partidului Național Român, al cărui membru sunt, că Partidul Național nu se identifică cu socialismul. Socialismul este un anacronism, este o anticipație a unei stări viitoare, pentru care națiunea românească de azi nu este coaptă, pentru că dacă admitem că în sânul României Mari sunt 17 milioane de oameni, apoi din aceste 17 milioane de oameni, cel puțin 14 milioane de oameni sunt plugari, care doresc pământ, care să fie al lor, iar nu să fie comunizat. Numărul muncitorilor din fabrici poate se ridică la mai multe sute de mii. Și acum vă întreb: aceste sute de mii de muncitori e drept să se erijeze ca [și] conducători, ca tirani ai celorlalte clase și, mai ales, ai celorlalte 14 milioane de lucrători de pământ? Țara noastră încă nu a ajuns acolo, încât să putem vorbi în cunoștință de cauză și serios de socialism. Se poate vorbi de organizare socialistă în Anglia sau în statele mari din Apus, unde majoritatea populației o formează muncitorii de fabrică; dar la noi, a vorbi de socialism și ce spune, că în curând el va veni din Anglia la noi, este un anacronism, o anticipație a unui viitor de care ne despart cel puțin câteva sute de ani. Prin urmare și din acest punct de vedere cred că nu e consult [indicat] să facem, să maimuțărăm socialism.

Dar nu e consult să maimuțărăm socialism și din alt punct de vedere. Noi trăim epoca eroică a dezvoltării sentimentului național. România Mare e produsul sentimentului național; și atunci vă întreb pe d-voastre, în aceste timpuri, în aceste momente de elan, de însuflețire, de fanatism național, se poate tolera ca tocmai în aceste momente să se propage în sânul poporului nostru idei antinaționale, idei bolșevice, idei de anarhie, care conduc la distrugerea operei acesteia a sentimentului național, la distrugerea României Mari? Iată pentru ce sunt și voi rămâne contra socialismului și iată de ce nu mă pot identifica cu cele spuse cu privire la doctrina și utilitatea socialismului de către d-l senator Grigorovici, oricât de convingător a fost d-l Grigorovici, oricât de moderat și în formă, oricât de acceptabil a dezvoltat d-sa teoria socialistă, pentru că sunt convins că socialismul, în orice fază a sa –

d-l Grigorovici reprezintă socialismul într-o fază intermediară, moderată –, în executivă duce la anarhie, la nefericirea țării în care se pune în practică. Pe aceste motive, mai ales, după ce avem exemplul clar al Rusiei, eu sunt contra socialismului și sunt de convingerea că cine propagă ideile socialiste în sânul neamului românesc nu servește cauza de consolidare a României Mari.

George Grigorovici: Declar că nu am vrut să câștig pe nimeni pentru doctrina socialistă, numai am expus-o.

Ședința Senatului din 8 iulie 1920¹¹⁵

[Comunicare pe marginea discursului ministrului Justiției,
Matei Cantacuzino, despre Partidul Socialist]

D-lor senatori, d-l ministru al Justiției, Matei Cantacuzino, în aplaudatul său discurs de ieri¹¹⁶, analizând situația tuturor partidelor politice, a vorbit și de Partidul Socialist și a afirmat că eu aș fi reformist. Acest calificativ este pentru mine jignitor, căci el implică pe acela de revoluționar cu orice preț. Desigur că d-l ministru, prin cuvântul de „reformist” a voit să înțeleagă că eu sunt partizanul reformelor social-democrate, pe cale progresivă, evolutivă, spre deosebire de acei care vor transforma actualele societăți dintr-o dată în societate socialistă, ceea ce nu se poate face decât pe cale violentă. Dar să ne înțelegem. Sunt partizanul reformelor treptate democratice, care ne vor îndruma spre realizarea idealului socialist; sunt gata de a conlucra cu d-voastre pe acest teren, atâta timp cât d-voastre veți căuta să așezați această țară pe temelii adevărat democratice și s-o înzestrați cu reforme largi, care să permită poporului să se ridice, să-și îmbunătățească din ce în ce mai mult situația sa economică și să ia din ce în ce o mai mare parte la activitatea politică și socială a țării. Dacă, însă, d-voastră, în loc ca să mergeți pe această cale, pe care merge întreaga democrație occidentală, veți căuta, sub diferite pretexte, de ordin intern, de pericole externe, de luptă contra bolșevismului etc., să mergeți îndărăt, ca să știrbiți și din drepturile și libertățile pe care Constituția și legile Vechiului Regat le decretaseră, în acest caz situația se va schimba pentru noi. Aceasta ar însemna că avem în față reacțiunea, ceea ce pentru noi înseamnă revoluția de mai sus, pentru a merge înapoi. Cu partide reacționare revoluționare nu mai poate fi vorba de conlucrare, nici de reforme treptate, pe calea pacinică [pașnică] a evoluției. Revoluției de sus, trebuie să-i răspundă revoluția de jos. Și noi, evoluționiștii de azi, când vom vedea că [și] calea pacinică a reformelor democratice ne este închisă în mod violent, vom fi revoluționarii de mâine în contra oricărei reacțiuni. Așa înțelegem noi conlucrarea pentru reforme și așa înțelegem revoluția pentru aceleași reforme.

Suntem pătrunși sincer, devotați și absoluți dezinteresați la orice operă de progres pe tărâmul democrat; suntem dușmanii ireconciliabili ai oricărei încercări retrograde și niciodată nu vom da mână de ajutor aceluia care, sub etichete false, vor căuta să pună mâna pe putere, pentru a face operă reacționară, legiferare retrogradă.

¹¹⁵ D.S., M.O., nr. 14, 16 iulie 1920, p. 189–190.

¹¹⁶ Vezi Documentul nr. 3.2.

Ca să fie cât se poate de clar, fără niciun echivoc posibil, să dau un exemplu. A trebuit, sub presiunea evenimentelor, să desființați vechea lege electorală censitară și să introduceți în Vechiul Regat votul universal, direct, obligatoriu, cu reprezentarea proporțională. Ar fi trebuit ca această lege electorală democratică, odată cu proclamarea României întregite, s-o întindeți și asupra provinciilor alipite, ca prima adunare a României Mari să fie, cât se poate, expresia locuitorilor din toate provinciile românești. N-ați făcut-o. Dacă veți persista pe această cale și dacă veți lăsa Bucovina și Ardealul sub o lege electorală mai restrânsă, alta decât cea din Vechiul Regat sau dacă veți căuta să continuați, prin noi dispoziții, a restrânge legea sufragiului universal, atunci veți face operă retrogradă și vom vedea atunci că avem de a face cu un partid și cu un guvern reacționar. Și atunci acestei revoluții de sus, făcută cu puterile statului, veți avea revoluția de jos, a întregului popor românesc. Ca să se știe.

Ședința Senatului din 17 iulie 1920¹¹⁷

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale]

D-le senatori, permiteți ca din partea social-democraților bucovineni să iau cuvântul asupra acestei chestiuni a pășunilor¹¹⁸. Noi, bucovinenii, așteptăm ca în reforma agrară care o să se facă pentru Bucovina, chestia pășunilor să fie așa legiferată ca ea să fie clară și pozitivă, cum e la proiectul de lege, făcut și alcătuit sub regimul nistoral [al lui Ion Nistor] în Bucovina. Noi, în Bucovina, nu avem pășuni prin toate părțile. Am avut nenorocirea ca, în 1848, când s-au împărțit pământuri la țărani, să nu se întrebuințeze și în Bucovina aceeași metodă de expropriere și de împrumțare a țăranilor ca în celelalte părți. Acolo unde boierescul, cum se cheamă la noi dreptul la pădure și la pășune, era al Fondului religionar¹¹⁹ sau al bisericilor, acolo

¹¹⁷ D.S., M.O., nr. 19, 25 iulie 1920, p. 296–299.

¹¹⁸ În ședința Senatului din 15 iulie 1920 a fost prezentat Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale, adus în deliberarea Senatului prin Mesaj Regal. În urma constituirii unui comitet al delegaților, sub președinția lui N. P. Romanescu, proiectului i s-au adus unele modificări și apoi a fost adoptat de Senat și supus dezbaterilor. În ședința Senatului din 21 iulie 1920 a fost prezentat Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale în cele două variante ale sale: cum a fost prezentat de guvern și cum a fost modificat de către comitetul delegaților. D.S., M.O. nr. 17, 21 iulie 1920, p. 249–260; nr. 22, 30 iulie 1920, p. 340–354, 356–371.

¹¹⁹ Fondul religionar greco-oriental al Bucovinei (din 1821 Fondul bisericesc din Bucovina; 1870 – Fondul bisericesc greco-oriental din Bucovina; 1925 – Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei) a fost creat la 19 iunie 1783 (Ordonanța Consiliului Aulic de Război nr. 3 469/1783), în urma unor acțiuni anterioare luate de administrația austriacă. La 27 decembrie 1781, împăratul Iosif al II-lea a aprobat memoriul guvernatorului Bucovinei, Karl Freiherr von Enzenberg, din 11 decembrie 1781, care privea „incamerarea” moșiilor bisericești și mânăstirești și desființarea acestora. În anul 1782, s-a trecut la inventarierea lor și la 1 martie 1783 toate moșiile Episcopiei Rădăuți, delimitate și hotărâcite, între 9 martie și 20 iunie 1782, au fost trecute în proprietatea statului. Fondul cuprindea toate sursele de venit ale bisericilor, mânăstirilor și schiturilor, ale episcopiei de Rădăuți precum și proprietățile acestora din toată Moldova: în total au trecut în administrarea Fondului 110 sate cu moșii și cu circa 20 de munți, păduri, poieni, heleșteie. Regulamentul duhovnicesc bucovinean din anul 1786 a reglementat statutul și caracterul Fondului bisericesc: „Sub numirea de Fond religios se înțelege întreaga avere destinată pentru întreținerea religiei. Aceste averi ale Fondului religios constau în bani gata sau în

țărani au căpătat și pășune și pădure comună. Unde însă boierii particulari stăpâneau satele, acolo, cu părere de rău, s-au făcut procese pe la tribunale, unde boierii încercau să dovedească că țăranii n-au dreptul nici la pădure, nici la pășune și în multe cazuri au și reușit să înșele lumea, scoțând din minți pe reprezentanții sătenilor prin corupere. Așa că avem în Bucovina și sate românești și ucrainene care nu au nici păduri, nici pășuni comunale și alte sate care au din belșug.

Starea aceasta nu se poate ca astăzi, când se face reforma agrară, să dăinuiească mai departe. Țăranii din satele acestea nedreptățite se uită cu invidie la celelalte sate; ei sunt, de fapt, asemănători țăranilor din România Veche. Din acest punct de vedere pe noi ne interesează [ceea] ce se face în România Veche și primim legea islazurilor ca o lege bine venită. Trebuie să spunem însă că pe noi ne interesează și din alt punct de vedere această lege. Cu ocazia discuției acestei legi, s-a ridicat ieri chestiunea de a se ști cine o să devină proprietarul acestor islazuri și pășuni, statul sau comunele? Mie îmi este cam ciudat că s-a ridicat această chestiune. Eu îmi pun întrebarea, ce sunt comunele: sunt ele stat în stat sau sunt ele elemente care compun statul? În cazul din urmă, care este interesul să se discute, dacă această proprietate colectivă a pășunilor și pădurilor aparține statului sau comunei? Eu înțeleg, colectivizarea pentru pășune și pădure este un lucru firesc de tot, bazat pe sistemul

natură, adică averi mânăstirești și preoțești mișcătoare și nemișcătoare. Veniturile realizate din acestea intră cu destinație precisă în casa religioasă și se valorifică absolut prin plata cheltuielilor de întreținere necesară pentru plata personalului bisericesc și pentru școli și numai pentru binele clerului, al religiei și omenirii". Crearea Fondului bisericesc a urmărit scopuri economico-financiare, dar și politice. Acesta a fost un „instrument național-politic”, care „a permis și stimulat colonizarea și deznaționalizarea”, favorizând fenomenul arendășiei, care a căpătat ample proporții după anul 1783. După unirea Bucovinei, statutul Fondului a fost reglementat printr-o serie de acte normative elaborate între anii 1921 și 1922. Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe din Regatul României (6 mai 1925, art. 39–43) stabilește statutul Fondului ca fundație specială de sine stătătoare, administrată de un Consiliu eparhial, sub președinția mitropolitului Bucovinei. Statul își rezerva dreptul de control prin Ministerul Agriculturii și Domeniilor și cel al Cultelor. Ulterior, au fost elaborate alte acte normative (1936, 1937, 1938, 1940, 1941, 1942) privitoare la regulamentul de organizare și funcționare a Fondului. Începând cu anul 1946, Fondul și-a pierdut în totalitate autonomia, iar la 11 iunie 1948 Societatea anonimă „Domeniile Bucovina” (constituită după instaurarea regimului comunist) a fost naționalizată. Prin decretul nr. 273/1949, Fondul bisericesc ortodox român al Bucovinei a fost desființat. Acesta a fost cel mai mare proprietar de terenuri din Bucovina, deși, de-a lungul timpului, au fost instrăinate, prin vânzări, colonizări, exproprieri, schimburi, cumpărări, jumătate dintre moșii. În anul 1918, Fondul era proprietarul a 266 352 ha, adică 25,71% din suprafața Bucovinei (față de 63%, cât avea în anul 1786). Avera imobiliară a Fondului consta în păduri, domenii și mine. Pădurile Fondului ocupau o suprafață de 249 972 ha (225 159 ha păduri propriu-zise, 5 722 ha terenuri arabile și fânețe, 18 276 ha pășuni și 815 ha teren neproductiv), pe când suprafața întreagă împădurită a Bucovinei era de 447 868 ha. Avera imobilă a Fondului era apreciată la aproximativ 135 000 000 de coroane, iar cea mobilă la circa 20 000 000 de coroane. După cel de al Doilea Război Mondial, patrimoniul Fondului a scăzut cu 20% (aproximativ 42 810 ha teren forestier și agricol), prin cedarea nordului Bucovinei către U.R.S.S. În anul 1949, cu ocazia operațiunii de lichidare a patrimoniului Fondului, s-a constatat că acesta deținea 192 468 ha (187 056 ha de teren forestier și 5 412 ha de teren arabil). Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, p. 194–197; Sorin-Toader Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui (1948–1949)*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2006, p. 42 și urm: accesat online la adresa <http://www.arhiepiscopiasucevei.ro/editura/FONDUL%20BISERICESC%20AL%20BUCOVINEI%20SI%20LICHIDAREA%20LUI.pdf> (16 iunie 2015).

de folosință al pădurii și al pășunii, care nu poate să fie decât colectiv. Nu este o chestiune de revoluție, de introducerea socialismului, ci este o chestiune de natură primitivă, rămasă din trecut, care dovedește că materialismul este la bază, că nu se poate folosi pădurea și pășunea decât în mod colectiv.

Imediat ce trecem noi de la lucrarea pământului extensiv la lucrarea pământului intensiv, se schimbă și pentru pășuni referințele. Astfel, în satele din Bucovina, din șes, mai progresate, mai cu seamă cele care se învecinează cu satele germane, sătenii privesc chestiunea pășunilor ca o chestiune retrogradă, care trebuie schimbată spre progres și sunt mulți țărani mai cumiți, care cer transformarea locurilor pentru pășune în terenuri plantate cu nutrețuri artificiale și în unele sate s-au împărțit deja țăranilor, pentru folosința agrară intensivă, aceste terenuri. Așadar, eu nu văd de ce s-a ridicat, din punct de vedere obiectiv, această chestiune. Posibil că nu cunosc România Veche destul de bine și că este ceva la bază aici, pentru că văd că tocmai colegii noștri din România Veche s-au ridicat contra acestui lucru. Ei văd un chițibuș politic aici, le este teamă de oligarhia veche, că statul nu ar fi colectivitatea, ci este tot statul vechi, stăpânitor, oligarh, care stăpânește satele și nu sunt satele care stăpânesc țara întregă. Constat aici un fel de frică că guvernul rămâne cel vechi și sistemul rămâne cel vechi și că administrația pășunilor, luată din mâna comunelor, se va folosi de pășunile statului pentru a influența politica la sate, așa cum îi trebuie centrului și guvernului. Aceasta mi s-a spus că este îngrijorarea cea mare care există. Poate că au dreptate.

Contrar acestei posibilități, există un mijloc foarte efectiv și radical: proprietatea poate rămâne a statului, căci nu are nimic de a face cu chestia pășunilor – este o chestie de introducere în tabulă; este a statului pășunea, însă folosința administrativă să fie exclusiv a comunelor, nu a unui comitet oarecare, ci a comunelor; comunele să fie drept stăpânitoarele pășunilor. Acesta este cel mai efectiv mijloc. Eu am făcut propunerea chiar atunci, în secțiune, să se schimbe pasajul respectiv și, cu părere de rău, văd că s-a schimbat, nu așa cum am cerut eu, ci spunându-se: „Administrația pășunilor comunelor se face de un comitet compus din patru membri aleși de săteni și prezidat de primar sau de delegatul său; ea se face potrivit unui regulament întocmit de Comitetul agrar și sub controlul și după indicațiile Serviciului agricol județean”. Aceasta nu este ceea ce am dorit eu și ceea ce au cerut mai mulți senatori, între care și d-l [Gh.] Bodgan-Duică, este cu totul altceva. Noi nu știm ce vor fi acești patru membri, vor fi aleși? Ce fel de sistem electoral are să fie întrebuintat și ce nevoie avem la sate de un sistem electoral pentru Consiliul comunal, care este reprezentantul satului și administrează satul întreg cu toate nevoile lui. Consiliul comunal este acela care administrează și primarul, care se pune aici în fruntea unui comitet special; mă tem că este iarăși un element care vine de sus, trimis de guvern, cu atât mai mult cu cât ziarele guvernamentale până acum n-au răspuns nimic la zvonul că primarii au să fie în viitor numiți de guvern, și nu aleși de orășeni sau săteni.

Este aici iarăși un pericol pentru sate. Noi vedem în administrația comunală a pășunilor metoda cea mai bună și cea mai simplă ca să învețe sătenii administrația îndeobște. În chestiunea pășunilor ei au, de fapt, posibilitatea să învețe administrația și noi trebuie să le dăm prilejul acesta de a învăța administrația acelor treburi care sunt aproape de priceperea și de interesul lor. Dacă statul vrea o supraveghere, o

are după Constituție și oricând poate să ia măsuri, dacă se fac abuzuri. Tot astfel vedem că în legea aceasta este vorba și de încasări de taxe de la acei care își trimit vitele la pășune, dar nu se spune: cine taxează, cine încasează aceste taxe, în folosul cui se încasează, în folosul statului sau al comunei? Mai departe, nu se spune ce se face cu fondurile adunate din aceste taxe încasate, după cum nu se spune dacă aceste taxe formează un fond pentru folosul comunei sau pentru folosul statului, pentru a acoperi, de pildă, sumele despăgubirilor. Noi nu știm aceasta, căci nu se arată în lege și eu cred că acest lucru trebuie să se arate în mod clar. Noi am crezut că dacă administrația este comunală și taxele acestea se lasă tot în seama comunei, pentru ca [și] comunele să se folosească de ele, așa cum înțeleg mai bine pentru trebuințele lor. Acestea am vrut să spun în ceea ce privește legea care ni s-a adus în discuție, așa cum o avem înaintea noastră.

Din punctul de vedere, însă, al programului nostru socialist, trebuie să protestăm în contra modului de expropriere și de despăgubire. Despăgubirea nu este fixată din capul locului, ci conform art. 19 din Constituție și așa fiind este posibil ca un grup de săteni să plătească prea mult și altul prea puțin și cetățeanul, în general, să plătească prea mult pentru despăgubirile prevăzute, fiindcă se lasă tot la bunăvoința tribunalelor, lucru care este imposibil pentru o expropriere de utilitate publică după cum sunt, fără îndoială, expropriările pentru pășuni. Noi, în programul nostru, am cerut ca toate despăgubirile să se facă printr-o rentă personală, plătită boierilor pe viață. Copiii boierilor expropriați să-și agonisească singuri pâinea, căci le rămâne destul pământ ca să lucreze în mod productiv și să-și educe copiii. Nu suntem de părere ca să se îmbogățească cu ocazia legii islaurilor boierimea și să nu mai aibă nicio grijă de acum înainte, transformându-se boierimea pământului într-o boierime capitalistă, de cămătari. Cerem, cel puțin, că dacă se vor plăti despăgubiri boierilor, atunci să se introducă, cu prilejul acesta, un impozit pe avere. Căci, în momentul acesta de tranziție, trec banii sătenilor în posesia boierimii prin mâinile statului și ar fi foarte prudent dacă statul s-ar folosi de situația aceasta și ar opri o parte din despăgubire pentru reclădirea țării. Aceasta o cerem numaidecât și sunt dator s-o susțin aici.

De altfel, așa cum am mai spus, noi nu vedem niciun pericol ca islaurile să treacă în proprietatea statului, care azi e bazată pe votul universal. Avem un exemplu cu prilejul reformei agrare pentru Basarabia. Pentru Basarabia s-a hotărât că pădurile sunt toate etatizate, rămân deci ale statului. Atunci am văzut că și opoziția de astăzi a înțeles că trebuiesc toate pădurile etatizate. Nu înțeleg, așadar, de ce nu trebuie etatizate și pășunile? Însă, forma de administrație cerută de guvern, aceasta mă îngrijește, [ceea] ce e drept, și pe mine. Eu cred că proprietatea statului are și alt înțeles și altă valoare. Este posibil ca mai târziu, peste 10–15 ani, să venim cu o lege, cu prilejul căreia vom vorbi iar de islaurile acestea, când țaranul va începe, în fine, să lucreze pământul mai intensiv. Atunci veți fi bucușori ca statul să aibă o situație mai ușoară și să legifereze acestea, pentru ca să fie folosite de săteni mai rațional. Căci am arătat că în Bucovina încep deja să le stea agricultorilor mai cumiți pășunile de la șes în cale și încep țaranii să ceară singuri o reformă a folosinței acestor pășuni. Cred, deci, că statul va avea o situație mai ușoară, dacă va putea să legifereze în genere asupra folosinței tuturor pășunilor de la șes pe viitor.

Constantin Garoflid, ministru de stat: De aceea le fac proprietate de stat, pentru această viitoare evoluție.

George Grigorovici: Eu cred că această viitoare evoluție are să vină și dacă noi luptăm pentru aceasta, o facem în interesul populației întregi și a celei de la orașe, care este interesată să se vină mai târziu cu o legiferare care să sprijine cultivarea intensivă a pământului, iar nu pe cea extensivă, care reduce producția.

Constantin Garoflid: La șes este natural să vină.

George Grigorovici: Eu nu vorbesc de munte, de așa-numitul vâratec, când se mână vitele de cu primăvară la munte, îndeosebi acele ce sunt de prisos la munca pământului. Are și aceasta o însemnătate mare de tot din punct de vedere sanitar și pentru regenerarea rasei de vite. Acestea am avut de zis, numai în trăsături generale, pentru ca să se știe că noi, socialiștii, privim această lege cu ochi buni și spunem numai că ea este o dovadă că România este, cât privește sistemul agrar, înapoiată, este o dovadă că sunteți cu vreo 60 [de] ani în urma noastră, vă ocupați de-abia astăzi de pășuni. Admitem însă, totdeauna, că reforma este la timp și ne bucurăm că prin ea se face un fel de rezervă de pământ colectiv, care va prinde bine pe viitor. Vom putea mai târziu să legiferăm asupra acestei rezerve de pământ și să facem [ceea] ce este bine și în folosul producției agricole intensive, căci aceasta ne interesează pe noi, toți cetățenii, ca producția grânelor și creșterea vitelor să nu stagneze și continuitatea ei să nu fie întreruptă prin o legiferare greșită.

Pentru aceasta nu e de ajuns însă numai asigurarea de pășuni. Trebuie, neapărat, începute clădiri de grajduri, căci am auzit că țăranii de aici, în mare parte, ierneză vitele sub cerul liber, ceea ce este un lucru cam ciudat. La noi, toți țăranii au grajduri. Vitele pe care d-l ministru vrea să le cumpere din Maramureș sunt de rasă mai gingașă, rasele noastre venite din Tirol și Elveția nu sunt apte pentru a fi iernate sub cerul liber. Sunt necesare pregătiri multe pentru creșterea rațională a vitelor, pentru prăsila vitelor, cum se zice la noi, pregătiri foarte multe și bine chibzuite și statul trebuie să îngrijească de pe acum ca gospodăriile țăranilor să devină, de fapt, gospodării; ei să nu aibă numai pământ și să nu se poată folosi de dânsul în mod modern; ei trebuie să aibă tot [ceea] ce-i trebuie țăranului și uneltele cele mai perfecte și vite de muncă și grajd și hambar, ca să poată să gospodărească, de fapt, ca să devină un patron mic, care lucrează el însuși pământul său și într-un mod în care statul și el să fie satisfăcut prin producția crescândă. Aceasta ar trebui să fie principiul nostru general.

Însă noi, totodată, cu ocazia aceasta, dorim să nu se uite de Bucovina, să nu se uite că și Bucovina, care așteaptă o reformă agrară, cere numaidecât în părțile acelea, unde satele noastre n-au păduri și pășuni comunale, să se introducă în legea agrară din Bucovina că este obligatoriu ca fiecare sat să aibă pășune și pădure comunală. Noi avem păduri întinse. Boierimea noastră este bucuroasă că va căpăta acum bani gata și o să facă fabrici. La păduri însă țăranii, în multe sate, n-au niciun drept de folosință, prin pierderea servituților vechi, care au fost luate tot de tribunale, care nu oricând au fost cu dreptate, căci au iscălit acte în dauna satelor, spunându-se că sătenii au renunțat la folosința pădurilor și pășunilor. Astfel, de pildă, în Crasna, la

boierii Stârcea, au fost în timpuri trecute înșelați țărani, iar mai târziu s-au revoltat, luând pădurea satului în posesiunea cu forța. Simțul de nedreptate suferită n-a adormit și țăranul nostru iarăși începe să se miște. Nu este nimeni care face instigații, însă în toate satele se ridică iarăși ideea aceasta de îndreptare a unei nedreptăți și satele acelea, fără păduri comunale și fără pășuni, ridică azi iarăși chestiunea la ordinea zilei. Eu știu că s-au dat chiar petiții ale mai multor sate, care cer cu îndârjire să li se dea înapoi pământul luat de la boieri, pășunile și pădurile. Acum, dacă află țăranul nostru din Bucovina de legea pășunilor din România, atunci cu atât mai mult au să ceară și ei drepturile lor neștirbite. De aceea, d-lor, vă fac de pe acum atenți că este timpul ca să se dea un fel de informație, fie prin ziare, fie de pe banca ministerială, prin care să se spună bucovinenilor și celorlalte sate nedreptățite din România Mare: „Aveți răbdare, va veni și pentru voi momentul, veți căpăta și voi păduri și pășuni comunale; nu vă temeți că veți fi mai rău tratați decât frații noștri din Regat”. Aceasta o doresc să se facă cu toată sinceritatea, pentru că [eu] cunosc firea țăranului nostru și știu că ei vor răbda și nu se vor revolta dacă li se va da posibilitatea să se încreadă în cele făgăduite.

Primum legea aceasta, însă numai cât în idee și principiu; de votat nu o putem vota, articol după articol, fiindcă exproprierea, așa cum e pusă, nu este exproprierea cum o cerem și înțelegem noi. Și tocmai acum și statul și satele și orașele au lipsă de bani ca să facă reclădirea celor distruse de război, de care e atâta nevoie. Tot astfel, dacă nu schimbă guvernul principiul de administrație, unde să spună clar și simplu că [acest] Consiliu comunal este cel în drept să administreze pășunile, să încaseze taxele și că taxele trec în folosul satelor, noi suntem puși în situația de a nu putea vota această lege. Am auzit că se vor face din partea opoziției amendamente diferite; noi vom examina acele amendamente și vom vedea dacă putem și noi, cei trei socialiști-democrați care suntem aici, să sprijinim aceste propuneri. De fapt, am putea spune că aceasta este o lege care ar putea să ne unească pe toți, dacă s-ar elimina acest element periculos de administrație a pășunilor prin guvern și de expropriere pe baza art. 19 din Constituție.

D. Alexandrescu: D-voastră voiți exproprierea fără plată?

George Grigorovici: Cu plată, însă cu rentă personală până la moarte sau – ar fi părerea mea personală –, dacă se dau despăgubiri, atunci numai cu condiția ca o parte din bani să treacă în forma impozitului pe avere, în visteria statului, pentru scopurile reclădirii. Luați, vă rog, însă, la cunoștință că noi avem intențiile cele mai bune pentru clasa țărănească și nu dorim alta decât ca reforma agrară să fie perfectă și în sfârșit votată, căci ea ne preocupă fără răsufare și nu ne dă răgaz pentru alte reforme, care și ele ne trebuiesc nouă de urgență. Reforma agrară, odată făcută, o să împace țara întregă și o să intrăm, prin aceasta, într-o eră pacinică, lucru pe care îl dorim.

Constantin Garoflid: Răspund d-lui senator Grigorovici în ceea ce privește chestiunea pășunilor din Bucovina. Miercurea viitoare am convocat pe parlamentarii bucovineni pentru a lua în studiu modificările de adus la decretul-lege pentru Bucovina. Rog să vină și d-sa și atunci când vom da dezlegare problemei care concordă cu această însemnată chestiune.

[Comunicare despre Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace încheiat cu Austria, la 10 septembrie 1919 și a Tratatului asupra minorităților, încheiat la 9 decembrie 1919]

D-lor senatori, d-l senator George Meitani a ridicat înaintea noastră o chestiune care ne interesează pe toți. Recunosc că, în multe privințe, d-sa a avut dreptate. Însă, în urma celor spuse de d-sa, ca reprezentant al majorității, ar urma, în mod logic, ca majoritatea să nu voteze ratificarea Tratatului de Pace¹²¹. D-lor senatori, fără îndoială că d-l Meitani are dreptate; înțeleg amărăciunea d-sale, îi înțeleg revolta sufletească, însă mă miră foarte mult că d-sa nu s-a ocupat și de pricinile care ne-au adus în situația de astăzi. Eu, d-lor senatori, luând cuvântul, am o situație mai grea ca a d-sale; eu vreau mai mult să mă ocup de cauzele care au contribuit să ajungem la un tratat impus. Trebuia să evităm ca tratatul acesta să rămână, de fapt, un tratat impus. Și este bine ca pentru viitor să se știe acest lucru. Dacă acest tratat este așa cum l-a descris d-l G. Meitani și ne-a fost impus, cauza suntem numai noi. Și iată de ce.

Ca socialist, trebuie să spun că enigma pentru care tratatul acesta este așa și nu altfel zace în faptul că el s-a alcătuit și ni s-a impus de clasele capitaliste ale marilor noștri aliați. El nu este alcătuit și nu ne este impus din partea popoarelor aliate. Suntem încă departe de situația aceasta. Interesul claselor capitaliste a cerut ca să ne fie impus un astfel de tratat. De aceea, noi, socialiștii, ne întrebăm: ce ar fi fost dacă tratatul de față ar fi fost făcut de reprezentanți ai popoarelor unde diplomația secretă nu ar fi avut niciun rol? Desigur că atunci am fi avut cu totul alt tratat! Noi însă mergem și mai departe și ne întrebăm: războiul acesta ar fi putut fi evitat pentru noi, românii, sau nu? Bine am făcut că am intrat în acest război? D-lor, într-o lucrare a sa despre război și neutralitate [*Război sau neutralitate*, București, Atelierele Grafice Socec & Comp., Societate anonimă, 1914], [Constantin] Dobrogeanu-Gherea a spus: „Sau războiul este de scurtă durată și atunci înving statele pregătite pentru război, sau războiul are o durată mai lungă și atunci Austria se descompune”. Așa s-a întâmplat. Dacă Austria, în mod fatal, se descompunea în urma acestui război, atunci ce interes mai aveam noi să intrăm în război, când se împlinea visul nostru desăvârșit și fără intervenția noastră armată? Rămânând în neutralitate, situația noastră

¹²⁰ D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 443–450.

¹²¹ Raportul și Proiectul de lege pentru ratificarea Tratatului de Pace cu Austria (încheiat la Saint-Germain en Laye, la 10 septembrie 1919), precum și a Tratatului asupra minorităților (încheiat la Paris, 9 decembrie 1919), au fost prezentate în ședința Senatului din 29 iulie 1920, de către raportorul D. Alexandrescu. Anumite clauze ale Tratatului cu Austria (vezi art. 60, care se referea la minoritățile naționale) permitau încălcarea suveranității naționale, motiv pentru care delegația română, condusă de Ion I. C. Brătianu, a făcut propuneri de modificare a unor articole. Acestea nu au fost acceptate, însă s-a obținut înlăturarea Preambulului și a articolelor 10 și 11 din Tratatul privind minoritățile, după care România, în urma notei ultimative din 15 noiembrie 1919, a semnat Tratatul, la 10 decembrie 1919. D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 438–450; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 23–24.

astăzi ar fi fost strălucită din toate punctele de vedere. Am fi fost mai tari ca oricare alt stat, căci am fi rămas bogați și cu întreaga noastră organizație de stat neatinsă.

Constantin Argetoianu, ministru de Interne: Dar nestimați de nimeni!

George Grigorovici: Nu știu. Viitorul va arăta cine va fi stimat, cei care au vărsat sânge sau cei care n-au vărsat. S-a vorbit de cumiștenia Greciei, de ce să nu vorbim și de cumiștenia Olandei și a Danemarcei, care fără să facă război au dobândit teritoriile care le aparțineau. Sunt ele astăzi chiar mai puțin stimate pentru aceasta? Și cât de mult situația noastră seamănă cu situația acestor două state, conduse de bărbați de stat cumiști! D-lor, la 1914, când deja se ventila ideea unui mare război mondial, eu am fost în București și am luat parte la o mare întrunire care se ținea aici și care se ocupa de situația noastră față de un asemenea mare război. La acea întrunire am vorbit și eu și am spus: suntem megieși [vecini] cu două state rapace, Rusia și Austro-Ungaria; amândouă ne-au prădat, unul ne-a luat Bucovina, celălalt Basarabia, astfel că nu avem niciun interes să sprijinim nici pe unul, nici pe celălalt. Prin urmare, bine este să rămânem neutrali, căci așa vom putea adăuga teritorii și de la unul și de la altul. De aceeași idee a fost și tovarășul meu Dobrogeanu-Gherea. Noi credem acum că dacă nu am fi intrat în războiul acesta grozav, care ne-a costat atât de mari jertfe, tot am fi realizat unitatea tuturor românilor, dar fără incalculabile jertfe, pe care le-am făcut și fără acest Tratat de Pace.

Cu toate acestea, cu toate că Tratatul acesta nu ne poate fi simpatic, întrucât el este alcătuit și ne este impus de clasele stăpânitoare ale marilor state, totuși noi vom vota ratificarea lui, pentru motivul că scurtează, în sfârșit, această situație insuportabilă în care ne aflăm, această situație care ne desparte de pacea completă. Tratatul acesta de pace nu este însă complet, el tratează numai despre pacea cu Austria, ne lipsește tratatul cu Ungaria și tratatul cu Rusia¹²², care pentru noi sunt tot atât de importante, căci fără ele nu se pot stabili, în mod definitiv, hotarele noastre.

¹²² Venirea la putere a bolșevicilor în Rusia și unirea Basarabiei cu Regatul României au determinat înrăutățirea relațiilor dintre cele două state. În anul 1918, guvernul bolșevic a întrerupt relațiile diplomatice cu România, pe parcursul întregii perioade interbelice guvernele României fiind preocupate de reluarea acestora. Astfel, după unele întâlniri între reprezentanții diplomați ai celor două state, care au avut loc la Varșovia (1921) și la Conferința de la Genova (1922), șeful delegației României, Ion I. C. Brătianu, a propus delegației sovietice reglementarea raporturilor între cele două state. Această propunere a fost respinsă de către delegația sovietică, condusă de Gheorghii V. Cicerin, comisar al poporului pentru Afaceri Externe. S-a afirmat atunci că Rusia nu recunoaște statu-quo-ul teritorial și nici apartenența Basarabiei la România. La Conferința de la Lausanne (decembrie 1922), Gheorghii V. Cicerin a revenit asupra atitudinii sale, în sensul încheierii unui pact de neagresiune româno-sovietic, care să prevadă, printre altele, recunoașterea sub o formă oarecare a alipirii Basarabiei contra tezaurului și bijuteriilor Coroanei, făcându-se o totală lichidare a datoriilor reciproce. La Viena, în perioada 27 martie – 2 aprilie 1924, a avut loc o reuniune a ambasadorilor celor două țări, ambele delegații exprimându-și pozițiile prezentate anterior. Propunerea delegației sovietice de a se realiza un referendum în Basarabia (Rusia considera că actul unirii Basarabiei cu Regatul României nu are nicio valoare juridică) a dus la eșuarea acestor tratative. Un nou eșec s-a înregistrat și în cadrul tratativelor purtate în anii 1931 și 1932, la Riga, în vederea încheierii unui pact de neagresiune bilateral. Organizarea, la Geneva, în anul 1933, a Conferinței pentru dezarmare și semnarea Convenției pentru definirea agresorului (Londra, 1933) au fost etape importante în restabilirea relațiilor cu Rusia sovietică, întrucât aceasta recunoștea indirect integritatea teritorială a României. Relațiile româno-sovietice au fost reluate în iunie 1934, când a avut loc, la sediul Ligii Națiunilor din Geneva, un schimb de

Afirmațiile d-lui raportor D. Alexandrescu cum că limitele Bucovinei sunt hotărâte nu sunt exacte. Din contră, nenorocitul articol 59 din acest Tratat vorbește foarte clar că hotarele Bucovinei vor fi fixate de principalele Puteri Aliate și Asociate, așa încât nu există hotare definitive ale Bucovinei și noi nu știm care parte a Bucovinei este definitiv a noastră. Zic aceasta fiindcă și d-l ministru a amintit odată ce urmează de acum înainte, să căutăm să facem ca Bucovina întregă să fie a noastră. Sub vechiul stat țarist am încheiat un tratat cu Rusia, care se compune din două părți: Velico-Rusia și Malo-Rusia. Amândouă aceste popoare au avea dreptul să zică: tratatul pe care l-ați făcut cu noi trebuie să fie respectat. Amândouă ar putea să zică: dați-ne Bucovina de Nord, dați-ne Galiția, dați-ne o parte din restul Ungariei, cum este în tratat. Nu este îndoială că momentul potrivit spre a ne împăca cu rușii este acum, când domnește un sistem politic care nu este atât de șovinist și imperialist ca vechiul sistem.

Poporul rus poate să devină puternic, este un popor de sute de milioane și trebuie să fim precauți, ca să putem fi cu ei pe viitor într-o situație pașnică. Cu ungurii, de asemenea, nu avem tratat.

De aici decurge pentru noi o situație destul de grea din punctul de vedere al Constituției. Constituția de față a României Vechi – ciudat lucru, dar așa este – nu este încă întinsă asupra provinciilor alipite și nu se știe care sunt provinciile alipite, căci hotarele nu sunt încă fixate. Din această cauză este o situație grea în Bucovina, nu avem o Constituție și nici nu s-a spus, *expresis verbis*, într-o ședință a Parlamentului, că Constituția veche a României se extinde asupra Bucovinei și Ardealului. Nu știm ce suntem, avem o situație grea și de aceea Tratatul de Pace cu Austria îl privim ca binevenit, căci cel puțin chestiunile cetățenești sunt lămurite. În Bucovina, chestiunea cetățenească este cea mai dureroasă și cea mai delicată, care de abia astăzi este rezolvată prin votarea acestui Tratat de Pace. Guvernul local a avut îndrăzneala să declare cetățeni pe unii și să respingă cetățenia altora, cu toate că aceste chestiuni sunt rezolvate prin Tratatul de Pace cu Austria. Până la ratificarea acestui Tratat de Pace, niciunul dintre noi, din punct de vedere al dreptului internațional, nu era încă cetățean român. Se făceau expulzări, se exilau oameni și cetățeni foști austrieci,

scratori diplomatice între Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov. Odată devenită membră a Ligii Națiunilor (septembrie 1934), Uniunea Sovietică se angaja să respecte integritatea teritorială și independența statelor membre, deci și a României, membru fondator al acestei organizații internaționale. În septembrie 1935, au început tratativele pentru încheierea unui Tratat de asistență mutuală, întrerupte de mai multe ori din cauza rezervelor exprimate de partea sovietică, privitoare la necesitatea încheierii unui astfel de tratat. Aceste negocieri s-au concretizat doar cu întocmirea unui Protocol, în anul 1936, în care se recunoștea în mod indirect granița de est a României. Eforturile ulterioare ale diplomației românești, condusă de Victor Antonescu, nu au dus la niciun rezultat concret. În anii 1938–1939, când situația internațională s-a înrăutățit, România a făcut eforturi de a încheia un pact de asistență mutuală sau un pact de neagresiune, însă fără rezultate concrete. La începutul anului 1938, Uniunea Sovietică și-a rechemat ambasadorul de la București, înlocuindu-l abia în iunie 1940. Din mai 1939, ministrul de Externe, Maxim Litvinov, a fost înlocuit cu Viaceslav Molotov, adeptul unei diplomații ofensive a guvernului sovietic în raporturile internaționale. La 23 august 1939, s-a încheiat Pactul Ribbentrop – Molotov, cu urmări dramatice pentru poporul român. Dorin Cimpoeșu, *Amprenta Basarabiei pe relațiile dintre România și Rusia în secolul XX și primele două decenii ale secolului XXI*, în „Limba Română. Revistă de știință și cultură”, Chișinău, anul XXII, nr. 5–6, 2012; accesat online la adresa <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1422> (16 mai 2015).

chiar și români. Dacă cereau pașaport ca să treacă prin țară, li se cerea să iscălească că renunță la cetățenia română. A renunța la cetățenia unui stat care n-a făcut tratat cu statul vechi este cam ciudat și n-are niciun sens, însă lucrul acesta s-a făcut, s-au cerut optări în vremea alegerilor. Așa că suntem bucuroși că chestiunile acestea s-au sfârșit și că acum este clar cine este și cine nu este cetățean. Cunoșc cazul d-lui Țurcanovici¹²³. S-a susținut că d-l Țurcanovici, candidatul socialist, nu este cetățean român.

Ion Nistor: Fusese soldat în armata ucraineană.

George Grigorovici: A fost în armata ucraineană, care lupta cu noi, care a fost echipată de noi, a fost plătit de stat și n-a avut nevoie să ceară nicio încuviințare, fiindcă atunci nu era încă cetățean român. De fapt, de abia de azi înainte, de când hotărăște Tratatul de Pace, este cetățean român.

Ion Nistor: Cum putea să fie deputat, dacă nu era cetățean român?

George Grigorovici: În această categorie suntem toți până la ratificarea acestui tratat. În aceste alegeri toți locuitorii teritoriilor alipite trebuiau să-și trimită reprezentanții, pentru că este vorba de o Constituantă care trebuie să pună bazele noului stat al României Mari. Dar s-a mers mai departe. Guvernul local – amintesc de ordonanța d-lui [Vasile] Bodnărescu¹²⁴, fostul secretar-șef de la Interne; [acesta] a dat o ordonanță că toate inscripțiile prăvăliilor sunt permise numai în limba română¹²⁵. Aceasta stă în contradicție cu Tratatul de Pace, care hotărăște că în orice privință, mai ales, în comerț, poate să întrebuințeze orice limbă ar fi, căci comerțul are interes să întrebuințeze limba cu care poate să-și atragă cumpărători. Eu vorbesc de acestea numai ca să arăt că Tratatul de Pace ne pune, în sfârșit, în situația să știm ce este și ce nu este drept și totdeodată avem garanția că reformele viitoare trebuie să țină cont de stipulațiile tratatului de față.

Nu zic că acest tratat este bun; tratatul acesta este, dimpotrivă, foarte nenorocit alcătuit și conține contradicții. El dă, spre pildă, privilegiile deosebite unor naționalități care nici nu există. Astfel, se vorbește în tratatul acesta de secui și de sași. Aceste două națiuni nu există în istoria omenirii ca națiuni distincte. Istoria cunoaște

¹²³ Vezi nota 88.

¹²⁴ Vasile Bodnărescu s-a implicat în evenimentele care au dus la unirea Bucovinei cu Regatul României. A fost unul dintre fondatorii publicației „Glasul Bucovinei”, numită astfel la sugestia acestuia: a făcut parte, în calitate de secretar (alături de Radu I. Sbierea și Laurențiu Tomoiogă), din primul Consiliu Național Român, constituit în urma hotărârilor Adunării Naționale a românilor din Bucovina, convocată la 14/27 octombrie 1918. Vasile Bodnărescu a fost agent diplomatic pe lângă guvernul român, având întrevederi cu regele Ferdinand, Alexandru Marghiloman, Arthur Văitoianu, Ion Cristescu, Ion I. C. Brătianu, I. Gh. Duca, Nicolae Iorga, A. C. Cuza în probleme legate de restabilirea ordinii în Bucovina. A făcut parte din conducerea politico-administrativă a provinciei în prima etapă a administrației românești (ianuarie 1919 – aprilie 1920), fiind numit, de către Ion Nistor, secretar de stat la Interne. În legislatura 1919–1920 a fost deputat al județului Rădăuți. Teodor Balan, *Rolul lui Vasile Bodnărescu în preajma unirii*, Cernăuți, 1938; Rodica Iațencu, *Unirea Bucovinei cu Regatul Român. Integrarea politico-administrativă*, în „Analele Bucovinei”, anul IX, nr. 1, 2002, p. 154, 156; anul X, nr. 1, 2003, p. 192.

¹²⁵ În perioada ianuarie 1919 – aprilie 1920, când conducerea politico-administrativă a Bucovinei a fost asigurată de către ministrul-delegat, secretariate de serviciu locale și ministerul pentru Bucovina cu sediul la București, au fost luate o serie de măsuri cu caracter administrativ, printre care și introducerea limbii române în instituțiile publice (Ordonanța nr. 22/26 februarie 1919). Radu Economu, *op. cit.*, p. 47.

numai nemți și unguri. Noi nu cunoaștem decât națiunea germană și națiunea ungară. Și, fără să mai vorbesc de altceva, vă arăt numai că e imposibil să se facă autonomia bisericească și școlară pentru secui, căci ar trebui să declare atunci că sunt secui și nu maghiari. În orice caz, tratatul acesta e foarte ciudat. Iată, de exemplu, șvabii: aceștia sunt, poate, mai românofili decât sașii și în orice caz au luptat alături de români mult timp în contra ungarilor, pe când sașii nu au luptat niciodată. Noi, deocamdată, avem o dorință sau să dăm autonomie tuturor sau nimănui. Stipulațiile acestea sunt toate, după părerea mea, provizorii. Niciun popor și nicio rasă nu trebuie să aibă în statul lui privilegii. Aceasta nu o admitem. Nu putem admite privilegiile decât atunci când sunt date la toți. Și la această egalitate trebuie să ajungem într-un chip oarecare.

Este însă și o altă chestiune. Este chestiunea că tratatul acesta vorbește numai de statele mici. Mai cu seamă tratatul privitor la dreptul minorităților¹²⁶. Lipsește aici stipularea ca și Franța și Engiltera, de exemplu, să se supună scutului minorităților. Și irlandezii, precum nemții din Alsacia și Lorena, ar trebui să figureze și să joace un rol în Tratatul minorităților. Dacă avem o Societate a Națiunilor¹²⁷, avem un for dictatorial tare și mare. Am deci speranța că această Societate a Națiunilor să se dezvolte într-un for cumpătat, care să ridice și chestiunea aceasta. Nu ni se va putea nouă imputa că nu respectăm principiul minorităților, fără să reproșăm același lucru pentru irlandezi sau pentru nemții din Alsacia și Lorena. Sunt lucruri care ne pun în situația de a putea discuta și, în această privință, ideea Societății Națiunilor a fost ideea cea mai sănătoasă, fiindcă discuția se va face acolo și nu în alt loc, iar cu cât curentul va fi mai democratic, cu atât e mai bine pentru noi, căci vom veni în contact cu popoarele, nu cu clasele diriguitoare, care nu vor mai dicta și pe viitor, precum au dictat până astăzi.

¹²⁶ La 1 mai 1919, s-a înființat, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Comisia statelor noi și a minorităților, care a elaborat așa-numitele Tratatule ale minorităților. Primul a fost semnat de către Puterile Aliate și Asociate cu Polonia (28 iunie 1919) și a constituit model și pentru tratatele semnate ulterior (Statul ceho-slovac și Grecia l-au semnat la 10 septembrie 1919, odată cu Tratatul de Pace cu Austria). Tratatul privind minoritățile între Puterile Aliate și Asociate, pe de o parte, și România, pe de altă parte, a fost semnat la Paris, la 9 decembrie 1919 și a intrat în vigoare începând cu 4 septembrie 1920. Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România reflectată în documente ale Societății Națiunilor (1919–1930)*; accesat online la adresa <http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/lanco/Problema%20minoritatilor%28art%29.htm> (18 martie 2015); Ioan Scurtu, Liviu Boar (coord.), *Minoritățile naționale din România, 1918–1925. Documente*, București, 1995, p. 174–178; accesat online la adresa <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/10-3.htm> (25 martie 2015); Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 375–376.

¹²⁷ Organizație internațională guvernamentală creată la Geneva, în anul 1920, pe baza unui pact semnat la început de 23 de state, la care au aderat, apoi, alte 22, cunoscută sub numele de Societatea (Liga) Națiunilor. Scopul acesteia a fost menținerea păcii, reglementarea armamentelor, dezvoltarea colaborării între state, respectarea dreptului internațional și a obligațiilor stipulate în tratatele internaționale. Nicolae Titulescu, delegat permanent al României la Societatea Națiunilor, a fost ales de două ori consecutiv președinte al acesteia (1931, 1932), calitate în care a militat contra revizionismului din Europa, pentru securitate colectivă și prevenirea agresiunii, pentru păstrarea frontierelor stabilite prin tratatele de pace, pentru raporturi de bună vecinătate între state și respectarea suveranității și egalității tuturor statelor în relațiile internaționale. Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 347–349; Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor, 1919–1929*, București, Editura Academiei Române, 1988.

Cu această ocazie, vă rog să-mi dați voie să vorbesc de o durere specială a Bucovinei. D-lor, Bucovina astăzi este într-o situație grea și în ceea ce privește biserica. Tratatul dă dreptul fiecăruia să se plângă și oferă chiar sancțiuni contra noastră dacă nu ținem cont de stipulațiile lui. De ce, deci, să nu stăm de vorbă puțin cu ocazia aceasta și despre chestiunea bisericească. Am amintit de chestiunea sectanților și de nedreptățile care se fac față de bapțiști. Nu m-a înțeles d-l fost ministru Nistor, dacă crede că eu vreau să se facă propaganda de pe amvon. Eu am vorbit de violările libertății de conștiință ce se fac în Bucovina, libertate care e asigurată prin acest Tratat de Pace. Am arătat cum s-au confiscat de către jandarmi sute de Biblii aparținând acestor secte religioase, cum s-au arestat partizanii lor numai pentru crima că au o credință religioasă deosebită. S-a tipărit lista întreagă a acelor arestați pentru acest motiv, cenzura, însă, a suprimat-o; faptul, însă, a existat.

D-lor, în afară de aceste persecuții religioase, există în Bucovina o chestie bisericească relativ la fondurile bisericii greco-orientale de acolo. Când Bucovina s-a alipit la România, d-l Iancu Flondor a încredințat administrația acestor fonduri bisericii¹²⁸, un lucru foarte drept din punct de vedere al dreptului internațional, după cum voi arăta. D-l Nistor, ca ministru al Bucovinei, a luat administrarea acestor fonduri de la biserică pentru a cere o administrație de stat. Când am vorbit de această chestiune, cu ocazia discuției la Mesaj [vezi mai sus], d-l senator Al. Constantinescu a susținut ideea care o prezenta ca o dogmă, că averea bisericii greco-orientale din

¹²⁸ În calitate de ministru-delegat al guvernului, Iancu Flondor a emis mai multe ordonanțe, printre care și Ordonanța nr. 109/23 ianuarie 1919, prin care întreaga avere a Fondului bisericesc trecea în seama mitropolitului Bucovinei, Vladimir Repta. În scrisoarea adresată acestuia, la 2 aprilie 1919, Iancu Flondor își motiva acest demers în felul următor: „Fundatiunea care cuprinde averea bisericii dreptmăritoare din Bucovina – Fondul religionar gr. or. bucovinean – merit pentru susținerea cultului dreptmăritor din această țară, a fost sub ocupație austriacă, contrar dreptului canonic, administrat de autorități lumești, în timpul din urmă de Ministerul de Agricultură și de Culte din Viena. Prin faptul unirii, competențele acestor ministere au trecut asupra administrației Bucovinei, înființată prin Înalțul Decret-lege din 18 decembrie 1918, nr. 3745. Administrația Bucovinei, recunoscând fără preget drepturile bisericii asupra acestei averi, a pus capăt amestecului ilicit al autorităților mirene și s-a mărginit la însărcinarea d-lui George Sârbu cu girarea administrației moșiiilor bisericești, urmată prin Decretul din 23 ianuarie 1919, nr. 109. Având în vedere dreptul canonic, autonomia bisericii și menirea Fundațiunii, țin de datoria mea să trec administrația Fondului religionar gr. or. bucovinean în seama bisericii dreptmăritoare din Bucovina, la mâna Î.P.S. Voastre, rămânând ca [și] controlul statutului privitor la întrebuintarea averii, potrivit menirii sale fundaționale, să fie stabilit ulterior, pe cale legislativă. Vă rog, deci, pe Î.P.S. Voastră să binevoiți a lua în seamă această avere și de a dispune totul ce credeți de cuviință pentru buna administrare. D-l George Sârbu se va prezenta din ordinul meu la Î.P.S. Voastră pentru stabilirea amănuntelor. Primiți, Î.P.S. Voastră, expresia înaltei mele stime și a devotamentului meu fiesc”. Această dispoziție a fost, ulterior, contramandată de către Ion Nistor, care l-a înlocuit pe administratorul numit de Vladimir Repta cu un administrator regal. Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe din Regatul României (6 mai 1925, art. 39–43) stabilește statutul Fondului bisericesc ca fundație specială de sine stătătoare, administrată de către un Consiliu eparhial, sub președinția mitropolitului Bucovinei. Statul își rezerva dreptul de control prin Ministerul Agriculturii și Domeniilor și cel al Culelor și Artelor. D.S., M.O., nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213; Sorin-Toader Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui (1948–1949)*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2006, p. 62; accesat online la adresa <http://www.arhiepiscopiasucevei.ro/editura/FONDUL%20BISERICESC%20AL%20BUCOVINEI%20SI%20LICHIDAREA%20LUI.pdf> (16 mai 2015); Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001, p. 258–262.

Bucovina ar fi averea statului și că nu am avea noi dreptul să dăruim bisericii greco-orientale averea statului. S-a spus aceasta, *expressis verbis*, aici, în Parlament. D-lor, aceste fonduri de pe vremea lui Iosif al II-lea au fost puse sub protectoratul lui personal, ca domn absolut al Țării¹²⁹. În Parlamentul austriac am cerut un bilanț al acestei averi a bisericii greco-orientale. Mi s-a refuzat, pe motivul că nu este averea statului și nici nu este administrată de stat, ci că este administrată de miniștri și este pusă sub protectoratul împăratului habsburgilor.

Ion Nistor: Sunt legi care reglementează administrația acestor bunuri.

George Grigorovici: Nu sunt legi, sunt decrete și decretele acelea vorbesc de protectoratul Austriei. Dar, cu tot acest protectorat, se făceau abuzurile cele mai triste cu averea bisericii greco-orientale. Așa, în vremea războiului s-au făcut împrumuturi de sute de milioane pe seama acelei averi. Noi, când eram în Consiliul Național – și eu eram membru al acestui Consiliu –, înțelegeți că nu puteam astfel dezlega chestiunea aceasta decât dând averea înapoi bisericii, adică reprezentantului bisericii.

Ion Nistor: Să se dea mănăstirilor cărora aparțineau.

George Grigorovici: Dar nu puteam să determinăm noi care sunt acele anumite mănăstiri și nici nu era vreun interes. Nu puteam admite aceasta, mai cu seamă că d-l Nistor a dat ordonanțe foarte severe în care se zicea: „Fondul Religionar Otr[odox]-Or[iental] din Bucovina se administrează în prezent după normele statutului de reorganizație din 10 ianuarie 1900, modificat în unele puncte prin Decretul din 19 septembrie 1909. În baza acestui statut, administrația pădurilor și domeniilor se face de [cătore] Ministerul de Agricultură, Administrația Minelor de [cătore] Ministerul Lucrărilor Publice și altele, după principiile stabilite de domnul țării care, în virtutea actului de fundațiune din 29 aprilie 1786, nr. 2484, este purtătorul de grijă al Fondului și îndeplinătorul voinței ctitorului”. Așadar, persoana, domnul țării, și nu statul austriac. Deci, averea nu putea trece de la domnul țării la alte instituții, decât la instituția care era posesorul adevărat, adică biserica. Domnul țării a avut dreptul acesta și d-voastră și d-l Constantinescu spuneți că a trecut nu la domnul țării, ci în posesia și administrația statului românesc, ceea ce este o diferență foarte mare. Ar fi bine să concedeați [admițeți] că ați avut numai o țintă, să scoateți din serviciul administrației bisericii pe administratorul legal care vă era contrar politic. În interesul bisericii noi cerem, din principiu, respectarea legilor și imediata readucere a averii bisericii în mâna bisericii greco-orientale. Ulterior, putem legifera aici. De altfel, în ceea ce privește moșiile acestui Fond, ele, prin reforma agrară, vor trece în mâna credincioșilor, a țăranilor, încât chestiunea se va rezolva de la sine. Nu putem admite însă, ca principiu, că această avere a bisericii greco-orientale din Bucovina să treacă, fără nicio lege făcută în această privință, în mâna statului, când ea nu a aparținut statului austriac. Trebuia mai întâi să se întoarcă în posesia Fondului bisericesc.

Ion Nistor: Se păstrează starea ce a fost până se va legifera.

George Grigorovici: Dar nu aveți dreptul să spuneți ca a trecut din averea statului austriac în averea statului român. Noi am fost în această privință corecți și de aceea repet că ne doare că s-a făcut o samavolnicie.

Ion Nistor: Samavolnicia a făcut-o d-l Flondor.

¹²⁹ Vezi nota 119.

George Grigorovici: El a declarat pur și simplu, în numele Consiliului Național, că averea e a bisericii.

Ion Nistor: La 2 aprilie, nu mai era Consiliu Național.

George Grigorovici: Eu m-am mirat foarte mult că majoritatea a aplaudat pe d-l Nistor și a aprobat părerea d-lui Constantinescu. D-l Constantinescu nu cunoaște împrejurările din Bucovina și, dacă a afirmat acest lucru, desigur că a făcut-o fiind indus în eroare de funcționarii de acolo. Iată de ce românii din Bucovina și însuși mitropolitul a[u] protestat contra acestui act arbitrar la rege și la guvern. Am păcătuit, așadar, destul de greu și din această cauză ne-am expus ca, în Tratatul de Pace încheiat, să ni se impună anume clauze pe care niciun bun român nu le poate vedea cu drag. Dacă ne-am fi ținut în mod strict de cele hotărâte la Alba Iulia, sunt sigur că Tratatul de Pace ar fi fost cu totul altfel. Autonomia bisericii greco-orientale din Ardeal este una din organizațiile cele mai cumiți, de care nu trebuie să ne atingem, căci numai în modul acesta nivelul poate să se ridice.

Pentru școli, cum a zis și d-l fost ministru Nistor, existau stipulații în legile austriece că dacă pentru 30 [de] copii dintr-un sat se cerea o școală, trebuia să li se dea. Sunt de acord cu oricare român, din orice partid ar fi el și cu orice om de dreptate, că acele sate care au cerut școli românești în aceste condiții pe vremea austriacă și nu le-au căpătat, să le capete acum. Căci m-a durut și pe mine, ca și pe orice om cinstit, când s-au cerut astfel de școli și nu s-au obținut din cauza relei voințe a guvernului austriac. Noi avem cadastru național, în care erau înscriși mai toți sătenii. În multe sate se vorbește stricat și românește și ucraineana și mulți nici nu știu de ce naționalitate sunt. Celor care au avut dorința să se declare români, nu este permis să li se refuze școala românească. În această privință nu poate fi deosebire între social-democrați și alți români. În Austria era luptă vecinică între două principii. O parte a naționalităților declara că jandarmii trebuiau să constate de ce naționalitate este bietul copil și să-l ducă cu sila la școală. Social-democrații nemți, români, italieni, stăteau pe alt punct de vedere și anume pe cel legal: că exclusiv părinții au hotărât ce va fi cu viitorul copiilor lor. Așa este drept, nebarbar și modern: de a se respecta voința părinților. Sunt cazuri că mama este ruteană și tata român sau vice-versa. Nimeni nu trebuie să se amestece la ce anume școală să se trimită copilul, căci este o chestiune gingașă de familie și rămâne ca părinții să decidă. Au fost cazuri unde băieții erau trimiși la școala ucraineană și fetele la cea românească. Părerea mea este că statul român are destulă influență, având o limbă de stat românească, ca părinții să-și trimită copiii la școala [pe] care o doresc ei și unde se învață și românește. Și nici ucrainenii nu se opun ca limba românească să fie învățată ca obiect cel puțin de șase ori pe săptămână, așa că nu este nicio frică, că nu se va răspândi limba românească, așa cum merită, însă orice siluire de a impune școala românească în sate neromâne să fie exclusă.

Tratatul vorbește că hotarele Bucovinei vor fi hotărâte ulterior.

Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine și *ad interim* la Finanțe: Sunt hotărâte, d-le Grigorovici.

George Grigorovici: Nu s-au hotărât și-mi pare rău, [pentru] că d-voastră ar trebui să știți mai bine decât noi lucrul acesta; noi nu avem scris nicăieri și nici nu s-au hotărât aceste hotare.

Ion Nistor: Este un protocol special în această privință.

George Grigorovici: Ce protocol? Protocolul despre care s-a vorbit în ziare? În ziare s-a spus și că bolșevicii au intrat în Lemberg și nu era adevărat. A[ce]stea sunt promisiuni, nu tratate. Tratatul însă spune: hotarele vor fi fixate ulterior de principalii aliați și asociați. Aceasta este hotărât, altă hotărâre nu cunosc. Fixarea acestor hotare face parte din sfera de interes rusească și ar trebui, dacă suntem cuminți și prevăzători, să vorbim în această chestiune de-a dreptul cu rușii și poate ați observat că guvernul republican al sovietelor a declarat, în [ceea] ce privește Bucovina de Nord, că lasă în seama ucrainenilor să aibă un tratat special cu România. Îmi pare rău că nu văd această chestiune rezolvată, cu toate că aș dori cu drag să știu care este patria mea, care sunt hotarele țării mele și care este Constituția patriei mele. Iată ceea ce am avut să spun în această chestiune și repet că pentru noi este foarte vag tratatul acesta și nu ar fi bine să rămână așa cum este, ci ar trebui să ajungem la o formă definitivă, împacându-ne cu lumea întreagă. Noi suntem siguri că democrația o să învingă, că statele care compun Societatea Națiunilor, pe zi ce trece vor deveni mai democratice și atunci situația noastră o să fie mai ușoară. Orice s-ar spune de români, o zic și eu, ca social-democrat, că în [ceea] ce privește teritoriile luate de români am fost mai moderați, am fost cuminți, n-am cerut prea mult. Multe naționalități, dar mai cu seamă cea poloneză, condusă exclusiv, până nu demult, de boierimea de acolo, au fost expansive, imperialiste. Polonia a voit să ia teritorii până la Kiev. Noi, lucruri de acestea n-am făcut. Avem minorități în Serbia, avem minorități mari de tot în Cherson [Herson, oraș din sudul Ucrainei]; avem, așadar, motive să zicem oricând altora, care au luat prea multe teritorii: bine, dar ce este cu românii de la voi?

O voce: Sunt 150 000 de basarabeni în Siberia.

George Grigorovici: Știu, au emigrat, aceasta este altă chestiune. Românii au arătat un fel de tendință de împăcare și un fel de tendință de modestie și de ordine în comparație cu alte naționalități; cu atât mai mult, pe viitor trebuie să fim precauți, ca să nu se nască neînțelegeri cu megieșii noștri, care sunt milioane și, mai cu seamă, cu un popor atât de puternic ca rusul și malorusul, cu care trebuie să ne punem pe un picior bun, căci chiar dacă am admite, prin imposibil, că am intra în război și l-am bate, ar fi o nenorocire mai mare [ceea] ce am avea, căci rusul, după 5–10 ani, o să fie statul cel mai puternic în centrul Europei și inatacabil din cauza configurației lui geografice. Dacă am mânca bătaie, poate, ne-ar ierta, deși ar fi prost pentru noi. Așa că sunt încredințat că oamenii noștri de stat nu se vor juca – cum se zice – cu coada dracului. Nu este bine să se facă lucrul acesta, când chestiunea Bucovinei, chestiunea Basarabiei sunt chestiuni care provoacă interesul Rusiei. Și cu atât mai mult să ne grăbim, căci neconținut jurnalele spun că republica sovietistă ne-a făcut propuneri de pace. Sunt adevărate sau nu aceste știri?! Sunt unii care susțin că a venit o propunere și că noi n-am răspuns încă.

Take Ionescu: Nu a sosit nicio propunere.

George Grigorovici: Atunci nu mai înțeleg cum se scriu ziarele pe aici. [...] V-am dat exemplu că până și „Îndreptarea”¹³⁰, ziar guvernamental, spunea că rușii au luat Lembergul. Un ziar al guvernului să spună așa enormități, asemenea lucruri?

¹³⁰ „Îndreptarea” (Iași, aprilie – noiembrie 1918; București, decembrie 1918). organ al Ligii Poporului, condus de Al. Argetoianu, Duiliu Zamfirescu și Grigore Filipescu. A avut un supliment, „Îndreptarea literară” (octombrie 1918). Marian Petcu. *op. cit.*, p. 349.

Se scriu așa de superficial și ușuratic ziarele la noi! D-lor, în chestiunile de stat, în chestiunile de interes general, n-ar trebui să fie deosebiri între noi, ar trebui, din contră, să căutăm a ne înțelege cu toții, căci numai așa am evita să mai facem greșeli ca acelea pe care le-a făcut guvernul autonom, adică samavolnic, în Bucovina, care a decretat că limba cutare nu mai este tolerată, că toate inscripțiile străine să piară, cutare să fie expulzat, iar cutare școală să fie închisă, pe baza voinței unui agent pus la comandă, iar nu de [cătore] Consiliul comunal. Toate acestea trebuie să piară. Trebuie să fim cumiți, trebuie să preîntâmpinăm viitorul, căci viitorul nostru nu este cu totul desăvârșit.

Vedeți, ne lipsește încă Tratatul de Pace cu marea Rusie, cu Ucraina, care am speranța că se vor încheia. Nu o zic aceasta numai din sentiment, dar este și drept ca cei 40 de milioane de ucraineni să-și aibă statul lor deosebit. Nu trebuie să sprijinim Polonia în privința unor teritorii care sunt curat ucrainene. Ați văzut în această privință ce răspuns și ce propuneri au făcut aliații marii Polonii? Întâi: Polonie, tu ești bătută, acum îți impun două condiții. Prima condiție: nu mai ai tu să hotărăști hotarele viitoarei Polonii, ci noi, aliații. Al doilea: vom invita pe reprezentanții Galiției de Est, ca împreună cu reprezentanții Ucrainei, să hotărască asupra independenței lor. De aceea, noi să ne ferim din toate aceste puncte de vedere, ca să nu cădem nici în greșala Poloniei, ca stat și națiune, nici a administrației locale din Bucovina.

Ce s-a făcut în Ardeal în privința tratamentului minorităților, nu știu. Alba Iulia a fost un moment de înălțare deosebită, când toată Europa privea la noi ca la niște oameni care înțeleg să evite orice tratat impus. Nu ne-am ținut de hotărârile de la Alba Iulia, am pierdut timpul. Nu am legiferat, nu am întins Constituția asupra provinciilor alipite. Nu am dat dreptul de autonomie Bucovinei, nu am dat tuturor națiunilor dreptul la școală. Școlile actuale secundare din Bucovina, exclusiv cele naționale, nu sunt suficiente. Este nevoie de crearea unor școli românești internaționale, unde fiecare națiune să-și poată trimite copiii. S-au făcut numai niște școli de rasă, unde se dezbină rasele una pe alta, pe când interesul statului român este să apropie prin cultură și școală o națiune de alta. Prin modul cum au fost până acum tratate, în provinciile alipite, naționalitățile, s-au dat exemple și bune și rele. Pe cele rele noi trebuie să le înlăturăm, căci dacă vom veni înaintea Societății Națiunilor, să fim mai curați ca alții. Aceasta ne va da puterea și tăria să luptăm mai departe pentru drepturile care după Tratatul de Pace de astăzi ne sunt, poate, știrbite.

[Expunerea lui Take Ionescu, ministru de Externe și *ad interim* la Finanțe, privitoare la Tratatul cu Austria¹³¹]

D-lor senatori, nu vă voi lua un timp îndelungat. Tratatul este iscălit și, desigur, va fi ratificat. Ca orice tratat, poate, firește, să fie supus la unele critici. Pentru noi el reprezintă un moment dintre cele mai mari în istoria noastră de veacuri, căci Tratatul cu Germania¹³² nu privea constituirea României întregite. Tratatul cu

¹³¹ D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 450–453.

¹³² Raportul și Proiectul de lege pentru ratificarea Tratatului de Pace cu Germania, încheiat la Versailles, 28 iunie 1919 (Decretul-lege nr. 1 508/5 aprilie 1920, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 7.

Austria¹³³ este cel dintâi, Tratatul cu Ungaria¹³⁴ va veni în urmă, care consfințește România și niște hotare pe care poporul român ca stat nu le-a avut niciodată, niște hotare pe care poporul, ca națiune, le așteaptă de mai bine de o mie de ani, care au fost visul generațiilor trecute, iar generația actuală a reușit, cu jertfele ei, să-l îndeplinească. Am luat cuvântul numai ca să risipesc câteva greșeli și încep cu cea dintâi.

D-l Grigorovici spunea adineori că acest tratat a fost făcut de clasa stăpânitoare și nu de democrație. Ce înțelege d-l Grigorovici prin democrație? Dictatura unei clase sociale sau adevărata democrație, adică guvernele care ies din sufragiul universal, practicat cinstit, de mulți ani de zile și care se exprimă în forma în care vrea să se exprime.

George Grigorovici: Nu există nicăieri adevărata democrație.

Take Ionescu: Cine a luat parte, d-lor, la acest tratat? Statele Unite ale Americii. Nu este aceasta o democrație? A, că acolo n-a triumfat socialismul, este o altă chestiune, dar America este prototipul unei democrații. Nu este Franța o democrație?

George Grigorovici: Alegerile au fost falsificate.

Take Ionescu: Ce înseamnă o democrație? Acea țară în care majoritatea hotărăște, după cum crede ea de cuviință, în deplină libertate. A, că în alegerile din urmă, în Franța, a fost o dare înapoi a socialismului, că au căzut socialiștii de la un îndoit număr de scaune la jumătate. Era dreapta pedeapsă, căci în alegeri socialiștii s-au întovărășit cu Sadoul¹³⁵, care fusese un trădător al Franței, și poporul francez,

din 9 aprilie 1920), împreună cu protocolul său, încheiat de Puterile Aliate și Asociate cu Germania, au fost prezentate în ședința Senatului din 14 august 1920 de către George Meitani. Tratatul cuprindea (partea I, art. 1–26) statutul Societății Națiunilor (din acest motiv S.U.A. a refuzat ratificarea și a semnat, în august 1921, un tratat separat cu Germania, aproape identic cu cel semnat la Versailles, din care lipseau articolele referitoare la Societatea Națiunilor), reglementa problema granițelor, în urma realizării unității naționale a unor popoare și fixa pentru Germania, printre altele, plata unor despăgubiri de război, ce urmau a fi stabilite de către Comisia Reparațiilor. În ceea ce privește România, aceasta primea doar 1% din reparațiile germane. D.S., M.O., nr. 32, 22 august 1920, p. 613–618; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 19–22.

¹³³ În ședința Senatului din 29 iulie 1920 a fost prezentat Proiectul de lege privind la aprobarea Tratatului de Pace încheiat cu Austria, la Saint-Germain en Laye, la 10 septembrie 1919, și a Tratatului asupra minorităților (Paris, 9 decembrie 1919), aduse în deliberarea Senatului prin Mesaj Regal. D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920 p. 439–449.

¹³⁴ Raportul și Proiectul de lege relativ la ratificarea Tratatului de Pace cu Ungaria (încheiat la Trianon, la 4 iunie 1920), a Protocolului și a Declarației anexate, prin care aceasta a recunoscut pe plan internațional unirea Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului cu România, a fost adus în deliberarea Senatului, în ședința din 14 august 1920, de către D. Alexandrescu. Acest tratat a consfințit desființarea Monarhiei Austro-Ungare, stabilind frontierele Ungariei cu România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Cehoslovacia. Prin art. 45 al acestui tratat, Ungaria recunoștea că Transilvania este parte a României, iar art. 47 prevedea că România va accepta, printr-un tratat semnat cu Puterile Aliate și Asociate, dispozițiile pe care acestea le vor considera necesare pentru a proteja interesele locuitorilor „care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă și religie”. libertatea de tranzit și asigurarea unui regim echitabil pentru celelalte națiuni. D.S., M.O., nr. 32, 22 august 1920, p. 623–625; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 26–27.

¹³⁵ Jacques Sadoul (1881–1956) – membru al Partidului Socialist Francez, atașat al misiunii militare franceze din Petrograd, membru al grupului comuniștilor francezi fondat în Rusia în anul 1918: la sfârșitul lunii noiembrie 1919 s-a alăturat Armatei Roșii, motiv pentru care a fost condamnat la moarte, în absență, în Franța. Din anul 1924, când s-a reintors în Franța, a devenit membru al Partidului Comunist Francez. <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Jacques+Sadoul> (15 mai 2015).

al cărui patriotism este vechi și încercat de veacuri, n-a vrut să primească o astfel de insultă adusă onoarei Franței. Căci, d-lor, este un lucru care este sigur, dintre toate deosebirile dintre socialismul revoluționar și celelalte partide, [...] cea mai mare este aceea că toate celelalte partide sunt naționaliste, iar socialismul revoluționar este internațional. Mă explic. În păreriile socialiste revoluționare, un lucrător român este mai aproape de un lucrător ungur decât de un burghez român, pe când pentru noi un burghez român este mai aproape de un lucrător român decât de un burghez ungur. Nu este democrație în Engiltera? În Engiltera, unde nici nu există influență guvernamentală în alegeri, căci știți bine că în Engiltera guvernul nu are nimic în mâinile lui și acolo, totdeauna, guvernele au ieșit la alegeri. Nu este democrație în Belgia? Nu este democrație în Italia? Dar acestea au fost statele care au hotărât. Prin urmare, când se vorbește de un tratat impus de clasele stăpânitoare, se spune un neadevăr istoric. Acest tratat este opera adevăratei democrații, iar nu a unei dictaturi improvizate, fie că această dictatură ar fi în mâna unui om, fie că ar fi în mâna unui grup sau a unei clase sociale.

A doua chestiune în care sunt forțat să vorbesc: s-a spus că nu se știe cât este Bucovina noastră. Se știe. Art. 59, care vorbește de limitele Bucovinei, între altele adaugă: „astfel, precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate”. Și principalele Puteri Aliate și Asociate au fixat ulterior frontierele Bucovinei și au comunicat statului român că au fixat fruntariile pe vechile fruntarii istorice ale Bucovinei. D-l președinte al Senatului era la Paris [generalul C. Coandă]. El a iscălit tratatul și a primit această comunicare. [...]

S-a tratat de către d-l Grigorovici chestiunea Galiției. Să-mi dați voie să vă spun că aceasta iese din competența noastră, dar cred că nu este niciunul din[tre] noi care să nu fie fericit dacă noi am fi vecini cu Polonia. Nu este hotărâtă soarta Galiției orientale, această chestiune poate fi revăzută din nou, nu este definitiv hotărâtă. Dar nu poate fi un român care nu ar dori, sub o formă sau alta, ca un contact să existe între noi și Polonia, pentru ca legătura să se poată face între statele prietene de la Marea Egee până la Marea Baltică. [...]

Sunt dator să lămuresc un lucru – relațiile noastre cu Republica Sovietică. Noi nu am declarat niciodată război Republicii Sovietice; în iarna anului 1917, ministrul nostru de la Petrograd a fost arestat de către guvernul Republicii Sovietice, ceea ce amintea obiceiurile de altădată de la Constantinopol¹³⁶.

¹³⁶ Constantin Diamandi (1868–1931) – diplomat. A fost numit ministru plenipotențiar la ambasada română de la Petrograd, contribuind la realizarea acordului ruso-român și la semnarea tratatului de alianță a României cu Antanta (1916). În decembrie 1918, armata română a împiedicat planul bolșevicilor de a-l detrona pe regele Ferdinand, cu sprijinul militarilor ruși care se retrăgeau din Moldova. Dezarmarea convoaielor rusești și arestarea ofițerilor Regimentului 194 Troitko-Serghievici, din cadrul Armatei a IV-a ruse, a atras protestul comisarilor bolșevici de la Petrograd. Aceștia au dat României un ultimatum de 24 de ore, solicitând eliberarea Statului Major al Regimentului 194 și pedepsirea celor care se făceau vinovați de săvârșirea acestor acte. În lipsa unui răspuns din partea autorităților române, Consiliul Comisarilor a dispus reținerea ambasadorului Constantin Diamandi. La 31 decembrie 1917, la sediul Ambasadei României s-a prezentat un comandament de gardă, care a anunțat arestarea ambasadorului român. Acesta, împreună cu o parte dintre membrii Ambasadei au fost escortați la Fortăreața „Petru și Pavel”. În aceste condiții, ceilalți ambasadori au elaborat o notă de protest, amenințând cu plecarea întregului corp diplomatic din Petrograd. Aceste acțiuni au determinat anularea hotărârii de arestare, diplomatul român fiind eliberat la 2 ianuarie 1918. <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/dosare-declasicate-arestarea-ambasadorului-diamandi-4256297> (4 mai 2015).

Iuliu Dragomirescu: Și misiunea militară a fost arestată.

Take Ionescu: Firește, dar ministrul avea și imunitatea diplomatică. Cu toate acestea, nu a fost scos din închisoare decât în urma solidarizării tuturor reprezentanților de la Petrograd, împreună cu ai neutrilor. Așa a fost eliberat și a putut pleca. Nu este locul și nici nu este bine ca ministrul de Externe să mai povestesc aici peripețiile acelei călătorii. În același timp ni s-a declarat război nouă, statului român. Pentru ce? Nici astăzi nu știm pentru ce. La 1919, pentru a doua oară ni s-a declarat război, dar nici atunci nu știu pentru ce ni s-a declarat. Nimeni nu poate împiedica pe un stat să declare război. Dar datoria oricărui stat, care încă n-a murit, este să se apere în contra declarării de război. Din partea statului român nu a fost nici declarație de război și nici acte de război nu au fost întreprinse. Astfel fiind, cum era natural să vină propunerea de pace? De la acel care a fost provocat ori de la acel care a declarat război? Evident că de la acel care l-a declarat! Și, în adevăr, a venit o propunere de pace. Guvernul român această propunere a respins-o? Nu. Era guvernul d-lui Vaida¹³⁷ și a răspuns prin o scrisoare care s-a publicat, pe care o știe toată lumea, prin care a propus ca locul de întrunire al plenipotențiarilor să fie la Varșovia. Guvernul sovietic a cerut Harkov. Guvernul român nu a primit Harkov și a cerut să găsească alt loc, adăugând însă că ar vrea, în același timp, să știe care sunt bazele pe care s-ar putea trata această pace. De atunci, nici direct, nici indirect, nici prin fir, nici prin scris, nici prin grai, nici prin trimis, guvernul român nu a mai primit absolut nicio comunicare. A primit una despre prizonieri¹³⁸, este altă chestiune, se și tratează această chestiune. Dar încolo, absolut nimic. Acesta este adevărul.

¹³⁷ Este vorba despre primul guvern al generalului Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919 – 12 martie 1920), în timpul căruia Parlamentul votează legile prin care se ratifică unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România; este semnat Tratatul privind minoritățile; la presiunea Marilor Puteri, este semnat și Tratatul de Pace cu Austria, de la Saint-Germain en Laye.

¹³⁸ În anul 1912, a fost elaborat Regulamentul Legii de organizare a Ministerului de Război, care prevedea înființarea unui Birou statistic, cu atribuții referitoare la statistica recrutării și a infrațiunilor în armată. Ulterior, în cadrul Ministerului de Război, s-a înființat o Direcție a Statisticii care, în condițiile izbucnirii Primului Război Mondial, s-a ocupat de lucrările privitoare la prizonierii români și străini, internații civili, dispăruți, răniți și morți pe linia frontului. Prin Înaltul Decret Regal nr. 2793/14 august 1916, s-au instituit, pe lângă Direcția de Statistică, două comisii care se ocupau de prizonierii de război și internații civili, un Serviciu de prizonieri și internați civili și un Birou de informații și ajutor al prizonierilor de război români. În același an a fost emis Regulamentul asupra prizonierilor de război. La 4/17 ianuarie 1917, s-a încheiat Convenția asupra schimbului de prizonieri de război invalizi, iar în cadrul Marelui Cartier General a fost organizat un Birou al pierderilor. Rapoartele pierderilor suferite pe front (morți, dispăruți, răniți), primite la Marele Cartier General, erau trimise Direcției de statistică. În anul 1918, prin intermediul Crucii Roșii Internaționale, au fost întocmite liste cu numele a peste 135 000 de prizonieri români capturați de armatele inamice (81 540 în Germania, 33 975 în Austro-Ungaria, 13 590 în Bulgaria și 6 795 în Turcia). Pe teritoriul ocupat, listele cu prizonieri cuprindeau 51 783 de nume. În același an, datele consemnate în actele oficiale erau următoarele: 1 285 000 – mobilizați; 161 408 – prizonieri; 90 379 – răniți; 255 300 – morți și dispăruți. Analizele ulterioare au stabilit că numărul prizonierilor era următorul: în Germania – 147 891; Austro-Ungaria – 51 000; Bulgaria – 25 000; Turcia – 6 000. În baza Convenției încheiate de către statul român cu țările inamice (23 martie 1918), a început schimbul de prizonieri cu Puterile Centrale. Până în luna iulie 1918, conform datelor provenite de la Direcția de Statistică, evidența românilor repatriați arăta astfel: Germania – 1 661 ofițeri, 3 697 trupă; Bulgaria – 729 ofițeri, 11 000 trupă; Turcia – 6 ofițeri, 1 000 trupă; Austro-Ungaria – 472 de ofițeri, 3 392 trupă. După încheierea războiului, începând cu anul 1919, au

Țin însă să adaug un lucru pe care l-am spus la Cameră. Legenda care vrea să creadă că Polonia a fost împinsă în acțiunea ei este absolut falsă, toată lumea i-a dat sfatul să aștepte întâi atacul, căci polonezii așa explică, că ei știau că vor fi atacați în luna mai, că au dovezi că erau să fie atacați și că cea mai bună apărare era să ia ofensiva în loc, să stea în defensivă. iar toate statele le ziceau: este un mare avantaj în lume să ai opinia publică cu tine și opinia publică din toate țările este pacifistă. Prin urmare, dacă avantaj strategic ar fi să previi un atac, este un mare dezavantaj politic și este mai bine să-ți sacrifici avantajul strategic avantajului politic. Acesta este adevărul absolut. Când Polonia a fost bătută și a făcut apel la ajutor, ce i s-a răspuns? I s-a răspuns de Englitera. Voi cere Republicii Sovietelor armistițiul, în același timp îți fac cunoscut frontierele pe baza drepturilor pe care le am din art. 89; vom discuta din nou chestiunea Galiției orientale și propun o conferință la Londra, la care să ia parte și statele limitrofe și în care state erau Finlanda, apoi Letonia și Lituania. În același timp, după ce a făcut această comunicare la Moscova, guvernul englez ni s-a adresat și nouă și ne-a întrebat: „În ipoteza în care Republica Sovietelor ar accepta Conferința de la Londra, României i-ar conveni să ia și dânsa parte la aceste tratări de pace, ori România preferă să rămână afară?”. Am primit comunicarea la ora 6; la ora 7 deja am trimis răspunsul că da, România primește, în această ipoteză, să ia și ea parte la acele tratări. Pentru ce nu am spus-o până astăzi? Fiindcă de abia de două zile sper că Republica Sovietelor va accepta Conferința de la Londra¹³⁹

activat 11 misiuni militare românești care se ocupau de problemele referitoare la repatrierea prizonierilor. În ceea ce privește operațiunea de repatriere a prizonierilor internați în Rusia, aceasta a trebuit regândită începând cu anul 1918. Statele care au avut prizonieri în Rusia au fost obligate, din anul 1919, să înceapă negocierile cu noua putere sovietică de la Moscova, fie direct, fie prin intermediul altor state sau organisme internaționale (Comitetul Internațional al Crucii Roșii, Societatea Națiunilor). Prizonierii de război erau răspândiți în teritorii care, din punct de vedere politic, nu aveau legături unule cu celălalt: China, Siberia Centrală și Siberia Orientală. Mulți dintre aceștia lucrau ca muncitori în mine sau prin sate, la particulari, întemeindu-și propriile gospodării și familii. Procedura de strângere a prizonierilor de război s-a făcut prin intermediul unor centre de triaj din Cita, Mandjuria, Harbin, Khabarovsk. Acestea îi trimiteau spre Vladivostok, și de aici în țară. Numărul corect al prizonierilor români a fost multă vreme incert, deoarece listele sosite la Marele Cartier General erau nesistematizate și alcătuite sumar. Repatrierea prizonierilor a fost una dintre problemele aduse în discuție la Conferința de Pace de la Paris. Pe lângă Secretariatul General al Conferinței de Pace s-a înființat o Comisie specială, care urma să se ocupe de toate chestiunile privitoare la prizonierii aliați. Alte organisme care s-au implicat direct în activitatea de repatriere au fost Comitetul Internațional al Crucii Roșii și Înalțul Comisariat al Societății Națiunilor. De asemenea, în fiecare dintre statele participante la război s-au constituit comisii de repatriere, al căror obiectiv era legat de coordonarea repatrierii prizonierilor de război și a internaților civili. Bogdan Negoi, *România și lagărele de prizonieri în timpul Primului Război Mondial* (teză de doctorat); accesat online la adresa http://cis01.central.ucv.ro/upload/lucrari_dr/425_rez-ro.pdf (27 martie 2014).

¹³⁹ După semnarea tratatelor de pace de la Versailles, Saint Germain en Laye, Neuilly sur Seine, Trianon și Sèvres, s-au desfășurat la Londra, în perioada februarie – martie 1921 și martie 1922, câteva întâlniri diplomatice care au urmărit salvarea Tratatului de la Sèvres, încheiat între Puterile Aliate și Asociate și Turcia sau semnarea unui nou tratat de pace, care să acorde anumite concesiuni Turciei. Tratatul de la Sèvres a avut clauze deosebit de grele (Imperiul Otoman a fost deposedat de trei părți din teritoriul său, fiind lipsit de drepturile unui stat suveran), din cauza cărora nu a fost aplicat în Turcia, care, în anul 1922, s-a proclamat republică. La 24 iulie 1923, a fost semnat un nou tratat de pace cu Turcia, la Lausanne, în urma anulării Tratatului de la Sèvres. Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 344.

și fiindcă eu încă nu m-am convins că se pot trata relațiile externe ale statelor cu radiogramme sau în Piața Teatrului, câtă vreme voi avea încrederea d-voastră și răspunderea situației, nu voi trata pe Piața Teatrului relațiile externe ale României. [...]

Doctrina aceea că în lupta uriașă din care se hotărî de soarta lumii – și d-voastră, mai ales, ar trebui să știți că dacă învingeau Puterile Centrale era reacțiunea așezată pe multă vreme pretutindeni, că în lupta întreprinsă de Germania în contra libertății popoarelor, România ar fi putut să fie singura care să stea numai să se îmbogățească din suferințele altora și să profite, la împrejurări, dintr-o parte sau din alta; această doctrină am considerat-o nedemnă pentru numele meu, am luptat contra ei și aș lupta și astăzi contra ei, da, aceasta este adevărat. Și astăzi, repet că poporul român s-a luptat pentru două lucruri: pentru unitatea lui națională, chestiunea noastră, și pentru triumful dreptății în lume, chestiunea universală. [...] Hotarele de azi nu ar fi venit niciodată unui popor care ar fi fost singurul care nu ar fi fost în stare să tragă și el sabia în ceasul unic din viața lui istorică în care avea posibilitatea să răpună pe vrăjmașul de o mie de ani.

Acum, d-lor, vin la lucruri mai mici. Am fost întrebat dacă în Bucovina există Constituție. Cum să nu existe!

George Grigorovici: Nu există, nu s-a hotărât nimic.

Take Ionescu: Dar nu este nevoie de hotărâri. Regatul Român, când a încorporat Bucovina, nu era un islaz african, era un stat organizat.

George Grigorovici: Cel puțin atât cât înțelegeți d-voastră această chestiune o înțeleg și eu. Aici este chițibușărie diplomatică, pe care nu o primesc.

Take Ionescu: În ziua când s-a făcut unirea cu România, toate provinciile unite au intrat sub Constituția statului român. Așa s-a întâmplat și în Italia, când s-au unit diferitele provincii. Toate provinciile au intrat sub Constituția statului sard, Constituție care încă nu s-a modificat; la noi nu se va modifica. Fiecare provincie care s-a unit cu România nu s-a unit cu neantul, ci cu un stat care are o Constituție, Constituție care se întinde, de drept, și asupra celorlalte părți unite. Constituția noastră stăpânește întregul teritoriu al statului român, în toate fruntariile lui, inclusiv Bucovina, Ardealul și Basarabia.

George Grigorovici: Luăm la cunoștință și cerem și consecințele legale, pentru că această Constituție nu se aplică la țările alipite.

Take Ionescu: Aceasta ar fi o altă chestiune, o chestie de abuz, nu o chestie de drept. Acum, d-lor, despre lucruri care se vor fi petrecând în Bucovina nu este locul să discutăm acum, se poate veni oricând cu ele, dar de chestiunea drepturilor minorităților, de care au vorbit amândoi oratorii, sunt dator să zic câteva cuvinte. D-lor, de unde a ieșit ideea de a se pune în tratat garantarea drepturilor minorităților, căci în realitate nu este în acest tratat nimic mai mult decât în hotărârea noastră de la Alba Iulia? De unde a ieșit ideea că acestea să se transforme în drept internațional, în loc de drept intern? Căci vedeți că nu se aplică numai nouă, ci la opt state, cinci victorioase și trei învinse. Aceste opt state reprezentau, desigur, o influență în lume. Eu cred că dacă cele cinci state victorioase ar fi avut inteligența, la prima lor întâlnire, să se prezinte unite dinaintea conferinței, nu s-ar fi scris niciodată Tratatul asupra drepturilor minorităților. Am convingerea adâncă și nu poate nimeni să o scoată din

mine. Aceste state au dus egoismul lor național mai departe decât trebuie și în loc să facă bloc înainte de a începe conferința și să prezinte un front unic, care ar fi făcut ca și în chestia despăgubirilor¹⁴⁰ să avem o altă dezlegare și în o mulțime

¹⁴⁰ După încheierea Primului Război Mondial, problema reparațiilor și a despăgubirilor de război a stat în atenția statelor europene, care au participat la negocieri pe această temă între anii 1920 și 1932. Poziția României a fost exprimată încă din aprilie 1919, când C. Danielopol a cerut ca statelor agresoare să li se impună, prin prevederi ale tratatelor de pace, plata contravalorii tezaurului depus la Moscova. Această cerere a fost respinsă. De asemenea, au fost emise două Decrete-legi referitoare la constatarea și evaluarea despăgubirilor de război (nr. 1 656/28 aprilie 1919) și la înființarea Serviciului despăgubirilor de război (nr. 1852/12 mai 1919). În ceea ce privește despăgubirile de război, tratatele de pace încheiate cu Austria și Germania nu au stabilit suma totală a acestora și nici cotele ce se cuveneau diferitelor țări, printre care și România. Aceste chestiuni au fost reglementate de către o comisie interaliată, Comisia Reparațiilor, formată din reprezentanții S.U.A., Angliei, Franței, Italiei și Belgiei, care nu a luat în considerație interesele României. În privința Austriei, Tratatul de Pace conținea prevederi referitoare la obligativitatea statelor nou formate sau reintegrite de a prelua o cotă-parte din datoria publică a acestei țări, fără a fixa valoarea globală a despăgubirilor, cota-parte, termenul și modalitățile de plată, acestea urmând a fi stabilite de către Comisia Reparațiilor. România trebuia să preia 500 de milioane coroane aur din datoria fostei Monarhii Habsburgice și să plătească un miliard coroane aur reprezentând contravaloarea bunurilor statului austriac și maghiar rămase pe teritoriul Bucovinei și al Transilvaniei. „Cota de eliberare” a fost fixată la 230 de milioane franci. Deși România a avut pierderi de 72 de miliarde de lei aur, Comisia Reparațiilor i-a recunoscut doar 31 de miliarde. Aceasta a fixat drept cotă-parte a datoriei publice a României față de Austria suma de 4 637 200 de coroane și 35 814 374 de mărci. De asemenea, țării noastre i-a fost repartizată, din datoria austriacă, suma de 4 995 300 de coroane. La 28 august/10 septembrie 1919, a fost semnat, la Saint-Germain, un „Aranjament” privitor la cheltuielile de eliberare a teritoriilor fostei Monarhii Austro-Ungare, potrivit căruia România, alături de Polonia, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, trebuia să plătească sume al căror total nu trecea de 1,5 miliarde franci aur. Un alt acord („Aranjament internațional”), la care au aderat România și Austria, încheiat la 17/30 iunie 1920, la Berna, se referea la conservarea și restabilirea drepturilor de proprietate industrială afectate de Primul Război Mondial. Prin Acordul de la Spa (3/16 iulie 1920), țării noastre i s-a atribuit cota doar de 1% din totalul reparațiilor germane; de asemenea, România trebuia să primească 10,55% din reparațiile orientale, exigibile de la Austria, Ungaria și Bulgaria, însă obligațiile acestor țări au fost amânate pentru o perioadă de 20 de ani. O altă etapă în procesul soluționării problemei despăgubirilor de război a fost cea a Conferinței de la Viena, din 19 martie 1923, care stabilea modalitățile prin care fiecare stat succesor trebuia să achite cota ce i se cuvenea. Guvernul român a emis o declarație, în care afirma că „înțelege ca obligațiile fostelor state inamice, stabilite prin tratate, să fie executate în prealabil celor puse în sarcina aliaților”, refuzând semnarea protocolului. Nu a fost semnat nici protocolul care prevedea formarea unei Case comune a detentorilor de rente austriece și ungare, încheiat la Conferința de la Innsbruck (23–29 iunie 1923). În cadrul Conferinței statelor moștenitoare ale fostului Imperiu (Viena, 28 ianuarie – 3 februarie 1924) s-a hotărât ca România să primească 5 254 958 coroane aur, reprezentând ultimul avans din cota ce i se cuvenea pentru coroanele schimbate. De la Banca austro-ungară în lichidare, statul român a mai primit suma de 54 milioane coroane aur. Pe baza acordului încheiat la 14 martie 1922, România trebuia să mai primească încă 10 milioane coroane aur. La Conferința de la Paris (23–24 iunie 1924), unde România a refuzat din nou semnarea actului final, Austria a primit un moratoriu de 20 de ani pentru plata datoriei de război, din care 10,55% reveneau României, care avea de plătit 17 286 300 de mii de lei datorii și de primit doar 5 615 000 mii lei. În anul 1925, s-a încheiat o convenție între România și Austria pentru reglementarea datoriei și creanțelor în coroane austro-ungare, datoriile urmând a se plăti la cursul de 50 de lei pentru 100 de coroane. Acorduri privitoare la problema despăgubirilor de război s-au semnat și în anii 1924 (Planul Dawes), 1929 (Planul Young), 1930 (Conferința de la Haga). Ultima conferință în care s-a abordat această problemă a fost cea desfășurată la Lausanne (16 iunie – 22 iulie 1932). Analizând toate aceste acorduri, constatăm faptul că România nu a primit din partea niciunuia dintre statele inamice suma integrală a

altele, s-au înfățișat în luptă unele cu altele, deci slabe. A cui e vina? Nu este momentul să discut acum. Faptul rămâne că am venit despărțiți și, venind despărțiți în alte chestiuni, degeaba am fost uniți în una singură. Trebuia să fim uniți pe toate chestiunile și trebuia să ne prezentăm ca o mare putere, căci uniți prezentăm o putere mai mare decât unele din statele care tratau despre noi. Când se va face vreodată procesul integral al modului cum România a fost reprezentată la Conferință, cred că am să dovedesc, așa încât să fie convins și cel mai recalitrant că am toată dreptatea. [...]

Din aceste preocupări a ieșit acest tratat [al minorităților]. [...] Știți care e cel mai bun mijloc de a evita clauzele acestui tratat să ni se aplice? Așteptând ceasul când se va modifica, căci sunt de părerea d-lui Grigorovici, vor veni modificări, nu se poate să nu vină modificări în Liga Națiunilor. Totul este ca noi să știm să ne purtăm cu naționalitățile, așa încât să nu dăm ocazia la plângeri legitime.

George Grigorovici: Cu părere de rău, s-a dat ocazie.

Take Ionescu: Plângeri pot să fie, plângeri legitime să nu fie. Noi am devenit un stat, care nu mai este un stat național unitar. Avem un număr însemnat de naționalități.

Ion Nistor: Aici greșiți, d-le ministru.

Take Ionescu: Pot eu să uit că sunt un milion și jumătate de unguri în România? Vedeți, d-le Nistor, în întreruperea dumitale văd sămânța din care poate să iasă recursuri la Liga Națiunilor.

Ion Nistor: Aceasta înseamnă austrizarea României. Faceți o Austrie atunci, nu o Românie.

Take Ionescu: D-lor, avem bulgari, avem unguri, avem șvabi. Care este datoria noastră? Să executăm cinstit, atât actul de la Alba Iulia, cât și Tratatul de Pace.

Ion Nistor: Vorbesc de unitatea etnică a statului.

Take Ionescu: Unitate etnică? Fiecare cetățean al statului este român. Dar credeți d-voastră că un om serios își face iluzie că acești cetățeni noi au devenit români de ieri până azi, români de aceeași calitate de românism ca d-l Grigorovici, ca d-l Nistor ori ca mine? Dar este posibil lucrul acesta? Acești oameni au devenit de drept cetățeni români. Și această operă, d-lor, nu este prea ușoară, este chiar foarte grea, fiindcă această operă cere buna credință și de la unii și de la alții; când este vorba de concordie, nu se poate numai dintr-o parte, trebuie să vină din ambele părți. [...]

Ședința Senatului din 25 martie 1921¹⁴¹

[Comunicare despre înfăptuirea reformei agrare]

D-lor, am dorit să vorbesc și eu asupra reformei agrare, pentru că sunt reprezentantul clasei muncitoare. Eu cred că ar fi fost îndeobște de dorit ca în toată această legiferare, fiecare din[tre] oratori să vorbească, nu în numele său personal, ci în numele clasei a[le] cărei interese [le] reprezintă. Aceasta, pentru că ceea ce ne

despăgubirilor ce i se cuveneau. În timp, datoria acesteia a crescut, iar creanțele asupra foștilor inamici s-au redus – creanțele germane au fost diminuate, iar cele ale Austriei, Ungariei și Bulgariei au fost, în mod repetat, eșalonate. D.S., M.O., nr. 107, 6 august 1921, p. 2742; Florin Șinca, *Relații româno-austriece (1918–1938)*. București, RCR Editorial, 2013, p. 56–62; Emil Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919–1932). Activitatea diplomației românești în problema reparațiilor de război (contribuții)*. Iași, Editura Junimea, 1976.

¹⁴¹ D.S., M.O., nr. 55, 7 aprilie 1921, p. 987–990.

preocupă este o chestiune care, după cum foarte bine a zis d-l [N.] Lahovari, reprezintă interesul național al întregii societăți în care trăim. Sub acest raport, îmi permit să fac o scurtă critică asupra celor ce s-au vorbit aici¹⁴².

D-lor, noi vedem toată reforma agrară ca o achitare a unei revoluții câștigate. Nu este adevărat că aici ar fi la mijloc numai prețul pământului sau o conveniență față de țărani sau de boieri; aici este vorba să se plătească socoteala revoluției câștigate de țărani, căci nu importă dacă revoluția a făcut-o țăranul rus sau român. Oricum ar fi, tot țăranul a făcut-o și a câștigat-o.

D-lor, noi am intrat astăzi, după cum a spus mitropolitul [Miron] Cristea, în termeni frumoși, scurți și preciși, în zodia țăranului. Știți d-voastre ce înseamnă aceasta? Termenul e luat din limba veche moldovenească și înseamnă în epoca țărănească a evoluției. Țăranii, nu numai că vor avea de acum pământ, ci ei sunt aceia care, de aici înainte, vor dicta. D-lor, în afară de dictatură, nu există nicio altă stăpânire în vremea capitalistă de azi. Degeaba ați voi să spuneți că la d-voastră nu există dictatură; există o dictatură nemiloasă, o dictatură cu armele și prin majoritatea parlamentară, care astăzi ar trebui, de fapt, să fie majoritatea țărănească.

Nu uitați ca la 1916, când ați făgăduit pământ țăranilor, ați făgăduit, în același timp, și votul universal și egal. Nici nu mai trebuia, deci, să vorbiți de pământ prin faptul că, dându-le votul universal, pământul aveau să și-l ia țărani singuri, pe baza dictaturii majorității, care după drept este a lor. Ceea ce mi se pare însă ciudat, este că astăzi ați început să vă răzgândiți și să vă întrebați: Ce-am făcut? De ce am făgăduit? Să încercăm să luăm înapoi, dacă nu tot, cel puțin jumătate, dacă nu jumătate, cel puțin un sfert, dar ceva să luăm înapoi. D-lor, bine ați făcut că ați făgăduit și ar fi fost și mai cuminte dacă v-ați ține de cuvânt.

A prevedea evoluția, adică ceea ce zicem noi „zodia țăranului” și a o preveni prin reforme, înseamnă a evita revoluția și a evita revoluția înseamnă a aduce fericire țării. Aș fi așteptat de la clasa boierească română, care cu atâta mândrie vorbește de cultura ei deosebită, mai multă pricepere pentru toate lucrurile acestea. În schimb, vedem însă un egoism de clasă respingător. Ni se vorbește de câteva spirite superioare, ieșite din această clasă, dar câte mii de genii ale țărânimii noastre nu s-au stins timp de secole, din prima zi sau după câțiva ani, fără să ajungă la dezvoltare din cauza acestei clase boierești, de fapt, parazitare din punct de vedere național, economic, social. Vorbesc, se înțelege, de clasă, nu de inși. Căci am prieteni între fiii de boieri cu însușiri nobile, care au evoluat până la socialism și am toată stima față de ei. D-l Lahovari zice că [și] câțiva fii de boieri s-au dus în Occident, la Paris și au adus de acolo lumină. Dar vă întreb câți n-au fost acolo din țărânimе? Și din pricina cui? Și ne doare pe noi că țăranul român n-a putut să se cultive pentru a ridica nivelul cultural al întregului neam, ci a zăcut aici, în întunericul iobăgiei și, mai târziu, al neiobăgiei, care este partea cea mai rușinoasă din istoria neamului românesc. Mai bine, deci, să nu atingem trecutul dureros și rușinos!

De la clasa boierească, am zis, mă aștept la mai multă pricepere, căci eu văd în fiecare boier două însușiri. Boierul este proprietar, totdeauna, însă, și de obicei,

¹⁴² În ședința Senatului din 23 martie 1921 a fost prezentat Proiectul de lege relativ la Reforma agrară pentru Transilvania. Banat. Crișana și Maramureș. D.S., M.O., nr. 54, 3 aprilie 1921, p. 908-933.

om cult, trecut prin școli. Calitatea de proprietar mare este trecătoare; „zodia țăranilor” nu mai întârzie. Pe lângă calitatea aceasta trecătoare de proprietar, el este însă om cult și aceasta este valoarea lui. Acei naivi care se bucură că în Rusia au fost izgoniți din țară toți proprietarii mari, nu-și dau seama că odată cu boierul a fost izgonit și omul de valoare pentru orice țară, omul școlit. Și din Rusia au fost izgoniți vreo 40 000 de boieri. Vina, ce-i adevărat, este a boierilor, care au apăsător, alături de țarul tiran, capacul asupra cazanului clocotind timp prea lung. N-au vrut să înțeleagă rostul timpului și să deschidă drum liber evoluției. Astfel, au devenit jertfa nătângiei lor de clasă. Ar fi de dorit ca cel puțin boierii noștri să învețe din cele ce s-au întâmplat în Rusia.

Noi, socialiștii adevărați, căci nu sunt comunist, vedem în fiecare element cult al societății un element de mare valoare și, ca atare, el trebuie pus la locul lui. Chiar dacă a trecut „zodia boierilor” și a venit „zodia țăranului”, boierul trebuie să-și găsească și el locul potrivit în societate. Căci iată ce rost economic are, după noi, socialiștii, societatea omenească. Totul ce se produce în societatea noastră, se produce de mulțimea muncitoare de la orașe și sate. Ar trebui, deci, ca aceea ce este produs de toți să fie produs și spre binele tuturor. Însă azi nu este așa. Din contra, cei ce nu muncesc consumă partea cea mai mare a produselor, iar cei producători sunt goi și flămânzi. Pe vecie, însă, nu va fi așa. După „zodia țăranilor”, care înseamnă că țăranii reclamă partea lor din producția obștească, va veni „zodia muncitorilor de la orașe și sate” și atunci abia va fi dreptate pe pământ. Și timpul acesta va veni mai curând decât se crede.

Socialiștii români și-au alcătuit și ei un program agrar, în conferința lor din 1919¹⁴³. El prevede ca întregul pământ să fie dat în folosința țăranimii, iar proprietarilor mari să li se plătească o rentă pe viață, alta nimic. Eu nu sunt amic al rentei doar pentru acei boieri care ar avea altă profesiune decât cultivarea pământului. Mai potrivit ar fi dacă renta aceasta s-ar da în pământ, lăsându-li-se boierilor expropriați o moșioară, care ar putea să îndeplinească toate trebuințele lor de oameni muncitori. Căci va veni timpul când țăranul va avea aceleași trebuințe cum le are boierul și trebuie să înceteze odată mentalitatea aceea nenorocită că boierul crede că el pe veci trebuie să consume mai mult decât țăranul. Echilibrul acesta de consumație, acesta este totul, el înseamnă progresul social. De aceea se vorbește de luxul țăranului, de trebuințele lui, care trebuie să crească, să înainteze, să devină și el om ca tot omul, îndeștulat și cult. Atunci, ce scop urmărește boierul, cedând șapte miliarde pentru pământul expropriat? El, prin aceasta, zice: cum am trăit până acum, așa o să trăiesc în veci. Dați-mi bani gata, dacă nu pământ, ca să trăiesc ca și mai înainte, căci nu cedez nici cât negrul sub unghie. Or, ce înseamnă aceasta – dacă am zis că tot ce se produce este al tuturor? Înseamnă că vreți iar partea cea

¹⁴³ Conferința națională a mișcării socialiste din 23–26 mai 1919 a adoptat o serie de programe care atestă, așa cum arată Nicolae Jurca, „vocația constructivă” a social-democraților. Aceștia au propus soluții concrete la problemele ce se ridicau în fața societății românești după realizarea unirii din anul 1918, vizând înnoirea și modernizarea acesteia. Extinderea votului universal și asupra femeilor și militarilor și ridicarea plafonului de vârstă al votanților de la 21 la 18 ani, dezvoltarea industrială a țării, ca o condiție a progresului economic, social și cultural, problema agrar-țăranescă, problemele sociale, dezvoltarea și democratizarea învățământului sunt câteva dintre punctele care se regăseseră în programele socialiștilor. Nicolae Jurca, *op. cit.*, p. 113–114.

mare pentru puțini și partea cea mică din producție pentru cei mulți. Așadar, mizeria să domnească pentru toți cei mulți, ca și mai înainte! Vreți ca partea cea mare a producției din țară s-o consumați d-voastre? Ba, mai mult decât atât, vreți să puneți la bănci, pentru urmașii d-voastre, dacă nu o puteți mânca toată și muncitorii, funcționarii și toți intelectualii să trăiască în mizerie mai departe, ca și până acum! Acesta este gândul real care zace la baza opunerii [pe] care o faceți aici la reforma agrară [așa] cum o înțelegem noi. Și această opunere nu trebuie să reușească, pentru că atunci reacțiunea ar înfrânge spiritul revoluționar, care zace la baza acestei reforme, spirit revoluționar care era la început, când s-a făgăduit țăranilor pământul [care] trebuie să rămână în reforma agrară, căci altminteri, cum am mai zis și în secțiune, el va trece din reforma agrară în mințile țăranilor și atunci va fi vai de voi! Atunci parfumul acela moscovit de care d-ta de temi, d-le Lahovari și-l numești parfum, de fapt el, însă, este miros de cadavre, va veni. [...] Acestea sunt prevederi, căci nu am niciun interes să văd revoluția. Eu vreau să văd oameni cumiți, care evită revoluția și am crezut că neamul românesc, mai cuminte decât multe alte neamuri, cum spune cu mândrie, va face aceasta.

Reforma agrară socialistă însă nu se poate face, pentru că nu suntem noi la putere. S-a făcut în Georgia, unde social-democrații, având puterea, au putut-o face. Acolo s-a luat întreg pământul de la boieri și nu li s-a lăsat decât casa și gospodăria, cu atât pământ cât pot munci pentru a trăi în tihnă și cât un funcționar ar fi fericit să aibă astăzi, căci ar putea trăi mai bine decât cu salariul [pe] care îl plățiți astăzi în valuta voastră mizerabilă. S-a luat, dar, totul în Georgia și este un popor cuminte, căci s-a mulțumit cu aceasta fără să se răzbune. Au intrat acum bolșevici în Georgia, nu știu cum va fi acum, dacă se respectă reforma agrară făcută de georgieni sau ba. Noi nu putem face [ceea] ce au făcut georgienii. De ce? Pentru că nu am intrat în „zodia muncitorilor”; vom face-o, fără îndoială și nu va fi așa dureroasă, pentru că nivelul cultural va fi înalt, egalitatea economică mai dezvoltată, înțelepciunea și dorul de muncă al urmașilor boierilor de azi mai mare. Noi, așadar, nu avem majoritatea, nu putem face reforma socialistă, nu mai vorbim deci de ea.

Tendințele social-democraților se împart în două: ceea ce este posibil să se înfăptuiască când vin la putere și sfatul [pe] care îl dau ei, ca element care trăiește, statului capitalist și burghez de astăzi, interesului obștimii, populației întregi a nației din care face parte. Și iată, dacă vorbim din acest punct de vedere, vă spunem următoarele. D-voastră ați convenit, majoritate și opoziție, să dați pământ țăranilor, pe prețul care rezultă din arendă înmulțit cu 20. Ați convenit. Nu am ce face. Aveți puterea să conveniți. Ați reușit să conveniți și să hotărâți. Dar dacă ați hotărât odată acest lucru, nu mai încape nicio discuție că boierul nu poate să capete mai mult decât plătește țăranul. Țăranul plătește atât, fiindcă d-voastre ați ținut seama că nu va plăti mai mult, fiindcă d-voastre ați ținut seama că sunteți aleși de țărani, nu fiindcă v-ați gândit că este drept sau nedrept. Este incomensurabil ceea ce este drept și nedrept.

„Dreptate” și „despăgubire dreaptă” sunt noțiuni care se schimbă veșnic, după evoluția economică a lumii. Nu știm [ceea] ce este drept și [ceea] ce este nedrept pentru fiecare timp și popor. Știm că d-voastre sunteți aleși de țărani și vă temeți să le puneți o sarcină mai mare decât arenda înmulțită cu 20. S-a sfârșit! Ciudat, însă, că sunt aleși de țărani oameni care sunt boieri! Cum s-a făcut lucrul acesta nu

înțeleg! Având, odată, votul universal, nu trebuia să se întâmple lucrul acesta. Nu zic că un fiu de boier nu ar putea fi ales, dar aceasta în baza unui program. A trebuit să se lege cu făgăduință când a fost ales și făgăduința întregă s-a dat în anul 1916. Partidul Poporului se face că și el respectă făgăduința aceasta. Dovadă că și el nu cutează să ia pe față mai mult de la țărani decât arenda înmulțită cu 20. Dar cine sunt acei oameni care, pe din dos, cer ca boierilor să [li] se plătească despăgubire de 40 ori arenda? Și din banii cui, dacă nu iarăși ai țăranilor și pe deasupra și ai orășenilor. Și nu numai ai celor din România Veche, dar și din Bucovina, Ardeal și Basarabia. Se poate un lucru ca acesta? Atunci, cum găesc oameni de aceștia și nu sunt dați afară din Partidul Poporului? Oamenii aceștia care cutează să zică că vor să facă din expropriere o afacere? Exproprierea și despăgubirea n-au nimic de-a face cu cumpărarea și prețul.

Exproprierea și despăgubirea sunt noțiuni revoluționare, ele se fac la acel moment când se deposedează o clasă întreagă în mod silit. Ce revoluție cuminte este aceasta făcută de un corp legiuitor? D-voastră vorbiți tot timpul de cumpărare și vânzare și de preț și de afaceri grase. Elementele acestea ar trebui excluse dintr-un partid care pretinde că este Partidul Poporului, partidul țăranilor. Dacă este așa, dați-mi voie să fac și eu o propunere și să o concretizez. Având înaintea noastră faptul că ați convenit ca țăranul să plătească arenda regională înmulțită cu 20, nu aveți alta de făcut decât banii aceștia încasați de la țărani să-i dați la boieri. Mai mult, niciun ban! Nu din cauză de răutate, ci din cauză de rațiune și utilitate națională. S-au adus aici statistici și s-a arătat că țăranul are să fie atât de încărcat cu datorii, încât nu are să fie în stare să ducă viața de gospodar burghez țărănesc. Iar starea care va rezulta din faptul acesta va ține și mai departe în mizerie însemnată pe funcționari, pe muncitori, pe lucrătorii de la orașe și sate. De ce? Pentru că pâinea are să fie scumpă și mai departe. Și pâinea are să rămână scumpă, dacă veți încărca pe țăran cu astfel de prețuri și despăgubiri de pământ și îl veți pune pe el și celelalte mase largi de muncitori la dări grele pentru a plăti cele 30 milioane de datorii. Noi nu avem însă niciun interes ca și boierul să umble cu renta amortizabilă în 50 ani de la o bancă la alta, cerșind credit. N-avem niciun interes! Trăind în statul capitalist, avem cu totul alt interes. De banii încasați de proprietarii aceștia avem nevoie, pentru ca să se facă cu ei industrie, să producă; și avem interesul acesta, cu toate că suntem socialiști.

Dacă am învinge, ca socialiști, atunci am avea altă socoteală, căci statul ia atunci asupra sa producția viitoare. Dar acum avem nevoie de capital disponibil. Este egoismul clasei muncitoare și al societății întregi, care împunge într-acolo. Și întrebăm: de ce se amestecă un element atât de străin și boierilor și țăranilor în toată chestiunea aceasta de reformă agrară, adică băncile. Ce caută băncile în chestiunea aceasta? Știm noi ce caută. Știm duplicitatea multora dintre acei care reprezintă pe boieri; de multe ori aceștia sunt reprezentanți și ai boierimii și ai băncilor. Sunt partide și persoane care au tot interesul să favorizeze în afaceri aceste bănci, mai mult decât orice, căci boierul cu renta aceasta amortizabilă va umbla din bancă în bancă să se împrumute cu bani. Banca ce o să facă? Îl va împrumuta, pe camăta aceasta oribilă din România de astăzi, nemaipomenită în toată Europa, de 20 la sută, plus doi la sută comision. Aceasta înseamnă că acest capital găsit de proprietar are să fie foarte scump, cum și pământul pe care țăranul

il capătă are să fie scump. Încât, nu numai alimentele vor fi scumpe, dar și produsele industriale vor fi scumpe, pentru că industriile făcute de boieri, de noii capitaliști de astăzi, vor fi făcute cu rentă, care se lombardează [a depune efecte publice, obiecte de valoare, ca și garanție pentru un împrumut] de atâta greutate. Nu avem, dar, niciun interes ca boierii să umble de la bancă la bancă, punând zălog renta pe o camătă mare, iar băncile să facă afaceri de miliarde în urma reformei agrare.

Trebuie să eliminăm elementul acesta periculos. Atunci, însă, avem nevoie de bani gata, cu care să plătim pe boieri. Rezultă, mai departe, dându-le bani gata, că boierii nu vor mai cere de la noi să le dăm sumele mari de care se vorbește și se vor mulțumi cu mai puțin decât ați hotărât să luați de la țărani. Oricare boier cuminte, fiindcă sunt și boieri proști, care nu știu să facă alta decât să consume rentele, fiecare boier cuminte va zice: cu acești bani pot să fac industrie și în cinci, zece ani am aceeași sumă pe care aș fi căpătat-o cu această problematică și nenorocită rentă amortizabilă în 50 de ani. Banii gata îi avem, nu este adevărat că nu-i avem. Citiți reforma financiară a d-lui ministru de Finanțe [Nicolae Titulescu]¹⁴⁴ și veți vedea că îi avem. Dacă impunem averile de la o sută de mii [de] lei în sus în mod progresiv, scoatem sumele necesare ca să plătim pe proprietari imediat și, odată boierii plătiți, am făcut reforma agrară și nu ne mai rămâne decât să încasăm de la țărani prețul pământului, fără nicio dobândă. Și atunci sumele acestea ne vin înapoi ca un dar dumnezeiesc, pentru că ne vin fără împrumut în mod sigur și putem să-i întrebuințăm pentru îmbunătățirea căilor ferate, repararea podurilor, reclădirea celor distruse de război, construcția localurilor de școală și câte altele.

Veți zice: sunt un fel de vrajă acelea de care ne vorbești. Nu, d-lor, nu este nicio vrajă. Lucrurile ce le spun sunt realizabile, dacă aveți bunăvoință și dacă sunt serioase și sincere vorbele d-voastre despre binele societății și al națiunii. Reforma, așa cum o propun eu, este în binele societății. Ea nu frustrează pe nimeni, ea ia bani de la țărani și îi dă boierilor, cărora le face bine, pentru că le dă bani gata. Credeți d-voastre că dacă vom trăi, țăraniii vor alege mai departe tot pe d-l Lahovari? Va veni momentul de față în care țăranul n-o să se mai lase terorizat! Va veni o Cameră care să zică: ce îmi pasă mie ce au făcut boierii? Ce îmi pasă mie de renta lor? Ce veți face atunci cu ea? Veți arunca-o pe foc! Alegeți, dar, ceea ce vă spune socialistul și dați pământul pe bani puțini, dar pe bani gata, căci altfel ușor vă veți expune la neplăceri.

Prin hotărârea majorității de a da boierilor din banii întregului popor de două ori atâta decât scoateți de la țărani, se agită și se ațâță țăranimea. Nu noi ațâțăm, ci d-voastre; eu însumi mă simt ațâțat prin faptul acesta, căci loviți în noi toți, în salariați, țărani, muncitori și orașeni. Spuneți că nu luați de la țărani, luați din dările obștești. Ce sunt însă dările obștești? Dările obștești sunt dări luate după spinarea majorității poporului din sate și orașe, după spinarea acelor care muncesc. Acestea sunt dările; altceva nici nu se poate să se înțeleagă prin dări, vorbească-se cum s-ar vorbi! Și aceste dări se vor încasa de la țărani, de la muncitori și de la funcționari. Aceștia sunt acei care muncesc și care produc și vor plăti sumele mari ce se vor acorda drept despăgubire proprietarilor. Cu ce drept se face acest lucru? Și, mai cu seamă, noi, bucovinenii, ardelenii, basarabenii să fim acei care să plătim pe boierii

¹⁴⁴ Vezi nota 100.

din Vechiul Regat? Și atunci, dacă este așa, socotesc că toate clasele sociale au dreptul să se opună la acest lucru și au acest drept pe baza votului obștesc, căci din punga acelor mulți și săraci se vor plăti aceste dări. Apoi, aceasta este o robie nouă, o iobăgie nouă! Se întreabă lumea și cu drept cuvânt: dar de ce să plătim noi?

De fapt, știm noi istoria, știm noi de unde s-a luat pământul și cum a venit în mâna boierilor, știm noi de vremea iobăgiei și neiobăgiei, cunoaștem, de asemenea, și valoarea mare a pământului, izvorâtă din munca țaranului și știm și ce au avut țaranii de pe urma muncii lor, depusă pe moșia boierilor. [Constantin] Dobrogeanu-Gherea o spune lămurit, el spune că țaranul n-a consumat în România Veche nici cinci bani pe zi, iar restul cine l-a încasat? L-au încasat boierii și l-au chefulit prin Paris, prin Monte Carlo, prin Nissa sau mai știu eu pe unde. Și acum, acești „ciocoi aduși de vânt”, cum zice [George] Coșbuc, vin astăzi să facă socoteala celor care au muncit cu sudoarea frunții lor pământul acesta sfânt și care au sângerat și tot săraci, lipiți pământului, au rămas. Ați citi, poate, și d-voastră *Socoteala ciocoiască* a lui [Alexandru] Vlahuță, în care se povestește că un oarecare Ion, după ce a muncit toată vara și toată toamna pământul boierului, acesta îl găsește la răfuială, că este încă dator pe anul viitor. Dar el a muncit cinstit și se miră că, cu toate că a trăit ca un câine și a muncit peste puterile lui, tot mai e și dator pe anul viitor. Se opune! Este imposibil. Se vede că boierul n-a făcut bine socoteala. Nevasta îl îndeamnă, de asemenea, să se opună și îi zice: „Omule, fii om, nu te lăsa, trebuie să fie o greșeală!”. Omul se duce din nou la boier și îi spune: „Cuconășule, fă din nou socoteala, poate, este o greșeală la mijloc, eu am muncit cinstit, din greu și fără odihnă!”. Și atunci boierul, drept orice răspuns, îl dă pe mâna vechilului [administratorul moșiei], el să-l „socotească”; acela însă îi trage o sfântă de bătaie, de-i rupe oasele! Iată socoteala ciocoiască! Apoi este frumoasă, vă place?

Dar ce-ați zice d-voastră dacă țaranul ar întoarce aceeași socoteală ciocoilor astăzi? Ce ați zice d-voastră dacă și la noi țaranul român ar face ca în țara rusească și ar zice boierilor: „Înapoi cu ce mi-ați luat pe nedrept până acum!”. Dar, d-lor, ne întrebăm: a înnebunit lumea aceasta? Vreți numaidecât „sânge, nu pământ”?! Nu vedeți că poeții d-voastre naționaliști, Coșbuc, Vlahuță și alții, s-au ocupat cu aceste chestiuni triste și au ajuns, unul la poezia *Noi vrem pământ* și altul la nuvela *Socoteala ciocoiască*. În acest moment, vreți d-voastre să se lichideze acest proces care există de veacuri între țărănime și nobilime? Fiți incredințați că țărănimea românească are mai multă noblețe în sufletul ei decât acei care i-au stors până acum ultima putere de vlagă! Dovadă că vă lasă pădurile și sute de hectare de pământ și vă dă încă și bani deasupra. Dacă veți vrea ca și de aici înainte să luați cât mai mult de la țărani, poate că veți reuși să luați, dar cu sânge. Și din sânge, sânge se va naște.

Eu sfârșesc numaidecât, căci nu mai am mult până să termin. Vă zic lucruri care mă dor și care sunt un fel de avertisment. Nu vedeți că românii încep să-și ia lumea în cap și emigrează din patria lor? Sunt și eu unul dintre aceia care sunt gata să plec[e] din țara aceasta, dacă mă siliți să plec! Sunt și eu unul dintre aceia care am plâns de bucurie când s-a făcut unirea, alături de boieri. Azi plângem de scârbă, văzând ce se petrece în țara aceasta, care n-are loc pentru aceia care îi vor binele, deoarece cuvântul lor nu-i ascultat. D-voastre nu vă plac oamenii de caracter, care spun adevărul, d-voastre vă plac acei fățarnici care vă spun cuvinte dulci, iar cei

care vă spun adevărul, îi numiți instigatori. Eu văd că se prepară o epocă de primenire și de câte ori se ridică un glas de român și zice: „Începeți ca să fiți cumiți, deschideți închisorile, dați vremii noi puțința să intre încet și lent în lumea de astăzi”, dacă zice un om astfel, i se spune: „Nu putem, noi cunoaștem numai forța și dictatura”. Sunt contra dictaturii, căci ne duce la revoluție și contrarevoluție. Numai democrația sinceră garantează o evoluție netulburată. Această dictatură, această veșnică înfricoșare și amenințare cu sabia în mână, ne aduce ecouri din Rusia! Este mentalitatea bolșevică burgheză. Dacă continuați cu mentalitatea aceasta, mie îmi pare rău, căci am mulți prieteni și printre boieri, prieteni buni din tinerețe, pe care îi iubesc. Când stăm de vorbă între patru ochi, ei dau din cap și consimt că nu suntem pe cale bună, ca indivizi, însă; ca [și] clasă, ei provoacă, ei nu vor să înțeleagă că a venit vremea țăranului.

S-a ridicat aici un domn care nu știu cum s-a făcut de a putut fi ales de țărani, d-l [N. P.] Romanescu. D-sa a spus: „D-lor, suntem creștini, dați boierilor ce este al lor, fiți creștini, adică dați milă pentru acești nenorociți de proprietari!”. Aceste cuvinte de „fiți creștini” îmi reamintesc o anecdotă rusească. Introducându-se un hoț într-o biserică ca să prade, s-a dus mai întâi la icoana Sfântului Nicolae și s-a rugat: „Sfinte Nicolae, dă-mi ajutor ca să pot izbuti să prăd odoarele Sfintei Maici!”. Așa a invocat și d-l Romanescu creștinismul pentru prada aceasta, care se face aici sub formă de despăgubire dreaptă. Să încetăm, d-lor, cu mentalitatea aceasta, căci atunci când am auzit vorbind așa pe d-l Romanescu, mi s-a părut că au ieșit strigoii din morminte.

De revoluția adevărat socialistă am părerea că ea nu va fi deloc sângeroasă. Dar ce se pregătește prin ațâțările celor de la putere este o revoluție de disperare și va fi strașnică, ca orice revoluție burgheză. N-am nicio parte la ea și nici nu doresc să stau în fruntea ei. N-a sosit încă „zodia muncitorilor maturi”! Întoarceți-vă, până mai este timp, din calea pe care ați apucat-o. Acesta este sfatul meu. Nu dați boierilor mai mult decât încasați de la țărani și renunțați la nefastele idei de a încărca cu dări pe săteni și orășeni, numai pentru a îmbogăți clasa boierească. Dacă veți asculta de sfatul meu, poate că veți merge spre o Românie Mare împăcată, dacă nu, veți merge spre o nenorocire mare națională, care nicicând nu va fi iertată.

Ședința Senatului din 6 aprilie 1921¹⁴⁵

[Comunicarea despre Proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere]

D-lor, nu pot să lipsesc de la discuția aceasta, pentru că legea de față nu este înființarea oficiilor de închiriere, ci este o lege prin care se legalizează exploatarea chiriașilor¹⁴⁶. Se cunoaște situația grea în care vă aflați. Ați voit să combateți exploatarea chiriașilor prin proprietari, totodată, însă să asigurați proprietarilor de case mari un profit mărit. Noi înțelegem foarte bine că d-voastră vă dați toată

¹⁴⁵ D.S., M.O., nr. 62, 24 aprilie 1921, p. 1158–1159.

¹⁴⁶ În Ședința Senatului din 6 aprilie 1921 a fost prezentat Proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere. D.S., M.O., nr. 62, 24 aprilie 1921, p. 1149–1153.

silința să ziceți că este un timp excepțional. Noi însă zicem că nu timpul este excepțional, ci că vremea merge spre evoluție mai repede și nu vă veți întoarce la vremurile normale niciodată.

Constantin Argetoianu: Să nu ajungem la despotism, ca în Rusia.

George Grigorovici: Da, aceasta ce faceți este începutul aceluiași despotism. D-voastră recunoașteți proprietatea particulară. D-voastră, prin legea aceasta, vă amestecați însă în proprietatea particulară și vă felicităm că vă amestecați, căci acesta este începutul sfârșitului sistemului capitalist. Tot așa înainte și veți ajunge acolo unde vă împingem și noi.

Nu este îndoială că toată chestiunea aceasta se va închide dacă vom proceda așa cum am procedat și în chestiunea agrară, adică la exproprierea clădirilor mari, menite închirierii. Noi vedem în fiecare proprietar de casă, care nu are casa sa pentru sine, ci pentru a exploata pe alții prin închiriere, un cămătar ca și în proprietarul de pământ care exploatează pe țărani. Atunci să expropriem pe toți acei care au case de închiriat. Nu înțeleg ce nevoie are un om să aibă numaidecât o casă de închiriat. O casă de închiriat? Dar aceasta nu este o profesiune cinstită, o muncă, ci este pur și simplu o trândăvie și înseamnă a trăi în mod necinstit din munca altuia. [...] Să muncească hoții, iar casă să fie expropriată! [...]

D-lor, cum să oprim specula? În materie de cămătărie ne opunem speculei, înființând case de economii obștești a[le] comunelor, a[le] statului care, dând bani pe o dobândă mai mică, înfrânează specula particularilor. Tot astfel ar trebui să procedăm și în cazul care ne preocupă. Dacă [noi] combatem specula cu mărfurile trebuincioase pentru traiul zilnic, dacă înființăm societăți de consumație, cooperative pentru ca să putem da mărfuri mai ieftine, așa și în cazul chiriilor ar trebui să ne gândim cum să combatem specula aceasta criminală. Putem să o combatem numai prin înființarea de cooperative pentru clădirea de case, prin case noi, clădite de comună, de orașe, de stat, mai cu seamă pentru acele elemente care trăiesc numai din munca minții sau a mâinilor. Pentru funcționari și pentru lucrători, toată legea aceasta nu are o altă însemnătate decât aceea că, pe viitor, funcționarii și muncitorii vor fi și mai mult exploatați de proprietarii caselor.

Eu aș fi înțeles ca pentru muncitorii aceștia să se fi dat dispoziția construirii de clădiri din banii obștești, iar chiria pentru casele acestea să fie ca în timp de pace sau să fi expropriat, în favoarea acestora, acele case care sunt subiecte de speculă oribilă, cum sunt hotelurile sau edificiile mari de exploatare. Dar la lucruri ca acestea nimeni nu s-a gândit.

Iuliu Dragomirescu: Și aceste locuințe să treacă în plină proprietate a muncitorilor sau numai în folosința lor?

George Grigorovici: Îmi este indiferent în mâna cui vor trece: treacă ele în stăpânirea unor cooperative sau în proprietatea statului ori a comunelor. Aceasta este indiferent, însă de toate aceste edificii să beneficieze muncitorii și funcționarii.

Iuliu Dragomirescu: După cum văd, d-voastră cereți socializarea.

George Grigorovici: Socializarea, etatizarea, cum veți vrea să o numiți. Țin să declar că, propriu-zis, nici eu nu sunt în contra oficiilor de închiriere. Ideea este

luată din Bucovina și s-a înfăptuit la cererea noastră, a social-democraților. S-a recunoscut prin aceasta că sunt paraziți în statul de astăzi și că în contra acestor paraziți ai societății trebuie să luptăm. Și dacă aceste oficii de închiriere sunt făcute în contra unor criminali de proprietari care exploatează pe cei mizeri și mulți, desigur că nu putem fi contra. Dar dacă, sub titlul de „oficii de închiriere”, se continuă a se menține mai departe această criminală exploatare, fără îndoială că suntem contra. Ori, d-lor, prin art. 3 al proiectului acestuia de lege pentru înființarea acestor oficii de închiriere¹⁴⁷ se fixează maximul de chirie ce vor trebui să plătească pe viitor acei care vor avea nevoie de locuințe. În redacția primă a proiectului, acest maximum de chirie este fixat la suma care reprezintă 6% asupra valorii ce avea imobilul la 1 august 1916 înmulțită cu cinci, iar în redactarea făcută de comitetul delegaților¹⁴⁸ s-a redus coeficientul acesta la trei. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că asupra acestui punct, după cum la legea agrară, asupra prețului cu care se va da pământ țăranilor, cârmuitorii noștri au voit să vină cât mai mult în avantajul proprietarilor. Aici zace buba! Altfel trebuie să te miri ce caută acest art. 3 într-o lege pentru înființarea oficiilor de închiriere. Oficiile de închiriere au menirea să apere interesele chiriașilor, nu acelea ale proprietarilor exploatare. Aceasta înseamnă că sub titlul acesta d-voastre voiți să exploatați pe funcționari și muncitori, ca aceștia să plătească de trei ori o chirie mai mare decât aceea pe care o plăteau înainte de 1 august 1916, iar în provincie, înainte de 1914. [...]

Art. 3, așadar, are o importanță hotărâtoare în legea aceasta. Și atunci, dacă legea aceasta schimbă în totul legiuirile existente la statele care au ieșit din prăbușirea Austriei, în care legiuiri se prevedea că chiriile nu se schimbă, rămân aceleași, însă ca la aceste chirii să se adauge un mic spor pentru amortizarea reparațiilor, atunci legea adusă în discuția noastră nu este o lege care are menirea să vină în avantajul funcționarilor și muncitorilor, ci este o lege menită, pur și simplu, pentru a organiza exploatarea proprietarilor de case. [...] Chiria se schimbă în foarte multe cazuri. Să vă dau un exemplu. Dacă un funcționar, care are același salariu, este mutat de la Cernăuți la București, o să plătească, desigur, mai multă chirie aici. Așa fiind, viața lui va deveni insuportabilă, căci dacă până acum a plătit, de exemplu, 3 000 [de] lei, de acum înainte o să plătească 9 000! Apoi aceasta înseamnă că chiria nu se poate schimba?

¹⁴⁷ Acest articol are următorul conținut: „Maximul de închiriere este fixat la suma care reprezintă 6% asupra valorii ce avea imobilul la 1 august 1916 înmulțită cu trei. Pentru teritoriile alipite se va ține în seamă data de 1 august 1914. Pentru localurile de prăvălii cu o situație excepțională se vor putea acorda sporuri până la 50%. Pentru imobilele construite după datele de mai sus se va socoti: se va înmulți cu patru valoarea imobilelor construite înainte de 1 ianuarie 1919, cu două valoarea imobilelor construite în 1919, iar pentru acelea construite în 1920, se va socoti 6% asupra costului. Pentru apartamentele sau camerele mobilate, se va mări chiria până la 25%, iar pentru serviciu până la 5%. Taxele către stat, județ și comună se suportă de chiriaș, afară de cazul când se face în contract alt angajament”. D.S., M.O., nr. 62, 24 aprilie 1921, p. 1149–1150.

¹⁴⁸ Conform procedurilor parlamentare, un proiect de lege este luat în dezbatere de către secțiunile A.D. sau cele ale Senatului. Dacă acesta este admis, se constituie un comitet al delegaților acestor secțiuni, care cercetează din nou proiectul de lege, votând adoptarea sau respingerea acestuia.

Dar în lege se mai vorbește, la art. 4 și de convenția părților¹⁴⁹. În caz când părțile vor conveni într-un fel oarecare, se va accepta convenția lor asupra prețului chiriei. Firește că cel care e în stare să plătească mult, va cădea de acord, iar cel care nu va putea plăti, nu va cădea de acord. Apoi, atunci, la ce oare folosesc oficiile acestea de închiriere? Sunt ele de vreun folos pentru cei sărmani? Desigur că ele nu sunt altceva, după cum spuneam, decât un mijloc mai mare de exploatare și o favorizare a chiriașilor bogați.

Oficiile de închiriere au menirea să reglementeze raporturile între proprietari și chiriași sau între chiriași și subchiriași, pe baza unor legi speciale asupra întregii materii ce interesează. Legea despre oficiile acestea poate, deci, să aibă ca [și] conținut numai modul de procedură pentru anunțarea locuințelor libere, închirierea lor, revizuirea și întărirea contractelor de închiriere, cu scopul de a ocroti pe chiriași în contra speculei. Prețul chiriei, distingerea între case vechi și case noi sunt materii rezervate altor legi speciale care, dacă nu ajung acelea în vigoare azi, trebuie făcute.

Funcționarii de la oficiile de închiriere dispun atunci, pe baza art. 3 și 4 ale legii de față: nu poate oficiul de închiriere să activeze decât numai în folosul celor bogați și al proprietarilor de case mari. De aceea este și părerea mea că trebuie să așteptați cu legea aceasta până ce toată materia va fi legiferată. [...] Dacă toate aceste chestiuni d-voastră le rezolvați prin acest proiect, ce va mai rămâne și la ce ar mai folosi proiectele care se prepară, fie al d-lui Guriță, fie al comisei de parlamentari, fie al Ministerului de Justiție, când d-voastră ați luat-o înainte cu o lege reacționară în folosul proprietarilor? Regret, deci, foarte mult, refuzul d-lui ministru de a mai aștepta puțin cu legea aceasta. Eu, care cunosc situația muncitorilor și a funcționarilor, trebuie să vă spun că legea aceasta îi va aduce la disperare și, în urma ei, veți avea greve și la muncitori și la funcționari. Căci, în loc ca să se vină acestor clase și mai mult în ajutor, ușurându-le traiul, funcționarii și muncitorii, care vor fi nevoiți să-și schimbe de acum înainte locuința, vor plăti o chirie întreită. De aceea cred că ați face bine să eliminați art. 3 și 4 din proiectul de față sau să retrageți legea aceasta, așteptând mai întâi legiferarea completă a materiei.

Ședința Senatului din 13 aprilie 1921¹⁵⁰

[Comunicare despre Legea pentru înfrânarea vagabondajului
și cerșetoriei și pentru protecția copiilor]

Legea aceasta¹⁵¹ nu poate să fie aplicată dacă nu faceți birourile de plasare, căci amenințați pe toți muncitorii care nu au de lucru cu pedeapsa vagabondajului. Aici se vorbește de acei care sunt ajunși pe punctul de a cerși. Dar de ce să aștepti

¹⁴⁹ Articolul 4 stipulează că „Pentru evaluare se va avea în vedere: a) Dacă locatorul și locatarul sunt de acord, se va accepta convenția lor; b) Dacă nu se înțeleg, locatorul este obligat să prezinte orice acte sau probe ar considera ca necesare pentru stabilirea valorii. Actele de vânzare încheiate între 1 ianuarie și 1 august 1914, respectiv 1916, sunt opozabile ambelor părți, iar acelea anterioare acestei date, numai locatarului. Acest act constituie însă un element important pentru evaluare”. D.S., M.O., nr. 62, 24 aprilie 1921, p. 1150.

¹⁵⁰ D.S., M.O., nr. 65, 5 mai 1921, p. 1245–1246.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 1227–1238.

până ajunge omul pe punctul de a cerși? Biroul de plasare este acela care evită ca să ajungă omul pe acest punct. Așadar, dacă nu se obligă comunele-reședințe, de care se vorbește aici, ca să înființeze un birou de plasare, toată această lege devine lege polițistă și vexatoare pentru oamenii muncitori. De aceea rog, încă o dată, ca să pună d-l ministru [Grigore Trancu-Iași] la art. 6¹⁵² că pentru muncitorii lipsiți de lucru „se înființează, în fiecare comună de reședință, un birou de plasare, care va ajuta pe muncitori în tot timpul lipsei de lucru”.

D. Alexandrescu, raportor: De ce numai pe muncitori și nu pe toată lumea?

George Grigorovici: Textul propus de d-l Alexandrescu este mai rațional. Se zice: unde nu există birou de asistență, nu poate să fie nimeni pedepsit. Prin urmare, dacă nu există birou de plasare, după părerea mea nimeni nu poate fi pedepsit. Biroul de plasare înlătură ca omul să intre pe punctul de a cerși.

Grigore Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale: Pentru că birourile de plasare le fac prin legea socială, pot conceda [admite] ca să se introducă aceasta: „Pe lângă fiecare comună reședință de județ se va înființa câte un birou de asistență, care singur sau de acord cu birourile de plasare care vor exista când se vor înființa, vor căuta să dea de lucru celor ajunși pe punctul de a cerși”.

George Grigorovici: Atunci trebuie să zicem: „Muncitorul care a căutat să muncească și nu a căpătat de lucru de la biroul de plasare, nu poate fi pedepsit”.

Grigore Trancu-Iași: Aceasta v-o declar aici. Un muncitor care a căutat de lucru la biroul de plasare, înseamnă că are o profesie oarecare de muncitor, nu face vagabondaj din obișnuință și, declar aici, iar declarația mea face parte din dezbaterile legii și se interpretează în felul acesta, nu va fi considerat ca vagabond.

Ion Culescu: Sunt de părere ca la art. 6 să se zică: „Pe lângă fiecare comună reședință de județ se va înființa un birou de asistență, care va îngriji a da de lucru aceluia «care vor solicita acest serviciu», în loc să se zică «aceluia ajunși pe punctul de a cerși»”.

[Art. 6 a fost votat în această ședință a Senatului, cu toate amendamentele propuse.]

Ședința Senatului din 18 aprilie 1921¹⁵³

[Comunicare despre Proiectul de lege asupra sindicatelor profesionale]

D-lor senatori, după mult vestita lege care oprește orice grevă în țara românească și care a avut de rezultat să facă să geamă toate închisorile de muncitori, pe care i-a lipsit de câștigul necesar întreținerii familiilor lor, veniți cu o a doua lege, care reglementează sindicatele profesionale¹⁵⁴.

¹⁵² Articolul 6 are următorul conținut: „Pe lângă fiecare comună reședință de județ se va înființa un birou de asistență, care va îngriji a da de lucru aceluia ajunși pe punctul de a cerși”. *Ibidem*, p. 1232.

¹⁵³ D.S., M.O., nr. 69, 11 mai 1921, p. 1376–1379.

¹⁵⁴ În ședința Senatului din 18 aprilie 1921 a fost prezentat Proiectul de lege asupra sindicatelor profesionale, votat și adoptat de A.D. în ședința din 26 martie 1921 și adus în deliberarea Senatului prin Mesajul Regal din 29 martie 1921. În ședința Senatului din 19 aprilie 1921 au fost adoptate opt dintre cele 69 de articole ale acestui proiect de lege. D.S., M.O., nr. 69, 11 mai 1921, p. 1355–1375.

D-lor, astăzi observăm în lumea întreagă, atât în lumea proletară, cât și în cea burgheză, un curent nou, care s-a botezat bolșevist. Este o dictatură anumită a unei pături care stă din întâmplare la putere și care vrea să impună cu dictatura și teroarea ei societății de astăzi tot ceea ce voiește în orice privință. Priviți în Rusia. D-l Trotzki, reprezentând bolșevismul, nu se învoiește cu Lenin, care este o capacitate mai mare și un om mai cuminte și poate cu mai multă încredere în vigoarea poporului său decât cel dintâi. D-l Trotzki cere militarizarea căilor ferate și a funcționarilor săi, cere ca toate sindicatele să fie supuse guvernului, cere ca funcționarii sindicatelor să fie funcționarii statului, cere ca grevele să fie suprimate cu desăvârșire și că acelora care ar încerca o grevă, să li se suprimă pâinea de toate zilele, adică să fie puși în stare de a muri de foame împreună cu familia lor. Ei bine, d-lor, ideile acestea, de fapt, bolșevice, care irită muncitorimea grozav și care au dat loc la acea luptă sângeroasă care s-a desfășurat la Kronstadt¹⁵⁵, mentalitatea aceasta, ideile acestea bolșevice le găsim, de fapt, și la guvernul nostru și nu m-ar mira deloc dacă, la un moment dat, un ministru s-ar ridica de pe bancă și ar zice: „Iată, ceea ce fac comuniștii în Rusia, vreau să fac și eu aici, în țara românească”.

D-lor, în ceea ce ne privește pe noi, socialiștii și social-democrații, noi privim comunismul ca o aberație tristă. Bolșevismul, care nu înseamnă decât dictatura și teroarea, nu se împacă nici cu interesele proletariatului, nici cu democrația. Spiritul rău a trecut însă și la noi. Poate că el s-a născut din război, ba e chiar verosimil că s-a născut din război; ceea ce însă e ușor contestabil, e că a trecut și la noi. Guvernul care a venit cu o lege care oprește grevele și care a făcut ca mii de muncitori să stea în închisori, vine astăzi cu o altă lege, care să reglementeze asociațiile profesionale. S-ar părea că aceasta este o necesitate și că s-a făcut rău că s-a întârziat cu venirea acestei legi, care dă o libertate poporului. De fapt, însă, ce face? Art. 27 din Constituție arată clar că oricine are drept de asociație. [...] Noi, ca social-democrați, refuzăm orice lege care spune că vrea să reglementeze dreptul de asociație, de fapt, însă răpește dreptul libertății de asociație, prevăzut în Constituție. Art. 27 din Constituție, care impune reglementarea asociațiilor, nu poate să fie așa înțeles, căci s-ar desființa libertățile care sunt garantate nou prin acest articol. Aceasta nu înseamnă reglementare. Reglementarea ar însemna atunci când s-ar spune sub ce formă tehnică se fac statutele și se convoacă membrii asociației, care statute trebuie făcute în mod liber, cum se fac în oricare altă țară, iar guvernul trebuie numai să ia cunoștință de statutele unei societăți sau asociații, ca să știe când și cum ar putea să fie neglijate și atacate legile existente, pentru ca se le poată apăra. Dar, ca să facă guvernul și un Parlament

¹⁵⁵ În martie 1921, a avut loc o revoltă a marinarilor conduși de Stepan Maximovici Petricenko împotriva guvernului bolșevic al Rusiei sovietice. Aceasta s-a desfășurat la Kronstadt, o fortăreață navală aflată pe insula Kotlin din Golful Finic, care servea ca bază a flotei baltice ruse și ca punct de pază și supraveghere a Petrogradului. „Având în vedere că sovietele prezente nu exprimă voința muncitorilor și țăranilor”, marinarii au elaborat un program, în 15 puncte (prin care însuși regimul bolșevic era contestat, cerându-se, printre altele, desfășurarea de noi alegeri pentru soviete) și au organizat un Comitet revoluționar provizoriu. În cele din urmă, revolta de la Kronstadt, care a avut loc în contextul mișcărilor greviste care începuseră la Moscova din februarie 1921, a fost suprimată, cu pierderi semnificative din partea ambelor tabere. <https://iasromania.wordpress.com/2010/12/12/revolta-din-kronstadt-1921-sau-despre-comunismul-anticomunist/> (6 martie 2015).

stăpânit de burghezie, să facă el statutele asociațiilor proletare, să dicteze el clasei muncitoare – care astăzi este una dintre cele mai puternice și mai vâjnoase în stat –, felul de a se organiza, aceasta nu este permis și este contra sensului art. 26 și 27 din Constituție. Căci atunci ar trebui să reglementezi și toate celelalte asociații, mai cu seamă sindicatele capitaliștilor, care exploatează în mod brutal populația întregă, ar trebui să reglementezi și asociațiile acestor criminali – care astăzi sunt liberi să se asocieze cum le place – și nu numai asociațiile clasei muncitoare, asociații pe care d-voastre le reglementați astăzi [în] așa fel încât din toate libertățile art. 26 și 27 din Constituție nu mai rămâne nimic.

Contra acestei mentalități bolșeviste ne ridicăm noi, în numele clasei care vrea să fie și ea liberă și ascultată. Dacă se suprimă art. 26 și 27 din Constituție, atunci să se suprimă pentru toate clasele sociale, nu numai pentru clasa muncitoare, cum se face prin legea de față. Legi excepționale nu vom suferi. Acest spirit bolșevist se arată în țara noastră față de o clasă de care „Îndreptarea”, ziarul guvernului, veșnic scrie într-un mod atât de batjocoritor, de disprețuitor, de jignitor, care își permite să vorbească, de exemplu, de clasa muncitoare, că sunt oameni de aceia căroro dacă le întinzi un pumn de ceva mâncare aleargă după tine și uită de lupta de clasă, sau că această clasă este o minoritate, toate celelalte clase fiind majoritatea.

Apoi, dacă începem cu majoritate și minoritate, iar ajungem undeva unde nu trebuie să ajungem, căci clasa muncitoare nu este o clasă care poate fi numărată după capete – că este majoritate sau minoritate –, ci este o clasă calitativă, cea mai vajnică dintre toate clasele sociale ale oricărui stat și trebuie să înțelegem că dacă nu asigurăm existența bună a acestei clase, lovim statul întreg, în societatea întregă. Nu este vorba de majoritate sau minoritate, ci este vorba de calitate. Și dacă se vorbește că clasa țărănească este mai mare, mai numeroasă, că ea să dicteze, deci dacă, așadar, vă puneți pe punctul de vedere al dictaturii țărănimii în contra muncitorimii, întreb pe țărani dacă doresc ei această dictatură contra clasei muncitoare în numele țărănimii. Nu este adevărat că țăranii o vor, știm foarte bine că țărănimea este contra acestei dictaturi bolșeviste, exercitată de o mână de oameni care sunt astăzi la guvern și care sunt aleși, nu pe baza sufragiului universal, ci prin forță și siluire. Dictatura care se exercită azi în numele țărănimii nu este a țărănimii însăși, ci a unei mâini de oameni care se folosesc de această idee pentru a se menține la putere. Dacă ar fi țăranii [cei] care ar avea această idee, să zică: „Noi dictăm și impunem clasei muncitoare restricții la libertăți cum vrem”, atunci suprimați și dreptul de grevă pentru țărani și tuturor, nu numai la muncitori și avocaților care au făcut și ei grevă și nu s-a făcut nimic împotriva lor. Una din două: sau tuturor sau nimănu.

Dacă vorbim împotriva legilor polițienești și [a] legilor excepționale, tocmai aceasta vorbim, că ele se ridică în tot timpul numai contra clasei muncitoare. Dacă ar fi țăranii care au mentalitatea aceasta, le răspund: sunteți muncitori, sunteți o clasă vajnică în statul nostru, produceți pâinea, dar trebuie să vă gândiți că sunteți o clasă inferioară clasei industriale și muncitorești, care s-a născut în urma progresului bazat pe invenții. Ea este o clasă care face instrumentele fără sapă, fără hârleț, fără plug, fără mașini, nu este o agricultură modernă. [...] Dacă introducem socialismul, n-avem nevoie de capital, capitalul este parazit, pentru că el sustrage din munca muncitorului cea mai mare parte pentru dânsul, fără să muncească. [...] D-voastră

singuri recunoașteți că este așa, prin reforma agrară pe care ați făcut-o. Ce ați făcut prin această reformă, decât să luați pământul din mâna exploatatorilor și să-l dați în mâna celor care îl muncesc? Ați recunoscut prin aceasta existența capitalismului exploatator în agricultură și trebuie să-l recunoașteți și în industrie.

Dar acestei clase industriale, care face mașinile, instrumentele și uneltele, aparțin și toți intelectualii, căci intelectualul muncește cu mintea sa și este și el un muncitor. D-voastre voiți ca să supuneți la același regim excepțional și pe toți funcționarii, pe toți aceia care servesc statul întreg, căci spuneți că o lege specială va reglementa asociația funcționarilor, încât aceștia trebuie să se aștepte la o lege și mai draconică, căci noi știm ce înseamnă o lege specială în aceste condiții de bolșevism special. Încât, noi știm ce-l așteaptă pe funcționar.

Și dacă întreaga birocrație face parte din clasa muncitoare, toți funcționarii aceștia care sunt spinarea statului burghez de astăzi și vor rămâne spinarea oricărui stat și în viitor, căci vedeți că și bolșevismul din Rusia se sprijină pe birocrați, căci ei sunt elementul cel mai cult și educat și școlit, atunci vă dați seama de ridicolul frazei din ziarul „Îndreptarea”, vorbind de majorități. Clasa muncitorească, care constatăm că este clasa cea mai inteligentă, pentru că face mașinile și toate instrumentele, pe lângă care punem și pe toți intelectualii și funcționarii, dacă nu este majoritate, dar este spinarea acestui stat și dacă vă veți pune rău cu spinarea acestui stat, veți împinge cu toții, de la cel mai mare funcționar până la cel din urmă, alături de muncitorii din statul întreg, să fie solidari și dacă se face solidaritatea aceasta, spinarea societății de astăzi devine șubredă. Se va prăbuși societatea d-voastre. Nu este bine să provocați o clasă atât de importantă ca [și] clasa aceasta compusă din muncitori industriali și funcționari publici și particulari ai tuturor întreprinderilor.

Așa privim noi clasa muncitorească și trebuie să declarăm că legea aceasta nu este decât o lovitură contra acestei clase, căci nu îi dă dreptul de liberă asociație, care există în alte țări și drept care este câștigat deja de unele asociații existente. Îndeosebi paragraful 44 restrânge dreptul acesta cu desăvârșire¹⁵⁶. El suprimă toate sindicatele existente dacă nu se supun acestei legi. Se vorbește în lege că aceste asociațiuni trebuie să aibă un scop licit, să nu urmărească scopul contrar bunelor moravuri sau contra ordinii publice. La ce au fost puse expresiile acestea în lege, dacă nu aveți tendința foarte periculoasă de a suprima sindicatele sub orice formă, dacă duc luptă care nu place clasei stăpânitoare. Dacă ar fi numai intenția de a apăra legile, ar ajunge fraza „contra legilor țării”, căci ele sunt acelea care indică ce este ilicit în contra bunelor moravuri sau ordinii publice. Ce alt scop au deci aceste adaosuri decât posibilitatea pentru guvern și siguranța de a se amesteca în treburile sindicatelor și a le suprima după buna voie?

¹⁵⁶ „Sindicatele profesionale nerecunoscute și întemeiate pe o cauză ori în vederea unui obiect ilicit, contrar legilor țării, bunelor moravuri sau ordinii publice, se consideră inexistente. Tribunalul civil al sediului sindicatului, constituit cu minister public, constată, prin hotărâre motivată, inexistența pe care o pronunță contradictoriu cu conducătorii de fapt ai sindicatului profesional, la cererea ministerului public, a Ministerului Muncii sau a părții interesate, cu drept de apel și de recurs în termenul prevăzut de art. 9 și 10 al acestei legi”. D.S., M.O., nr. 69, 11 mai 1921, p. 1365.

Astfel fiind, dacă legea aceasta s-ar fi făcut cu intenții bune, s-ar fi lăsat dreptul ca o asociație oarecare să existe sub orice formă și nu s-ar fi pus în lege expresii care tind să suprimă aceste asociații, noi n-am fi avut nimic de zis, dar pentru că în lege s-a pus acest lucru, noi de aceea trebuie să ne ridicăm în contra acestei legi și să zicem: în loc ca guvernul să vină cu această lege polițistă, ar fi putut pur și simplu să ceară ca statutele fiecărei societăți să fie supuse unui control, ca să vadă și guvernul care este intenția acestor societăți. [...] Dacă în statutele acestor societăți se găsesc articole și paragrafe care sunt în contra legilor țării, atunci desigur că aveți dreptul să luați măsuri, după cum noi avem dreptul să ne ridicăm în contra articolelor și paragrafelor legii pe care o discutăm și care contrazic libertățile garantate de Constituție. Iată ce am voit noi să scoatem la evidență.

Dar, pe lângă aceasta, mai sunt introduse în art. 2 al legii unele expresii și unele fraze care ar indica că autorul legii ar avea intenția de a face imposibilă înființarea acestor sindicate în folosul clasei muncitoare. Prin art. 2 al acestei legi se impune sindicatelor ca să primească pe oricine ca membru. Căci zice art. 2: „Nimeni nu poate fi constrâns de a face parte, de a nu face parte sau de a înceta de a face parte dintr-un sindicat profesional în contra voinței sale”. [...] Nu înseamnă libertatea cea mai absolută, cum ziceți d-voastră, căci acest articol este în contrazicere cu art. 18 al legii, care vorbește de dreptul de excludere al membrilor, care se potrivește cu art. 37, care și el vorbește de excludere¹⁵⁷. Dacă se vorbește de excludere, atunci, în mod implicit, trebuie să se vorbească și de dreptul de primire. În oricare asociație, și în acele burgheze, un individ este sau nu primit. Nu merge să spuneți aceea ce spuneți d-voastră, ca un om să nu fie constrâns de a nu face parte sau de a înceta de a face parte dintr-un sindicat profesional în contra voinței sale. Căci dacă nu-l pot constrânge pe cineva de a nu face parte din sindicat, înseamnă că sunt silit să-l primesc, iar dacă nu-l pot constrânge de a înceta de a face parte, nu pot să-l exclud. [...] D-voastră vă jucați cu focul și o să vedeți unde o să ajungeți dacă veți continua pe această cale. D-voastră nu dați posibilitatea asociațiilor și sindicatelor ca să se organizeze conform intereselor. Nu se știe în mod lămurit cine trebuie primit și cine nu trebuie primit în aceste asociații și sindicate.

După art. 2 al legii, poate, d-l ministru să zică la doi tâmplari, de exemplu, care sunt plătiți de Siguranța statului, să se înscrie în asociația sindicatului muncitorilor tâmplari. Iar sindicatul n-are dreptul să-i respingă. [...] D-le ministru [Grigore Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale], d-tale îți pare că toată lumea este proastă și numai d-ta ești cuminte. Dar eu îmi explic ce e la mijloc. d-le ministru; cred că nu d-voastră sunteți autorul legilor acestora. Căci nu ți-ar face onoare dacă dumneata ai fi făcut, de fapt, legea contra grevelor. Mai degrabă ea a fost făcută de Partidul [Național] Liberal și de Siguranță și dumneata n-ai făcut alta decât s-o iscălești. [...]

¹⁵⁷ „Excluderea unui membru se pronunță motivat de către adunarea generală, ascultându-se și membrul interesat. Cel exclus are drept de apel la tribunalul sediului sindicatului profesional în termen de cinci zile de la data comunicării excluderii. Membrul exclus pentru orice cauză încetează de a mai face parte din întreprinderile cu caracter economic ale sindicatului profesional. În caz când acel membru a contractat o asigurare pe termen lung, el poate pretinde o despăgubire globală, ce tehnicește va fi îndreptățită”. *Ibidem*. p. 1364-1365.

Iată ce spune legea aceasta, de pildă, la art. 44: „Sindicatelor profesionale nerecunoscute și întemeiate pe o cauză ori în vederea unui obiect ilicit, contrar legilor țării, dinelor moravuri sau ordinii publice, se consideră inexistente”. Dacă nu există intenția ca Siguranța să poată suprima sindicatele care nu-i convin, de ce nu se mulțumește cel ce a redactat articolul acesta cu fraza „contrar legilor țării”. Ce se urmărește atunci cu expresiile „ilicit”, „contra bunurilor moravuri” și altele? Bine, d-lor, suntem doar și noi oameni cu mintea întreagă și avem cunoștință că Siguranța caută să facă imposibile sindicatele socialiste. [...] Nu este nevoie ca să fie cineva profesor pentru ca să știe asemenea lucruri; este destul să aibă cultură generală. Ceea ce nu este contra bunurilor moravuri, nici contra ordinii publice, nu este îngăduit de legile țării. Nici nu trebuie să vorbiți de lucrurile acestea, altfel este intenție rea la mijloc. Guvernul vrea să facă imposibil ca să împreune în sindicate acei muncitori care sunt de părere socialistă. [...] Ei vor cu de-a sila să facă imposibilă curata mentalitate socialistă și ca mentalitatea de luptă de clase să existe.

D-l raportor a zis că tendința este armonizarea. Cum se poate armoniza, când mijlocul cel mai vajnic al întregii lupte a clasei muncitorești pentru un salariu mai bun este greva? Este singura posibilitate de a impune clasei capitaliste o pâine mai mult pentru familia muncitoare. Legea aceasta însă face lucrul acesta imposibil, prin faptul că reglementează că poate intra și patronul în sindicatul muncitoresc. Cu ce drept să intre, d-lor, la mine, în casa mea, în tabăra mea, contrariul meu? [...] Eu nu cer declarația asupra sensului legii, ci claritate în redacție, ca să nu mai poată fi îndoială și să nu se abuzeze de redacția proastă. [...]

La discuția pe articole vom face amendamente. Și dacă am dreptul să vorbesc cum vorbesc, dând pe față neîncrederea ce o am, deduc dreptul acesta din faptul că toate amendamentele foarte modeste al Partidului Social-Democrat au fost respinse de Cameră. [...] Amendamentele propuse contra articolelor care lovesc în muncitorime nu vreți să le primiți. Ați primit numai pe acelea care vă convin, așa că eu am dreptul să fac critica aceasta, că trebuie să fie scoasă din lege mentalitatea polițienească și mentalitatea bolșevică de a stăpâni o clasă întreagă prin reglementare. Muncitorii nu sunt prostituate, ca să poată fi reglementați; ei sunt o clasă liberă, o clasă puternică și vai de societatea de astăzi, dacă se pune în luptă încontinuu cu clasa muncitorească! Ei trebuie împăciuși, și nu ațâțați veșnic cu astfel de legi.

Eu, după cum știți, am cerut în mai multe rânduri: deschideți, mai întâi, închisorile, rugați de iertare pe cei pe care i-ați trimis din nechibzuire în închisori, căci sunt cunoscute pricinile grevei, numită generală, pe care noi n-am putut-o opri în Bucovina¹⁵⁸ și nu am putut-o opri fiindcă bietul funcționar de la Poștă, care umblă cu picioarele învelite în peteci, și nu avea decât un salariu de 160 de lei pe lună, a disperat numai cu fângăduința guvernului. De aceea, ea a izbucnit contra voinței

¹⁵⁸ În perioada 20–28 octombrie 1920, a avut loc prima greva generală a proletariatului din România, care a cuprins toate ramurile industriei și ale transporturilor. Aceasta a fost declanșată de refuzul guvernului de a satisface cerințele muncitorilor (printre care recunoașterea sindicatelor muncitorești și eliminarea cenzurii), formulate la consiliul general al Partidului Socialist. Pentru detalii vezi Olimpiu Matichescu, Nicolae Goldberger, Florea Dragne, *Greva generală din România: 1920*. București, Editura Politică, 1970.

noastre. Atunci, prin greva generală de 24 de ore, noi am demonstrat nemulțumirea, însă am curmat-o după 24 de ore, căci nu am făcut grevă anarhică, ci am făcut grevă de cetățeni conștienți, care dau să înțeleagă guvernului că suntem nemulțumiți. Dar dacă mențineți mai departe legea în contra grevelor, dacă opriți orice grevă, orice luptă, orice apărare a clasei muncitorești și dacă pe lângă aceasta faceți o lege nouă polițienească în contra sindicatelor și dacă cele mai simple și cele mai modeste amendamente ale muncitorimii sunt respinse, atunci trebuie tot mai mult să crească convingerea în clasa muncitorească că clasa stăpânitoare este răuvoitoare și atunci muncitorii vor zice: „Bine, atunci noi cu toții ne facem bolșevici, opunem bolșevismului burghez bolșevismul nostru”. Dar acolo vreți să ajungem? Ați ajuns până acolo că toată țara veche este bolșevizată cu desăvârșire, de sus până jos, și muncitorul este bolșevist prin imitarea acelor metode cu care crede stăpânirea că face bine că luptă în contra muncitorimii. Și dacă Bucovina este încă social-democrată, și nu știu cât de lungă vreme va mai fi, este numai grație acestor legi din Europa, care ne-au dat posibilitatea să trăim un trai de cetățean, dar dacă toate legile acestea, legea grevei, a asociațiilor, se largesc și asupra Bucovinei, atunci nu garantez pentru Bucovina că va putea să țină piept bolșevismului din țara veche.

Dați-mi voie să vă declar că noi respingem legea aceasta cu desăvârșire. Așa cum este această lege pentru muncitorime și asociații, este o lege polițistă, care vrea să suprimă orice luptă legitimă a clasei muncitorești pentru un trai mai bun. Dacă nu se vor elimina toate cele rele din lege pe baza amendamentelor care au fost propuse și la Cameră, atunci trebuie să fim și noi aceia care zicem: depunem armele, nu mai avem ce face, s-a declarat război civic între clasa stăpânitoare și clasa muncitoare.

O clasă care stă în nedumerire, care pare că se întreabă: ce să fac eu, pe partea cui să stau în luptă, aceasta este clasa țărănească, căreia i s-a făcut azi o reformă foarte nedreaptă, căci s-a dat posibilitatea să se adune pământul iarăși în mâinile țăranilor bogați, reforma agrară care face din țăranimea din România veche, care a fost, așa zicând, toată proletară, azi o clasă împărțită în două, o clasă care capătă pământ mult și va deveni burgheză și o clasă care nu capătă pământ defel. Căci dacă ați desființat obștile, care ar trebui să fie scutul celor slabi și asigurarea producției, și ați introdus sistemul parcelelor și al gospodăriilor țărănești individuale și ați spus în lege că se recunoaște tot [ceea] ce au cumpărat țăranii bogați, până la zece fâlcii, și ați mai zis în legea aceasta agrară că acela care voiește să-și vândă partea sa de pământ poate să o vândă imediat unui particular, înseamnă că iarăși va intra partea cea mai mare a pământului în mâinile celor bogați, fiindcă acel invalid, acea văduvă, care nu are unelte, care nu are cai, care nu are casă, nu are să fie în stare să lucreze cele patru-cinci fâlcii care i s-au dat și le va vinde. Atunci, fiți siguri că imediat după punerea în vigoare a legii agrare, se va forma o clasă proletară la sate și acea clasă proletară de la sate ne va sprijini pe noi, clasa proletară de la oraș, în lupta pe care o ducem. Ați face mai bine dacă ați evita lupta aceasta care se pregătește, dacă ați recunoaște că metodele care s-au întrebuițat până acum, opresive, teroriste sau – cum am zice noi în timpurile de astăzi – bolșeviste, întrebuițate

pentru această Românie Veche, sunt reacționare și opresc evoluția normală. Încetați cu ele și înlocuiți-le cu împăcarea fiecărei clase pe cât posibilă în societatea de azi, să dați fiecăruia [ceea] ce este a lui, dar să respectați îndeosebi clasa muncitorilor, intelectuali și manuali, căci ei sunt spinarea, scheletul statului. Dacă nu respectați aceste clase, le dați dreptul de apărare și atunci se vor apăra și dacă vor vedea că pot ataca, vor ataca și veți ajunge acolo unde a ajuns țara rusească.

Vedeți că în toată Europa clasa muncitoare a devenit conștientă, se știe că ea este aceea care se află la baza țărilor moderne; când un Lloyd George stă de vorbă cu clasa muncitorimii într-un fel cum nu se vorbește aici, de vreme ce acolo se vorbește cu un simțământ de respect față de clasa muncitorească, se recunoaște că ea este totul, că ea este spinarea marelui imperiu englez; aici se vorbește, în „Îndreptarea”, într-un mod atât de disprețuitor de clasa muncitorească, că îți este rușine și scârbă de puțină minte ce o are clasa dominantă de la noi.

D-lor, nu înțeleg cum am putut noi ajunge în timpuri atât de grele și serioase la o nepricepere atât de rușinoasă în chestiunea muncitorească. Chestiunea muncitorească este cea mai delicată din toate chestiile lumii. Noi avem toate resursele care sunt necesare pentru dezvoltarea unei industrii, avem toate posibilitățile să dezvoltăm țara aceasta ca o țară modernă industrială, cum nu este în lume alta. În loc să sprijiniți curentul acesta – ca să zică lumea de peste tot locul: hai la România, că acolo sunt libertăți, ne putem asocia, acolo ne putem apăra contra hrăpăreților capitaliști, acolo e pâine, e tot, hai să ridicăm această țară –, d-voastră închideți ușile, zăvorăți porțile. Credeți că lucrătorii noștri vor tăcea? Credeți că, înlocuindu-i cu străini, muncitorii ăștia care vor veni din afară vor tăcea dacă le veți impune această lege? Credeți că există un singur muncitor pe lume care va primi să vină să lucreze în țara aceasta, când d-ta îi ridici dreptul de apărare, când spui că dacă este străin nu-l primești în sindicat? [...] Acolo unde se vorbește de naționalitate și aceasta trădează intenția d-voastră că vreți să suprimați toată mișcarea, nelăsând pe cei capabili să stea în frunte.

Mie îmi pare rău, d-le ministru, că d-voastră ați făcut o lege pe care noi am așteptat-o și de care am vorbit vara trecută, că înainte de a fi făcută, veți convoca o anchetă, pentru ca să lucrăm și noi la pregătirea acestei legi. Această anchetă nu a fost convocată. [...] De ce nu ați convocat reprezentanții muncitorilor? Credeți d-voastră că printre noi nu se găseau persoane care să vă dea sfaturi. Un Romulus Dan, un Gaidosch, un Ciser, un Grigorovici vă puteau spune că proiectul de lege, așa cum l-ați alcătuit, nu este mulțumitor și cum trebuie redactat. [...]

Eu nu voi înceta să apăm interesele clasei muncitoare și nu voi admite nicicând ca să se treacă peste articolele 26 și 27 din Constituție și să se facă din art. 27 al Constituției o coadă de topor a oligarhiei și capitalismului și să se reglementeze asociațiile muncitorești [în] așa fel încât din această reglementare să iasă imposibilitatea clasei muncitoare ca să se apere contra rapacității capitalismului. Aceasta aveam de zis la discuția generală. La articolele respective voi aduce amendamente și după cum vor fi primite sau nu aceste amendamente, vom recunoaște dacă este intenția bună ca legea aceasta să fie cel puțin îndreptată.

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe și Legea pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România]

D-lor, nouă, social-democraților bucovineni români, și mie, în special, nu-mi poate face nimeni reproș că nu am fi avut o ținută demnă în timpul războiului națiunilor, demnă în sensul acesta, că nu ne-am pus de partea nimănui și că am stat numai de partea intereselor noastre. Discursul meu ultim din Parlamentul austriac spune tot [ceea] ce ar putea să spună un român, un democrat și un reprezentant al socialismului. Noi am trebuit să privim prăbușirea vechii „pușcării a popoarelor”, adică a Austriei, ca un progres mare, ca un act revoluționar, care schimbă fața Europei și care ne duce spre un viitor mai bun. Cu toate acestea, această prăbușire putea să vină și fără războiul pe care l-a făcut România. Numai d-voastră ziceți că este greu, dar erau oameni mai cuminți, ca Dobrogeanu-Gherea, [P. P.] Carp și alții mai cuminți, ca d-l ministru de Externe de astăzi [Take Ionescu], care au recunoscut acest adevăr.

Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Nu mă pun în aceeași situație cu Petre Carp, dar dacă va trebui, am să amintesc [ceea] ce zicea Petre Carp despre România.

George Grigorovici: Dobrogeanu-Gherea spunea încă de pe atunci: dacă se va prelungi războiul și, la un moment dat, ne vom trezi cu Austria dezmembrată, atunci partea de moștenire cuvenită nouă ne va reveni fără să mai fim nevoiți să facem război. Atunci Ardealul și Bucovina vor fi ale noastre. Oamenii cuminți au știut lucrul acesta și spuneam de pe atunci că România, rămânând neutră, ar fi fost, la sfârșitul războiului, tare, cu o armată bine pregătită, plină de bani și de toate bogățiile și ar fi moștenit [ceea] ce este al ei fără războiul [pe] care îl reclamau oamenii de stat de atunci. Aceste lucruri au fost scrise în broșura lui Const[antin] Dobrogeanu-Gherea, la 1914, care poartă titlul: *Război sau neutralitate*, iar eu, într-o întrunire la București am spus: nu am încredere nici în Austria, nici în Rusia. Una ne-a răpit Bucovina, cealaltă Basarabia, nu aveți nicio încredere, stați neutrali, fiți cuminți! Discursul acesta, [pe] care l-am ținut în București, a fost denunțat guvernului din Austria, fiindcă mult onorata prietena mea, Siguranța din România, a ținut asupra fiecărui om politic din Austria un dosar, precum și asupra fiecărui român bun sau nebun. Da, nebun, în sensul nebuliei! S-a întâmplat atunci că toate aceste dosare au fost prinse de germani la Ploiești și s-au încredințat autorităților austriece spre cercetare. Din cauza dosarelor acestora au fost supuși mulți oameni politici din Bucovina la multe prigoniri. S-a găsit și dosarul meu, cu discursul în care spuneam: „Nu aveți încredere nici în Austria, nici în Rusia; amândouă sunt țări rapace și e bine să stați neutrali”.

Dacă românii de pe vremea războiului, conducătorii oligarhiei de pe atunci, ar fi avut o altă mentalitate, cu siguranță că astăzi am fi avut o altă situație, chiar în

¹⁵⁹ D.S., M.O., nr. 72. 15 mai 1921. p. 1495–1498.

chestiunea aceasta care ne preocupă. Am spus că suntem o țară care avem biruri indirecte. Am vorbit la Senat despre acest lucru, că avem biruri până și pe cele mai simple mărfuri de trebuință zilnică, care vin din străinătate. O țară ca aceasta care, pe lângă birul care există pe drojdie, pe zahăr, pe oțet, pe petrol, o țară ca aceasta capătă, prin legea d-lui [Nicolae] Titulescu¹⁶⁰, pe lângă birurile acestea indirecte, încă și birurile directe mari. D-l Titulescu nu-și ține cuvântul dat colegului său, d-l [Constantin] Argetoianu. Când am vorbit în chestiunea financiară și în chestiunea dărilor, spunând că birurile indirecte trebuie înlocuite cu [cele] directe și că noi, cei din provincie, plătim dări duble, adică plătim și birurile austriece și birurile indirecte românești, atunci d-l Argetoianu a zis că birurile acestea sunt provizorii, ele nu vor rămâne îndată ce vom introduce noile biruri directe. M-am mulțumit cu declarația aceasta. Acum vine d-l Titulescu cu reforma sa financiară și nicio vorbă nu mai vorbește de desființarea birurilor indirecte. Am rămas, așadar, un popor însărcinat cu niște dări așa de grele, cum nu mai este alt popor pe lume. Birurile vechi indirecte sunt destul de caracterizate; dacă vă zic că la kg de oțet se plătește cinci lei, ca și la kg de vin, de șampanie, așa că este de necrezut. [...] Este de necrezut ce biruri grele avem, căci pentru o familie care trăiește din salariu, sarcinile sunt insuportabile.

Și când mărfurile de trebuință zilnică sunt astfel însărcinate cu dări, mai vine d-l ministru de Externe și pune o taxă specială pe mărfurile unei țări¹⁶¹, cum este Germania, cu care avem relații valutare foarte bune, deosebit de bune, cu care suntem legați din punct de vedere economic prin Dunăre, așa că formăm, vrând-nevrând, un teritoriu întreg de interese economice, începând cu Germania, prin Germania

¹⁶⁰ Vezi nota 100.

¹⁶¹ Aceasta a fost reglementată prin Legea pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România, prezentată în ședința Senatului din 22 aprilie 1921. Art. 1 al acestei legi prevedea că „mărfurile de orice natură provenind din Germania vor fi supuse la intrarea lor în România la o preluare din valoarea lor, fără ca această preluare să poată depăși 50% din valoarea mărfurilor. Tot astfel vor fi izbite mărfurile venind din alte țări, după ce au fost produse sau manufacturate în Germania, fie pe de-a-ntregul, fie parțial, dacă partea reprezentând producția sau fabricația germană este mai mare de 75% din valoarea totală. Se pot cere certificate de origine pentru a se dovedi că mărfurile importate nu intră sub aplicarea acestui articol. Mărfurile expediate în tranzit, direct sub supravegherea vamală, cu sau fără transbordare, sunt scutite de această preluare”. În Expunerea de motive, ministrul Afacerilor Străine, Take Ionescu, prezintă argumentele pentru care a fost propusă această lege: „În conferința de la Londra s-a decis, față de îndărătnicia Germaniei, să se ia de către Puterile Aliate, care au despăgubiri de reclamat, unele sancțiuni, cu rezerva de a le completa prin altele, când [acestea] nu ar fi suficiente. Între aceste sancțiuni este și aceea care a dat naștere acestui proiect de lege. S-a hotărât ca statele aliate să preia în contul despăgubirilor până la 50% din valoarea mărfurilor germane sau în cea mai mare parte germane, care s-ar importa în țările aliate. Guvernul român, întrebat de guvernele aliate, a declarat de la început adeziunea sa la hotărârile de la Londra. În acest scop am alcătuit alăturatul proiect de lege, care este aproape identic cu cel votat de Parlamentul belgian în unanimitate, de Parlamentul englez și acum dinaintea Parlamentului francez. Proiectul de lege nu face altceva decât să pună în formule legale hotărârea luată în conferința de la Londra. Desigur că acest proiect de lege poate să creeze oarecare greutatea comerțului nostru, dar necesitatea de a face ca despăgubirile să nu rămână literă moartă trece deasupra tuturor considerațiilor. Este de sperat ca până în ceasul din urmă, Germania va înțelege că este, mai ales, în interesul ei de a executa tratatul pe care l-a iscălit și astfel regimul din acest proiect de lege va fi un regim provizoriu”. D.S., M.O., nr. 72, 15 mai 1921, p. 1492-1494.

austriacă, Ungaria și până la noi, la gurile Dunării. Și tocmai asupra mărfurilor acestei țări pune d-l ministru de Externe o taxă specială, până la 50% din valoarea mărfurilor. Aceasta înseamnă că toate aceste mărfuri de care am avut noi nevoie până acum să le importăm din Germania, mașinile, uneltele agricole, mai ales, medicamentele, că toate acestea vor fi impuse cu o taxă de 50% din valoare. Noi suntem însă o țară care are nevoie de acest fel de mărfuri și pe viitor; nu ne putem compara cu Cehoslovacia, care are aceleași produse ca și Germania. Cu toate acestea, constat că Cehoslovacia a fost atât de cuminte să refuze atacul acesta la buzunarele populației sale muncitorești și până astăzi n-a făcut o lege similară. Se spune că noi trebuie să o facem, din cauze pe care eu nu le pot admite, fiindcă tot [ceea] ce am vorbit și toate sfaturile pe care le-am dat, le-am dat din egoism național. Așa am zis-o și o voi zice înainte: unicul lucru care trebuie să ne conducă pe noi este egoismul național. Noi trebuie să fim egoiști, dacă vrem să ne ridicăm din nenorocirea în care am căzut din cauza războiului.

Se spune că suntem aliați cu Franța și acesta ar fi motivul. Franței îi convine lucrul acesta, pentru că Franța are interese speciale, nu numai de a constrânge pe germani să plătească despăgubirea, ci și interesul de a păgubi pe germani ca muncitori, că să nu fie ei producători de mărfuri, ca să vină să acapareze ea debușeurile din țările cu care este aliată. Ei bine, se poate lucrul acesta face în mod artificial, prin constrângere și prin apăsare? Lucrul acesta se poate face numai în mod normal, prin concurența liberă, prin capacitate. Dacă [și] capitalismul francez, care nu ne interesează pe noi și căruia îi dorim moartea cât mai grabnică, ca și capitalismul întregii lumi, nu este în stare să concureze cu capitalismul german, nu ne privește. Noi trebuie să căutăm mărfurile acolo unde sunt mai ieftine, unde sunt convenabile, de unde ne vin mai degrabă în țară. Și trebuie să căutăm legături cu acele popoare care să aibă nevoie de un schimb de mărfuri cu noi. Războiul este război, dar războiul este, totdeauna, și o nebulie și după război vine și cuminenția, rațiunea care ne dictează să ne căutăm legături economice strânse, tocmai cu țările acelea de care suntem legați prin Dunăre. Dacă avem noi obligații morale, avem o obligație: să nu ne legăm de o țară care ne-a împins la nenorociri, căci războiul acesta a fost pentru noi o nenorocire, ținta națională se putea ajunge și altfel, cum am mai zis-o și cum a zis-o și Dobrogeanu-Gherea.

Dar se vorbește aici, și d-l ministru a zis-o în secțiuni, că noi nu putem altfel constrânge pe Germania ca să ne dea despăgubiri, nu numai Franței, dar și nouă. Nemții ne-au zis că nu vor să plătească, dar au spus că vor plăti despăgubirile prin ceea ce au, prin producția lor, adică prin mărfuri. Și dacă un popor atât de conștient ia hotărârea să muncească mai mult decât de obicei, înseamnă că el își dă seama că el trebuie să producă, pe lângă trebuințele sale, și producții care să fie o despăgubire pentru țările care au învins și care au fost păgubite.

Mihail Botez: Lăsați-i, nu-i mai plângeți pe germani, care sunt așa de ticăloși!

George Grigorovici: D-ta nu crezi nemților, eu nu cred francezilor, eu nu cred capitaliștilor francezi. Aceștia nu vor să ne facă niciun bine, ci numai lor să le profite. Popoarele mici față de statele capitaliste și imperialiste sunt în aceeași situație cum este proletariatul față de capitaliști. Lucrul acesta l-a constatat și d-l [Ion I. C.] Brătianu la Conferința de la Paris. În lupta pe care d-sa a dus-o acolo, a simțit impunerea

capitalismului francez, care căuta să ieșim din această luptă robiți. Taxele acestea care se impun azi sunt o încercare ca să ne robească și mai mult. Cum să facem ca Germania să ne plătească despăgubirile? Ea va plăti numai dacă îi dăm posibilitatea și îi încurajăm pe nemți ca să producă mai mult decât până acum. Și nu îi încurajăm dacă impunem aceste taxe. Impunând aceste taxe, noi lovim mai întâi în noi, pentru că împiedicăm pe germani să producă mărfuri care ne trebuiesc și pe care le putem obține mai ieftine ca de la oricine. Iată răspunsul pe care îl dau eu cu privire la aceste taxe. Să nu impunem taxe care să ducă la disperare pe nemți, ci să-i încurajăm ca să producă, ca să ne dea ceea ce avem nevoie, pentru ca să revenim în viața normală.

Dar, d-lor, mai este aici și o altă chestiune. Nu înțeleg de ce nu ne-am pus în înțelegere și cu Cehoslovacia? Ce să fie oare că ea a refuzat să se supună acestei dictaturi a capitalismului francez? De ce a avut această cutezanță? De ce nu căpătăm informații în această privință? Lucrul acesta este foarte ușor de înțeles. Cehoslovacia este o țară guvernată în mod democratic, unde poporul stăpânește și dictează. Acolo este imposibil să se impună de oligarhie taxele acestea. Noi, cu părere de rău, constatăm că menținem încă legăturile noastre, nu de la națiune la națiune, cu aliații noștri, nu de la masele poporului din Franța, ori din altă țară, ci avem legături de la oligarhie la oligarhie, de la clasa capitalistă la clasa capitalistă, suntem conduși de interesele clasei muncitorilor și ale țărănimii. Țărănimea noastră, prin aceste taxe, va suferi din cauză că vor mai veni unelte agricole din Germania. Noi toți o să suferim din cauza celorlalte mărfuri de care avem nevoie și, mai cu seamă, o să suferim din cauza lipsei de medicamente, care și așa au ajuns la un preț de necrezut. Sunt o mulțime de spitale și alte institute care nu mai sunt în stare să cumpere medicamente, chiar din Germania, din cauza scumpetei. Prin urmare, toți vom suferi, afară de cei bogăți. Și aceasta o spun în numele clasei pe care o reprezintă, în numele muncitorilor și funcționarilor, și declar că noi refuzăm aceste taxe propuse în numele egoismului capitaliștilor mari francezi.

Dar, pe lângă aceasta, mai spunem altceva. Nu avem mentalitatea aceasta ciudată, de o iubire specială față de o anumită rasă, iubire pe care o arată mai cu seamă d-l ministru de Externe, care nu voiește să cunoască alt popor, decât cel francez, care este îndrăgostit de acest popor și care face politică sentimentală în loc să facă politică națională, concretă, care ne interesează pe noi. Socialiștii se poartă cu dreptate față de oricare națiune. Respectăm și iubim însușirile bune ale fiecărui popor.

Mihail Botez: Socialiștii germani nu vorbeau așa când ne subjugau aici sub ocupație.

George Grigorovici: Pe vremea aceea, socialiștii germani erau încătușați de armată și de militarismul german, încât nu puteau să se miște. Astăzi, poporul german nu mai este acela care a fost. [...] Poporul german trebuie să se ridice. Toate popoarele din lume nu se vor putea ridica, nici Rusia, nici Franța și nici un alt popor, dacă poporul german nu se va ridica.

D. Alexandrescu: Ai rămas tot neamț!

George Grigorovici: Ei, și dacă am rămas?! Am rămas tot cu însușirile cele bune și cu mintea întregă. Dar, pentru că sunt provocat prin întreruperile d-voastră, trebuie să vă răspund și să vă fac să înțelegeți că noi vedem în națiunea germană o

națiune cu însușiri deosebite, un popor muncitor, strângător, producător, un popor cinstit, care ne-a dat nouă pildele cele mai bune în Ardeal și Bucovina, pentru că dacă există în aceste părți pilde de hârnicie și de bună gospodărie, acestea au fost luate de la coloniștii germani. Știm ce valoare bună au germanii, precum știm ce valoare bună are poporul francez, însă trebuie să știți că nu mai avem de-a face cu acel popor german, condus de oligarhie, care a căzut cu desăvârșire, și deci toată răzbunarea noastră ar trebui să se îndrepte contra oligarhiei germane, iar nu contra poporului german, care nouă ne este tot atât de aproape ca și poporul francez. Răzbunarea trebuie să se îndrepte contra lui Wilhelm¹⁶², care a fugit din țară, după ce a dus-o la prăpastie.

Dar ce constatăm noi acum? Că oligarhia franceză se poartă cu deosebită blândețe față de Wilhelm și toți Wilhelmii mai mici din țara germană. Se vorbește de pedepse, de executare etc. Nimic nu s-a făcut până astăzi. Și, în loc ca răzbunarea să meargă contra acestora, răzbunarea merge contra maselor germane. Prin această impunere de taxe, se caută să se suprimă națiunea germană muncitoare, pentru că, în realitate, se caută să se acapareze debușeurile internaționale, piețele de desfacere a mărfurilor, de către capitaliștii francezi, în dauna celor germani. Noi, dacă este vorba să alegem între capitaliștii francezi și germani, alegem pe aceia care ne furnizează marfa cea mai bună și cea mai ieftină, conduși de principiul că numai astfel ne putem reface după război.

Afară de aceasta, spun că spiritul roman de care vorbim adeseori și spunem că l-am moștenit în parte, a trecut și la germani. De bună seamă că avem însușiri romane în noi, pentru că națiunea română, pusă într-o situație excepțională geografică, a rezistat cu atâta vigoare atacurilor și năvălirilor barbare, cum nu se putea decât moștenind de la romani însușiri de seamă. Organizația de stat română s-a făcut sub situații destul de grele și totuși existăm ca organizație de stat, cu toate că am fost stingheriți de barbari, de turci, sute și sute de ani. Ne-am putut ridica acolo unde suntem și, desigur, că dacă românii ar fi fost puși de Traian nu unde ne găsim, ci unde sunt germanii, ne-am fi ridicat, poate, la un grad de cultură mai înalt decât germanii. Prin urmare, avem însușiri romane. Dar dacă căutăm acea specială însușire romană care înseamnă ordine, respectul legilor, organizare pe toate terenurile, pe terenul economic, al armatei și, mai cu seamă, al căilor de comunicație, pentru că romanul, când conducea o țară, organiza mai întâi căile de comunicație, la cine o găsim? Ei bine, toate aceste însușiri ale spiritului acesta roman, la cine au trecut? Au trecut la rasa galică sau la rasa spaniolă, care și ea este galică, au trecut exclusiv la rasa germană. Ea a moștenit totul de la romani, mentalitatea și spiritul roman și dacă și noi am învățat ceva bun de la germani, am învățat tot [ceea] ce a fost bun în spiritul roman. Ne-am adăpat deci cu cultură romană de la germani. De la francezi am învățat foarte puțin, d-lor. Germanii, care cu mândrie ziceau că sunt romani de naționalitate germană, au avut conștiința aceasta, că ei au fost moștenitorii direcți ai spiritului și mentalității romane și că au fost altoite mentalitatea și spiritul roman pe

¹⁶² Wilhelm al II-lea (1858–1941) a fost ultimul împărat al Germaniei și rege al Prusiei (1888–1918). În timpul Primului Război Mondial a predat conducerea statului generalilor Hindenburg și Ludendorff. După război a fost declarată Republica de la Weimar, monarhia a fost abolită, iar împăratul a fost silit să abdice (9 noiembrie 1918).

trunchiul sănătos german și pentru aceasta sunt invidiați de toți inferiorii. [...] Mie nu-mi vorbiți despre *Die Wacht am Rhein*. Și germanii au dreptul să aibă cântecele lor patriotice, dacă le îngăduim pe ale altora.

D. Alexandrescu: Acesta este discurs nemțesc! Ce o să se mai zică atunci la Berlin?

George Grigorovici: D-le Alexandrescu, eu nu știu de unde ai venit d-ta. Eu nu sunt un venetic, nu pot decât să apăr interesele egoiste ale neamului meu. Istoria viitorului o să dovedească că noi avem multe legături cu germanii și vom trăi totdeauna bine cu ei dacă va pieri oligarhia. Eu respect însă și toate legăturile noastre de dragoste cu Franța, pentru înalta cultură franceză. Dar toată dragostea aceasta o să fie abia atunci clar definită când va cădea capitalismul și oligarhia franceză. [...] Eu nu simpatizez cu oligarhia germană! [...]

Mie nu-mi puteți face imputări. Toți ceilalți naționaliști din România Mare au tăcut din gură în Parlamentul austriac atunci când am fost subjugați. Numai eu am ridicat vocea. Când s-a făcut tratatul nebunesc din 1917 de la București¹⁶³, Grigorovici a fost acela care s-a ridicat în contra tratatului și nu naționaliștii de acolo. [...]

G. G. Mironescu, vicepreședintele Senatului: Țin să relev că s-a rostit aici un strigăt incompatibil cu demnitatea noastră națională. Rog pe d-l Grigorovici să se explice, spre a ști [ceea] ce am de făcut.

Mihail Botez: Nu mai poate continua, dacă nu retractează cuvântul.

George Grigorovici: Vă voi da o explicație, dacă doriți. Eu, ca democrat, respect numai masele muncitoare ale națiunii și pentru oligarhie nu mai am niciun respect. Și dacă zic: „Trăiască Franța și națiunea franceză!”, înseamnă că înțeleg oricând națiunea muncitorească franceză. N-am înțeles să spun: „Trăiască Germania asupritoare!”, ci „Trăiască națiunea germană revoluționară!”, care a învins oligarhia germană. Nu trebuie să uitați, d-lor, că Grigorovici a fost unicul român care s-a ridicat și a protestat în contra tratatului de aservire a României de la București. Cred, dar, că înțelegeți cu toții că eu nu pot avea intenția ca să jignesc sentimentul nostru național [pe] care îl avem. Îmi pare foarte rău că ați înțeles rău cuvintele mele.

De aceea, d-lor, nu înțeleg care este rațiunea ca noi să respingem marfa venită de la un popor capabil ca să ne furnizeze marfă. Avem, încă, foarte mult de învățat de la popoarele vecine, după cum am învățat destule de la coloniștii germani. Nu trebuie să rupem brusc legăturile care ne leagă economicște de țara germană. Chiar

¹⁶³ Tratatul (Pacea) de la București, încheiat la 24 aprilie/7 mai 1918, între România și Puterile Centrale, vine ca un acord final al armistițiului de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917) și al Păcii preliminare de la Bufta (20 februarie/5 martie 1918), semnate ca urmare a situației create de Revoluția rusă. România trebuia să retrocedeze Bulgariei sudul Dobrogei (Cadrilaterul) și o parte a nordului Dobrogei; restul teritoriului dobrogean, deși rămânea în proprietatea statului român, urma să fie controlat de către Germania și Bulgaria; controlul asupra trecătorilor din Munții Carpați urma să fie cedat Austro-Ungariei; s-a impus demobilizarea armatei române, monopolul german asupra comerțului cu cereale românești, asupra exploatării și prelucrării lemnului și a exploatării petrolului pe o perioadă de 90 de ani, controlul german asupra navigației pe Dunăre, trecerea șantierelor navale românești în proprietatea statului german etc. Tratatul nu a fost ratificat de Parlamentul român sau promulgat de regele Ferdinand. Acesta a fost în vigoare timp de șase luni, iar din octombrie 1918, odată cu prăbușirea Puterilor Centrale, dispozițiile acestui tratat au fost anulate de către guvernul Marghiloman. Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 262.

dacă noi nu am iubit-o, suntem datori interesului nostru să stăm în strânse legături economice cu poporul acesta. Din această cauză, eu aş fi înţeles dacă, din motive de sentiment faţă de Franţa, ca o demonstraţie, ar fi impus oligarhia noastră o taxă minimă pe mărfurile de provenienţă germană. Aceasta ca un semn de admiraţie pentru aliaţi, ca să nu creadă că ne depărtăm de dânzii. Aş fi, deci, înţeles din punctul de vedere al d-lui ministru de Externe şi al clasei stăpânitoare de aici, dacă s-ar fi impus o taxă de 5 până la 10 procente pe mărfurile germane; aceasta ar fi fost o demonstraţie, din care se putea vedea solidaritatea cu Franţa şi nu am fi apăsât asupra trebuinţelor noastre economice, cum apăsăm dacă punem o taxă de import de 50% din valoare.

În această lege însă mai e şi altceva. În art. 5, alin. 5 se vorbeşte că se vor acorda scutiri individuale de aceste taxe pentru contractele în curs de execuţie. În alineatul acesta văd un pericol special de corupţie pentru ţara noastră. Noi avem destul exemple. Am auzit de faimoasa „Reconstrucţie”¹⁶⁴, cunoaşteţi chestiunea Reşiţei¹⁶⁵, cunoaşteţi chestiunea Tişiţa, cunoaşteţi chestiunea cu vămile şi vameşii şi câte alte afaceri murdare care s-au făcut, cunoaştem chestia permiselor pentru

¹⁶⁴ Vezi comunicarea lui Ion Nistor susţinută în şedinţa Senatului din 14 aprilie 1921 despre Proiectul de lege privitor la înfiinţarea Societăţii „Reconstrucţia”. Conform Decretului-lege nr. 2530/4 iunie 1920, „sub denumirea de «Reconstrucţia» se instituie o societate anonimă pe acţiuni [cu un capital de 300 de milioane de lei], pentru creditarea şi organizarea industriei construcţiilor, având ca obiect participarea, în măsura cea mai largă, la reconstruirea zonelor dăunate de război”: finanţarea, aprovizionarea cu materiale de construcţie, reconstrucţia imobilelor distruse în timpul războiului; refacerea clădirilor rurale: „procurarea de locuinţe confortabile şi ieftine păturii nevoiaşe şi mijlocii” de la sate şi oraşe; executarea clădirilor statului; „crearea de orice fel de stabilimente industriale, în interesul şi în dependenţă cu construcţia sau participarea la cele existente, pentru intensificarea producţiei”. Statul a acordat acestei societăţi (pe o perioadă de cinci ani, cu posibilitatea prelungirii pe încă cinci ani) anumite avantaje: scutire de taxe vamale pentru maşinile şi uneltele importate; 50% reducere de taxe pe căile ferate române şi navigaţia fluvială română pentru transportul materialelor şi lucrătorilor; scutirea de toate taxele de timbru şi înregistrare. Pentru acoperirea capitalul social, statul „va aduce 40% treptat cu emisiunile capitalului societăţii”, restul de 60% acoperindu-se prin subscripţie publică. Beneficiul net al societăţii urma să fie repartizat astfel: 5% – fondului de rezervă; 6% – ca prim dividend la capitalul social deplin vărsat; 10% – consiliului de administraţie; din rest: 10% – fondului de pensii şi ajutoare; 5% – pentru funcţionari şi lucrători; din excedent: 15% statului; 85% – acţionarilor, în care intră şi statul, ca la doilea dividend. Din consiliul de administraţie al societăţii făceau parte şi şase membri, numiţi de către Consiliul de Miniştri, la recomandarea Ministerului Industriei şi Comerţului, care numea şi un comisar al guvernului, însărcinat cu controlul activităţii acestei societăţi. Conform ar. 11 al acestei legi, „după încetarea avantajelor acordate societăţii de către stat, acesta îşi rezervă şi exercită numai drepturile de acţionar în operaţiunile şi controlul societăţii”. D.S., M.O., nr. 66, 6 mai 1921, p. 1257–1258.

¹⁶⁵ Uzinele de Fier şi Domeniile Reşiţa (U.D.R.) s-au înfiinţat în anul 1920 (Decretul nr. 2455/8 iunie 1920), pe structura fostei societăţi austro-ungare STEG, funcţionând cu structuri centrale (Bucureşti) şi teritoriale (Reşiţa, Oraviţa, Anina, Timişoara). Până în anul 1928 au funcţionat două structuri principale: Direcţiunea Uzinelor şi Direcţiunea Ateliereilor. În anul 1928, s-a creat Direcţiunea superioară a Exploatărilor Reşiţa, iar în anul 1920 a avut loc contopirea administrativă a celor două direcţiuni, formându-se Direcţiunea Superioară a Exploatărilor Reşiţa, ulterior Direcţiunea Exploatărilor Reşiţa (1931). În perioada la care face referire senatorul bucovinean (1920–1921), problemele mai importante ale U.D.R. au fost legate de tranzacţionarea acţiunilor, încheierea unor contracte de arendare, încheierea şi aplicarea contractelor colective de muncă. http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/inventare%20sjan/carasseverin/Uzinele%20si%20Domeniile%20Resita_1920-1948.pdf (5 martie 2015). Vezi şi interpelarea lui Ion Nistor în şedinţa Senatului din 18 iulie 1921.

introducerea de mărfuri și exportul de mărfuri din țara aceasta și este datoria noastră să refuzăm ca, pe baza unui alineat și a unui articol cum este acesta, să lăsăm o porțiță deschisă, pentru a se introduce corupția și bacșișul mai mult în țară. Nu este admisibil ca guvernul să aleagă pe acei care au cumpărat mărfuri din Germania și să zică: ție îți admit să aduci mărfuri în țară, altuia nu-i admit, căci atunci ajungem la o corupție nemaipomenită și la bacșișuri de milioane, la o scumpire și mai mare a mărfurilor.

Eu nu am nimic în contra acestui articol și în contra articolului 5, alineatul 2, care vorbește de scutiri generale pe mărfuri speciale; este, totuși, un fel de îndulcire a acestei legi; însă, tot așa cum s-a spus la alineatul 2, art. 5, că mărfurile speciale, care sunt odată admise, sunt admise pentru orice cumpărător, tot așa și [în] alin. 5 s-ar putea zice că dacă se admite un articol special pentru acele cumpărături care s-au făcut, deja atunci ele sunt admise pentru toți indivizii. Alin. 5 nu este clar în privința aceasta și ar trebui generalizat, aceasta este părerea mea.

D-lor, eu sfârșesc și-mi pare rău dacă n-am fost prea bine înțeles și mă miră foarte mult că, dând pe față egoismul meu național, am făcut să creadă lumea că eu aș avea sentimente care ar fi în contra țării mele. Am sentimentele cele mai calde pentru națiunea franceză, am, însă, totodată, sentimente de dreptate față de celelalte națiuni, care stau în legături bune cu noi și care ne ajută a ne reface. Pentru a ne reface, nu putem respinge mâna de ajutor a nemților și din cauza aceasta am vorbit așa cum am vorbit.

Nu pot să termin fără să spun încă un lucru. Dacă s-a arătat pe băncile opoziției și pe cele ale majorității un sentiment mare pentru Franța, înțeleg foarte bine lucrul acesta, fiindcă ați suferit greu sub nenorocita și oribila apăsare a nemților în țara aceasta ocupată de dâșșii. Noi, acolo în Bucovina, eram și noi nenorociți și nefericiți în vreme aceea; am suferit și noi alături de d-voastre, cum ați suferit și d-voastre și am știut ce pericol așteaptă lumea întregă dacă va învinge oligarhia germană, că toată lumea din Occident și din Orient o să suferim sub biciul tiran al nemților oligarhici. Dar oligarhia germană nu mai există și credeți-mă, am și acest lucru de zis, că Partidul Social-Democrat din Austria și, pe lângă el, îndeosebi Partidul German Social-Democrat din Austria a stat cu toată simpatia de partea poporului român, că tocmai el ne-a dat ajutorul în lupta noastră, pe care am dus-o în contra tratatului din București. Alături de mine s-au ridicat reprezentanții Partidului Social-Democrat German din Austria, în contra nebunului tratat din București, care a adus țara românească într-o situație jalnică. [...] Eu vorbesc de cei care au stat și [au] luptat alături și cu care am fost împrietenit și care și-au făcut datoria pe deplin. Cum și-au făcut ei datoria față de noi, tot așa ne facem și noi datoria față de masele largi ale poporului german și vrem să arătăm că în acest înțeles facem o prăpastie și mai mare între popor și popor, între poporul român și poporul german, dacă ne punem pe partea capitaliștilor și imperialiștilor, care vor să nimicească o națiune harnică și cultă, cum este cea germană, care ne duce pe noi la refacere. Sunt legături pe care trebuie să le preferăm. Toate celelalte legături care ne-au nenorocit sunt periculoase pentru națiunea noastră. Din această cauză am vorbit așa cum am vorbit.

G. G. Mironescu: D-lor senatori, după explicațiile d-lui Grigorovici, rezultă că strigătul său, pe care l-ați auzit și care a provocat protestări unanime, pentru că

era insultător pentru sentimentul nostru național, nu a avut în cugetul d-lui Grigorovici sensul ce i-am dat noi; luând act de această declarație, cred că am aprobarea unanimă a Senatului de a nu reproduce în procesul-verbal strigătul acela.

[Comunicarea lui Take Ionescu, ministru de Externe, pe marginea discursului lui George Grigorovici¹⁶⁶]

D-lor senatori, discursul d-lui Grigorovici a fost bine venit, cu toată durerea pe care el a trebuit să o stârmească în sufletele noastre ale tuturor, nu numai ale noastre, [ale] celor care suntem în Parlament, dar, mai ales, ale aceluia care au dus greul războiului național, care au suferit în războiul național. Zic că a fost bine venit, pentru că astfel s-a dovedit, încă o dată, prăpastia care desparte imensa majoritate a acestui neam românesc de cei câțiva, care n-au reușit și care nu vor reuși niciodată să priceapă sufletul neamului românesc. Nimic nu a lipsit din acest discurs, nimic din perfidiile cu care s-a căutat să se tulbure conștiința noastră națională. A fost și extraordinara pretenție că unitatea națională se poate face fără niciun sacrificiu, doar stând numai la pândă, ca hienele, să vedem pe ce cadavru să ne aruncăm, ca să putem fi satisfăcuți. A fost și afirmarea că Ungaria ar fi fost împărțită și dacă stam neutri. A fost și neadevărul că Petre [P.] Carp era pentru neutralitate, pe când el a spus că acest lucru este o imposibilitate. N-a lipsit nici elogiul omului care, în Consiliul de Coroană de la 1916, a urat regelui ca armata română să fie zdrobită și care, înainte de a muri, a spus comisarului regal: eu am cerut germanilor să ia ofensiva la Siret, eu le-am spus că nu voi primi guvernul până ce armata lui Ferdinand nu va fi măturată din Moldova! Nu a lipsit nici elogiul poporului german, care printr-un adevărat sacrilegiu a fost comparat cu poporul român, ca și cum popoarele neolatine ar fi doar niște țigani, iar Germania a moștenit sufletul Imperiului Roman. Nu a lipsit nici perfidia deosebirii dintre capitalismul german și poporul german, ca și cum efortul extraordinar de puternic, căci în rău a fost extraordinar, pe care l-a făcut poporul german cu zecile de milioane de soldați ar fi putut fi opera unui om și nu a fost opera unui popor întreg, intoxicat de visul dominației universale, acel vis nesănătos, pe care și acest proiect de lege este menit să-l vindece odată pentru totdeauna.

D-lor senatori, nimic nu a lipsit și de aceea zic că este bine venit acest discurs al d-lui Grigorovici. Știți că un popor din antichitate, ca să împiedice pe tineri de la băutura, îmbată pe sclavii lor ca să vadă tinerimea efectele dezastruoase ale beției. Este bine ca, din când în când, să nu piară din sufletele noastre ideea națională care, pe deasupra persoanelor și a partidelor, trebuie să fie veșnic înaintea noastră ca o idee conducătoare; e bine să o vedem batjocorită de la tribuna Parlamentului, pentru ca să ne putem înălța mai mult cu sufletele noastre.

S-a făcut acum câțiva timp, în Cameră, o încercare de aceeași natură și ea ne-a strâns pe toți la un loc. Este bine din când în când, prin asemenea erori, să ni se amintească marea noastră datorie, iar aceia, d-lor, care nu au glas aici, dar care știu cât au suferit, se vor simți și dânșii mângâiați, pentru că atunci când se îndrăznește

¹⁶⁶ D.S., M.O., nr. 72, 15 aprilie 1921, p. 1498-1500.

să se atace simțământul nostru cel mai adânc, atunci se vede că deosebirile de grupări și de partide dispar și că toți suntem, deopotrivă, ridicându-ne, contra lor!

D-lor, fac încă o prorocie. Oricât s-ar fi încercat – și aceasta este cea mai puternică dintre încercări – să se sape la temelie, ceea ce este forța neamului nostru, nu se va reuși, pentru că acest popor are un mare bun simț și acest popor a văzut, a suferit și a înțeles. Acest popor a cunoscut invazia acelor așa-ziși moștenitori ai culturii romane, care au fost cei mai cruzi dintre invadatorii acestei țări. În țară au fost patru armate de invazie. Ei bine, cea mai blândă, cea mai umană, a fost armata turcă și cea mai rea, cea mai crudă, a fost armata germană! Prizonierii noștri – întrebați-i – la unguri chiar au fost mai bine tratați. Nicăieri nu a fost mormântul pregătit al celor învinși ca în Germania! Știți că acum se instrumentează contra vinovaților care au comis torturi asupra prizonierilor noștri și cel puțin pentru cei care au operat în Alsacia dosarul este gata. El este teribil pentru cei care trebuiesc dați judecății. Totuși, Germania a refuzat să-i predea. Și care Germanie? Credeți că Germania lui Wilhelm? Nu, Germania așa-zis revoluționară a refuzat să dea pe acei criminali ca să fie judecați de noi, fângăduindu-ne că-i vor judeca ei. Vom vedea.

Când au sosit în Franța primii prizonieri români, câți mai erau, păreau schelete care se târau. Și aceia veneau din țara unicilor moștenitori ai culturii romane! Nu insultați cultura romană, care era o cultură umană, nu o faceți de râs că ar avea așa moștenitori. [...] Ce lucru curios! Pe când germanii au un adânc dispreț pentru noi, neolatinii, pe când ei ne numesc „velschii”, incapabili de a pricepe realitatea, oameni care ne conduceam numai de sentimente, iată-vă pe d-voastră „velschii”, care vă prosternați la ei, zicându-le: „De la voi vom învăța!”. Ei bine, de la ei nu am învățat nimic, nu avem de învățat nimic, nu vom învăța nimic!

În patria aceasta a României întregite fac apel, lăsând la o parte pe cei din Vechiul Regat, mă adresez la transilvănenii și îi întreb pe ei, care au cunoscut și cultura germană, în ediția a XVII-a din Viena și căpтуșeala culturii germane [și] pe cea maghiară, să spună dacă au fost fericiți sub razele binefăcătoare ale acelor culturi? Nu, d-lor, pentru noi este bine că s-a spus ceea ce s-a spus, pentru că, încă o dată, să se mai adâncească prăpastia; este bine că se adâncește.

D-lor senatori, s-a căutat să se facă un fel de scamatoare; s-a zis: nu este vorba de popoare, că este vorba de capitaliști. Adică, d-lor, când în Engllitera, în Franța, în Belgia, sufragiul universal alege un Parlament, care în imensa lui majoritate votează această lege – în Belgia în unanimitate, în Franța toate voturile, fără socialiști –, aceste Parlamente, alese de sufragiul universal, sunt capitaliste, iar în Germania, Parlamentul, ales tot de sufragiul universal, nu este capitalist, ci democratic! Pentru ce? Întrebați-vă de unde vine această concepție? Ni se răspunde că în Germania a pierit capitalismul. Cum a pierit? Hugo Stinnes¹⁶⁷ n-a pierit. Din contră, se întinde ca o caracatiță! Toată această încercare de a despărți lumea între capitaliști și lucrători este o încercare absurdă, pentru că nu numai două clase sunt pe lume, ci sunt multe clase.

Nu credem că în urma experienței care se face în Răsărit, unde se încearcă să se pună în picioare suprimarea capitalismului și se dă greș – căci pentru mine bancruta provine nu din cauza greutăților din afară, ci din cauza imposibilităților

¹⁶⁷ Hugo Dieter Stinnes (1870–1924) – industriaș și politician german.

dinăuntru –, să ni se repete aceleași vorbe goale când acum, după doi ani de încercări, se renunță la socializarea pământului și țărani sunt liberi a-l stăpâni individual; se renunță la suprimarea comerțului, căci țărani pot face comerț; se renunță la suprimarea capitalismului, căci străinii pot face industrii capitaliste și nu mai rămâne decât să se dea și nenorociților de ruși același prilej pentru ca să avem adevărurile eterne, restabilite în urma încercărilor absurde de a le desființa, pentru a pune în locul lor oligarhia celor 930 de comisari ai poporului.

George Grigorovici: Eu nu sunt pentru aceasta.

Take Ionescu: Va să zică aceeași dictatură. Atunci de ce voiți să fie democra-tismul decât voința sufragiului universal? Nu se poate alege decât între dictatură și sufragiul universal; până acum v-a bătut în toate țările, vă bate regulat în toate țările. Iată, vor fi alegerile din Italia și avem să vedem că în loc de 150, dacă vor veni jumătate, tocmai pentru că n-au vrut să înțeleagă legile eterne ale oricărei societăți omenești, care se poate transforma, care merge spre transformare, dar nu cu prețul de a cădea în prăpastie, de a suprima toate bazele sociale care se cunosc de când lumea și care, cu toate încercările d-voastre, nu au putut fi suprimate și nu vor fi suprimate.

George Grigorovici: Acestea sunt argumente contra comunismului, nu contra socialismului.

Take Ionescu: Dar mai este ceva. Toate încercările de a suprima sentimentul național și de a-l face să se scurgă într-un sentiment internațional nu au reușit nicăieri și nu vor reuși nicăieri. De aceea, când ați încercat să ziceți: „Trăiască Franța și Germania!”, ați făcut o încercare, ce să vă zic, de o adevărată imposibilitate, căci v-ați închipuit că puteți pune laolaltă pe cei care au atacat, cu cei care au suferit, pe acei care au devastat, cu cei care au fost devastați. Aceasta nu se poate. Călăul și victima nu se pot pune la un loc!

Acum, d-lor senatori, urmează să trecem la discutarea proiectului de lege. [...] Acest proiect de lege nu ni s-a impus de nimeni, nu este o impunere. În realitate, d-lor, războiul nu s-a isprăvit, căci, pe câtă vreme clauzele unui tratat de pace nu sunt executate, războiul este isprăvit din punctul de vedere al schimbului de focuri, dar nu este isprăvit din punctul de vedere al raporturilor dintre cele două grupuri de popoare. [...] Până când, prin urmare, nu se vor supune învinșii la executarea acestor clauze pe care le-au primit, până atunci suntem în aceeași stare în care am fost și înainte. Și, întâi de toate, aceste clauze să fie nedrepte? Dar d-voastră știți că în toate războaiele învinșii erau obligați să plătească cheltuielile războiului, mai ales, învinșii provocatori ai războiului. În tratatul acesta, învinșii, deci provocatorii, au fost scutiți de plata cheltuielilor războiului. Dar de ce au fost scutiți? Pentru că era absolut cu neputință să le plătească. Ce s-a pus pe spinarea învinșilor? Un singur lucru: să plătească pagubele pe care le-au făcut. [...] La noi pagubele sunt de 30 de miliarde, din care cinci miliarde sunt pagubele făcute nenorociților de particulari. Să nu vă închipuiți că au fost păgubiți bogătașii, ci mai ales săracii, țărănimea. Aproape nu este om care nu a fost jefuit. [...] De aceea nu este niciun suflet românesc care să nu facă deosebire între acei care au pus genunchiul pe grumazul nostru și acei care au ridicat genunchiul asupra noastră, care ne-au scăpat de el. Francezii, de care spuneți că nu vă plac, i-au bătut și v-au scăpat și pe d-voastră de robia de care vă plângeți. [...]

Despăgubirile la care a fost obligată Germania sunt mai mici decât pagubele noastre reale, incomparabil mai mici. [...] D-lor, se propusese la Paris măsura să se ia 12 la sută din tot exportul german. Această măsură era o măsură permanentă. Ei nu au primit-o. Acum este altceva: sancțiunile. Nu am fost invitați să luăm parte la toate sancțiunile. [...] Avem și noi dreptul la despăgubiri și vom lua și trebuie să luăm despăgubiri, dacă n-ar fi decât ca să compensăm datoria noastră de război, dar, pentru că azi în lume – și discursul d-lui Grigorovici a dovedit-o – nu poți să fii decât sau în câmpul învingătorilor sau în câmpul învinșilor sau în câmpul acelora care s-au bătut și au făcut să triumfe ideea dreptății sau în câmpul acelora care au vrut să triumfe forța și au fost învinși. [...]

D-lor, această lege, ca orice lege care este o constrângere, evident că nu poate să fie decât de scurtă durată. Vor veni peste puțin timp noile constrângeri, se va ajunge la un mijloc oarecare, căci nu se poate să nu se ajungă. Și în proiectul nostru de lege, și în Belgia și în Engiltera și în Franța, guvernul poate să reducă oricând ar voi acești 50% la cât de puțin¹⁶⁸.

Legea aceasta, încă o dată, este o măsură de război sub formă economică, este o măsură de constrângere în contra acelora care nu vor să plătească. Nu este chestiune de răzbunare, răzbunarea este sentimentul sufletelor mici, dar dreptatea este onoarea sufletelor mari. Poporul român, care a fost chinuit în chipul cel mai neuman de către germani – și eu am spus-o chiar de la 1914, că cei mai neumanii în acest război vor fi germanii și cele ce au urmat mi-au dat dreptate –, poporul român nu vrea răzbunare în contra bulgarilor, care au devastat Dobrogea și au ucis atâtea suflete nevinovate, nici în contra maghiarilor, transilvănenii știu suferința lor de atâtea secole, poporul român nu vrea nici ostilitate în contra nimănui. Dar sunt două lucruri la care poporul român nu va renunța: el vrea dreptatea completă, adică executarea sinceră și integrală a tratatelor de pace; poporul român nu înțelege, nici chiar pentru câteva pluguri mai ieftine sau pentru peteca de stambă la preț redus, să iasă din cercul popoarelor cu care s-a luptat pentru triumful dreptății și al libertății și să treacă în cercul acelora care erau pentru triumful forței materiale. [Legea pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România a fost admisă în Senat.]

[Comunicarea lui Matei Cantacuzino despre discursurile
lui George Grigorovici și Take Ionescu]

Ședința Senatului din 23 aprilie 1921¹⁶⁹

Vorbesc în numele meu, dar am pretenția, vorbind în numele meu, să vorbesc în numele conștiinței adânci a tuturor, nu a conștiinței superficiale, așa cum se manifesta prin aplauze și aprobări zgomotoase, dar cu conștiința adânc pătrunsă a tuturor. Admit, d-lor, ca în fundul inimii noastre de români să avem sentimente de

¹⁶⁸ Este vorba despre hotărârea ca statele aliate să preia din contul despăgubirilor până la 50% din valoarea mărfurilor germane sau în cea mai mare parte germane, care s-ar importa în țările aliate.

¹⁶⁹ D.S., M.O., nr. 73. 18 mai 1921, p. 1582–1583.

ură în contra națiunii germane. Dar nu admit și nu cred că e admisibil ca în numele guvernului român, în numele diplomației române, în numele românilor oficiali, să se manifeste această ură în modul cum s-a manifestat în discursul de ieri al d-lui ministru al Afacerilor Străine.

Iată ce pretind. Pretind că este o măsură care se impune, nu din cauza relațiilor noastre cu cutare sau cutare națiune străină, dar care se impune din cauza demnității noastre de români. [...] N-am nimic de zis, n-am criticat proiectul în sine, dar critic modul, cum să zic, fără măsură, în care s-au manifestat sentimentele d-lui ministru al Afacerilor Străine față de o națiune cu care tindem a intra în raporturi normale de pace. [...]

D-lor, mai este o latură a chestiunii și această latură a chestiunii este mai intimă și mai pătrunzătoare pentru noi, pentru că ne atinge în ceea ce privește raporturile noastre între noi. [...] D-lor, eu recunosc că naționalismul sau patriotismul, căci pentru mine sunt două noțiuni absolut identice, că naționalismul se poate manifesta în diferite forme și poate chiar să corespundă cu un sentiment diferit, după natura fiecărui om. [...] Toate aceste forme de naționalism trebuie respectate, dar să le respectăm toți. [...] Am mai multă încredere într-un naționalism care se stăpânește și care lasă absolut luciditate spiritului critic și care permite criticului de a controla fiecare pasiune. Am mai multă încredere într-un asemenea patriotism din punctul de vedere politic, din punctul de vedere care ne preocupă, decât într-un naționalism care este exclusiv stăpânit sub formă de pasiune oarbă și n-aveți să-mi contestați că pasiunea oarbă a stăpânit în discuția de ieri, în discursul d-lui Take Ionescu și aplauzele cu care acest discurs a fost primit.

D-lor, eu recunosc că unii dintre noi, în special, un intelectual ca d-l Grigorovici, care, orice s-ar spune, este una dintre personalitățile din punctul de vedere al intelectualismului și al spiritului critic, una dintre personalitățile puternice din această incintă a Parlamentului nostru, recunosc, d-lor, că d-l Grigorovici, în discursul de ieri, a spus lucruri pe care eu aș fi preferat să nu le spună. Și, d-lor, mă iertați, nici în această privință nu sunt de acord cu d-voastre, pentru că punctul pe care l-aș suprima eu din discursul d-lui Grigorovici ar fi următorul: când d-l Grigorovici și-a pus întrebarea dacă rezultatul obținut din război nu l-am fi putut obține și fără război. Aceasta este ceea ce mi s-a părut mie mai dureros în cuvântarea d-lui Grigorovici și iată pentru ce. Dacă nouă, care am suferit, nouă care am plâns de durere, cu copii jertfiți pe altarul patriei, în timpul războiului, dacă ni se ia și această mângâiere, că această jertfă nu a fost necesară, apoi ce ne rămâne d-lor? Ce ne rămâne în durerea noastră?

Aceasta m-a jignit pe mine. Aceasta nu trebuia să o spună d-l Grigorovici, aceasta nu trebuia spus. Nu, jertfa României a fost o jertfă necesară, jertfa României a fost o jertfă nobilă, jertfa României a fost un motiv de răsplătire, așa cum am fost răsplătiți noi pentru unirea românilor. [...] Desigur, d-lor, că dacă este ceva de suprimat în discursul d-lui Grigorovici, aceasta este partea care trebuia suprimate. Că, de aici încolo, d-l Grigorovici a manifestat sentimente de pacifism, aceasta face parte din școala dumnealui și nu i-o pot bănui. D-l Grigorovici este un socialist democrat și ca socialist democrat este în contra războiului. Ca principiu exact, n-am nimic de zis, este un principiu și o școală pe care trebuie să o respectăm, pentru că toate credințele trebuie respectate, întrucât sunt cinstite. Și discursul d-lui Grigorovici

era, mai presus de toate, cinstit. Un cuvânt cinstit și sincer trebuie respectat. Că, de aici încolo, d-l Grigorovici, în cuvântarea sa, a pornit de la alt punct de vedere decât acela de la care a pornit d-l Take Ionescu, căci d-l Take Ionescu zicea: suntem în stare de război, iar d-l Grigorovici spunea: nu suntem în stare de război. Nu este iertat să spunem că d-l Grigorovici n-a examinat chestiunea din punctul de vedere al intereselor noastre pur economice și adaugă ceea ce este exact: noi, românii, suntem în raporturi economice necesare cu fostele Puteri Centrale, mai necesare decât cu alte țări.

Nu este așa, d-lor, poate să spună și poate să gândească cineva fără ca din gândul acesta să rezulte o știrbire a sentimentului său național, care nu poate fi tăgăduit. Nu admit să se tăgăduiască unui om ca d-l Grigorovici sentimentul său de român, tot așa de bun român ca și d-l Take Ionescu sau oricare român din această incintă. Aceasta nu este admisibil. Ei, d-lor, Grigorovici a avut un cuvânt nenorocit, care a stârnit o indignare superficială, o indignare, ca să zic așa, de zgomot politic. [...] Acei care au simțit adânc indignarea sunt acei care nu au înțeles sau nu au vrut să înțeleagă cuvintele d-lui Grigorovici. D-l Grigorovici a spus: „Mă unesc cu d-voastră în strigătul: «Trăiască Franța!»”. Dar d-l Grigorovici nu este un politician, nu știe să se ferească de răstălmăcirea cuvintelor sale. D-l Grigorovici a spus ceea ce a gândit. Așa cum am înțeles eu este că alături de strigătul de „Trăiască Franța!”, din punct de vedere economic este necesar să strigăm: „Trăiască Germania!”, fiindcă avem nevoie de dânsa. [...] D-l Grigorovici are un fel de a vedea, dar aceasta nu era un rezon [motiv] ca d-lui Grigorovici să i se facă mustrările care i s-au făcut și pe care nu le merita. Pentru că d-l Grigorovici este un naționalist ca noi toți. [...] D-l Grigorovici nu știe a minți. El s-a arătat așa cum este, adăpat de civilizația germană, și avea dreptul să o facă, după cum noi avem dreptul să ne arătăm adăpați la civilizația franceză. Dar nu avem dreptul să ne bănuim unii pe alții. Și în cazul d-lui Take Ionescu era o îndoială, care nu ne este permisă nouă, celor din Vechiul Regat. Nu, d-lor, aceasta este o nedreptate de care trebuie să ne ferim. [...]

D-lor senatori, am terminat cu un singur cuvânt, că ne ferim să facem antantofilismul pe care poate că și francezii și englezii îl găesc câteodată exagerat și să nu uităm un lucru, că, mai presus de iubirea noastră către o țară străină, oricare ar fi ea, trebuie să existe, d-lor, frăția dintre noi, căci numai prin această frăție, care acoperă toate asperitățile provenite din deosebirea de civilizații la care ne-am adăpat, numai prin această frăție vom putea realiza opera la care suntem chemați să colaborăm cu toții.

Ședința Senatului din 16 mai 1921¹⁷⁰

[Comunicare pe marginea Legii sindicatelor profesionale]

D-lor senatori, la art. 2 propunem o modificare¹⁷¹. La alineatul II al acestui articol, vedem următoarea frază: „Nimeni nu poate fi constrâns de a face parte”; aceasta înseamnă că nimeni nu poate fi constrâns ca să nu facă parte din sindicat, adică sindicatul nu poate face ca cineva să nu intre în sindicat, adică să nu fie

¹⁷⁰ D.S., M.O., nr. 74, 21 mai 1921, p. 1625–1627.

¹⁷¹ Vezi ședința Senatului din 18 aprilie 1921.

admis; aceasta este admisibil, pentru că un sindicat, ca orice societate din lume, nu trebuie să aibă drept de a respinge pe un individ de a intra în sindicat. Se mai zice în acest alineat: „Nimeni nu poate fi constrâns de a înceta de a face parte dintr-un sindicat profesional, în contra voinței sale”. Aceasta înseamnă că nimeni nu poate fi constrâns să iasă afară din sindicat, chiar după ce a fost găsit incapabil sau imoral sau păgubitor sindicatului. Acest pasaj nu-l putem admite, căci se pune într-o situație excepțională muncitorimea față de celelalte societăți existente în România. Legea nu poate opri sindicatele ca să excludă pe cei care o compromit. Eu aș înțelege, cum a fost obiceiul în alte state, ca să se înființeze sindicate obligatorii pentru toată lumea și prin lege să se prevadă că fiecare membru al unei bresle este, totdeodată, membru obligatoriu al sindicatului respectiv.

Legea vorbește chiar în art. 3 de libertatea de a înființa aceste sindicate și prin urmare trebuie lăsată și libertate sindicatelor, să primească în sânul lor pe acei membri care le convine. Noi propunem, așadar, pentru art. 2, alineatul II, următoarea schimbare: „Cuvintele «de a nu face parte» sau «de a înceta de a face parte» se elimină”. Și atunci rămâne că articolul ar suna: „Nimeni nu poate fi constrâns de a face parte dintr-un sindicat profesional contra voinței sale”. Noi cerem această eliminare din cauze motivate. Cunoașteți obiceiul, mai cu seamă al Siguranței statului, care caută să se introducă oriunde. Cunoașteți obiceiul că oamenii rău voitori ai unui curent vor să intre într-o societate, care vrea să fie condusă după propriile sale sentimente și păreri.

Noi nu putem admite să se facă o asociație profesională a muncitorimii și să se introducă acolo patroni sau agenți, ca să nu ne putem sfătui în mod liber. Dacă se vorbește de o excepție, atunci această excepție se întrebuițează împotriva unei clase și atunci este mai bine să modificăm articolul și să spunem limpede, că nimeni nu are dreptul de asociație, decât numai pe baza unei legi speciale.

Grigore Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirii Sociale: D-lor senatori, îmi pare foarte rău că acest amendament al d-lui Grigorovici nu-l pot accepta. Această dispoziție din lege nu este inspirată din tendința de a se restrânge drepturile de asociație, ci este inspirată din propunerile făcute în legea belgiană pentru garantarea libertății sindicale. [...] D-l Grigorovici spunea: de ce tratați pe muncitori altfel decât pe celelalte corporații. Răspund lămurit: aceasta este o lege care se aplică tuturor asociațiilor profesionale și nu numai la muncitori. D-l Grigorovici ar trebui să-și aducă aminte de modul cum erau tratate asociațiile în Bucovina, pentru că ar vedea atunci marele progres pe care îl realizăm noi. Noi vrem să dezvoltăm și să întărim asociația profesională.

George Grigorovici: D-l ministru a vorbit aici de legea care este în vigoare în Bucovina. Îmi pare foarte rău că un ministru al României ne vorbește de legea din vechea Austrie și crede că face bine când ne pune nouă înainte legile Austriei, care se numea „pușcăria popoarelor”. [...] Este imposibil să silești o societate să primească pe cineva pe care nu-l agreează. Legile din Austria au fost legi polițiste și nimeni nu a cerut acolo un asemenea paragraf. Un astfel de articol nu a existat nici în „pușcăria popoarelor și națiunilor” din Austria. Nici societăților, nici sindicatelor nu li s-a impus o astfel de restricție, ca să nu poată exclude pe un individ. A existat cu totul altceva în Austria. D-l ministru confundă Legea sindicatului cu Legea corporațiilor.

În corporații a putut, în Austria, să intre oricine și nu a putut să fie respins. Sindicatele însă se formau în mod liber, pe baza unui statut autonom, care se da spre revizuire guvernului; dacă guvernul nu găsea pe placul său statutul, putea să dea termen ca statutul să fie refăcut. Acestea erau în legea care privea sindicatele. Așa încât am dreptul să spun ceea ce am spus, că d-l ministru nu cunoaște legile altor țări. [...] Mi-ar plăcea mai bine ca miniștrii noștri să ia legile din capul lor și după trebuințele noastre și să nu maimuțărească legile altora. Pentru țara românească este imposibil să ni se dicteze pe cine să primim și pe cine să refuzăm din societatea noastră. Prin asemenea metode, d-voastre ațâțați muncitorimea la ultima rezistență posibilă în contra unei societăți, iar guvernul, care impune restricții polițienești ca acestea, este răspunzător.

Eu rog pe toate elementele cinstite, care înțeleg că aici se pregătește o lovitură în contra clasei muncitorești, să nu voteze paragraful așa cum este. Rog pe toți d-nii senatori, mai cu seamă pe acei care au cunoștințe juridice, să vadă că este imposibil să se spună că nu am dreptate, atunci când arăt că nu se poate să mi se interzică să refuz pe cineva care vrea să intre în societatea mea, nici să excluzi pe acel care este vrăjmașul meu în societate. Trebuie să înțelegeți că tabăra muncitorească este o tabără care se află mereu în luptă cu tabăra patronilor și a capitaliștilor. Cum am să introduc în tabăra mea pe vrăjmașul meu? Aceasta este imposibil. Dacă nu renunțați la această dispoziție, atunci trebuie să recunoașteți că puneți muncitorimea într-o situație excepțională și această lege o să facă mult sânge rău muncitorimii.

D. D. Alexandrescu: Nu uitați că suntem în Belgia Orientului, deci nu trebuie să vă mirați că s-a luat din Belgia această lege.

George Grigorovici: De ce n-ați luat-o mai bine din Austria modernă?

Zamfir Arbore: D-lor, sprijinesc cu toată ardoarea amendamentul d-lui Grigorovici, deoarece și în Basarabia sindicatele au fost libere cu desăvârșire, cum au fost în toată Rusia, înainte chiar de legea lui Kerenski¹⁷². Asociațiilor acestora li se da libertatea chiar de [către] țarism și cred că noi, care am moștenit o Constituție așa de largă și pentru care generațiile trecute au muncit și ne-au dat această moștenire spre păstrare, mi se pare că facem rău lovind în moștenirea care ni s-a dat ca s-o păstrăm. [...] De aceea, ca basarabean, sprijin amendamentul d-lui Grigorovici. [Amendamentul, supus la vot, a fost respins.]

George Grigorovici: Eu nu sunt un om care aș dori să zic niște cuvinte aspre, dar ce s-a făcut cu legea aceasta m-ar îndreptăți la aceasta. Ieri am întrebat de vine în discuție această lege mâine sau nu vine. Ni s-a răspuns ieri de la președinție că această lege nu are să vină azi în discuție și, cu toate acestea, s-a adus legea prin surprindere. [...] Vă rog, să dați toată seriozitatea la legea aceasta, căci dacă se va vota așa cum dorește guvernul, o să-i pară rău. Sunt un singur om aici și încă doi colegi [Paul Bujor și Zamfir Arbore] și este o metodă deosebită care se întrebuintează față de noi și pe care nu știu cum să o caracterizez, o dictatură a majorității contra a trei oameni, reprezentanți ai muncitorimii. [...]

¹⁷² Alexandr Fiodorovici Kerenski (1881–1970) a condus guvernul provizoriu rus (iulie – noiembrie 1917); a fost înlăturat de la putere de revoluția bolșevică.

D-lor, alineatul ultim din art. 3¹⁷³ este contrar vederilor mele, fiindcă este o lege excepțională în contra funcționarilor. Știu dinainte că nu veți primi nicio schimbare și de aceea renunț să fac vreo propunere, căci știu că se respinge; dar alineatul acesta suprimă drepturile funcționarilor, este o lege excepțională în contra lor. Țin să se constate aceasta.

D-lor senatori, înainte de continuarea discuției articolelor acestei legi, cred de a mea datorie să fac următoarea declarație. Atât în dezbaterile Camerei, cât și din acelea de până acum ale Senatului, m-am încredințat că nu mai are niciun sens să mai venim cu amendamente, deoarece majoritatea este covârșitoare, este contra oricărei modificări a acestui proiect de lege. A propune amendamente ar însemna, prin urmare, a pierde timpul degeaba. Eu unul sunt încredințat că această lege, în practică, așa cum este propusă, nu va putea da rezultate bune, de aceea declar că nu iau asupra mea și asupra partidului meu nicio răspundere cu privire la acest proiect de lege, toată răspunderea căzând asupra d-lui ministru al Muncii și asupra majorității care are această concepție ciudată că, într-o țară care începe astăzi o viață nouă, se poate introduce o lege atât de polițistă și de draconică, cum este aceasta. Aceasta este declarația mea.

Grigore Trancu-Iași: Regret că d-l Grigorovici nu vrea să ia parte la discuția pe articole a acestei legi, după ce a luat parte la discuția generală. Motivul pentru care nu vrea să ia parte, spune d-sa, este că s-a convins că amendamentele d-sale nu vor fi primite. Aș ruga pe d-l Grigorovici să revadă dezbaterile de la Cameră, pentru a se convinge că amendamentele care au fost de primit, care au fost în interesul legii, în spiritul economiei legii, și care completează ideea noastră, au fost primite cu multă bunăvoință. De aceea eu vă rog să pășim la discuția și la votarea acestei legi.

[În urma votării acestei legi, George Grigorovici a afirmat următoarele]: Aceasta nu a fost o legiferare parlamentară! (Întreruperi, violent schimb de cuvinte între colonelul I. Butescu și George Grigorovici).

Grigore Trancu-Iași: D-l Grigorovici greșește dacă crede că în felul acesta se fac dezbateri la o lege în care, în special pentru Uniunea din Bucovina, conform cererii d-lui Ciser și [a] altor deputați de aceeași credință cu d-l Grigorovici, am introdus articole speciale.

Sedința Senatului din 8 decembrie 1921¹⁷⁴

[Declarație susținută în numele Partidului Social-Democrat
despre activitatea guvernului]

D-lor, situația reclamă să iau și eu cuvântul în numele Partidului Social-Democrat. Declar, de la început, că nu vorbesc decât în numele acestui partid, nu și în cel al diferitelor curente socialiste care, în timpul din urmă, au prins rădăcini la noi și care nu denotă altceva decât confuzia pe care a încercat-o toată lumea după

¹⁷³ „Condițiile necesare pentru exercițiul dreptului de asociere profesională a funcționarilor publici se vor stabili prin statutul funcționarilor. O lege specială va fixa statul”.

¹⁷⁴ D.S., M.O., nr. 6, 13 decembrie 1921, p. 50–59.

război¹⁷⁵. Situația reclamă oarecare clarificări și oarecare critici din partea oricărui partid și, îndeosebi, din partea mea, care mi-am permis și la alte ocazii să vorbesc despre situația guvernului. Dacă ici și colo, câteodată, am aruncat câte un cuvânt aspru, aceasta nu am făcut-o cu intenția de a răsturna guvernul, pentru motivul foarte simplu că noi nu ne putem așeza în locul lui, ci am făcut-o în convingerea că-i spunem adevărul, pentru ca el să tragă dintr-însul concluziile ce [le] va crede necesare pentru binele său.

Noi, social-democrații, dacă luăm parte la lucrările din Parlament, trebuie bineînțeles că noi nu ne-am întors în Parlament, pentru că nici nu l-am părăsit. Participarea noastră este foarte simplă: noi suntem aleși cu toții, în baza votului universal, în mare parte chiar în baza votului egal și proporțional, așa încât ne-am denega toată democrația noastră dacă nu am participa la lucrările Parlamentului, pentru care am fost aleși pe baza unui vot democrat. Nu putem înțelege cum boicotarea și părăsirea unui Corp legiuitor, ales pe baza votului universal și egal, pot fi puse între mijloacele politice de combatere a altui partid, după cum nu putem înțelege că se găesc cetățeni care nu aparțin claselor de jos și care nu vor să facă declarația de impozit. Acestea sunt porniri anarhice, lipsite de orice mentalitate socială, de orice mentalitate de datorie față de țară. [...] Se poate ca legile să nu fie bune, aceasta este altă chestiune, dar pentru aceasta avem puterea să le combatem; nu înțeleg, însă, să rezistăm la ceea ce cere, în momentul acesta, țara [...]. Cu toate acestea, îmi voi permite și eu să fac criticile mele în privința finanțelor.

Ceea ce reclamă însă, îndeosebi astăzi, un cuvânt către banca ministerială, este situația în care a intrat guvernul din vina sa proprie. Se spune că guvernul

¹⁷⁵ În anul 1896, a avut loc, la Cernăuți, congresul de constituire a Partidului Social-Democrat din Bucovina care se întemeia, așa cum arată Petru Rusșindilar, „pe un fond doctrinar de largă deschidere filosofică și ideologică, umanist-progresist, dar și cu ceva tentă marxistă”. Socialiștii bucovineni s-au aflat sub influența socialismului austriac și a celui german, iar legăturile spirituale cu socialismul din Regatul României s-au făcut, în special, sub influența lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. După înființarea partidului s-a adoptat principiul organizării pe naționalități, astfel încât, în anul 1905 s-a constituit, la Cernăuți, un for central de conducere a mișcării social-democrate, iar un an mai târziu s-au pus bazele Partidului Social-Democrat Român (în Bucovina existau și partidele social-democrate german, ucrainean, evreiesc și polonez). În timpul Primului Război Mondial, social-democrații din Bucovina s-au situat „pe poziția luptei de eliberare a românilor de sub dominația străină și de reunire a lor într-un stat național unitar și democratic, contribuind din plin la actul de reunire a Bucovinei cu România”. În perioada următoare, socialiștii își vor aduce contribuția la consolidarea, modernizarea și democratizarea statului național unitar român. După anul 1918, mișcarea socialistă și social-democrată din România s-a confruntat cu apariția unor curente și tendințe deosebite din punct de vedere ideologic. Un prim curent era curentul de dreapta social-democrat, inspirat din tradițiile social-democrației austriece și germane, slab din punct de vedere numeric în Vechiul Regat, dar puternic în organizațiile din provinciile care se reuniseră cu țara (Transilvania, Banat și Bucovina). Acesta se pronunța pentru reforme sociale și rămânerea în cadrele Internaționalei a II-a. Curentul centrist, dominant în Partidul Socialist din Vechiul Regat, critica reformismul tradițional social-democrat, se pronunța pentru naționalizarea mijloacelor de producție și își afirma solidaritatea cu revoluția bolșevică. Al treilea curent l-a constituit extrema stângă comunistă, care milita pentru constituirea unui partid comunist și afilierea necondiționată la Internaționala a III-a. În anii 1918–1920, în România întregită își desfășurau activitatea mai multe partide și organizații muncitorești: Partidul Socialist din Vechiul Regat, Partidul Social-Democrat din Ardeal și Banat și Partidul Social-Democrat din Bucovina, astfel încât unificarea organizatorică a mișcării social-democrate reprezenta o necesitate obiectivă. Petru Rusșindilar, *op. cit.*, p. 21–23, 111; Nicolae Jurca, *op. cit.*, p. 59–60, 96, 116–117.

actual este ieșit dintr-un partid care se sprijină și el pe țărani. Nu se poate contesta parlamentarilor partidului averescan [Partidul Poporului] că sunt și ei aleși de țărani. Au făcut bine sau nu țărani că i-au ales, aceasta este o altă chestiune. Țăranii sunt însă aceia care au majoritatea completă în țară, ei sunt aceia care hotărăsc la alegeri și se știe că ei i-au ales pe averescani, pe lângă opoziția țărănească ce a intrat în Parlament¹⁷⁶. Având acestea în vedere, înțelegem foarte bine că partidul acesta al poporului ar trebui să-și dea seama încotro merge, ce directivă trebuie să ia pentru a merge mai bine și a mulțumi pe cei ce l-au ales. Văd în fapta țărăniștilor din stânga un act foarte cuminte. În momentul când reprezentanții din dreapta ai țărănilor au început să alunece spre prăpastie, i-au prins cu brațul lor vânjos de țărani și i-au oprit. Înțeleg această situație foarte bine. Însă, ceea ce ar trebui noi să deducem din acest rezultat este că guvernul trebuie să se ducă mai departe în direcția care i-a fost dată în mod firesc, ca să nu se prăbușească în mod definitiv.

Învățătura pe care trebuie s-o tragem este că Partidul Poporului și guvernul care-l reprezintă, ca să dezoace intențiile oligarhice ale Partidului [Național] Liberal, trebuie să asigure domnia democrației în această țară. Căci fără democrație, atât Partidul Poporului, cât și cel țărănesc [Partidul Țărănesc]¹⁷⁷, care nu sunt definitiv consolidate, nu se pot menține. Ambele partide sunt abia în formare și de abia pe viitor vom vedea ce se cristalizează din clocotul acesta. Vom vedea dacă nu este posibil ca și aceste două partide să se contopească în unul singur, care să ducă țara la un partid de clasă țărănesc, condus de ideea democrației și care ar putea, pe lângă opoziția socialistă – și ea democrată –, să conducă soarta țării spre o democrație și o libertate completă.

D-lor, sunt două moduri, două posibilități spre a ajunge la ținta aceasta de care am vorbit: una că guvernul trebuie să se emancipeze de acele elemente învechite, care nu sunt în folosul lui și care duc spre nenorocire și prăpastie și alta – trebuie să se gândească pe viitor să facă acele legi care să oprească oligarhia ca să vină iarăși la cârma țării. Nu este îndoială că votul egal, direct și proporțional trebuie să fie cea dintâi reformă înfăptuită din capul locului. De când am intrat eu în Parlament am fost Hecuba care a zis: feriți-vă, înainte de toate faceți legea electorală, căci, mai cu seamă Ardealul și Bucovina sunt acele provincii din care vor reacționarii și oligarhia să scoată elementele prin care să combată democrația. Și în țările acestea românul încă nu este democrat cu desăvârșire, ca românul din Vechiul Regat. În țările acestea trebuie reforma electorală, căci cea existentă este

¹⁷⁶ Forțele politice ale opoziției au format Federația Democrației Național-Sociale, din care făceau parte: Partidul Național Român din Transilvania, care a depus liste electorale separate în circumscripțiile din Transilvania. Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Naționalist Democrat – Nicolae Iorga, gruparea independentă dr. Nicolae Lupu.

¹⁷⁷ Partidul Țărănesc a fost fondat în noiembrie 1918 de către Ion Mihalache, având ca organe de presă „Țara nouă” și „Aurora”. Partidul grupa reprezentanții păturii înstărite de la sate: preoți, învățători, țărani. Doctrinarii partidului militau pentru ideea ca agricultura să domine economia națională. Printre liderii acestui partid se numărau: Constantin Stere, Virgil Madgearu, Pantelimon Ilalippa. La 10 octombrie 1926, a fuzionat cu Partidul Național Român din Transilvania, luând naștere Partidul Național Țărănesc. Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieți*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 113–135.

cea moștenită de la maghiari, învechită în sensul cel mai rău al cuvântului. Această lege electorală trebuie înlăturată dacă vrea Partidul Poporului ca, în viitor, să joace rolul care îi este dat alături de țărăniști în țara aceasta.

D-lor, cu părere de rău, deși am vorbit în mai multe rânduri, nu am fost ascultat. Acum, însă, reforma electorală se face în pripă și sub o presiune deosebită; acum se face din frică că vine un călău nou la putere și pentru a asigura ceea ce s-a câștigat până acum. Nu este bine că este așa, pentru că nu se știe la ce poate recurge oligarhia, care, cum știm, acum nu doarme, lucrează și are o influență puternică la Curte. D-lor, de aceea vă sfătuiesc să stăruți din toate puterile ca reforma electorală să fie făcută și să fie făcută cu dreptate și cinste. Sunt unii oameni politici care, dacă vorbești cu dânșii, spun: bine, dar ne temem de minorități, ele vor veni în Parlament în număr prea mare.

Gh. Bogdan-Duică: Este un pretext.

George Grigorovici: Nu știu în ce număr mare, cu cel mai drept sufragiu electoral, ar putea să vină minoritățile acestea în Parlament. Să zicem că numărul ar fi de 20–30. Ce însemnătate are cifra aceasta față de voturile atât de puternice românești în țara aceasta?! Așa că nu e îndreptățită frica din punctul de vedere al cifrei! Dar din punct de vedere tactic este oare mai bine ca minoritățile să stea acasă și să se plângă în fața Europei întregi, zicând: stăm acasă, căci dreptul electoral nu este cu dreptate și nu ne dă posibilitatea să intrăm în Parlament sau e mai bine să le punem în situația ca să se urce la această tribună și să arate în mod sincer ce le trebuie. Vor ele, minoritățile, să stăpânească țara aceasta sau are poporul românesc dreptul s-o stăpânească?! Noi, ce este scris odată pentru totdeauna în Tratatul de Pace, trebuie să împlinim. Dacă ele cred că pot să stingherească țara în dezvoltarea ei culturală și democratică, nu este cu dreptate; dar nu-i posibil să fie așa, fiindcă și ele sunt interesate de un progres democratic al acestei țări, căci numai sub această condiție și ele pot înflori.

Nu știu de ce, așadar, vă temeți. Numai acei[a] pot să se teamă care voiesc să facă nedreptăți. Și după administrația provizorie pe care o avem în România Mare și după efectele ei, cred ele, minoritățile, că această stare are să se perpetueze, că aceasta are să fie de veci administrația românească. Nu vor să înțeleagă, pe de o parte, minoritățile, pe de altă parte, românii, că acestea sunt lucruri provizorii, care trebuie să se schimbe, dacă vrea țara aceasta, așa de frumos câștigată și așa de frumos unită, să reziste? Nu văd niciun pericol în privința aceasta. Și fiindcă nu văd niciun pericol, aș ruga să vă feriți de orice gând rău în privința legii electorale. Cu cât mai dreaptă va fi reforma electorală, cu atât mai mult că [vă] veți apropia de sufletul minorităților, cu atât mai bine va fi condusă soarta acestei țări.

D-lor, însă am să vorbesc și altceva. Constituirea Partidului Țărănesc a dat prilej la unele discuții. Din cele ce a vorbit d-l [Gh.] Bogdan-Duică, s-ar putea înțelege că eu nu aș putea fi mulțumit cu Partidul Țărănesc, fiindcă el ar fi prea radical. Aceasta nu este adevărat. Eu nu recunosc radicalismul. Cine sperie lumea cu el face rău. Radicalismul nu are nicio valoare. El există la acele partide care strigă, care promit, care vorbesc într-un ton ridicat, fiindcă nu le stă în putere să facă ceva pozitiv. [...] Oricând radicalismul face dovadă de slăbiciune. Am văzut ce s-a întâmplat cu radicalismul comuniștilor și [al] unor socialiști din România Mare.

S-au dus spre sinucidere. [...] Tot radicalismul acesta nu a făcut decât să atragă atenția celor răi, celor proști, asupra mișcărilor sociale, care dacă nu ar fi fost răi, nu ar fi lovit cum au lovit și dacă am fi fost cumiți, trebuia să-ți spună că ești o minoritate care trebuie ignorată. Din această cauză eu nu văd cu ochi buni radicalismul într-o mișcare de la care aștept un guvern și o administrație. Așa încât, dacă Partidul Țărănesc a împrumutat câteva idei specifice de la noi, regret că s-a făcut lucrul acesta, din cauză că intră în concurență cu Partidul Muncitoresc Socialist¹⁷⁸. Eu nu voi admite să-mi dicteze d-l [Constantin] Stere ce noțiune specială să avem pentru România, dacă avem noțiuni cunoscute pentru Europa întregă. [...] Țăranul este țăran. Sunt țărani bogați și sunt țărani sărmani. D-l Stere, contopind noțiunile țărani și muncitori, vrea să scoată încheierea că nu e nevoie să existe un partid muncitoresc socialist.

Gh. Bogdan-Duică: Nu sunteți drept, am spus cuvintele „stat țăărănesc ideal”.

George Grigorovici: Am ascultat pe d-l profesor Bogdan-Duică și am înțeles că nici el nu este mulțumit cu acest program [...] Aceasta este foarte firesc. Dacă d-l Stere declară că acei care lucrează cu mâinile lor proprii sunt țăranii lui, foarte bine! Am cerut delimitarea în sferile de interese: muncitorii ai noștri și țăranii ai d-lui Stere.

O voce: Sau ai țării.

Gh. Dumitrescu-Bumbești: Ai Partidului Țărănesc sunt țăranii.

George Grigorovici: Partidul Țărănesc încă nu există. El este abia în formare, căci vedem două partide țărăniști. Și dacă mi-am permis să zic că sunt elemente exploatoare între țărani, aceasta o arată statistica României; sunt țărani bucovineni, basarabeni, ardeleni tot atât de bogați ca și boierii de aici. D-lor, discutând reforma agrară, țărăniștii regretă că țăranii nu au căpătat mai mult decât șase fâlcii în Basarabia, când trebuiau să capete opt. Prin aceasta pierd din vedere că dacă țăranii ar căpăta câte opt fâlcii nu am mai avea partid țăărănesc muncitor, ci am avea un partid țăărănesc burghez. Țara veche, ca și d-voastră, înțelege prin cuvântul de țăran un „calic”, dovada că și astăzi se întrebuintează expresia „bietul țăran”. Dacă ați întrebuinta această expresie în Bucovina, ați păți-o. Cuvântul acesta în Bucovina este ridicol, pentru că țăranul de acolo, care are șase fâlcii, plătește birul cu mândrie, fiindcă este, cum se numesc ei, talpa țării, și dacă nu vei primi birul, pentru el aceasta este un fel de ofensă. D-lor, mentalitatea aceasta reiese din faptul că v-ați deprins să vedeți în țăran un calic și nu ați văzut pe un țăran lucrând intensiv șase fâlcii, căci un asemenea țăran are venitul unui director general de minister. Atunci, de ce un director general de minister să plătească de zece ori birul unui țăran? Iată

¹⁷⁸ În anul 1918. Partidul Social-Democrat din România a adoptat denumirea de Partidul Socialist. În mai 1919, la București a avut loc conferința partidelor socialiste din Regatul României și din regiunile unite cu țara la 1918. În iunie 1921, s-a format Federația Partidelor Socialiste din România, iar în anul 1927 a avut loc congresul de refacere a Partidului Social-Democrat. Concepțiile politice diferite au generat frământări în cadrul mișcării social-democrate, astfel încât, în anul 1928 s-a desprins o grupare din rândurile Partidului Social-Democrat, care a pus bazele Partidului Socialist al Muncitorilor din România, denumit, din anul 1932, Partidul Socialist Independent. Acesta s-a unit cu Partidul Socialist din România „C. Popovici” și s-a constituit Partidul Socialist Unitar. Nicolae Jurca, *op. cit.*, p. 116 și urm.

de ce este o diferență între mine și d-voastră, iată, pentru că eu țin să se delimiteze sfera de competență și de activitate pentru fiecare în parte, tocmai pentru a se evita ciocnirile între partide.

S-ar crede, și mi s-a spus din tabăra socialistă, că nu sunt revoluționar. Sunt revoluționar, dar eu concep revoluția cu o schimbare socială care se poate produce și fără vărsare de sânge; sunt pentru revoluția muncitorească, ca ea să facă din țara aceasta o țară industrială. Într-o asemenea țară, unde roțile nu se pot opri din loc, revoluții prelungite, cu vărsări de sânge, nu se pot produce. Se poate produce un război civil între două grupuri, ceea ce se poate întâmpla și în România, dar aceasta nu e o revoluție, ci o nenorocire, izvorâtă din prostia celor care cârmuiesc.

Luând cazul că liberalii vin la putere aduși de Curte, după concepția că regele poate alunga oricând și guvern și Parlament, atunci putem avea un război civil, nu însă o revoluție. Este ușor de înțeles că democrația de astăzi este prea tare, prea puternică ca să permită acestor oligarhi să vină la putere. [...] D-lor, îmi pare rău că d-l [Alexandru] Constantinescu a plecat de aici cu cățel și cu purcel [...] și nu am prilejul să îi spun în față toate acestea, ca să înțeleagă că așa nu mai merge. În ceea ce privește banca ministerială, îmi pare rău că se găesc pe acea bancă oameni învechiți, reprezentând idei pe care noi le-am înhumat demult și pe care le-au înhumat curentele moderne de după război. Ei au fost exumați și puși pe banca ministerială. [...] Aceasta este o mare nenorocire. Exumații aceștia au darul nenorocit și nefast că vor infecta și pe cei vii. Dar, pe lângă acești exumați, este și un număr de miniștri, un număr atât de mare, încât nici nu-l cunosc și care se împarte în două categorii: oamenii de muncă, pe care îi respect și nu-mi iau dreptul ca să-i critic și oamenii de paie care stau acolo – și aceasta este partea cea mai bună a valorii lor – și așteaptă ca să vină alții mai capabili să le ia locul. Despre dâșii s-ar putea spune ceea ce a spus Dante în cuvântarea sa mare: că ei n-au făcut nici bine, nici rău, că pentru dâșii este pregătită o despărțitură deosebită în iad, deasupra căreia e scris: „Lăsați orice speranță, voi ce intrați”. Aceștia, care n-au făcut nici bine, nici rău, poate că li se vor ierta păcatele, că au ținut locul unor oameni capabili, speciali, de care, mai cu seamă acum, după război, avem atâta nevoie.

D-lor, vorbindu-se de activitatea acestui guvern, s-a insistat mai mult asupra modului cum înțelege ca să administreze noile provincii. În adevăr, este o chestiune foarte importantă de a se ști cum ar trebui și cât ar trebui guvernul să se amestece în administrația acestor provincii. Așa, de exemplu, în chestiunea Căilor Ferate, cine este răspunzător? Este ministrul sau armata, care conduce, de fapt, această instituție? S-au militarizat Căile Ferate. În aparență, aceasta pare că ar fi dat un rezultat admirabil. D-l general Ionescu, care conduce toate treburile în numele d-lui Văleanu [ministrul Lucrărilor Publice], este mândru, crede că a făcut rânduială și că acum domnește liniștea acolo. De fapt, liniștea aceasta nu este alta decât moartea, care așteaptă toate comunicațiile noastre, dacă se va mai prelungi militarizarea. Militarizarea a nenorocit țara și pe multe alte terenuri, de care vom mai vorbi; dar comunicațiile le-a nenorocit cu desăvârșire. Într-un mod dictatorial se amestecă d-l general Ionescu, de pildă, în provincii și declară că Direcția Căilor Ferate din Cemăuți trebuie să fie permutată, numai fiindcă nu-i place d-sale Cemăuții, ci Galații, deoarece d-sa este din Galați. Niciun alt argument.

Bucovina, care merge spre industrializare, nu poate să fie lipsită de o direcție regională și să depindă pentru orice vagon de centru. Direcția aceasta a existat sub Austria și ar fi trist să nu existe după ce ne-am unit cu România. D-l general Ionescu desființează mereu, fără știrea Consiliului de Miniștri și fără ca ministrul Bucovinei să fie întrebat. Acesta este veșnic pe drumuri, din Cernăuți spre București, ca să intervină contra diferitelor prostii care se fac de la centru. Dar militarizarea are și alt dar nenorocit. Militarizarea Căilor Ferate ne-a adus în următoarea situație: în Ardeal s-au adunat cărbuni, sare, munți imenși, care nu se pot mișca din loc, pe când în diferite colțuri ale țării, sarea și cărbunii lipsesc cu desăvârșire, cum este cazul la noi, la Cernăuți. În trecut fie zis, noi am ajuns să ducem lipsă de sare și din cauză că s-a desființat mina de sare de la Cacica, situată, ce ironie, tocmai în cercul electoral al d-l ministru Dori Popovici. Cauza acestei situații este starea transporturilor. Ni s-a spus: nu este vorba de vagoane, de care avem destule, avem și locomotive, e vorba însă de personal. Pe acesta însă l-am încărcat în vagoane și l-am aruncat peste hotare. [...] Cu sistemul militarizării, muncitorii de la Căile Ferate au ajuns la disperare, dar sârmanii de ei tac din gură și suferă. Salariile lor sunt ridicole, copiii lor umblă fără cămăși. Ei nu așteaptă decât ridicarea militarizării, ca specialiști care își pot găsi ușor întrebuintărea aiurea să plece din serviciul Căilor Ferate. Iată [ceea] ce ne așteaptă de pe urma d-lui general Ionescu, care crede că prin introducerea militarizării la Căile Ferate, a fericit țara românească. Adevărul este că a nenorocit-o. O asemenea stare de lucruri nu mai poate să dureze.

Așa, ca să demonstrez și mai bine, vă spun că în Bucovina aveam la Căile Ferate funcționari polonezi, cei mai specializați în această ramură, cum aveam la Finanțe cehi, specializați, de asemenea. Eram bucuroși că-i avem, cu atât mai mult cu cât ei nu ne sunt vrăjmași. Ei sunt așteptați însă și în Polonia. După Tratat, acești oameni au timp doi ani să se hotărască dacă vor să rămână la noi sau să plece în Polonia. Credeți oare că acești oameni vor mai rămâne în Bucovina, după ce au suferit tratamentul barbar al d-lui general Ionescu? Aceeași stare de lucruri [este] și în Ardeal. Nu există altă scăpare decât ridicarea militarizării și o plată mai bună pentru cei de la Căile Ferate. Nu este păcat de niciun ban care se dă în plus acestor oameni. Mai bine să plătim de zece ori mai mult, decât să pierdem căile de comunicație din mână. Acesta a fost tactul englezilor, austriecilor, germanilor în timpul războiului: funcționarii Căilor Ferate au fost supra plătiți. Cine nu înțelege aceasta este bătut de Dumnezeu și nu lucrează în interesul țării.

Dar ce să vă mai spun? Militarizarea a favorizat și corupția. Fiindcă muncitorii nu puteau să se plângă, ei nu puteau să se adreseze la ziare, fiindcă imediat erau pedepsiți. Nu puteau trimite deputațiuni, nu puteau să vorbească vreo unui deputat, fiindcă imediat se afla și erau îndepărtați. Ei nu puteau da iscălituri pe memorii, pentru că sunt soldați. Știți ce a rezultat [de] pe urma acestei stări de lucruri? Au înflorit furturile, cum n-au existat niciodată. Așa, în Bucovina s-a dat un memoriu iscălit de muncitori, prin care spun că d-l Cioc, șeful Atelierelor Căilor Ferate din Cernăuți, fură zilnic statul, fabricând mobile pentru particulari, cu lucrătorii și cu materialele statului. El [îi] trimite pe lucrători să lucreze acasă la el și la rudele lui. Documentul acesta a fost iscălit de muncitori și înaintat de mine d-lui director general Carpovici. Muncitorii, știind de aceste lucruri, nu puteau să se facă complici cu

asemenea crime față de averea publică, care este și a lor. Nu știu dacă s-a făcut ceva. D-l Cioc știu că a adunat sute de mii de lei și s-a dus în altă parte. Acesta este exclusiv rezultatul militarizării, când bieții muncitori nu se pot plânge. D-lor, vă dau aceste exemple numai ca niște ilustrații, ca să vă arăt unde nu ar trebui să se amestece guvernul central în provincii.

Să vorbim de chestiunea financiară. Impozitele d-lui Titulescu – de aceasta nu poate fi nicio discuție – sunt, ca formă, cam ciudate și greu de înțeles. D-l Titulescu este un fel de poet fiscal care știe să scrie, în versuri dure și nearmonice, poezii asupra unei chestiuni atât de reale și materiale, cum sunt impozitele. Aceste impozite le ia lumea în rău, căci trebuie, din versurile acestea, să scoată cu greutate miezul. Dar miezul este bun, d-lor, dacă luăm faptul că progresiunea în impozite în sfârșit s-a înfăptuit, deși nu cu deplină dreptate, fiindcă prea mult apasă pe cei sărmani. Însă ea s-a făcut, și partea cea mai bună este tocmai impozitul pe avere, deși sunt de constatat greșeli din punct de vedere democratic și nu din punct de vedere al capitalului.

Din punct de vedere democratic nu trebuia pus impozitul pe funcționari și muncitori. Este nerațional a face acest lucru, când știm prea bine că funcționarii pier de foame și salariile lor nu le mai ajung! Cunosced funcționari cu 1 300 de lei lunar. Din aceștia trebuie să plătească, pentru că au locuință de la stat, 200 de lei lunar, care li se sustrage din leafă, la pensie 100 de lei și d-lui Titulescu 60 de lei. Ce le mai rămâne? Este posibilă o astfel de politică financiară față de bieții funcționari? În loc să li se adauge pe lângă ceea ce au, li se mai ia? Așa că, dacă se face critică contra impozitelor d-lui Titulescu, ea este de făcut, că muncitorii intelectuali (funcționarii) și muncitorii manuali plătesc birurile de șase luni de zile și toți ceilalți exhumați și capitaliști nu plătesc însă nimic. D-lor, aceasta nu trebuie să dăinuiască!

Cine sunt aceia care vor să oprească îndeplinirea și mersul acestei reforme financiare, decât aceia care au capitaluri și se tem că vor fi impuși prea mult! Dacă luăm, d-lor, și impozitul pe capital, vedem că și aici sunt greșeli. Știți că deputații partidului meu au luptat ca să prevadă ca cel puțin 30 000 lei să fie scutiți de impozit. Dacă luăm valoarea banului românesc, 30 000 lei nu sunt nimic. Este ridicol să mai vorbim de aceasta. Această sumă ar trebui urcată astăzi la 50–60 000 lei. Aici ar trebui modificată reforma. Dar nu mai este timp să facem modificări, când muncitorii și funcționarii plătesc, iar ceilalți așteaptă și nu vor să facă declarații. Nu mai este timp și nu mai este permis ca să se găsească cineva pe banca ministerială, cum este ministrul de Externe [Take Ionescu], care să stingherească pe d-l Titulescu, ca să pună în fapt impozitele sale, când țara așteaptă și când va avea greutăți dacă nu se îndeplinesc! Mai târziu putem să facem o revizuire, dar și aceasta în sensul în care vorbesc eu, și nu altfel. Ce se întâmplă, însă? Se întâmplă că dintr-o parte, tocmai de la acei [despre] care vorbeam adineauri, se ridică voci care cer suprimarea impozitului pe capital al d-lui Titulescu. Ei vor să dicteze și în chestiunea financiară! De îndată ce a venit d-l Titulescu din străinătate, o propagandă înverșunată s-a ridicat din partea exhumaților guvernului contra impozitului pe capital, care lor nu le place. D-voastră trebuie să știți că dacă ați făcut un salt la stânga și ați stat la vorbă cu Partidul Țărănesc, riscați să pierdeți totul, dacă vă puneți de partea celor care

vor suprimarea impozitului pe capital. Atunci veți rămâne tot acolo unde ați fost și umbra d-lui [Ion I. C.] Brătianu și a liberalilor va fi înapoia voastră! (Fiind ora 17, se consultă Senatul pentru prelungirea ședinței și se admite.)

Dar care este, d-lor, cusurul legii financiare? Nu legea are cusur, ci felul cum se execută de [câtre] funcționari. [...] Eu nu vorbesc de întreaga țară, căci nici nu am material și m-ar duce și prea departe; vorbesc însă de Bucovina. Noi am avut în Bucovina tot personalul necesar, de sus până jos, care lucrează cu precizie și pricepere în chestiunile relative la finanțe și la impozite, de la Hostinc din Viena, care era acolo specialist și până la cel din urmă executor. Nu mai era nevoie să ni se trimită un Petrescu sau Velisari, care s-au scandalizat că percepții noștri au titluri de doctori. Acest lucru l-a durut pe un om cu două clase liceale! „Nu îmi trebuie doctori”, a declarat d-l Petrescu. D-sale îi trebuiau bacșișuri și pe acești bacșișari îi trimite din casă în casă, unde fac numai prostii, ca să evalueze averea imobiliară într-un mod scandalos, așa că o evaluare nouă trebuie făcută și banii cheltuiți până acum cu comisiile sunt pierduți. [...]

D-lor, sunt cazuri atât de ridicole, că nici nu mai știți cu cine ai a face! Se petrec lucruri ca pe vremea pașalâcului. Vedem afișe care încep cu cuvintele: „Noi, Velisari...”. Poate, d-lor, să se iscălească d-lui cum îi place, dar să înceteze cu acest plural de Maiestate care, dacă nu supără pe nimeni, face lumea să râdă. Acești „Velisari” și „Petrești”, de fapt, stăpânesc țara ca un pașalâc, ei dictează [ceea] ce vor și cum vor. Să nu vă citez multe exemple, exemple mai mici au fost citate destule de colegi. O casă este impusă azi cu 3 000 și mâine cu 600 000, dar este un caz edificator și iată-l: la noi sunt bănci la sate, asociații românești de cooperatie sătești vechi, care au avut bani gata și au voit să aibă o casă în Cernăuți și au cumpărat o casă, înainte cu câteva luni, cu 1 200 000 de lei. S-ar crede că, fiind cumpărată de cooperatii sătești, ar merita atenție. D-l Sârbu, care a fost deputat și acum este președintele acestei centrale a cooperatiei, se trezește într-o zi cu comisia de evaluare, căreia la noi i se zice banda de exploatare. Șeful comisiei vine în casă și [ii] silește pe aceia care îi sunt atașați să meargă cu dânsul, dar nu le permite să se amestece în evaluare. Așa, când unul din[tre] atașați, socialist, a declarat că nu este de părere ca evaluarea să fie atâta, i-a spus: „D-ta să nu te amesteci”. Atunci la ce mai merg acei atașați?

Iată unde duce, d-lor, amestecul unor funcționari incapabili în Bucovina, care a avut funcționarii ei proprii. Casa de care e vorba, cumpărată, după cum am spus, cu 1 200 000 lei, este evaluată de comisie la 5 000 000 de lei. Aceste lucruri, d-lor, trebuie să înceteze! Nu știu dacă acestea se pot pune în socoteala d-lui Titulescu, dar, totuși, d-sa nu avea nevoie să trimită acolo oameni care nu cunosc nici localitatea, nici situația societății, nici originea averilor, străini cu totul de acestea, să evalueze ei averile imobiliare. Și s-a mai făcut ceva. S-au trimis comisii din suburbani ca să evalueze în centrul orașului și din cei din centru ca să evalueze la suburbani, ca să se răzbune unii pe alții și să evalueze urcat.

Iuliu Dragomirescu: Lucrează după capul lor sau după instrucțiunile pe care le-au primit de la d-l Titulescu?

George Grigorovici: Instrucțiunile nu folosesc decât la oamenii capabili să le înțeleagă și noi am avut oameni capabili să le înțeleagă, fiindcă așa declarații am

mai făcut noi în Austria, tot pe astfel de ocoale. Și acei trimiși de aici nu sunt capabili. Nu am nimic contra oamenilor de aici, dar nu trebuiau trimiși la noi. Nu trebuiau să fie trimiși, cu atât mai mult cu cât era lipsă de ei în Vechiul Regat.

Acum, d-lor, un caz unde ar fi trebuit să se amestece guvernul central în provincii. Mulți, poate, își închipuie, după cele ce am vorbit, că eu aș crede că în orișice privință țara veche ar fi înapoiată față de provincii. D-lor, sunt departe să am credința aceasta. Cunosc România Veche din tinerețe. Am stat de multe ori în România și cunosc foarte bine toate partidele, toate evenimentele, toată evoluția țării, și în privință culturală și în privință politică. Știu că România a luat avânt în privința drepturilor și libertăților politice, cel puțin la orașe, într-un mod atât de fericit, cum nu putem altfel dori. Că la sate a fost mizerie, că a fost oligarhia care stăpânea, din punct de vedere economic și social, aceasta este dovedit. Dar ceea ce mă interesează pe mine nu are nimic a face cu chestiunea aceasta socială, care acum începe să se îndrepte. Fapt este că România veche era o țară plină de toleranță în orișice privință, că [și] Constituția ei este un model în ceea ce privește libertățile cetățenești și toleranța față de secte și confesiuni religioase. Mă închin înaintea acestui fapt cunoscut și nu doresc alta decât ca ceea ce găesc în privința aceasta în Vechiul Regat să se înfăptuiască și în Ardeal și Bucovina. Eu, întrebând odată pe d-l ministru de Externe dacă avem Constituție românească în Bucovina sau nu, dacă se întinde sau nu Constituția României și asupra Bucovinei, ați văzut și d-voastră cum s-a iritat d-l ministru Take Ionescu – mai cu seamă de câte ori vorbesc eu se irită, de ce, nu știu; d-sa a spus: se înțelege de la sine că da. De fapt, nu există Constituție românească la noi în Bucovina.

În Bucovina este următoarea situație: toate cele rele din Austria s-au sancționat și păstrat și toate cele rele din România au fost introduse și la noi. [...] Aceasta nu poate dăinui, d-lor. Noi cerem părțile bune ale Constituției românești și aceste părți bune ale constituției românești sunt libertățile cetățenilor și toleranța model care există la români, chiar în biserica românească din România Veche, față de celelalte confesiuni. D-lor, nu știți ce prăpastie ne desparte în privința aceasta. Nu aveți idee ce se face la noi. La noi trebuie făcută unificarea într-un mod atât de strâns, trebuie să ținem în clește pe acei care sunt periculoși statului român și unirii noastre prin faptele lor nebune. [...] Noi avem felurite confesiuni, născute după război, care au existat în România Veche: pe adventiști și pe baptiști. Am mai vorbit o dată de ei și trebuie să vorbesc acum din nou. Au venit reprezentanți ai baptiștilor din țările Antantei și au pus d-lui [Octavian] Goga un fel de ultimatum: se respectă sau nu Tratatul de Pace care prevede libertatea cultului? Nu trebuie uitat că Biserica Baptistă este cea mai puternică în Anglia și că Lloyd George este baptist. Nu trebuie, de asemenea, uitat că și președintele republicii americane este baptist. D-lor, nu vă dați seama ce faceți în privința aceasta! Și nu vă reproșez d-voastre, din România Veche, care sunteți în această privință corecți. Am avut ocazia să vorbesc cu Î.P.S. Mitropolitul Primat [Miron Cristea], spunându-i câteva cazuri de acestea. D-sa mi-a spus: nu înțeleg cum se poate întâmpla așa ceva. Eu cunosc pe baptiștii din Banat și știu că sunt cei mai morali oameni, care au o viață foarte frumoasă și că ei sunt creștini, dar de altă culoare. Dacă preoții noștri vor să-i câștige pentru biserica noastră, s-o facă prin propagandă. Ceea ce se face în Bucovina este o

greșeală, care nu este nici în interesul statului, nici în interesul bisericii noastre românești. Așa mi-a spus cel mai stimat bărbat al bisericii românești pe care îl cunosc încă înainte de a fi noi uniți. [...] Să nu uităm că statul român a trimis un învățat preot și teolog la un congres interconfesional, unde se ventila ideea unei federații a tuturor confesiunilor creștinești, adică împăcarea tuturor curentelor creștine, pe baza învățăturilor lui Cristos, căci Cristos nu a avut nicio confesiune, el este întemeietorul acestor dogme, pe care unul le-a înțeles într-un fel, altul în alt fel și diferențele sunt numai din punct de vedere teologic, astfel că această luptă între frați și frați, între baptiști și greco-orientali nu are sens. Ce pot aduce aceste lupte, decât să facă mai departe martiri și să întărească aceste curente sectante care există?

D-lor, ce se întâmplă în Bucovina? Noi avem un ministru de Interne [Constantin Argetoinau] care își cunoaște îndatoririle și drepturile sale, un ministru de Culte [Octavian Goga] care, de asemenea, și le cunoaște. Când au venit reprezentanții baptiști din Anglia și America și le-au vorbit de strașnicele măsuri, cu bătăi, cu arestări, cu confiscări de Biblie etc., au dat, prin d-l ministru Ion Rășcanu [ministru de Război] – pentru care noi, deși suntem socialiști și deși nu prea s-ar cădea să ne fie simpatic, pentru că el este acela în numele căruia țara se militarizează, avem însă toată stima pentru că și-a făcut datoria –, au dat o ordonanță, prin care a interzis orice prigonire în armată a acestor două secte. Se spune în această ordonanță că trebuie să li se dea ocazia, când vor și cum vor, să se roage și să li se dea chiar timp liber pentru aceasta. Ordonanță la fel a dat și d-l ministru de Culte, Goga, pentru respectarea cultelor. Aceste ordonanțe tipărite sunt trimise în toate părțile României Mari.

Ce să zic însă de funcționarii de la noi, din Bucovina? Magistratul Eissenbeisser și avocatul Bumbac nu vor însă să primească jurământul decât în forma dictată de ei. Există, însă, așa-numita sectă lipovană, care are un jurământ recunoscut de lege, luat din Biblie, din cuvântarea lui Iisus de pe Munte, care se termină cu formula: „Da, adevărul adevărat am spus”. Ei bine, un baptist român, care a vrut să jure după formula lui și nu după cea dictată de Eissenbeisser, a fost băgat la închisoare pentru opt zile. Cel pedepsit, invocând Ordonanța d-lui Goga¹⁷⁹, d-l Eissenbeisser i-a răspuns că d-l Goga n-are să se amestece în Bucovina. Arestări se fac zilnic prin toate satele și aceste arestări nu sunt numai individuale, ci se fac chiar în bloc. Când se întrunesc duminica baptiștii în câte o casă țărănească pentru rugăciune, în baza dreptului pe care îl au, atât conform Ordonanței d-lui Goga, cât și conform Constituției, vine câte o bandă de jandarmi și îi arestează, îi leagă câte 30 [de] inși cu funii și îi conduc prin sate, bătându-i mereu, în hohotele drept credincioșilor.

Am arătat în nenumărate rânduri toate aceste chestiuni și rog pe d-l ministru al Bucovinei, [Dorimedont] Popovici, să nu rădă, pentru că nu este deloc de râs. D-ta, d-le ministru, nu poți să ști aceste lucruri, pentru că nu citești gazetele.

Dorimedont Popovici: Nu mă importă ce scriu gazetele.

George Grigorovici: Și șeful d-tale, generalul [Alexandru] Averescu, s-a lăudat că nu citește nicicând gazetele. Nu mă miră, așadar, că nu citești nici d-ta.

¹⁷⁹ Octavian Goga a fost ministru secretar de stat. apoi ministrul Cultelor și Artelor (minister creat prin scindarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice) în guvernul condus de Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921).

Știu însă că s-a înființat un serviciu de presă pentru informarea guvernului de amicul și fostul meu tovarăș Lupu Costache și sper că de acum încolo miniștrii vor fi informați cu exactitate. Arestările, chinurile și bătăile bapțiștilor sunt la ordinea zilei în Bucovina. Jandarmii iau oamenii bătrâni, îi duc la secția de jandarmi, îi închid acolo, unde îi bat și îi supun la toate chinurile. Este o situație care nu se mai poate tolera. Nu mai există nimic sfânt pentru jandarmi și preoți, căci ei sunt acum stăpânii țării.

Și să vedeți ce concluzii se trag de aici. Sătenii cumiți se rușinează de cele ce se întâmplă, iar primarii vin la mine, căci numai la mine vin acum, și se plâng, zicând: ne e rușine de [ceea] ce vedem noi. Dar are consecințe și mai mari. Sunt legi curat politice, care nu privesc pe preoți. Preotul nostru, dacă vreți să înțelegeți dreptul austriac de administrație, a avut două ipostasuri. El a fost preot de cult și ofițer de stare civilă. Ca ofițer de stare civilă, era supus Ministerului de Interne. Deodată vedem acum că acela care conduce condicile stării civile, mai ales, ale căsătoriilor, care la noi sunt în parte confesionale și în parte civile, vă voi spune mai târziu ce înseamnă aceasta, nu mai este supus factorului politic, ci celui de culte. Și s-a întâmplat următorul caz, foarte trist, care duce la demoralizarea poporului. La Cernăuți s-a înființat un Secretariat de Culte. În fruntea Secretariatului de Culte este un preot, d-l [Vasile] Gheorghiu, care are idei foarte reacționare și care s-a stabilit ca inchizitor religios. El nu permite forurilor politice să se amestece în drepturile pe care el crede că sunt ale lui, cu toate că, după cum v-am spus, preotul este ofițerul stării civile. La noi sunt cazuri că oameni care voiesc să fie căsătoriți de ofițerul stării civile au dreptul și datoria să se ducă să declare înaintea prefectului, nu a d-lui Gheorghiu, că părăsesc biserica cutare sau cutare, prefectul certifică declarația lor, și cu certificatul acesta se duc să se cunune civil. Este un drept pe care l-am moștenit din Austria, drept care n-a fost nici desființat, nici înlocuit cu o nouă lege a căsătoriilor sau cu instituția ofițerului stării civile din România Veche. Unii din[tre] prefecti au înțeles aceasta, după ce le-am explicat că nu este frumos să se poarte așa, și s-au opus pretențiilor inchizitorului religios. El însă cere să se respecte ordinul lui și interzice să se certifice ieșirea din biserică și mai interzice ca prefectul să căsătorească pe oamenii aceștia. Rezultatul este că o mulțime de concubinaje există la sate. Pe mine nu mă dor concubinajele acestea, ca pe alții, dar pe oameni îi doare. Ei ar voi să fie legitimi căsătoriți și ar avea și această posibilitate sau după dreptul român sau după dreptul austriac. Se opune însă d-l Gheorghiu.

Iată [ceea] ce-mi scrie țăranul Silvestru Ungureanu, din Mihoveni, districtul Sucevei: „Mihoveni, la 19/XI 1921. Eu, subsemnatul Silvestru Ungureanu, vă aduc la cunoștința d-voastră, d-le senator, că prețuita epistolă [pe] care mi-ați dat-o d-voastră ca s-o dau d-lui prefect Grigorovița din Suceava n-a avut nicio valoare înaintea d-sale. După ce a citit a răs și mi-a spus așa: «Dragul meu, nu pot să vă dau nimic, statul nu recunoaște așa ceva». A aruncat epistola la o parte și pe mine m-a dat afară, spunând că nu recunoaște nimic. Și mă rog și noi toți vă rugăm, d-le senator, că dacă vă este cu puțință să mă ajutați, că nu este bine pentru noi ca să trăim în concubinaj patru perechi. Eu aș crede că aceasta ar fi o întristare mare la stat; noi am dori ca să trăim legitim, și nu în concubinaj. Noi suntem foarte triști,

dacă acest prefect face așa batjocură de noi. Suntem și noi niște oameni necăjiți și săraci, de abia ne câștigăm de hrană prin multă muncă. De vă sta cu puțință, vă rugăm, ajutați-ne”.

Dorimedont Popovici: Prefectul Sucevei e rudă cu d-ta.

George Grigorovici: Da, este adevărat, îmi poartă numele, este unul din [tre] cei mai capabili și mai excelenți funcționari administrativi, dar inchizitorul Gheorghiu nu-l lasă să-și facă datoria. D-l prefect Grigoroviță mi-a explicat situația lui grea, arătând că secretarul Cultelor din Cernăuți, Gheorghiu, reclamă pentru dânsul toate formalitățile stării civile și nu lasă administrația civilă să-și îndeplinească atribuțiile. Întreb pe d-l ministru de Interne [Constantin Argetoianu] dacă admite amestecul acesta al preoților în chestiuni administrativ-politice!?

Să mai vorbesc de amestecul preoților din Bucovina în chestiunile școlare!? D-voastră, cei care trăiți în Vechiul Regat, într-o țară tolerantă, unde școala este civilă și unde în școală se face numai știință, nu înțelegeți lucruri ca acestea. La noi, în Bucovina, zilnic se petrec lucruri ca acestea. La Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, un băiețel s-a sculat și i-a pus preotului întrebarea: „D-le catihet, noi am învățat că pământul s-a născut din soare și d-ta ne povestești că pământul este făcut de Dumnezeu. Ce este adevărat?”. Preotul i-a răspuns: „Este adevărat și una și alta, fiindcă dacă pământul s-a născut din soare și Dumnezeu a făcut soarele, Dumnezeu le-a făcut pe amândouă”. Uită, însă, d-l catihet, că Dumnezeu întâi a făcut pământul și pe urmă soarele. Așa încât bieții copii sunt nelămuriți. O confuzie se face în capul lor. Să încetăm, d-lor, să dăm valoare de știință acestor lucruri, ce au fost înainte de cinci mii de ani știința acelor timpuri, iar azi sunt povești naive și atât. Băiețelul acela nu este din Bucovina. Niciun băiat din Bucovina nu ar îndrăzni să pună întrebarea aceasta. Sunt timizi, deși știu mai mult decât s-ar crede. Acest băiat a fost din Botoșani, a știut [ceea] ce înseamnă educația liberă, o educație științifică pură. În direcția aceasta ar fi nevoie de amestecul țării vechi în țara aceasta stăpânită de sisteme învechite și de preoți reacționari.

Concordatul a fost o nenorocire pentru Austria și o să fie o nenorocire pentru România Veche, dacă se introduce și aici¹⁸⁰. Înainte, învățătorul era acela care învăța religia și el învață interconfesional și povestea [ceea] ce este credința, fără ghimpe în contra altor confesiuni, așa cum se face azi de către preoți. Școlile clericale din Ardeal au pretenția să fie susținute de stat și statul cheltuiește și pentru preoți, care ar putea să trăiască din biruri bisericești speciale. Nu mai merge așa! Este timpul să schimbăm lucrurile acestea. Eu vă vorbesc cu intenția de a îndrepta lucrurile care nu sunt bune.

Noi, bucovinenii, am auzit vorbindu-se de descentralizare; și cuvântul autonomie a fost pronunțat. Este autonomie și autonomie; este descentralizare și descentralizare. Sunt oameni la noi care înțeleg autonomia și descentralizarea așa ca funcționarii din Bucovina să fie samavolnici, iar din București să nu se amestece nimeni. Ar fi o nenorocire! Nu am merge înainte, dar am da îndărăt ca racul. Ar fi o mare

¹⁸⁰ În anul 1855. papa Pius IX a încheiat un Concordat (convenție între Sfântul Scaun și puterea laică a unui stat. pentru reglementarea relațiilor dintre acel stat și instituțiile catolice religioase ce funcționează pe teritoriul său) cu Austria.

nenorocire! Noi dorim cu totul altfel de descentralizare. Dorim ca regiunile să aibă corpuri reprezentative, alese pe baza votului universal și egal, care să aibă dreptul să numească și să destituie pe toți funcționarii administrativi. Nu mai înțelegem descentralizarea, altfel am renunța la dânsa, ba din contră, am cere o mână tare de la centru, care să ne scape de robia care a început să ne încalce. Dacă am spus lucrurile acestea, am făcut-o numai pentru că prigoanele contra unor confesiuni nu numai că nu sunt umane, dar ne lovesc greu și ne micșorează mult în fața aliaților.

Ca să vă arăt unde duce intoleranța preotească, vreau să vă spun că avem în limba românească două reviste religioase supuse cenzurii și libere să fie răspândite. Sunt „Vestea Mileniului”, adventistă, și „Creștinul”, baptistă. Aceste reviste sunt citite de adventiști și bapțiști, dar pentru cei care le citesc în Bucovina nu există altă pedeapsă decât bătaia până la sânge. La o percheziție unde s-au găsit aceste reviste, proprietarul a fost bătut până la sânge.

Dorimedont Popovici: Dați cazuri concrete d-le Grigorovici.

George Grigorovici: Vreți cazuri concrete? Să vă dau: Calistrat și Eftimia Irimescu, din Candreni, au fost bătuți pentru că a fost găsită la ei „Vestea Mileniului”. Dar d-voastră, d-le ministru, nu sunteți de resort. Eu știu care este situația d-voastră în guvern, este aceeași ca și a d-lui ministru basarabean. N-aveți nicio putere și niciun drept executiv. Nenorocirea țării noastre se explică prin faptul că mai toți prefecții sunt fii de preoți și cred că fac bine că se pun în serviciul confesional și nu-și îndeplinesc obligațiile lor administrative. D-lor, cu durere am spus lucrurile acestea, dar am speranța că de aici înainte n-o să se mai petreacă fapte ca în trecut. Aderenții sectelor asuprite sunt oameni simpli care, terorizați, umblă cu ordonanțele d-lor Goga și Rășcanu în mâini și le arată preoților și prefecților, fără rezultat.

Și acum, d-lor, vreau să trec la justiție. Nu știu de mai merită departamentul acesta cuvântul de departament al justiției. Și acest departament are în frunte un exhumat [Mihai Antonescu] care, în plus, nu cutează să facă ceva fără încuviințarea exhumatului de la Externe [Take Ionescu]. D-lor, așa nu mai merge, acesta nu e ministru. N-ai cu cine sta de vorbă. El nu înțelege ce este dreptatea, nu înțelege că de când avem votul egal trebuie să avem și dreptul egal, că nu putem să avem un dublu drept, care nu mai există în țara aceasta: un drept militar și un drept civil. Un amestec în vreme de pace a dreptului militar în dreptul civil nu este admisibil sub votul egal. Vreau să documentez lucrul acesta ce se întâmplă în România. Știți de arestările care s-au făcut din cauza grevelor¹⁸¹. Grevele acestea s-au tratat într-un mod atât de diferit, că nu este o cinste pentru țara noastră. La Cernăuți nu s-a făcut nicio arestare, fiindcă acolo tribunalele nu știu ce este acela arest preventiv, forma aceea de pedeapsă din țara veche, care se aplică oamenilor înainte de a fi judecați și condamnați. La noi nu se știe ce este arest preventiv. Nu este nevoie să pui pe cineva care nu fuge și care este cetățean al țării în arest preventiv numai fiindcă a călcat nefasta lege a d-lui Trancu. Ce se întâmplă? La Cernăuți, procesul s-a făcut în mod legal înaintea tribunalului civil, oamenii au fost condamnați la două săptămâni, pedeapsă care n-a fost executată, în baza dispoziției Beranger, prevăzută în legea

¹⁸¹ Vezi nota 158.

Trancu¹⁸²; asemenea pedepse se execută numai la a doua călcare a aceleași legi. Iată o procedură [procedură] care trebuie să fie luată ca pildă pentru întreaga țară.

În România lucrurile s-au petrecut altfel. În unele părți, ca de pildă la Iași, procesele greviștilor au fost judecate de tribunalele civile, care au dat pedepse mai aspre ca în Bucovina. În alte părți însă au intervenit Curțile Marțiale și pentru același delict au osândit pe unii greviști la câte 5–15 ani muncă silnică. Între cei condamnați nu sunt numai bolșevici, ci și socialiști și social-democrați. Dar se pare că unii au simțit că s-au comis nedreptăți. Și deodată ne-am pomenit că pedepsele primilor șapte condamnați se reduc de la cinci ani muncă silnică la un an închisoare. Dar să nu întrebați după ce criterii s-a procedat. Iată un rezultat: Moscovici, Socor și alții ies astăzi din închisoare, pe când tovarășii lor trebuie să taie înainte sare în mine, până vor împlini cei 15 ani de pedeapsă. Este acesta dreptul legal? Îmi pare rău că d-l ministru al Justiției [Mihai Antonescu] nu este aici [ca] să ne răspundă. Dar și dacă ar fi aici, poate, nu m-ar înțelege.

D. Dobrescu: Moscovici este încă deținut.

George Grigorovici: Aceasta ne face de râsul lumii, de râsul țării, de râsul oamenilor care s-au unit cu noi și care vor să vadă în unire puțină dreptate, puțină regulă în chestiunile de jurisdicție. D-lor, în Senat, unde sunt oameni de specialitate juridică, cred că voi avea sprijinul necesar ca să declarăm noi și prin înțelegere cu d-voastre, ca să vă afiliați la părerea mea, că nu mai poate să dăinuiască situația

¹⁸² Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă (primul act normativ modern care reglementa conflictele colective de muncă) a fost elaborată în anul 1920, de către Grigore Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirii Sociale în guvernul Alexandru Averescu (martie 1920 – decembrie 1921). Aceasta cuprindea dispoziții cu privire la libertatea muncii, încetarea colectivă a lucrului, procedura „impăciuirii”, arbitrajul, dispoziții de procedură. Legea limita dreptul la grevă, instituind, după cum se arată în expunerea de motive, „procedura obligatorie a concilierii și, în unele cazuri, arbitrajul obligatoriu”, precum și regimul convențiilor colective de muncă, motiv pentru care au avut loc manifestații și intruniri de protest în București și în alte orașe din țară. Conform prevederilor legii, atunci când cel puțin o treime din numărul total al salariaților stabilimentului industrial sau comercial (instituție care întrebuința un număr de cel puțin zece salariați) ori din numărul salariaților ocupați în una sau mai multe secțiuni din acel stabiliment înceta lucrul, se considera încetarea colectivă a muncii. În cazul concilierii între delegațiile muncitorilor și patron, în prezența unui delegat al Ministerului Muncii, se încheia o convenție colectivă de muncă, ale cărei prevederi erau obligatorii pentru ambele părți aflate în conflict. Comisia de arbitraj, condusă de un președinte judecător, era alcătuită din cinci membri și doi supleanți, aleși din rândul salariaților și de către patron. În cazul în care nu se putea realiza concilierea conflictului colectiv de muncă, la solicitarea părților, această comisie prelua soluționarea conflictului. Un proiect de lege asupra reglementării contractului colectiv de muncă a fost elaborat și în anul 1919, însă acesta nu a fost adoptat de către Parlament. În anul 1921, a fost elaborată Legea contractelor profesionale, cu referire la contractul de muncă, aceasta stipulând, la art. 32, că „sindicatul profesional are dreptul să stea în justiție pentru fapte izvorâte din convenții colective”. Însă, legislația acestor probleme a fost completată în anul 1929, când a fost elaborată Legea asupra contractelor colective de muncă, care a creat cadrul juridic necesar încheierii, executării și încetării contractelor de muncă. M.O., nr. 122, 5 septembrie 1920, p. 4239–4242; accesat online la adresa <http://www.digibuc.ro/proxy/?px=TjAx> (21 aprilie 2015); Ioan Scurtu, „Decada brătienistă” (decembrie 1918 – noiembrie 1928), în *Istoria românilor*, vol. VIII. *România întregită (1918–1940)*, coord. prof. univ. dr. Ioan Scurtu, secretar dr. Petre Otu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 251.

aceasta. Oamenii aceștia, care sunt lăsați mai departe în închisori, merită și trebuie să fie tratați la fel cum este tratat Socor și ceilalți. Nu este permis ca unii să fie altfel pedepsiți decât aceia care au stat în fruntea mișcării și au iscălit cei dintâi. Nu pot înțelege ce s-a întâmplat și cum s-a putut întâmpla un astfel de lucru. D-lor, eu mă întreb: avem un ministru de Justiție sau nu avem un ministru de Justiție? Știe el lucrurile acestea sau nu le știe? Nu poate Partidul Poporului să scape de acest ministru, care îi face o situație așa de grea? Nu se găsește în Partidul Poporului un alt om decât acesta? A trebuit Partidul Poporului să se împrumute cu o valută atât de scăzută, cum sunt acești exhumați? D-lor, lucrurile trebuie schimbate imediat și trebuie dat un asalt pentru aceasta.

Dar să trecem mai departe. Mai sunt și alte cazuri, cazurile arestărilor ce s-au făcut din cauza afilierei la Internaționala a III-a. Ce au făcut oamenii aceștia altceva decât să declare că s-au afiliat punctului de vedere de la Moscova? Răspunsul din Moscova nu le-a venit, dacă și ei sunt primiți sau nu. Așadar, nu s-a întâmplat altceva decât o discuție și o hotărâre, fără niciun efect real. Din punct de vedere juridic, nu avem nicio posibilitate ca să-i urmărim. Puteați fi cumiști, lăsându-i liberi, dar dând ordin poliției să aibă în vedere pe acești oameni, că sunt în stare să facă o prostie. Dacă ar fi comis un fapt criminal, înțeleg să facă închisoare, până atunci însă nu. Așadar vă întreb: cum se face că oamenii aceștia stau de opt luni în prevenție și nu sunt supuși judecării civile, în contra căreia n-am nimic de spus? Dacă chestiunea ar fi fost dată unui magistrat obiectiv, ea ar fi fost rezolvată până acum. N-au fost dați însă pe mâna unor magistrați, ci pe mâna unei persoane arbitrare, a d-lui Cernat. Cum a răsărit acest domn, nu știu. Se vede că este un agent al Partidului [Național] Liberal, care dorește moartea muncitorilor. Avem Constituție, avem Minister de Justiție, avem dreptate civilă și deodată răsare un comisar regal, o rămășiță a absolutismului, care el singur decretează, el singur știe toate secretele, el taie și spânzură. D-l ministru de Interne [Constantin] Argetoianu și d-l [Ion] Rășcanu și-au dat toată silința să scape de închisoare pe câțiva tovarăși de-ai mei, în contra cărora nu există nimic, căci actele nu dovedesc nimic. Ei bine, toate intervențiile nu au ajutat la nimic. D-l Cernat s-a opus, sub pretext că are de luat interogatoriul, care nu l-a luat însă nicidecum. Și au trebuit intervențiile repetate mereu, până ce, în fine, acești oameni au fost scăpați. Acest domn mai are obiceiul să povestească de cei care sunt în închisoare lucruri care nu s-au întâmplat niciodată, numai cu scopul [ca] să le îngreuneze mai mult situația și să dovedească lumii că acești oameni sunt periculoși.

Astfel, să vă povestesc cazul d-lui Dobrogeanu, fiul. Înțelegeți că soarta fiului răposatului meu amic [Constantin Dobrogeanu]-Gherea nu mai poate fi indiferentă. D-l Cernat povestește unei rude apropiate a d-lui Dobrogeanu, deputatul – care, fie zis în treacăt, nici nu este extrădat din Parlament, ca să fie judecat, ceea ce este un scandal constituțional –, nu pot să-l las liber pe acest om, căci este un om periculos. Știți ce-a făcut? Era de față d-l general Nicolescu și eu, interogându-l, mi-a răspuns: „Bine au făcut cei ce au săvârșit atentatul. Toți trebuie să fiți nimiciți! Și eu aș da cu bombe în voi!”. Așa spune d-l maior Cernat că i-a răspuns d-lui Dobrogeanu și că d-l general Nicolescu ar fi zis atunci că-l împușcă cu revolverul. Când am auzit acestea, mi-am zis: poate, Dobrogeanu a înnebunit, și-a pierdut mințile? Și atunci am făcut să fie întrebat de aceeași rudă a d-lui Dobrogeanu, d-l general Nicolescu,

dacă s-au petrecut sau nu acestea? Și d-l general Nicoleanu, care este un om foarte corect, cum știți, și cinstit, a zis: „Este de neînțeles și nepermis; vă declar să spuneți lumii întregi că este un sfruntat neadevăr. Nnicicând nu s-a întâmplat faptul acesta; nu am fost acolo să aud asemenea cuvinte; nnicicând nu s-a rostit din partea d-lui Dobrogeanu în prezența mea asemenea cuvinte!”. Ei bine, și acesta este un comisar regal, emanație a Regelui?!

Paul Bujor: Iată cine împinge la revoltă, cine fometează [întreține] bolșevismul în țara românească: un comisar regal, care își bate joc de oameni!

George Grigorovici: Ei bine, când aceasta este mărturia d-lui general Nicoleanu, am dreptul să reclam de la d-l ministru, sub iscălitura căruia a fost numit d-l Cernat comisar regal, dacă nu este timpul să retragă iscălitura aceasta unui om periculos siguranței statului, prin faptul că împrăștie astfel de povești, pentru a apăsa oamenii în închisoare? Știți foarte bine că sunt împotriva bolșevicilor, știți că sunt contra Internaționalei a III-a, însă nu pot admite acest procedeu. Și noi suntem prigonii de așa-numiții tovarăși din Rusia și tovarășii mei au fost omorâți în pușcăriile bolșevice și nnicicând nu vor fi iertate bolșevicilor faptele săvârșite în cursul războiului civil, dar a fost război civil. La noi nu s-a întâmplat aceasta. Avem o situație cu totul alta și nu cu minciuni sfruntate se poate face judecata acestor oameni! Cum se poate vindeca lucrul acesta? Nu se poate vindeca decât în două moduri: d-nii din Partidul Poporului și guvern trebuie să înțeleagă că, așa cum sunt alți agenți liberali, așa este și d-l Cernat un agent liberal, că d-l Cernat, după părerea mea, are o intenție specială în această chestiune. Ce vrea el? După ce adună atâtea păcate, zice că trebuie să mai facă un interogatoriu, când în realitate nu face niciunul. Toate sunt minciuni! Ei bine, el le spune toate acestea numai ca să amânăm judecarea acestor oameni până când liberalii, crede el, vor veni la putere. Ceea ce este fantastic, este că atât d-l Argetoianu, cât și d-l general Rășcanu întâmpină greutăți ca să scoată câte un nenorocit din închisoare, pentru că intenția maiorului Cernat este ca aceste eliberări din închisoare să se facă îndată ce vor veni liberalii la putere.

Și, d-lor, am o dovadă indirectă, foarte semnificativă în această privință. Între cei care stau în închisoare la Văcărești există și un anume Cristescu, care nu este normal. Cine îl cunoaște, știe că este copt pentru balamuc de mult. Eu, care l-am văzut în Cameră, șezând pe masă ca Christos înaintea învățaților în Templu – nu pe scaun, ca noi, oamenii de rând –, înconjurat de un grup de oameni, care își băteau joc de el și cărora le îndruga prostii din Rusia, pe care le-a văzut, și le povestea ce va face și asupra cui se va răzbuna când va veni la putere, mi-am dat seama că un om ca acesta nu poate fi normal. Și dacă am avea psihiatri buni, ar trebui ca aceștia să lucreze în locul lui Cernat. Cu atât mai mult că în Rusia s-a sfârșit toată încercarea bolșevică, într-o formă atât de ridicolă și copilăroasă! Și aici mă revoltă nechibzuirea și prostia guvernului, care în loc să dea celor din închisori ziarele, ca să citească discursurile lui Lenin, care retrage totul, spunând: am greșit, nu am înțeles pe Marx, am făcut prostii, ferțiți-vă oameni buni să faceți la fel. Toate acestea nu le știe nici Cristescu, nici ceilalți, pentru că nu li se permite citirea ziarelor. De ce? Cu intenție? Eu sunt încredințat că parte dintre ei, aceia care mai au creier, când vor citi [ceea] ce spune Lenin, vor zice: atunci, dacă e așa, renunțăm și noi la

bolșevism. Un Cristescu, însă, este un incoștient, el poate sta sub o sugestie. În psihiatrie sunt posibile astfel de cazuri de sugestii. Poate că a fost sugestionat de dr. Rakovski, care știți ce influență sugestivă are. Și poate că acesta i-a sugerat acest lucru, această idee fixă, de care nu mai poate să scape, că mâine vin comuniștii la putere și el, Cristescu, va fi dictatorul României. Eu am toată mila față de el, însă este un lucru semnificativ că acestui Cristescu nu-i era rușine să umble de braț cu liberalul Mârzescu și să-i povestească diferite lucruri din tainele bolșevismului. Omul acesta crede și astăzi că vin liberalii și îl vor scăpa. Am dovada că, înainte cu câteva zile, d-l Cristescu a zberat ca un nebun față de un preot și față de ofițerii de gardă și de lumea ce mai era pe acolo că „vin liberalii și ne vor scoate din închisoare”. D-lor, acest om nu poate fi decât anormal; este un om bolnav, căci el crede că [poate] călăul lui adevărat îl va scoate din închisoare! Mă mir că Partidul Comunist mai tolerează un asemenea om în sânul lui. D-l Mârzescu fâgăduiește, pe de o parte, lui Cristescu, că „dacă vom veni noi, o să te scăpăm”, iar, pe de altă parte, dacă Partidul Poporului i-ar scăpa, liberalii ar zice că acest partid nu a făcut ordinea, ci dezordinea!

D-lor, aici trebuie o mână și un caracter tare, care să nu se jeneze să facă aceea ce este în folosul țării. Și dacă este în folosul țării ca oamenii aceștia, care trebuie să recunoască că bolșevismul a căzut în Rusia, să fie scoși din închisoare, acest lucru trebuie făcut. Și trebuie făcut, fie prin amnistie sau dacă vreți altă propunere: desființarea stării de asediu, căci cu aceasta scăpăm și de Cernat și trecerea tuturor chestiunilor la tribunalele civile. Atunci vom avea siguranța că ele vor fi cercetate cu obiectivitate și vom putea ști cine este de vină și cine nu, și cine are legătură cu odiosul atentat, pe care îl dezaprob din tot sufletul meu și care nu a putut fi făcut decât de oameni incoștienți. Căci, d-lor, fiecare atentat care se întâmplă în timpurile noastre de acum, de după război, nu este decât un semn că nebunia din război nu a pierit și că obiceiul de a omorî și de a fi omorât încă joacă un mare rol. Și oamenii care fac asemenea acte sunt anormali, sunt oameni bolnavi, căci altfel de cazuri s-ar întâmpla dacă oamenii normali s-ar apuca de astfel de lucruri, când știm că România are 20 de milioane de locuitori. Și cu atât mai mult d-lor, cu cât nu a fost fapta unei răzbumări de la o persoană la altă persoană, ci a fost făcută în mod mârșav și laș, cum numai un bolnav, un anormal putea s-o conceapă, a fost făcută în contra unei grupări de oameni, din care au pierit oameni, nu anume vizați, ci căzuți jertfă din întâmplare.

D-lor, înțelegeți prea bine că eu refuz orice apropiere cu o asemenea faptă. Nimeni, nici de sus, nici de jos, nu are dreptul ca să dicteze prin teroare directiva politică sau socială celor mulți. Acest lucru nu este permis, acest lucru este un act antisocial, care trebuie să fie condamnat. [...] Trebuie, deci, tocmai din această cauză, să predăm afacerea în mâna magistraților specialiști, care vor ști să deosebească cine este vinovat și cine nu este vinovat. Iar d-l Cernat trebuie să plece și trebuie să plece și ca rezultat al desființării stării de asediu și datorită faptului că el este periculos statului. Aceasta o zic aici, de la tribună. Nu am vorbit în contra nimănui, așa cum vorbesc în contra lui, și dacă vorbesc, o fac pentru ca guvernul să vadă și să înțeleagă care este situația. Nu este bine ca un comisar regal să fie lăsat în voie, să fie stăpân absolut pe libertatea cetățenilor. S-ar putea ca și alte persoane să se pomenească în situația celor arestați.

S-a întâmplat, de pildă, un caz: eu, d-l Averescu, d-l Argetoianu și d-l Negulescu și alți câțiva socialiști, ne-am întâlnit acasă la d-l Negulescu spre a face – așa se zice – o conspirație. Eu am fost chemat, nu am știu pentru ce, așa dacă s-ar face vreo vină din această convenire, vina mea ar fi mai mică decât a aceluia care m-a chemat. Dar, de fapt, nu s-a întâmplat acolo nimic, cât a fost vorba de posibilitatea unei politici care s-ar putea înfăptui. D-l Bogdan-Duică nu are dreptate când spune că am fi nebuni dacă am face republică. Republica nu se face de oameni, ci la momente date de împrejurări. Nu trebuie să hotărâm de acum dacă va fi republică, cum face d-l Bogdan-Duică. Totul depinde de evoluție. Poate veni un timp când drepturile Coroanei ar fi astfel reduse, ca monarhul să nu mai fie decât un fel de președinte de republică pe viață. Desigur că se poate ca președintele de republică să aibă mai multă putere constituțională decât un monarh, cum este cazul președintelui Republicii Franceze, iar monarhul să fie numai o persoană reprezentativă, cum este cel englez. [...] De aceea nu putem zice noi din capul locului dacă va fi sau un va fi nicidecum republică.

Înainte de război, în 1913, s-a ținut la Cernăuți o întrunire de protest a românilor, la care studențimea românească m-a chemat și pe mine. Acolo era vorba de prigonirea limbii românești în tribunale. M-am ridicat și am spus: „D-lor, idealul meu este – și era acolo și d-l [Ion] Nistor de față și a aplaudat timid, căci dânsul era pe atunci docent universitar – am spus, idealul meu este o republică mare românească unită, a tuturor țărilor românești. Președintele Adunării de atunci, d-l [Dionisie] Bejan, un român care este din partidul d-tale (arată spre d-l ministru [Dorimedont] Popovici) a protestat în numele habsburgilor [...]. D-lor, republică au avut-o și strămoșii noștri romani și le-a fost impusă de situații. Deci, lucrul acesta, că nu vom avea republică, nu-l putem noi zice din capul locului. Coroana trebuie să înțeleagă că situația ei este astăzi alta decât a fost în timpul trecut și că renunțarea la unele prerogative învechite e în favorul ei. Ea trebuie să bage de seamă că șobolanii sunt aceia care rod picioarele Tronului [...], aceasta fiindcă venirea la putere a liberalilor ar fi un germen de război civil.

De aceea, d-lor, trebuie să sfârșim cu situația nenorocită de astăzi. Trebuie să știm unde stăm, unde suntem și încotro mergem. [...] Numai că pentru aceasta guvernul trebuie să aibă oameni tari. D-l [Constantin] Argetoianu să fie tare acolo unde trebuie să fie tare. Să ia pe d-l Cernat de guler, să-l dea afară, înapoi în Partidul [Național] Liberal, de acolo de unde a ieșit. Nu trebuie să dăm impresie lumii întregi că atâta vreme după război n-am lichidat încă stările anormale izvorâte din război. D-lor, iertați-mă că vorbesc, poate, mai mult decât trebuie. Dar nu avem încotro. Sunt dureri mari și nu durerile mele speciale, ci ale țării. Eu v-am zis de la început și vă zic încă o dată, că nu am niciun interes a vedea pe băncile ministeriale alt partid. Schimbarea stăpânului, bucuria nebunului. Îl las pe Cristescu să se bucure că vin liberalii. Eu nu mă bucur dacă rămân sau pleacă averescanii sau dacă ar veni țărăniștii, ceva mai democrați. Numai venirea noastră la putere ar

putea să mă bucur. Dar acum nu e vorba de bucurie, ci de ceea ce este oportun și posibil în momentul de față. Nu este permis ca oameni exhumați să dicteze pe banca ministerială. Aceasta este o nenorocire.

Suntem o țară plină de vigoare și de bogății și în plină putere. Nu este posibil ca neputincoșii să ne conducă. [...] Și unde ne duce un neputincios, ați văzut în chestia externă. Ministrul bătrân și slab nu a reușit să facă pace cu Rusia și, d-lor, situația e de așa natură încât niciodată nu va mai fi ocazie așa de bună ca acum, să sancționeze reluarea Basarabiei. D-l ministru de Externe, care nu-și dă seama că este ministru de Externe al unei Româнии Mari, nu înțelege că păcătuiește grav când permite ca prietenul său, reprezentantul țarismului, [Stanislas] Poklevski [Koziell], [ministru plenipotențiar al Rusiei], și reprezentantul unei Ucraine mitice, să se învârtă prin București. Ce caută aceștia aici? Nu este aceasta o provocare la adresa Rusiei? Care Ucraină? Aceea care este în mâinile lui Racovski? Dacă Racovski și Lenin ar fi ascultat pe cei ce le spuneau la început să nu apuce pe calea luată, dacă ascultau pe aceia care căutau să le arate că nu pot face socialism în Rusia, sfătuindu-i să facă ceea ce dicta evoluția, starea lucrurilor, Rusia nu ar fi ajuns în această situație. Au făcut-o însă, și pe noi nu poate decât să ne mulțumească situația în care se găsește. Rușii sunt astăzi preocupați cu chestiunile lor, cu întărirea reformelor lor revoluționare, ruși sunt astăzi preocupați ca monarhia să nu se mai întoarcă în țara lor. Ar trebui ca România să profite de această situație, căci vai de noi dacă masele acestea flexibile ar fi în mâinile reacționarilor – vechii prieteni ai d-lui Take Ionescu, Poklevski și ceilalți. Vă dați seama ce ar fi cu noi? Știți ce s-a făcut la 1848. Rușii sunt un popor pasiv, un popor blând, bun, dar pe care, după cum ne dovedește istoria, îi poți purta în dreapta și în stânga. Vă închipuiți ce ar fi când ar intra sub conducerea reacționarilor, cu scopul să facă rânduială la noi aceste mase rusești, față de care noi suntem cât un purice pe lângă un elefant.

Dar mergem mai departe. D-l Titulescu este de multe ori acuzat că din cauza politicii financiare pe care a dus-o, valuta noastră stă așa de rău. Nu este exact. D-l Titulescu nu are nimic a face cu această chestiune. De fapt, d-l Take Ionescu, atunci când se discuta chestiunea introducerii mărfurilor din Germania¹⁸³, la o epocă în care valuta germană era așa de scăzută și când d-sa nu a consimțit la importul mărfurilor germane, nu a făcut altceva decât să pună baza scăderii valutei noastre. D-sa a fost, față de mine atunci, foarte obraznic, așa trebuie să spun.

Șt. Meitani: Vă rog, retractați cuvântul.

George Grigorovici: Nu am răspuns atunci și trebuie să răspund acum.

Șt. Meitani: D-le senator, cuvântul nu e parlamentar.

George Grigorovici: Nu era parlamentar nici ce a spus d-sa atunci față de mine și față de intenția mea bună și cu caracter național. Care este rezultatul? Astăzi, nemții râd de noi. Știți ce fac nemții astăzi? Ne cer valută engleză și franceză

¹⁸³ Vezi notele 161 și 168.

pentru mărfurile lor. Poate un popor să fie mai pedepsit din cauza neaptitudinii unui ministru, care nu a înțeles care este interesul nostru? Astăzi, când nu mai putem cumpăra în Franța și Anglia și ne închinăm înaintea nemților, căpătăm un răspuns pe care l-am prevăzut: „Plățiți-ne în valută engleză sau franceză, căci avem nevoie ca să plătim datoriile de război!”

D-lor, ce să zic, sunt păcate grave și Partidul Poporului ar trebui din toate puterile să caute să scape numaidecât de elementele acestea. D-l Take Ionescu nu numai că face lucruri de acestea, care ne nenorocesc din punct de vedere material, dar nu-și face datoria în chestia apanajelor lui Carol de Habsburg. Oare nu este destul că națiunea română din Ardeal și Bucovina a plătit sute de ani, a plătit cu sânge și prigoniri, mai trebuie și apanaje să plătim? Aceasta ar fi o bătaie de joc. Au înnebunit d-nii aliați? Noi să plătim apanaje unui aventurier care a vrut să vină pe ascuns la Budapesta? În loc să-l pună la pușcărie, să plătim apanaje? Un ministru de Externe care nu are atâta minte sănătoasă ca să declare: România nu vrea să știe de asemenea obligații, nu este pentru mine un ministru de Externe pentru momentele de față!

D-lor, mai avem o mică chestiune bucovineană care mă interesează. Știți că în întreaga țară românească copiii de muncitori sunt goi și flămânzi. Noi am avut fericirea că o misiune americană a introdus sistemul distribuirii de haine. După plecarea americanilor noi am rămas cu acest sistem bun și am căutat din toate sursele să alimentăm această întreprindere foarte frumoasă, care a dat rezultate bune. Toți copiii acum umblă la școală, nu mai lipsește niciunul. Când știe că va căpăta ghete, la nevoie și o bucată de pâine pe zi, copilul vine cu drag la școală și eu cred că dacă acest lucru s-ar face în toată România, ar dispărea analfabetismul. Din întâmplare, noi avem 1 600 000 lei care au rezultat din aprovizionarea din timpuri vechi, bineînțeles, căci din timpurile noi avem un deficit de miliarde, ceea ce pentru o țară mică ca Bucovina este o minune neînțeleasă în unele părți. Dar banii aceștia există, și pentru mine sunt ruși de la gura celor flămânzi și nu pot fi întrebuințați decât iarăși pentru cei flămânzi și dezbrăcați. Am citit însă că ministrul Bucovinei este însărcinat să facă o lege prin care să se voteze în Parlament – Senat și Cameră – întrebuințarea acestor bani. S-a hotărât în Consiliul de Miniștri ca banii să se pună la dispoziție în favoarea populației din Bucovina. Eu nu văd alt scop mai nobil decât ca banii aceștia, economisiți de la gura săracului, să fie dați celor flămânzi și neîmbrăcați! Și, d-lor, mă simt dator să spun aceasta, căci sunt diferite zvonuri despre ceea ce s-ar face cu acești bani. Nu redau aceste zvonuri, fiindcă nu le pot crede. Și dacă se spune că ar fi să se facă din banii aceștia prezent unei persoane anumite, n-o cred, pentru că îl știu un om prea simțit și cinstit ca să primească un astfel de dar luat de la cei flămânzi.

D-lor, sfârșesc. Efectele acestei guvernări nepricelte se pot îndepărta prin faptul reorganizării Partidului Poporului, prin infuzia de sânge sănătos și pentru aceea cu cât mai degrabă să se facă votul universal și egal. Dacă se face lucrul acesta, nu aveți de ce vă teme. Atunci elementele democratice sunt stăpâne pe țară și politica intră în albia ei regulată, atunci poate nu se vor mai întâmpla cazuri ca cele povestite.

Mă adresez și d-lor din Partidul Țărănesc. Se vorbește de un pact oarecare. Renunțăm de a mai cerceta dacă acest pact s-a făcut sau nu. Văd totuși, în Mesajul Regal, câteva indicații de ceea ce ar trebui făcut. Văd însă că nu se pune în primul rând amnistierea și înlăturarea stării de asediu. D-nii din Partidul Poporului au făcut un salt spre stânga. Spre dreapta îi așteaptă o prăpastie și ei trebuie să aleagă ce fac. Se ia îndată cârma spre stânga, dacă vor să ducă țara spre fericire, iar nu spre prăpastie și s-o facă fără întârziere, pentru ca cei nepricepuți să fie înlocuiți cât mai degrabă de oameni mai capabili. Acestea vi le spun cu intenții bune. Cu părere de rău noi, social-democrații, încă nu putem lua locul acestui partid. Dar, ca cetățean al acestei țări, avem interesul ca elementele burgheze să fie astfel alcătuite, ca să ne ducă spre un viitor mai bun. Aceasta voiam să vă spun și sper că, poate, cel puțin de data aceasta voi fi ascultat. Ceea ce am vorbit despre amnistie, despre introducerea dreptului egal în jurisdicție, cer să fie ascultat. Sper că se va înțelege că răbdarea a ajuns la culme, că se va înțelege că la sate merg vorbe ciudate și țărani sunt nerăbdători. Reforma agrară s-a înlăturat, dar nu după dorința noastră. Noi am făcut propuneri ca pământul să nu fie așa de scump plătit. Asta destul de amar pentru sufletul țaranului; să nu se mai adauge o altă amărăciune, dând loc la temeri că s-ar putea reîntra domnia oligarhiei în țară. Vă prăbușiți dacă mergeți spre dreapta; sunteți pe calea bună dacă mergeți spre stânga! Cred că am spus tot ce puteam să spun patriei mele române.

4. GEORGE JEMNA¹⁸⁴

Independent, circumscripția electorală Storojineț, județul Storojineț

Sedința Senatului din 5 februarie 1921¹⁸⁵

[Comunicare adresată ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu,
în problema transportului de porumb către Bucovina]

D-le președinte, [vă] rog să binevoiți a transmite d-lui ministru al Comunicațiilor următoarea comunicare. Delegatul Comisiei de Aprovizionare a comunelor Pătrăuți pe Siret, Copcea și Crasna-Putnei așteaptă, din 8 decembrie 1920, rezolvarea cererii pentru transportul de porumb de la Râmnicu-Sărat spre Bucovina și Comisia transporturilor de la Direcția regională București încă n-a rezolvat această cerere, înregistrată sub nr. 1 745. Fiind porumbul hrana principală a populației și lipsind cu desăvârșire în aceste comune, deoarece recolta anului 1920 fu distrusă completamente

¹⁸⁴ George Jemna – jurist. Semnatar al actului unirii Bucovinei cu Regatul României. http://www.memoria.ro/multimedia/galerie_de_imagini/f-type/article_images_filter/f-by/imageDetails1/f-query/1920-1930/pagina-2/ (20 martie 2017).

¹⁸⁵ D.S., M.O., nr. 22, 12 februarie 1921, p. 245.

de grindină, cu onoare rog ca atât cererea sus-numită, cât și alte cereri ce vor incurge [năvăli] din județul Storojineț să fie tratate de urgență de către comisiile transporturilor.

[Președintele de ședință, general C. Coandă, a transmis că se va comunica guvernului.]

Ședința Senatului din 26 mai 1921¹⁸⁶

[Comunicare adresată ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, în problema licitațiilor organizate pentru furnizarea de lemn necesar serviciului de tracțiune din Direcția VIII Regională Cernăuți]

D-le președinte, [vă] rog să binevoiți a transmite d-lui ministru al Comunicațiilor următoarea comunicare. Pentru furnizarea de lemn necesar serviciului de tracțiune din Direcția VIII Regională Cernăuți, a ținut Direcția aceasta licitații publice în 13 februarie, 21 februarie, 10 martie și 15 aprilie a.c. La aceste licitații s-a oferit, de către comercianții bucovineni, lemn de fag, cu prețul de 77–80 lei pro 1 m³. Pe când Direcția Generală a C.F.R. nu a aflat de bine să se pronunțe, conform legii contabilității, în decursul timpului fixat asupra ofertelor prezentate, a aprobat această Direcție oferte care au fost prezentate la Direcția I Regională București, cu prețuri de 87–88 lei pro 1 m³, repartizând din materialul oferit la această licitație din urmă cantități considerabile Direcției VIII Regionale Cernăuți. Considerând că [și] cantitățile oferite la licitațiile sus-numite din Cernăuți se urcă la cuantumul de 120 000 metri cubi, rezultă o pagubă pentru stat ca de două milioane lei, dacă avem în vedere diferența prețului oferit, de circa 10 lei la un metru cub, speșele de transporturi de la stațiunile din Moldova la cele din Bucovina și, în fine, calitatea superioară a materialului oferit în stațiunile din Bucovina.

Bazat pe cele arătate, vă rog, d-le președinte, să binevoiți a interveni ca d-l ministru al Comunicațiilor să ceară, pe cale telegrafică, trimiterea dosarului întreg referitor la licitațiile sus arătate, precum și dosarul privitor la licitația ținută la Direcția I Regională București, în baza căreia s-a făcut repartizarea materialului de la Direcția I București la Direcția VIII Cernăuți. Aceasta pentru stabilirea responsabilităților și aplicarea sancțiunilor.

[Președintele Senatului anunță că se va transmite ministrului de resort această comunicare.]

Ședința Senatului din 11 iunie 1921¹⁸⁷

[Comunicare adresată ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu, în privința salarizării învățătorilor]

Vă rog să binevoiți a transmite d-lui ministru al Instrucțiunii Publice următoarea comunicare. Plata salariilor învățătorilor bucovineni se face de câteva luni încoace

¹⁸⁶ Idem. nr. 80. 8 iunie 1921. p. 1776.

¹⁸⁷ Idem. nr. 91. 30 iunie 1921. p. 2197.

în mod de tot curios. Astfel, nu li s-a plătit învățătorilor diferența de încadrare din luna octombrie 1920 până în prezent, apoi jumătate din salariul lunilor aprilie, mai și iunie. Dar, afară de aceasta, nici partea primită n-au primit-o cum se obișnuiește, la zi, ci adesea cu jumătate de lună mai târziu. Prin această împrejurare s-a cauzat învățătorimii o situație care, desigur, nu e menită să ridice prestigiul ei moral și să-i câștige dragostea pentru starea atât de însemnată ce o ocupă.

Îmi iau, deci, libertatea a întreba onoratul guvern: 1) Care e cauza plății întârziate a salariilor învățătoresți în Bucovina? 2) Care e cauza că salariile diferează [diferă], de la o lună la alta, astfel că învățătorul nu-și poate face un buget bine stabilit și nu poate plăti angajamentele luate în decursul lunii? 3) După care principii s-a purces la stabilirea salariilor, căci am aflat cazuri în care învățătorii cu 27 de ani de serviciu primesc un salariu inferior celor cu 12 ani de serviciu.

Rog pe d-l ministru al Instrucțiunii Publice să ia imediat măsurile cuvenite, pentru o încadrare dreaptă și, în deplin acord cu d-l ministru de Finanțe [Nicolae Titulescu], să binevoiască a dispune ca toate restanțele să fie achitate învățătorilor din Bucovina imediat, iar ordonanțările și lichidările de retribuții lunare să fie executate la timp.

[G. G. Mironescu, vicepreședintele de ședință, anunță că se va transmite guvernului această comunicare].

Ședința Senatului din 14 iunie 1921¹⁸⁸

[Comunicare adresată ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu,
în problema regulamentelor referitoare la organizarea C.F.R.
și a activității Comisiei de unificare a C.F.R.]

D-le președinte, vă rog să binevoiți a transmite d-lui ministru al Comunicațiilor următoarea comunicare. Refacerea țării, după război, suferă întârzieri dureroase pentru toți și toată lumea atribuie, cu drept cuvânt, această întârziere ca datorindu-se, în cea mai largă măsură, lipsei de funcționare corespunzătoare a nervului principal al organismului economic al țării, mijloacelor de comunicații și, în special, al C.F.R.-ului. Nu e nevoie să mă opresc la documentarea acestui lucru; ziarele sunt pline de aceste reclamații și amănunte și fiecare dintre noi a făcut experiență dureroasă în această privință.

Este adevărat că administrația C.F.R.-ului a reușit, în timpul din urmă, a aduce unele ameliorări, prin aplicarea unor măsuri de caracter provizoriu. Însă, nu e de ajuns ca statul să facă, încă în al treilea an după război, oarecare exploatare a C.F.R., întrebuintând numai paleative. El trebuie să facă exploatarea C.F.R.-ului în mod rațional și pentru aceasta este nevoie de un program care trebuie să se facă

¹⁸⁸ Idem, nr. 93, 2 iulie 1921, p. 2266–2267.

pentru reorganizarea C.F.R.-ului, avându-se în vedere că este, totdeodată, nevoie și de unificarea diferitelor administrări ce se mai practică în diferitele provincii alipite. Nu este nevoie să documentez că legile de exploatare, regulamentul pentru organizarea administrației, statutul pentru personalul C.F.R. etc., fiind învechite, nu corespund situației noi în care se găsesc actualmente C.F.R. din România întregită.

Atât în Senat, cât și în Cameră am avut ocazia să ne ocupăm cu diferite proiecte de legi din toate resorturile și aș fi așteptat ca și Ministerul Comunicațiilor să ne prezinte, cel puțin, proiectele cele mai esențiale, adică legea exploatării C.F.R., regulamentul organizării C.F.R. și statutul personalului C.F.R., care sunt baza indispensabilă pentru reorganizarea C.F.R. Rog pe d-l ministru al Comunicațiilor să binevoiască a comunica: 1) Care este cauza acestei neactivități, ce documentează administrația C.F.R. în privința aceasta? 2) Ce măsuri s-au luat în privința aceasta? 3) Care este rezultatul funcționării comisiei care a fost înființată pentru studierea și redactarea regulamentelor referitoare la organizația C.F.R., care comisie a funcționat în anul 1919 și 1920 la București? 4) Care este activitatea Comisiei de unificare a C.F.R., înființată în luna februarie a.c. la București?

[Vicepreședintele de ședință, Ștefan Meitani, anunță că se va transmite ministerului de resort această comunicare.]

Ședința Senatului din 15 iunie 1921¹⁸⁹

[Propunere pentru înființarea unui Internat de băieți români la Storojineț]

D-le președinte, d-lor senatori, mai mulți senatori își iau libertatea să facă următoarea propunere:

Propunere

Subsemnații senatori, în dorința de a vedea unul dintre cele mai ideale monumente ridicate în amintirea mărețului act al unirii tuturor românilor, încorporat în înființarea unui Internat de băieți români, proiectat de [către] Societatea culturală „Unirea” din Storojineț tocmai în acest oraș, aproape deznaționalizat în decursul celor 150 de ani de domnie străină, propunem ca diurna de pe o zi să fie vărsată în casa Societății „Unirea” din Storojineț, în scopul zidirii acestui focar cultural.

[Propunerea a fost semnată de către: George Jemna, C. M. Mironescu, G. Bogdan-Diuică, M. Urlici, I. T. Atanasiu, A. Pocol, Iuliu Dragomirescu. Aceasta a fost acceptată.]

¹⁸⁹ Idem, nr. 94, 6 iulie 1921, p. 2292.

Partidul Democrat al Unirii, Universitatea Cernăuți

Ședința Senatului din 28 iunie 1920¹⁹¹[Interpelare despre proiectul de răspuns la Mesajul Tronului,
desfășurarea alegerilor în Bucovina]

D-le președinte, Înalți Prea Sfinți Prelați, d-lor senatori, eu regret că proiectul de răspuns la Mesaj, întocmit de opoziție, nu a avut cinstea să fie considerat de d-voastre și trimis înaintea adresei comisiei, pentru ca ea să se pronunțe asupra lui. În tot cazul, cuprinsul acestui proiect merită ca să fie discutat de d-voastre, fiindcă [acesta] cuprinde lucruri interesante și fapte care puteau să fie luate în seamă. Fiindcă, d-lor, orice s-ar spune, un lucru cred că foarte puțini dintre d-voastre ar putea să-l conteste, și anume că alegerile care s-au săvârșit acum au fost libere și că nu s-a făcut nicio ingerință și nicio presiune din partea guvernului. În privința aceasta, să-mi dați voie, d-lor senatori, să insist asupra celor petrecute cu ocazia alegerilor recente într-o singură provincie, unde am asistat la lupta electorală și unde am putut observa, la fața locului, toate ingerințele și călcările de lege, așa că

¹⁹⁰ Autor a peste 300 de lucrări, studii și articole pe teme istorice, Ion Nistor (1876–1962) a urmat școala primară în comuna natală și apoi la Rădăuți. În perioada 1889–1897, și-a continuat studiile la Liceul german din Rădăuți. În anul 1897, a început studiile universitare la Cernăuți, urmând Facultatea de Filosofie. Ca student, a fost președintele societății „Junimea”. După absolvirea facultății a fost numit profesor de istorie și geografie la Liceul din Suceava, iar din anul 1905 a ocupat aceeași catedră la Liceul Real din Cernăuți. A fost editor și redactor responsabil al revistei „Junimea literară” (apărută în perioadele: 1904–1914; 1925–1939). După obținerea doctoratului în istorie, cu teza: *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției* (1909), a fost profesor la Universitatea din Cernăuți, din anul 1912, la catedra nou înființată de Istorie a Europei sud-estice, cu accent deosebit pe reconsiderarea istoriei românești. În anul 1911, a fost ales membru corespondent al Academiei Române; din 1915 a fost membru titular, iar în perioada 1929–1932 a fost președintele Secțiunii Istorice a Academiei Române. A fost îndepărtat din Academia Română în anul 1948 și repus în drepturi, ca membru titular, în anul 1990. În timpul Primului Război Mondial s-a refugiat, împreună cu familia, în România, contribuind la organizarea refugiaților bucovineni și militând pentru revenirea Bucovinei la România. În perioada interbelică a fost implicat activ în viața politică și culturală a provinciei. A făcut parte din guvernele de la București, în calitate de ministru secretar de stat pentru Bucovina, ministru Lucrărilor Publice, ministru al Muncii, ministru al Cultelor și Artelor. După 1918, și-a continuat activitatea la Universitatea din Cernăuți, al cărei prim rector a fost după organizarea acesteia pe baze românești, a înființat, la Cernăuți, Institutul de Istorie și Limbă și a condus publicațiile „Junimea literară” și „Codrul Cosminului”. Între anii 1940 și 1941, a fost profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, iar în perioada 1945–1948 a fost directorul Bibliotecii Academiei Române. A fost arestat și trimis în Penitenciarul Sighet, fără a fi judecat, și condamnat (1950–1955). Este autorul unor *Amintiri din închisoare*, publicate postum, în 2001 și 2003. Pentru detalii, vezi Doina Alexa, *Ion Nistor – dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina – Basarabia, 2000; Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 591–592.

¹⁹¹ D.S., M.O., nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57.

vă pot reda o iconă fidelă despre cele petrecute acolo. Să-mi fie îngăduit însă ca, înainte de a trece la tratarea acestei chestiuni, să atrag atenția d-voastră asupra unui lucru de o importanță destul de însemnată.

În ședința de sâmbătă a onoratului Senat, s-a cerut urgența în ceea ce privește discuția la Mesaj¹⁹² și, pe lângă aceasta, și reducerea discuției la minimum posibil și aceasta pentru motivul de a dobândi timpul necesar pentru discuția chestiunilor mai importante cu ocazia proiectelor de lege ce ni se vor prezenta. Să-mi dați voie să fiu contra acestei păreri, fiindcă fiecare Parlament din lume trebuie să dea minorității ocazia ca să se pronunțe în mod liber și nestingherit asupra problemelor generale de la ordinea zilei și aceasta se impune la noi prin forța lucrărilor, dat fiind că suntem aici reprezentanți din diferite provincii, care nu ne cunoaștem îndeajuns unii pe alții. D-voastră nu cunoașteți îndeajuns lucrurile de la noi, iar noi nu cunoaștem pe cele de la d-voastră. Și nu poate fi altfel nici în ceea ce privește Ardealul, Basarabia sau Banatul. Pentru a ne putea apropia sufletește unii de alții, este necesar ca să ne cunoaștem toate necazurile. Se impune deci ca la discuția generală asupra Mesajului să ne expunem cu toții părerile, să aducem în discuție dinaintea d-voastră tot ce poate fi de folos obștesc și de interes general, cu un cuvânt, să vorbim clar și hotărât, să vorbim liber, fără gândul de a plăcea sau displăcea cuiva, pentru ca adevărul întreg să iasă la iveală.

D-lor senatori, proiectul acesta de răspuns la Mesaj ne vine din partea unor majorități, care reprezintă punctul de vedere al onoratului guvern; îl recunoaștem și ținem seama de el. Dar să admiteți ca și minoritatea să-și spună cuvântul, după principiul *audiatur et altera pars*, fiindcă numai ascultând cu răbdare și bunăvoință și părerea contrară, veți putea ghici adevărul. De aceea, cerem ca discuția la Mesaj să fie liberă și netulburată. Graba aceasta, d-lor, eu n-o prea înțeleg. Văd că și onoratul domn raportor vorbește în proiectul său de o „scurtă sesiune”. Eu nu înțeleg de ce sesiunea aceasta trebuie să fie așa de scurtă. Dacă brava noastră armată a stat în tranșee și iarna și vara și a suportat toate grozăviile războiului mai mulți ani de zile, ce ar putea justifica graba noastră de a intra în vacanțe, pentru a ne scuti de căldurile

¹⁹² În ședința Senatului din 26 iunie 1920, președintele C. Coandă informează că biroul a primit o cerere de urgență, semnată de zece senatori, în chestiunea discuțiilor asupra răspunsului la Mesajul Tronului. În aceeași ședință, senatorul Paul Bujor a propus modificarea procedurii referitoare la răspunsul Senatului la Mesajul Tronului. În practica parlamentară de până atunci, proiectul de răspuns era redactat, sub inspirația guvernului, de către o comisie aleasă de majoritatea parlamentară. Se propunea discutarea proiectului de răspuns în Senat, apoi se alegea o comisie care „să reprezinte toate ideile manifestate” și care să redacteze acest răspuns. „În tot cazul, afirma senatorul Paul Bujor, este logic, este rațional ca, în urma discuțiilor ce se fac asupra acestui proiect de răspuns, proiectul să se modifice cu asentimentul întregului Senat”. În ședința Senatului din 28 iunie 1920 a fost prezentat proiectul de răspuns la Mesajul Tronului, admis de către Comisia de Răspuns a Senatului. Directivele care trebuiau urmate pentru această legislatură parlamentară erau legate de ratificarea tratatelor de pace, votarea legilor economice, legiferarea reformei agrare. În aceeași ședință a fost prezentat și proiectul de răspuns al opoziției la Mesajul Tronului, care propunea ca obiective pentru Senat „restituirea ordinii publice, respectarea prestigiului Coroanei, întronarea dreptului, dreptății și a libertăților cetățenești”, ratificarea tratatelor de pace, „asigurarea legiferării urgente a reformei agrare”, introducerea dărilor progresive și a impozitului pe câștigurile legale de război, unificarea monedei etc. D.S., M.O., nr. 5. 1 iulie 1920, p. 45; nr. 6, 3 iulie 1920, p. 47-49.

din vară. Suntem trimiși aici ca să examinăm și să votăm legile de care țara are neapărată nevoie. Să prelungim, deci, sesiunea până la iarnă, dacă interesele superioare ale neamului o cer de la noi. De unde această grabă și de ce o legislatură scurtă?

D. Alexandrescu: Acestea sunt cuvintele Mesajului regal. Se zice în Mesaj că sesiunea va fi scurtă. D-voastră criticați Mesajul?

Ion Nistor: D-le raportor, să-mi dați voie să mă pronunț asupra proiectului d-voastră și nu asupra Mesajului Regal. Noi nu cunoaștem nicio grabă când este vorba de binele țării și de interesele cetățenilor. Avem, deci, vreme să discutăm fără grabă și să cumpănim bine legile de care țara are nevoie. Vom cerceta cu răbdare proiectele ce ni se vor prezenta și ne vom spune punctul nostru de vedere și părerile noastre în toată liniștea și în deplină cunoștință de cauză.

După aceste observații generale, să-mi dați voie, d-lor, să revin la proiectul de răspuns la Mesaj al majorității. D-lor senatori, găsec că onoratul domn raportor a trecut în proiectul său o afirmație, care foarte ușor s-ar putea întoarce în contra guvernului și a onoratei majorități. D-lui spune că rezultatul alegerilor parțiale a determinat dizolvarea fostului Parlament. Închipuiți-vă, d-lor, că la alegerile parțiale care se vor face în scurtă vreme¹⁹³, cu toată presiunea organelor administrative, din întâmplare ar reuși câțiva membri ai opoziției. Ar urma oare ca, grație acestui succes al opoziției, să se dizolve acest Parlament? Ar fi oare această indicație din alegerile parțiale suficientă pentru a justifica un nou apel către țară? Lucrul acesta nu se poate susține. Indicația aceasta, cum se vede, nu corespunde realității și poate că ar fi fost bine să nu fi amintită, căci nici nu este nevoie de ea, dat fiind că [această] Constituție dă drept suveranului, după buna sa chibzuială, să facă oricând un nou apel la corpul electoral, la națiune. Dar aceasta numai în trecut.

Să venim la chestiunea principală care ne preocupă. Onoratul domn raportor al răspunsului la Mesaj riscă afirmația, vorbind de ultimele alegeri, că „voința națiunii a fost de astă dată exprimată în mod liber și conștient și cu participarea tuturor partidelor”. Onoratul nostru coleg, d-l Ipolit Tarnavski, în cuvântarea sa de mulțumire pentru alegerea de vicepreședinte al Senatului, a găsit de bine să afirme, de la înălțimea acestei tribune, că și în Bucovina alegerile au fost libere. Constat că și d-lui zâmbește când amintește acest lucru. Nu, d-lor senatori, în Bucovina – și eu cred că nu greșesc susținând același lucru și despre celelalte ținuturi românești – alegerile n-au fost libere, ci s-au făcut sub o nemaipomenită presiune din partea

¹⁹³ În urma „afacerii Reșița” (naționalizarea uzinelor Reșița de către guvernul Averescu), întreaga opoziție s-a retras, în iulie 1921, din Parlament (Iuliu Maniu – Partidul Național Român, Ion Mihalache – Partidul Țărănesc, Ion Inuleț – Partidului Țărănesc din Basarabia, Vasile Ungureanu – Partidul Democrat al Unirii, Chiriță Paraschiv – Partidul Naționalist Democrat, reprezentanți ai Partidului Național Liberal, doi deputați ai Partidului Poporului, Amos Frâncu și G. Băcescu-Silvan). S-a cerut demisia guvernului, dizolvarea Parlamentului și organizarea de noi alegeri, de către un guvern neutru. Guvernul Averescu a fost demis în decembrie 1921, fiind înlocuit cu guvernul Take Ionescu, demis și acesta în urma mișturii de cenzură introduse de Octavian Goga (Partidul Poporului) în ianuarie 1922. Noul guvern, condus de Ion I. C. Brătianu, a organizat alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă în martie 1922. Marin Pop, *Alegerile parlamentare parțiale din circumscripțiile electorale Zalău și Crasna (1920–1921)*, în „Caiete silvane”. Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, 2009; accesat online la adresa <http://www.caietesilvane.ro/index.php?cmd=articol&idart=685> (15 mai 2015).

gubernului, precum voi dovedi îndată. Se mai spune că au participat toate partidele în aceste alegeri. Aceasta este adevărat. Dar eu vă voi dovedi d-voastră îndată că, cu toate că în aceste alegeri au participat toate partidele, numărul votanților în Bucovina a fost de astă dată mai mic de cum a fost astă toamnă. Mult trâmbițata libertate a alegerilor a fost alterată de ingerințe și călcări de lege, iar participarea tuturor partidelor în alegeri n-a contribuit cu nimic la sporirea numărului votanților. Dimpotrivă, în Bucovina acesta a fost mai mic ca astă toamnă.

D-lor, astă toamnă în Bucovina au fost înscriși în listele electorale pentru Cameră 135 545 de alegători; cu ocazia ultimelor alegeri, revizuindu-se și completându-se listele electorale, numărul alegătorilor înscriși a atins cifra de 149 418. Dar, pe când astă toamnă au votat efectiv 88 348 de alegători, acum, cu ocazia ultimelor alegeri, au votat numai 87 382. Diferența este remarcabilă, fiindcă astă toamnă au votat 65% din[tre] alegători, pe când acum numai 58%. Chestiunea este importantă, fiindcă de data asta au luat parte la alegeri și partidele care s-au abținut rândul trecut, între care și Partidul Socialist, precum și partidul d-lui Iancu Flondor [Partidul Național Român], care a fuzionat cu Partidul Poporului, afară de șeful său, rămas stingher și izolat. Constatarea aceasta, bazată pe cifre, dovedește că abținerea de la alegeri de astă toamnă în Bucovina n-a alterat întru nimic rezultatul alegerilor și constelația politică [era] bine consolidată atunci. Nici chiar în Cernăuți, în capitala Bucovinei, participarea la alegeri n-a fost mai mare, cu toată abținerea de astă toamnă a partidelor sus numite. Astă toamnă au votat în Cernăuți, din 10 444 de alegători înscriși, 9 215, adică 81%; de astă dată s-au prezentat la vot, din 20 913 de alegători înscriși, 10 787, adică numai 53%. Din acești 53%, au obținut: Partidul Socialist – 64%, iar Partidul Burghez – 36%.

Mă veți întreba ce mă determină să insist asupra acestui lucru. Glasul cifrelor are mare importanță, fiindcă din partea onoratului coleg d-l [George] Grigorovici și din partea presei socialiste de la noi s-a afirmat că orașul Cernăuți este roșu, că este socialist. Să-mi fie îngăduit de a contesta această afirmație, fiindcă nu are niciun temei. Din suma alegătorilor înscriși în listele electorale din Cernăuți, numai 25–30% au votat lista socialistă. Marea majoritate, de 70%, a cetățenilor cernăuțeni este alcătuită din burghezi nesociașiți.

Făcând constatarea aceasta, țin de datoria mea de a atrage atenția băncii ministeriale asupra felului cum faimosul lichidator al Bucovinei, d-l Dori Popovici, a înțeles să compună Comisia interimară a orașului Cernăuți¹⁹⁴. Compunerea acestei comisii a surprins și indignat Bucovina întregă. Comisia aceasta cuprinde 40 de membri, dintre care jumătate, adică 20, sunt sociașiți sadea, iar cealaltă jumătate sunt burghezi, și anume: patru români, patru nemți, patru evrei, patru ruteni și patru polonezi. Nu găsiți, d-lor senatori, că această Comisie interimară, în felul cum a fost constituită, este o provocare la adresa românilor și a burghezilor în genere? Găsiți d-voastră de cuviință ca în capitala Bucovinei influența românilor asupra treburilor publice să fie redusă aproape la zero? După indicația cifrelor din alegeri, ar reveni sociașiților cel mult 30% din numărul locurilor date lor în Comisia interimară și nici acea proporție nu e curat socialistă în înțelesul propriu al cuvântului, fiindcă o

¹⁹⁴ Vezi nota 103.

mare parte din[tre] funcționarii publici, care nu sunt socialiști, mânați de diferite nevoi, au votat cu socialiștii. Lucrul trist este că în fruntea acestei Comisii interimare se găsește un preot, consilierul consistorial George Șandru. [...] D-lor senatori, atât canoanele bisericești [...], cât și statutul organic al orașului Cernăuți, din 8 martie 1864, modificat prin Legea din octombrie 1869, precum și Legea comunală din august 1908¹⁹⁵, oprește ca în fruntea administrației comunale să stea un cleric. D-l lichidator al Bucovinei, desconsiderând dispozițiile canonice și legale, a înlăturat în mod arbitrar de la cârma orașului pe d-l Nicu Flondor¹⁹⁶ și a așezat în locul lui pe părintele Șandru care, pentru a se putea menține acolo, este nevoit să menajeze, să facă concesii socialiștilor, evreilor, nemților, rutenilor și polonezilor, în dauna românilor băștinași. Este evident că Prea Sfinția Sa nu mai poate sta acolo, fiindcă prin politica sa de concesiuni pricinuieste românilor daune ireparabile, iar, pe de altă parte, Sfinția Sa își neglijează slujba în Consistoriu, unde prezența sa este cu atât mai necesară, cu cât un al doilea membru al aceluiași Consistoriu, colegul nostru Ipolit Tarnavschi, trebuie să petreacă la București, pentru a-și exercita mandatul de senator.

Capitala Bucovinei, ca oraș așezat la marginea țării, trebuie să se bucure de toată solitudinea onoratului guvern. Interesele românești trebuie salvagardate cu orice preț și puterea statului român trebuie să se afirme cât mai puternic. Ca să vedeți cât de slab se manifestă puterea guvernului actual, vă voi cita cifre: din zece mii de alegători, lista guvernului a întrunit, la Cernăuți, numai 138 de voturi. Atragem, deci, atenția onoratului guvern asupra acestui mare inconvenient, cerem o grabnică remediere, până ce nu este prea târziu și până ce n-am pierdut acolo tot terenul. În fruntea orașului Storojineț stă, de asemenea, un cleric, în contra tuturor dispozițiilor legale. Se vorbește că și în fruntea primăriei din Suceava va fi așezat un preot¹⁹⁷. Foarte frumos și foarte bine! Numai sfinții părinți să nu se grăbească a ceda și acolo cârma orașului în mâinile socialiștilor, precum a făcut-o părintele Șandru la Cernăuți. Cerem guvernului central și-și facă datoria.

În ceea ce privește, în special, orașul Cernăuți, unde se găsește reședința mitropolitană și o universitate românească, centrul comercial pe Prut, cu mare viitor în relațiile noastre comerciale pe care le vom lega cu Polonia, cred că e o datorie din partea guvernului să apere cu mai multă hotărâre interesele românești. Sunt sigur că în această privință nimeni în onoratul guvern nu mă va contrazice. D-lor senatori, cred că am reușit să vă conving că, cu toate că la alegerile recente au participat toate partidele, și cele ce s-au abținut astă toamnă, numărul votanților n-a sporit în Bucovina ci, din contră, a fost mai redus și că procentul redus al alegătorilor socialiști nu îndreptățește pe șefii acestora de a reclama pentru ei cârma orașului Cernăuți, care li s-a dat. S-au făcut ingerințe de tot felul, voi dovedi aceasta și sunt sigur că, făcând lucrul acesta, mă fac apărătorul unei cauze drepte. Ingerințele în Bucovina, în genere, au fost cum nu se mai poate mai strașnice.

¹⁹⁵ Bucovina a fost administrată pe baza Regulamentului comunal și a Regulamentului electoral comunal pentru Ducatul Bucovinei, conform Legii din 28 august 1908.

¹⁹⁶ Nicu Flondor (1872–1948) – politician, jurist, economist: a fost primar al orașului Cernăuți (1920, 1922–1926, 1938–1940).

¹⁹⁷ În perioada 1919–1920, primar al orașului Suceava a fost juristul Epaminonda Voronca.

D. Alexandrescu: De aceea candidații guvernului au avut, chiar după spusa d-voastre, 300 voturi!

Ion Nistor: Vă voi arăta îndată cum se explică lucrul acesta. Guvernul a dat mână liberă socialiștilor în Cernăuți, pentru a ne putea combate pe noi, [cei] din Partidul Democrat al Unirii.

George Grigorovici: Aceasta nu e o explicație; îți voi explica eu îndată ce ai făcut d-ta în alegeri.

Ion Nistor: Am afirmat, d-lor, că alegerile nu s-au făcut în Bucovina în mod liber. Vă sunt dator [a aduce] dovada acestor afirmații, și iată care este această dovadă. Pentru a face această dovadă în mod mai convingător, voi începe cu seria de ingerințe, amenințări și călcări de lege care s-au făcut cu ocazia alegerii la cea mai înaltă instituție culturală pe care o avem în Bucovina, la Universitate. Da, și sunt bucuros că am ocazia să vorbesc, pentru că la validarea alegerii de la Universitatea din Cernăuți nu am putut vorbi și veți rămâne uimiți de cele ce veți auzi. La Universitatea din Cernăuți nu aveam de gând să candidez, fiindcă îmi pusesem candidatura într-un cerc electoral pentru Cameră¹⁹⁸. Numai în urmă a venit chestiunea să candidez la colegiul universitar, după ce am căzut la alegerile pentru Cameră și nu este nicio rușine să cazi într-o luptă dreaptă și cinstită contra candidatului guvernamental, care s-a ales prin ingerințe, teroare, mituire și alte fărâdelegi. Colegii mei mi-au pus candidatura la Universitate. Am considerat aceasta ca o deosebită cinste pentru mine și am acceptat candidatura la stăruința lor. Anunțarea candidaturii mele la Universitate a fost de ajuns pentru ca onoratul lichidator al Bucovinei, reprezentantul guvernului central [Dorimedont Popovici], care poate nici nu este informat îndeajuns asupra calităților morale ale acestui domn, să-și iasă din fire de teamă ca fostul ministru delegat al Bucovinei și șeful Partidului [Democrat al] Unirii să intre în Parlamentul țării pentru a controla acțiunile sale nesocotite, el își puse în gând de a zădărnici cu orice preț alegerea mea la Universitate. În acest scop a ordonat rectorului Universității să se prezinte în birou la sine – atitudinea aceasta față de un rector al Universității o las la aprecierea onoraților reprezentanți ai universităților surori. [...] L-a chemat pe rector și i-a cerut să elimine din lista alegătorilor pentru colegiul universitar pe toți profesorii sub 40 de ani, pentru că, după legea electorală pentru Senat, votează numai alegătorii care au împlinit această vârstă și să îngrijească ca d-l profesor Vasile Gheorghiu, candidatul guvernului, să fie ales, altfel va fi mare scandal. Vă întreb, este aceasta o ingerință sau nu? Notați bine, d-nii profesori universitari care n-au atins vârsta de 40 ani, trebuie să fie eliminați de la vot, căci altfel va fi scandal.

Rectorul Universității, un eminent și valoros bărbat, dr. Vasile Tarnavski¹⁹⁹, n-a îngăduit ca un simplu funcționar să-și bată joc în așa mod de frivol de cel mai

¹⁹⁸ Ion Nistor a candidat pentru A.D. în circumscripția electorală Vicov de Sus, județul Rădăuți, împreună cu Aurel Turcan (Partidul Poporului), care a câștigat acest mandat.

¹⁹⁹ Vasile Tarnavski (1859–1945) – preot. A absolvit Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, cu specializări la Viena, Breslau și Berlin. În anul 1866, și-a susținut doctoratul. A fost preot, catihet, protopresviter, stavrofor, mitrofor, inspector diecezan; profesor la Catedra de Exegeza Vechiului Testament, Studiul biblic și Studiul limbilor biblice-semitice de la Facultatea de Teologie, decan al acestei facultăți în cinci legislaturi; director al revistei „Candela”; președinte al Asociației

înalt așezământ de cultură din Bucovina și de autonomia acestui institut, garantată prin lege; [acesta] a convocat Consiliul Universității, a relatat cazul, cu totul neobișnuit în analele Universității și, luând avizul Colegiului universitar, a trimis Maiestății Sale Regelui, următoarea telegramă: „Cu omagială supunere, aduc la cunoștința Maiestății Voastre, că un funcționar administrativ, președintele Comisiei de Lichidare, a încercat să influențeze alegerea la Colegiul universitar, cerând, fără nicio bază de drept, eliminarea unor profesori de la votare. Protestez în numele Universității și cer scutul Maiestății Voastre pentru apărarea autonomiei Universității, garantată prin lege. Dr. Vasile Tarnavski, rectorul Universității din Cernăuți”.

O voce: Cine a dat telegrama?

Ion Nistor: D-l Vasile Tarnavski, rectorul Universității din Cernăuți. O telegramă identică a fost trimisă și d-lui ministru al Instrucțiunii Publice [Petre P. Negulescu] și alta către toți rectorii universităților din București, Iași și Cluj, prin care rectorul Universității din Cernăuți îi roagă ca ei să ia sub protecția lor colegială Universitatea din Cernăuți, scutind-o de asemenea ingerințe.

Mihail Vlădescu: Eu n-am primit la București o asemenea telegramă.

Ion Nistor: Poate că n-a venit din cauza cenzurii, care reținea telegramele de protestare în timpul alegerilor.

D. Alexandrescu. Nici la Iași nu s-a primit.

Ion Nistor: În urma acestei telegrame și a protestării unanime a Consiliului Universității din Cernăuți, d-l lichidator a început să se mai domolească, însă văzând că tot nu pot să aibă majoritatea pentru candidatul guvernamental, a stăruit să se facă o numire de agregat, pentru ca să-și poată asigura majoritatea.

Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Unul putea să facă majoritate?

Ion Nistor: Da, sub anumite împrejurări, un vot putea să determine reușita candidatului guvernamental.

O voce: Aceasta este pură imaginație.

Ion Nistor: Nu este pură imaginație, d-lor, deoarece colegiul universitar este foarte restrâns și adesea un singur vot poate fi hotărâtor.

Gr. Guriță: De ce nu ați protestat atunci?

Ion Nistor: Unde mai era să protestez, decât la Maiestatea Sa Regele, la ministrul școlilor și la rectorii universităților? D-lor, eu vă întreb pe d-voastră dacă este admisibil ca, înainte de alegeri cu 16 ore, să se facă numirea unui profesor agregat, pentru ca noaptea să depună jurământul și a doua zi, la ora opt, să vină la alegeri? Dar, cu aceasta nu s-a terminat încă nesfârșita serie de ingerințe nepermise și ilegale. Văzând d-l lichidator al Bucovinei că nici cu votul noului agregat numit în biroul d-lui ministru de Interne [Constantin Argetoianu], fiindcă d-l ministru al școalelor era plecat la Sibiu, nu-și poate asigura majoritatea pentru candidatul său, recurge la un mijloc de ingerințe din ce în ce mai reproșabile. Prin oameni de ai săi, fură adunați, la 31 mai, de pe stradă, vreo șase studenți neorientați, fură tratați cu alcool, încărcăți în automobile și trimiși la profesorii germani ca să-i „roage” să nu

Clerului Bucovinean: membru al societăților academice românești „Academia Ortodoxă”. „Junimea”. „Dacia” și al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 481–482.

vină la alegeri. Prin abținerea acestora, se credea că se va putea obține o majoritate pentru candidatul guvernamental. Dar luni noaptea, manopera nu reuși. Peste noapte, numărul studenților spori și marți, în ziua alegerii, la orele șapte dimineața, se prezintă din nou la locuințele aceluiași profesori vreo zece studenți, cu aceeași cerere, mai hotărâtă numai. D-lor, acestea sunt fapte care dovedesc până la evidență că s-a încercat terorizarea Colegiului universitar, prin eliminarea profesorilor sub 40 de ani, prin numirea unui agregat în prețuia alegerii și prin amenințarea profesorilor de către studenții puși la cale de d-l lichidator, ca să determine pe profesori de a se abține de la vot. [...] Consiliul Universității a făcut anchetă și este pe cale să descopere numele studenților care au luat parte la această propagandă, pentru ca ei să-și primească pedeapsa meritată.

Să nu credeți că s-a încheiat cu aceasta seria ingerințelor nepermise. Nu, d-lor, Consiliul Național German, sesizat de d-l lichidator al Bucovinei, a trimis pe capul profesorilor germani o mulțime de oameni ca să facă ingerințe, ca să nu voteze sau în orice caz să se abțină. Și dacă ați citit dosarul contestației aduse contra validării alegerii mele, ați putut vedea din declarația acestui Consiliu Național că s-a stăruit din răspuneri pe lângă profesorii germani ca să se abțină de la vot. Protestez, deci, în numele colegilor mei de la Universitate, contra afirmației d-lui Ipolit Tarnavschi, care a susținut în Secțiunea de Verificare [a alegerilor] că profesorii germani sunt considerați ca o zestre guvernamentală. D-lor senatori, profesorii universitari sunt alegători destul de maturi pentru a-și da votul lor după convingere. Și ei au votat după cum le-a dictat conștiința.

Cazul acesta, prezentat în toată nuditătea sa, vă va da ocazia să judecați dacă s-au făcut sau nu ingerințe. [...] Ce dovadă mai doriți, în afară de declarația de la dosar, de care vă voi vorbi.

Constantin Cosmiuc: D-le senator, vă rog să explicați ce este cu retragerea cuvântului de onoare?

Ion Nistor: Candidatul căzut susține în contestația sa că profesorii universitari s-ar fi legat față de mine pe cuvânt de onoare să mă voteze și că pe urmă, sub influența presiunilor pe care d-lui însuși conceda [admitea] că s-au comis, comisia ar fi venit la mine să-mi ceară să-i dezleg de cuvântul de onoare pe care mi l-au dat. Regret că onoratul meu contracandidat [Vasile Gheorghiu] a omis să dovedească că profesorii germani mi-ar fi dat, de fapt, cuvântul că mă vor vota și că pe urmă ar fi încercat să-și retragă cuvântul. [...] Afirmații gratuite. Un om de onoare nu-și retrage cuvântul și profesorii universitari sunt bărbați de onoare.

Constantin Cosmiuc: Când erai ministru, te-ai ales tot cu asemenea presiuni.

Ion Nistor: În loc să-ți vezi de școală, ai încercat să te alegi și d-ta cu ajutorul guvernului, ca acum, dar te-am refuzat. *Hinc illae lacrimae*. Dar să revenim la obiect. Rămâne fapt dovedit că chiar la Colegiul universitar s-au încercat ingerințe nepermise și s-au comis presiuni și teroare. Și dacă la colegiul electoral cel mai cult s-a purces așa precum am arătat, vă întreb pe d-voastră ce trebuie să se fi făcut în circumscripțiile electorale rurale, unde alegătorii sunt oameni, în cea mai mare parte, fără cunoștință de carte și fără pregătire politică? D-l [George] Grigorovici zâmbește, pentru că dumnealui nu a avut nicio greutate în campania electorală.

bucurându-se de sprijinul guvernului local. Când a voit partidul burghez, în seara alegerilor, la orele șapte, să țină o adunare, aceasta a fost cu forța zădărnicită de socialiști, iar guvernul local, având cunoștință de aceasta, n-a întreprins nimic ca să împiedice această teroare socialistă. Prin urmare, vedeți d-le Grigorovici că, în privința aceasta, nu aveți niciun motiv să vă plângeți. De altfel, aș mai vrea să adaug un lucru: astă toamnă ați zis că vă abțineți de la alegeri din cauza legii electorale, a stării de asediu și a cenzurii. În actualele alegeri ați participat în aceleași condiții ca și atunci. Aceeași lege electorală, cenzură, stare de asediu. Cum se explică asta?

George Grigorovici: Ne-am abținut din cauza d-voastră.

Ion Nistor: V-ați abținut fiindcă nu erați sigur de sprijinul guvernului, ca de astă dată. În circumscripțiile electorale, ingerințele și abuzurile de putere ce s-au comis din partea organelor administrative sunt de necrezut. Președintele Comisiei de Lichidare, însoțit de un întreg stat major de agenți electorali, s-a dus din județ în județ, a chemat pe primari, pe secretarii comunali, preoți, învățători, scutindu-i de serviciu în ziua aceea și le-a dat pur și simplu ordin: d-voastră aveți să alegeți pe cutare și cutare și aceasta fiindcă așa este dorința d-lui general [Alexandru] Averescu și, ceea ce este mai grav, și a Maiestății Sale Regelui. D-lor senatori, afirmația aceasta este adevărată, ea a fost făcută în orașul Siret. Să-mi dați voie ca, împreună cu d-voastre, să protestez cu toată hotărârea contra abuzului ce se face în numele M.S. Regelui în luptele noastre electorale. Pentru a asigura izbânda candidaților guvernamentali s-au mobilizat toți funcționarii publici. Din ordinul d-lui lichidator, acei funcționari, însoțiți de numeroși agitatori, foști agenți austrieci, cutreierau, în automobilele statului, circumscripțiile electorale, pentru a face agitație în folosul candidaților guvernamentali; abuzând de situația lor oficială, ei făceau ingerințe nepermise, amenințau lumea în tot felul, retrăgeau concesiunile date în toată regula și terorizau pe cetățeni în exercitarea liberă a dreptului lor de vot. Iar dacă în vreo comună se găsea vreun primar mai dârz și mai conștient de drepturile sale constituționale, bietul om plătea curajul său cu imediată destituire din postul său, la care ajunsese prin alegere în toată regula. Așa s-a întâmplat în comuna Vama, județul Câmpulungului, unde primarul Constantin Cotlarciuc a fost destituit în mod ilegal, cu întreg Consiliul comunal, fiindcă n-a voit să declare că intră în Partidul Poporului. Aceeași soartă a îndurat și primarul din Cârlibaba, Alexandru Cozub, fiind înlocuit cu fostul primar austriac, care a anihilat îndată tot succesul străduințelor administrației românești, introducând din nou limba germană în locul celei românești în școală și în primărie. Din aceleași motive au fost destituiți și primarii din comunele Pătrăuți pe Siret, Cămenca, Broscăuți, Câmpulung, Storojineț etc., etc. Protestul candidatului nostru, Iorgu G. Toma²⁰⁰, contra acestei evidente călcări de lege n-a dat niciun rezultat. Cazul este și mai grav când ne gândim că acești funcționari nu se mulțumeau numai să agite pentru candidații guvernului, ci ei, în cuvântările lor, criticau aspru stăpânirea românească și atâtau poporul contra dispozițiilor luate în vederea întăririi și consolidării statului.

²⁰⁰ Iorgu G. Toma a candidat în circumscripția electorală Câmpulung, județul Câmpulung.

Dovada este faptul revoltător ce s-a întâmplat la alegerile din Toporăuți. Acolo unde [sunt] sute de familii slavizate, cu nume Carp, Soroceanu, Morar, Lupu, Cozub, Cârnați etc., acești cetățeni au cerut ca în școala satului să se vorbească românește și eu, ca ministru-delegat, am dat urmare acestei cereri drepte; înainte de alegeri și-a făcut apariția în Toporăuți funcționarul Pratter, cu agenții săi electorali, trimis de [către] d-l lichidator, pentru a face propagandă electorală pentru candidatul guvernului. Acest domn, aflând că alegătorii care ceruseră școală românească nu vor să voteze pentru guvern, a pus pe învățătorul Starciuc să rostească în fața alegătorilor adunați următoarele: „Oameni buni, nu vă lăsați înșelați de cutare țărani, aceștia sunt trădătorii voștri și voiesc să vă introducă limba românească și să vă deznaționalizeze”. Este admisibil lucrul acesta într-o provincie de curând alipită? Judecați d-voastră înșivă, judece onoratul guvern, care tolerează și încurajează astfel de lucruri.

Dar nici funcționarii Direcției Fondului bisericesc nu s-au lăsat mai prejos în ceea ce privește ingerințele electorale, abuzul de putere și călcarea de lege. Nicăieri presiunea aceasta nu s-a simțit mai mult ca în circumscripția electorală Vicov de Sus. Circumscripția aceasta este împrejmuțată din toate părțile de bogatele păduri ale Fondului bisericesc. Locuitorii din această vale sunt clienții Fondului ca muncitori de pădure, ca negustori de lemne și ca crescători de vite. Pădurile lor comunale le-au pierdut pe un preț de nimic la speculanți, ca bunăoară Laura, care a ajuns în mâinile d-lui Iancu Flondor²⁰¹. Pentru a obține lemn de pădure sau pășcătoare pentru vite,

²⁰¹ Iancu Flondor a fost implicat într-o afacere dubioasă de exploatare a lemnului din pădurea Laura, despre care relatează Aurelian Moldovan (P.D.U., județul Siret) în ședința A.D. din 25 decembrie 1919: „D-le președinte, d-lor deputați, prin secularizarea mănăstirilor din Bucovina, din averile acestor mănăstiri a fost creat Fondul regional [religionar]. Partea cea mai mare din averile acestui Fond se compune din păduri. Țăranii aveau însă asupra acestor păduri anumite drepturi moștenite. Trecând la administrarea Fondului pe seama statului, administrația austriacă a găsit cu cale să suprimă drepturile moștenite ale țăranilor asupra pădurilor Fondului și le-a cedat în schimb părți din aceste păduri, care au trecut în proprietatea țăranilor sub formă de păduri comunale sau sub formă de obști sătești cu drept de servitute. Dreptul de părtășii la obște nu este personal, ci revine casei și gospodăriei care a intrat în obște la formarea ei, așa că numai vânzându-se casa și gospodăria întregă, se poate vinde și dreptul de partaj la o astfel de obște. Comuna Vicovu de Sus, din județul Rădăuți, din Bucovina, cu o populație de peste 9 000 de locuitori, a primit la timpul său pădurea Laura, în întindere de câteva mii de hectare. Cele 523 de gospodării țărănești care formau pe atunci comuna Vicovu de Sus s-au constituit în obște și au administrat pădurea Laura pe socoteala lor, ce-i drept în mod primitiv, dar totuși spre folosul tuturor țăranilor din acel sat. Cam acum 25 de ani, oamenii, obișnuiți să speculeze naivitatea și lipsa de experiență a țăranilor, au început a cumpăra pe prețuri derizorii părtășii la obștea comunei Laura. Pe această cale, speculatorii aceștia voiau să exploateze pădurea Laura în folosul lor. Țăranii ce nu-și vânduseră părtășiiile, făceau mari dificultăți acestor noi părtășii de ocazie, care nu numai că nu-și puteau realiza planurile, dar riscau chiar să-și piardă și o parte din capitalul investit. Administrația austriacă, în frunte cu guvernul Bucovinei, voind să salveze situația financiară a acelor noi industriști de lemne, s-a pus în căutarea unui cumpărător pentru toate părtășiiile înstrăinate din obștea Laura și anume un cumpărător care să nu fie străin pentru țăranii vicoveni, așa ca să se poată mai ușor înțelege cu ei. Guvernul Bucovinei a avut o mare șansă găsind un consorțiu în frunte cu, pe atunci, d-l dr. Iancu cavalier de Flondor, care a făcut tranzacția cu Moses Maidanek, deținătorul pe nedrept al unui însemnat număr de părtășii la pădurea Laura. D-l Flondor a continuat cumpărarea părtășiiilor pe prețuri ceva mai urcate, dar totuși derizorii. Ajungând consorțiul să dispună de majoritatea celor 523 de părtășii la obștea Laura, d-l Flondor a cerut pe cale judecătorească ca să iasă din indiviziune cu partea corespunzătoare numărului părtășiiilor ce le deținea. Legea servitutelor prevede că astfel de păduri sunt indivizibile și inalienabile, dar, cu toate acestea, d-l Iancu Flondor a obținut o sentință judecătorească în

trebuie să trăiești bine cu slujbașii Fondului. Folosindu-se de această împrejurare, lichidatorul Bucovinei a lansat candidatura unui organ activ al administrației Fondului, Aurel Țurcan, care nici n-a demisionat în termen legal din slujba sa și a mobilizat întreg personalul silvic din Valea Sucevei, pentru a teroriza și amenința lumea că cei ce nu vor vota pe candidatul guvernului nu vor primi din pădurea Fondului nicio țandără de lemn și că vitele lor nu vor fi admise la pășcătoare. Iar pentru a întuneca conștiința de drept și legalitate a alegătorilor s-a recurs la derutarea lor prin șiroaie de alcool; îmbătați cu alcool și amenințați de [cătore] slujbașii Fondului cu excluderea lor de la pădure, alegătorii au fost siliți să voteze pentru candidatul guvernului. Iată taina căderii mele în circumscripția Vicov de Sus. Agitația cea mai nerușinată s-a făcut de către slujbașul Fondului din Frătăuții Noi, Boris Welehorski, unul dintre cei mai primejdioși agenți ruși din Bucovina și un dușman de moarte al statului român. Pentru a-l avea sub o mai bună pază, guvernul trecut l-a mutat la Cernăuți; prin decret regal, guvernul actual îl menține la Frătăuți, pentru a se folosi de el în campania electorală. Și, de fapt, agentul acesta a asigurat alegerea d-lui Țurcan. Căci el a însoțit pe candidatul guvernului în munții huțânești, a convocat acolo huțanimea pașnică și a ațâțat-o contra statului român. El a blamat limba oficială a statului, a provocat pe huțani, care înșiși ceruseră să învețe românește, să izgonească pe dascălii români, să primească scrisori oficiale scrise numai în limba lor și câte de toate. Tot [ceea] ce guvernul anterior lucrase pentru apropierea elementului huțanesc și pentru consolidarea stăpânirii românești în acele regiuni expuse, a dărâmat într-o clipă cuvântarea ațâțătoare a fostului agent țarist, și toate acestea în numele și sub patronajul unui general care a luptat pentru întregirea neamului și a pământului strămoșesc. Și pentru ca agitația antiromânească să continue, a rămas fratele agentului, Iason Welehorski, ca administrator silvic la Seletin. Se poate ca slujbașii publici în Bucovina să facă agitații electorale, îndreptate direct contra statului care îi plătește? De tagma agentului Welehorski sunt și alți slujbași ai Fondului, dar mai ales un oarecare Aurel Isopescu, al cărui abuz de putere a fost semnalat d-lui ministru de [Agricultură și] Domenii [Teodor Cudalbu].

Este nespus de dureros de a constata asemenea fapte, dar ele trebuie înfierate, pentru ca să nu se mai repete paguba statului și a închegării naționale. Se poate ca

baza căreia consorțiul d-sale crede a fi proprietarul acestei averi țărănești. Țăranii au fost de bună credință că vând numai dreptul de exploatare al pădurii Laura, după cum, pe vremuri, a făcut și d-l Flondor să creadă lucrul acesta, dar astăzi consorțiul d-lui Flondor este de părere contrarie. Această discuție este rămasă în litigiu încă de la izbucnirea războiului mondial. Țăranii comunei Vicov de Sus renunțaseră la dreptul lor în privința pădurii Laura sub stăpânirea austriacă, care a promovat în mod vădit această afacere urâtă, dar acum, când ei nu mai sunt străini în țara lor, nici nu le poate intra în cap gândul că nu [li] se va face dreptate. De la actualul Parlament așteaptă ei mântuirea avutului lor instrăinat prin vicleșug. D-le președinte, pentru a putea dezvolta o interpelare în această chestiune, vă rog să binevoiți a interveni pe lângă cei în drept ca să fie puse la dispoziția biroului acestei Adunări toate dosarele privitoare la pădurea Laura (comuna Vicov de Sus, județul Rădăuți, Bucovina), începând cu dosarele Feingold, Axelrac, Maidanek și terminând cu cele ale d-lui dr. Iancu Flondor". D.A.D., M.O., nr. 21, 17 ianuarie 1920, p. 270: *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I. *Sesiunea 1919–1920* (în continuare se va cita: *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I. *Sesiunea 1919–1920*), cuvânt-înainte de Ion Agrigoroaiei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2015, p. 126–128.

după ce am așteptat 150 de ani pentru ca să ne unim cu Patria Mamă și după ce, luptând cu mari greutăți, am reușit să îndrumăm viața politică și culturală pe calea cea bună și adevărată, să vină alții să distrugă ce clădirăm noi acolo? Nu zâmbiți, d-lor, cazul acesta merită toată atenția d-voastre. Nu fac aici politică de partid, eu reprezint, prin glasul meu, Bucovina și am o datorie sfântă ca să demasc aici, înaintea d-voastre, totul ce se uneltește împotriva ei. Ingerințe, d-lor, s-au făcut pretutindeni, dar felul cum s-au făcut în Bucovina este unic și întrece orice imaginație. Campania electorală a fost îndreptată împotriva mea și a Partidului [Democrat al] Unirii din care fac parte. Lozinca era: eliminarea mea și a partidului meu din viața politică. Acesta era singurul program de luptă. Ei bine, mă vedeți pe mine și ați avut ocazia să cunoașteți și pe partizanii mei, d-nii Hurmuzachi, Vasilco, Toma, Morariu, Percec, Simionovici, Ungureanu ș.a. Ei bine, d-lor, suntem noi elemente atât de primejdioase pentru pacea și liniștea țării, pentru ca întreaga campanie să fie dusă numai contra noastră? Eram noi oare mai periculoși ordinii publice ca însuși d-l [Constantin] Krakalia, care cere plebiscit pentru ținuturile de peste Prut?²⁰²

De ce să se concentreze contra unui singur om toată această campanie, care, de altfel, îmi face cea mai mare cinste, dar care s-a dus în paguba intereselor țării? Nu este vorba de mine și de partidul meu, când în joc sunt interesele superioare ale neamului. Și ce alta decât răutatea și completa inconștiență înseamnă strigătul de triumf care găsi ecou până în oficiosul guvernului, „Îndreptarea”, care în nr. 120, din 31 mai, anunță cu mare bucurie „eliminarea d-lui Nistor și a partidului său din viața politică”. Iar organul d-lui lichidator făcea și anunțul mortuar pentru partidul meu. Ce naivitate! Dar, d-lor senatori, partidele care reprezintă forțele vii ale neamului, care sunt exponentele politice și culturale ale unei grupări de oameni harnici și conștienți, partidele acestea nu mor, ci ele trăiesc și prosperă, în ciuda ciocnilor care trag în zadar clopotele de înmormântare. Și noi, d-lor, reprezentăm o forță vie a neamului, cu și fără voia onoratului lichidator și a aderenților săi. Orice s-ar zice, d-lor, un lucru rămâne bine stabilit, că nu politicienii care au făcut politica austriacă sunt acei care au meritul de a fi contribuit la alipirea Bucovinei la Patria Mamă; nu acei care au luptat ca să câștige succese momentane și efemere au acest merit, ci acei care au ținut trează conștiința națională, cu toată vitregia timpurilor grele prin care a trecut poporul român în Bucovina și care au știut, prin greutăți fără seamăn, să țină veșnic vie și neatinsă flacăra românismului în această provincie românească. Aceștia au, d-lor senatori, marele merit de a fi înfăptuit, la momentul dat, unirea cu Țara Mamă.

Când fac această evocare, gândul meu se îndreaptă către generația de la 1848, care a reluat legăturile rupte de multă vreme cu intelectualii din celelalte provincii românești, gândul meu se îndreaptă către cei ce au întărit și au cultivat cu dragoste aceste legături și către mănunchiul de tineri curajoși și însuflețiți care, la 1904, au înjghebat revista „Junimea literară”²⁰³, închinată exclusiv cultivării acestor legături

²⁰² Vezi nota 92.

²⁰³ „Junimea literară”. Revistă literară științifică. 1904–1914 (Cernăuți, Suceava), editor și redactor responsabil Ion Nistor. Reapare la Cernăuți, în perioada 1923–1937, cu subtitlul: „Revistă de literatură, artă, știință”. director Ion Nistor, secretar de redacție Leca Morariu. Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei. *Presa românească în Bucovina (1809–1944)*, I.I. I.e., I.a., p. 55, 77.

sfinte. Se dădeau aprige lupte politice atunci între politicienii noștri bucovineni, unii mai slugarnici decât alții față de austrieci. Noi, o mână de oameni tineri, am crezut că nu este compatibil cu convingerile noastre de a ne închina la austrieci și am hotărât să facem politică culturală, propovăduind unitatea culturală, care era să premergea unității politice înfăptuite azi. Și acest lucru, d-lor senatori, nu poate să fie contestat de către nimeni, toți acei care sunt în curent cu mișcarea românismului din Bucovina nu pot să nege și să recunoască că în epoca aceasta de renaștere s-a făcut mult, cât se poate de mult pe tărâmul național în Bucovina. Grație acestor manifestații românești făcute în timpurile cele mai grele prin care trecea poporul român din Bucovina, am reușit, în sfârșit, să creăm o nouă mentalitate, să ținem legătura strânsă între pătura cultă și poporul din Bucovina și am făcut aceasta, d-lor senatori, renunțând la toate avantajele pe care guvernul din Austria era dispus să ni le gratifice cu mâna largă. Fără să ținem seamă de nimic, ne-am făcut pe deplin datorii, am ținut dreaptă și vie conștiința națională în sufletul poporului român din Bucovina, am pregătit sufletele pentru ceasul cel mare ce era să vină. Și când a sunat ceasul, 300 de tineri au părăsit Bucovina, spre a se înrola în armata română, pentru ca, împreună cu d-voastre, cei din Regat, să frângă lanțurile robiei seculare, să întregescă hotarele și să înfăptuiască unirea cea mare a tuturor românilor²⁰⁴.

²⁰⁴ După izbucnirea Primului Război Mondial, o parte dintre bucovinenii cu convingeri naționaliste, în frunte cu Ion Nistor, a trecut în Regatul României. Stabilii la București, I. Nistor, împreună cu G. Tofan, I. Grămadă, I. Toma, T. V. Stefanelli, Em. Iliuț, N. Cotos ș. a., a constituit Comitetul refugiaților bucovineni. Acesta și-a propus să desfășoare, împreună cu Asociația bucovinenilor (înființată în iunie 1915), o intensă activitate propagandistică în scopul sensibilizării opiniei publice românești în vederea „susținerii idealului național în sensul grabnicei reuniri a Bucovinei cu România”. Aflându-se în legături permanente cu guvernul român și cu Ion I. C. Brătianu, informând autoritățile despre situația din Bucovina, I. Nistor a militat pentru intrarea României în război alături de puterile Antantei, a cărei victorie ar fi putut garanta realizarea aspirațiilor naționale ale românilor. După intrarea României în război alături de puterile Antantei (1916), ideea realizării unui stat unitar a fost percepută cu mai multă sensibilitate și de către românii din Bucovina, influențați de activitatea refugiaților bucovineni. În urma acțiunilor Comitetului refugiaților bucovineni, constituit la Chișinău pentru apărarea intereselor bucovinene, s-a organizat, la 2 iunie 1917, cu autorizația guvernului român, Misiunea română în Bucovina, care a combătut propaganda austro-germană, a informat pe românii bucovineni rămași acasă despre scopul participării României la război, a studiat situația politică, economică și administrativă din Bucovina în vederea introducerii administrației românești, a adunat material documentar pentru susținerea cauzei românești la viitoarele tratative de pace, a ajutat familiile soldaților români care luptau ca voluntari pe frontul românesc. Refugiații bucovineni au elaborat și un *Statut pentru organizarea serviciului de propagandă românesc în Bucovina*, care a primit aprobarea guvernului român, prin ministrul de Interne de la Iași, cu scopul de a aduce lămuriri asupra necesității unirii. Împreună cu refugiații transilvăneni, bucovinenii au constituit și la Iași un Comitet național al românilor ardeleni și bucovineni aflători în Moldova și Basarabia și al Corpului ofițeresc de voluntari, care a depus jurământul de credință față de statul român. La Odessa, I. Nistor împreună cu alți refugiați, a format, la 21 ianuarie 1918, Comitetul național al românilor refugiați din Austro-Ungaria. Acesta a desfășurat o rodnică activitate în vederea autodeterminării și unității tuturor românilor într-un singur stat. În scopul întăririi legăturilor cu refugiații ardeleni și a întreținerii contactelor cu oficialitățile din Regat, refugiații bucovineni au editat un organ propriu, „Revista Bucovinei”. De asemenea, la Kiev funcționa un comandament central al refugiaților bucovineni și ardeleni, care a alcătuit un comitet de propagandă în vederea editării gazetei „România Mare”, iar la Odessa s-a încercat organizarea politică a refugiaților. Doina Alexa, *Ion Nistor în acțiunea pentru realizarea Marii Uniri. Itinerar cronologic, în „Codrul Cosminului”*, Suceava, s.n., 1995, nr. 1(11), p. 121; *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii și documente de Ion Nistor*, București, Editura Cartea Românească, 1928, p. 29–31; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 362–363; Doina Alexa, *Ion Nistor – dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina – Basarabia, 2000, p. 102–103.

Iată cum am înțeles noi să pregătim realizarea idealului național! Pe tărâmul cultural am făcut tot ce se putea face pentru a păstra vie conștiința națională, iar pe câmpul de luptă neuitatul nostru prieten, scriitorul Ion Grămadă²⁰⁵, și-a vărsat sângele la Cireșoia, alături de eroii voștri, pentru a pecetlui pe vecie unirea Bucovinei cu Patria Mumă.

Constantin Cosmiuc: Nu e adevărat!

Ion Nistor: Ce nu e adevărat? D-ta și șeful d-tale îndrăzniți să contestați aceasta și ne numiți trădători pentru că ne-am părăsit țara și am venit să luptăm alături de frații de aici? Nu stau de vorbă cu d-ta în privința aceasta. Nu face cinste că am venit aici și că am contribuit și noi, după puterile noastre, la dezrobirea neamului? Și atunci când rândurile noastre s-au întărit cu voluntari veniți din Rusia și am manifestat în Piața Unirii din Iași, d-l Cosmiuc și cu prietenii d-sale făceau mendrele austrieților și dezvoltau la sate o agitație nebună pentru împrumutul de război al asuprașitorilor și d-voastre aveți îndrăzneala de a ne taxa de fugari și dezertori?

Constantin Cosmiuc: Așa a fost. Nu v-ați făcut datoria.

Ion Nistor: Datoria ți-ai făcut-o d-ta față de austrieți cu vârf și îndesat! [...] Vin la subiect, d-le președinte. Noi avem conștiința împăcată că ne-am făcut atât înainte, cât și în cursul războiului, datoria deplină. Și că nici în Basarabia n-am stat degeaba, o știe toată lumea. D-l Alexandri este aici și poate confirma spusele mele. După înfăptuirea Unirii, la care noi am jucat rolul determinant, am ajuns la cârma Bucovinei. Și în această situație, plină de grea răspundere, ne-am făcut pe deplin datoria față de țară și neam. Am organizat serviciile publice, am înfăptuit reforma agrară și am dat țării o universitate românească. În septembrie 1919, acei care, timp de 20 de ani, luptaseră pentru o idee, cu toată convingerea și cu tot sufletul nostru, ne-am grupat în Partidul Democrat al Unirii²⁰⁶. Acest partid cuprinde în sânul său

²⁰⁵ Ion Grămadă (1866–1917) – istoric și prozator. Și-a făcut studiile superioare la Cernăuți și Viena. Și-a susținut doctoratul cu teza: *Participarea românilor la asediul Vienei. 1683*. A fost membru al Societății „România Jună” și a colaborat la „Deutsches Volksblatt” (Cernăuți). În perioada 1912–1913, a fost redactor la ziarul „Românul” (Arad), apoi la „Viața nouă”. Organ politic național (Cernăuți), publicație a Clubului Național Român și a colaborat la „Dimineața” (București), susținând cauza românilor bucovineni. A fost profesor la Liceul german din Cernăuți, unde a predat istoria, limba română și logica. Autor de nuvele, schițe, eseuri. De asemenea, este autorul unei monografii despre Societatea „România Jună” din Viena. După izbucnirea Primului Război Mondial s-a înrolat voluntar în armata română. A fost comandant de pluton în Regimentul 8 Vânători. A murit în luptele de la Cireșoia. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 443–444.

²⁰⁶ Partidul Democrat al Unirii (P.D.U.) a fost prima formațiune politică apărută după anul 1918 în Bucovina. Partidul s-a înființat la 15 septembrie 1919, din inițiativa grupării centraliste conduse de Ion Nistor, care era președintele partidului; vicepreședinți erau Iorgu G. Toma și N. Alexandrescu. Partidul s-a constituit ca o necesitate a „vieții obștești din Bucovina în care, prin unirea cu toți românii dintre Nistru și Tisa, alte idei trebuie să conducă sufletul poporului decât cele ce l-au condus sub vitrega stăpânire austriacă”. Analizând originile P.D.U., George Rotici afirma: „Grupăți în jurul acestei reviste («Glasul Bucovinei» – n. n.), având deviza «prin cultură românească, spre o politică românească», ne-am adresat puterilor morale ale neamului, chemându-le la o nouă viață, din apatia în care le știam încremenite de cei doi nedespărțiți aliați: austriacismul bănos și politicianismul găunos [...] O întinsă și neobosită propagandă culturală în toate direcțiile [...] anunțăm pentru cine nu-și are ochii orbiți de un strat prea gros de austriacism, o mentalitate care se afirma tot mai răspicat”. Având menirea să facă trecerea „de la vechea stăpânire de robie austriacă la noua stăpânire românească, de libertate deplină”, scopul P.D.U. a fost acela „de a introduce Bucovina în albia românismului”. În

tot ce neamul nostru din Bucovina are mai ales, ca forță de muncă, ca autoritate morală, ca pregătire politică și ca intelectualitate. Or, d-lor, acest partid, care și-a făcut datoria, credeți d-voastre sau cred d-nii ce sunt azi la putere în Bucovina, că poate fi desființat fiindcă n-a avut noroc la alegeri? Dar nesuccesul acesta se explică prin ingerințele și presiunile nemaipomenite care s-au făcut din partea guvernului. Și, totuși, candidații noștri au întrunit peste o treime din voturile date în diverse circumscripții electorale. Dacă legea noastră electorală prevedea reprezentarea proporțională și în circumscripțiile electorale rurale, noi de bună seamă că am fi cu mult mai bine reprezentați în Corpurile legiuitoare. Dar, d-lor, nu cantitatea, ci calitatea determină în luptele politice. Partidul nostru reprezintă o forță vie a neamului, el a refuzat să fuzioneze cu Partidul Poporului²⁰⁷, el viețuiește prin forțele lui, prin programul lui democratic și prin doctrina sa patriotică și națională. Pot să dispar eu, dar vor veni alții în locul meu și vor duce mai departe lupta pentru neam și țară, cu aceeași îndârjire ca și mine. E cu neputință ca noi să dispărem de pe arena politică, pentru ca dumnealor, care au făcut politică austriacă, să ne ocupe locul. Vom lupta pentru apărarea intereselor superioare ale neamului cu același devotament, cu aceeași dragoste și cu aceeași hotărâre ca și până acum și ne vom face datoria mai departe, fie în Parlament, fie la guvern sau opoziție, căci noi nu ne-am împlinit încă misiunea noastră întregă.

Împrejurările din Bucovina trebuie judecate după alte critici decât în celelalte provincii. Mă adresez onoratului guvern și onoratului Senat cu rugămintea să ne dea ajutorul necesar în lupta aceasta. Bucovina este la hotarul țării și acolo sunt și regiuni contestate și vă mărturisesc că durerea cea mai mare pe care am simțit-o cu ocazia alegerilor a fost când, la nordul Prutului, s-au ales reprezentanți ai socialismului agrar, care la început cereau chiar anexarea la Ucraina, iar acum se mulțumesc să ceară un plebiscit pentru ținuturile de peste Prut. Așa susține d-l [Constantin] Krakalia, deputat socialist, într-un interviu publicat în „Luptătorul”²⁰⁸. Datoria noastră, d-lor, este să apărăm pământul strămoșesc în contra unor asemenea porniri. Apelez la d-nii

acest sens, programul P.D.U., călăuzit de lozincă: „Sus mâinile și izbândă gândurilor curate”, prevedea: unificarea administrativă prin descentralizare, unificarea justiției, libertate națională, culturală, confesională, reorganizarea învățământului, vot universal, realizarea reformei agrare, printr-o „dreaptă împărțire a pământului”. Doina Alexa, *op. cit.*, p. 196; „Glasul Bucovinei”, anul II, 26 octombrie 1919, p. 1; 31 octombrie 1919, p. 1; George Rotică, *Originile partidului nostru*, în „Glasul Bucovinei”, anul II, 12 noiembrie 1919, p. 1; Romulus Căndea, *Ion Nistor*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1927”, Cernăuți, 1927, p. 34.

²⁰⁷ După demisia guvernului Al. Vaida-Voevod (13 martie 1920), P.D.U. a aderat la Federația Democrației Național-Sociale (această grupare, condusă de Nicolae Iorga, a adunat partidele Blocului Parlamentar, trecute în opoziție). Inițial, P.D.U. a încercat o colaborare cu guvernul Alexandru Averescu, dar impunerea anumitor condiții politice – fuzionarea cu partidul ce urma să se înființeze, Partidul Poporului (17 aprilie 1920), și asumarea răspunderii pentru măsurile de unificare, au determinat, cum afirma Ion Nistor, „o schimbare esențială în conduita noastră politică de până atunci. Ne găseam la o răspântie de drum în calea noastră politică. Ni se cerea să ne schimbăm cu desăvârșire orientarea noastră politică”. Ion Nistor, *Din viața politică*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1921”, Cernăuți, 1921, p. 167.

²⁰⁸ „Luptătorul” (București, 1920–1922); director dr. Algazi; redactori: Adrian Sulcină și I. Vinea. Aici publică, printre alții: G. Galaction, N. Iorga, Camil Petrescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Șt. O. Iosif, O. Goga, Tudor Arghezi, I. Minulescu, N. D. Cocea, Marian Petcu, *op. cit.*, p. 387.

care reprezintă majoritatea și la toți bunii români să ne dea ajutorul lor în lupta aceasta pe care trebuie să o ducem și să nu ne combată pe noi, care ducem această luptă, pentru că din lupta fratricidă ar putea să câștige alții în paguba noastră, cum s-a mai întâmplat. Oricine va fi la cârmă – vă mărturisesc sincer, că astăzi în capul administrației din Bucovina nu este o situație de invidiat –, nu trebuie să scape din vedere interesele mari și permanente ale neamului.

Onoratul guvern a servit rău aceste interese, susținând la Storojineț candidatura [pentru A.D.] unui neamț, dr. Alfred Kohlruss – aceasta constituie o adevărată provocare la adresa românilor, cărora nici austriecii n-ar fi îndrăznit să le impună un deputat străin. De asemenea, greșește onoratul guvern când găsește de cuviință să numească prefecți care nu știu românește, necum să fie animați de înalte sentimente naționale, pe care ar trebui să le propage în rândurile populației. E trist, d-lor, când astfel de prefecți, neștiutori de limbă românească, funcționează chiar în județele de hotar, ca bunăoară la Vășcăuți pe Ceremuș.

Lupta electorală care a fost în Bucovina, a fost nedreaptă, căci ea s-a dat în contra bunilor români. În această luptă s-a scăpat din vedere că erau alte interese, mult mai superioare, care trebuiau apărate și care nu s-au apărut îndeajuns. Ținuturile de peste Prut sunt reprezentate astăzi în Parlament prin socialiștii care cer plebiscit. Guvernul nu și-a dat seama că ținuturile acestea limitrofe cu Polonia și Ucraina ar putea fi contestate și că frontiera nu-i trasă încă definitiv. Credeți că lucrați în folosul patriei dacă sprijiniți acolo pe socialiști?

George Grigorovici: Aceștia sunt social-democrați.

Ion Nistor: A cere plebiscit pentru un teritoriu care e sfânt al nostru, aceasta e patriotic?

George Grigorovici: L-ați cedat rușilor!

Ion Nistor: Rusia nu există. Ați introdus aici elemente care sunt primejdioase statului. Aceasta e o mare greșală. În [ceea] ce privește pe d-l Grigorovici, i-aș adresa o mare rugămintă și anume ca, în toate adunările, d-sa să contribuie mai mult la întărirea Regatului, iar nu la înjosirea lui, fiindu-se de a mai face în adunări publice aprecieri nejustificate ca acestea: „Noi suntem superiori și moralicește și politicește oamenilor de la București și noi îi vom sili să devină oameni cumsecade sau îi vom vâri în pușcărie”.

George Grigorovici: Credeți că eu n-am contribuit cu nimic? Noi, în Bucovina, avem mai mulți oameni care știu a citi și a scrie ca dumneavoastră.

Ion Nistor: În sfârșit, d-lor, în temeiul dovezilor aduse, rămâne lucru bine stabilit că, cu ocazia ultimelor alegeri, ingerințe s-au făcut, începând de la Universitate, până la cea din urmă comună. S-au făcut călcări de legi, arestându-se cetățeni pașnici pentru convingerile lor politice. La Rădăuți a fost arestat d-l Vasile Bodnărescu²⁰⁹ și reținut în arest în timpul alegerilor, fiindcă îndrăznise să-și susțină candidatura contra candidatului guvernului, un oarecare domn Ifrim Popescu.

George Grigorovici: Cine a protestat? Eu.

Ion Nistor: La Ciudei au fost deținuți șapte alegători și un învățător, fiindcă susțineau candidatura d-lui Vasile Ungureanu, membru al Partidului [Democrat al]

²⁰⁹ Vasile Bodnărescu a candidat pentru A.D. în circumscripția electorală Rădăuți-oraș, județul Rădăuți, dar nu a obținut niciun mandat.

Unirii. Pentru candidații noștri nu s-au tipărit buletine de vot în număr suficient, ca bunăoară la Stupca, sau s-au distribuit buletine rău ștamplate, pentru ca la despuierea scrutinului să poată fi anulate, ca în circumscripția Storojinețului. În multe localuri de vot, comisarul electoral punea el însuși buletinele guvernamentale în plic și le prezenta alegătorilor analfabeți, pentru a le arunca în urnă; aceste cazuri s-au petrecut la Șipote, Seletin și aproape pretutindeni în județul Vijița. Oamenii noștri de încredere au fost îndepărtați la descuierea urnei. Voturile date pentru candidații noștri au fost trecute pe seama candidatului guvernamental etc. Aș putea înșira încă multe alte abuzuri și călcări de lege. Dar ne oprim aici, fiindcă [noi] credem că ingerințele nepermise ale guvernului sunt dovedite până la evidență.

Cerem guvernului să pedepsească pe contravenienți, pentru ca aceste călcări de lege să nu se mai comită în alegeri. Mai cerem onoratului guvern ca în fruntea Bucovinei să așeze oameni cu autoritate, înaintea cărora să avem respect, oameni cu un trecut nepătat, conduși de înalte sentimente morale și naționale. Aceasta nu este cazul cu actualul președinte al Comisiei de Descărcare și Unificare, d-l Dori Popovici. Eu nu vreau să fac chestiuni de persoane, dar acest om nu se găsește la înălțimea situației de acolo. În fruntea administrației bucovinene trebuie să stea un om întreg și nicidecum un fost om de încredere și colaborator al contelui Czernin²¹⁰.

Era în preajma marilor evenimente din toamna anului 1918, când nădejdea dezrobirii noastre cuprinsese inimile tuturor bunilor români. Ei bine, d-lor senatori, când toată lumea se pregătea pentru a începe lupta de dezrobire, d-l Dori Popovici adresa fostului împărat Carol o scrisoare omagială, în care se laudă că, cu primejduirea vieții sale, a colaborat cu contele Czernin pentru a zădărnici intrarea României în război și în care invită pe împărat să vină la Suceava pentru a primi omagiile românilor bucovineni. De la finele lui septembrie 1918, zice d-l Dori Popovici în faimoasa sa adresă, va avea loc un mare pelerinaj al țăranilor la moaștele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava. La acest pelerinaj vor participa cel puțin 10 000 de țărani. Prilejul trebuie folosit pentru desfășurarea unei solemne manifestații a țăranilor, în cursul căreia se vor stigmatiza greșelile comise și se vor trezi, cu toată energia, la noua viață sentimentele de credință față de împărat, dându-li-se cea mai largă puțință de desfășurare. „Prea ascultător, subsemnatul, care înainte de izbucnirea războiului din România și Austro-Ungaria, a muncit în cea mai intimă colaborare cu excelența sa, contele Czernin, pentru amânarea izbucnirii acestui război, lucrând într-un timp când, a interveni la București în favoarea Austriei însemna, de fapt, a te expune primejdiei de moarte, e hotărât ca, în conformitate cu tot trecutul său de neștirbită credință față de împărat, să se interpună cu toată tăria ca acțiunile și uneltirile dușmane habsburgilor, alimentate cu bani englezești și rusești, să fie combătute”. Nu mai insist, d-lor, și las la aprecierea d-voastră dacă un astfel de om mai poate sta în fruntea trebilor din Bucovina.

În ceea ce privește expunerile răspunsului la Mesaj, rog pe d-l raportor să nu se supere dacă voi face câteva mici observații de ordin istoric. În Mesaj e vorba de

²¹⁰ Ottokar Czernin (1872–1932) – diplomat și om politic austriac: între 1913 și 1916 a fost ambasadorul Austro-Ungariei la București; ministru de Externe al Imperiului Austro-Ungar (1916–1918) în timpul Primului Război Mondial.

bătălia de la Dumbrava Roșie; ei bine, această bătălie nu e cunoscută nici de cronici și nu se găsește pomenită nici în documentele timpului. Bătălia la care se referă d-l raportor s-a dat în Codrul Cosminului, lângă Cernăuți. Pasajul din răspuns trebuie modificat în acest sens. Se mai impune și înșirarea bătăliilor în ordine cronologică: Rahova, Războieni și Călugăreni. În ceea ce privește ordinea lăuntrică, împărțim punctul de vedere al proiectului. Am dat și vom da guvernului tot concursul și vom lupta pe toate căile pentru menținerea lui. În ceea ce privește legile pomenite în răspunsul la Mesaj, după cum am mai spus și înainte, trebuie să lucrăm în cursul verii pentru ca să aducem la îndeplinire toate aceste proiecte de legi, pe care țara le așteaptă de la noi. Dacă va fi nevoie, suntem de părere să lucrăm și după amiază, pentru ca astfel să dăm pildă că facem treabă bună.

O voce: Fără tendințe de obstrucționism!

Ion Nistor: Nu e vorba de obstrucționism; trebuie să ne pronunțăm liber, să ne informăm unii pe alții, să ne instruiem; aceasta nu e obstrucție. Ceea ce ne desparte nu e programul de luptă al onor majorității, ci sunt apucăturile ilegale ale unora și ingerințele și presiunile organelor administrative în alegeri, prin care națiunea a fost frustrată de a se pronunța liber. Ceea ce ne unește însă, mai presus de orice, este dragostea și credința nestrămutată către M.S. Regele, către M.S. Regina și Augusta Familie Domnitoare. Slavă și mărire făuritorului României întregite!

D-lor, fiind discuția generală la Mesaj, dați-mi voie să ating în treacăt și alte două chestiuni, și anume: politica internă pe care dorește să o urmărească onoratul guvern și majoritatea și politica externă, despre care nu se amintește niciun cuvânt în Mesaj. În privința politicii externe, suntem de acord și noi că trebuie să ratificăm tratatele de pace și să întreținem cele mai strânse legături cu aliații noștri. Țin însă să declar, cu o deosebită durere sufletească și [cu] o mare strângere de inimă, [că] vom ratifica tratatul de pace care taie Banatul în două²¹¹. Orientarea politicii noastre externe e determinată prin rezultatul fericit al războiului nostru de dezrobire. Incontestabil că trebuie să urmărim o politică externă mult mai imensă ca cea de acum. Onoratul guvern va trebui să știe să aleagă reprezentanți ai statului român în străinătate, persoane bine pregătite și însuflețite de alte sentimente decât d-l Beldiman la Berlin²¹². Ne trebuie oameni care, în afară de cultură politică, să fie la curent cu toate problemele economice și financiare ale țării, să ne ferim de reprezentanți care fac sport din diplomație.

În ceea ce privește politica internă, la ordinea zilei stă unificarea administrativă și tocmai aceasta este chestiunea asupra căreia Partidul [Democrat al] Unirii n-a putut cădea de acord cu onoratul guvern. Unificarea administrativă este una din[tre]

²¹¹ Este vorba despre Tratatul de la Trianon (iunie 1920), semnat între Puterile Aliate (inclusiv România) și Ungaria. Partea a doua a acestui tratat stabilea frontierele Ungariei cu statele vecine: încuderea părții de nord a Republicii Croația și a Voivodinei (inclusiv treimea de vest a Banatului) în cadrul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (stat devenit ulterior Iugoslavia), a Slovaciei și Ruteniei în cadrul Cehoslovaciei, a Transilvaniei și a părții răsăritene a Banatului în cadrul României și a Burgenlandului în cadrul Republicii Austriei. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 26–27.

²¹² Alexandru Beldiman a fost ambasador la Berlin în perioada 1896–1916 și delegatul României la Comisia Internațională a Dunării.

problemele cele mai grele care s-au pus. Ea nu se poate face în mod arbitrar și pripit, cum a încercat să o facă onoratul guvern. Bucovina s-a alipit la Regatul României în baza unui vot al națiunii. Cu acea ocazie s-au reglementat, printr-un decret-lege, raporturile între provincia de curând unită și guvernul central. Vechile legi și regulamente rămân în vigoare până la unificarea pe cale constituțională. Onoratul guvern a găsit bine să desființeze vechea administrație, despre care însuși d-l prim-ministru găsisse cuvinte de laudă. Dar, d-lor, fără a se ține seamă de acest lucru, s-a desființat vechea administrație²¹³, fără să se fi pus ceva în loc, din care cauză avem în provinciile alipite un mecanism administrativ care nu poate să funcționeze. Din această cauză stagnează administrația în provinciile alipite și lucrurile nu merg așa cum ar trebui să meargă. D-lor, nu este bine lucrul acesta. Nu trebuia ca aparatul administrativ în funcție să fie înlăturat înainte ca guvernul să fi venit cu vreun proiect de unificare administrativă. Dacă ne cereți să adoptăm legile din Vechiul Regat, le adoptăm. Dacă credeți însă că administrația din Regat nu are nevoie de oarecari modificări, de oarece amenajamente, atunci spuneți-o limpede și lămurit, impuneți-ne-o și noi o primim.

Dar convingerea d-voastră, a tuturor, este că și administrația din Regat are nevoie de oarecari schimbări; atunci lăsați să funcționeze în provinciile alipite vechiul aparat administrativ, până ce veți veni cu un proiect de lege pentru o unificare generală. Vă cerem deci să veniți cu cea mai mare grabă posibilă cu un proiect de unificare administrativă. Nu întârziati cu aceasta dacă doriți să puneți capăt stării haotice care domnește azi în administrația noilor provincii. Ca dovadă, voi aduce numai un singur caz. Mai dăunăzi am intervenit la Ministerul de Instrucțiune, într-o chestiune a Universității din Cernăuți. Mi s-a spus că chestiunea nu poate fi rezolvată, fiindcă nu se știe care lege trebuie aplicată, cea din Regat sau cea locală, din Bucovina. Și tocmai fiindcă văd pe d-l ministru al Domeniilor [T. Cudalbu] aici, țin să-i amintesc că i-am trimis o telegramă cu privire la ingerințele organelor silvice în alegeri, fără să fi primit vreun răspuns.

T. Cudalbu, ministrul Domeniilor: Nu am primit nicio telegramă!

Ion Nistor: Se vede că cenzura din Cernăuți a d-lui lichidator a oprit expedierea. Nu este nici primul și mă tem că nu va fi nici ultimul caz. O unificare imediată se impune în chestia dărilor. Unificarea birurilor și retragerea coroanelor, în condiții favorabile pentru populație, sunt postulatele cele mai ardente ale bucovinenilor. Vom examina și vota proiectele ce ni se vor prezenta în chestiunile acestea.

Ca ultim cuvânt, țin de datoria mea, ca reprezentant al unui înalt așezământ cultural, să invit guvernul să facă o politică culturală în ținuturile nou alipite.

²¹³ Procesul de integrare legislativă a provinciei în structurile statului român a fost unul de durată și s-a desfășurat în mai multe etape: perioada autogovernării, în care puterea legislativă a aparținut Consiliului Național (octombrie 1918 – ianuarie 1919); perioada autonomiei în cadrul statului român (ianuarie 1919 – aprilie 1920), în care puterea legislativă a aparținut regelui, Parlamentului și ministrului delegat la Cernăuți; perioada lichidării autonomiei Bucovinei (aprilie 1920 – martie 1923), în care puterea legislativă a aparținut regelui, Parlamentului și președintelui Comisiei de descărcare și unificare; perioada integrării depline a Bucovinei (martie 1923 – iunie 1940), în care puterea legislativă era exercitată de către rege și Parlament. Flavius Cătălin Siiulescu, *Integrarea Bucovinei în cadrul României întregite (1918–1940). Aspecte legislative*; accesat online la adresa www.muzeecvalcea.ro/buridava/14.csiulescu.pdf (24 iunie 2013); Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 249–250.

Împrejurările de acolo reclamă imperios o astfel de politică, dacă dorim să sprijinim și să întărim ideea de stat național unitar și să combatem cu succes agitațiile ce ar putea veni din afară. Să respectăm năzuințele culturale ale tuturor și să nu împiedicăm pe nimeni în dezvoltarea firească. Dar să ne gândim, îndeosebi, la nevoile noastre culturale, așa de neglijate până acum de o stăpânire vitregă, și să le satisfacem cu dragostea și spiritul de jertfă al unui frate mai mare față de fratele său mai mic, care se întoarce dintr-o lungă și dureroasă robie. Aceasta este marea datorie care incumbă onoratul guvern și în această privință trebuie ca școala și biserica, deopotrivă cu toți oamenii de bine, să dea [o] mână de ajutor. Cultura națională trebuie să fie stânca de granit pe care să se întemeieze stăpânirea românească în noile ținuturi. Politica economică, regimul fiscal, normele administrative corespund adesea unor cerințe vremelnice. Ele pot fi modificate, adaptate după noile nevoi ce s-ar putea ivi într-un moment dat. Ceea ce rămâne statornic, invariabil, ca soarele vărsător de lumină, este cultura, de ale cărei roade se vor bucura urmașii urmașilor noștri și vor asigura siguranța statului și unitatea lui națională.

[Răspunsul lui D. Alexandrescu, raportorul proiectului de răspuns
al A.D. la Mesajul Tronului]

Ședința Senatului din 6 iulie 1920²¹⁴

Opoziția s-a năpustit asupra paragrafului din Adresă relativ la libertatea alegerilor. E un cântec vechi, care se cântă mereu, că de la Ion Ghica n-au mai fost alegeri libere în țară. D-l Nistor spune că s-ar fi violat libertatea alegerilor chiar la Universitatea din Cernăuți, unde acum o lună de zile am ținut mai multe conferințe, fiind chemat de către profesorii de acolo, și unde am constatat cu bucurie că vulturul obraznic cu două capete nu mai sfidează lumea de pe înălțimea Primăriei Cernăuțiului, unde astăzi, slavă Domnului, fâlfâie cu mândrie stindardul României. Universitatea din Cernăuți, a cărei fotografie o am aici, în „Tribuna juridică”²¹⁵, care peste câteva zile va fi distribuită împreună cu conferințele ce, după cererea profesorilor de la Facultatea de Drept, le-am ținut acolo la 3 și 4 iunie anul curent și care Universitate va trebui să fie reconstruită, fiind cu totul insuficientă. A fost întemeiată ca o sfidare pentru noi, în anul 1875, cu ocazia serbării de 100 de ani a răpirii Bucovinei și fiindcă vorbesc de această serbare, umiltoare pentru noi și rușinoasă pentru Austro-Ungaria, dați-mi voie ca, aducând un omagiu de profund respect, de admirație și de recunoștință memoriei poetului nostru național Vasile Alecsandri, al cărui bust de marmură se găsește între noi, să vă reamintesc modul cum el vestește serbarea centenarului de la 1875, serbare care la 10 octombrie a aceluiași an a dat loc la Iași, la o contra manifestare impozantă: „Austria serbează, cu vâlvă majestoasă,/A tristei Bucovine răpire, dureroasă./Prin fraudă infamă și a turcului vânzare./E jubileu de

²¹⁴ D.S., M.O., nr. 14, 16 iulie 1920, p. 176.

²¹⁵ „Tribuna juridică”. Revistă de jurisprudență, doctrină și legislație (București, 1919–1923). Fiecare număr apărea în trei părți (I. Legislație; II. Jurisprudență; III. Doctrină). Marian Petcu, *op. cit.*, p. 365.

moarte, căci prețul de trădare/S-a numărat pe racla lui Ghica Domn, ucis./Și astăzi pe acea crimă un secol s-a închis./ Închis? ... Noi îl deschidem și adevărul sfânt,/ Chemat la glasul țării, se-nalță din mormânt./Fantasmă sângerândă, la lume el apare/ Să spuie a lui Ghica română protestare,/În ziua mult nefastă, când tristă, umilită,/ Moldova de a ei soră fu silnic dezlipită./Să spuie fărădelegea aceluia laș vizir,/ Unealtă de pieire a Domnului martir,/Ce, în setea lui de aur, jertfit-au lăcomiei/ O sculă din Coroana antică a României”.

Iertați-mi, d-lor senator, această reamintire clasică și literară în același timp. Și, pe când Vasile Alecsandri scria aceste versuri patriotice și înălțătoare și se sărbătorea în capitala Bucovinei centenarul răpirii ei, se întemeia această Universitate, unde ni se spune astăzi că s-au făcut ingerințe nemaipomenite, pentru a face să triumfe candidatul guvernului, ca și cum guvernul s-ar fi amestecat în alegerile de la universități. Însuși rectorul de la Cernăuți, prin telegrama adresată Majestății Sale Regelui, se plânge numai de o „tentativă” a violării voinței profesorilor. Or, tentativă, în asemenea materie, nu există. Trebuie să fie fapt îndeplinit, ceea ce nu este. Dar, apoi, mai există trei universități în țară. Fac apel la profesorii aleși la Iași, București și Cluj, dacă acolo s-a făcut vreo ingerință cât de mică. Răspunsul nu poate fi decât negativ [...].

[Răspunsul lui Matei Cantacuzino, ministrul Justiției]

Ședința Senatului din 6 iulie 1920²¹⁶

D-l Nistor a vorbit de alegeri în Bucovina. Rău a făcut; a fost rău inspirat, căci d-lui Nistor i se poate spune un singur cuvânt: dacă totuși astăzi alegerile din Bucovina n-au fost ceea ce au trebuit să fie, aceasta se datorește, desigur, mentalității create prin regimul de care vorbea d-l Grigorovici și ale cărui consecințe, din nefericire, nu s-au șters încă și nu s-au putut șterge. Evident, d-lor, pătimim și astăzi de o stare de moravuri, care nu se poate schimba dintr-o zi în alta. Și acei care au crezut că sufragiul universal va produce această minune, de a transforma, dintr-o zi în alta, moravurile țării românești, s-au înșelat. Dar totuși, recunoscând propaganda, câteodată imprudentă (să nu zic mai mult, căci vreau să nu fiu agresiv), fie chiar prin inconștiență, prin imprudentă, adică fără direcție precisă din partea șefilor, dar totuși imprudentă, a unei părți a opoziției socialiste, țărăniște sau federaliste, nu știu cum o cheamă, și ținând seamă, d-lor, și de contra propaganda câteodată abuzivă, vedeți cât de larg sunt, a reprezentanților guvernului (și nici nu se poate altminterea), totuși, d-lor, trebuie să facem o constatare: există un progres? Pozitiv este un progres. Și progresul nu se datorește nici d-voastră, nici nouă. Progresul se datorește aceluia simț minunat al țaranului care, în mijlocul tuturor patimilor politice, știe să-și mențină punctul său de vedere, potrivit cu interesele sale și cu o cumințenie rară, care este demnă de a fi relevată, pentru că este semnul nădejdiei celei mai îmbucurătoare și cel mai temeinic al ridicării stării de moravuri în această țară.

²¹⁶ D.S., M.O. nr. 14, 16 iulie 1920, p. 179.

[Comunicare referitoare la interpelarea lui George Grigorovici
din 2 iulie 1920]

D-le președinte, d-lor senatori, am cerut cuvântul în chestiune personală, pentru a face câteva observații cu privire la cuvântarea onoratului nostru coleg, d-l Grigorovici, din ședința de vineri, 2 iulie 1920, apărută în „Monitorul oficial”²¹⁸. M-am simțit îndemnat să iau cuvântul, nu așa mult din motive personale, ci mai mult din considerații generale, care interesează Bucovina, și dacă zic Bucovina, zic cu asentimentul d-voastre al tuturor, o Românie întregită.

D-lor, cred că afirmații contrare adevărului nu pot să rămână în „Monitorul Oficial” fără un răspuns din partea noastră și fără încercarea de a restabili adevărul. A restabili adevărul în interesul superior al țării este o datorie a noastră sfântă, pe care trebuie totdeauna să o împlinim și să o respectăm. Onoratul d-l senator Grigorovici a încercat în cuvântarea d-sale să fie cât se poate de obiectiv și eu nu am niciun motiv de a mă îndoii de intențiile d-sale cinstite. Se întâmplă însă, uneori, ca și omul care este călăuzit de cele mai bune intenții să greșească și eu cred că voi reuși să dovedesc că d-l Grigorovici este evident greșit în multe din afirmațiile sale. Voi lua „Monitorul Oficial”, să nu vă răpesc mult timp, și voi face reflecțiile la afirmațiile d-sale, pe care le găsesc contrare adevărului și despre care cred că au nevoie de o rectificare în interesul general al statului.

Așa găsesc că nu e adevărată afirmația d-lui Grigorovici: „că la noi în Bucovina mai toți funcționarii sunt organizați în sindicate social-democrate, toți, chiar cei mai înalți”. Este adevărat – cu ocazia ultimelor alegeri, mai mulți funcționari au votat lista socialistă, dar că mai toți funcționari statului, din diferite ramuri de administrație a Bucovinei, ar fi organizați în sindicate social-democratice, făcând deci parte din Partidul Socialist, este o afirmație absolut greșită și mă mir cum d-l Grigorovici a putut face afirmația aceasta înaintea maturului Corp [al Senatului].

George Grigorovici: Am zis că sunt organizați în sindicate.

Ion Nistor: Sindicate da, ca pretutindeni, dar nu social-democrate! Sunt și eu de părerea d-lui Grigorovici că funcționarii trebuie sprijiniți cu toate mijloacele și din toate părțile, căci funcționarii se găsesc astăzi în cea mai grea situație materială, dat fiind că ceilalți cetățeni își pot câștiga și pe alte căi mijloacele de trai, de vreme ce funcționarul este avizat numai la leafa pe care o capătă lunar și din această cauză este greu a-și duce traiul în condițiile de azi. Tot atât de puțin întemeiată este și afirmația d-lui Grigorovici că, în timpul din urmă, mai ales, în regimul fostului guvern, funcționarii au fost neglijați la avansare, că unii au fost prea repede avansați, iar alții, mai vechi, ar fi rămas neavansați. Mi-am dat cea mai mare silință să fac ca toți funcționarii statului din Bucovina să fie confirmați prin decret regal în funcțiile lor și înaintați în grad fiecare după meritele și dreptul său. Dar se întâmplă în Bucovina, pe timpul stăpânirii austro-ungare, ca funcționarii români să fie neglijați

²¹⁷ Idem, nr. 15. 17 iulie 1920, p. 207–213.

²¹⁸ Vezi, mai sus, interpelarea lui George Grigorovici în ședința Senatului din 2 iulie 1920.

la avansare, astfel încât ei rămâneau în urma colegilor lor neromâni. Pentru a repara această nedreptate, am luat măsuri ca acești funcționari care, prin vârsta și meritele lor, ar fi trebuit să fie avansați la timpul lor sau să primească satisfacția cuvenită de la stăpânirea românească, înaintându-i la rangul care li se cuvenea. Astfel se explică că unii dintre funcționari avansau în aparență mai repede decât alții. Dar, pe lângă motivul de a repara o nedreptate îndurată sub austrieci, au mai fost și alte considerații dictate de interesele de servicii. Prin introducerea limbii române în toate ramurile de administrație, funcționarii neromâni care nu cunoșteau această limbă ajunseră într-o situație inferioară față de colegii lor români; aceștia erau nevoiți să facă, pe lângă serviciul lor, și pe interpreții pe lângă colegii lor ce nu știau românește. Aceste supraprestații meritau să fie recompensate prin o înaintare mai repede. Acestea au fost adevăratele motive pentru înaintarea unor funcționari harnici și destoinici și nicidecum favoritismul de care pare să mă bănuiască d-l Grigorovici. Afară de aceasta, nu trebuie să scăpăm din vedere că în interesul bunului mers al administrației, funcționarii care se disting prin pricepere, zel și râvnă deosebită în servicii, merită să fie avansați înaintea aceluia care nu fac nimic mai mult decât strictul necesar pentru a nu fi eliminați din servicii sau excluși de la înaintarea automată. Aceasta ar fi cu privire la funcționari.

Mai vine colegul nostru, d-l Grigorovici, să vorbească despre jandarmii din Bucovina și să susțină că jandarmul nostru, adică cel austriac, era deprins să se poarte cu poporul după obiceiurile vechi mai binișor ceva. Ori, să ne ierte d-l Grigorovici aici că trebuie să contestăm cu toată hotărârea că jandarmul austriac al generalului Fischer²¹⁹ s-ar fi purtat față de populație mai bine de cum se poartă jandarmul român de azi.

George Grigorovici: Nu s-a bătut sub austrieci!

Ion Nistor: Nu s-a bătut, este adevărat, dar s-a tras în furci fără judecată! Dosarul Fischer cuprinde sute de dovezi că jandarmii austrieci au făcut arestări samavolnice, au osândit de la sine putere la moarte și au spânzurat oameni, bărbați, femei, copii nevinovați. D-voastră susțineți azi astfel de jandarmi? Să-mi dați voie să protestez în numele populației martirizate contra afirmației d-voastre.

George Grigorovici: Eu nu vorbesc de vremea războiului, ci mai înainte de război.

Ion Nistor: De ce mă acuzați că apăr bătaia? Eu nu apăr bătaia.

George Grigorovici: Sub ministerul duminale s-au bătut.

²¹⁹ Eduard Fischer (1862–1935) a fost comandantul Jandarmeriei din Bucovina. A avut o carieră militară, fiind distins cu numeroase ordine și medalii militare. Din anul 1915, a fost general maior. În octombrie 1927, a primit titlul de Cavaler al Ordinului „Maria Terezia”. Este autorul unor lucrări cu caracter geografic și care privesc istoria războaielor din Principatul Moldovei. În anul 1899, i-a apărut, la Cernăuți, lucrarea: *Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde, verfaßt anlässlich des 50 jährigen glorreichen Regierungsjubiläums Seiner k.u.k. Apostolischen Majestät, unseres allergnädigsten Kaisers und obersten Kriegsherren durch die k.u.k. Gendarmerie des Landesgendarmeriekommandos* (Bucovina. O descriere istorico-geografică generală, alcătuită cu prilejul jubileului glorios de 50 de ani de domnie a Majestății Sale Apostolice, prea milostivului nostru împărat și comandant suprem al armatei, cu sprijinul Comandamentului Național al Jandarmeriei cezaro-crăiești). În 1935, și-a publicat, la Viena, cartea de memorii: *Krieg ohne Heer: meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen* (Război fără armată: apărarea Bucovinei de către mine împotriva rușilor). Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 377.

Ion Nistor: Eu am anchetat cazurile care mi se aduceau la cunoștință și pedepseam pe cei vinovați. Și d-ta ai reclamat și au reclamat și alții; când am constatat că reclamațiile erau întemeiate, cei vinovați își primeau pedeapsa meritată. Sunt de părere, ca și toată lumea, că nu trebuie să se bată!

George Grigorovici: Prin urmare, nu trebuie să bată jandarmul. Am apărut eu pe jandarm? Cine a vorbit în Parlamentul austriac contra jandarmului, dacă nu eu?

Ion Nistor: Nu trebuie să vorbiți fără rost și să susțineți absurdități.

George Grigorovici: Nu trebuie să vorbești d-ta și să spui lucrul acesta, că eu aș apăra bătaia. D-ta ai fugit în timpul războiului în România.

Ion Nistor: D-ta ai fugit la Viena, unde ai făcut socialism împreună cu Adler²²⁰. Eu am venit aici ca să pregătesc unirea, împlinindu-mi datoria de român.

George Grigorovici: Dar n-ai apărut-o. Ai fugit de frica armatei rusești.

Ion Nistor: Dacă erai așa viteaz în fața armatei rusești, pentru ce ai fugit de ea la Ploiești și apoi la Viena, ascunzându-te acolo sub scutul imunității? Prin urmare, d-lor, jandarmul austriac al lui Fischer nu putea să-și continue opera sa macabră în Bucovina românească. Ținând seama de aceasta, guvernul român a înființat în Bucovina Batalionul de Jandarmi „Moldova”²²¹, primind în el elemente selecte din Bucovina și completându-l cu oameni din Regat. Astfel s-a format un corp de jandarmi care e la înălțime. Că și în rândurile jandarmilor bucovineni se pot găsi, pe ici, pe colo, elemente abuzive, acest lucru e posibil. El este inevitabil într-o corporație mai mare. Dar, ori de câte ori se descoperă un asemenea element, el își primește pedeapsa meritată. Așa stă chestiunea. Prin urmare, jandarmeria de astăzi își îndeplinește îndatoririle sale în mod corect și conștiincios. Populația este mulțumită și recurge cu încredere la scutul jandarmeriei. Nu o dată mi s-au prezentat delegații de la sate cerând sporirea posturilor de jandarmi sau înființarea de asemenea posturi noi acolo unde nu erau. D-l Grigorovici învinovățește pe jandarmi „că umblă din casă în casă, ca să strângă cu sila ouăle și găinile de la țărani”. Este incontestabil că și jandarmul trebuie să mănânce. De unde să se aprovizioneze decât de la locuitori? Cazurile unde ni s-a făcut cunoscut că s-au abuzat au fost pedepsite. Trebuie să recunoaștem că se cere toată strășnicia acolo unde abuzurile trebuie combătute ori ele se încuibă. Dar tot atât de adevărat este că o instituție întregă nu poate fi condamnată din pricina unor cazuri de abuz singuratic. Eu aș putea afirma că [aceste] cazuri de abuzuri în Bucovina sunt mai reduse decât aiurea și populația este mulțumită cu corporația aceasta. Este adevărat că jandarmeria, pentru a-și putea îndeplini misiunea sa, destul de grea, trebuie ținută în frâu, căci numai așa se pot evita abuzurile. Prin urmare, este bine să nu exagerăm lucrurile precum o face d-l Grigorovici. Să le luăm cum sunt și să nu uităm că, în corporații mai mari, abuzurile sunt adesea inevitabile, fiindcă nu toți oamenii sunt croiți după același calapod.

²²⁰ Max Adler (1873–1937) – intelectual marxist.

²²¹ După anul 1918, în Bucovina s-a trecut la organizarea jandarmeriei pe vechile structuri ale jandarmeriei austriece. Acest proces s-a încheiat în mai 1919, când s-a înființat Batalionul de Jandarmi „Moldova”, cu sediul la Cernăuți, din care făceau parte 21 de ofițeri și 1 528 trupă. Acesta depindea direct de Comandamentul Corpului de Jandarmi. Primul comandant al acestui batalion a fost maiorul Constantin Zeno Vasiliu. http://ro.wikipedia.org/wiki/Jandarmeria_Rom%C3%A2n%C4%83 (15 mai 2015).

În continuarea filipicei sale, d-l Grigorovici îmi face reproșul că „am suprimat 70 de școli rutene” și că în locul lor am deschis școli românești. Să-mi dați voie, dar, să mă explic. D-l Grigorovici stă pe punctul de vedere că trebuie să fim cât se poate de obiectivi și juști față de pretențiile culturale ale fiecăruia. Sunt de acord cu d-sa și împărtășesc același punct de vedere. În nordul Bucovinei există o populație mixtă, în compunerea căreia intră și o mulțime de răzeși români. Sunt sate întregi în care populația și-a pierdut limba și multe din[tre] ele și conștiința națională. În urma activității culturale desfășurate acolo, oamenii aceștia au revenit la sentimente mai bune și au cerut ca [și] copiii lor să învețe carte românească. Guvernul austriac persista în refuzul său de a îngădui părinților să-și trimită copiii la școli românești. Era interzis în Bucovina unui tată ca să determine în care limbă să învețe copiii lui. În satele răzeșești în care românii erau în minoritate, nu li se dădeau școli naționale, ci copiii români trebuiau să meargă la școlile rutene. Pentru a salva elementul românesc din acele părți de cotropirea slavă, Societatea pentru Cultura Română din Bucovina²²², din modestele ei mijloace, a deschis și întreținut cursuri și școli particulare pentru minoritățile românești de acolo, pentru ca [și] copiii să poată învăța românește. Venind stăpânirea română, era firesc ca [și] cursurile acestea particulare, la cererea populației, să fie luate în seama statului. Prin aceasta însă nu s-au închis școli rutene, cum susține d-l Grigorovici, ci acestea funcționează mai departe pentru luminarea

²²² Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, numită la început Reuniunea Română de Leptură, s-a înființat la 1 mai 1862, cu scopul răspândirii culturii naționale. editarea de studii și acordarea de burse, dezvoltarea învățământului în limba română ș.a. Înființarea acestei societăți culturale a stimulat conștiința națională, ea bucurându-se de o largă adiere nu numai în Bucovina, ci și în celelalte teritorii românești. Constituită din dorința mobilizării „resurselor literare și culturale pentru a încuraja dezvoltarea unei națiuni având conștiința de sine”, ca o „replică la procesul de deznaționalizare”, societatea a desfășurat, până în anul 1918, o bogată activitate: a sprijinit și stimulat dezvoltarea școlii românești și înființarea unei Catedre de Limba și Literatura Română la Universitatea din Cernăuți; prin tipografia și editura sa a publicat cărți și broșuri în limba română, manuale, ziare și reviste; a avut propriile organe de presă („Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina”, „Aurora română”); și-a organizat o bibliotecă proprie, a susținut conferințe publice și șezători literare, a organizat serbări omagiale etc. În timpul Primului Război Mondial, societatea și-a întrerupt activitatea, care a fost reluată după anul 1918. Dacă până la unire societatea a luptat pentru conservarea conștiinței naționale, după anul 1918 scopul acesteia a fost acela de ridicare a maselor prin cultură. Acum s-au înființat numeroase secții locale, a fost organizată o Școală Superioară Târânescă, s-au organizat biblioteci sătești, s-au construit case naționale, s-au organizat cursuri pentru îndrumarea propagandei culturale la sate, s-au organizat conferințe publice permanente, sub titlul: „Universitatea liberă”. s-a înființat Societatea Scriitorilor Bucovinieni, ca secție a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina ș.a. Conform statutelor Societății, existau mai multe categorii de membri: de onoare, ctitori, fondatori, membri pe viață, membri activi. De-a lungul timpului, din rândurile Societății au făcut parte personalități marcante ale culturii românești: Alexandru și Gheorghe Hurmuzachi, Silvestru Morariu-Andrievici, Vladimir Repta, Eugen Nesciuc, Sextil Pușcariu, Dionisie Bejan, Iancu Flondor, Ion Nistor, Tudor Ștefanelli, I. G. Sbiera, George Tofan, Liviu Marian, Radu I. Sbiera, Traian Brăileanu, Constantin Loghin, Mircea Streinul, Grigore Nandriș ș.a. Activitatea Societății a fost întreruptă în timpul Primului și a celui de al Doilea Război Mondial; după anul 1944. Societatea și-a continuat activitatea în exil, iar din anul 1989 funcționează, la Cernăuți, Societatea pentru Cultură „Mihai Eminescu”, iar din martie 1990, la Rădăuți, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Rodica Iațencu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina în perioada interbelică – deziderate și realizări*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul VI, nr. 2, 1999, p. 303–330.

tineretului rutean. Și să mă ierte d-l Grigorovici. S-a deschis numai clasa I, iar în clasele celelalte s-a introdus numai limba românească, cum trebuie să fie în fiecare școală. Prin urmare, nu s-a produs, nu s-a procedat în mod barbar, nu s-a tins să se deznaționalizeze pe nimeni, ci numai s-a reparat o nedreptate ce se comisese de mult față de români.

George Grigorovici: Dacă ar fi așa, atunci am fi de acord.

Ion Nistor: Lucrul este, de fapt, așa.

George Grigorovici: Să vedem ce o să zică Liga Națiunilor!

Ion Nistor: D-le Grigorovici, Liga Națiunilor este aici. Nu cunosc alt for mai înalt pentru reglementarea cerințelor noastre culturale decât acest Parlament. Și, d-lor, să mă credeți că nu a fost niciodată în Bucovina o administrație mai dreaptă față de pretențiile culturale ale naționalităților de acolo ca administrația românească. Căci, d-lor, fiecare naționalitate își are școlile ei, învățătorii, revizorii și inspectorii ei și acest lucru este fără restricție. S-a dat atât polonezilor, rutenilor, nemților, evreilor, până și ungarilor școlile lor naționale și toate aceste naționalități sunt foarte mulțumite pentru politica aceasta școlară, atât de largă și îngăduitoare, care contrastează așa de mult cu cea urmărită de austrieci.

Și această politică de egalitate, de dreptate față de pretențiile culturale ale fiecăruia s-a observat în școală și biserică și, în privința aceasta, în Bucovina nu există niciun fel de asuprire, nicio siluire. Școlile ucrainene, școlile nemțești, școlile evreiești, poloneze și maghiare funcționează toate. Neapărat am creat și școli românești, acolo unde se simțea nevoie și le-am sprijinit cu toată dragostea și interesul ce trebuie să-l avem pentru propășirea culturii noastre naționale. Ceea ce cerea d-l Grigorovici pentru ceilalți era sau nu drept să cerem și noi pentru ai noștri? Prin urmare, în această privință trebuie să fim absolut juști și d-l Grigorovici nu trebuie să se supere, căci eu m-am străduit să apăr cauza noastră națională cu aceeași râvnă cu care dumnealui apără cauza socialistă.

În continuarea expunerii d-sale, d-l Grigorovici, vorbind despre ținutul de peste Prut, susține, între altele, că pentru d-sa „un petec de pământ mai mult sau mai puțin, nu este prăbușirea ideii naționale”. Se poate că pentru domnia sa, pentru concepția și doctrina d-sale politică, un petec de pământ mai mult sau mai puțin, pe care se cultivă cereale și se hrănesc oameni și animale, poate să fie indiferent. Pentru noi însă, care știm că pe acel petec de pământ s-au păstrat urme neșterse din viața politică națională și culturală a trecutului nostru, pentru noi, care ne dăm seama cât sânge românesc s-a vărsat pentru apărarea lui și câtă muncă și energie românească s-a cheltuit pentru cultivarea lui, pentru noi înstrăinarea acestui petec de pământ nu este tot una. Peticul acela de pământ de care vorbea d-l Grigorovici, pentru care se ralia și d-sa ca să se facă plebiscit, peticul acela de pământ dintre Prut și Nistru este leagănul vieții de stat a vechii Moldove. Acolo a fost străvechiul voievodat al Șipenițului, cu celebrele cetăți de la Hotin, Țețin și Chmelov²²³. În părțile acelea înregistrează istoria țării cea mai veche danie domnească. Domnița

²²³ Pentru detalii privind realitățile etnice și politice de la est de Carpați vezi Ștefan Purici, *Moldova față de Principatul Halici în sec. XII-XIV*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul III, nr. 2, 1996, p. 349–362.

Anastasia dăruiește, la 1429, domeniul Coțmani Episcopiei de Rădăuți. Acolo, la Boian, a fost locul de bătălie între Constantin Cantemir și craiul Sobieski; acolo trăiesc răzeșii care au păstrat vechea tradiție și mândria românească; acolo se găsea, la răpirea Bucovinei, vestita căpetenie de Coțmani, adică Comandamentul militar al Moldovei; acolo s-au păstrat până azi celebrele bucovine – codrii de fag, după care austriecii numără Bucovina aceste ținuturi răpite din trupul Moldovei. Prin urmare, d-lor senatori, ținutul acesta de peste Prut nu este un simplu petic de pământ, care produce numai vite și hrană; de peticul acesta de pământ este legat sufletul neamului nostru, cu toate fibrele lui.

D-l Grigorovici face pururea pe obiectivul. Foarte frumoasă calitate, nu-i vorbă! Referindu-mă chiar la această calitate a d-sale, cred că [îi] va conveni și d-lui să admită că, pentru a apăra acest petic de pământ, pentru a-l cultiva, pentru a ridica sate pe el, pentru a-i garanta siguranța dinlăuntru și dinafară s-a prestat o muncă culturală, s-a cheltuit energie intelectuală, s-a vărsat acolo sânge din partea strămoșilor noștri. Și dacă este așa, întreb pe d-l Grigorovici: acestea toate nu plătesc nimic în amintirea noastră, a urmașilor? Și dacă d-l Grigorovici nu vrea să înțeleagă lucrul acesta și persistă totuși, pe lângă vrerea de plebiscit, îl invit cel puțin să respecte părerea noastră, chiar dacă n-o împărtășește.

Poporul de peste Prut este mult mai conștient în ceea ce privește tradiția decât multe alte popoare. Răzeșul din Cuciurul Mic este conștient de originea sa, el ține ascunse documente de la Ștefan cel Mare și în el trăiește vie tradiția națională și ar fi o adevărată crimă de a încerca să i-o smulgem din sufletul lui, căci aceasta ar însemna să comitem un act de împietate față de trecutul nostru și un act de trădare de țară și neam. Luați un alt sat, Cernauca Hurmuzăcheștilor, locul de întâlnire de la 1848 al pribegilor moldoveni, munteni și ardeleni. Acestea sunt, d-le Grigorovici, amintiri de care sufletul nostru se simte legat și nu putem noi să considerăm locul acesta ca un simplu petic de pământ producător de hrană. Acest petic de pământ ne este mult mai scump decât credeți d-voastră și nu putem admite plebiscitul pentru părți ce nu pot să nu fie ale noastre.

Dar, spunea d-l Grigorovici, că noi le-am cedat rușilor. Este adevărat că, prin Tratatul de la 1916²²⁴, s-a fixat Prutul ca hotar între România și Rusia. Dar nu trebuie să uităm că situația de la 1916 s-a schimbat în favoarea noastră. Rusia țaristă s-a prăbușit, Basarabia robită și-a redobândit libertatea și s-a întors la sânul Patriei Mame. Prin unirea Basarabiei, Prutul a încetat de a fi hotar și prin faptul acesta ținuturile bucovinene dintre Prut și Nistru au devenit o întregire firească și necesară a județului Hotin. Fără această întregire teritorială, comunicația între Cernăuți și Hotin ar rămâne întreruptă. Însuși orașul Cernăuți ar rămâne fără apă, dat fiindcă apeductul Cernăuților și izvoarele din care se alimentează se găsesc la Rohozna, în regiunea amenințată cu plebiscit de d-l Grigorovici și tovarășul său, Krakalia.

Chestiunea aceasta teritorială a fost obiectul discuției înaintea Conferinței de Pace de la Paris și conferința a dat câștig de cauză românilor, recunoscând cererea noastră întemeiată²²⁵. De altfel, și populația de acolo s-a pronunțat prin moțiuni

²²⁴ Vezi nota 93.

²²⁵ Pentru detalii privitoare la organizarea Conferinței de Pace de la Paris și poziția României în problema Bucovinei vezi Radu Economu, *op. cit.*, p. 92-105.

care poartă mii de iscălituri și care au fost prezentate Conferinței de Pace, pentru unirea cu România. Spre deosebire de populația galițiană, concetățenii noștri de dincolo de Prut sunt de lege ortodoxă și ei preferă deci să rămână în legătură ierarhică cu Mitropolia Bucovinei. Legată cu mii de interese de Cernăuți, populația din această parte, chiar cea neromânească, nu ezită un singur moment de a persevera în ideea de a aparține statului român, căci numai așa, și cu drept cuvânt, această populație se poate bucura de o viață pașnică și liniștită. Prin urmare, a veni astăzi cu plebiscitul despre care vorbește d-l Grigorovici, socotesc că e mare greșeală.

D-l Grigorovici spune că prin legea agrară nu se dă pământ tuturor populațiilor din Bucovina. Să-mi dea voie d-l Grigorovici să-i spun că greșește; legea agrară nu face nicio distincție în această privință.

George Grigorovici: Nemților și rutenilor nu li se dă pământ.

Ion Nistor: Greșiți, d-le Grigorovici, toți capătă pământ, și nemții și rutenii.

George Grigorovici: Locuitorii din comunele Vama și Hatna capătă pământ?

Ion Nistor: Da, d-le Grigorovici, legea agrară nu face nicio distincție. D-lor, este știut de toată lumea că pământul de peste Prut este pământul cel mai bun din întreaga Bucovină. Populația din aceste sate are pământ suficient. Așa fiind, ar fi illogic ca să se dea pământ unei populații care n-are nevoie și să se lase populațiile din alte localități fără pământ. Dar știți de ce se teme d-l Grigorovici? D-l Grigorovici se teme că, prisosind pământ cultivabil în regiunea de peste Prut, s-ar putea face acolo colonii românești. Ce crimă am comite când pe pământurile ce prisosesc dincolo de Prut am așeza coloniști români din ținuturile cu populație mai deasă, unde nu se găsește pământ expropriabil? N-au fost români pe acolo? N-au apărut ei hotarul Nistrului cu brațele și piepturile lor? Să ne dea voie d-l Grigorovici ca noi, care suntem români și simțim românește atunci când facem o lege, să apărăm și interesele românești. Socotesc că s-a spulberat, ca pleava în vânt, vremea când noi, românii din Bucovina, eram a cincea roată la car și celelalte naționalități aveau avantaje și culegeau toate beneficiile.

George Grigorovici: D-ta erai funcționar austriac și eu eram om liber. Ai fost profesor al împăratului.

Ion Nistor: N-am fost și nu sunt funcționar, ci profesor, și anume profesor de istoria românilor, și nu al împăratului. Socotesc, așadar, d-lor senatori, că trebuie să facem un act de dreptate tuturor și, în special, românilor. Repet însă că absolut toate populațiile din Bucovina capătă pământ, se bucură în mod egal de avantajele legii agrare, fără deosebire de naționalitate. [...]

George Grigorovici: Nu au căpătat pământ nemții, ci românii din Vama!

Ion Nistor: Vama este o comună de munte cu foarte puțin pământ expropriabil și acest pământ s-a împărțit între cei ce aveau mai mare nevoie de el.

George Grigorovici: Românii din Vama au luat pământul nemților de acolo, este un scandal.

Ion Nistor: Dacă credeți că s-a încălcat legea, n-aveți decât să cereți respectarea ei, aceasta însă în mod civilizată și fără scandal. Dar să vedeți cum judecă d-l Grigorovici...

George Grigorovici: Aceasta este dreptate?

Ion Nistor: Dreptatea d-voastră este foarte unilaterală, pentru că d-voastră ce voiți? În ceea ce privește naționalitățile străine, aveți toată sollicitudinea, iar pentru

masele populare românești nu aveți nicio compătimire. [...] D-lor, când au venit coloniștii nemțești în țară, li s-a dat pământ suficient. Dar li s-au mai dat și care și boi și casă și bani pentru întemeierea gospodăriei. Când însă, la 1848, au fost împroprietăriți ai noștri, nu au căpătat decât 20–30 prăjini, și acelea într-o râpă.

George Grigorovici: Boierii le-au dat pământ.

Ion Nistor: Nu boierii, ci vitrega stăpânire austriacă. Coloniștii nemți, firește, primind pământ suficient și largi înlesniri pentru cultivarea lui, au mers înainte, pe când ai noștri au rămas în urmă. Și atunci ce a zis administrația austriacă? Românul este leneș, vedeți nemții cum progresează. Ei, d-lor, dați și românilor pământ suficient și mijloace bogate ca să-și întemeieze o gospodărie de doamne ajută și veți vedea ce pot face și ai noștri. Trebuie să fim drepti, d-l Grigorovici.

George Grigorovici: Eu am citit cartea d-voastră și cunosc toate acestea.

Ion Nistor: Sunt încântat de aceasta, dar se vede că n-ați reținut concluziile.

George Grigorovici: Eu am citit mai mult[ă] istorie [a] Bucovinei decât d-ta.

Ion Nistor: Se poate, s-o mai revedeți. D-l Krakalia cere plebiscit peste Prut. D-voastră, d-le Grigorovici, aprobați aceasta?

George Grigorovici: Aprob plebiscitul, însă să nu mai fie apăsare și jandarmi.

Ion Nistor: Eu nu-l aprob, fiindcă este vorba de pământ românesc.

George Grigorovici: Nu este încă al nostru.

Ion Nistor: Protestez! Acest sfânt pământ a fost și este și va rămâne al nostru în vecii vecilor. De unde a venit ideea aceasta a plebiscitului?

D. Alexandrescu: Vedeți, d-le Grigorovici, că tot Senatul vă dezaprobă! Acest domn Krakalia, care cere lucrul acesta...

George Grigorovici: Krakalia este fecior de răzeș român.

Ion Nistor: Nu trebuie să-i căutați originea. Când un răzeș român vine să se facă unealtă contra neamului său, cerând dezlipirea pământului, care este din moși strămoși al neamului nostru, el nu merită să-i mai căutăm arborele genealogic. Dacă nu s-ar face agitații, populația ar fi foarte liniștită d-lor, căci populația de acolo este mulțumită, are pământ de ajuns, are tot ce-i trebuie și are siguranță, ceea ce nu au cei de dincolo de Nistru. Când însă un tratat de pace este iscălit și așteaptă să fie rectificat și de noi, a veni să ceri plebiscitul pe baza principiului de autodeterminare, cred că aceasta constituie un act antipatriotic și cred că lucrul acesta nici d-l Grigorovici nu-l aprobă.

George Grigorovici: D-voastră credeți că această chestiune este rezolvată de veci, dar chestiunea rusească nu este încă rezolvată.

Ion Nistor: Pentru noi, chestiunea este rezolvată definitiv și nu ne mai rămâne decât să îndemnăm poporul la muncă serioasă și la purtare leală față de noul stat.

George Grigorovici: Dar în Elveția cum este?

Ion Nistor: Una este Elveția și alta este această parte a Europei, în fosta Moldavie veche, îngrășată cu sângele strămoșilor noștri. Populația băștinașă în regiunea de peste Prut a fost cea românească. După alipirea acestor ținuturi la Austria, s-au așezat aici pribegi ruteni din Galiția, care, covârșind la număr, au deznaționalizat pe românii ce-i primiră cu brațele deschise. Stăpânirea austriacă a favorizat foarte mult această deznaționalizare. Așa s-a întâmplat ca populația de acolo să fie deznaționalizată. Pentru noi este un principiu de drept și o datorie să readucem pe cei

înstrăinați la sentimentele originii lor românești. D-lor, în Bucovina am avut, trebuie să mărturisim și istoria ne dă dreptate, bărbați vrednici de toată lauda în ceea ce privește cultura și sentimentele naționale românești. Astfel, i-am avut pe Hurmuzachi²²⁶, Wassilko²²⁷, mitropolitul Silvestru și mulți alții care au îngrijit de cultivarea populației, cerând școli românești pentru ea.

George Grigorovici: Au scris cărți, dar n-au făcut școli.

Ion Nistor: Ba au făcut și școli pretutindeni. Dar niciodată boierimea nu s-a împotrivit ca să se facă școli, precum susține d-l Grigorovici.

George Grigorovici: Vedeteți protocoalele Dietei.

Ion Nistor: Protocoalele Dietei arată ce lupte s-au dat în Bucovina pentru școala românească. Populația a avut și are școli, însă școlile au servit birocrăției austriece drept mijloc de deznaționalizare și nu s-a pomenit nicăieri pe toată rotunjimea pământului ca un guvern să impună părinților limba în care trebuie să învețe copiii lor. Zeci de ani sătenii din Mihalcea, Dănila etc., au cerut școală românească și nu li s-a dat zeci de ani; școlile acestea au rămas pustii, fiindcă părinții nu voiau să-și trimită copiii la școala ruteană impusă de guvernul austriac. D-l Grigorovici susține

²²⁶ Eudoxiu Hurmuzachi (1812–1874) – istoric, publicist. A absolvit Facultatea de Drept la Viena, a fost membru al Societății Academice Române, membru al comisiei însărcinate cu revizuirea și completarea cărților didactice românești din Bucovina. A luptat pentru drepturile românilor din Imperiul Habsburgic, militând pentru introducerea limbii române în învățământ. A fost deputat al curiei comunelor rurale Cămpulung – Dorna în Dieta Bucovinei în legislatura I (1861–1866), a II-a (1867–1869) și a III-a (1870–1871), deputat al Camerei de Comerț în legislatura a IV-a (1871–1874), locțiitor (1862–1863), apoi căpitan al Țării (1864–1874). În camera legislativă bucovineană a fost reprezentantul Partidului Constituțional (centralist), fiind șeful acestei grupări politice. În Parlamentul imperial de la Viena a fost deputat al comunelor rurale (1867–1870). În activitatea politică a militat pentru conservarea autonomiei provinciei și a dezvoltării și modernizării sale. În anul 1872, pentru meritele sale, a primit titlul de baron al statelor austriece; a fost cetățean de onoare al orașelor Cernăuți și Cămpulung. A făcut cercetări în arhivele vieneze, culegând documente referitoare la Țările Române, din care Academia Română a inițiat „Colecția Hurmuzachi”. În perioada 1878–1886, i-au fost publicate, postum, cinci volume de studii, traduse în românește de Mihai Eminescu și Ioan Slavici. Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 427–428, 493; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 507.

²²⁷ Nicolae Wassilko (1868–1924) – om politic. A absolvit cursurile Academiei Theresiene din Viena în perioada 1879–1886. A fost primar al comunelor Iucavăț și Vijnița, membru al Consiliului orașului Cernăuți și al Consiliului de Administrație a Căilor Ferate bucovinene. Inițial a aderat la Partidul Național Român, însă, din cauza faptului că nu a obținut o funcție politică, a trecut în tabăra ucraineană, unde a activat în gruparea conservatoare a „rutenilor bătrâni”, apoi în cea a „rutenilor tineri” (poporalilor). A făcut parte din Partidul Progresist Ucrainean și Partidul Poporal Ucrainean; a fost președinte al Partidului Naționalist Democrat Ucrainean (din anul 1913). A condus societatea politică „Rusca Rada” și a fost șeful Clubului parlamentar ucrainean în Dieta Bucovinei (1911). A fost membru în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena, deputat al curiei comunelor rurale Vijnița – Putila în legislatura a IX-a (1898–1903) și a X-a (1904–1910), deputat al curiei a IV-a ucraineană în legislatura a XI-a (1911–1914). A condus Comisia de Finanțe a Dietei. În camera legislativă bucovineană a reprezentat, la început, gruparea „rutenilor bătrâni”, apoi Alianța Liberală și Partidul Național Democrat Ucrainean. În timpul războiului a propus înființarea unui stat galițiano-halician în cadrul Monarhiei de Habsburg, a participat la tratativele de pace de la Brest-Litovsk (1918), a fost vicepreședintele Consiliului Național Ucrainean, militând pentru unirea Bucovinei cu Galiția, apoi pentru împărțirea provinciei între români și ucraineni pe criterii etnice. A părăsit Bucovina la sfârșitul anului 1918, fiind numit de către guvernul ucrainean ambasador la Viena (1918–1919). În perioada 1919–1924 a fost ministru plenipotențiar al Ucrainei la Berna și Berlin. Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 461–463, 533–534; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 557.

că populația ruteană se românzează. Am combătut în mod științific și obiectiv părerea aceasta greșită. În Ipotești și Burla se găsea o populație veche românească, care era amenințată de cotropirea ruteană. Dar elementul român s-a dovedit mai tare și așa a rezistat rutenizării. În Burla trăiesc multe familii cu numele istoric Neculcea. Așa s-au adăpostit și la Ipotești coloniștii ruteni și stăpânirea trecută s-a grăbit să le clădească școală ruteană. Era firesc ca populația să ceară să învețe limba care se vorbea pe acolo, pentru că era limba în care se înțelege cu toată lumea. Călăuziți de acest spirit practic au cerut școală românească și li s-a dat.

George Grigorovici: Eminescu este din satul acela rutean și din Eminovici s-a făcut Eminescu.

Ion Nistor: Greșiți, de regulă, în afirmațiile d-voastră. Eminescu nu s-a născut în satul Ipotești de lângă Suceava, ci în alt Ipotești, din ținutul Dorohoiului. Ați auzit și d-voastră trăgând clopotul undeva, dar nu știți unde. Tot atât de neîntemeiată este și afirmația d-voastră că mitropolitul Blajevice²²⁸ ar fi fost sârb. Acest vrednic cleric era unul dintre cei mai fervenți naționaliști bucovineni, semnând poezii cu pseudonimul Șoimu. El a introdus literele latine în Bucovina și n-a contribuit cu nimic la rutenizarea țării. Onoratul nostru coleg, d-l Alexandrescu, îl confundă probabil cu episcopul Eugenie Hacman²²⁹. Prin urmare, omul care a avut așa de frumoase sentimente românești și care a introdus alfabetul latin în locul celui chirilic, întrebuițat până atunci, acest om nu poate să fie învinovățit că ar fi sârb, că a rutenizat Bucovina, după cum se susține pe nedrept.

George Grigorovici: Nu am spus acest lucru!

Ion Nistor: Constat că nu sunteți în curent cu toate problemele și datele istorice din Bucovina. Acestea am ținut ca să vi le spun, ca să nu mai rămână nicio umbră asupra memoriei acestei venerabile fețe bisericești.

D-l Grigorovici mai vine cu încă o afirmație pe care o găsec tot atât de puțin întemeiată ca și cele discutate până acum. D-l Grigorovici susține că d-l Flondor, ca președinte de republică, ar fi trecut averea Fondului religios asupra mitropolitului Vladimir, iar eu aș fi contramandat această dispoziție, punând în locul administratorului pus de mitropolit un administrator regal. Dar, d-lor, este adevărat că am contramandat dispoziția antecesorului meu și să-mi dați voie să arăt pentru care motive. Moșiile episcopale și bisericești din Bucovina au fost luate de împăratului Iosif II, după alipirea Bucovinei, în administrația statului și s-a format din ele un

²²⁸ Vezi nota 91.

²²⁹ Eugenie Hacman (1793–1873) – a absolvit Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din Viena. După ce s-a călugărit a fost sfințit diacon și ieromonah. A fost profesor de religie la Școala trivială și profesor pentru Studiul biblic la Institutul Teologic din Cernăuți: episcop al Bucovinei (1835–1873); numit arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației în anul 1873 nu a fost instalat, deoarece a decedat subit. A militat pentru dezvoltarea învățământului primar și a școlilor confesionale. A introdus româna ca limbă de învățământ în locul latinei la Institutul Teologic din Cernăuți, a obținut reinființarea unor școli primare românești și înființarea unei Școli Normale la Cernăuți, cu limba de predare româna (ulterior, aceste școli au devenit școli de stat cu limba de predare germana). A susținut construirea de biserică (în vremea sa au fost construite Palatul Mitropolitan și Catedrala din Cernăuți). Din cauza atitudinii sale (s-a opus revendicărilor naționale românești, a condus autoritar eparhia, a favorizat rutenii și introducerea limbii germane în administrația eparhială). Eugenie Hacman „și-a pierdut atașamentul clerului”. Emil Satco. *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 470–471.

fond numit Fond religios²³⁰. Acesta a căpătat o organizare prin legea de stat, care a fost de mai multe ori revăzută și a rămas o lege organică a statului. Administrația a fost, după cum recunoaște și d-l Grigorovici, bună; atât numai că ea a fost ostilă atât bisericii, cât și intereselor noastre naționale, ca toate administrațiile austriece. Organizarea și administrarea erau sub conducerea statului. D-l Grigorovici susține însă aici un lucru neadevărat. D-sa crede că d-l Flondor, ca președinte de republică, în virtutea puterii sale de șef de stat, ar fi ridicat această lege și ar fi dat bisericii Fondul acesta, moșiile și averile acestea. Domnule Grigorovici, predarea s-a făcut printr-o simplă adresă, din 2 aprilie 1919, când d-l Flondor era ministru în guvernul român²³¹. Prin urmare, d-sa nu era președinte de republică, iar în Decretul-lege de unire se prevede că legile fundamentale rămân în vigoare până nu se vor schimba pe cale constituțională. Prin urmare, nu un ministru delegat cu administrația Bucovinei, dar nici Consiliul de Miniștri nu avea căderea să schimbe o lege organică și aceasta [fiind] o simplă adresă către Î.P.S. Mitropolit Vladimir.

D-lor, evident că măsura aceasta era ilegală și atunci, printr-o adresă ce am făcut Î.P.S. Mitropolit Vladimir, am contramandat dispoziția antecesorului meu, rămânând ca chestiunea să se rezolve mai târziu, pe cale constituțională. Totodată, am invitat pe Î.P.S. Mitropolit să consimtă la constituirea unei comisii mixte, compusă din clerici și mireni, care ar fi avut însărcinarea de a studia problema și de a găsi o soluție care să mulțumească pe toți. Am recurs la acest expedient pentru că eu nu puteam admite ca administrația unei averi așa de considerabile să treacă dintr-o mână în alta pe altă cale decât pe cea cerută de lege.

Al. Constantinescu: Ați făcut aceasta în urma hotărârii noastre ca guvern; d-voastră nu ați fost decât un transmițător al hotărârii guvernului, care nu putea tolera ca un membru al guvernului să ia averea și să o dăruiască cui vrea el.

George Grigorovici: Sunteți de acord amândoi.

Al. Constantinescu: Desigur, pentru că nu era permis unui ministru al Bucovinei ca să ia averea statului și s-o dăruiască bisericii.

George Grigorovici: Nu este adevărat că e averea bisericii, este averea statului.

Ion Nistor: Vom reglementa pe calea legiferării chestiunea acestui Fond. Prin urmare, și în privința aceasta trebuie să admită, atât d-l Grigorovici, cât și onor[atul] Senat că s-a purces conform cu legile care erau în ființă. D-l Grigorovici își face un titlu de merit deosebit că apără unde vede asupra. Sunt de acord cu d-sa. D-sa, bunăoară, apără toate sectele baptiste și adventiste care au încolțit în Bucovina. Muncitorii bucovineni care s-au înapoiat din America și din alte părți au căpătat în drumul spre casă, de la un institut din Amsterdam, biblii și diferite alte cărți religioase. Pe acestea nimeni nu le poate înțelege. Am citit și eu mai multe cărți de acestea și vă mărturisesc că nu le-am putut ghici rostul. Sectarii aceștia (în prin sate conventicule [adunări secrete], se adună sâmbăta, în loc de duminica, și citesc, fără ca lumea care ascultă și nici cei care citesc aceste cărți să înțeleagă ceva. Mi s-a raportat despre lucrul acesta. Are să se convingă și d-l Grigorovici că sentimentele democratice și de dreptate sunt și la noi, naționaliștii, tot atât de dezvoltate ca și la d-sa.

²³⁰ Vezi nota 119.

²³¹ Vezi nota 128.

George Grigorovici: Nu tocmai.

Ion Nistor: Atunci am luat avizul Î.P.S. Mitropolit, i-am arătat ce se petrece la sate și l-am rugat să trimită predicatori distinși ca să lumineze pe oamenii aceia care sunt rătăciți, făcându-i să se întoarcă la credința lor strămoșească. Dacă d-l Grigorovici apără interesele acestor oameni, să-mi dea voie să apăr și eu interesele bisericii mele, să caut ca acești oameni să fie readuși la viața creștinească de mai înainte.

George Grigorovici: N-am nimic contra, dar nu cu jandarmi.

Ion Nistor: Nu s-au făcut abuzuri. A fost un singur caz în Frătăuți.

George Grigorovici: Sunt patruzeci de cazuri.

Ion Nistor: Firește că [aceste] conventicule trebuiau să fie supravegheate; contra oamenilor nu s-a aplicat nicio măsură de constrângere pentru credința lor. S-a folosit numai predica [în] contra lor.

George Grigorovici: Câte zile au stat în închisoare?

Ion Nistor: N-au stat pentru acest motiv, ci pentru alte contravenții.

George Grigorovici: Evangheliile li s-au confiscat!

Ion Nistor: N-am avut știre despre aceasta. Prin urmare, să-mi dați voie, dacă d-voastră apărați pe adventiști și sâmbătari, cum îi numim noi pe aceștia, dacă ei au dreptul să-și apere biserica lor, să avem și noi dreptul de a ne apăra biserica noastră, care are în urma ei o activitate culturală de două mii de ani.

George Grigorovici: Dar nu cu jandarmi.

Ion Nistor: Nu se întrebuițează forța, ci se încearcă numai de a-i readuce la credința adevărată, pe calea blândității și a luminării.

Și acum, d-lor, să-mi dați voie să revin la alegerile trecute. D-l Grigorovici, vorbind despre alegerile din Bucovina, susține că așa fi afirmat un neadevăr, susținând că lista guvernului ar fi întrunit în Cernăuți numai 358 de voturi. „Iată un exemplu de iubire de adevăr”, exclamă d-l Grigorovici la adresa mea. Iubite d-le coleg, eu n-am susținut un neadevăr. Lista guvernamentală a primit 358 de voturi. Cum, însă, pe această listă erau doi candidați, d-voastră adunând voturile date, ați obținut cifra de 800. Rezultă de aici că eu n-am dreptate și că înconjur adevărul?

George Grigorovici: Atunci este o greșeală.

Ion Nistor: Poate să fie o greșeală, dar greșeala aceasta se găsește în raportul oficial al Biroului Electoral din Cernăuți, cu data de 11 iunie 1920. Aceeași metodă am observat-o și cu privire la lista socialistă, care a întrunit 6 728 de voturi. Cum lista aceasta cuprindea trei candidați, d-voastră ați adunat voturile date și ați obținut suma de 19 000 voturi. Am susținut eu un neadevăr? Eu cred hotărât că nu! Aceeași metodă am observat-o și față de lista burgheză, de a o considera ca fiind a mea. Eu am susținut că lista aceasta a întrunit 3 261 voturi, pe când d-voastră adunați voturile și găsiți 8 000. Vedeți, d-le Grigorovici, că aici nu este numai o deosebire de metodă și că ceea ce eu am susținut este purul adevăr. Ca istoric, sunt obișnuit să examinez bine lucrurile și eu v-aș recomanda și d-voastră acest procedeu. În [ceea] ce privește asertiunea d-voastră că în Cernăuți „alegerile s-au făcut cu tot calmul și tot astfel și în celelalte părți ale Bucovinei”, socotesc că este o contradicție mică, pentru că, de fapt, lucrurile nu sunt așa cum le arătați d-voastră. Acolo unde d-voastră n-ați întâmpinat niciun fel de piedici, ci v-ați bucurat de concursul guvernului,

acolo unde vi s-a dat mână liberă, desigur că ați făcut ceea ce ați voit și despre modul cum s-au desfășurat alegerile în această parte nu vă plângeți, căci vă convine, desigur; acolo însă, unde v-ați simțit strânși puțin cu ușa și unde n-ați putut face ceea ce ați voit d-voastră, acolo vă plângeți ca și noi, arătând că s-au făcut ingerințe, ca în cazul Țurcanovici²³², fost ofițer în armata ucraineană. Prin urmare, să fim juști: nu aveți dreptul să vă plângeți de ingerințe în alegeri. Dar în ceea ce privește alegerile din Bucovina, de astă toamnă, sunteți și mai nedrept, d-voastră susțineți că în Bucovina, cu ocazia acelor alegeri, s-au făcut mari ingerințe. Vă voi demonstra că nu aveți dreptate.

George Grigorovici: Se constată oficial.

Ion Nistor: Nu se constată. D-voastră susțineți că astă toamnă n-au fost contra candidați. Aici, înaintea mea, am lista candidaților de astă toamnă și din ea rezultă că au fost contra candidați și că s-a dat o aprigă luptă electorală între candidații partidului nostru și între diferiți alți candidați. Și d-voastră aveți cel mai puțin motiv de a vă plânge de ingerințe, fiindcă v-ați abținut de la alegeri. Abținându-vă de la alegeri, cum ați putut fi nedreptățit? Și aici, să-mi dați voie să constat cu mare satisfacție spiritul de disciplină și de ordine al armatei române. D-voastră ați adus înaintea Senatului cazul d-lui colonel Poltzer. Să-mi dați voie să vă arăt eu cum s-au petrecut lucrurile. În timpul alegerilor era stare de asediu și s-a hotărât, în interesul ordinii, ca orice adunare să fie anunțată la comenduire și nu putea să aibă loc nicio întrunire fără ca să fie de față un reprezentant al comendurii. D-l Grigorovici n-a voit să se conformeze acestei dispoziții.

George Grigorovici: Nu este adevărat.

Ion Nistor: Ba este foarte adevărat, d-l colonel Poltzer v-a arătat dispozițiile ordonanței și d-voastră n-ați voit să vă conformați și ați preferat să vă abțineți de a mai face adunări.

George Grigorovici: D-ta ai fost de față.

Ion Nistor: Am primit raportul și știu. Dispozițiile legale care se aplică față de noi, burghezii, trebuie să admiteți să fie aplicate și față de d-voastră și trebuie să vă conformați lor.

George Grigorovici: Aplaudați hoțiile.

Ion Nistor: Produceți dovezi pentru hoții, nu aruncați cuvinte necontrolate. D-voastră susțineți aici că funcționarii s-au îmbogățit. Citați nume și aduceți dovezi!

George Grigorovici: Ce este cu d-l Doboș? Ce este cu cumnatul d-sale? De unde și-a cumpărat case?

Ion Nistor: Dovedește că și-a cumpărat casă, până atunci resping învinovățiile d-voastră cu toată energia unui om cinstit. Faceți dovezi când învinovați persoane absente, dacă voiți să fiți luat în serios, ca parlamentar și ca om politic.

George Grigorovici: Cumnatul d-tale a prădat țara, iată, o zic aici. L-ai făcut funcționar înalt.

Ion Nistor: Vă faceți ecoul calomniilor urzite la Storojineț. Nu vă face cinste că repetați astfel de infamii, după ce ele au fost dezmințite în mod formal și categoric,

²³² Vezi nota 88.

cu probe indiscutabile. De altfel, cei vizați n-au decât să întindă procesul de calomnie ce au intentat și asupra d-voastră. Mai susține d-l Grigorovici că eu aș fi făcut imposibilă alegerea socialiștilor în alegerile de astă toamnă. D-apoi cum puteam eu să zădărnicesc alegerile socialiștilor, când ei s-au abținut de la alegeri, căci așa primiseră instrucții de la comitetul central din Bucovina? Mi se face, deci, un proces cu totul gratuit.

George Grigorovici: Nu-ți mai este iertat să faci mișelii.

Ion Nistor: Din care civilizație ați împrumutat termenii aceștia așa de puțini parlamentari? De la Viena? D-tale ar trebui să nu-ți fie iertat să vorbești palavre. D-ta spui că eu am păreri rele despre socialiști și că-i persecut, greșești. Chiar alegerea d-tale și succesul d-tale mi le datorești, pentru care ar trebui să-mi fi recunoscător.

George Grigorovici: Care succes?

Ion Nistor: Succesul electoral al d-tale. Când mi-ai cerut să fac posibil ca să faceți brutăria aceea pentru muncitori, eu cu întreg personalul administrativ, v-am dat tot concursul; aceasta este o faptă contra socialiștilor?

George Grigorovici: Ți-ai făcut datoria și alt nimic, iar dacă nu ți-o făceai erai un mișel.

Ion Nistor: Va să zică mi-am făcut-o. Atunci de ce te superi când spun adevărul. Totodată constat că aveți un vocabular foarte redus, de vreme ce repetați prea des cuvinte care nu vă fac cinste ca vechi parlamentar, cum vă considerați. [...]

C. Coandă: Veți avea cuvântul, d-le Grigorovici, dacă aveți ceva de spus.

George Grigorovici: Ce cuvânt? Chestiune personală este aceasta? Tare frumoasă chestiune personală de un kilometru și jumătate. Tot vorbiți că vreți să faceți economie de timp și se țin orații așa de lungi, precum este această chestiune personală.

Ion Nistor: Foarte bine, înțeleg că adevărul pe care îl spun să doară, dar nu este vina mea, ci a d-voastră, care ați riscat afirmații kilometrice neîntemeiate, care au nevoie de a fi rectificate.

George Grigorovici: Pe mine nu mă doare decât mișelia ce se face la noi.

Ion Nistor: Funcționarii și muncitorii de la Căile Ferate și de la Poștă au fost ajutați de mine, cu toate că erau supuși și depindeau de Direcția centrală din București și nu erau sub conducerea directă a administrației Bucovinei. Când a fost vorba de a ajuta pe cei ce se găseau în mizerie și recurgeau la ajutorul meu, le-am dat acest ajutor fără privire la convingerile lor politice. Am voit să arăt lucrurile acestea, ca să arăt că ceea ce a susținut d-l Grigorovici nu corespunde adevărului; dumnealui a riscat o mulțime de afirmații în discursul d-sale, care nu trebuiau să rămână în „Monitorul oficial” fără răspuns. Și, de bună seamă că atât d-l ministru [Matei B.] Cantacuzino [ministrul Justiției], cât și d-l senator [D.] Alexandrescu ar fi fost mai juști în aprecierea discursului meu de la Mesaj, dacă ar fi avut cunoștință de întâmpinarea mea la afirmațiile greșite ale d-lui Grigorovici.

Aș avea de făcut încă multe observații la discursul d-lui Grigorovici, dar mă opresc aici, nevoind a pune la încercare indulgența d-voastre și a nu provoca un nou acces de furie din partea d-lui Grigorovici, pe care îl rog ca, în viitor, să fie mai precaut în afirmațiile sale și libertățile pe care le reclamă pentru partidul d-sale să le îngăduie și pentru convingerile noastre politice.

Ședința Senatului din 20 iulie 1920²³³

[Comunicări adresate ministrului de Război, Ion Rășcanu și ministrului de Instrucție Publică, P. P. Negulescu, în probleme legate de situația invalizilor de război și unificarea învățământului]

D-le președinte, d-l ministru de Război a luat dispoziția ca invalizii de război să poată călători pe căile ferate cu reducere de 50%. Am onoarea de a întreba pe d-l ministru de Război: n-ar fi cazul ca această cuminte dispoziție să fie întinsă și asupra invalizilor de război din provinciile alipite și, îndeosebi, asupra invalizilor din Bucovina, care la întoarcerea din război n-au găsit nici cenușă în vetrele lor pustiite?

A doua comunicare. Domnule președinte, Asociația Corpului Didactic din Bucovina mă roagă să aduc la cunoștința d-lui ministru de Instrucție următoarele: 1) Ca proiectele de legi privitoare la unificarea învățământului să fie întocmite după ascultarea Asociației; 2) Să se sporească indemnizațiile de întreținere a școlilor; 3) Să se înfrâneze samavolnicia față de învățători; 4) Să se aplice, cu mai multă energie, dispozițiile legale privitoare la obligativitatea învățământului primar; 5) Ca în comunele mixte din Bucovina să se creeze grădini [grădinițe] de copii pentru populația care dorește să învețe românește; 6) Ca să se ia măsurile necesare cu privire la sporirea lefilor, indemnizațiilor de scumpete și ca acestea să se plătească în lei; 7) Ca aprovizionarea învățătorimii cu alimente să se facă prin oficiile de aprovizionare. Aducând aceste deziderate la cunoștința d-lui ministru de Instrucție, îl rog să binevoiască a lua măsurile ce va găsi de cuviință pentru satisfacerea lor.

Ședința Senatului din 22 iulie 1920²³⁴

[Comunicare adresată ministrului Instrucției Publice, P. P. Negulescu, despre Universitatea din Cernăuți]

D-le președinte, rectorul Universității din Cernăuți [Vasile Tarnavski] primește din partea Secretariatului General pentru Instrucția Publică, Cernăuți, 6 iulie 1920, următoarea adresă: „Către rectorul Universității din Cernăuți. Avem de gând să propunem Ministerului Instrucției confirmarea d-lui dr. Adolf Iast ca profesor titular de drept roman la Universitatea din Cernăuți. Deci, vă rugăm să binevoiți a-mi trimite spre orientare, cât mai curând, dosarul personal al numitului profesor. Mandicevski, director general”. Acest domn Adolf Iast fusese înainte de război profesor la Universitatea din Cernăuți. Pe timpul ocupației străine, d-l Iast a îndeplinit funcția de expert economic al austriecilor la București. După izgonirea austriecilor din România, d-l Iast s-a retras la Viena și petrece acolo. Pentru a-și reglementa situația față de Universitatea din Cernăuți, a fost invitat în două rânduri să se prezinte la post și să presteze jurământul de credință față de noul stat. Or, d-l Iast nu a dat urmare acestei somații și, prin urmare, ar trebui să fie eliminat din rândurile profesorilor

²³³ D.S., M.O., nr. 21, 29 iulie 1920. p. 322.

²³⁴ Idem. nr. 23, 31 iulie 1920. p. 355–356.

universitari din Cernăuți. Aceasta spre informația d-voastră și a d-lui ministru de Instrucție, pe care am onoarea a-l întreba: găsește d-sa compatibil cu autonomia Universității ca directorul învățământului regional din Cernăuți să aibă de gând a propune numirea și confirmarea de profesori universitari? Nu este acesta un drept rezervat colegiului universitar? Admite d-l ministru ca autonomia Universității să fie călcată în picioare de un subaltern al său? Împărtășește d-l ministru modul de a desconsidera autonomia Universității, practicat de [câtre] directorul regional din Cernăuți? Aștept răspunsul d-lui ministru, pentru a vedea de nu este cazul de a dezvolta o interpelare în chestiunea aceasta.

Ședința Senatului din 28 iulie 1920²³⁵

[Prezentarea Proiectului de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate]

Proiectul de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate, adus în deliberarea Senatului din inițiativă parlamentară, la 23 iulie 1920, secțiunile d-voastre luându-l în cercetare, l-au admis toate, numind delegați: Secțiunea I pe d-l Popescu Cornel; Secțiunea II – Gr. Guriță; Secțiunea III – Ion Nistor; Secțiunea IV – Botez Mihail; Secțiunea V – Pecurariu Ioan, care, întrunindu-se în ziua de 26 iulie 1920, s-au constituit în Comitet al delegaților, sub președinția d-lui I. Pecurariu și luând din nou în cercetare sus-arătatul proiect de lege, l-a adoptat pe considerentele arătate în expunerea de motive ce însoțește alăturatul proiect de lege și vă roagă, d-lor senatori, să binevoiți a-l încuviința.

Proiect de lege

Articol unic. Toți studenții universitari români din străinătate se vor bucura din partea statului de schimb de valută lunar pentru existența lor strictă, cu o singură condiție: să dovedească frecvența regulată a cursurilor și trecerea examenelor la termen.

Miron Cristea, mitropolit primat, Pimen, mitropolitul Moldovei și Sucevei, Ion Nistor, Paul Bujor, Mihail Vlădescu, D. Alexandrescu, G. Bogdan-Duică

Expunere de motive

Știrile primite din străinătate de la studenții noștri sună foarte trist. Ei s-au dus acolo ca să aducă țării lumină și puteri de muncă pentru refacerea ei. În interesul țării este ca studiul lor să fie adânc și complet; dar aceasta fără sprijin material suficient nu se poate face. De aceea vă rugăm a primi proiectul de lege prezentat.

Sebastian Eustațiu: D-lor senatori, articolul cum e redactat aici. „toți studenții universitari”, ar lăsa să se înțeleagă că numai acei studenți au drept la valută care se găsesc în universitățile din străinătate. Legiuitorul nu a înțeles acest lucru și nici

²³⁵ Idem, nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430.

d-nii din comitet, ci au înțeles generic pentru toți studenții care se găesc în diferitele școli din străinătate. Ca acest articol să fie mai complet redactat, propun un amendament, semnat de cinci senatori, în care spunem: „toți studenții care urmează la universitățile și alte școli superioare din străinătate se vor bucura...”.

Ion Nistor: D-le senator, intenția noastră, a celor care am propus acest proiect de lege, a fost ca să dăm ajutor tuturor studenților care fac studii în străinătate, fie că urmează la universități, fie că urmează la alte școli speciale. Noi nu putem ține elevi de liceu, am înțeles studenții care urmează școli superioare, după ce au terminat liceul. Va să zică, părerea d-lui senator intră în vederile noastre și nu avem nimic de obiectat. Dacă d-l senator crede că o precizare este necesară, eu împreună cu Comitetul delegaților vom lua în cercetare propunerea aceasta și ne vom pronunța.

[Asupra acestui proiect de lege a depus amendamente și senatorul Gh. Tudoran, care propune ca în lege să se specifice, referitor la studenți, „acei care sunt fără mijloace”, iar ajutoarele să fie direcționate spre „românii de sânge, nu numai de loc; prea mult se tinde a se face din România noastră o a doua Austrie, un stat de naționalități. Nu suntem un stat de naționalități, suntem un stat național. Așa am fost înainte de război și nu înțeleg ca prin jertfa de sânge ce am făcut, de aici încolo să devenim un stat poliglot. [...] Eu nu cred să se poată vota o lege după care tuturor aceluia care merg la Paris să li se dea valuta. Este așa de ușor să iei azi un bacalaureat, să te duci la Paris și, poate, chiar și acolo este ușor să obții certificat ca să beneficiezi de valută, întrebându-l chiar în contra intereselor neamului nostru. De aceea vă rog, d-lor senatori, ca această valută să se dea cu o oarecare precădere și cu un oarecare discernământ și nu în mod absolut tuturor”. Ca răspuns, Christache Georgescu admite acceptarea în lege a prevederii „studenții lipsiți de mijloace” pentru acordarea valutei, acuzându-l pe Gh. Tudoran de „reacționarism”: „Cu toții suntem naționaliști, însă, ca să nu încurajăm elementele românești care vor să-și completeze studiile în străinătate, aceasta este absurd”.

Asupra acestei chestiuni se pronunță și ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, care precizează ca „la Paris se face un schimb de favoare pentru studenții români și pentru familiile studenților români înscriși în școli”, accentuând asupra detaliilor legate de cuantumul sumelor necesare punerii în aplicare a legii: „Așa că ar fi de discutat, nu dacă este bine sau rău să mergă studenții români la Paris, ca să facă studii și să aducă de acolo cunoștințe, ci chestiunea este să discutăm dacă putem să menținem momentan pe studenții noștri la Paris”.]

Ion Nistor: Comitetul delegaților a acceptat amendamentul propus de d-l amiral Eustațiu [Sebastian], redactat în modul următor: „Toți studenții români care au trecut bacalaureatul și sunt înscriși în momentul de față la universități și [la] alte școli superioare de specialități în străinătate se vor bucura din partea statului, pentru existența lor strictă, de schimb de valută lunar, cu condiția ca să-și treacă examenele”.

[Discuția asupra acestui proiect de lege a fost amânată pentru ședința Senatului din 29 iulie 1920, în prezența ministrului de Finanțe, Take Ionescu²³⁶].

Ion Nistor: D-le președinte, d-lor senatori, la proiectul de lege pe care îl adusesem ieri s-au pus câteva amendamente, pe care Comitetul delegaților le-a

²³⁶ D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 437–438.

primit, astfel că articolul unic are următoarea redactare: „Toți studenții români care au trecut bacalaureatul și sunt înscriși în momentul de față la universități și [la] alte școli superioare de specialități în străinătate se vor bucura din partea statului, pentru existența lor strictă, de schimb de valută lunar, cu condiția ca să-și treacă examenele”.

Take Ionescu: D-lor senatori, vă rog să nu votați această lege. Nu este posibil ca într-o lege să obligați la lucruri pe care nu se știe dacă statul le poate îndeplini. [...] Asemenea concepții, că studenților care vor voi să studieze în străinătate statul să le creeze avantajele prevăzute în proiectul de lege propus de d-voastră, obligându-se statul român să cumpere valuta și să o plătească, când nu se găsește, de patru și de cinci ori mai mult, asemenea concepții nu se pot admite. Ceea ce puteți cere d-voastre este ca statul să înlesnească, pe cât e cu putință, traiul acestor studenți din străinătate. Aceasta s-a făcut și se va face. Într-un stat constituțional nu se pot impune statului obligații și nu se pot crea drepturi numai pentru o anumită categorie de cetățeni.

[S-a supus la vot închiderea discuției asupra acestui proiect de lege și s-a admis. S-a depus și o propunere, semnată de mai mulți senatori, pentru retragerea acestuia, care a fost admisă.]

Sedința Senatului din 30 iulie 1920²³⁷

[Comunicare despre ratificarea Tratatului de Pace cu Austria]

D-le președinte, d-lor senatori, avem deosebita fericire și satisfacție, totodată, că ni se prezintă nouă, din lungul șir de generații care au așteptat această solemnă zi, că ni se prezintă nouă, zic, această ocazie, ca să ratificăm unul dintre cele mai importante și mai mărețe acte din istoria mondială și din istoria românilor, să ratificăm Tratatul de Pace cu Austria²³⁸, un tratat care desființează un stat, ce timp de aproape o mie de ani a sugrumat libertatea popoarelor, pe care le-a subjugat și a zădărnicit dezvoltarea lor, după firea, înclinațiile și aptitudinile lor, jertfindu-le intereselor de familie ale unei dinastii, a dinastiei Habsburgilor, potrivit doctrinei *bella gerant alii, tu felix Austria nube*. Stând, d-lor senatori, în fața unui eveniment de așa mare importanță istorică, nu putem trece nepăsători pe lângă el, ci trebuie să ne oprim puțin înaintea acestui important fapt istoric, spre a-l aprecia în toată însemnătatea și măreția lui, atât spre mulțumirea noastră, [a] generației de astăzi, cât și în amintirea aceluia care au murit cu dorul în suflet de a vedea desființată această împărăție.

D-lor senatori, s-a discutat chestiunea aceasta aici din diferite puncte de vedere și s-a zis că dezmembrarea Austriei ne-a redat Bucovina. D-lor, eu cred că desființarea Austriei și ratificarea acestui tratat nu implică numai reîntoarcerea Bucovinei la Patria Mamă, ci mai mult, acest tratat are o însemnătate cu mult mai mare decât atâta. Dezmembrarea împărăției austro-ungare ne-a redat Bucovina, ne-a dat Transilvania și Banatul, această mult-așteptată dezmembrare a făcut posibilă întregirea noastră

²³⁷ Idem, nr. 28, 12 august 1920, p. 462-469.

²³⁸ Vezi nota 121.

națională. Dezmembrarea Austriei ne dă deci ocazia ca să privim mai de aproape și să studiem mai temeinic ideile și năzuințele care au dat ființă acestei hibride formațiuni de stat, precum și cazurile care au adus căderea ei.

D-lor, ideile mari care frământă omenirea, care o ridică la înălțimi nebănuite și care o îndrumă pe calea progresului și a perfecționării, ideile acestea mari reclamă, de la cei care încearcă să le înfăptuiască, jertfe mari de muncă, de energie, de pricepere și, mai presus de toate, jertfe de sânge, de mult sânge omenesc. Izbânda unei idei mari cere, după cum am spus, jertfe însemnate, care se plătesc scump. Ideile noi, ideile de progres se ciocnesc cu ideile vechi, demodate și ciocnirea aceasta este uneori așa de puternică, încât zguduie țări întregi în temelii lor, zguduie popoare și face să se cutremure uneori omenirea întreagă, cum s-a petrecut cu ocazia ultimului Război Mondial. Omenirea a purtat multe războaie, însă niciunul n-a fost așa de mare, așa de crâncen, așa de avid în jertfe omenesci, așa de zguduitoare, așa de răspândit, răscolind uscatul deopotrivă cu adâncurile mărilor și înălțimile văzduhului, ca Războiul Mondial la care a luat parte activă întreg neamul românesc și de grozăviile căruia ne-am zguduit cu toții. Războaiele punice nu pot fi nici pe departe asemănați cu trecutul război mondial. Războaiele punice s-au purtat pentru a asigura răspândirea și asigurarea stăpânirii romane în Marea Mediterană, câtă vreme Războiul Mondial s-a făcut pentru a desființa stăpâniri nedrepte și a asigura triumful unei mari și mântuitoare idei, triumful ideii naționale.

D-lor, ideile cele mari s-au realizat toate cu jertfe enorme. Înălții prelați sunt aici și știu, după cum știm și noi cu toții, cât sânge a curs și câte persecuții a îndurat omenirea până ce ideea iubirii aproapelui, pe care se întemeiază învățătura creștină, a putut să învingă, a putut să răspândească, să [in]nobileze și să mângâie omenirea întreagă. Cât sânge n-a curs până ce s-a putut înstăpâni ideea de umanitate și de toleranță religioasă? Numai în urma unui război de 30 de ani această idee a devenit un bun comun al omenirii întregi. Cât sânge n-a curs pentru întronarea drepturilor omului? Pentru dobândirea acestui drept s-a făcut marea Revoluție Franceză, cu toate jertfele și șiroaiele de sânge care s-au vărsat.

Venind vorba de Revoluția Franceză, să-mi dați voie să deschid o mică paranteză aici, dat fiind că la hotarele noastre se desfășoară o altă mare revoluție, Revoluția Rusească, care ne interesează de aproape. Să încercăm a ne da seama asupra caracterului acestei mari revoluții și asupra raportului ei față de Revoluția Franceză. D-lor senatori, deosebirea între aceste două revoluții este foarte mare. Revoluția Franceză făcu din milioane de iobagi și robi cetățeni liberi, pe câtă vreme Revoluția Rusească face din cetățeni „tovarăși” și în aceasta consistă marea deosebire între revoluția din Franța și cea din Rusia. Să vedem acum ce înseamnă „cetățean” și ce înseamnă „tovarăș”. D-lor, noțiunea de „cetățean”, pentru care s-a vărsat atât de mult sânge în timpul Revoluției Franceze, înseamnă desființarea drepturilor și privilegiilor de clasă și recunoaște dreptul de om fiecărui individ, fie că acel individ este nobil din naștere sau își are obârșia în straturile de jos ale societății. Cetățeanul este liber de a intra în lupta pentru existență; el are facultatea de a se urca slobod și nestânjenit pe scara piramidei sociale, până la vârful ei, după puterile sale, după aptitudinile sale, după priceperea, hărnicia, munca, stăruința și talentul său. Revoluția Franceză, așadar, a creat acea libertate de care ne bucurăm noi astăzi, care dă

posibilitatea fiecărui om să se ridice acolo unde îl ajută puterile și aptitudinile sale. Ea a asigurat libera dezvoltare a personalității și individualității fiecăruia. Revoluția Rusă, dimpotrivă, a creat tipul „tovarășului” impersonal, lipsit de libertatea de a-și dezvolta toate facultățile sale, o simplă piesă de schimb în angrenajul mecanismului social, o simplă unealtă, fără să țină seama de aptitudinile sale moștenite sau dobândite prin studii, talent și îndeletnicire. Așa se explică că la Petrograd și Moscova generalii, artiștii și savanții au ajuns muncitori de fabrici sau măturători de stradă! Ei bine, aceasta nu înseamnă libertate, ci sclavia cea mai neagră din câte și-a putut-o imagina cândva mintea omenească!

George Meitani: Și în timpul Revoluției Franceze s-au petrecut asemenea lucruri.

Ion Nistor: Negreșit. Dar asemenea acțiuni n-au ajuns dogmă socială. Revoluția Franceză a plătit cu mult sânge frumoasa idee a drepturilor omului. Nimeni din noi nu dorește să ajungă un simplu număr, ca în Legiunea străinilor, ci fiecare năzuiește să se ridice așa cum îl servește talentul și înclinațiile lui. „Tovărășia” aceasta născocită de Revoluția Rusească înăbușă dezvoltarea, manifestarea și afirmarea talentului, ucide individualitatea, duce la degenerarea civilizației umane, oprește pe loc progresul și determină întoarcerea lumii civilizate la starea popoarelor primitive, fără istorie, fără cultură și fără pornire spre civilizație. Ea înăbușă orice libertate și pentru aceea trebuie să ne ridicăm cu toții contra ei. Aceasta este deosebirea între Revoluția cea mare franceză, care a asigurat libertatea omului și Revoluția Rusească, care-i răpește libertatea și-l aruncă în cea mai cumplită tiranie.

George Meitani: Erau, cu toate acestea, și atunci mulți bărbați francezi care nu înțelegeau revoluția din țara lor.

Ion Nistor: Fără îndoială, în mijlocul tulburărilor, mintea nu poate vedea destul de clar. Drepturile omului formează temelia democrației moderne, care dă cea mai deplină garanție pentru libera dezvoltare a omenirii, potrivit cu aptitudinile și înclinațiile sale innăscute. D-lor, în spasmul Revoluției Franceze s-a trezit ideea conștiinței naționale, care era înăbușită de superstițiile și prejudecățile veacurilor. Când Napoleon a încercat să subjuge popoarele Europei, popoarele acestea au încercat să reacționeze și în încercarea aceasta de a reacționa distingem cea dintâi manifestare a conștiinței naționale. Și așa, în urma războaielor napoleoniene, s-au ridicat Grecia, Serbia, pentru a-și redobândi independența națională. Curând după aceasta, se ridică Italia și după dânsa Germania, pentru a-și făuri întregirea și unitatea națională. În urma acestora s-a manifestat și la noi ideea de unitate și această idee a găsit triumful ei în Unirea Principatelor Române într-un stat național și independent.

George Meitani: Da, pentru că se răspândise[ră] cu iuteala fulgerului în toate țările Europei ideile mării Revoluții Franceze.

Ion Nistor: Da, foarte adevărat. Unitatea Germaniei și Italiei, emanciparea grecilor și sârbilor, unirea și neatămarea noastră erau emanații reale ale ideii naționale. Însă, pentru ca această idee să se poată afirma pretutindeni, devenind un bun comun al omenirii întregi și pentru ca roadele ei să fie desăvârșite și garantate pentru vecie, era nevoie ca statele care se împotriveau răspândirii acestei idei să dispară de pe harta Europei. Erau, d-lor, în Europa state dușmane declarate ale acestei idei, state care se împotriveau hotărât realizării ei. Statele acestea erau Austro-Ungaria și Turcia și ideea națională nu putea să triumfe câtă vreme aceste

state erau în picioare, erau încă puternice. Statele acestea trebuiau distruse pentru ca ideea națională să poată triumfa. Statele acestea se rezemau pe idei învechite, pe ideea subjugării naționalităților, care a servit ca explozibil la izbucnirea Războiului Mondial. Austria și Turcia sfidau Europa prin tirania lor față de neamurile subjugate de veacuri. Niciun mijloc nu era prea rău pentru a combate ideea națională. Mai ales Austria a știut ca, prin legăturile politice ce [le] avea, prin alianțele pe care le încheiase, să se mențină un timp oarecare la înălțime; a știut să combată ideea națională, a știut să-i pună piedici. În această privință, Turcia s-a arătat mai slabă și, la 1913, a izbucnit acel Război Balcanic²³⁹, care nu a fost altceva decât începutul luptei pentru realizarea deplină a ideii naționale. Lupta aceasta, care s-a început în Balcani, la 1913, a continuat la 1914, a cuprins terenuri tot mai largi, a cuprins Europa, pe urmă chiar lumea întreagă. Războiul Balcanic, deci și Războiul Mondial, nu sunt nimic alta decât încercări ale omenirii pentru a aduce la îndeplinire, odată pentru totdeauna, ideea națională. Prin lupte cu jertfe fără nume ideea aceasta a ajuns să triumfe și, grație triumfului acestei idei, suntem adunați astăzi aici din toate părțile României și suntem chemați ca să ratificăm acest Tratat de Pace, care consacră izbânda acestei idei pentru totdeauna.

D-lor, lupta pentru triumful acestei idei a fost pe viață și pe moarte și s-a născut întrebarea, chiar în acest onorat Senat: putea România, la declararea acestei lupte, să rămână nepăsătoare, neutră sau era, poate, mai bine ca să ia o parte activă și hotărâtoare la lupta ce se încinsese pentru izbânda acestei idei? Părerile erau împărțite. D-l Grigorovici, împreună cu tovarășii d-sale de idei, este de părere că era mai bine dacă priveam nepăsători la această luptă și așteptam ca roadele izbânzii ce se întvedea să ne cadă coapte în poală. Din fericire, națiunea română și cărmuitorii ei din acele momente hotărâtoare erau de opinia că nu puteam rămâne simpli spectatori la lupta gigantică care se dădea pentru triumful unei idei care era să ne asigure dezrobirea neamului și întregirea lui. Noi, care aveam de făcut cele mai mari revendicări, aveam datoria să luăm parte activă la această luptă,

²³⁹ În perioada 1912–1913, s-au desfășurat două războaie balcanice, care au avut drept cauza dorința tinerelor state nou apărute în Peninsula Balcanică de a-și împărți posesiunile otomane din Europa. Pe fondul deșeptării conștiinței naționale, Bulgaria, Muntenegru, Grecia și Serbia și-au unit forțele, constituind Liga Balcanică. În urma izbucnirii Primului Război Balcanic, în anul 1912, Turcia a fost învinsă, pierzându-și posesiunile din Europa, cu excepția Constantinopolului și a unei fâșii adiacente. România a păstrat, pe parcursul desfășurării acestui conflict, o neutralitate binevoitoare, în schimbul participării la o viitoare conferință de pace, unde putea să-și facă audite doleanțele. După încheierea acestui război, au început disputele între Bulgaria, Muntenegru, Grecia și Serbia. Nemulțumită de prevederile Conferinței de la Londra (30 mai 1913), Bulgaria, care dorea ca Macedonia (împărțită între Serbia, Grecia și Bulgaria) să-i revină în totalitate, va porni război contra vechilor aliați. Acest al Doilea Război Balcanic s-a încheiat după 15 zile, odată cu intrarea armatei române în conflict. Pacea de la București (29 iulie/10 august 1913) va consfinți înfrângerea Bulgariei și o reconfigurare a granițelor. România a obținut sudul Dobrogei (Cadrilaterul), organizat în două județe, Durustor și Caliacra; Turcia a redobândit Adrianopolul, ocupat de către bulgari în Primul Război Balcanic. Războaiele balcanice au consfințit sfârșitul influenței Imperiului Otoman în Europa, cea mai mare parte a posesiunilor sale europene revenind stăpânilor lor de drept. Nemulțumirile legate de modul cum fuseseră împărțite teritoriile câștigate au dus la instalarea unei stări de animozitate între aliați. <http://www.hetel.ro/index.php/2011/01/1365/> (21 mai 2015); Mihail E. Ionescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Al Doilea Război Balcanic (1913)*, București, Editura Militară, 2014.

contribuind cu toate puterile noastre la izbândă. Căci dacă Austria ar fi ajuns în descompunere, poate, și fără concursul nostru, rămânea Ungaria, cu multiplele ei relații în Apus, care de bună seamă ar fi zădărnicit întregirea noastră. Bărbații de stat, în timpurile acestea, erau puși în alternative foarte grele, fiindcă atât românii din Ardeal și Bucovina, care gemeau sub jugul austro-ungar, cât și românii din Basarabia, care îndurau cnutul țarist, priveau cu ochii scăldați în lacrimi spre Bucureștii mântuirii. Unii credeau că este bine să ne alipim la Puterile Centrale, iar alții la Antantă²⁴⁰, din care făcea parte și Rusia. Firește că nu noi, cei ce eram așa de interesați în chestie, suntem chemați de a ne erija în judecătorii acestor curente politice. În tot cazul, însă, să constatăm că politica ce a fost urmărită de statul român în momentele acelea grele, în momentele acelea hotărâtoare pentru izbânda unei idei care avea să asigure întregirea neamului și făurirea României Mari, că politica aceasta a fost politica cea dreaptă și cea bună.

Christache Georgescu: Prin neutralitate nu se putea realiza idealul național.

Ion Nistor: Nici vorbă! Și a fost greu de nimerit drumul cel drept, fiindcă oamenii noștri de stat din vremea aceea trebuiau să aleagă între două țări și între două grupări de puteri care dețineau amândouă teritorii românești și părți din neamul nostru. Puterile Centrale dețineau Ardealul, Banatul și Bucovina, iar Rusia, care era cu Antanta, deținea Basarabia, cu populația românească de dincolo de Prut și din pricina aceasta era foarte greu de luat o hotărâre. Și totuși, pe tema aceasta s-au făcut incriminări de tot felul. Eu cred că și aici guvernul român a avut o inspirație fericită. Dintre toate statele beligerante, cel mai hibrid prin alcătuirea lui era Austria. Toată lumea vedea că acest stat trebuie să dispară, mai curând sau mai târziu. Nu același lucru se putea susține și despre Rusia, care avea o organizație puternică națională. A dispărut Rusia țaristă, dar nicidecum Rusia cea națională. Așa fiind, era greu pentru cei de la guvern să se hotărască pentru unii din frații subjuogați, fără să abandoneze pe ceilalți. Eu înțeleg pe basarabeni și pe d-l Zamfir Arbore, care o viață întregă a luptat pentru dezrobirea Basarabiei, înțeleg durerea lor când România s-a hotărât ca să meargă alături de Rusia; dar, d-lor, trebuie să înțeleagă și durerea noastră, a celor din Ardeal, Banat și Bucovina, care eram mai numeroși, eram mai copti pentru dezrobire și care luptasem pentru ideea aceasta. Și atunci alternativa a căzut în favoarea noastră, fără ca întrucâtva să se fi renunțat la Basarabia.

D-lor, România, prin urmare, cu bărbații ei conducători din vremea aceasta, a urmat politica cea bună, alipindu-se nu așa de mult la Rusia, pe care, de bună seamă că nu o iubea nimeni, ci Franței și Angliei, care desfășuraseră steagul de luptă pentru izbânda ideii naționale și pentru întronarea dreptății și egalității în lume. Și, în adevăr, alianța aceasta a fost încheiată într-un ceas bun. Căci soarta,

²⁴⁰ Tripla Înțelegere sau Antanta a fost o grupare politico-militară, învingătoare în Primul Război Mondial, formată din Franța, Imperiul Britanic și Imperiul Rus, care s-a constituit în mai multe etape. În perioada 1891–1893, au fost semnate câteva acorduri între Franța și Rusia, care prevedeau ajutor militar reciproc; în anul 1904, s-a încheiat un acord anglo-francez, numit Antanta cordială, care a pus în discuție, printre altele, domeniile coloniale ale celor două state; sistemul de alianțe a fost completat în anul 1907, când s-a încheiat un acord anglo-rus, prin care cele două state și-au delimitat sferele de influență în Asia, făcând posibile viitoare colaborări politico-militare. În anul 1916, România a aderat și ea la Antantă. Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 22.

care fusese atâta amar de vreme vitregă față de neamul nostru, s-a dovedit de astă dată mai dreaptă, hărăzindu-ne, grație unui concurs fericit de împrejurări, și Basarabia, pentru care zorile dezrobirii se iviră chiar mai înainte decât pentru celelalte surori de suferință. Trebuie deci să recunoaștem, cu ocazia ratificării acestui tratat, că politica României a fost cea mai bună, cea mai înțeleaptă și că trebuie să aducem un prinos de recunoștință tuturor oamenilor de stat care au preconizat această politică.

Se cuvine, în primul rând, admirația și recunoștința întregului neam, M.S. Regelui, care a îmbrățișat această idee și care a realizat-o. Și, pentru a completa tabloul așa de frumos al d-lui [N.] Bațaria²⁴¹, cred că trebuie să pomenim aici, pe lângă numele d-lui general [Alexandru] Averescu și pe acela al d-lui Ion I. C. Brătianu și al colaboratorilor săi, precum și numele stimatului nostru președinte, d-l general [C.] Coandă. Dacă d-l Bațaria ne-a vorbit și de unul din[tre] cei dispăruți, de N. Filipescu, cred că este bine ca, [și] cu această ocazie, se ne aducem aminte și de dr. Istrati, de Delavrancea și Coșbuc, care au luptat pentru întărirea și răspândirea ideii mântuitoare.

O voce: Și de Xenopol.

Ion Nistor: Da, de toți [cei] care au luptat pentru această idee. Aici, d-lor, să-mi dați voie să pun încă o a doua chestiune. D-lor, astăzi, după ce am lichidat cu Austro-Ungaria, este o datorie de conștiință a noastră, a celor din Bucovina și a celor din Ardeal, ca să aducem mulțumiri tuturor patrioților și oamenilor de bine, care s-au gândit vecinic la noi și care ne-au sprijinit prin acțiunea lor, ne-au mângâiat și ne-au încurajat. O facem aceasta cu toată dragostea și în numele acelor români înstrăinați sau vânduți străinilor, de care se găseau destui și în Bucovina și despre care presupunem că au revenit la sentimente mai bune. În ceea ce privește Bucovina, țin să constat că toate mințile luminate ale Regatului, în toate împrejurările, s-au gândit cu multă dragoste la noi și ne-au urmărit cu mult înțeles viața noastră din Bucovina. Începând de la Alecsandri, Eminescu, Hașdeu, Sion, Kogălniceanu, Cuza-Vodă, care dădeau stipendii în aur tinerilor din Bucovina ca să-și termine studiile lor, și sfârșind cu d-l N. Iorga, toți oamenii aceștia ne-au iubit cu toată dragostea și ne-au încurajat în lupta noastră națională. Este adevărat că bani n-am primit, fiindcă era o mare primejdie, dar ceea ce a fost mai prețios decât banul, care corupe pe mulți, a fost cuvântul cel bun, dragostea și încurajarea pe care am aflat-o totdeauna. Nu voi uita niciodată momentul cu câtă duioșie ne-a primit d-l general Coandă, care era atunci prim-ministru²⁴², când ne prezentasem spre a-i aduce la cunoștință unirea Bucovinei, cu lacrimile în ochi și era gata să ne îmbrățișeze ca pe niște frați așteptați de mult. Am zis, d-lor, că toate guvernele României, fără deosebire, care s-au succedat în curs de decenii, au avut cel mai mare interes și cea mai mare dragoste pentru noi.

N-am intenția să tulbur clipele acestea luminoase cu observații critice la adresa guvernului. Dar, cu toate acestea, să-mi dați voie să constat că actualul guvern²⁴³

²⁴¹ Se face referire la discursul senatorului N. Bațaria pe marginea ratificării Tratatului de Pace cu Austria. D.S., M.O., nr. 28, 12 august 1920, p. 459-462.

²⁴² Acesta a condus guvernul de uniune națională în perioada 24 octombrie 1918 - 29 noiembrie 1918.

²⁴³ Este vorba despre guvernul generalului Alexandru Averescu (13 martie 1920 - 13 decembrie 1921), o coaliție PP - PD. În timpul acestei guvernări au fost elaborate: reforma financiară (1921), reforma

are, poate, bunăvoință, dar foarte puțină pricepere pentru interesele și nevoile din provinciile alipite. Nu o spun ca om al opoziției, căci opoziția vine și pleacă, dar o spun în interesul cauzei însăși. Actualul guvern trebuie să studieze mai bine toate problemele din provinciile alipite și să le rezolve într-un mod mai fericit ca până acum, căci a stărnit mari nemulțumiri și cred chiar că nici d-nii senatori bucovineni, basarabeni și ardeleni, care fac parte din majoritate, nu sunt mulțumiți cu atitudinea guvernului față de provinciile lor de origine. De aceea, ar fi bine ca situațiile din provinciile acestea să fie judecate din alt punct de vedere decât din cel obișnuit în Vechiul Regat, fiindcă acolo sunt chestiuni mai delicate și mai grele, care reclamă mult tact și multă precauție.

Vedeți, d-lor senatori, că la noi, în Bucovina, nemulțumirile acestea sunt, poate, mai reduse, dar ceea ce ni se spune de către frații noștri basarabeni este foarte îngrijorător și cred că acea comisie de anchetă trebuie aleasă cât mai curând și trebuie să se ia toate măsurile de rigoare pentru ca să dispară nemulțumirile de dincolo de Prut. Eu însumi am petrecut mai mult timp în Basarabia și am văzut că măsurile care se iau și în felul cum se iau trezesc nemulțumire în rândurile populației de acolo. În privința aceasta, ca un cunoscător al Basarabiei, pot să spun că poate nicăieri nu se găsește o populație mai blândă, mai primitoare de sfaturi bune ca în Basarabia și trebuie să mai spun că, din toate provinciile, în Basarabia este o rezervă de oameni care are să aducă neamului românesc întreg foloase nebănuite încă până astăzi. Atâta prisos de energie intelectuală și de forță de muncă ca în Basarabia, care a stat atâta vreme încătușată sub presiunea țarismului, nu se găsește în celelalte provincii dezrobite. De aceea, toată atenția trebuie s-o îndreptăm asupra acestui ținut. Și dacă noi, bucovinenii, am fost, poate, primiți cu mai multă atenție, fiindcă am avut mai multe legături cu Regatul, cred că acum este timpul să arătăm toată sollicitudinea și dragostea noastră fraților basarabeni și să ne dăm silința de a-i înțelege și a-i aprecia după merit.

După această scurtă excursie în Basarabia, să ne întoarcem iarăși la tratatul care ne preocupă, la tratatul care pecetluiește desființarea industriei imperiale, care ne-a răpit de la sânul Moldovei, care ne-a împiedicat în toată dezvoltarea noastră națională, ne-a dezmoștenit de drepturile noastre ca popor de baștină și a lucrat cu toate mijloacele la desființarea noastră ca națiune, căutând să umple golurile din rândurile noastre cu coloniști aduși din toate colțurile lumii, care a demoralizat pe mulți dintre noi. Austria nu mai este și, cum foarte bine a spus și d-l Bațaria, cred că nu avem niciun motiv ca să vărsăm lacrimi de regret la pecetluirea mormântului ei. Dar, dacă nu avem niciun motiv de a regreta dezmembrarea Austriei, avem motive destul de vajnice de a ne bucura de desființarea ei. Austria s-a prăbușit, fiindcă a fost clădită pe o temelie șubredă, nedreaptă, pe oprimarea națiunilor care o compuneau. Prin prăbușirea Austriei nu s-a eliberat numai Bucovina, ci și Ardealul și Banatul și a dispărut din bazinul Dunării un stat care ne-a primejduit veșnic existența noastră națională și zădărnicia închegării noastre politice în hotarele etnice. D-lor, să nu

agrară (1921). Legea privind sindicatele profesionale. Pe plan extern a fost încheiată Convenția de alianță defensivă cu Polonia. Tratatul de la Trianon și a fost constituită Mica Înțelegere. În urma demisiei ministrului de Externe, Take Ionescu (PD), se provoacă o criză politică, iar cabinetul își depune mandatul.

scăpăm din vedere că Ardealul și Banatul au fost alipite și subjugate nu de unguri, ci de Casa de Habsburg. Fapt cert este că Austria a cucerit și Banatul și Transilvania și a adus acolo acele naționalități multe, care sunt acolo, căutând să slăbească națiunea română și să înstrăineze caracterul românesc al acestei provincii, încercând prin aceasta să dea provinciilor răpite un aspect cu totul nou și să legitimizeze prin aceasta stăpânirea de acolo.

V. Gr. Iorgovan: Ungurii au stăpânit o mie de ani, acesta este adevărul.

Ion Nistor: Nu contestă nimeni lucrul acesta, dar ungurii erau supuși Casei de Habsburg, ca și celelalte naționalități, și s-au emancipat numai de la 1848 și, îndeosebi, de la 1867 încoace. Acum, d-lor, când este vorba de eliberarea Bucovinei, trebuie să facem o constatare: poporul românesc din Bucovina nu s-a alipit la Patria Mamă pe baza principiului de autodeterminare din programul wilsonian²⁴⁴. Aici se face cu intenție o mică confuzie. Noi și înaintașii noștri din Bucovina, de la 1774 încoace, am nutrit ideea că prin răpirea Bucovinei s-a comis o crimă față de noi și de țara noastră și așteptăm cu nerăbdare ziua când această crimă urma să fie răzbunată. În baza acestei concepții de drept istoric am trăit, am luptat și am votat reîntoarcerea la țară mumă. S-a reparat o nedreptate prin mărețul act al realipirii noastre. Eu accentuez lucrul acesta și dintr-un alt punct de vedere. Când voi vorbi de chestiunea minorităților, lucrul acesta cade greu în cumpănă. Dacă Austria a găsit de bine să aducă coloniști nemți, unguri și slovaci și să favorizeze așezarea de fugari ruteni de pe moșiile nobililor polonezi din Galiția și Podolia învecinată pe moșia noastră strămoșească, care este Bucovina, rezultă oare de aici că acești coloniști veniți la noi în diferite timpuri și dispersați peste întreaga provincie, în virtutea dreptului la autodeterminare, ar fi liberi de a hotări asupra soartei politice a Bucovinei, pământ clasic al Moldovei, apărat de veacuri de strămoșii noștri, împodobit cu tot [ceea] ce are neamul nostru mai scump și mai sfânt, cu amintiri istorice și creații de artă? Nu, d-lor, concepția aceasta este inadmisibilă. Ea trebuie să dispară din discuțiile serioase. Nu este admisibil ca aceste câteva colonii de nemți și un număr oarecare de așezări de ruteni, pribegiți la noi după răpirea Bucovinei, să determine soarta

²⁴⁴ La 4 octombrie 1918, în Camera Superioară a Parlamentului vienez au fost discutate cele 14 puncte ale propunerii președintelui american Woodrow Wilson, adresate la 8 martie 1918 puterilor beligerante, dintre care unul prevedea că toate popoarele Monarhiei Austro-Ungare să se poată organiza autonom. În spiritul acestei idei, împăratul Carol al IV-lea al Austriei și rege al Ungariei sub numele de Carol I a emis, la 4/17 octombrie 1918, proclamația *Către popoarele mele credincioase*, prin care consimțea la federalizarea monarhiei, prin constituirea unor state naționale autonome – austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean – în funcție de dorințele popoarelor, care urmau să-și exprime opțiunile prin deputații aleși. Cei 14 deputați bucovineni din Parlamentul austriac (cinci români, cinci ucraineni, trei germani și un evreu) urmau să se constituie în consilii naționale separate. Se creia astfel premisa împărțirii provinciei bucovinene și de aceea soluția propusă nu a fost agreată de reprezentanții românilor, germanilor și evreilor. Deputații ucraineni, bazându-se pe manifestul împăratului Carol I, au constituit un Consiliul Național Ucrainean, care a convocat la Liov o Adunare Națională Constituantă, ce a proclamat, la 19 octombrie 1918, independența teritoriilor ucrainene din Austro-Ungaria, unite într-un stat ucrainean care ar fi trebuit să cuprindă în granițele sale Galiția orientală, Bucovina nord-vestică (cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret) și Rusia subcarpatică. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 378–379; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România (1917–1918)*, Documente, antologie de Ion Calafățeanu și Viorica-Pompilia Moisiuc, Chișinău, Editura Hyperion, 1995, p. 268.

politică a provinciei, care este patrimoniul neamului românesc, care de șase sute de ani și mai bine i-a imprimat pecetea hârniceii, priceperii și a individualității sale.

Dar, pentru a evidenția mai bine faptul acesta, să-mi dați voie să arunc numai o scurtă privire asupra chestiunii naționalităților din Austria. Austria a fost, din capul locului, un stat german și câtă vreme a fost stat german nu avem nimic de spus în contra ei. La început Austria făcea parte din Germania, era o marcă orientală a Germaniei. Marchionii, ducii și arhiducii ei erau împărați ai Germaniei și câtă vreme habsburgii au stăpânit Germania nimeni n-a avut nimic de zis contra lor. Când însă s-a ridicat dinastia Hohenzollern, nu mai încăpeau două săbii într-o teacă și a început lupta aceasta între cele două dinastii. Contrariați și apoi izgoniți din Germania, habsburgii au căutat să se despăgubească pentru terenul și influența pierdută în Germania, prin subjugarea de țări și neamuri care erau străine, devenind astfel o putere internațională asupritoare de naționalități. Împrejurarea aceasta a devenit fatală pentru Austria care, pierzând baza națională germană, a încercat să se ridice pe o bază internațională, punând stăpânire pe Boemia, Ungaria și Croația. La împărțirea Poloniei, cine era cea dintâi care și-a luat partea din pradă decât Austria, care anexă Galiția. Prin răpirea Bucovinei, Austria știrbi vechile hotare ale Moldovei. Cine a cucerit, la 1699, Ardealul? Austria. Cine a luat Banatul? Austria. Cine a luat Oltenia, pe care a trebuit în urmă s-o dea înapoi, cine căuta să până mâna pe Muntenia la 1859, când a trimis armate de ocupație? Era Austria, care căuta să înghită tot Orientul, căci în Apus nu mai încăpea de Prusia războinică și provocatoare. Dar Bosnia și Herțegovina cine a răpit-o sârbilor, nu tot Austria habsburgică? Iar în timpurile noastre, cine credeți că a abordat chestiunea ucraineană – și în chestia aceasta nu sunt de acord cu d-l Arbore – decât Austria. Noi recunoaștem națiunii ucrainene dreptul să se dezvolte, dar am fost totdeauna contra faptului ca Ucraina să fie o unealtă în mâna Austriei. Noi nu contestăm dreptul Ucrainei, dar trebuie să ne apărăm dreptul nostru.

Și aici reamintesc că d-l Grigorovici spunea că stăpânirea românească în Bucovina nu ne este încă asigurată, pentru că noi n-am încheiat încă pacea cu rușii. Nu are nimic de-a face Bucovina cu Rusia, căci Bucovina ne-a fost răpită de Austria și s-a întors unde trebuia să se întoarcă, iar Rusia nu are niciun drept să se amestece în treburile Bucovinei. Este adevărat că Austria trezise apetitul Ucrainei asupra unei jumătăți din Bucovina și de atunci au început rutenii să se agite pe chestia aceasta. Nu, d-lor, Bucovina este și a fost totdeauna românească. Austria, după ce a pus stăpânirea pe această țară, a trebuit să-și acopere păcatul, fiindcă însăși împărăteasa Austriei, Maria Tereza, a considerat răpirea Bucovinei ca o faptă rușinoasă. Și atunci a trebuit ca prada să se ascundă în fața diplomației europene sub numele de Bucovina, nepomenit până atunci nicăieri. Așa a fost și cu ținutul dintre Prut și Nistru, care nu s-a numit niciodată Basarabia. Numai Rusia a întins acest semn până la Hotin. Austria, punând stăpânire pe Banat, a adus acolo coloniști din toate părțile. A colonizat șvabi și, îndeosebi, sârbi aduși de dincolo de apa Dunării și a Savei. Iată care este originea sârbilor din Banat! Același lucru s-a întâmplat și cu Ardealul, unde austriecii au adus coloniști (nu vorbesc de sași, cu aceștia stă altfel chestiunea) și astfel au împetriștat Ardealul românesc cu coloniști străini. De ce să mai vorbim de alte țări, când Bucovina este țară colonială clasică a Austriei! Toate naționalitățile

din Austria era reprezentate acolo. Austria a căutat să aducă aceste naționalități ca să înstrăineze țara, pentru a zădărnici revendicarea României. Este o mentalitate complet austriacă când cineva vine și susține aici că trebuie să considerăm toate aceste naționalități. Să le respectăm, da, să ținem seamă de nevoile lor naționale și culturale, da; însă să deosebim între coloniștii veniți acolo de ieri, alaltăieri și între populația autohtonă, păstrătoarea tradițiilor istorice și culturale ale provinciei.

Să luăm Basarabia, unde s-au adus coloniști găgăuzi și bulgari. Vreți să considerați ca limbă a țării bulgara sau pe cea găgăuză? Rușii au mai adus și colonizat acolo coloniști nemți și știm cum i-au adus și cum i-au așezat acolo. Apoi înseamnă aceasta să creăm din toți aceștia naționalități? Cred că este numai o măsură de apărare, un drept și o datorie, totodată, să apărăm unitatea națională a statului nostru. Vedeți deci cum Austria, ca și Rusia, la rândul său, a încercat să deznaționalizeze, să împetrițeze și să slăbească elementul românesc pe însăși moșia sa strămoșească. A pune capăt acestor proceduri și a crea condiții prielnice de dezvoltare pentru neamul nostru nedreptățit de veacuri, este un puternic rezon de stat, este imperativul categoric al existenței noastre naționale!

D-lor, România este și trebuie să rămână ceea ce a fost și Vechiul Regat, adică un stat național unitar. Alterând acest principiu prin alipirea provinciilor dezrobite, ar însemna să slăbim însăși temelia statului nostru, creat cu atâtea greutăți și apărât de atâtea jertfe. Admițeti, d-voastre, care înainte de război ați fost un stat național unitar ca, în urma jertfelor [pe] care le-ați adus pentru înfăptuirea României Mari, să deveniți deodată un stat de naționalități, ca Austria? D-lor, Austria s-a prăbușit tocmai din cauză că a fost un stat de naționalități. Dacă din România, stat unitar, faceți un stat de naționalități, eu văd la temelia acestui stat viermele descompunerii. M-am mirat foarte mult când am auzit chiar din gura d-lui ministru de Externe [Take Ionescu] că ar lăsa să se înțeleagă lucrul acesta. Dar nu cred un lucru ca acesta, ci cred că a fost mai mult un *lapsus linguae*. În cazul când guvernul și-ar însuși acest punct de vedere, cred că se vor găsi destui patrioți în țara aceasta care să ia lupta de apărare.

Băgați bine de seamă cu austricizarea României ar fi cea mai mare nenorocire pentru statul nostru și ar însemna începutul sfârșitului. România a existat ca un stat unitar, a luptat pentru izbânda ideii naționale, alături de toate statele civilizate și de aceea nu cred că s-ar găsi un guvern în țara românească care să preconizeze o politică contrară acestei idei. S-ar putea crede că eu pretind lucrul acesta din dușmănie față de naționalități. Departe de mine gândul acesta. Sunt însuflețit de cele mai loiale sentimente față de minorități. Sentimentul acesta l-am manifestat și l-am confirmat prin fapte când am avut cinstea să fiu în fruntea Bucovinei, căci atunci am dat naționalităților mai multe drepturi decât prevăd însăși clauzele Tratatului de Pace cu privire la minorități. Interese superioare de conservare reclamă de la noi toți să apărăm ideea de stat național unitar. Noi, ca reprezentanți ai țării, nu putem admite alt punct de vedere. D-lor, teritoriul dintre Nistru, Tisa și Dunăre a fost din capul locului românesc și aparține din vechime neamului nostru. Trebuie să căutăm să apărăm și noi ceea ce a apărât, ne-a păstrat și ne-au lăsat înaintașii noștri, în condiții poate și mai grele ca cele de azi. În adevăr, am fi niște netrebnci dacă, de dragul unor interese trecătoare, am renunța la ideea aceasta sau am încerca să facem tranzacții în paguba ei și a drepturilor noastre istorice imprescriptibile.

De altfel, d-lor, starea de fapt vine în sprijinul drepturilor noastre. Din cele 17 milioane de locuitori ai României întregite, aproape 14 milioane sunt români de una și aceeași rasă, vorbesc una și aceeași limbă, nedivizată în dialecte propriu-zise, pe câtă vreme restul se împarte asupra [a] nu mai puțin de șapte naționalități, dispersate asupra întregului teritoriu al statului, afară de sași și secui, care ocupă regiuni ceva mai compacte. Drept aceea și clauzele minorităților țin seamă de ei în art. 11. S-au adus ca exemple stările din Elveția și Statele Unite. Să-mi dați voie, ca istoric, să arăt numai în două cuvinte ce deosebire mare este între situația aceasta de la noi și între situația naționalităților din Elveția, despre care a vorbit d-l ministru de Externe. Elveția s-a constituit în republică din cauza habsburgilor, care apăseau prea mult populația aceasta de munte, care stăpânea trecătorile Alpilor. Ei bine, d-lor, la cantoanele germane s-au mai alipit încă de bună voie două cantoane franceze, cu Geneva și Tessinul italian, care toate au același caracter geografic și aceleași interese și condiții economice, fiindcă Elveția este, am putea zice, o singură stațiune climaterică a Europei, unde se întâlnesc toate neamurile din lume. Înseamnă că și la noi este același lucru? Dar aceasta este o deosebire fundamentală. Dacă s-ar alipi de România, Ungaria sau Bulgaria, pentru a duce o viață economică comună, cu respectarea drepturilor naționale ale tuturor contractanților, am putea vorbi întrucâtva de o asemănare cu Elveția. Dar, ca în cadrele teritoriului nostru național să vină cineva să ceară să împărțim moștenirea strămoșească cu el, aceasta cred că n-am face-o și nici n-am putea să o facem. Iar în [ceea] ce privește Statele Unite, apoi acestea s-au format într-un teritoriu cu desăvârșire colonial, fiindcă indienii autohtoni nu mai contează azi nimic; era firesc, deci, ca acestea să formeze state care să se unească într-o mare republică, având fiecare steaua sa pe drapelul național comun. Aceasta o înțeleg foarte bine! Dar ca românii, care s-au apărat la Nistru și la Dunăre veacuri de-a rândul și au îngrășat cu sângele lor acest pământ, să-l dea și să-l împartă cu toată lumea și să-l ofere din voie liberă fiecărui care are poftă de a se așeza în țara lor și să se creeze un stat de naționalități, aceasta cred că nu poate să încapă în mintea niciunui om care iubește țara și neamul.

Dar, d-lor, cu această ocazie s-a mai observat din partea unui domn antevorbitor că noi trebuie să nu ne dezinteresăm sau, poate, n-am înțeles eu bine, de românii de peste hotarele României întregite. D-lor, sunt români în Macedonia, în Serbia, dar sunt români foarte mulți și dincolo de Nistru. Noi nu dorim nimic altceva decât ca statele vecine să aplice acestor conaționali ai noștri același tratament pe care-l aplicăm noi minorităților noastre. Această reciprocitate o cere și sentimentul de dreptate al neamului nostru, care va găsi mijloace ca să mulțumească populațiile de la noi și noi dorim același tratament pentru conaționali noștri de dincolo. Eu zic că atunci când toate statele naționale dimprejurul nostru, când statele mari și bine închegate, ca Anglia, Italia, Germania ș.a., își apără cu atâta îngrijire și precauție caracterul național unitar, este cazul să luăm pildă de la ele, orientând și noi politica noastră internă în aceeași direcție.

După ideile acestea generale, să intrăm puțin în discuția unor puncte din Tratatul acesta de pace, ce ni s-a prezentat spre ratificare, care mi se par foarte importante și

ne privesc direct. D-lor, este incontestabil lucru că prin art. 60 din Tratat și art. 1 din Convenția privitoare la minorități²⁴⁵ se face o restricție a suveranității noastre naționale. Dispozițiile acestor articole prevăd că stipulațiile privitoare la minorități să fie recunoscute ca legi fundamentale ale statului român. Prin urmare, în Constituția cea nouă pe care o vom face, căci în prezent este în vigoare încă vechea Constituție a Regatului, să o spunem aceasta pentru d-l Grigorovici, pe care am jurat și în care suntem cu toții cuprinși, și cei din Vechiul Regat și cei din provinciile alipite, când vom crea Constituția cea nouă, trebuie să ținem seamă de aceste obligații ce ni s-au impus de către Conferința de Pace. Este, dar, un fapt, și el ne doare. Este o ingerință în viața politică a unui neam. Se pot găsi motive și pentru și contra, însă trebuie să constatăm faptul acesta, care ne jignește, ne doare, pentru că prin nimic n-am dat, însă, ca să fim tratați în așa fel și cu atâta neîncredere în proverbia noastră toleranță față de concetățenii noștri de altă rasă și credință. Și aceasta cu atât mai mult cu cât această neîncredere venea de la aliații și asociații noștri, cu care am luptat umăr la umăr pentru triumful dreptății și libertății în lume. Eu nu zic că nu voi vota acest tratat, dar constat acest lucru ca să se știe că [noi] considerăm lucrul acesta ca o jignire nemeritată. Și întrucât ar putea să aibă loc o revizuire într-o vreme oarecare, e bine ca „Monitorul Oficial” să cuprindă toate observațiile noastre. Nu le spunem ca să facem reproșuri cuiva. Nu voim să schimbăm cursul politicii noastre, dar trebuie să ne spunem părerile, căci azi nu mai suntem un neam de sclavi, ci un neam liber și stăpân pe destinele noastre.

Este o restricție a suveranității noastre naționale ceea ce ni se impune și acest lucru ne doare cu atât mai mult cu cât Regatul Român, înainte de război, era un stat absolut liber și independent. Cu atât mai mult ne doare acest lucru cu cât sunt state care n-au luptat în acest uriaș război și, cu toate acestea, nu li se impun asemenea obligații. Danemarca, bunăoară, obține Schleswig-ul, fără a fi intrat în război și intră în Liga Națiunilor fără știrbirea suveranității sale, fiindcă ei nu i se impune nicio clauză. Italiei, de pildă, nu i s-a aplicat Convenția minorităților, deși și ea cuprinde în noile sale hotare populații de altă rasă. Singur faptul că e o putere mare nu justifică un tratament de favoare, căci noi am sângerat în aceeași măsură ca și puterile cele mari. S-a mai zis că noi am beneficiat cel mai mult [de] pe urma acestui război. Este adevărat, dar noi nu ne-am atins de drepturile nimănui, ci am redobândit numai ce era al nostru. Și apoi n-am suferit noi nu numai în război, ci și

²⁴⁵ Art. 60 al Tratatului de pace cu Austria are următorul conținut: „România consimte la inserția într-un Tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate a unor dispoziții pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației. România consimte, de asemenea, la inserția într-un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate a unor dispoziții pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”. Art. 1 din Tratatul privind minoritățile prevede că: „România se obligă ca stipulațiile cuprinse în articolele 2–8 din prezentul capitol să fie recunoscute ca legi fundamentale, ca nicio lege, niciun regulament, niciun act oficial, să nu se afle în contradicție sau în opoziție cu aceste stipulații și ca nicio lege, regulament sau acțiune oficială să nu aibă precădere față de ele”. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 23–24; Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 375–376.

sute de ani înainte de război, câtă vreme ne găseam în robia austro-ungară, mai mult ca alte neamuri. Să stăm strâmb și să judecăm drept! Vedeți, în această privință trebuie să fim sinceri și să spunem tot ce avem pe suflet.

În această ordine de idei, vin acum la o chestiune foarte importantă la negociatorii noștri de pace. D-lor, ca unul care făceam parte din guvern atunci când s-a tratat pacea și eram la curent întrucâtva cu chestiunile de la ordinea zilei, trebuie să mărturisesc că negociatorii noștri au reprezentat țara cu demnitate și au apărat interesele neamului cu adâncă pricepere și cu un cald patriotism. Ei au fost demni și hotărâți în apărarea intereselor mari ale țării și ale neamului. Aveam, d-lor, un tratat de alianță, semnat în toată regula, de care trebuia să se țină seama. Nu s-a ținut seama de justele noastre revendicări în întregimea lor. Cauzele sunt diferite și nu voi insista asupra lor aici. Cred însă că ar fi fost bine când, în acele clipe hotărâtoare, am fi pus cu toții interesele superioare ale țării ceva mai sus decât resentimentele personale. Dacă preambulul nespus de jignitor și inserția clauzelor privitoare la serbarea sâmbetei au fost eliminate mai târziu din Convenție, apoi credeți d-voastre că toate acestea s-au obținut de dragul ochilor cuiva? Nu, d-lor, aceasta se datorește faptului că s-a revoltat conștiința țării, de care a trebuit să se țină seamă. Omul vrednic și hotărât se bucură de respect în fața tuturor; omul flexibil, care se închină, nu izbutește în chestii mari. Să nu își închipuie cineva că prin afabilitate și vorbe dulci s-ar fi putut modifica clauzele tratatului. Nu, d-lor, în cazul acesta s-a ținut seamă de opinia publică, atât de la noi, cât și din țările apusene, care luase apărarea cauzei noastre drepte. De aceea, eu cred că atunci când apreciem oamenii care au tratat pacea, trebuie să recunoaștem că ei au fost la înălțime și că ei s-au impus prin demnitatea și hotărârea lor. Nu era, d-lor, acesta un lucru nemaipomenit, ca să ni se spună că la 1878 nu ne-a fost recunoscută Independența, când noi eram independenți de 40 de ani? Față de o astfel de jignire adusă suveranității noastre naționale, credeți că era la loc o politică de „sărut mâna”? Eu cred, d-lor, că nu!

Lazăr Popescu. Care a fost, atunci, cauza de am fost astfel tratați?

Ion Nistor: Cauzele au fost multe, nu una singură. D-l [Ion I. C.] Brătianu, care a avut o atitudine atât de demnă, se va explica el însuși la timpul său, n-are nevoie de apărarea mea. [...] Firește [că este o cauză pentru care am fost astfel tratați]; eu aș spune-o, dar este mai bine să o rețin pentru mine. Nu persoana d-lui Brătianu este după mine cauza, acesta a fost un pretext, după care se ascundeau alte interese și cereri pe care d-l Brătianu nu voia și nici nu putea să le satisfacă. [...] Faptul rămâne, deci, constatat că nu persoana negociatorului a fost de vină, ci alte împrejurări și că nici alte persoane, precum nici cele care sunt astăzi la putere, nu au putut aduce schimbări și îmbunătățiri. [...] Fără îndoială că istoria își va da verdictul său.

Mai este un punct în acest tratat care face deosebire între națiunile mari și cele mici. Aceasta este o chestiune care ne interesează pe toți. Citiți d-voastră toate punctele din tratat privitoare la Italia și cele privitoare la noi și vă veți întreba singuri: de ce această deosebire? Pentru că Italia este o putere mare și noi una mică sau mai bine-zis mijlocie. Puterilor mari li s-au făcut toate concesiile prin acest tratat, iar pretențiile justificate ale celor mici au rămas adesea neconsiderate.

Aceasta este o greșeală și o mare nedreptate. Și în această privință trebuie să ridicăm glasul nostru, pentru că dacă ideea națională s-a înfăptuit, există o dreptate pe lume pentru toți, pentru care am luptat și noi și pe care nu trebuie să încetăm a o cere. Nu voim să jucăm primul rol în lume, dar trebuie să fim considerați egali aceluia alături de care am sângerat, dacă nu mai mult, cel puțin în aceeași măsură. Împotriva acestei nedreptăți și-a ridicat glasul reprezentantul României și a găsit aprobarea și recunoștința tuturor statelor mici.

D-lor, venim acum la controlul economic. Și acesta constituie o restricție la suveranitatea noastră; controlul economic este tot atât de dăunător pentru noi și jignitor totdeodată ca și controlul minorităților. Noroc însă că este numai pentru cinci ani. A declara Prutul de râu internațional este un lucru care ne surprinde. Înțelegeam să fie pus Nistrul, înțelegeam să fie vorba de Dunăre, care parcurge mai multe state, însă Prutul, care nu este nici navigabil și este un râu curat românesc, să-l internaționalizezi este un lucru inexplicabil. Atmosfera neprielnică și dușmănoasă care s-a creat contra noastră își are originea în țară la noi, o știm de unde venea și ce scop urmărea.

Lazăr Popescu: A fost făcută de vrăjmașii externi care stau în legătură cu cei interni.

Ion Nistor: Aceasta este una din [tre] cauzele principale pentru tratamentul ce ni s-a aplicat nouă. D-lor, un cuvânt despre Liga Națiunilor. Aceasta este o instituție pe care o salutăm cu toată bucuria, fiindcă este o instituție foarte folositoare. Întrucât privește reducerea armamentului, cu toții suntem de părerea aceasta, însă, până când se va face pace deplină și se va putea reduce, în adevăr, armamentul, trebuie să ne întărim armata și să mobilizăm toate puterile noastre de rezistență, pentru că, până la deplina limpezire a situației internaționale și liniștirea spiritelor enervate de război, armata este singura garanție pentru siguranța statului, în afară și înlăuntru. Forța ei combativă trebuie să fie mai puternică decât toate hotărârile Ligii Națiunilor.

D-lor, în ceea ce privește cetățenia, am de făcut câteva observații. D-lor, eu sunt fericit să constat că în toate acțiunile de guvernământ făcute în Bucovina nu s-au călcat dispozițiile art. 4 din Convenție²⁴⁶. D-lor, în Austria, care era o împărăție compusă dintr-un mozaic de neamuri și țări, erau două feluri de cetățenie: cetățenia austriacă (österreichische Staatsbürgerschaft) și, pe lângă aceasta, mai era indigenatul (Heimatrecht). Prin urmare, în Austria, unde comuna avea autonomia ei, era lege că fiecare cetățean trebuia să facă parte dintr-o comună, fie rurală sau urbană, în care el avea dreptul de indigenat, avea, cum zice d-l [V.] Alexandrescu, *jus soli* [dreptul strămoșesc]. Fiind în fruntea administrației Bucovinei, eu am respectat acest drept

²⁴⁶ „România recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără nicio formalitate, persoanele de naționalitate austriacă sau ungară, născute pe teritoriile ce i-au fost alipite prin Tratatul de Pace cu Austria și Ungaria sau care ar putea să-i fie alipite ulterior, persoane născute din părinți domiciliați acolo, chiar dacă la data punerii în vigoare a prezentului tratat acele persoane n-ar domicilia ele însele pe acele teritorii. Totuși, în decursul celor doi ani ce vor urma după punerea în vigoare a tratatului de față, zisele persoane vor putea declara înaintea autorităților române competente din țara lor de reședință cum că renunță la naționalitatea română și atunci ele vor înceta de a fi socotite ca supuși români. În această privință, declarația soțului va fi privită ca valabilă făcută pentru soție, iar aceea a părinților ca valabilă făcută pentru copii în etate de mai puțin de optsprezece ani”. <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/10-3.htm> (16 ianuarie 2016).

și am recunoscut de cetățean român pe fiecare individ care avea indigenatul în una din[tre] comunele bucovinene, fie că era născut acolo, fie că dobândise acest drept pe cale legală, înainte de război. Așa s-a interpretat și în Ardeal dreptul de cetățean român. Constat cu satisfacție că în art. 3²⁴⁷ și 4 din Convenție se hotărăște același lucru cu privire la dobândirea cetățeniei române. Prin urmare, eu m-am ținut în totul de spiritul tratatului, fiindcă așa era just, în schimb, însă, persoanele care nu se puteau legitima cu certificate de indigenat în vreo una din comunele din Bucovina, fuseseră invitate să părăsească țara. Iată la ce se reduce pretinsa șicanare a străinilor, de care se plângea aici d-l Grigorovici.

D-lor, eu cred că noi trebuie, din capul locului, să ne precizăm punctul de vedere față de naționalități. Chiar de la început trebuie să spunem clar care este politica noastră față de minorități. A observat foarte bine d-l Popescu că sunt anumiți oameni care nu ne iubesc și care își fac o meserie din aceea de a ne discredita în fața străinătății. Din partea aceloră se trimiteau neconținut rapoarte mincinoase la Paris, pentru a îngreuna situația noastră acolo. Și lucrul mai trist este că se găseau și români care, în mod inconștient, poate, sprijineau astfel de uneltiri contra statului român. Era în ziua de 1 iunie, când un fruntaș român din Bucovina se simți îndemnat să convoace în sala Primăriei din Cernăuți pe reprezentanții minorităților, pentru ca să-și arate doleanțele lor, să ceară autonomia Bucovinei, agitând astfel contra statului și armatei de ocupație. A doua zi după această faimoasă adunare a și fost pornit un curier la Paris să informeze conferința asupra nemulțumirilor din Bucovina. Și chiar atunci se trata chestia Bucovinei²⁴⁸. Am căutat să paralizez aceste agitații prin aplicarea justă a legilor. Totodată, am invitat pe reprezentanții Americii, ai Franței și Engletereii să vină în Bucovina, ca să se convingă la fața locului cum tratăm noi minoritățile. Au fost și s-au convins că toate denunțurile erau lipsite de temei. Ba, mai mult chiar, aflând populația din nordul Bucovinei că se discută asupra soartei ei viitoare, s-a adunat în mitinguri și a cerut alipirea ei la România. Rapoartele misiunilor străine și voința populației din ținuturile de la hotar au fost comunicate la Paris și în temeiul lor s-a precizat cuprinsul art. 59 din Tratatul de Pace²⁴⁹ cu

²⁴⁷ „Sub rezerva stipulațiunilor tratatelor mai jos menționate, România recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără nicio formalitate, pe oricare teritoriu făcând parte din România, inclusiv teritoriile alipite ei prin Tratatul de Pace cu Austria și cu Ungaria sau teritoriile ce i s-ar putea transfera ulterior, afară numai dacă la acea dată supusul s-ar putea prevala de o altă naționalitate decât naționalitatea austriacă sau ungară. În orice caz, supușii austrieci sau unguri, mai în vârstă de optsprezece ani, vor avea facultatea ca, în condițiile prevăzute de zisele tratate, să opteze pentru orice altă naționalitate ce ei ar putea dobândi. Opțiunea soțului va atrage după sine pe aceea a soției, iar opțiunea părinților, pe aceea a copiilor mai mici de optsprezece ani. Persoanele care vor fi exercitat dreptul de mai sus vor trebui, în decursul celor douăsprezece luni următoare, să-și strămute domiciliul în statul în favoarea căruia vor fi optat. Ele vor fi libere să-și păstreze bunurile imobiliare ce posedă pe teritoriul român. Ele vor putea să-și ridice bunurile lor mobile de orice natură, fără a fi impuse pentru aceasta la vreo taxă de ieșire”. <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/10-3.htm> (16 ianuarie 2016).

²⁴⁸ Pentru detalii vezi Radu Economu, *op. cit.*, p. 88–106.

²⁴⁹ Acesta are următorul conținut: „Austria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului Ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de frontariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate”. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 23.

privire la soarta Bucovinei, prin un protocol adițional și explicativ, prin care Conferința recunoaște dreptul României asupra Bucovinei întregi, în vechile ei hotare istorice Ceremuș, Colacin și Nistru. Informația aceasta va înlătura, așa sper, și nedumeririle d-lui Grigorovici și, mai ales, ale d-lui Krakalia cu privire la fruntariile Bucovinei. Iată cum am înțeles eu să paralizez agitațiile ce se făceau pe socoteala hotarelor Bucovinei și să spulber ponegririle veninoase care se aduceau stăpânirii românești. [...]

În ceea ce privește naționalitățile, țin să declar și eu ceea ce au declarat toți d-nii până acum, că nu avem nicio intenție ca pe aceste naționalități să le nedreptăm. Cerem însă, de la naționalități, să recunoască că suntem stat național unitar, că pot să-și vorbească limba lor și să și-o învețe în școli, însă să respecte limba statului și unitatea acestui stat. Recunoaștem că înaintea legii nu există deosebire între un român și un străin naturalizat în România, toate funcțiile statului sunt accesibile pentru fiecare. Prin urmare, s-a adoptat principiul cel mai drept și echitabil în această privință, toate acestea se pot face, respectându-se unitatea națională a statului. În ceea ce privește secuii și sașii, aceștia au avut o autonomie oarecare, locuiesc pe un teritoriu mai mult sau mai puțin compact și au și ei dreptul la o autonomie bisericească și școlară. D-l Grigorovici a amintit despre un Fond regional, a cărui administrație n-are nicio legătură cu politica externă. Fondul religios se administrează la fel cum s-a administrat și pe timpul austrieilor. Dacă d-l Grigorovici cere să se convoace un congres bisericesc care, prin delegații săi, să administreze acest Fond, cu acest sistem m-aș învoi, însă până se va putea convoca un asemenea congres ca în Ardeal, cu două treimi laici și o treime clerici, Fondul va continua să se administreze după legile și regulamentele cele vechi, cum s-a administrat și până acum. În ceea ce privește firmele în Bucovina, cea mai mare parte din [tre] negustori sunt evrei. Dacă ar vrea să facă firme naționale evreiești, nu ar fi nimic de zis, dar până acum au fost firme nemțești, limba germană fiind limba statului. Astăzi, limba statului e limba românească, deci și firmele să fie în limba românească. Cred însă că chestiunea firmelor din Cernăuți nu merită să fie adusă la cunoștința Ligii Națiunilor. D-lor, în ceea ce privește expulzările, expulzări nu s-au făcut decât numai de persoane care nu aveau, în definitiv, ce căuta în Bucovina. În privința aceasta, d-voastre știți câte greutăți întâmpină pretutindeni găsirea de locuințe la orașe.

D-lor, încă o chestiune. Noi ținem, precum a spus d-l ministru de Externe foarte bine, ca să avem hotar comun cu Polonia. Este de mare importanță economică lucrul acesta. Cu Ucraina sau Rusia și așa avem hotar comun; dacă am avea și cu Polonia, ar fi cu atât mai bine, ar fi un folos economic pentru noi și pentru Cernăuți îndeosebi, pentru că atunci Cernăuții ar deveni un centru comercial la hotarul Ucrainei și al Poloniei, așezat chiar la mijlocul drumului dintre Marea Baltică și Marea Neagră și s-ar deschide, deci, perspective frumoase ca acest oraș să crească și să se dezvolte în condiții favorabile. Prin urmare, noi, ca bucovineni, am dori lucrul acesta din toată inima. Îi lăsăm, firește, hotărârea Conferinței de Pace, care va revizui statutul Galiției orientale și va lua o hotărâre definitivă. Cu Rusia, d-lor, Bucovina n-are veșnic nici în clin, nici în mână. Tratatul ce se va încheia cu Rusia – și eu doresc să-l văd realizat cât de curând – se va referi la Basarabia și nicidecum la Bucovina.

D-lor, aceasta ar fi fost, în trăsături generale, ceea ce voiam să vă arăt cu ocazia ratificării Tratatului cu Austria. Incontestabil că acest tratat cuprinde o mulțime de puncte care jignesc, însă bun, rău cum este, el este un pas prea mare înainte, pe calea progresului înfăptuirii depline a idealului nostru național. [...] Generațiile viitoare, foarte bine spuneți, o să îndrepte cele ce sunt de îndreptat. Bun, rău, îl acceptăm, îl vom vota și vom căuta să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit pe noi ca să putem pecetlui acest tratat cu votul nostru, care pune capăt suferințelor de veacuri ale neamului românesc.

Un cuvânt în ceea ce privește Austria. Austria, în hotarele ei de astăzi, este un stat național. Statul român, care a avut relații economice cu Austria, ține să le aibă și pe viitor. După ce ne-am luat tot ce era al nostru, nu nutrim față de ea decât gândurile de bună prietenie și dorim să se consolideze și să prospere. Acestea am avut de zis și termin, aducând omagiul de mulțumire și recunoștință M.S. Regelui, tuturor bărbaților noștri de stat, tuturor căpeteniilor oștilor și ostașilor care au luptat și și-au dat viața pentru dezrobirea noastră și triumful ideii naționale.

Ședința Senatului din 9 august 1920²⁵⁰

[Comunicare adresată ministrului de Finanțe, Take Ionescu,
referitoare la problema funcționarilor publici]

D-le președinte, îmi permiteți să spun că în Bucovina era obiceiul ca la ziua întâi funcționarii să-și capete leafa lor, pentru că ei plătesc locuința la capul lunii și plătesc victualele lor [produse alimentare] în rate, încât, venind zi întâi și neprimind leafa, se găsesec într-o stare absolut disperată. De aceea aş ruga pe d-l ministru de Finanțe să ia măsuri ca, fix la zi întâi a lunii, funcționarii din Bucovina să-și primească leafa lor.

Take Ionescu, ministru de Externe și *ad interim* la Finanțe: D-lor senatori, sunt exacte cele spuse de d-l senator Nistor; a fost strâmtoare la tezaur și de aceea n-au putut primi luna aceasta leafa la întâi. Li s-au trimis și, desigur, astăzi trebuie s-o fi primit. S-au luat măsuri ca, pe viitor, să o primească regulat.

Ședința Senatului din 9 august 1920²⁵¹

[Comunicare despre ratificarea Tratatului de Pace încheiat cu Bulgaria]

D-lor senatori, cu câteva ședințe în urmă avurăm ocazia de a ratifica un Tratat de Pace cu o putere care deținuse sute de ani conaționali de-ai noștri sub jugul ei, căreia noi îi declarasem război și contra căreia purtasem războiul cu toată hotărârea și vitejia cunoscută²⁵². Astăzi, Senatul se găsește în fața unei noi decizii importante.

²⁵⁰ D.S., M.O., nr. 29, 14 august 1920, p. 505.

²⁵¹ Idem, nr. 29, 14 august 1920, p. 507–508.

²⁵² În ședința Senatului din 29 iulie 1920 a fost prezentat Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace încheiat cu Austria, la Saint-Germain en Laye, la 10 septembrie 1919, și a Tratatului asupra minorităților (Paris, 9 decembrie 1919), aduse în deliberarea Senatului prin Mesaj Regal. D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920 p. 439–449.

înaintea ratificării unui Tratat de Pace cu o putere căreia noi nu i-am declarat război, care însă în momentele acelea critice, când eram pe cale să realizăm idealul nostru național, ne-a sărit în spate și care, drept pedeapsă, a terminat războiul ce ni-l declarase prin a fi zdrobită.

Astăzi, puterile aliate au impus Bulgariei pacea, pe care suntem chemați a o ratifica²⁵³. D-lor, când este vorba de raporturile noastre cu Bulgaria, gândul nostru se transpune departe, departe în trecut, fiindcă de la începuturile noastre istorice până astăzi nu am avut obiect de ceartă și luptă cu acest popor, cu bulgarii. Mărul de ceartă între noi și bulgari ar fi, după unii, Dobrogea. În realitate însă țara aceasta nu am luat-o de la bulgari și nici bulgarii nu au stăpânit-o vreodată, astfel că dreptul nostru istoric asupra acestei provincii este indiscutabil din toate punctele de vedere. D-lor, statul bulgar național dispăre în 1395 și, în locul lui, teritoriul bulgar devine o mare raia turcească. Înainte însă ca să se desființeze acest stat, litoralul Mării Negre, cu gurile Dunării, se găseau în stăpânirea despotului Dobwotici [Dobrotici], de unde vine și numele Dobrogei. Cu acesta, Mircea cel Bătrân a dus lupte îndelungate, până ce urmașul acestuia, Ivancu, cedă teritoriul acesta domnului Țării Românești. Atât Mircea, cât și urmașii săi, au stăpânit Dobrogea multă vreme și au purtat războaie crâncene cu turcii pentru apărarea ei. Așa fiind, noi nu am luat acest teritoriu de la Bulgaria, care dispăruse, ci de la un despot care îl stăpânea și care, fie silit în urma luptelor, fie de bună voie, l-a cedat țării noastre. De la 1395, am avut lupte neîntrerupte cu turcii în sudul Dunării, iar nicidecum cu bulgarii.

În ceea ce privește pe bulgari, care revin la o nouă viață națională și politică de stat în veacul al XIX-lea, ținem să constatăm și cu acest prilej că ei, în realizarea aspirațiilor lor naționale, au găsit la noi totdeauna sprijinul cel mai larg și mai dezinteresat. La noi, intelectualii bulgari au găsit veșnic refugiu, la noi au luat naștere cele dintâi gazete bulgare, precum și dezvoltarea propagandei lor naționale

²⁵³ În ședința Senatului din 9 august 1920 a fost prezentat, prin Mesaj Regal, Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace, precum și a Protocolului anexat, încheiat la Neuilly sur Seine, la 27 noiembrie 1919, între Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria. Proiectul are un articol unic, care specifică faptul că guvernul este autorizat a ratifica și executa acest tratat, copiile și traducerea autentice ale Tratatului și Protocolului fiind alăturate prezentei legi. Clauzele privitoare la hotarele dintre România și Bulgaria au fost prevăzute în art. 27 și 59 ale acestui tratat. Art. 27: „Fronterile Bulgariei vor fi fixate după cum urmează: cu România de la Marea Neagră până la Dunăre, frontiera astfel cum exista la 1 august 1914; de aici până la confluența Timokului cu Dunărea. Principiul canal al Dunării în amont”. Art. 59: „Bulgaria declară de pe acum că ea recunoaște și acceptă frontierele Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Cehoslovac, astfel cum aceste frontiere vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate”. În baza acestor clauze, România „a reluat posesiunea Dobrogei vechi și celei noi”. În ședința Senatului a fost prezentată și Expunerea de motive a ministrului Afacerilor Străine, Take Ionescu: „Tratatul de Pace cu Bulgaria este o consecință firească a evenimentelor care s-au petrecut în Blacani de la 1912 încoace. [...] După războiul din 1913, a urmat Pacea de la București și Pacea de la Atena, care au pus temelii situației politice din Peninsula Balcanică. După războiul mondial, în care Bulgaria a intrat la 1915, a venit Pacea de la Neuilly, care, confirmând cele ce se hotărâseră la 1913, a fixat definitiv, pe temeiul dreptului, relațiile dintre națiunile din Peninsula Balcanică. Celelalte stipulații reproduc Tratatul de Pace cu Germania, care fiind încheiat cel dintâi cu statul direct răspunzător de provocarea războiului mondial a servit drept tip pentru toate celelalte. Odată ratificat Tratatul de la Neuilly, nimic nu va împiedica reluarea raporturilor tradiționale dintre România și Bulgaria, acele ale unei vecinătăți pașnice și leale”. D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 506–507.

pentru redobândirea independenței, deci cu sprijinul nostru moral; iar la 1877 și cu tributul de sânge pe care l-am dat Bulgariei, ea și-a putut redobândi independența națională. Cu ocazia alipirii Rumeliei orientale, noi nu ne-am împotrivit, ci am contribuit la împăciuirea cu sârbii prin Tratatul de Pace care s-a încheiat aici la noi, la București, la 1885²⁵⁴.

Prin urmare, din această scurtă expunere istorică reiese că de la început și până în preajma marelui Război Mondial noi n-am avut nicio ceartă cu acest popor. Când, în toamna anului 1912, bulgarii dezlănțuiră războiul în Balcani pentru dezrobirea fraților lor de sub jugul turcesc și înfăptuirea idealului național²⁵⁵, noi nu i-am împiedicat, căci având asigurat frontul de nord, au putut dobândi succese strălucite contra turcilor. Am intervenit în război numai în momentul când bulgarii, amețiți de succesele lor, se credeau singurii stăpâni în Balcani și ridicară armele contra tovarășilor lor de luptă de până atunci, contra sârbilor și grecilor. Dar și atunci i-am tratat cu multă cruțare, respectând mândria lor națională, prin oprirea marșului spre Sofia. Dimpotrivă, bulgarii ne urmăreau cu o dușmănie nemaipomenită, uneltind continuu contra noastră, ridicând pretenție nu numai asupra Cadrilaterului, ci și asupra Dobrogei întregi, până la gurile Dunării. Or, Dobrogea ne-a fost cedată de turci cu consimțământul puterilor adunate la Berlin²⁵⁶, ne-a fost cedată ca o necesitate economică a țării noastre, pentru că eram o țară care nu avea legătură cu Marea [Neagră], legătură care era o condiție indispensabilă pentru dezvoltarea noastră economică; pentru a satisface această necesitate, ni s-a deschis drumul spre mare, drumul spre Constanța. În momentul când românii au pus stăpânire pe Constanța – Küstendje, ea nu era decât un sat turcesc de pescari, pe care românii, prin munca lor, prin priceperea și energia lor, l-au prefăcut, cum știm cu toții, într-un port care începupe să rivalizeze cu Odessa rusească.

Bulgarii deci nu au avut niciun motiv să ne îndeșmănească pe noi, căci legătura cu marea era indispensabilă și pentru această legătură au luptat generațiile trecute și trebuie să lupte generațiile viitoare, ea fiind o condiție *sine qua non* pentru prosperitatea economică a țării noastre. Așa fiind, nu meritam dușmănia aceasta din partea bulgarilor, nu o meritam câtuși de puțin, întrucât Bulgaria însăși

²⁵⁴ În anul 1885, a izbucnit un conflict între Serbia și Bulgaria, pe fondul unor dispute teritoriale între cele două state. La 6/18 septembrie 1885, a izbucnit o răscoală în orașul Filipopol (astăzi Plovdiv, Bulgaria), capitala Rumeliei Orientale, în urma căreia a fost înlăturat guvernatorul turc și proclamată unirea Rumeliei cu Bulgaria. România nu a intervenit în aceste probleme balcanice, căștișgând respectul forțelor combatante și, ca urmare a acestei poziții, s-a hotărât ca tratativele pentru încheierea păcii dintre sârbi și bulgari să se desfășoare la București. Tratatul de Pace a fost semnat la 18 februarie/3 martie 1886, principala sa prevedere referindu-se la restabilirea statu-quo-ului balcanic premergător războiului, recunoscând, totodată, și unirea Rumeliei Orientale cu Bulgaria; <http://romanian-serbian-relations.blogspot.ro/2010/03/romania-si-razboiul-sarbo-bulgar-din.html> (23 septembrie 2016).

²⁵⁵ Vezi nota 239.

²⁵⁶ La 1/13 iulie 1878, a fost semnat Tratatul de la Berlin, prin care puterile europene (Anglia, Austro-Ungaria, Franța, Germania, Italia, Rusia și Imperiul Otoman) au revizuit Tratatul de la San Stefano. Astfel, s-a recunoscut, *de facto*, independența României, cu condiția acordării cetățeniei române și locuitorilor de altă religie decât cea creștină. Dobrogea, Delta Dunării și Insula Șerpilor au revenit României, iar Rusia țaristă a încorporat sudul Basarabiei (județele Cahul, Ismail și Bolgrad). Keith Hitchins, *România, 1866–1947*, ediția a II-a, traducere din limba engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1994, p. 62–66.

ajunsesse, mai ales, în urma războiului din 1913, într-o situație internațională din [tre] cele mai strălucite, ca o țară care avea acces la două mări, și anume la Marea Neagră și la Marea Egee, ca o țară care câștigase destul, ca o țară bogată, în definitiv. Bulgaria avea toate condițiile date pentru o dezvoltare impunătoare în Balcani. Însă, vedeți d-voastre, se pare că bulgarii, la un moment dat, dar mai ales în urma succesului din 1913, să-și fi pierdut rațiunea, simțul de realitate, căci, nemulțumindu-se cu accesul la cele două mări, căutau accesul și la Marea Adriatică și desconsiderau statele dimprejurul lor. Și tocmai pentru a satisface această idee, greu de realizat în timpul acesta, pentru a ajunge, am putea zice, puterea mare la care tindea, în dauna statelor vecine și, mai ales, în dauna sârbilor, de aceeași viță cu ei, Bulgaria a intrat în război, fără să fie necesar și s-a pus la dispoziția Germaniei, jucând acel rol pe care cu toții în cunoaștem. Iar când noi am ridicat arma pentru a ne realiza aspirațiile noastre de veacuri, pentru a lua ce este al nostru, bulgarii, îndemnați, conduși și întăriți de germani, ne-au dat lovitura așa de greu simțită, lovind Cadrilaterul și, mai ales, Dobrogea însăși, silindu-ne într-o vreme de a ne retrage dincoace de Dunăre. Dar clipele acestea de grea încercare pentru noi au trecut ca un vis urât, făcând loc unor zile mai senine ce au urmat după înfrângerea bulgarilor, aliați cu Germania și după retragerea lor grăbită din Cadrilater și vechea Dobroge, care ajunsesse din nou în stăpânirea noastră. Și așa azi avem rara satisfacție de a vedea consacrate drepturile noastre imprescriptibile dincolo de Dunăre de un nou tratat internațional, care ni s-a prezentat spre ratificare.

D-lor senatori, nu avem motive de a refuza votul nostru acestui Tratat de Pace, care cuprinde stipulații drepte și în conformitate cu pretențiile noastre întemeiate. Art. 27 al Tratatului fixează, cum se spune și în expunerea de motive a d-lui ministru al Afacerilor Străine [Take Ionescu], fruntariile dintre Bulgaria și România, de la Marea Neagră până la Dunăre, precum erau în ființă la 1 august 1914. Cu toată înfrângerea bulgarilor, noi nu ne-am atins de teritoriul lor și am păstrat fruntariile cele vechi de înainte de război. Cum însă hotarele României întregite se lărgiră în alte părți, era firesc ca art. 59 să impună Bulgariei, ca stat limitrof, să recunoască noile fruntarii. Drept aceea, art. 59 prevede că: „Bulgaria declară de pe acum că recunoaște și acceptă fruntariile Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Cehoslovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate”.

Dar, d-lor senatori, importante pentru noi sunt dispozițiile art. 53–57 din Tratat, care reglementează drepturile minorităților. Și ceea ce am spus atunci când a venit în discuție ratificarea Tratatului cu Austria²⁵⁷, spunem și acum, cu ocazia discuției acestui proiect de lege: „Nu dorim și nu cerem pentru conaționali noștri din Bulgaria alt tratament decât acela pe care îl vom aplica noi față de conaționali lor care se găsesc pe teritoriul statului nostru”. Atât și nimic mai mult. Sperăm, dar, că guvernul bulgar va ține seamă de numărul cel mare de români care se găsesc pe malul drept al Dunării și nu va pune nicio piedică dezvoltării pacifice [pașnice] a elementului românesc de acolo, nici pe terenul școlii și nici pe cel bisericesc.

²⁵⁷ Vezi interpelarea prezentată în ședința Senatului din 30 iulie 1920.

Tot așa de important pentru noi mai este, d-lor senatori, și art. 116 din tratat, care vorbește de mormintele eroilor căzuți pe pământul Bulgariei, în deosebitele lupte ce au avut loc acolo. Eu cred că este de datoria guvernului ca să întrebuițeze toate mijloacele pentru ca să găsească mormintele acestor eroi și să le dea îngrijirea cuvenită, iar guvernul bulgar este dator să dea tot concursul la găsierea și îngrijirea acestor morminte. Să o facem aceasta, d-lor, cu toată dragostea, ca cel puțin pe această cale să manifestăm datoria noastră de mulțumire și recunoștință față de acei care au luptat vitejește și și-au vărsat sângele pentru întregirea țării și a neamului.

Art. 118 prevede sancțiuni contra celor care au comis acte contrarii legilor și obiceiurilor războiului. Sigur că se vor găsi și la noi, mai ales, în Dobrogea, o mulțime de oameni care au suferit din partea bulgarilor cruzimi și persecuții nepermise de legile și obiceiurile războiului. Și în privința aceasta, pentru a da o satisfacție opiniei publice și a pune capăt acestei cruzimi în viitor, ar fi bine să se adune material pentru ca să se ceară sancțiuni contra vinovaților.

Art. 126 este pentru noi de mare importanță. Prin acest articol, Bulgaria este obligată să ne restituie toate documentele sau arhivele și toate obiectele prezentând un interes arheologic, istoric sau artistic, pe care bulgarii le-au ridicat din arhivele țării, mai ales, pe teritoriul Dobrogei. În această privință, guvernul trecut a întreprins pașii necesari la Sofia²⁵⁸ și actualul guvern a avut ocazia să capete o parte din

²⁵⁸ Cele șapte muzee arheologice regionale existente în Dobrogea (Constanța, Mangalia, Adamclisi, Ulmetum, Histria, Hârșova și Siliștra) au avut de suferit în timpul evenimentelor din septembrie – octombrie 1916. când, după bătălia de la Turtucaia, statul român a pierdut întreg teritoriul Dobrogei. Având în vedere situația dezastruoasă a patrimoniului arheologic, distrus sau transportat în Bulgaria în anul 1916, în noiembrie 1918 au început demersurile oficiale pentru recuperarea obiectelor arheologice. În acest sens, la începutul anului 1919, Vasile Pârvan, directorul Muzeului Național de Antichități, a întocmit mai multe rapoarte (arătând că nu numai armatele bulgare se făceau vinovate de furt de monumente, ci și cele germane), adresate Ministerului Instrucțiunii Publice și Comisiei pentru anchetarea abuzurilor și ilegalităților comise de armatele inamice pe teritoriul ocupat, în care sunt prezentate pierderile provocate de război, este evaluat materialul arheologic lipsă (epigrafic și sculptural) și analizată pierderea dotării materiale necesară săpăturilor. Demersurile de recuperare a materialul arheologic au întâmpinat greutăți. Comandamentul trupelor din Bulgaria sugerând că această problemă nu poate fi rezolvată doar de către autoritățile aliate de la Sofia, fiind necesară și aprobarea guvernelor țărilor aliate. Semnând Tratatul de Pace cu Puterile Aliate și Asociate (Neuilly sur Seine, 27 noiembrie 1919), Bulgaria se obliga (art. 125 și 126) să înapoieze României, Greciei, Serbiei și Macedoniei obiectele de valoare prădate, în condițiile unei riguroase identificări a locului de proveniență din țara de origine și a locului de depozitare în Bulgaria. Chiar și în aceste condiții, situația repatrierilor era incertă la nivel internațional (abia după ratificarea tratatului, Comisia de Reparații avea să avizeze desfășurarea eventualelor repatrieri și compensații de război), astfel încât a urmat o perioadă de tergiversări în chestiunea repatrierii monumentelor. În iunie 1920, au fost recuperate șapte manuscrise slave ridicate de bulgari de la Muzeul Național de Antichități, în anul 1917, urmând a fi clarificată problema transportului celor două vagoane cu obiecte arheologice aflate în gara din Varna încă din anul 1919. După o perioadă de ezitări, marcate și de lipsa de interes a autorităților locale, bulgare și române, acestea sunt recuperate. Obiectele însă nu reprezentau decât o parte din cele luate în anul 1916, așa încât Vasile Pârvan insistă pentru o intervenție la Comisia de Reparații, în vederea recuperării întregului material arheologic transportat în Bulgaria. În anul 1924, Muzeul Național de Antichități a primit două adrese din partea trimisului României pe lângă Comisia de Restituții de la Sofia, solicitând lista cu monumentele rămase în Bulgaria, pentru a se face formele necesare recuperării acestora, însă, în mod inexplicabil, Muzeul nu a răspuns niciuneia dintre ele. Un alt document emis de Muzeul Național de Antichități, nedat, adresat Comisiei pentru executarea

documente de la Sofia. După informațiile ce [le] am, Bulgaria mai deține o însemnată cantitate din aceste obiecte, care trebuie reclamate fără întârziere, pentru a obține ceea ce este al nostru, mai ales, cele din Dobrogea, scoase la iveală în urma săpăturilor făcute sub controlul d-lui profesor [Vasile] Pârvan. O mare cantitate din aceste materiale a fost luată de bulgari. Nefiind inventariate, nu se pot bine stabili, dar comisia de la Sofia va găsi, desigur, mijloacele pentru a aduce în țară ceea ce a fost ridicat de bulgari.

Cu observațiile acestea generale, cred că n-am avea nimic de obiectat contra ratificării acestui tratat, cu dorința sinceră și neprefăcută ca relațiile politice și economice ce se vor relua cu Bulgaria să fie cât se poate de trainice și cordiale. Cu observațiile acestea, declar că votez ratificarea Tratatului de Pace cu Bulgaria.

Ședința Senatului din 10 august 1920²⁵⁹

[Comunicări adresate ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu și ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, despre liceul din Rădăuți și situația căilor ferate]

D-le președinte, liceul clasic din Rădăuți (Bucovina) a fost distrus de un incendiu. Clădirea a rămas fără acoperiș și [este] expusă intemperiilor și distrugerii complete. Întreb pe d-l ministru al Instrucțiunii dacă are cunoștință despre aceasta și, în caz că da, ce măsuri a luat pentru restaurarea clădirii amenințată în mod așa de grav. De la răspunsul primit va depinde dacă este cazul de a dezvolta o interpelare în această chestiune.

A doua comunicare. D-le președinte, am onoare a atrage atenția d-lui ministru al Comunicațiilor asupra următoarelor neajunsuri de la C.F.R. din Bucovina: 1) În județul Zastavna, linia ferată duce până la Polovăuți; cu toate acestea, trenul circulă numai până la Iurcăuți, spre marea pagubă a populației de acolo. Cu nițică bunăvoință

tratatele, informează că lipsește încă o mare parte din piesele luate din Dobrogea și cere despăgubiri pentru distrugerile de război produse clădirilor muzeelor de aici. Acum se ridică pentru prima dată și problema materialului rezultat din săpăturile efectuate de către germani în Muntenia, transportat în Germania. Această cerere a rămas nesoluționată. Recuperarea materialului arheologic dispărut în timpul războiului a întâmpinat mai multe greutăți, legate de identificarea acestuia și stabilirea locului de depozitare (probabil nu tot ceea ce a fost luat din Dobrogea a ajuns în Bulgaria). În arhive se păstrează un document care permite identificarea cu precizie a monumentelor repatriate pentru Histria, Ulmetum și Tomis. *Monumente restituite (1921, după Procesul-verbal, pe muzeu)*. Doar pentru Histria a fost întocmită și o listă, care stabilea corespondența între numărul curent din Procesul-verbal de restituire, monumentul respectiv, cu trimitere la pagină sau planșă, și starea monumentului la repatriere. De asemenea, Histria a fost și singurul sit pentru care a fost făcută în epocă o încercare de identificare a monumentelor nerecuperate. Distrugerile provocate în timpul războiului în Dobrogea „au încetinit mersul arheologiei epocii antice românești, compensarea lor necesitând uriașe fonduri pentru înlocuirea materialelor de șantier, reconstrucția muzeelor, reînceperea săpăturilor, reorganizarea muzeelor cu noi colecții”. Adina Boroneanț, *Vasile Pârvan și patrimoniul arheologic dobrogean în timpul Primului Război Mondial. Documente în arhiva Muzeului Național de Antichități*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”. București, tomul 58, nr. 3–4, 2007, p. 229–264; accesat online la adresa http://www.scivajournal.ro/pdf/sciva%203-4_2007/04.pdf (26 ianuarie 2017).

²⁵⁹ D.S., M.O., nr. 30, 17 august 1920, p. 522.

și o mică reparatură, este vorba numai de vreo 80 m, trenul ar putea circula până la Polovăuți, spre marea înlesnire a populației civile, cât și a armatei care operează acolo; 2) Pe linia Dărmănești – Poiana Stampii, trenul circulă numai până la Vatra Dornei, și anume, numai până la stația principală, nu și la Vatra Dornei Baie. Populația din comunele Dorna Candrenilor și Poiana Stampii suferă foarte mult în urma stării circulației pe această linie. De asemenea, stagnează și schimbul de mărfuri cu Transilvania, fiind distanța de parcurs cu trăsura prea mare. Suferă și numeroși vilegiaturiști, care își caută sănătatea și recreație în munții Bucovinei. Cer deci ca circulația să se reia până la Poiana Stampii; 3) Trenul ce circulă între Adâncata și Ciudei are foarte rea legătură cu trenurile ce circulă cu linia Adâncata; populația suferă [de] pe urma acestei rele legături. Cer d-lui ministru să ia măsurile de cuviință pentru înlăturarea acestor inconveniente.

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru retragerea
din circulație a coroanelor și rublelor²⁶⁰]

D-le președinte și d-lor senatori, proiectul acesta de lege²⁶¹ a venit la discuție pe neașteptate, căci n-am avut ocazia de a-l citi, ca să vedem [ceea] ce cuprinde.

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 524–525.

²⁶¹ Proiectul de lege pentru retragerea din circulație a coroanelor și rublelor prevede următoarele: „Art. I. Ministerul de Finanțe este autorizat să retragă din circulație, prin Banca Națională a României, la epoca ce o va hotări, rublele și coroanele, înlocuindu-le cu bilete ale Băncii Naționale; Art. II. Ministerul de Finanțe este autorizat să fixeze, pe cale de regulament sau instrucțiuni, felul monezilor admise la preschimbare în moneda efectivă sau în alte titluri; de asemenea, să determine, împreună cu Banca Națională, organele însărcinate cu executarea acestei operațiuni. După expirarea termenului de retragere a rublelor și coroanelor, acestea nu vor mai avea nicio putere liberatorie în tot cuprinsul României; Art. III. Cursul coroanelor și rublelor se va stabili la timp prin un jurnal al Consiliului de Miniștri, după propunerea Ministerului de Finanțe; Art. IV. Acei care vor contraveni sau încerca a contraveni în orice mod la vreo una din dispozițiile ce se vor lua cu privire la preschimbarea acestor monezi se vor pedepsi cu amendă de la 1 000–10 000 de lei, iar moneda care va face obiectul delictului se va confisca în folosul statului. Amendă se pronunță prin decizii de către Ministerul de Finanțe, în urma constatării făcute de către organele oficiilor de preschimbare, precum și de oricare alți funcționari desemnați de Ministerul de Finanțe. Decizia ministerului este opozabilă la tribunal în termen de cinci zile de la data comunicării sau lăsării ei la domiciliul contravenientului. Tribunalul va judeca afacerea ca instanță de apel de urgență și, cu precădere, fără drept de opoziție și cu drept de recurs în casație, în termen de zece zile de la pronunțare. Complicii și tănuitorii se vor pedepsi cu aceeași pedeapsă ca și autorii principali; Art. V. Funcționarii vamali, ofițerii, soldații, organele însărcinate cu retragerea și, în genere, orice funcționar public [care] vor înlesni sau îngădui contravenții la dispozițiile ce se vor lua în vederea retragerii rublelor și coroanelor, se vor pedepsi cu amendă de la 2 000–20 000 de lei și cu închisoare de la 15 zile până la șase luni, fiind destituiți și declarați incapabili de a mai putea ocupa vreo funcție publică. Pentru toate cazurile când este a se aplica pedeapsa închisorii, procesul-verbal încheiat de către organele desemnate la Ministerul Finanțelor pentru constatarea faptului și orice alte acte referitoare se vor înainta de urgență primului procuror al tribunalului județului în circumscripția căruia s-a comis delictul, împreună cu făptuitorii, spre a se îndeplini formele legale de dare în judecată; Art. VI. Denunțatorii și constatatorii contravențiilor vor primi o primă până la 40% din valoarea sumelor confiscate și a amenzii rămasă definitivă și încasată la stat, după aprecierea Ministerului de Finanțe”. În aceeași ședință s-a prezentat un Proiect de Lege, însoțit de o Expunere de motive, referitor la autorizarea Băncii Naționale de a emite, peste suma prevăzută prin Legea din 19 decembrie 1916, bilete de 1 leu pentru valoarea de 100 de milioane

Din discuția de la Cameră, din cele ce am citit în jurnale și din aceea ce am auzit în secțiuni, firește că nu avem niciun motiv ca să votăm contra acestui Proiect de lege, întrucât pune capăt unei stări de lucruri care trebuia demult rezolvată în sensul prezentului proiect de lege. Dacă guvernele precedente n-au venit cu acest proiect mai înainte, aceasta se explică prin faptul că hotarele ținuturilor alipite nu erau încă stabilite, că armata noastră ocupa Ungaria și Pocuția, unde circulau coroane, și că, în fine, procurarea materialului pentru emiterea de noi bancnote, care să înlocuiască coroanele, întâmpină serioase dificultăți.

În sfârșit, vine guvernul cu proiectul de lege pentru retragerea coroanelor și rublelor, cu care suntem cu toții de acord, mai ales, cei din provinciile alipite. O nedumerire însă ne apasă sufletele amare – chestiunea cursului cu care urmează să se facă această retragere. În provinciile alipite, în Transilvania, Bucovina și Basarabia s-au făcut serioase studii și s-au propus diverse soluții în privința aceasta și am nădejdea că d-l ministru de Finanțe [Nicolae Titulescu] va ține cont de ele la fixarea cursurilor. Vor putea fi păgubiți în interesele lor materiale locuitorii acestor provincii. Închipuiți-vă că cineva are o avere de 10 mii de coroane; dacă la fixarea cursului s-ar stabili un leu la doi, la trei sau la patru coroane, aceasta ar însemna că i s-ar reduce averea sa mobilă la jumătate, la o treime sau la un sfert. Schimbul în condițiile acestea ar pricinui o pierdere foarte simțitoare pentru populația de acolo și, mai ales, pentru pătura țărănească care, prin sârguință și prin muncă, a câștigat banul legat cu zece noduri.

Nu cunosc intențiile d-lui ministru de Finanțe și nici planul după care voiește să facă schimbul, nici nu ni-l poate spune și eu înțeleg și motivele pentru care nu ni-l poate spune, însă, în tot cazul, rog la fixarea acestui curs să se țină seamă de populația rurală, de populația sărmană de la orașe. Dacă unele persoane, în timpul războiului și după război, au făcut milioane, făcând speculă și aducând în țară o mulțime de bancnote neștampilate sau dacă unele bănci au adunate, precum se spune, stocuri considerabile de coroane, cu scopul de a le specula cu ocazia schimbului, dacă aceste persoane și instituții vor fi lovite, nu importă, fiindcă dintr-un milion și jumătate, dacă li se ia jumătate de milion, tot le mai rămâne un milion făcut prin speculă. Dacă însă muncitorilor de tot felul, țărănimii și populației sărmene de la orașe li se va tăia prin schimb, în mod nemilos, o parte prea mare din avutul lor, agonisit cu atâta osteneală și sudoarea feței lor, se va produce mare nemulțumire și nu este nici în interesul guvernului, nici al nostru ca să nemulțumim populația, care și așa este destul de necăjită. De aceea, rog ca guvernul să țină seamă de acest lucru.

Asemenea, atragem atenția guvernului asupra faptului că specula și eludarea legii au devenit o meserie rentabilă pentru o anumită categorie de oameni care vor căuta să tragă cel mai larg profit cu ocazia schimbului. De aceea, cred că măsurile ce vor trebui luate contra lor să fie drastice și sancțiunile serioase și simțitoare, iar efectuarea schimbului să se facă repede, pentru ca speculanții să nu aibă timp de a pune în aplicare planurile lor de exploatare.

de lei: bilete de 2 lei – 25 de milioane lei: 5 lei – 50 de milioane lei. Operațiunea servea unificării circulației monetare. Acest proiect, la care nu a cerut nimeni cuvântul, s-a supus la vot și a fost admis. D.S. M.O. nr. 30, 17 august 1920, p. 524, 540.

Proiectul lasă în seama guvernului, a Consiliului de Miniștri, fixarea cursului la timpul oportun – găsesc dispoziția aceasta nepotrivită. Ar fi mai bine ca fixarea cursului să se facă de Corpurile legiuitoare, în ședință secretă. Se zvonește că, cu ocazia schimbului, posesorii de coroane vor obține numai o parte din[tre] sumele schimbate în numerar, iar restul în bonuri. Dispoziția aceasta se poate aplica la sume mari și, mai ales, la bănci. Omul nevoiaș, a cărui întreagă avere consistă în câteva mii sau chiar numai sute de coroane, trebuie să primească la schimb suma întreagă. Cu aceste observații, de care sper că se va ține seamă, declar că votez proiectul.

Ședința Senatului din 13 august 1920²⁶²

[Comunicări adresate ministrului de Război, Ion Rășcanu și subsecretarului de stat la Subsecretariatul de Stat al Refacerii și Aprovizionării, Ion C. Atanasiu, în probleme legate de pensiile invalizilor de război și refacerea regiunilor „dăunate de război”]

Aș avea de făcut o mică întrebare d-lui ministru de Război. Art. 43 prevede că cei din Ardeal și Bucovina se vor bucura de dispozițiile acestei legi pe data de 28 noiembrie 1918, data unirii acestor țări²⁶³. Foarte bine. [...] Întreb însă ce se întâmplă cu acei ofițeri care, înainte de această dată, au luptat în armatele străine și sunt invalizi. Cine le plătește acestora pensiile?

Ion Rășcanu: Este prevăzut în lege. Pensiile acordate invalizilor noștri se vor acorda și aceloră.

Ion Nistor: Dar în Bucovina nu vor beneficia de aceste pensii decât militarii care au intrat în armata noastră de la data unirii.

Ion Rășcanu: Negreșit. Aceasta este o lege specială pentru militarii din armata noastră și pentru cei ce au intrat în armata noastră după decretarea unirii. Militarii din provinciile alipite, care n-au luptat în armata noastră, vor primi pensiile pe care le primeau de la statul austro-ungar și statul nostru va trebui neapărat ca să ia asupra sa această obligație. Pentru acei pensionari militari ai fostei armate austro-ungare și care nu mai au nicio legătură cu armata noastră, reglementarea situației lor se va

²⁶² D.S., M.O., nr. 31, 21 august 1920, p. 598, 603–604.

²⁶³ Legea relativă la ratificarea Decretelor nr. 4017/919, nr. 4856/919 și la introducerea unor modificări și adăugiri în acele decrete privitoare la pensiunile celor care au luat parte la războiul pentru întregirea neamului a fost prezentată în ședința Senatului din 13 august 1920 (Decretele-lege au fost publicate în M.O. din 14 septembrie 1919). Art. 43 prevedea următoarele: „Pentru cei proveniți din fosta armată austro-ungară, austriacă și ungară, data de 14/27 august 1916, prevăzută la art. 1 din Decretul nr. 4017/1919, ca dată a trecerii armatei pe picior de război, se va socoti data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, fixată prin Decretul regal nr. 3631, din 1918, publicat în «Monitorul Oficial», nr. 212, din 13/26 decembrie 1918, prin care s-a confirmat hotărârea Adunării Naționale din Alba Iulia, privitoare la unirea cu Patria Mamă a ținuturilor, anume prevăzută în hotărârea acelei Adunări. Pentru cei proveniți din Bucovina, acea dată de 14/27 august 1916 se înlocuiește cu data de 15/28 noiembrie 1918, fixată prin Decretul regal nr. 3744/1918, publicat în «Monitorul Oficial», nr. 217, din 19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919, ca dată când Congresul general al Bucovinei a hotărât unirea cu Patria Mamă. Aceleași înlocuiri de date se fac și în art. 2 din menționatul Decret nr. 4017, din 1919”. D.S., M.O., nr. 31, 21 august 1920, p. 594.

face, ca și pentru toți pensionarii civili, printr-o altă lege. Adaug, încă o dată, că legea aceasta este o lege excepțională, creată numai pentru acei care au luat parte în armata noastră la marele război pentru întregirea neamului. [...]

Ion Nistor: A fost prezentată o lege care prevedea deschiderea unui credit extraordinar de 30 de milioane lei „pe seama și la dispoziția” Subsecretariatului de Stat al Refacerii și Aprovizionării. Bani erau destinați pentru plata materialului și lucrărilor de refacere a regiunilor „dăunate de război”. Acesta a fost primul credit acordat pentru refacere.

D-le președinte, între provinciile care au suferit foarte mult de pe urma războiului este și Bucovina. Aș adresa deci, d-lui subsecretar de stat, rugămintea ca o parte din suma aceasta să fie întrebuințată pentru refacere în Bucovina, unde se simte foarte mare nevoie. Este o singură dorință, altceva nu am nimic de obiectat.

[Răspunsul subsecretarului de stat la Subsecretariatul Refacerii și Aprovizionării, Ion C. Atanasiu]

În ceea ce privește Bucovina, răspund d-lui Nistor că ne vom ocupa și de aici înainte pentru a reface regiunile distruse, dar țin să răspund cu această ocazie că pentru Bucovina s-au ocupat și predecesorii noștri. Și după cum spuneam mai zilele trecute, acolo s-a putut face ceva, pentru că s-a găsit un sistem organizat de a vinde locuitorilor materialele necesare pentru construcție. Nu este, însă, din nenorocire, același lucru și pentru regiunile din Vechiul Regat, dar nu vom neglija nici Ardealul, care a fost neglijat poate până acum, negreșit din cauze independente de voința celor care ne-au precedat. Tot același lucru vom face și pentru Basarabia, în special pentru localitățile situate mai sus de Hotin care, după cum știm, au fost expuse devastărilor.

Vă puteți, însă, închipui că din modesta sumă de 30 de milioane ce am obținut pentru acest scop, nu pot să fac lucru mare. Nu am cerut mai mult, pentru ce? A fost mai întâi o chestiune de conștiință. Cum nu am găsit un plan de ansamblu și un studiu care să-mi permită să stabilesc în mod precis sumele de care aveam nevoie pentru refacerea tuturor regiunilor distruse, înțelegeți bine că deocamdată nu puteam să cer decât o sumă modestă, pentru a începe refacerea și mai târziu, în măsura necesităților și a posibilităților, desigur că vom mări această sumă. În situația, însă, actuală în care ne găsim, neexistând, după cum spuneam, un plan bine stabilit, nu puteam, pentru început, să cer mai mult.

Nu uitați, d-lor senatori, în legătură cu cele de mai sus, că până acum ajutoarele s-au dat în mod cu totul dezordonat. Unuia i s-a dat ajutor pentru a-și reface casa. Altul a fost despăgubit și altul nu. Unuia i s-a dat vite de muncă, altuia nu; unuia i s-a dat ajutor ca să-și refacă gospodăria distrusă, altuia nu, așa încât nimic nu era sistematizat și aranjat. Și atunci, în vederea întârzierii timpului, în vedere că avem material la dispoziție, am crezut că materialul ce avem la dispoziție îl putem utiliza înăuntrul sumei de 30 de milioane de lei. Ea însă nu este suficientă; am însă asigurarea guvernului că, dacă va mai fi nevoie până la toamnă, la primele lucrări din campania aceasta, mi se vor acorda și alte sume și atunci cred că se va putea face o operă utilă, în marginea modestiei mijloacelor noastre bugetare și a timpului scurt ce ne mai rămâne.

S-a vorbit să se treacă în lege chiar localitățile zonelor de război, unde refacerea va trebui să se facă. Aceasta nu s-a putut face. S-au putut stabili regiunile unde daunele au fost mai considerabile, nu ca valoare, căci nu pot compara distrugerea orașelor ca Giurgiu și Constanța, cu 20, 30, 40 de sate. Dar este vorba de masa aceea mare de construcții ieftine, care a fost distrusă și, în același timp, de urgență nevoie de a fi reconstruite. Și atunci am găsit o hartă a României cu indicații de regiunile care au fost mai mult vătămate de războiul acesta. Citesc, nu ca ceva limitativ, ci ca ceva enunțativ, care poate fi modificat în timp, în spațiu și în marginea mijloacelor bănești. Zonele cele mai devastate și care reclamă o extremă urgență de refacere, deoarece populațiile lor, lipsite cu totul de locuințe, se adăpostesc în vechile tranșee sau găuri de obuz, sunt: parte din județele Tulcea, Constanța, Covurlui, Tecuci, Putna, Râmnicu Sărat, Bacău, Suceava și Vâlcea. În acestea sunt cuprinse acele regiuni care au fost distruse în mase mari și unde populația reclamă ajutor imediat. Aceasta nu este limitativ și, pe măsura realizărilor, în aceste regiuni se vor declara și alte regiuni dăunute și se va continua cu opera de refacere.

Ședința Senatului din 14 august 1920²⁶⁴

[Comunicări adresate ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu și ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, în probleme legate de Universitatea din Cernăuți și transportul C.F.R; ratificarea Tratatului de Pace cu Germania; comunicare despre Legea pentru modificarea unor articole din Legea de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine din 15 martie 1912]

D-le președinte, Universitatea din Cernăuți este cea mai tânără instituție de acest fel. Este firesc deci ca ea să se bucure de cea mai largă solitudine din partea statului, pentru ca să crească și să se întărească, spre a-și putea împlini marea misiune culturală ce o are în acele regiuni îndepărtate ale românismului. Contrar acestor cerințe legitime, administrația locală nu pierde niciun prilej de a lovi în acest așezământ și în autonomia lui. Am semnalat mai deunăzi d-lui ministru de Instrucțiune că directorul învățământului regional din Cernăuți comunică rectorului că el, directorul învățământului, are de gând să propună ministerului numirea unui profesor străin, care de la unirea Bucovinei nu s-a prezentat la post. Același director rechiziționează cu de la sine putere, probabil din ordinul lichidatorului Bucovinei, șase camere ocupate de institutele Universității, între care camerele pentru seminarul de Istoria românilor și Istoria universală, pentru a le amenaja ca locuințe particulare pentru un profesor secundar, veșnic în concediu, și un judecător, ambii partizani politici ai atotputernicului lichidator al Bucovinei. În Cernăuți domnește mare nevoie de locuințe. Profesorii universitari trebuie să doarmă cu familiile lor în coridoarele laboratoarelor lor, precum este cazul profesorului Netolitzky²⁶⁵. Dar, cu toate acestea, rectorul Universității nu s-a atins de camerele menite pentru institutele universitare.

²⁶⁴ D.S., M.O., nr. 32, 22 august 1920, p. 612–613, 621, 622.

²⁶⁵ Fritz Netolitzky (1875–1945) – chimist, biolog, medic. A urmat studiile universitare la Praga, Viena și Strasbourg. A fost profesor de chimie alimentară, apoi de anatomia și fiziologia alimentară

Se poate oare ca directorul învățământului regional din Cernăuți, la ordin mai înalt, să rechiziționeze camerele institutelor și seminariilor pentru a le transforma în locuințe particulare pentru partizanii politici ai d-lui lichidator? Aștept cu mare nerăbdare răspunsul d-lui ministru de Instrucție, pentru a cunoaște părerea sa, care este însuși profesor universitar și își poate da seama de monstruozițate a acestei apucături. În cazul că răspunsul nu mă va satisface, voi dezvolta o interpelare în chestia aceasta.

A doua comunicare. Citesc în jurnale că d-l ministru al Comunicațiilor a găsit de bine să pună în circulație un tren de lux între București și Sinaia, pentru ca toți speculatorii și îmbogățiții de război să-și poată plimba comod insolenta lor între București și Sinaia. Și pentru a înlesni participarea acestora la Cazinoul din Sinaia, refăcut, firește, mai repede decât gospodăriile țărănești, decât bisericile și școlile risipite din cauza războiului, li s-au pus la dispoziție în gara Sinaia și vagoane cu paturi, ca să aibă unde [se] odihni comod, după nopțile nedormite la Cazino. Găsesc, d-lor, că măsura aceasta este menită să sfideze opinia publică și publicul care, din interese de serviciu, are nevoie să plece cu trenul. Când, d-lor, în Ardeal trenurile sunt supraîncărcate și însuși parlamentarii și ofițerii înalți trebuie să călătorească în culoare, căci în Bucovina trenurile nici nu circulă pe mai multe linii, precum am arătat aici mai alaltăieri, căci pentru a obține un loc la Gara de Nord se dau lupte formale cu geamantanele prin ferestrele vagoanelor. Cred, d-lor, că formarea unui tren de lux este o măsură pripită a d-lui ministru de Comunicații, asupra căreia trebuie să revină și să pună mai bine la dispoziția publicului călător vagoanele acestea de dormit și vagoanele acestea pentru Iași, Cernăuți, Cluj. Dacă d-l ministru nu-mi va da răspuns satisfăcător, voi dezvolta o interpelare asupra acestei chestiuni. În Bucovina s-a sistat circulația pe mai multe linii ferate, cum am arătat; în Ardeal circulă un singur tren accelerat, și, în împrejurările acestea, între București și Sinaia să circule un tren de lux, cred că este cu neputință.

[Aceste comunicări au fost transmise miniștrilor de resort].

D-le președinte, d-lor senatori, ni se prezintă iarăși ocazia de a ratifica un tratat de mare importanță, un tratat de neîntrecută însemnătate istorică, căci este vorba să ratificăm Tratatul de Pace cu Germania²⁶⁶. Eu constat că este nițică nerăbdare la unii domni colegi; rog binevoitoarea d-voastră atenție pentru câteva clipe, fiindcă

la Universitatea din Cernăuți (1910–1940); prodecan al Facultății de Științe (1923–1924); director al Institutului de Anatomie și Fiziologie Vegetală; a fondat Societatea Internațională de Istoria Farmaciei. Din anul 1940, după ocuparea nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică, s-a transferat la Iași, unde s-a pensionat. În anul 1942, a plecat la Viena și s-a reintegrat în învățământ. A contribuit la formarea unor specialiști de renume: Traian Ștefureac, I. Topa, I. Tarnavski și a. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 120.

²⁶⁶ Tratatul de Pace cu Germania (Versailles, 28 iunie 1919) cuprindea (partea I, art. 1–26) statutul Societății Națiunilor (din acest motiv S.U.A. au refuzat ratificarea și au semnat, în august 1921, un tratat separat cu Germania, aproape identic cu cel semnat la Versailles, din care lipseau articolele referitoare la Societatea Națiunilor), reglementa problema granițelor, în urma realizării unității naționale a unor popoare și fixa pentru Germania, printre altele, plata unor despăgubiri de război, ce urmau a fi stabilite de către Comisia Reparațiilor. În ceea ce privește România, aceasta primea doar 1% din reparațiile germane. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 19–22.

actul ce suntem chemați a-l consfinți este așa mare și important, încât nu putem trece pe lângă el fără ca să nu facem câteva reflecții, pentru ca să rămână în analele Senatului părerile și aprecierile noastre asupra lui.

D-lor senatori, Germania ajunsese un stat mare și puternic în temeiul ideii naționale. Aceasta era ideea pe care se rezema puterea morală și legitimitatea ființării Germaniei moderne. Germania fusese un produs al acestei idei și câtă vreme ea rămăsese pe această bază firească, s-a bucurat de simpatia, încrederea și am putea zice chiar admirația lumii întregi. Din acea epocă senină, ideală, datează cea frumoasă și luminoasă literatură germană, produsul neîntrecut al unor genii care au luminat și luminează și astăzi omenirea, ca Schiller, Goethe, Kant ș.a. Dar, în măsura în care Germania se ridica mereu din începuturi modeste la treapta unei puteri mondiale, ea începu să se abată de la mărețea idee care-i dădu ființă. Îndată ce Germania s-a îndepărtat de la această idee, ea pierde puterea morală care garantase izbânzile ei pe toate tărâmurile ca și Fecioara din Orleans, din opera nemuritoare a lui Schiller, care pierdu încrederea în misiunea ei divină în momentul în care ea simțise dragoste pentru inamicul învins. Îndată ce Germania a pășit de la baza reală a ideii naționale și găsi în Wilhelm al II-lea un bărbat care crezu că prin forța brută a pumnului poate sfida dezvoltarea evolutivă și firească a lucrurilor din lume și că bizuindu-se pe o armată bine disciplinată poate risca un salt în necunoscut spre a schimba fața politică a lumii, atunci s-a produs catastrofa cea mare. [...]

Din vechime până în pragul zilelor noastre, Germania se compunea din o sumedenie de state – numai la 1804 s-au desființat, prin secularizare și mediatizare 12 state germane, fiecare cu fruntariile sale, cu regentul său, cu organele sale administrative, cu vămile sale, cu moneda sa și cu politica sa proprie internă și externă. Pentru a pune capăt acestui lux de state în hotarele etnice ale unei națiuni bine încheiate, scriitorii și cugetătorii germani tindeau să unească statele și stătuțelele acestea diferite într-o unitate națională, într-un stat național german, pentru că Imperiul German de dinainte de 1871 era o continuare a vechiului Imperiu Roman de naționalitate germană. Năzuința germanilor era să prefacă acest imperiu îmbătrânit într-un adevărat Imperiu German și, după mari lupte pe care le-au avut în cursul veacurilor, după mari efortări și străduințe, au reușit să făurească statul unitar german și să-l proclame chiar la Versailles. Ce mare deosebire este între mentalitatea latină și între mentalitatea germană care, trebuie să o mărturisim, nu este lipsită de o nuanță de brutalitate. Aliații, zdrobind rezistența germană și ajungând la Rhin, au dictat de acolo condițiile de pace, fără să umilească Germania, fără să intre în Berlin cu ropot de cai, în sunet de trâmbițe și fanfare. Germanii, la 1871, au proclamat chiar în saloanele somptuoase de la Versailles pe Wilhelm I împărat al Germaniei naționale.

În beția triumfului lor de la 1871, Germania a umilit din cale afară pe francezi, jignind adânc mândria lor națională și a prins în zidul noului imperiu o piatră fatală, care trebuia să aducă mai curând sau mai târziu prăbușirea întregii clădiri: Alsacia și Lorena, franceze. Anexarea acestor provincii nu era compatibilă cu ideea națională, care trebuia să rămână temelie statului german și a trezit în sufletele franceze ideea revanșei, care a chinuit și frământat neconținut mințile oamenilor de stat și [pe cele ale] militarilor francezi până la izbucnirea Războiului Mondial. Germania a provocat acest război, crezând că este destul de puternică pentru

a-și asigura, prin militarismul ei excesiv, dominația lumii întregi, considerând tratatele drept petice de hârtie și călcând în picioare drepturile sfinte și imprescriptibile ale națiunilor mari și mici de a duce o viață proprie națională și a se dezvolta liber, potrivit cu aptitudinile și însușirile lor particulare. Prin apucăturile acestea, Germania a apucat pe calea greșită, care ducea fatal la prăbușirea ei. Și aceasta a venit în urma Războiului Mondial, dezlănțuit de ea. Noi, românii, nu putem decât să ne bucare catastrofa Germaniei, care prin căderea ei a făcut posibil ca ideea națională să învingă din nou și să desăvârșească unirea noastră. Ce ne va aduce viitorul nu putem ști. Fapt este că secolul nostru este stăpânit și condus în toate acțiunile lui de această idee. Poate să vină vremea când și această idee, devenind un bun comun al omenirii întregi, ca și toleranța religioasă, să facă loc altor probleme sociale și economice. Până atunci însă să stoarcem din această idee tot [ceea] ce ea ne poate da și să lucrăm cu toate puterile la consolidarea noastră politică și la înfrățirea sufletească deplină. Și acest lucru se impune astăzi mai mult ca oricând, căci odată întruchipată ideea unității noastre naționale, această operă trebuie să fie desăvârșită prin aducerea la unison a întregii suflări românești.

Iată, dar, d-lor senatori, de ce trebuie să salutăm cu bucurie că s-a prăbușit o putere militară care zădărnicea realizarea marelui nostru ideal politic, pe care l-am nutrit în sufletele noastre de veacuri. Pentru noi, bucovinenii, care am gemut multă vreme sub jugul austro-ungar, prăbușirea Germaniei, care amenința lumea cu pumnul ei, este o satisfacție și mai deplină, pentru că spiritul acela teuton, de dispreț, îngâmfare și de asuprire față de națiunea noastră era împărțit și de germanii austrieci, care contribuiseră și ei la realizarea semețelor planuri de cuceriri mondiale. Am scăpat, d-lor senatori, de apărarea acestui spirit. Și astăzi, când vedem visul nostru mareț realizat, când vedem că România Mare este o realitate, socotesc că este de datoria noastră să cultivăm ideea națională și, în entuziasmul nostru, să ne ferim de a ne abate de la această idee, să ne ferim de a trece peste drepturile și sentimentele naționale ale altora și să ne ferim a aluneca în prăpastia în care a căzut Germania. Acestea sunt, d-lor senatori, micile observații ce avem de făcut cu ocazia ratificării Tratatului de Pace cu Germania.

În ceea ce privește Liga Națiunilor, sunt și eu de părerea d-lui [P.] Bujor că trebuie să luptăm cu toată căldura și să avem nădejdea că, mai curând sau mai târziu, această Ligă va aduce roadele mult așteptate de către toată lumea. Până atunci însă trebuie, după cum a zis și d-l general [I.] Popovici, să întărim și să încurajăm armata. Sunt încredințat că are să sosească timpul când marețul așezământ al Ligii Națiunilor va asigura omenirii pacea și liniștea mult dorită. Și noi nu putem dori nimic mai mult decât ca aceasta să se erijeze într-un aeropag al păcii și al bunei învoiri între oameni.

[Proiectul de lege prin care s-a ratificat Tratatul de Pace cu Germania a fost adoptat cu unanimitate de voturi.]

Țin, d-lor, în numele provinciilor alipite, să aduc mulțumirile și recunoștința noastră d-lui ministru de Externe [Take Ionescu] că, având în vedere elementele cele bune care se găsesc la noi, care cunosc limba și obiceiurile mai multor state prin care au trecut, d-l ministru de Externe a ținut seamă de aceste elemente și le-a

făcut înlesniri prin această lege²⁶⁷. Am însă o rugăminte către d-l ministru, și anume, ca la selecționarea elementelor acestora să țină seama nu numai de pregătirea lor tehnică, ci și de starea sufletească.

Ședința Senatului din 16 august 1920²⁶⁸

[Interpelare referitoare la ratificarea Tratatului de Pace de la Trianon,
încheiat la 4 iunie 1920]

D-le președinte, d-lor senatori, prin Tratatul de Pace încheiat la Trianon²⁶⁹, la 4 iunie 1920, se pune capăt unui proces milenar între două neamuri învrăjbite, între români și unguri, dând, spre marea noastră bucurie și mulțumire, câștig de cauză românilor. Azi, când putem constata că am câștigat acest proces, care a durat, precum am zis, mai bine de o mie de ani, datoria noastră este să trecem în revistă evenimentele și cauzele care l-au produs și fazele sale mai importante prin care a trecut acest proces milenar, pentru a ne putea da seama de adevărata lui importanță în istoria neamului și pentru [...] a aduce prinosul nostru de admirație și recunoștință pentru generațiile care l-au purtat și pentru a dezgropa din negura trecutului pomenirea tuturor acelora care au suferit și au sângerat pe urma lui.

D-lor, am spus că prin acest tratat se încheie un proces milenar între noi și unguri. Așa și este. Acest proces începe chiar în momentul încheierii politice a neamului nostru în Ardeal, după încetarea migrației popoarelor, când pentru români sosiseră timpuri mai liniștite și mai prielnice pentru consolidarea lor politică, economică și culturală, cu un cuvânt, pentru punerea temeliei așezământului lor de stat național. Chiar în momentele acelea hotărâtoare pentru viitorul nostru, s-a ivit un dușman de la miazănoapte, ungurii, care au început să se apropie de teritoriul locuit de români, să amenințe, la început prin atacurile și prăzile lor, pe care le făceau asupra teritoriului românesc, iar mai târziu prin însăși cucerirea și subjugarea pământului nostru, zădărniciind astfel evoluția firească a neamului nostru de peste munți. Firește că față de atacurile ungurilor, românii n-au stat cu brațele încrucișate, ci au încercat să se împotrivescă încâlcătorilor cu toate puterile lor, pentru a zădărnici încercarea haină de subjugare și de nimicire a organizației lor naționale. Și așa s-a început lupta aceasta între aceste două neamuri.

La început, lupta aceasta s-a purtat cu arme inegale. Ungurii au cucerit Ardealul, au subjugat pe voievozii și cnezii noștri, care reprezentau organizația noastră națională de stat; au oprit pe loc procesul de liberă dezvoltare a poporului, atât în ceea ce privește viața lui politică, cât și cea culturală și economică. Dintr-o națiune liberă, de sine stătătoare, românii devin iar supuși, am putea zice iobagii sau clăcașii ungurilor. Din o națiune cu conducătorii săi proprii, cu năzuințele sale spre lumină

²⁶⁷ Legea pentru modificarea unor articole din legea de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine din 15 martie 1912, prezentată în ședința Senatului din 14 august 1920. Supusă la vot, legea a fost aprobată în unanimitate.

²⁶⁸ D.S., M.O., nr. 33, 24 august 1920, p. 629–634.

²⁶⁹ Vezi nota 134.

și cultură, din o națiune pricepută, harnică, vitează și dornică de libertate, strămoșii noștri devin iar supușii unei neam străin, pripășit numai atunci prin deșerturile sarmatice și aruncați ca o pedeapsă a lui Dumnezeu asupra capetelor lor. Urmarea acestei subjugări a fost că pătura noastră conducătoare a început, încetul cu încetul, să se confunde, să se piardă în rândurile năvălitorului, astfel că, în scurtă vreme, neamul nostru de peste Carpați rămase orfan de conducătorii săi firești, curat ca o turmă fără păstori. Năvăliseră lupii în stână, încolțind păstorii și amenințând turma cu nimicirea.

Pentru a scăpa de persecuții, umiliri și asupriri și pentru a deveni și ei părtași la scutirile și privilegiile nobilimii maghiare, mulți dintre fruntașii români din acele vremuri trecură în tabăra năvălitorilor, identificându-se în toate cu ei. Vlăstari din trainica rădăcină a neamului nostru, creșcuți în duhul unguresc, fuseseră guvernatorul Ardealului de pe vremuri, Iancu Vodă, și însuși marele crai unguresc Matias Corvin. Român de origine fusese și Nicolae Olahul, organizatorul vieții bisericești din Ardeal, de la începutul veacului al XVI-lea. După ce aserviră pe români politicește, ungurii căutară în fel și chip a se face stăpâni pe ogorul românesc și pe însăși brațele de muncă care îl cultivau. Pământurile românilor trecură, sub diferite pretexte, în stăpânirea regelui, a mănăstirilor catolice ce se înființaseră, a nobililor maghiari și secui și sașilor, chemați de curând să colonizeze Ardealul. Astfel, românii băștinași ajunseseră, cu vremea, clăcași pe propriile lor ogoare.

Prin măsurile acestea de dezmoștenire a elementului românesc aborigen și mândru, s-a frânt legătura trainică ce exista între țărani și brazda muncită de ei din moși strămoși. Sătenii, astfel dezmoșteniți, au apucat calea pribegiei. Românii, despuiți de dreptul de proprietate asupra ogoarelor muncite de ei și reduși la starea de iobăgie, începură să părăsească glia strămoșească, care nu mai era a lor, pentru a-și căuta în alte părți condiții de trai mai prielnice și mai ușoare. Emigrările românilor se îndreptară în toate direcțiile. Unii ajunseseră până în munții Moraviei și Galiției, alții o apucară spre sud-est, spre a se așeza în Croația, ajungând până la țărmul Adriaticii și pe insulele dalmatine, câtă vreme masa cea mare a emigranților se îndreptă spre sud și răsărit, unde regiunile de dealuri și câmpii de la poalele sudice și răsăritene ale Carpaților ademeneau pe pribegi prin codrii lor frumoși, prin pășunile lor grase și prin murmurul argintiu al apelor curgătoare de a se așeza acolo. Emigrările acestea au durat decenii și secole întregi, până ce ținuturile dintre Carpați, Dunăre și Nistru fură cuprinse în întregime de români. Rezultatul final al acestor emigrări seculare îl găsim pomenit în tradiția noastră națională sub termenul de „descălecat”.

Pe calea acestor emigrări continue au fost descălecate Țara Românească și Moldova, unde a reînviat organizația de stat națională, înădușită în Ardeal prin năvălirea ungarilor. În leagănul românismului, în Banat și Ardeal, ambele țări cuprinse de unguri, nu mai era loc pentru dezvoltarea politică și națională a românilor. Continuarea vechilor tradiții trecu asupra emigranților așezați în Muntenia și Moldova, care le dezvoltară și cultivară cu sfințenie până la marele act al unirii de la Alba Iulia. Emigrările continue ale țăranilor din Ardeal se resimțiră curând în viața economică de acolo. Regiuni întregi rămăneau pustii și proprietarii de moșii nu găseau brațe de muncă suficiente pentru a-și cultiva pământurile. Pentru a pune

capăt acestui inconvenient, proprietarii nu găseau niciun mijloc prea rău pentru a împiedica emigrările, încercând în chip și fel de a lega pe țăran de moșiile lor și de a împiedica emigrările. Desconsiderarea acestui drept a format, fără îndoială, cauza principală pentru răscoala țărănească de la 1437. Pentru a putea impune mai hotărât punctul lor de vedere în chestia țărănească și pentru a-și putea apăra mai cu succes privilegiile lor, nobilii maghiari, secui și sași încheiară atunci faimoasa uniune a celor trei națiuni privilegiate din Transilvania, eliminând cu desăvârșire pe reprezentanții românilor din sfatul nobililor. După răscoala de la 1437, situația românilor devenise din ce în ce tot mai grea. La 1514, țărănimea ardeleană se răzvrăti din nou. De astă dată răscoala fu potolită în sânge. Clasele privilegiate luară măsuri legislative, ca iobăgimea strivită niciodată să nu se poată reculege. În amintirea acestui act de represiune, adunarea nobilimii privilegiate hotărî ca țăranii iobagi să-și piardă pentru totdeauna libertatea de a se mai putea strămuta de pe o moșie pe alta și ca în veci să fie lipiți pământului, căci acesta este termenul românesc al latinescului *glebae adscripti*. Țăranii nu mai aveau niciun drept de proprietate și trăiau din munca brațelor lor. *Rusticus praeter mercedem sui laboris nihil habet*. Aceasta era o dogmă de stat, de care s-au condus stăpânitorii Ungariei până la Răscoala lui Horea.

În contra acestei dezmoșteniri, în contra acestei răpiri de libertate, românii au reacționat prin luptă statornică în contra asupritorilor. Și când, la 1781, împăratul Iosif al II-lea ridică iobăgia în toate țările sale de coroană, afară de Transilvania, atunci intervine Revoluția lui Horea pentru a dobândi acest drept și pentru românii ardeleni. Și vedeți, d-lor, că este un lucru foarte greșit care s-a afirmat și în acest Senat din partea d-lui Grigorovici, care vede în Revoluția lui Horia o simplă mișcare socialistă cu caracter internațional. Nu, d-lor, Revoluția lui Horia este reacția firească a neamului românesc din Ardeal contra asupritorilor săi de veacuri, care le răpise libertatea politică, îi dezmoștenise, îi făcu iobagi despuiți de cele mai elementare drepturi și îi legă ca pe niște robi de glia strămoșească, de pe care nu se puteau îndepărta fără voia stăpânului lor. Pentru aceasta Horia, Cloșca și Crișan sunt eroii mucenici ai neamului întreg. Din acest punct de vedere trebuie judecată mișcarea lui Horea, care concretizează și reprezintă la un moment dat aspirațiile politice și dorul de libertate ale neamului nostru oropsit și umilit de stăpânitorii săi. Horia și tovarășii săi de suferință sunt și rămân eroii neamului care, prin jertfirea lor, au rupt obezile care legau pe țărani de glie și le-au redat libertatea de liberă migrație, făcându-i din robi oameni liberi. Așa trebuie privită această revoluție și nicidecum din punctul de vedere al Internaționalei socialiste din zilele noastre. După Revoluția lui Horia, românii reușiseră, în sfârșit, să-și redobândească și să obțină libertatea de a se muta de pe o moșie pe alta, de a deprinde meșteșuguri și de a învăța carte, cu un cuvânt, ei ajunseseră din nou stăpâni pe munca lor și pe persoana lor. O viață mai vrednică, mai ageră începu să pulseze și în rândurile lor.

Nu trebuie să scăpăm din vedere că românii, odată cu dezmoștenirea lor și lipirea de glie, fură răpiți și de dreptul de a învăța carte, de a deprinde vreo meserie și de a se închina lui Dumnezeu, după prescripțiile legii strămoșești. Ce nu s-a făcut pentru a abate pe români de la vechea lor credință și a-i face adepți ai învățăturii calvine și mai apoi ai legii catolice! Pe la sfârșitul veacului al XVII-lea, o parte de români din Ardeal s-au unit cu Biserica Romei. Nu zic că unirea aceasta n-ar fi

adus românilor din Ardeal, în ceea ce privește viața culturală și întărirea sentimentului național, foloase destul de remarcabile; constat numai că nu aceasta era intenția celor ce au pus la cale această unire, că planul lor era să slăbească pe români, dezbinându-i pe teme religioase, pentru a-i putea deznaționaliza mai ușor.

Ce alta, dacă nu desființarea noastră ca neam urmăreau habsburgii prin colonizarea Banatului cu sârbi și șvabi, aduși și așezați acolo? Dar toate planurile lor au dat greș, fiindcă dreptul la viața liberă a unui neam este mai presus de toate meschinăriile politice. De altfel, habsburgii – căci habsburgii dobândiră, precum știm, la începutul veacului al XVIII-lea, de la turci, Ardealul și Banatul – au făcut pretutindeni aceeași politică: slăbirea și desființarea elementului autohton prin germanizare, catolicizare și colonizare. Desființarea iobăgiei, fie și pe calea revoluționară, precum s-a făcut ea în Ardeal, și descătușarea forțelor vii naționale, care zăceau amorțite în obezile feudalismului medieval, sunt zorile unor timpuri mai bune, așteptate de ai noștri cu atâta nerăbdare. Pe vremea așa-numitului absolutism luminat, dobândiră și românii dreptul de a-și avea școala lor și de a-și trimite copiii la ea. Din școlile acestea modeste au ieșit celebrii dascăli ai Ardealului care, redobândind conștiința tare și deplină a originii latine și a drepturilor naționale imprescriptibile ale neamului lor, au făcut prima încercare – destul de îndrăzneată pentru acele vremuri – de a revendica pentru ai lor drepturi politice egale cu cele ale celorlalte națiuni conlocuitoare. Vestitul *Supplex Libellus Valachorum*, de la 1791, cuprinde, în mod precis, revendicările politice, naționale și religioase ale românilor transilvăneni. Este prima sinteză clară, precisă și convingătoare a crezului național din Ardeal, bazată pe acte și documente autentice.

Revendicările românilor au fost combătute cu mare înverșunare din partea națiunilor privilegiate. Dar, cu toate stăruințele românilor, ele fură desconsiderate de cei ce dețineau puterea și trecute la dosar. Politica aceasta de struț convenea cercurilor diriguitoare, dar revendicările românești rămâneau în picioare, câtă vreme trecuseră în conștiința trează și vie a națiunii care așteaptă prilejul potrivit pentru a le reclama și cu mai mare tărie, ba chiar și prin violență. Reacțiunea și prigonirile contra fruntașilor mișcării naționale, determinară pe mulți din ei de a trece în Principate, ca Gh. Lazăr și alții, unde li se deschidea un larg câmp de activitate.

Prilejul pentru revendicarea acestor drepturi se oferă la 1848, când toate neamurile care alcătuiau Monarhia Habsburgică se răsulară pentru a-și redobândi drepturile lor călcate în picioare. Atunci românii, și anume neamul întreg, acel neam oropsit și umilit de veacuri, se ridică cu arma în mână contra asupritorilor, declarând sus și tare că, în temeiul dreptului public și constituțional, el formează o națiune de sine stătătoare, liberă de a hotări asupra soartei lui politice în viitor. Națiunea română din Ardeal se adună pe Câmpia Libertății de la Blaj, pentru a revendica drepturile arătate în *Supplex Libellus [Valachorum]*, de la 1791. Pentru dobândirea acestor drepturi, românii ridicau arma împotriva ungarilor, luând partea Austriei, care părea dispusă să recunoască drepturile revendicate. Într-un moment se putea chiar întrezări unirea tuturor românilor sub suveranitatea austriacă; prin intervenția rușilor, Revoluția fu înăbușită și Austria salvată uită de făgăduințele date românilor, care trebuiră să se resemneze, așteptând timpuri mai bune.

Dar, d-lor, să nu credeți că sângele românesc, vărsat cu atâtă îmbelșugare la 1848, a fost vărsat zadarnic. Nu, d-lor, numai în urma acestei jertfe de sânge, adusă pe altarul național de la Abrud, a putut [Andrei] Șaguna să stoarcă împăratului autonomia bisericească și culturală pentru românii din Ardeal, menită să înlocuiască pe cea politică, care era să vină de la Alba Iulia. În urma catastrofei de la Sadova, Austria își pierde prestigiul ei în Ungaria și împăratul Francisc Iosif fu silit să se încoroneze ca rege al Ungariei și să ratifice pactul dualist. În temeiul acestui pact, Ungaria deveni regat independent, care se găsea numai în uniune personală cu Austria.

Dualismul de la 1867 crea o Ungarie națională, urmând să i se încorporeze Ardealul și Banatul. Pactul dualist de la 1867 avu urmări foarte grave pentru români, căci unde mai înainte Banatul și Transilvania erau provincii austriece cu limba latină și apoi nemțească în administrație și unde austriecii aveau interese să susțină elementul românesc contra celui unghuresc, prin crearea statului național maghiar, românii fură dați cu desăvârșire pe seama unghurilor care, în năzuința lor de a crea în Ungaria poliglotă un stat național unitar maghiar, începură acel proces feroce de deznaționalizare, la care a contribuit până și Coroana. Cu toții ne aducem aminte de vizita împăratului Francisc Iosif la Seghedin, în 1879, unde se întâlni și cu mitropoliții români Ion Vancea și Miron Românul, cărora le făcu observarea ca românii să nu mai fie aderenți zeloși ai religiei și naționalității lor, ci, totodată, și cetățeni credincioși ai statului maghiar, pe care trebuie să îl iubească. Este nemai-pomenit, d-lor, ca însuși împăratul să îndemne pe români la deznaționalizarea lor. Dualismul a fost o adevărată pacoste pentru românii ardeleni, dar nu mai puțin și pentru noi, bucovinenii, fiindcă în urma pactului dualist noi furăm despărțiți politicește de ardeleni și avizați la modestele noastre resurse de rezistență națională. Șaguna a înțeles foarte bine urmările detestabile ale acestui nenorocit pact, pe care el n-a putut să îl împiedice. *Flere possum, sed juvare non* au fost cuvintele lui de resemnare. Dar, cu toate greutățile acestea, românii n-au dezarmat, ci au continuat mai departe lupta pentru dobândirea drepturilor politice.

Oprirea oricărei manifestații politice și naționale, precum și încercările de maghiarizare, determinară pe români de a aduna toate dorințele, cererile și revendicările lor într-un memoriu spre a-l prezenta împăratului. Este de reținut că această importantă manifestație politică, [care] era menită să atragă opinia publică europeană asupra stării lor insuportabile din Ardeal, se produse cu ocazia aniversării de 100 de ani de la redactarea vestitului *Supplex Libellus [Valachorum]*. Pe lângă revendicarea drepturilor politice, autorii Memorandumului arătară și persecuțiile, asupririle și călcările de legi ce se comiteau de [cătore] maghiarii stăpânitori față de un neam umilit și dezmoștenit în propria sa țară. În loc ca împăratul să primească delegația română, care plecă la Viena, spre a-i prezenta Memorandumul, și în loc ca guvernul maghiar să țină seamă de revendicările românilor, precum era obiceiul prin legea fantomă a naționalităților, autorii Memorandumului fură trași în judecată pentru trădare de patrie și desconsiderare a legilor statului unitar maghiar. La Cluj s-a judecat acel faimos proces al Memorandumului, care aduce autorilor și susținătorilor lor mulți ani de temniță la Vatz și Seghedin. Acest proces însă a avut darul de a atrage atenția lumii politice asupra suferințelor românilor din Ardeal și de a preocupa pe bărbații de stat asupra problemei naționalităților din Ungaria.

Căci protestările și revendicările au adus folos nu numai românilor, ci, deopotrivă, și sârbilor și slovacilor. Și vor rămâne veșnic neuitate cuvintele procurorului Jeszenszky din Cluj: „D-voastre sunteți condamnați, dar învinșii suntem noi”, căci, de fapt, ideea de stat național maghiar a suferit un eșec foarte simțitor. Osândirea românilor a fost un pas înainte spre izbânda cauzei românești. Grațierile condamnaților, ce au urmat curând, n-au putut șterge impresia puternică pe care osândirea luptătorilor pentru libertate națională o produsese în toate păturile sociale și cabinetele europene. Manifestațiile naționale, revendicarea de drepturi politice, precum și lupta fățișă contra guvernului maghiar, care împiedica începuturile de organizație politică, sugrumând libertățile presei și maghiarizarea forțată pe calea învățământului public, descărcară urgia maghiarilor asupra fraților noștri din Ardeal, Banat, Maramureș și din părțile ungurene. La sute de ani se sumează condamnările românilor la temniță de stat. Unde mai pui și amenzi în bani și confiscările de averi.

Dar, în ciuda acestor mijloace de intimidare și teroare, românii continuă cu îndârjire lupta lor pentru libertate, atrăgând asupra lor admirația lumii întregi. Lupta aceasta, purtată cu atâta eroism și resemnare totodată, ne aduce aminte de clasicele lupte politice și sociale dintre plebeii și patricienii din vechea Romă. Ea n-a încetat nicio clipă, ci a continuat cu aceeași îndârjire pe care ți-o dă conștiința de drept, până la izbucnirea Războiului Mondial. La izbucnirea acestui război, provocat în mod criminal de diplomația germano-maghiară, spre a-și asigura supremația politică asupra popoarelor subjugate, începe ultimul act din zguduitoră dramă a neamului nostru.

Acest act a fost, de bună seamă, cel [mai] tragic și cel mai sângeros dintre toate câte i-au precedat. Era capriciul sorții de a ne pune la cea mai grea și mai crudă încercare, pentru a ispiți vrednicia noastră, înainte de a ne hărăzi izbânda deplină. Românii ardeleni, deopotrivă cu cei bucovineni, fură trimiși ca [și] carne ieftină de tun să lupte pentru izbânda steagului unguresc, în cutele căruia se ascundeau suferințele și asupririle de veacuri ale românilor. Ei erau mânați să asigure izbânda acestui steag, sub care mai luptaseră românii și în Italia și la Sadova și în Bosnia, pentru a asigura stăpânirea tiranică a asupritorilor. În vreme ce bărbații își vărsau sângele fără tocmeală prin stepele Galiției și prin dolinele Carstului, femeile și copiii mobilizaților îndurau cel mai barbar tratament din partea jandarmului ungar. Gazetele românești fură silite de a-și sista apariția, iar cărturarii încărunțiți în luptele pentru adevăr și dreptate înfundau temnițele ungurești. Iar la Sibiu se alege [Vasile] Mangra mitropolit!

Distinsul nostru coleg, d-l Ioan Pecurariu, a arătat în ședința de sâmbătă²⁷⁰ ce măsuri aveau de gând unгурii să ia pentru a recompensa sacrificiile de sânge aduse de români pe diferitele câmpii de luptă. Această recompensă era crearea acelei faimoase zone de izolare între Transilvania și România, în care să se închidă școlile și bisericile românești și să zădărnicească orice manifestație națională. Erau ultimele măsuri disperate ale unei stăpâniri înainte de a se prăbuși. În sfârșit, grație vitejiei fără seamă a ostașilor noștri, a priceperii oamenilor care s-au perindat la cârma

²⁷⁰ Ioan Pecurariu a susținut, în ședința Senatului din 14 august 1920, un discurs pe marginea ratificării Tratatului de Pace de la Trianon. D.S., M.O., nr. 32, 22 august 1920, p. 625–628.

țării și [a] dragostei fiecăruia de a-și apăra pământul strămoșesc, grație, zic, jertfelor făcute de fiecare din[tre] noi, căci fiecare avem de plâns în familie pierderea unui membru iubit, a unei rude sau a unui prieten, fără să mai ținem seama de pierderile materiale, grație acestor jertfe, am ajuns, după atâtea peripeții și emoții, la triumful cel mare, care este reducerea Ungariei la hotarele ei etnice și eliberarea unui neam de sub jugul maghiar sub care a zăcut o mie de ani.

Dar, d-lor, pentru a fi siguri de izbânda cauzei noastre, era nevoie de o ultimă manifestație politică, pentru a contrabalansa propaganda austro-maghiară în străinătate, care caută să ducă în eroare buna credință a lumii civilizate, răspândind vestea că românii sunt mulțumiți cu stăpânirea maghiară. Firește că românii rămași în Ardeal, ca și cei rămași acasă, în Bucovina, sub teroarea stării de asediu și a baionetelor polițienești, nu puteau combate cu succes această mincinoasă propagandă. Însă, ceea ce nu puteau face cei rămași acasă, în ghearele teroarei ungurești sau austriece, o puteau face refugiații politici din Ardeal și Bucovina la București, la Paris, la Roma, la Petrograd, la Washington și în celelalte centre politice mondiale și e bine să constatăm că acești refugiați politici au înțeles să-și facă datoria și și-au făcut-o. Pentru ca [și] cuvântul nostru să aibă greutatea cuvenită și să găsească crezământ, el trebuia sprijinit prin fapte. Pentru ca să se producă acele fapte, era nevoie ca prizonierii ardeleni, bănățeni și bucovineni din Rusia, Italia și Franța să se constituie în legiuni românești, pentru a lupta contra asupritorilor, alături de dorobanțul eliberator din Regat. S-au format aceste legiuni și au încheiat frăția de arme cu viteaza armată română în Piața Unirii din Iași, la 1917. Prin fapta aceasta s-a manifestat hotărârea neclintită a românilor subjugați de a învinge sau a muri. Unirea militară precedase pe cea politică, precum era firesc, căci numai arma biruitoare putea făuri unirea deplină și veșnică a neamului nostru. Aceasta nu întârzia să vină. Spargerea frontului de la Salonic și înfrângerea de la Piave pricinuiră dezastrul armatei austro-maghiare; cererea de armistițiu și abdicarea împăratului Carol urmară repede una după alta. Dinastia și armata care formaseră cheagul monarhiei austro-ungare dispărură, acoperite de blestemul suspinelor și suferințelor seculare ale neamurilor subjugate, iar acestea ajunseseră stăpâne pe soarta lor. Adunarea națională de la Alba Iulia veni să consimtă, prin unanimitatea votului ei, izbăvirea românilor de peste munți de vitrega stăpânire ungară și unirea lor cu conaționalii din Regat în hotarele României Mari. Cu adunarea constitutivă de la Alba Iulia se încheie procesul politic milenar între români și unguri, se încheagă națiunea română într-un stat național unitar în vechile sale hotare etnice. A fost, d-lor, necesar să se amintească de întâmplările acestea măcar în treacăt, fiindcă este un obicei creștinesc ca la un praznic mare, precum este praznicul eliberării fraților de peste munți de sub jugul maghiar, să se pomenească de luptele pentru izbânda cauzei naționale.

După aceste observații generale, să-mi dați voie să insist asupra tratatului însuși. Mai înainte aș dori să mai fac o singură observație. D-lor, în cursul procesului acestuia mare între români și unguri, românii din Regat, adică din ambele Principate, nu au stat în nepăsare, ci în repetate rânduri ei au intervenit în procesul acesta în favorul fraților subjugați cu vorba și cu fapta. Și ne aducem aminte de luptele care s-au purtat pentru stăpânirea Almașului și Făgărașului, de nenumăratele expediții muntene și moldovene în Ardeal, în sfârșit, de mărețul triumf vremelnic al lui

Mihai Viteazul, care a unit pentru o clipă întregul neam românesc sub războinicul său sceptru. Ștefan cel Mare și Petru Rareș au stăpânit feude în Ardeal. Ideea de unitate de rasă a existat întotdeauna între frații de dincoace și de dincolo de munți. Conștiința solidarității naționale n-a cunoscut niciodată hotarul Carpaților. Pășii domni munteni și moldoveni au avut ctitoriile lor în Ardeal. Ei ridicau acolo biserici și înființau chiar episcopii românești pentru mângâierea sufletelor obidite. Toate acestea dovedesc că a fost o comunitate de idei și că lupta, care s-a dus dincolo de Carpați, a fost sprijinită totdeauna cu fapta de frații de dincoace.

După observațiile acestea, să-mi dați voie să trecem la dispozițiile însăși ale tratatului. D-lor, bucuria și mulțumirea sufletească ce simțim la sfârșitul fericit al procesului milenar între români și unguri nu poate să ne împiedice de a constata că tratatul acesta nu satisface în totul așteptările noastre. În art. 27, alin. 3, se fixează fruntariile noastre față de Ungaria; se fixează fruntariile de la Mureș spre nord, spre hotarul Maramureșului. Nu cunoaștem însă, după acest tratat, care sunt hotarele noastre în Banat, față de cehoslovaci. Firește că trebuie să fie anumite protocoale ce nu se găsesc anexate în acest tratat, dar care reglementează fruntariile acestea într-un fel care nu convine deloc. D-lor, fruntariile Banatului sunt fixate, cum știți cu toții, tăind ținutul sau comitatul Torontalului în două. Măsura aceasta este, după noi, care nu ne lăsăm influențați de conjuncturile politice actuale, ci urmărim dezvoltarea istorică a lucrurilor, este din acest punct de vedere o mare greșeală politică, fiindcă, d-lor, orice s-ar zice, Banatul este, a fost și rămâne o integritate teritorială și acum a-l tăia în două și a crea un hotar în mijlocul lui însemnă, incontestabil, a tăia același trup în două, nedând posibilitatea să se dezvolte în mod firesc nici uneia, nici alteia. D-lor, am citit aici o statistică de la 1829, în care protopopul Timișoarei, Vasile Gheorghevici dă o statistică a Banatului și vedeți, statistica este dintr-o vreme destul de veche și descoperită numai de curând de d-l [I.] Bianu într-un calendar; în această statistică se arată că în dieceza Aradului erau, la 1829, 292 897 de români și numai 170 432 sârbi; iar în dieceza Verșețului, acest Verșeț care rămâne dincolo de frontiera noastră, se găseau 220 746 români și numai 28 959 sârbi. Acum ne întrebăm dacă, din punctul de vedere curat național și din punctul de vedere etnic – dacă vom considera statistica de atunci și raporturile etnice de azi –, dacă este justificată din acest punct de vedere împărțirea Banatului în două.

S-a spus de pe banca ministerială și d-l ministru de Externe a amintit și, din punctul de vedere al d-sale trebuie să recunoaștem că are întrucâtva dreptate, că noi, ca un stat înconjurat din toate părțile de dușmani, de ruși de o parte, de altă parte de bulgari, că noi avem absolută nevoie ca măcar într-o parte, la sud-vest, să fim vecini cu o națiune amică. Este foarte adevărat lucrul acesta din punct de vedere politic. Eu mă întreb însă, și poate v-ați întrebat și d-voastre, oare Serbia nu se găsește și ea taman în aceeași situație? La vest vecină cu Italia, cu care mai are multe de împărțit; la est cu Bulgaria, la sud cu Grecia, să zicem că prietenia cu Grecia are să țină un timp oarecare, întrucât Serbia va avea acces liber la Marea Egee. Noi avem interes să susținem o prietenie strânsă sinceră cu sârbii, dar acel interes îl au și ei, cel puțin în aceeași măsură ca și noi.

D-lor, eu cred că problema nu trebuie să se pună numai din punct de vedere al situației politice actuale. Și nu trebuie să se facă greșeala care s-a făcut și înainte, la încheierea Tratatului de Pace, că se poate ceda o parte din țara noastră; eu știu că s-au găsit oameni care, în nerăbdarea lor de a vedea împlinit idealul național cu o oră mai înainte, erau gata să cedeze chiar Cernăuții și a fost numai o întâmplare că lucrurile s-au petrecut altfel. Dar vedeți că eu trebuie să susțin de la această tribună că nimeni nu are dreptul să cedeze o parte din pământul românesc. Cine se crede în drept de a ceda un pământ care de la Traian până astăzi a făcut parte din patrimoniul românesc? Băgați bine de seamă, nu avem noi oare un caz de precedentă, când la 1878 a fost nevoie să ne retragem din Basarabia, vă întreb, iscălit-a oare regele Carol vreun act de cedare? N-a iscălit niciun act, a retras, simplu, trupele. Ori noi, astăzi, găsim-ne într-o situație cu mult mai favorabilă decât atunci, putem ceda o parte din Banat? Eu cred că nu! Eu nu pot consimți să se cedeze o parte din Banat, întrucât drepturile noastre asupra Banatului întreg sunt și rămân imprescriptibile și inalienabile. Eu țin să rămână constatat lucrul acesta, nu ca un act de dușmănie față de națiunea sârbă și statul sârbo-croato-sloven, față de care am respect și admirație. La formarea națiunii sârbești au contribuit în largă măsură și elementele românești din sudul Dunării. Uitați-vă la tipul sârb și veți vedea această influență etnică. Apoi, noi avem foarte mulți conaționali de ai noștri în Valea Timocului și suntem gata să trăim în prietenie cu acest popor viteaz și războinic, o recunosc, dar nu mai puțin războinici suntem și noi, însă de la asigurări de admirație și sinceră prietenie, până la cedarea unei părți din moșia strămoșească este o distanță foarte mare. Țin să accentuez aceasta de la tribuna Senatului, căci vor veni alte generații care vor căuta să reclame acest drept al nostru și care ne vor judeca foarte aspru pentru dărnicia noastră de astăzi. Și tare mă tem că acest Torontal ar putea să devină o a doua Alsacie-Lorena românească între noi și sârbi! Sufletul poporului care trăiește acolo este stăpânit de această idee, pe care noi n-o putem ignora.

Să trecem la a doua frontieră, cea despre Maramureș. Aceasta, se pare, că s-a fixat pe baza unui protocol încheiat la Paris. Dl. dr. Diașcu din Maramureș va expune chestiunea în toate amănunțele ei. Știu că pe când eram în guvern trebuia să se trimită o comisie la fața locului, căci Cehoslovacia era dispusă să trateze cu noi asupra stabilirii unei granițe care să împacă interesele naționale și economice ale ambelor părți. În momentul acela m-am retras din guvern. Comisia a fost trimisă, însă nu s-a dus până la Maramureș, ci s-a oprit la Satu Mare, unde a fixat o linie de demarcație așa de nenorocită, încât mare parte din populația maramureșeană nu are posibilitatea de a se aproviziona și moare de foame. Rog pe d-l ministru de Externe să dea o lămurire în privința aceasta. Se susține că membrii din comisie nu și-ar fi făcut datoria în mod conștiincios. Nu pun temei pe vorbe; pentru a pune capăt zvonurilor necontrolabile, o anchetă se impune, pentru a stabili adevărul. Și în caz că [această] comisie nu și-a îndeplinit datoria, atunci membrii ei trebuie trași la răspundere, oricine ar fi ei. [...] Dacă chestiunea este încă deschisă, putem avea speranță că se rezolvă, căci cehoslovacii erau dispuși să se înțeleagă cu noi asupra unor sate care erau românești. D-voastre știți că atunci când este vorba să se apere un făcător de rele sau dreptul asupra unui petic de moșie, se angajează zeci de avocați; cu atât mai mult se impune acest lucru, când este vorba să apărăm

populația românească din mai multe sate, care sunt așezate pe pământul clasic românesc, cum este întreg Maramureșul. E neapărată nevoie să punem toată stăruința, toate cunoștințele și toate puterile noastre, ca să nu pierdem niciun suflet românesc și nicio palmă de pământ al nostru, căci prin aceasta condamnăm la pieire sate întregi și știrbim moșia noastră strămoșească.

În art. 45–47 se impune și maghiarilor faimoasa clauză a minorităților. Foarte bine că se impune această clauză și inamicilor și nu numai puterilor aliate și asociate, precum suntem noi. Cu privire la această clauză aș vrea să spun sau mai bine zis să completez ceea ce spusesem și cu altă ocazie, că noi, românii, care timp de 1 000 de ani am experimentat pe însăși pielea noastră și am suferit toate asupririle și economice și religioase și culturale și politice, credeți d-voastre că am fi capabili astăzi să aplicăm același sistem față de minoritățile cuprinse în hotarele statului nostru național? Eu cred că nu. Hotărât nu. Românul este iertător și tolerant din fire și a dovedit-o aceasta totdeauna. Prin urmare, nu era nevoie să ni se impună și nouă clauza minorităților care, de bună seamă că nu vor avea motiv de a se plânge de tratament rău din partea noastră. Dar când dragostea nu-i deplină, ușor e să găsești pricină. Și minoritățile trebuie să se împace cu situația creată prin evenimentele războiului, căutând o apropiere și atașare sinceră către elementul românesc susținător de stat. Pentru a trăi în hotarele aceluiași stat în concordie și în bună înțelegere, trebuie să fie totdeauna doi. Unul suntem noi, elementul băștinaș, al doilea trebuie să fie minoritățile, ale căror drepturi și pretenții întemeiate vor fi pururea respectate din partea noastră.

Apucături ca cele ale deputatului rutean [Constantin] Krakalia nu pot contribui la cimentarea armoniei între majoritate și minoritate. Rău a servit cauza conaționalilor săi acest deputat, cerând în Cameră plebiscit pentru toate părțile locuite și de ruteni în Bucovina. Și mirarea mea a fost cu atât mai mare, cu cât am văzut că nu s-a ridicat niciun glas care să protesteze contra acestei cereri îndrăznețe, deși se găseau în Cameră destul deputați bucovineni din majoritate. Nu-mi vine a crede că aceștia să se fi identificat și ei cu cererea d-lui Krakalia. Și cum în mijlocul nostru avem un senator de naționalitate ruteană, care este, în același timp, și profesor universitar, d-l [Eugen] Kozak, îmi place să cred că d-sa, care a depus jurământul de credință față de rege și Constituția țării, va găsi cuvinte prin care să înfierceze atitudinea nepatriotică și să protesteze în contra aceluia [care] cere plebiscit pentru un pământ care este la nostru.

D-lor, în ceea ce privește art. 74, prin care se impune Ungariei să recunoască hotarele noastre, nu am nimic de zis. Cu privire însă la art. 77 din Tratat, prin care se hotărăște ca toate actele și arhivele referitoare la Transilvania și ținuturile alipite să fie restituite de către Ungaria, aștept ca d-l ministru de Externe [Take Ionescu] să trimită încă de cu bună vreme oameni pricepuți la Pesta, care să aducă în țară aceste acte pe care maghiarii, la retragerea lor din Ardeal, le-au luat cu sine. Art. 77 mai prevede sancțiuni în contra aceluia care s-au purtat în contra legilor războiului. Articolul pomenește și de lista persoanelor care s-au făcut vinovate de acte contra legilor și obiceiurilor războiului. Lista aceasta trebuie completată cu toți aceia care s-au purtat câinește față de ai noștri în Ardeal, Banat și Maramureș. În sfârșit, în Comisia de reparații, d-lor, trebuie să se trimită oamenii cei mai pricepuți și destoinici, pentru ca interesele noastre, și acestea sunt foarte mari, să fie bine apărute.

Prin art. 186 ni se impune participarea noastră la datoria publică a Ungariei, firește că numai până la 1914. Dispoziția aceasta este justă, fiindcă ținuturile noastre de peste munți făceau atunci parte integrantă din Ungaria. Și aici trebuie să fie cu multă băgare de seamă, ca să nu i se impună sarcini financiare mai grele decât se cuvine. În legătură cu aceasta stă și schimbul coroanelor. Căci după valuta pe care o vom fixa noi la retragerea coroanelor se vor face toate socotelile la datoria Ungariei și la Comisia de reparații. Prin urmare, este un complex întreg de probleme care trebuie bine chibzuite.

Art. 199 prevede dispoziții cu privire la pensionarii civili și militari ai fostului stat maghiar, deveniți supuși români. Tratatul obligă România să poarte cheltuielile pentru achitarea acestor pensii. Dispoziția aceasta impune statului român să plătească pensii unor oameni care au servit statului maghiar și au contribuit acolo la fondul de pensie. Membrii Comisiei de reparații vor trebui să insiste ca statul nostru să participe nu numai la sarcină, ci și la activele acestui fond, pentru a-și ușura măcar întrucâtva greutatea obligațiilor impuse în folosul pensionarilor.

Acestea ar fi puținele observații pe care le aveam de făcut la acest tratat, ale cărui dispoziții sunt, în genere, acceptabile, până la acelea privitoare la fixarea fruntariilor. Prin tratatul de față, Ungaria reintră în hotarele ei etnice. Numai acum ea devine, de fapt, un stat național maghiar unitar, cu care noi nu avem nimic de împărțit și suntem gata să trăim cu el în cele mai bune raporturi de prietenie și vecinătate, întrucât la cârma lor vor veni oameni înțeleghători ai situației actuale și nu oameni îmbătați încă de reminiscentele unui trecut atât de trist și umilitor pentru noi. Raportul de bună vecinătate se impune atât în interesul lor cât și al nostru.

Ședința Senatului din 18 august 1920²⁷¹

[Comunicare despre Proiectul de lege referitor la conservarea pădurilor]

D-le președinte, d-lor senatori, când s-a deschis discuția generală la acest proiect de lege²⁷² nu am băgat de seamă, fiindcă angajasem o discuție cu d-l ministru al Instrucțiunii [Publice], [Petre P. Negulescu]; cum însă aveam de făcut unele observații la discuția generală, profit de ocazie pentru a le face la discuția acestui articol²⁷³. În primul rând mi-aș permite să întreb pe d-l ministru al Domeniilor dacă legea aceasta are aplicare și în provinciile alipite.

T. Cudalbu: Da.

²⁷¹ D.S., M.O., nr. 35, 27 august 1920, p. 668–669.

²⁷² Proiectul de lege referitor la conservarea pădurilor, propus de ministrul Agriculturii și Domeniilor, T. Cudalbu, a fost prezentat în ședința Senatului din 18 august 1920 și a fost votat. D.S., M.O., nr. 35, 27 august 1920, p. 664–666.

²⁷³ Art. 7: „Vânzările prevăzute la art. 36 din Codul silvic, privitor la înstrăinarea drepturilor indivize în pădurile răzeșilor sau a loturilor lor în urma împărțelii, fără deosebire dacă vânzarea se face unei persoane străine sau făcând parte din obște, sunt valabile numai dacă sunt făcute cu aprobarea Ministerului de Domenii. Statul poate cumpăra drepturi indivize de la moșneni sau loturile fixate prin împărțeală, având dreptul de preferință; orice vânzare făcută cu călcarea acestei legi este nulă de drept”. *Ibidem*, p. 666.

Ion Nistor: Mulțumesc d-lui ministru pentru grija ce a avut de a prevedea în acest proiect de lege toate pădurile din România întregită. Dacă am luat cuvântul, l-am luat ca să spun că la noi, în Bucovina, s-a făcut cel mai mare abuz cu pădurile obștilor sătești. Cu ocazia împrumutării de la 1848, mai multe comune au primit păduri comunale sub formă de obști sătești, cu dreptul de servituți²⁷⁴. Dreptul de părtaș la obște nu este personal, ci revine casei și gospodăriei care a intrat în obște la formarea ei, așa că numai vânzându-se casa și gospodăria întreagă se poate vinde și dreptul de părtaș la o astfel de obște. Stăpânirea austriacă a îngăduit ca speculanții și acaparatorii de păduri să speculeze naivitatea și lipsa de experiență a țăranilor, cumpărând de la acești părtași la pădurea obștească cu prețuri derizorii.

Așa s-a întâmplat cu obștea din satul Vicovu de Sus. Comuna aceasta frunțașă, care numără aproape 10 000 de locuitori, avea în proprietate și pădurea Laura, în nemijlocită vecinătate de sat. Părtași la această pădure erau 523 de săteni, adică acei care domiciliau în această comună la formarea obștii. Aceștia administrau pădurea sătească și o exploatau în indiviziuni. Cu vreo 25 de ani în urmă, buna credință a copărtașilor la această pădure a fost exploatată de mai mulți acaparatori de păduri care, în schimbul unei sume derizorii de 12, 14, 18, 30 și 40 [de] coroane de fiecare părtașie – mai târziu s-a mai urcat prețul –, cumpărau părtașiile de la bieții oameni neștiutori. Îndată ce acești acaparatori ajunseseră să dispună de majoritatea părtașiilor la pădurea Laura, ei cerură, pe cale judecătorească, să iasă din indiviziune cu numărul părtașiilor ce dețineau. În contra legii servituților, judecătoria a dat urmare cererii lor. Stăpâni pe majoritatea părtașiilor, acaparatorii au scos de la țărani, cu prețuri ceva mai ridicate, și restul părtașiilor, până ce întreaga pădure ajunsese în proprietatea lor. Mai apoi, frumoasa pădure sătească, care reprezintă azi o valoare de zeci de milioane, a trecut în proprietatea unui frunțaș bucovinean, d-l Iancu Flondor. Lumea s-ar fi așteptat ca frunțașul român să fi ajutat pe conașionalii săi țărani, ca ei să-și poată redobândi părtașiile la pădurea Laura, ce le fusese răpită pentru un preț de nimic, iar nu ca el să atragă pădurea în proprietatea sa, în paguba țăranilor amăgiți. Naționalismul prin vorbă nu valorează mult dacă se dezmințe prin fapte. La vânzarea părtașiilor, țăranii au fost de bună credință că vând numai dreptul de

²⁷⁴ Unele dintre moșiile Fondului religios au fost expropriate, împreună cu drepturile de servitute, în vederea împrumutării țăranilor. Astfel, la împrumutarea din anul 1848, Fondul a cedat peste 80 000 ha. dar, și după această dată, țăranii au păstrat importante drepturi de servitute asupra pădurilor Fondului, și anume pentru pășunat și scoatere de lemne de foc și construcție. Aceste drepturi au fost reglementate prin Patenta împărătească, emisă la 5 iulie 1853, prin care „se statorcesc dispozițiile despre regularea și răscumpărarea drepturilor de a tăia lemne, de a paște în pădure și a se bucura de alte produse silvane, precum și a unor drepturi de servitute și de posesiune și folosire comună”. O nouă dispoziție este dată la 30 martie 1857, „pentru alcătuirea arătărilor și pentru prochenările despre răscumpărarea și regularea drepturilor și respectiv a sarcinilor pământului celor însemnate în atât înalta Patentă din 5 iulie 1853”. Exercițarea drepturilor de servitute asupra pădurilor Fondului a iscat diferite neajunsuri, privitoare la o gospodărire forestieră rațională, motiv pentru care Fondul a răscumpărat, pe parcursul mai multor decenii, toate aceste drepturi, prin cedarea unei suprafețe de pădure de peste 85 000 ha și a unei sume de bani, astfel încât averea Fondului a fost eliberată de orice fel de sarcini. „Foia guvernului Țării pentru Ducatul Bucovina”. Bucata IV. Despărțitura II. 17 mai 1859, p. 36; *Originea Fondului Bisericesc Român al Bucovinei văzută într-un document de epocă din 1934*, în „Pădurea și viața”, nr. 3–4, 2009; [http://www.revistapadurilor.ro/\(16600\)Padurea-si-viata/\(16601\)Padurea-si-viata-numarul-3-4-2009](http://www.revistapadurilor.ro/(16600)Padurea-si-viata/(16601)Padurea-si-viata-numarul-3-4-2009) (6 martie 2014).

exploatare a pădurii Laura, după cum li s-a și afirmat la vânzare din partea acaparatorilor. Cum însă proprietarul de azi al pădurii este de părere contrarie, țăranii deznădăjduiți imploră scutul guvernului și al justiției românești, de la care așteaptă mai multă dreptate ca de la vitrega stăpânire austriacă.

Eu cred că stăpânirea românească ar trebui să revizuiască modul cum au trecut pădurile sătești din Bucovina în proprietatea deținătorilor de azi, dând prin aceasta o dovadă că are mai multă trageră de inimă pentru nevoile țărănești decât, fie iertată, Austria, care a îngăduit ca țăranii să fie păgubiți în mod așa de simțitor de speculanții fără suflet. Am spus toate acestea nu din patimă politică, ci din gând bun, pentru că am socotit că este de datoria mea de a lua în scut pe consătenii mei din Vicovu de Sus și numai întâmplarea a făcut să fie vorba și de d-l Flondor. Când este vorba de apărarea țăranimii dezmoștenite și nedreptățite, trebuie să-i luăm apărarea cu bărbăție, oricâte neplăceri am avea de îndurat din cauza aceasta. Și eu cred că România are datoria să dea câștig de cauză țăranilor, care au fost înșelați în drepturile lor, fiindcă o țăranime împăcată și mulțumită este cea mai bună cheazășie pentru înflorirea și prosperarea patriei și a neamului. [...]

Eu am citat numai cazul Laura, care este tipic pentru toate celelalte. Eu cred că, cu ajutorul d-voastre și cu dragostea pe care presupun și sunt convins că o aveți și d-voastre din majoritate și din minoritate pentru țăranime și cu hotărârea pe care o avem cu toții ca să o întărim, atât moral, cât și material, ne vom da toată silința ca să-i facem dreptate. Eu iau la cunoștință declarația d-lui ministru că dispozițiile acestea se referă și la Bucovina. La noi se face o gospodărie silvică destul de bună și rațională, aș dori numai să rog pe d-l ministru ca să ia măsuri drastice ca organele silvice să facă mai multă administrație și mai puțină politică. Vedeți, d-lor, că a dat, bunăoară, numai unuia lemne din pădure, fiindcă a votat pe candidatul guvernului, iar la alții zece nu; prin aceasta se zdruncină încrederea în funcționarii publici, precum și în spiritul de dreptate și imparțialitate al guvernului, demoralizându-ne lumea. De aceea rog pe d-l ministru ca să ia măsuri ca politica să dispară și pădurile, care sunt patrimoniu de preț, să fie cruțate, bine administrate și să se facă dreptate tuturor.

Sedința Senatului din 20 august 1920²⁷⁵

[Comunicare despre Universitatea din Cernăuți]

Ca reprezentant al Universității din Cernăuți, țin să-mi spun și eu cuvântul într-o chestiune care privește cultura neamului nostru. Recunosc și eu – condițiile în care funcționează cea dintâi Universitate din țară sunt din [tre] cele mai rele. De aceea fac apel la onoratul Senat ca din această chestiune să nu se facă politică, pentru că e o chestiune de ordin național, cultural. În numele Universității din Cernăuți, vă rog, d-lor senatori, să contribuiți la satisfacerea cererilor d-lui [Mihail] Vlădescu, rectorul Universității din București²⁷⁶.

²⁷⁵ D.S., M.O., nr. 36, 28 august 1920, p. 693.

²⁷⁶ În această ședință a Senatului, Mihail Vlădescu a susținut o interpelare pe marginea „condițiilor detestabile” în care funcționează Universitatea din București, cerând îmbunătățirea acestora. *Ibidem*, p. 691–693.

[Comunicare despre declarația lui Ipolit Tarnavski
în problema acuzațiilor aduse lui Iancu Flondor]

D-le președinte, în ședința de ieri a Senatului, d-l senator [Ipolit] Tarnavski²⁷⁸ a găsit de bine să susțină într-o declarație dată în numele tuturor parlamentarilor bucovineni din Partidul Poporului că, cu ocazia discuției Legii silvice, eu aș fi ridicat „atacuri defăimătoare”, „insinuări inexacte, izvorâte din patimă personală” la adresa d-lui I. Flondor, susținând că d-l Flondor ar fi cumpărat de la țărani din Vicovu de Sus părtașii la pădurea Laura cu prețuri derizorii. Însuși d-l senator Tarnavski confirmă în declarația sa că d-l Flondor a răscumpărat părtașiile pădurii Laura de la speculanții evrei. Aceasta și nimic mai mult am susținut și eu în ședința din 18 august a.c.

Într-un memoriu pe care sătenii păgubiți din Vicov[u de Sus] mi-l adresează la 30 august 1919, când eram ministru delegat al Bucovinei, găsesc că cele 532 de părtașii la pădurea Laura fură vândute de țărani d-lor I. Flondor, A. Gruber, Seide, Wolfram, Aron Teiler, Mozes Meidanek, Michel Axelrad, Feingold și A. Insiș. Țăranii arătară în cererea lor că „dreptul lor de proprietate le-a fost luat cu fel de fel de promisiuni și făgăduințe deșarte, cu un preț de nimica”. De fapt, prețurile erau derizorii, plătindu-se părtașia cu coroane: 12, 16, 18, 30, 40 etc. Este adevărat că d-l Flondor n-a cumpărat nicio părtașie sub una sută coroane. Pentru a ajunge în stăpânirea pădurii întregi, d-l Flondor a răscumpărat toate părtașiile de la acaparatorii arătați mai sus, dar nu în folosul țăranilor amăgiți și păgubiți, precum încercară să ne facă a crede d-l senator Tarnavski, ci în folosul său particular. Îndată ce d-l Flondor a ajuns să dispună de majoritatea celor 532 de părtașii la pădurea Laura, a cerut pe cale judecătorească să iasă din indiviziune cu partea corespunzătoare numărului părtașiilor ce le deținea. Legea servitutelor prevede că astfel de păduri sunt indivizibile și inalienabile, dar, cu toate acestea, d-l Flondor a obținut o sentință judecătorească, în baza căreia a ajuns să fie proprietarul acestei păduri obștești, care reprezintă azi o avere de multe zeci de milioane. Țăranii au fost de bună credință, ei vânzând numai dreptul de exploatare a pădurii Laura, după cum pe vremuri i-au făcut să creadă acaparatorii și cer să fie puși în posesia pământului, după exploatarea pădurii. În scopul acesta, ei au călcat pe calea judecătii, însă pe vremea austrieilor. Izbucnirea războiului a împiedicat cursul justiției. Ei vor să-și încerce norocul în fața judecătoriei românești, de la care așteaptă mai multă dreptate ca de la cea austriacă. Acestea sunt fapte care se întemeiază pe acte și dosare oficiale²⁷⁹.

Susținând un adevăr și apărând cauza dreaptă a consătenilor mei din Vicov[u de Sus], nu ridic atacuri defăimătoare în contra nimănui; iar cât privește observația d-lui senator Tarnavski, că eu am aflat de bine să atac pe un absent, apoi țin să

²⁷⁷ D.S., M.O., nr. 37. 31 august 1920, p. 709–710.

²⁷⁸ Vezi comunicarea lui Ipolit Tarnavski prezentată în ședința Senatului din 20 august 1920.

²⁷⁹ Vezi notele 201 și 274.

constat că dacă onoratul Senat ar avea să se ocupe numai de actele celor prezenți aici, apoi cu adevăr că n-am avea ce discuta de la această tribună. Găsesc deci că declarația d-lui senator Tarnavski, discutată în adunarea majorității și adusă aici, a fost și a rămas o lovitură în apă. Dacă însă, totuși, d-l senator Tarnavski crede că prin constatările mele obiective și lipsite de patimă personală ar fi atins întrucâtva persoana șefului domniei sale, atunci rog pe onoratul Senat să aleagă o comisie parlamentară care să constate în mod obiectiv dacă cele susținute de mine în chestia pădurii Laura corespund adevărului sau ba. De altfel, chestiunea aceasta a fost obiectul unei comunicări în ședința din 25 decembrie 1919 a Adunării Deputaților²⁸⁰.

Încă o observație și termin. Aș fi așteptat de la d-nii parlamentari bucovineni din Partidul Poporului să arate și față de problemele cele mari care privesc Bucovina, ca, bunăoară, cererea de plebiscit a d-lui deputat Krakalia, același interes laudabil pe care îl arată față de șeful lor bucovinean, căci la București au alt șef.

Ședința Senatului din 23 august 1920²⁸¹

[Comunicare despre Proiectului de lege pentru organizarea
Direcțiunii generale a statisticii]

Cred că d-l ministru [Octavian Tăslăuanu, ministrul Industriei și Comerțului] va găsi întemeiată observația mea, deși mă întorc la art. 4. Dintre delegații ce sunt enumerați în acest articol²⁸² lipsește delegatul Ministerului de Culte. Prezența acestui delegat este necesară, pentru că în Basarabia statistica celor morți, căsătoriți și născuți se face la noi de [cătref] preot, încât [solicite] să se adauge la cei 13 reprezentanți un al 14-lea, reprezentantul Ministerului Cultelor [Octavian Tăslăuanu precizează că s-a admis ca la punctul 3 de la alin. 4 al acestui Proiect de lege să se adauge cuvintele „și un delegat al Ministerului Cultelor”].

D-le președinte, doresc să accentuez că lipsește și aici, la art. 16, litera a²⁸³, preotul sau parohul, șeful oficiului parohial. Azi sunt oficii parohiale, atât în Basarabia,

²⁸⁰ Aurelian Moldovan (P.D.U., județul Siret) a susținut o comunicare despre drepturile țăranilor din Vicovu de Sus asupra pădurii Laura în ședința A.D. din 25 decembrie 1919. D.A.D., M.O., nr. 21, 17 ianuarie 1920, p. 270; *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I, *Sesiunea 1919-1920*, p. 126-128.

²⁸¹ D.S., M.O., nr. 38, 3 septembrie 1920, p. 756-757, 758, 759.

²⁸² Se face referire la art. 4 al Proiectului de lege pentru organizarea Direcțiunii generale a statisticii, prezentat în ședința Senatului din 23 august 1920, privitor la componența Comisiei superioare de statistică. Aceasta este „un organ consultativ, menit să ajute Direcțiunea generală a statisticii în toate lucrările sale”. Comisia era formată din reprezentanții diferitelor ministere, autorități și instituții: câte un delegat din partea Ministerelor de Agricultură, Instrucție, Justiție, Război, Comunicații, Muncii și Ocrotirilor Sociale, Industriei și Comerțului; un delegat al Consiliului permanent administrativ; un delegat al Subsecretariatului de Stat al Refacerii; profesorul de statistică și finanțe de la Facultatea de Drept din București; directorul general al serviciului sanitar, cel al vâmlor și cel al statisticii. *Ibidem*, p. 749-755.

²⁸³ Acest articol se referă la personalul necesar pentru „culegerea elementelor statistice și controlul lor”. așa-numiții agenți exteriori, care sunt împărțiți în agenți de culegere și agenți de

cât și în Bucovina și acestea fac statistici până ce se vor organiza lucrurile, dau toate datele relative la recrutare, nașteri, botezuri, la frecventarea școlilor. Prin urmare, nu este rău dacă se prevăd în acest articol și preoții și oficiile parohiale.

D. Alexandrescu, raportor: Ar fi bine să se prevadă preoții pentru Bucovina, căci acolo ei sunt ofițeri de stare civilă.

Octavian Tăslăuanu: Nu sunt de părere să se admită acest lucru. Chestiunea este prea bine cunoscută. Datele statistice le cifrau mai înainte și în Ungaria și în Transilvania oficiile parohiale, dar aceste date nu erau întotdeauna destul de demne de încredere. Nu mă îndoiesc că oficiile parohiale ar putea să facă servicii biroului statistic al nostru, însă tendința noastră este să facem o modificare în funcționarea acestor statistici. Dacă mai sunt localități unde se mai mențin aceste oficii, le vom înlocui prin agenți locali. Prin urmare, nu sunt de părere ca să se pună special în lege oficiile parohiale, pentru că atunci ar însemna să ne întoarcem din nou la starea de mai înainte. Dacă sunt asemenea oficii prin unele provincii, apoi ele nu sunt organizate. Poate, în Bucovina...

Ion Nistor: În Bucovina nu sunt oficii, ci preotul satului face statistica.

Octavian Tăslăuanu: Ei bine, pe toți aceștia îi vom înlocui prin notarul satului.

Ion Nistor: Dar până la unificare cine face această lucrare?

Octavian Tăslăuanu: Până la unificare vom face apel tot la ei. [...]

Ion Nistor: Găsesc articolul acesta²⁸⁴ de prisos, pentru că fiecare agent va lucra cu toată conștiinciozitatea (după ce este supus la vot, articolul este inclus în lege).

[Se citește art. 20: „Toate științele individuale, culese pe baza acestei legi, se vor păstra cu discreție și nu vor putea fi utilizate decât în scop de statistică. Orice funcționar care va fi divulgat informațiile culese cu alt scop decât în interesul statului, se va pedepsi conform art. 305 din Codul Penal”]. Ion Nistor: D-le președinte, atunci se face imposibilă folosința acestei statistici. Eu cer funcționarului datele în interesul științei. Se poate să mi se refuze pe motivul că sunt secrete?

D. Alexandrescu: Vă puteți adresa la administrația centrală. Până sosesc la această administrație, ele nu pot fi divulgate.

Ion Nistor: Dar ce găsiți că poate să fie secret într-o statistică?

[Art. 20 se supune la vot și se admite.]

Ion Nistor: La art. 23, alin. ultim se spune că directorul general și sub-directorul trebuie să posede titlul de doctor sau licențiat în drept sau în științele economice. Cred că d-l ministru va consimți ca atunci când se va găsi un om care, ca d-l [Zamfir] Arbore, a lucrat o viață întreagă la statistică, să nu i se ceară să aibă numai decît aceste titluri. Să zicem „licențiați sau cu titluri academice”, fără să restrângem numai la licențiații în drept sau în științele de stat. Vă asigur că se pot

control. Printre agenții de culegere, sunt enumerați, în primul rând, notarii și secretarii comunelor rurale. *Ibidem*, p. 749–755.

²⁸⁴ Se face referire la art. 19: „Toți agenții statistici prevăzuți în această lege, care vor refuza sau neglija să adune, să controleze și să comunice la timp datele cerute, vor fi pedepsiți conform legilor organice ale departamentelor de care depind. Pedepsa se va cere de Direcțiunea generală, după avizul Comisiei superioare de statistică și se va executa de departamentul de care depinde funcționarul”. *Ibidem*, p. 749–755.

găsi foarte bine licențiați în matematici, cum și avem, care să fie mai buni decât cei de la drept. [...] Să aibă studii academice, indiferent în ce anume specialitate²⁸⁵.

Ședința Senatului din 24 august 1920²⁸⁶

[Comunicarea despre situația lui Eduard Fischer]

D-le președinte, crimele comise de faimosul general Eduard Fischer²⁸⁷, comise față de populația Bucovinei în timpul războiului, sunt prea bine cunoscute și dovedite prin nenumărate mărturii și dosare²⁸⁸. Ei bine, aud că acest domn, care fusese internat la Iași până la judecarea procesului, ar fi primit pașaport elvețian pentru a pleca în străinătate, fără judecată și fără să fi ispășit crimele comise. Întreb pe d-l ministru de Război [Ion Rășcanu] dacă are știre despre aceasta. Întreb pe d-l ministru de Interne [Constantin Argetoianu] dacă d-sa a consimțit ca acestui om să i se elibereze pașaport. Și, în sfârșit, întreb pe d-l ministru de Externe [Take Ionescu] dacă și-a luat osteneala de a pune pe acest domn cel puțin pe lista celor ce au călcat legile și obiceiurile războiului, spre a-și primi pedeapsa meritată, potrivit cu dispozițiile tratatelor de pace cu Austria și Ungaria?

[La această comunicare s-a asociat și senatorul Gh. Tudoran. Comunicarea a fost transmisă celor în drept.]

Ședința Senatului din 25 august 1920²⁸⁹

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru înființarea unei a doua secțiuni la Tribunalul Ialomița și crearea unei noi secțiuni la Curtea de Apel din Cernăuți]

D-lor senatori, nu am luat cuvântul să vă cer să nu votați acest proiect de lege²⁹⁰, pe care-l găesc bun, dar vreau să atrag atenția d-lui ministru al Justiției [M. B. Cantacuzino] că Bucovina, care are o populație de 800 000 suflete, are numai o Curte de Apel, cu o singură secțiune, pe când un județ, cu două sau trei sute de mii de suflete, are tribunal cu două secțiuni. În diferite rânduri s-a intervenit să se creeze a doua secțiune, dar până astăzi nu s-a făcut lucrul acesta. Cred că o provincie

²⁸⁵ Se spune la vot această propunere și se admite următoarea formulă a alineatului patru al art. 23: „Directorul general și subdirectorul general vor trebui să posede titluri academice și să fi servit cel puțin cinci ani ca șef al unui serviciu de statistică”.

²⁸⁶ D.S., M.O., nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 768.

²⁸⁷ Vezi nota 219.

²⁸⁸ Vezi interpelarea lui Aurel Morariu în ședința A.D. din 4 februarie 1920. D.A.D., M.O., nr. 30, 6 februarie 1920, p. 399–407: *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I. *Sesiunea 1919–1920*, p. 106–126.

²⁸⁹ D.S., M.O., nr. 40, 14 septembrie 1920, p. 784.

²⁹⁰ Proiectul de lege pentru înființarea unei a doua secțiuni la Tribunalul Ialomița a fost prezentat în ședința Senatului din 25 august 1920, prin Mesajul Regal din 21 august 1920. Acest proiect a fost votat și adoptat de A.D. în ședința din 21 august 1920. *Ibidem*, p. 784.

cu 800 000 de suflete are o absolută nevoie de o a doua secțiune de Curte de Apel. Votăm acest proiect de lege, considerându-l ca un început pe calea dezvoltării organizării justiției, cu dorința de a se crea și în Bucovina o a doua secțiune.

Ședința Senatului din 26 august 1920²⁹¹

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru înființarea
și exploatarea liniilor de navigație aeriană]

D-le președinte, d-lor senatori, din expunerea d-lui raportor ne-am putut convinge și acei care nu eram convinși până acum de folosul cel mare [pe] care îl aduce cu sine navigația aeriană²⁹². Prin urmare, nu de aceasta voiesc să vă întrețin câteva minute, ci de altă chestiune. Este vorba să se înființeze și la noi navigație aeriană, însă este vorba ca organizarea și exploatarea acestei navigații aeriene să fie cedată unei societăți străine. Dacă lucrul acesta este adevărat, atunci, incontestabil, trebuie să ne punem întrebarea: oare cesiunea aceasta este recomandabilă din punct de vedere al intereselor statului sau ba? D-lor, chiar din expunerea de motive reiese că navigația aceasta aeriană este și poate să ajungă la o importanță tot așa de mare ca și navigația fluvială și ca și comunicațiile pe căile ferate. Dacă statul are interes și este dator să apere navigațiile acestea terestre, maritime și fluviale și să se poată folosi de ele în timp de pace și, mai ales, în timp de război, când statul trebuie să fie absolut stăpân pe aceste căi de comunicație, se pune întrebarea: oare vom putea noi vota cu inimă ușoară cesiunea acestei navigații aeriene unei societăți străine?

D-voastre știți că cea dintâi cale ferată s-a deschis între București și Giurgiu și vă amintiți cu câte greutate, în urma intervențiilor venite de afară, am putut scăpa din procesul acela Strousberg²⁹³. Tot așa a fost cu linia Cernăuți – Lemberg – Iași²⁹⁴.

²⁹¹ D.S., M.O., nr. 41. 15 septembrie 1920, p. 808.

²⁹² Proiectul de lege pentru înființarea și exploatarea liniilor de navigație aeriană, votat și adoptat de A.D. în ședința din 23 august 1920, a fost adus spre deliberarea Senatului (ședința din 26 august 1920) prin Mesajul Regal nr. 3 501, din 24 august 1920. Legea se referă la înființarea liniilor de stat și la concesiunile către particulari. *Ibidem*, p. 804–805.

²⁹³ Afacerea Strousberg este legată de concesionarea construirii liniei de cale ferată Roman – București – Vârciorova (914,8 km) consorțiului prusiac condus de Heinrich Strousberg (printre asociați se numărau principele Hohenlohe, ducele Ujest, principele Victor de Ratibor și contele Carol de Lehndorff). Proiectul de acordare a acestei concesiuni nu a fost realizat de către funcționarii Ministerului Lucrărilor Publice, ci s-a redactat la Berlin. Acesta a fost supus dezbaterii în Parlament, care, prin Legea din 10 septembrie 1868, acordă concesiunea în favoarea consorțiului Strousberg. Costul pe kilometru al rețelei feroviare urma să fie de 270 000 de franci, concesiunea se acorda pentru o perioadă de 90 de ani, iar statul român asigura, la suma forțetară de circa 247 de milioane franci, o dobândă de 7½% pe an. Din cauza unui lung șir de abuzuri (lucrări executate în mod nesatisfăcător, falsuri în acte, încălcări ale convenției de concesiune), la 5 iulie 1871 a fost votată legea prin care concesiunea Strousberg a fost anulată. Consorțul a dat faliment, iar bancherii Bleichröder și Hansenmann, sprijiniți de cancelarul Bismark, au cumpărat acțiunile devalorizate și au constituit Societatea drumurilor de fier din România, care a preluat toate drepturile și îndatoririle consorțiului Strousberg. Linia ferată Roman – București – Vârciorova a fost terminată în ianuarie 1875. Recunoașterea Independenței României a fost condiționată, la Congresul de la Berlin (iunie – iulie 1878), de către marile puteri, de răscumpărarea de către statul român a acțiunilor Strousberg. Georgeta Smeu, *op. cit.*, p. 353.

²⁹⁴ Construirea acestui tronson de cale ferată a fost concesionată companiei Lemberg – Czernowitzer – Eisenbahn (denumită ulterior Lemberg – Czernowitz – Jassy Eisenbahn și K. k. priv. Lemberg –

Cu câte greutateți am ajuns să fim stăpâni pe porțiunea de cale ferată care cade pe teritoriul românesc? De aceea, nu vrem ca aceleași lucruri să se întâmple și cu navigația aeriană. Aceasta este chestiunea și aștept de la d-l ministru al Comunicațiilor [Gheorghe Văleanu] răspunsul, dacă cesiunea aceasta nu ar periclita interesele statului, neputând dispune la bunul nostru plac de această navigație aeriană. Închipuți-vă că ar fi o mobilizare și am avea nevoie de această navigație, am putea noi dispune de ea? Persoanele care o conduc vor fi ele la dispoziția noastră și vom putea noi avea încredere în ele? Dar chiar în timp de pace, vă rog să băgați bine de seamă, atunci când am avea nevoie să aducem știri de la Chișinău, Cernăuți sau Cluj, știri de mare importanță pentru stat, căci particularii n-au să se poată folosi de acest fel de comunicație, deoarece are să coste mai scump, să zicem că ar fi vorba de o grevă, de o invazie, Doamne ferește, în țară, atunci o să avem noi îndeajuns încredere în acele persoane străine că vor lucra în interesul statului nostru? [...] Până ce vom avea mijloacele necesare și personalul să înființăm o navigație aeriană [...], trebuie să ne mulțumim cu navigația de care dispune armata astăzi?

Acestea sunt, d-lor senatori, nedumeririle ce [le] aveam cu ocazia discuției acestui proiect de lege și de la răspunsul ce va binevoi să ne dea d-l ministru, de la lămuririle ce d-sa ne va da, dacă interesele statului sunt salvate, dacă statul dispune de această navigație aeriană și dacă, la un moment dat, se poate conta pe personalul acelei navigații aeriene, depinde de atitudinea pe care noi, senatorii, o vom lua cu ocazia discuției acestui proiect de lege.

[Răspunsul ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu]

D-l senator Nistor are foarte multă dreptate. D-sa se vede că n-a avut posibilitatea să citească în întregime acest proiect de lege, pentru că, mi se pare, el n-a fost imprimat. Prin acest proiect de lege nu se autorizează guvernul să dea în concesiune această navigație aeriană, proiectul în discuție este un proiect de lege general pentru organizarea generală a navigației aeriene. Și, după cum se va vedea citind articolele care alcătuiesc acest proiect de lege, deosebit unul de altul, veți vedea că statul își rezervă dreptul să înființeze singur linia aeriană, să facă singur concesiunea acestei navigații aeriene, cu participarea la beneficii, și să dea și concesiuni la particulari. Prin urmare, este o lege cu caracter particular, iar nu făcută în scop de a asigura o concesiune.

Czernowitz – Jassy – Eisenbahngesellschaft), o companie privată de căi ferate din Austro-Ungaria, fondată ca parte a consorțiului condus de industriașul Victor Ofenheim, după achiziționarea dreptului de concesiune pentru construirea căii ferate I.lov – Cernăuți (terminată în anul 1866), la 11 ianuarie 1864. Această companie feroviară a primit și concesiunea construirii și exploatarea căii ferate Cernăuți – Suceava (traseu dat în funcție în anul 1869). Suceava – Iași, cu ramificații spre Botoșani și Roman (dată în funcție în perioada 1869–1871), precum și a unor linii secundare, printre care Cernăuți – Noua Suliță. Ca urmare a înmulțirii reclamațiilor cu privire la condițiile de funcționare a căilor ferate, atât a celor de pe teritoriul Austriei, cât și a celor de pe teritoriul Regatului României, acestea au fost puse sub sechestru de stat. După sfârșitul Primului Război Mondial, cea mai mare parte a acestor căi ferate a ajuns pe teritoriul României și a fost preluată de către compania feroviară de stat, Paul Brașcanu. *Drum de fier prin praf de pușcă*. Iași, Editura Stef. 2012, p. 23: http://ro.wikipedia.org/wiki/Lemberg-Czernowitz-Jassy_Eisenbahn (8 februarie 2017).

Asupra celorlalte obiecții făcute de d-l senator Nistor, sunt de acord cu d-sa și chiar de acum am luat măsuri ca să stabilim o navigație curat națională. Aceasta este dorința noastră a tuturor. Dacă am avut propuneri de la unele societăți străine, și anume de la o societate din Praga, dacă am intrat în tratative cu guvernul francez pentru transportul poștal și această chestiune va fi adusă la îndeplinire, probabil în anul viitor la București, dacă am făcut toate aceste demersuri, nu înseamnă că am renunțat la formarea unei industrii naționale a navigației aeriene. Căci, dacă chiar s-ar da concesiunea acestei navigații aeriene unei societăți străine, prin aceasta nu se înțelege numai raportul capitalului, care nu reprezintă mare lucru, căci capital se poate găsi și în țară, dar între condiții vom impune obligația ca societatea să furnizeze tot [ceea] ce-i trebuie, de la cablu până la cel mai complicat șurub din țară, și, mai ales, personalul acestei societăți să fie personal român, ca să se formeze piloți, căci principiul unei bune organizări a navigației aeriene este ca să avem piloți, principalul organ și element al aviației, și, ca să nu ne mai găsim în situația în care ne-am găsit în 1916, trebuie să avem piloți și acești piloți se pot forma numai cu zboruri lungi și școală multă.

Pe de altă parte, există în țara românească o Ligă aeriană²⁹⁵, căreia i-am spus că sunt hotărât să-i dau tot sprijinul ca să înființeze în țară o industrie națională de aviație. Deja această Ligă se găsește în legături cu mari societăți străine, pentru ca să stabilească o industrie a aviației aici. Pe de altă parte, este prevăzut în lege că toate concesiunile, fie date la societăți românești, fie date societăților străine, să se dea după un caiet de sarcini al Consiliului Superior al Comunicațiilor, în care se prevăd toate cele ce vi le-am spus. Așa încât, obiecțiile d-lui Nistor pot fi înlăturate și vă rog să votați legea.

[Senatul a admis acest proiect de lege.]

Ședința Senatului din 27 august 1920²⁹⁶

[Comunicare despre Proiectul de lege de organizarea corpului silvic]

Nu văd, d-lor senatori, dacă în acest proiect de lege²⁹⁷ este vorba și de provinciile alipite sau ba. După cât văd, acest proiect de lege nu cuprinde și provinciile alipite. Prin urmare, este o lege unilaterală. Or, nu numai în Vechiul Regat sunt păduri de-ale statului care trebuiesc administrate, ci și în provinciile alipite, încât ar fi fost cu mult mai bine venită legea dacă se făcea o organizație integrală privind toate provinciile care formează România Mare. Aceasta aveam de spus și rog pe d-nii miniștri să țină seama ca legile pe care le propun să privească toate provinciile din România întregită. [...]

²⁹⁵ Liga Națională Aeriană a fost fondată la București, în anul 1912, sub conducerea lui George Valentin Bibescu. <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/ISTORIE/O%20istorie%20sumara%20a%20aviației%20romane%20de%20Liviu%20Valenas.htm> (21 mai 2015).

²⁹⁶ D.S., M.O., nr. 42, 16 septembrie 1920, p. 831–832, 833.

²⁹⁷ Proiectul de lege de organizarea corpului silvic a fost votat și adoptat de A.D. în ședința din 26 august 1920. Adus spre deliberarea Senatului în ședința din 27 august 1920, proiectul a fost admis. *Ibidem*, p. 828–830, 834.

În abaterile grave de la datorie de care se ocupă acest articol²⁹⁸ și pentru care se prevăd pedepse, nu sunt trecute și ingerințele electorale. Acești ingineri silvici se bucură de ascendent asupra lumii, prin faptul că dau lemne din pădure oamenilor și ei pot abuza de acest ascendent în perioadele electorale. Ar trebui, cred, să fie trecute printre abaterile grave de la datorie și ingerințele electorale, pe care acești funcționari le-ar putea face. Propunem amendament în acest sens.

Constantin Argetoianu, ministru de Interne: Este prevăzut la litera f, partea din urmă, în care se spune: „dacă printr-un act al vieții sale publice sau private vor compromite demnitatea de om”. Or, a face pe agentul electoral, compromiți demnitatea de om.

Ion Nistor: Iau act de declarația d-lui ministru.

Ședința Senatului din 7 decembrie 1920²⁹⁹

[Comunicare despre problemele transportului feroviar]

D-le președinte, eu voiam să constat că chestiunea [transportul feroviar, pe marginea căruia au luat cuvântul și alți senatori înaintea lui Ion Nistor] nu trebuie pusă numai cu privire la parlamentari, pentru că dacă parlamentarii călătoresc în aceste condiții, ne putem închipui cum călătoresc ceilalți oameni. Starea de la Căile Ferate este insuportabilă; orice s-ar zice, publicul nu mai poate să călătorească, în condițiile acestea nu o mai putem duce și trebuie să se ia o măsură radicală. Trebuie să întrebăm pe d-l ministru: poate să facă rânduială, atunci să o facă; dacă nu, atunci să dea altuia această însărcinare.

D. A. Grecianu, ministrul Justiției: Originea stării deplorabile de azi de la Căile Ferate nu datează de la acest guvern, ci, din contră, de la guvernele precedente, care nu au luat măsuri la timp pentru a aduce locomotivele necesare.

Ședința Senatului din 10 decembrie 1920³⁰⁰

[Comunicare despre atentatul cu bombă de la Senat]

D-le președinte, d-lor senatori, eu am fost înștiințat prea târziu și n-am putut lua parte la ședința de ieri³⁰¹. Mă folosesc de ocazia de azi pentru ca, în numele

²⁹⁸ Art. 20 face parte din Titlul VIII al legii, *Pedepse*. Acesta are următorul conținut: „Sunt considerate abateri grave de la datorie următoarele fapte, pentru care se vor aplica celui vinovat pedepse disciplinare, conform acestei legi: a) Dacă a refuzat să îndeplinească o datorie a funcției sale, impusă de lege și regulamente; b) Dacă a [in]călcat vreo dispoziție din legi și regulamente; c) Dacă va fi lipsit de la serviciu fără concediu și în dauna serviciului; d) Dacă va fi dat probă vădită de neglijență sau incapacitate; e) Dacă va fi lipsit de cuviință sau demnitate în raporturi reciproce sau ierarhice ori față de alte autorități; f) Dacă prin vreun act al vieții sale publice sau private compromite demnitatea sa de om și de funcionar public ori aduce atingere considerației corpului silvic”. *Ibidem*, p. 830.

²⁹⁹ D.S., M.O., nr. 5, 9 decembrie 1920, p. 25.

³⁰⁰ Idem, nr. 7, 14 decembrie 1920, p. 32, 33.

³⁰¹ Vezi nota 46. În ședința din 26 ianuarie 1921, Senatul a luat act și de telegrama Partidului Poporului din Bucovina, reprezentat de Dorimedont Popovici și N. Vasiloschi, care „veștește” atentatul de la Senat. D.S. M.O., nr. 17, 28 ianuarie 1921, p. 171.

partidului pe care îl reprezintă [Partidul Democrat al Unirii], să declar că vestejesc, cu toată hotărârea, criminalul atentat, care a produs jertfele pe care le cunoașteți. Depunem o lacrimă de durere pe trupul neînsuflit al episcopului Radu și exprimăm regretul și compătimirea noastră tuturor membrilor Senatului, care au căzut victime ale atentatului și, îndeosebi, d-lui ministru Grecianu și președintelui nostru și le dorim însănătoșire grabnică. Totodată, declar că guvernul se poate sprijini pe ajutorul și concursul tuturor partidelor care doresc să susțină ordinea și liniștea în țară.

[În această ședință Ion Nistor susține și o comunicare privitoare la funcționarii poștali]

Am primit azi de dimineață o telegramă din partea Asociației funcționarilor publici din Bucovina, cu următorul cuprins: „Mizeria funcționarilor poștali a ajuns insuportabilă din lipsa de alimente, urmată de boli și decesuri. Rugăm a nu tolera pieirea unei stări întregi. Rugăm urgent, stăruiiți pentru plata avansului de 300, respectiv 200 [de lei] lunar, începând de la 1 septembrie 1920, analog cu funcționarii celorlalte resorturi. Comunicați rezultatul obținut pentru plata acestor sume. Societatea funcționarilor publici din Bucovina”. Cum d-l ministru al Comunicațiilor este aici, îi aduc la cunoștință ca să ia măsuri.

[Răspunsul ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu]

D-lor senatori, chestiunea unificării salariilor corpului telegrafic poștal din Bucovina este rezolvată de mai mult timp și este trimisă la Comisia superioară de unificare, care trebuie să-și dea răspunsul și îndată ce-și va da răspunsul, îl voi aplica. În ceea ce privește lipsa de alimente, de care se plânge corpul telegrafo-poștal, aș ruga pe d-l Nistor să vină la minister să ia cunoștință tocmai de documentul de care vorbeam adineaori, ca împreună să luăm măsuri ca aceste alimente, care se trimit acolo pentru populație, să meargă la populație, iar nu să treacă granița pe la Nepocălăuți.

Sedința Senatului din 15 decembrie 1920³⁰²

[Interpelare susținută cu prilejul discuțiilor pe marginea Mesajului Regal]

D-le președinte, d-lor senatori, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, însuflit de cele mai curate sentimente patriotice și dinastice, aduce, în numele populației pe care o reprezintă, expresia celei mai loiale și neclintite credințe față de tron și dinastie și exprimă respectuoasele și cordialele sale urări cu ocazia îndoitei logodne în augusta familie regală³⁰³. Cu privire la situația politică a țării, partidul pe care am cinstea de a-l reprezenta aici constată cu adâncă mâhnire și legitimă îngrijorare că de la închiderea legislaturii extraordinare de astă vară, cu

³⁰² D.S., M.O., nr. 9, 23 decembrie 1920, p. 68.

³⁰³ În noiembrie 1920, principele moștenitor Carol (viitorul rege Carol al II-lea) a anunțat logodna cu Elena, fiica regelui Constantin al Greciei, iar principele moștenitor al Greciei, George, avea să se căsătorească cu principesa Elisabeta a României.

toate că guvernul avuse timp suficient pentru a lua convenitele măsuri de îndreptare, starea politică, economică și financiară a țării se înrăiește pe zi ce trece. Această dureroasă constatare privește, din nenorocire, nu numai Vechiul Regat, ci și provinciile alipite. În ținuturile bucovinene, în special, măsurile de pripită unificare administrativă au produs haos și dezorientare în toate ramurile administrative, trezind nemulțumire generală în rândurile populației. În urma nechibzuitelor măsuri de ordin economic și, în special, în urma preschimbării coroanelor în paguba statului și a populației nevoiașe, traiul s-a scumpit enorm, iar târăgănarea ce se face cu plata celor 40% dezechilibrează piața, înlesnește acțiunea speculanților și acaparatorilor și aduce populația la disperare. Aprovizionarea este insuficientă, dispozițiile după care ar urma să se facă se schimbă, ca și temperatura, dintr-o zi în alta; importul și exportul este monopolizat de câțiva speculanți care se bizuie pe legăturile lor cu oameni influenți; cooperativele ce se înființează urmăresc scopuri de partid, iar țărani sunt sistematic excluși de la orice schimb de mărfuri și, îndeosebi, de la importul de cereale pentru acoperirea nevoilor lor. Încadrarea slujbașilor publici întârzie, iar în ramurile de administrație în care s-a făcut ea a trezit mari nemulțumiri, prin faptul că nu s-au respectat drepturile câștigate.

Guvernul n-a luat măsuri bine chibzuite în vedere stabilirii unui echitabil echilibru social și a prevenirii din timp a grevelor. Înfăptuirea reformei agrare a fost zădărnicită, contrar intereselor vitale ale țărânimii, iar dispozițiile clare ale decretului-lege în vigoare au fost desconsiderate. Dărilor publice sunt în Bucovina mai mari și mai oneroase ca în celelalte regiuni românești. Cenzura se aplică în modul cel mai arbitrar. Se cenzurează până și notițele privitoare la banchete particulare. Comunicația pe căile ferate stagnează. Administrația Fondului bisericesc face cea mai scârboasă politică de partid și desconsideră cererile justificate ale țărânimii pentru a satisface pofta de îmbogățire a speculanților și aderenților politici. Până și în rândurile venerabilului Consistoriu bisericesc a pătruns spiritul de partid. Se creează și se ocupă locul ei în dieceză după bunul plac al unei clice din Consistoriul mitropolitan.

Samavolnicia lichidatorilor de tot felul calcă în picioare principiile naționale și compromite drepturile noastre etnice și istorice asupra acestui scump colț de pământ românesc. Populația, martirizată și sărăcită de fostul comandant de jandarmi Fischer se simte adânc jignită în simțul ei de dreptate prin punerea în libertate a acestuia fără judecată, contrar declarațiilor precise ce ni se făcuseră de pe banca ministerială în fața fostului Parlament. Măsurile ce se iau numai pe jumătate și se revocă adesea înainte de a fi executate, precum și improvizațiile de tot felul slăbesc autoritatea statului și zguduie încrederea populației în seriozitatea actelor administrative și în stabilitatea așezămintelor publice.

Constatările acestea ne determină de a rămâne, în conformitate cu principiile noastre democratice și naționale și consecvent hotărârilor noastre anterioare, în aceeași atitudine de neîncredere față de actualul guvern. În consecință, declar în numele partidului ce îl reprezint că ader la moțiunea opoziției naționale și că mă abțin de la discuția răspunsului la Mesaj, pentru a scurta acea discuție și a lăsa timp guvernului, care se vaită că opoziția îl împiedică de a lua măsurile convenite pentru salvarea țării, să vină cu proiecte de legi pe care țara le așteaptă cu atâta nerăbdare.

[Comunicare despre Proiectul de lege privitor la înființarea pe lângă Ministerul de Interne a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice]

D-lor senatori, ca să fiu bine înțeles, țin să declar de la început că opoziția nu consideră acest proiect de lege³⁰⁵ ca o chestiune de neînțelegere între guvern și opoziție. De aceea, voi căuta să fiu cât se poate de obiectiv. Vă rog să considerați cele ce voi spune nu ca venite din partea opoziției, ci dintr-un interes mai superior, acela al statului. Înainte de toate, țin să constat că prin înființarea acestui Subsecretariat de Stat se face o deosebire între cetățenii statului: există cetățeni majoritari și cetățeni minoritari. Or, nici Adunarea de la Alba Iulia, nici Tratatul de Pace nu prevăd în niciun articol lucrul acesta. În România aceasta mare, există cetățeni egali, înzestrați cu aceleași drepturi și datorii față de stat. Prin înființarea acestui Subsecretariat de Stat, cred că se creează un foarte grav precedent, ale cărui urmări nu se pot prevedea. De aceea cred că rău a fost inspirat onor guvern[ul] venind cu legea aceasta.

D-lor, în expunerea de motive a d-lui ministru de Interne [Constantin Argetoianu] nu se dau lămuriri depline asupra scopului acestui Subsecretariat și nu văd cum are să armonizeze acest proiect interesele diferitelor naționalități. Este oare nevoie pentru armonizarea intereselor diferitelor naționalități de crearea unui Subsecretariat? Eu cred că nu. Prin Tratatul de Pace s-a garantat secuilor și sașilor oarecare drepturi în ceea ce privește biserica și școala, a căror reglementare și satisfacere cade în competența Ministerului de Instrucție Publică și de Culte. Creându-se acest Subsecretariat, ce se întâmplă cu aceste chestiuni? Se vor sustrage competenței acestor ministere? Dar sunt și alte chestiuni: chestiunile financiare, economice și chiar chestiunile judecătorești unde, sub anumite condiții, se admite și limba minorităților. Ce este cu aceste chestiuni? Rămân ele în componența ministerelor de resort sau se sustrag competenței acestor ministere sau trec asupra Subsecretariatului minorităților?

Prin urmare, vedeți seria de întrebări care se impun atunci când ni se cere să votăm această lege. Or, d-lor, dacă lucrul acesta este așa, se creează, de fapt, două categorii de cetățeni. Sunt ministere pentru cetățeni majoritari și subsecretariate pentru cetățeni minoritari. Și dacă facem o comparație din istorie, am putea zice că avem patricieni și plebei și pentru ca plebeii să poată subzista în luptă, li se dă acest Subsecretariat. [...] Din expunerea de motive reiese lucrul acesta și cred că și d-voastră v-ați pus chestiunea cum mi-am pus-o și eu. Ar fi însă foarte primejdios

³⁰⁴ D.S., M.O., nr. 10, 24 decembrie 1920, p. 80–81, 82–83.

³⁰⁵ În ședința Senatului din 24 decembrie 1920 a fost supus spre aprobare Proiectul de lege, venit cu Mesajul regal nr. 5382/18 decembrie 1920, privitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice. Conform procedurilor, acest proiect a fost discutat și admis de către cele cinci secțiuni parlamentare, iar un comitet al delegaților, desemnat de către cele cinci secțiuni, a luat din nou în cercetare proiectul de lege și l-a adoptat. D.S., M.O., nr. 10, 24 decembrie 1920, p. 79.

să constituim o astfel de autoritate, care ar putea să fie un prilej de înduşmănire și de incriminări între naționalitățile de diferite limbi, în loc să fie un mijloc de armonizare, cum pare să creadă d-l raportor.

Mai este și altă chestiune. Vă dați bine seamă că minoritățile acestea au să ceară ca acest Subsecretariat să fie dat lor și, după cum am avut eu ocazia să vorbesc cu diferite persoane, au să considere crearea acestui Subsecretariat ca o izbândă a lor și vor aspira ca în capul ei să fie numit unul din mijlocul lor. Eu declar că nu sunt contra acestui fapt de a se da portofoliu cetățenilor români de altă limbă, dacă aceștia îndeplinesc toate condițiile cerute, găsec însă că este greșit de a crea un Subsecretariat anume pentru ei.

Constantin Argetoianu: Eu cred, d-le Nistor, că, departe ca naționalitățile să creadă acest proiect de lege ca un succes, vor cere, după trei luni, să-l desființăm.

Ion Nistor: Această declarație o iau la cunoștință. Să-mi dați voie însă să exprim temerea mea că ele vor cere să-și conducă însăși subsecretariatul lor.

Constantin Argetoianu: Și [ce] dacă aspiră! Și d-ta aspiri după putere și n-o ai!

Ion Nistor: Nu este bine să creăm un nou prilej de nemulțumire pentru minorități, înființând un nou Subsecretariat, de la conducerea căruia ele rămân excluse. Prin urmare, vedeți că prin înființarea acestui Subsecretariat am trezi numai anumite apetituri și aspirații pe care noi, cum a declarat foarte sincer d-l ministru, nu avem gândul să le împlinim așa cum ele ar dori. Or, atunci este necesar să le dați ocazia să fie nemulțumite, cerând anumite lucruri pe care nu le puteți da? Prin urmare, din acest punct de vedere credem că nu ar fi bine să se aducă acum legea aceasta. Și mai cred că legea aceasta nu este bine studiată; dați-ne timp să o studiem, pentru că toți suntem supuși greșelii, cum ar putea să se întâmple și în cazul acesta. Nici într-un alt stat nu știu să fie un Subsecretariat de această natură, unde sunt minorități și mai numeroase ca la noi.

Constantin Argetoianu: Este un minister în Cehoslovacia.

Ion Nistor: La noi, în afară de concesiunile făcute sașilor și secuilor pe terenul bisericesc și școlar, minoritățile n-au drepturi speciale deosebite de ale noastre, ale tuturor. Pentru chestiunile culturale s-ar putea face o secție la Ministerul de Instrucție. Dacă este vorba să se facă propagandă, aceasta nu se poate face cu clopotul cel mare. Aceasta s-ar putea face ca în Basarabia, de [către] un serviciu de propagandă, compus din oameni prudenți, pricepuți și cunoscători ai chestiunilor locale. Eu nici nu voiam să vorbesc de chestiunea financiară, dar în cazul de față ea vine de la sine în discuție. Când leul nostru este atât de scăzut, când bugetul este așa de supra încărcat, când mizeria este atât de mare, este timpul să mai credem în ministere noi? Nevoia există, dar eu cred că guvernul va găsi mijlocul ca să satisfacă această nevoie pe altă cale. Nu trebuie să se creeze atât de ușor un lucru care numai cu greu va putea fi desființat.

D-lor, acestea ar fi observațiile ce [le] aveam de făcut în această privință. Eu aș avea o dorință ca onoratul guvern să amâne această chestiune până după vacanță, ca să ne mai gândim asupra ei. D-lor, credeți că între naționalități o să aducem mulțumire prin aceasta? Vor cere și rușii și nemții și ungurii, fiecare pe rând, să vină la Subsecretariatul acesta. Și atunci, d-lor, însăși minoritățile se vor certa între ele. Minoritățile așteaptă să fie bine aprovizionate, să aibă o administrație bună și

dacă le vom aplica legile, eu vă asigur că vor fi de o sută de ori mai mulțumite decât atunci când le dăm Subsecretariatul acesta cu atât de multe jertfe. Nu vreau să vorbesc prea mult asupra subsecretariatelor.

De când este Subsecretariatul Aprovizionării, credeți că se aprovizionează țara mai bine? [...] Oamenii aceștia trebuie să facă practică mai întâi.

Constantin Argetoianu: D-le Nistor, primești d-ta să conduci aprovizionarea țării cu gradul de subsecretar sau de ministru, cum vrei? Că să critici este așa de ușor!

Ion Nistor: Chestiunea este că noi suntem aici ca să ne facem datoria.

Constantin Argetoianu: Ca să criticați mereu, orice!

Ion Nistor: Și să spunem franc aceea ce gândim. Ar fi rău dacă m-aș duce în altă parte să vorbesc, dar cred că este o datorie a noastră să venim aici și să spunem franc tot gândul nostru, în folosul țării.

Constantin Argetoianu: Faptele nu corespund cu critica. Sunt aici reprezentanți ai Bucovinei, care spun în ce hal ai lăsat Bucovina după doi ani de guvernare.

Ion Nistor: D-le ministru, dacă credeți d-voastră că aceasta ar fi o scuză pentru d-voastră de a guverna Bucovina așa cum o guvernați și de a o ține în pretinsul hal în care ați primit-o, atunci păcat că v-ați mai ostenit venind la guvern. Vă asigur eu că populația Bucovinei preferă halul de sub guvernarea mea fericirii de azi. Socotesc, însă, că rolul nostru aici este de a vă atrage atenția asupra tuturor acestor lucruri. Credința noastră este că prin crearea de Secretariate și Subsecretariate nu se îndreaptă situația. Ați înființat un minister nou, Ministerul Cultelor și al Artelor³⁰⁶, când nu era absolut nicio necesitate pentru aceasta. Și cu înființarea acestui minister nou s-au făcut o mulțime de cheltuieli pe aceste timpuri grele, când situația este așa de gravă. Și dacă d-voastră procedați astfel, dați-mi voie ca cel puțin să o spunem aici, ca să știe și întreaga țară, că acest mod de a vedea al d-voastră a fost criticat de noi. [...]

Noi socotim, d-lor senatori, că nu era trebuință de ministere și subministere noi tocmai după război, când oamenii așteaptă resemnați în bordeiele lor subterane să reînceapă odată viața normală. Vă rog să nu vă mirați, d-lor, că eu, ca profesor universitar, fac această critică. Aceasta nu înseamnă că eu aș fi în contra artelor. Am dat însă un exemplu mai mult ca să se vadă inutilitatea înființării acestor Subsecretariate. Cu modul acesta se încarcă fără folos bugetul statului cu niște cheltuieli care s-ar fi putut evita, mai cu seamă pe aceste timpuri. Și, procedând astfel, nu se aduce pacea și liniștea de care cu toții avem nevoie, mărindu-se cu modul acesta și mai mult neîncrederea și nemulțumirea în sufletul populației noastre. Luând cuvântul la discuția acestui proiect de lege, eu nu îl critic, căci socotesc că este necesar, dar aș ruga pe onor guvern să îl amâne până după sărbători, pentru ca să poată fi studiat mai bine. În toate Parlamentele din lume, guvernele își retrag într-un anumit moment anumite legi; aceasta însă nu înseamnă că renunță la aceste legi, ci retragerea o fac tocmai în interesul perfecționării acestor legi. Nu trebuie să ne grăbim. Înființarea acestor Subsecretariate nu poate să fie primită cu simpatie nici în rândurile partizanilor

³⁰⁶ Din iunie 1920 a fost creat, prin scindarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Ministerul Cultelor și Artelor, condus de Octavian Goga. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 690.

d-voastră, nici în rândurile populației. Votând, prin urmare, aceste legi, nu faceți absolut niciun serviciu. Astfel fiind, cel puțin din punctul de vedere al operei reale, eu cred că înființarea acestor subsecretariate este cel puțin prematură și eu socotesc că nu e potrivit să se facă, mai cu seamă în împrejurările actuale. Terminând, eu socotesc această lege ca inoportună și, în consecință, rog onor guvern[ul] să binevoiască a o retrage cel puțin până după sărbători.

[Răspunsul lui Constantin Argetoianu, ministru de Interne]

D-l Nistor a spus că prin această lege s-ar crea două categorii de români: români majoritari și români minoritari, pe simpla considerație că se creează acest minister al minorităților. Ca și cum în statele [în] care există un minister al Marinei, s-ar putea împărți locuitorii în locuitori care trăiesc în apă și în locuitori care trăiesc pe pământ. [...] Dacă preferați români de diferite categorii, fiindcă există un ministru al Bucovinei sau unul al Basarabiei. Dar, dimpotrivă, d-le Nistor, ideea care ne călăuzește este tocmai ideea pe care și dumneata ai spus-o la începutul discursului dumitale, aceea de armonizare între diferite neamuri care locuiesc această țară. Chestiunea aceasta a minorităților, pentru a fi bine pricepută din punctul de vedere legal, trebuie să o punem în fața realității faptelor. Și nu este nicio comparație posibilă între ceea ce a fost în vechea Ungarie și ceea ce este în țara noastră românească de azi. Din punctul de vedere al majorităților, regatul maghiar era pe un teren mult mai solid. Dâșii nu recunoșteau niciun drept de existență a naționalităților. Considerau că regatul unguresc este locuit numai de maghiari. Și atunci puteau să facă această politică, ce, de-altfel, i-a dus la pieire. Pe câtă vreme noi, în actul de la Alba-Iulia, am recunoscut dreptul de existență al fiecărei naționalități care locuiește pe teritoriul acestei țări. Mai mult, Tratatul de Pace l-am semnat în conformitate cu pactul de la Alba Iulia, recunoscând acest lucru. Am semnat însă numai principiul general și când a fost vorba să se aplice acest principiu general au început dificultățile.

Până unde merge acest drept al minorităților? După minorități: unii sunt mai pretențioși, alții mai puțin pretențioși. După departamente: chestiunea aceasta s-a rezolvat în mod diferit, un departament rezolvând-o într-un fel, altul într-altfel. Să vă dau câteva exemple. Iată o chestiune, chestiunea cu numele străzilor. Ministerul de Interne a dat ordin, în virtutea căruia se cerea ca, în orașele locuite de mai multe naționalități, să se scrie numele străzilor în limba fiecărei naționalități, punându-se întâi numele în limba română, iar apoi în nemțește sau în ungurește, după cum majoritatea populației aceluia oraș era germană sau ungară. Acest ordin s-a executat întocmai în orașele care au depins de autoritatea civilă. Autoritatea militară însă n-a voit să știe de acest ordin și a dispus ca numele străzilor să fie scrise numai în limba română. De aici, reclamații. Cine rezolvă aceste reclamații? Ministerul de Război. Ministerul de Interne? Altă chestiune: chestiunea limbii în justiție, în administrație, la finanțe, în învățământul public. Toate aceste chestiuni trebuie rezolvate și sunt studiate, însă, din nenorocire, au fost rezolvate în mod contradictoriu, de [către] diferite departamente.

Și atunci, pentru ca să punem capăt acestei stări de lucruri, am venit cu legea aceasta astăzi, înaintea d-voastre. Am studiat această chestiune încă din luna iulie.

Din partea unui grup de ardeleni s-a propus să se facă un minister aparte. Alții ne propuneau să facem o direcție generală, care să aibă toată răspunderea și de unde să plece orice inițiativă în această privință. Noi ne-am oprit la mijloc, legând de noua instituție și problema foarte importantă, poate, tot atât de importantă, a contra-propagandei, care trebuie să ia o proporție cel puțin în raport cu propaganda făcută de acei care lucrează în contra intereselor statului. Astfel, am ajuns la ideea formării unui Subsecretariat, care formează obiectul legii în discuție.

Se face critica înființării acestui Subsecretariat din punct de vedere financiar. Critica nu este întemeiată. Vă asigur că mai puțin decât o picătură de apă în mare va fi diferența de cheltuială între o direcție a minorităților și între înființarea unui Subsecretariat de Stat. Să nu credeți d-voastre că acel[a] care va trebui să aibă inițiativa în această instituție, fie că ar avea titlul de subsecretar de stat, fie că ar avea numai titlul de director general, ar fi plătit altfel. De ce e vag proiectul acesta de lege și de ce nu venim cu o lege de organizare, ci numai cu un regulament? Este un motiv. Dacă această instituție, pe care noi voim s-o creăm, ar avea un caracter politic, de partid, eu aș pricepe bănuiala d-voastre; dar eu cred că acest Subsecretariat ar trebui organizat în așa fel încât să elimine această politică de partid, așa încât oricare ar fi partidul românesc care ar veni la guvern, să nu aibă nimic de zis sau de schimbat, decât pentru a-i perfecționa serviciile. Aceasta o spun ca răspuns la bănuiala exprimată.

Dar mai este un argument. Dat fiind scopul pentru care se creează, este bine să lăsăm acestei organizații o mare elasticitate. Trebuie ca ea să se poată adapta trebuințelor momentului și pe cale de regulament se pot face schimbări mult mai ușor decât pe cale de legiferare. De altfel, și regulamentul va fi publicat și acei care găsesc că au ceva de spus contra regulamentului o pot face sub formă de interpelare sau altfel; deci, controlul parlamentar există și în această privință. Mai este încă un alt argument care pledează în favoarea organizației pe cale de regulament: este caracterul provizoriu al legii, căci nu avem pretenția acum să creăm o instituție eternă, care să dureze cât va dura statul român și am fi încântați dacă peste un număr de ani – bineînțeles că nu avem naivitatea să credem că se va întâmpla peste un an sau doi – să reușim ca, rotunjind colțurile între noi și naționalități, să ajungem la o așa situație ca toate organizațiile speciale pentru reglementarea relațiilor cu naționalitățile să devină inutile și astfel să poată fi suprimate. Ceea ce dorim astăzi este un lucru căruia nu trebuie să-i dați o importanță exagerată.

D-I Nistor vorbea de un triumf al naționalităților asupra noastră. Îi răspund că nu se poate plânge de aceasta și aici țin să-mi spun cuvântul asupra unei chestiuni care pe mine mă mâhnește foarte mult și care trebuie să mâhnească pe orișice bun român, anume că mulți reprezentanți ai naționalităților – nu zic naționalitățile –, în loc să ajute la închegarea acestui mare neam românesc, caută să pescuiască în ape tulburi. Cu siguranță că acest Subsecretariat, căutând să înlătore pe cât se poate neînțelegerile, natural va schimba circumstanțele în așa mod încât această acțiune negativă să devină mult mai grea. Și fiindcă noi cunoaștem care sunt metodele pe care le întrebunțează față de aliații noștri contra noastră, deși nu le reușesc, de aceea am spus că sunt convins că nu ni se poate imputa că aveam intenția să le închidem gura prin această organizație, ci, din contră, ea este destinată să păzească dreptatea și în favoarea lor și în a noastră.

Se pretinde că această organizație ar trebui să fie condusă de un reprezentant al naționalităților. Nu văd care ar fi câștigul și apoi, prin însăși concepția acestui Subsecretariat, este exclus ca să fie în capul lui vreun asemenea membru, care să poată fi, totodată, și secu și saș și șvab și bulgar și găgăuz, și astfel ar trebui să favorizăm pe unii dintre ei. Prin urmare, este exclus ca un membru dintre ei să fie pus în capul acestui departament. Trebuie pus acolo un om integru, imparțial. [...] Acesta este sentimentul nostru.

În rezumat, eu cred că, în dificultățile cele mari în care trăim azi, orice pas pe care îl facem pe calea aplanării și evitării neînțelegerilor este bine venit. Numai în acest spirit am ținut la propunerea pe care am avut onoarea să o fac și în numele guvernului eu cer Senatului să o voteze de urgență³⁰⁷.

[Proiectul de lege, supus la vot (votanți – 76; majoritatea regulamentară – 48; bile albe – 64; bile negre – 12), a fost admis.]

Sedința Senatului din 23 decembrie 1920³⁰⁸

[Comunicare despre situația Bucovinei, cu referiri la interpelarea senatorului Erast Tarangul]

D-lor senatori, d-l senator Tarangul³⁰⁹ a găsit de bine să îndulcească constatările mele dureroase privitoare la stările din Bucovina. Dacă ar fi să dăm crezare afirmațiilor d-sale, apoi Bucovina ar fi provincia cea mai fericită din întreg cuprinsul României Mari. După domnia sa, trenurile merg strună, ca în timpuri normale, aprovizionarea se face în condițiile cele mai satisfăcătoare, țăranimea nu numai că nu este exclusă de la manipulațiile de import, ci, dimpotrivă, speculanții ar avea motive să se plângă, fiindcă sunt dați la o parte de țărani. Funcționarii publici sunt pe deplin mulțumiți cu soarta lor și, îndeosebi, cu condițiile în care li s-a făcut cadruarea cu toate reclamațiile pe care le fac și a căror plângere am avut onoarea de a [o] aduce chiar în această legislatură onor guvern[ului]. De felul cum s-a făcut schimbul coroanelor este încântată toată lumea, iar plata celor 40% este în curs. Birurile ce se cer sunt floare la ureche pentru o populație așa de fericită ca cea bucovineană. Iar cât privește administrația Fondului bisericesc, țăranii sunt foarte mulțumiți, fiindcă li se pun la dispoziție, în condiții avantajoase, lemne cât vor. Motive de nemulțumire ar putea să aibă doar marii antreprenori, speculanții și acaparatorii, care nu mai pot susține concurența țăranilor. Cooperativele ce se înființează nu urmăresc scopuri politice, precum susțin contrarii, ci sunt un adevărat izvor de

³⁰⁷ Pe tema înființării acestui Subsecretariat al minorităților etnice a luat cuvântul și senatorul Ioan Pecurariu, care a recunoscut intențiile bune ale guvernului, dar numește „dezastruoasă și nenorocită” denumirea de „Subsecretariat de Stat al cetățenilor minorităților etnice”. Art. 1 al Proiectului de lege stipula înființarea acestui Subsecretariat „pentru afacerile minorităților etnice”. Senatorul propune următorul amendament: „Art. 1. Se înființează pe lângă Ministerul de Interne un Subsecretariat de Stat pentru armonizarea sufletească a cetățenilor patriei”. Comitetul delegațiilor a respins acest amendament. D.S., M.O., nr. 10, 24 decembrie 1920, p. 79, 83–84.

³⁰⁸ Idem, nr. 13, 31 decembrie 1920, p. 126–127.

³⁰⁹ Vezi interpelarea lui Erast Tarangul în ședința Senatului din 23 decembrie 1920.

îmbogățire pentru țărănime. În Consistoriul mitropolitan nu se face politică, Doamne ferește, nicidecum se creează posturi *ad hoc* pentru satisfacerea partizanilor politici. Dar, ce este mai nostim din toate, reforma agrară pentru Bucovina este aproape terminată. Toți țărani au primit parcele de pământ de care au nevoie și sunt pe deplin satisfăcuți. Ce țară fericită este și Bucovina aceasta! Și dacă fericirea aceasta nu este deplină, apoi vina o poartă Partidul [Democrat al] Unirii, care, cât a stat la putere, a produs haos și nerânduială în administrație, a nemulțumit funcționarii, confirmând-o în posturile ei, a nemulțumit țărănimea, făcând reforma agrară și înlesnindu-i participarea la negoț și la exploatarea pădurilor Fondului. Îndată ce se vor șterge și ultimele urme ale regimului nostru, atunci Bucovina va fi fericită, exclamă cu emfază d-l Tarangul, în numele senatorilor bucovineni din majoritate!

D-le senatori, vă rog să credeți că eu aș fi, poate, cu mult mai fericit de cum crede d-l Tarangul, când starea de lucruri din Bucovina ar fi în adevăr așa de trandafirică, precum încearcă să și-o plăsmuiască d-sa. Chiar adineauri îmi comunicase d-l Grigorovici, care sosise de curând din Cernăuți, că populația acestui oraș n-are pâine și că brutăria muncitorimii, la a cărei înființare contribuise și eu pe vremuri, este silită să și concedieze lucrătorii din lipsă de făină. Zilnic primesc telegrame, scrisori și proteste de la țărani, că sunt excluși de la negoț, că administrația Fondului dă exploatarea lemnului numai la speculanți angroșiști, că alegerile comunale se influențează în mod nepermis de organele partidului de la putere. Că ei nu și pot aduce singuri porumbul și gazul de care au nevoie, ci trebuie să-l cumpere cu zece prețuri de la intermediari și așa mai departe. Dar în chestia politicii nefaste ce se face la Consistor, v-aș putea citi aici ore întregi memorii și plângeri ce îmi vin zilnic din partea clerului bucovinean, care se plânge de nedreptățile și șicanările pe care are să le îndure din partea câtorva membri din venerabilul Consistoriu.

Așa fiind, d-lor senatori, eu trebuie să declar că îmi mențin constatările mele făcute cu ocazia discuției la Mesaj. Ele rămân în picioare, cu toate încercările d-lui Tarangul de a slăbi efectul lor. Ce mai e vorbă, situația din Bucovina este destul de gravă. Să nu ne înșelăm d-lor și să luăm fără întârziere măsuri de îndreptare. Guvernul central va face bine dacă va ține seama și de cele ce îi comunicăm și noi, opoziția, și nu se va întemeia numai pe spusele aderenților săi politici din Bucovina, care au interes de a masca adevărata stare de lucruri. Cu atât mai puțin se poate întemeia pe spusele d-lui Tarangul, care voiește să facă pe Beschwichtigungs-Hofrat-ul [veșnicul împăciuitoar] austriac în Parlamentul român. Câtă vreme conduceam eu administrația Bucovinei, d-l Tarangul asculta în toate de ordinele și dispozițiile mele, le găsea foarte bune și folositoare țării, se pleca până la pământ înaintea mea, o adulație pe care eu o consideram nesinceră. Dar, cu toate acestea, eu l-am numit director general la Interne, cu retribuțiile rangului IV. Mi-a mulțumit cu bine mascată prefăcătorie pentru această înaltă distincție, m-a asigurat de devotamentul său și s-a jurat că este străin de politică și că își vede de îndatoririle sale de slujbaș conștiincios. Așa, în față. Pe la spate, precum am aflat mai târziu, făcea cele mai scârboase și cele mai meschine intrigi politice contra șefului său. Și îndată ce mi-am dat demisia și-a aruncat masca și și-a dat cărțile pe față. Pe mine atitudinea aceasta nu m-a surprins deloc, fiindcă eram încredințat că un om crescut în tradițiile austriece și contopit sufletește cu apucăturile scârboase care emană din ele nu putea să proceadă altfel.

După mine, românii care, din dorul de a parveni, au îmbrățișat cauza austriacă și au apărat-o în dauna intereselor vitale culturale și naționale ale neamului lor, și d-l Tarangul este un astfel de român, căci altfel nu ar fi putut deveni unealta austriacă a expulzării d-lui Iorga din Bucovina³¹⁰, ar trebui să fie mai modești, puși la carantină până ce își vor primumi sufletul împovărat de păcate austriece, înainte de a ieși în viața publică, pentru ca spiritul curat românesc să nu fie alterat. [...]

Am arătat că cele spuse de d-l Tarangul cu privire la situația din Bucovina sunt simple încercări de mușamalizare, care nu schimbă starea tristă de lucruri de acolo. Guvernul trebuie să cunoască realitatea lucrurilor, pentru ca să poată lua măsurile de îndreptare cuvenite. Cele susținute de mine rămân în picioare. Iar d-l Tarangul era cel mai puțin indicat de a vorbi aici în numele Bucovinei, cu dosarul pe care îl are din era austriacă.

Sedința Senatului din 24 decembrie 1920³¹¹

[Comunicare despre Universitatea din Cernăuți]

D-le președinte, d-lor senatori, înainte de toate țin să constat cu bucurie că chestiunile culturale și naționale nu se controversază aici în Senat și opoziția și majoritatea sunt de acord. Chestiunile acestea trebuie, în adevăr, eliminate din luptele politice. În ceea ce privește Universitatea din Cernăuți, țin să aduc aici, în numele acestei Universități, mulțumiri și recunoștință față de guvern, care a

³¹⁰ Nicolae Iorga, sprijinit de membrii Ligii Culturale, a intenționat să facă o vizită în Bucovina, în mai 1909, însă la Ițcani, la punctul de frontieră dintre România și Austro-Ungaria, i s-a interzis intrarea în provincie. Erast Tarangul, funcționar superior, i-a înmănat istoricului român actul prin care acesta era „izgonit în chip statornic” din Bucovina: „Se declară pentru totdeauna expulzat din toate regatele și țările reprezentate în Reichstag supusul român, d-l profesor universitar Nicolae Iorga din București, care a călcat pe teritoriul statului austriac, pentru motive de ordine publică”. Decizia a fost luată în baza unei legi din anul 1871, care interzicea intrarea în țară a „persoanelor periculoase existenței și siguranței statului”. Studenții bucureșteni au protestat față de această decizie, considerând-o „un afront adus naționalității noastre” și au anunțat organizarea unui miting de protest la Universitatea din București „împotriva ipocritei politici austriece”, guvernul român fiind acuzat că nu a cerut pe cale diplomatică revocarea acestei decizii de expulzare. Secția Ligii Culturale din Ploiești s-a adresat primarului Vienei (Karl Luger), pentru „a interveni pe lângă înaltul guvern imperial pentru ridicarea decretului de expulzare [...] provenit din greșite sau răuvoitoare informații”. Cercul Român din Paris a considerat expulzarea ca fiind „un act nenorocit”. Aceste acțiuni îndreptate împotriva lui Nicolae Iorga se datorau cursurilor de vară desfășurate la Vălenii de Munte, iar pentru a reduce impactul acestora în rândul românilor care nu făceau parte din Regatul României, autoritățile școlare din Cernăuți au interzis, în iunie 1909, „profesorilor din școlile medii, învățătorilor și funcționarilor de a urma cursurile Universității Populare din Vălenii de Munte”. Cătălin Fudulu, *Dosare declasificate. Nicolae Iorga sub lupa Siguranței (II)*; accesat online la adresa <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/dosare-declasificate-nicolae-iorga-sub-lupa-siguranței-iv-expulzat-din-reichstad-4972506> (2 iunie 2015). Pentru detalii privind expulzarea lui Nicolae Iorga din Bucovina vezi și Nicolae Iorga, *O viață de om: așa cum a fost*, vol. IV, ediție îngrijită, note, comentarii de Valeriu și Sanda Râpeanu, prefată de Valeriu Râpeanu, tabel cronologic de Victor Iova. București, Editura Minerva, 1981; Cornelia Bodea, Radu Ștefan Vergați, *N. Iorga în arhivele veneze și cele ale siguranței regale (1903–1914)*, București, Editura Mica Valahie, 2012.

³¹¹ D.S., M.O., nr. 14, 1 ianuarie 1921, p. 146.

binevoit să asiste și [să] sprijine centenarul acestei universități române. Firește că prin serbarea aceasta s-a întregit prestigiul acestei instituții, i s-a imprimat pentru totdeauna caracterul românesc, care era contestat de unii și de alții și chiar serbarea aceasta a fost considerată de unele universități chiar ca o zi de doliu, ceea ce la noi era o mare sărbătoare. Prin urmare, chiar din aceasta se vede ce însemnătate extraordinară a avut cultura națională prin această serbare.

În ceea ce privește nevoile Universității noastre, ele sunt identice cu cele ale Universităților din Cluj, București și Iași. În special am dori ca onoratul d-l ministru de Instrucție [Petre P. Negulescu], care are bunăvoință, să binevoiască a veni în Cameră cu legea de unificare a universităților, ca această lege să fie votată cât mai devreme și să se aducă chiar în legislatura aceasta înaintea Corpurilor legiuitoare, fiindcă eu cred că această unificare o dorim cu toții și o așteptăm cu mare nerăbdare. Ar fi de dorit, în prima linie, să se completeze Universitatea prin a o a patra Facultate de Medicină, a cărei necesitate este recunoscută de toată lumea³¹². Promisiuni sunt date și chiar într-o discuție particulară pe care am avut-o cu d-l ministru de Instrucție, mi s-au dat cele mai frumoase speranțe că guvernul va sprijini cererea noastră.

În ceea ce privește catedrele, nu am putut să le ocupăm pe toate, fiindcă lipseau candidați serioși; o mare parte, însă, din[tre] aceste catedre au fost ocupate, care cu profesori din țară, care cu profesori de acolo, așa că s-a făcut o colaborare prețioasă între elementele indigene și cele din Vechiul Regat, colaborare din care desigur că va rezulta un mare folos pentru țară. Cu această ocazie aș avea să constat că, cu toate că facultatea a făcut mai multe propuneri, onoratul ministru al Instrucțiunii nu a făcut încă aceste numiri. Aș ruga să se grăbească aceste numiri, fiindcă persoanele propuse sunt elemente bine selecționate.

În sfârșit, o particularitate a Universității din Cernăuți este că nu fiecare facultate are biblioteca sa, ci există o bibliotecă comună a Universității³¹³. Funcționarii acestei

³¹² După anul 1918, Universitatea din Cernăuți, fondată în anul 1875, a funcționat cu trei facultăți, existente din perioada austriacă: Teologie, Filosofie și Drept. În anul 1923, Facultatea de Filosofie a fost divizată în două facultăți, Litere-Filosofie și Științe. După anul 1918, s-a adus în discuție și necesitatea înființării unei Facultăți de Medicină. Legea pentru extinderea dispozițiilor art. 56/117 din Legea învățământului secundar și superior (12 iunie 1925) prevedea în componența Universității și o Facultate de Medicină, care nu s-a mai înființat, deși la Cernăuți exista o bună bază clinică și aici activau medici cu studii de specialitate efectuate la Viena. Rodica Iațencu, *Considerații asupra evoluției Universității din Cernăuți în perioada interbelică*, în „Analele Bucovinei”, anul V, nr. 1, 1998, p. 135–151; anul V, nr. 2, 1998, p. 351–365.

³¹³ În activitatea Universității cernăuțene, un rol important l-a avut biblioteca. Originile acesteia sunt plasate în perioada austriacă când, la 1852, a luat ființă Biblioteca Țării, cuprinzând aproximativ 2 000 de volume. În anul 1875, biblioteca a fost integrată Universității, având atunci 5 544 de volume, la care s-au adăugat și altele, din biblioteci particulare, cumpărate de către guvern, însumând 31 306 de cărți. În anii ce au urmat, fondurile bibliotecii au crescut (în anul 1913 biblioteca a primit încă 7 000 de volume). În vremea Primului Război Mondial, deși s-a decis evacuarea și transferarea ei la Viena, biblioteca a rămas intactă, trecând fără dificultăți sub administrație românească. Odată cu exodul profesorilor germani de la Universitatea cernăuțeană, s-a încercat și evacuarea bibliotecii însă, la insistențele lui Ion Nistor, aceasta și-a continuat activitatea. Între cele două războaie mondiale biblioteca a fost condusă de Nectarie Cotlarciuc (1919–1922), Constantin Mandicevschi (1922–1930) și Eugen Păunel (1930–1940). Biblioteca Universității a avut o rodnică activitate științifică – a organizat manifestări, expoziții științifice, conferințe pe teme de specialitate. Aceasta era cea mai bine organizată din România în

bibliotecii, care trebuie să aibă licența și pregătirea unor profesori secundari, se simt foarte nedreptățiți, fiind puși pe același picior cu funcționarii bibliotecii de la țară în ceea ce privește leafa. Acest lucru constituie o mare nedreptate, pentru că acești oameni, după cum am spus, au aceeași pregătire ca și profesorii secundari și ca atare cer să fie tratați egal cu profesorii secundari.

În fine, în ceea ce privește căminele, noi avem un cămin care adăpostește abia 62 de studenți. Mi-a comunicat d-l ministru al Instrucției Publice că [și] Consiliul de Miniștri a luat hotărârea să deschidă un credit de 500 000 de lei pentru căminul Universității din Cernăuți. Dacă lucrul acesta se va îndeplini, vom aduce mulțumiri profunde pentru actul acesta de cea mai mare însemnătate.

În sfârșit, aș mai putea să vorbesc despre o chestiune care nu s-a discutat încă, de chestiunea universităților populare³¹⁴. Nu este de ajuns să facem numai știință pentru studenți, pentru pregătirea lor profesională; e nevoie ca universitățile să extindă razele lor de lumină și căldură națională și culturală și în afară de Universitate și astfel, urmând tradiția Universității noastre continuată și aici, să facem cursuri de universitate populară. De altfel, se poate constata, cu o deosebită satisfacție, că aceste cursuri sunt urmărite cu mare atenție de un public foarte numeros, pentru care lucru aș ruga guvernul să sprijine materialmente aceste cursuri, care sunt atât de folositoare.

Cu privire la propunerea ce vi s-a făcut de [către] colegii mei³¹⁵, vă rog să o primiți, având mai cu seamă în vedere că universitățile îndeplinesc o operă națională, care în provinciile alipite poate să fie punctul de plecare al înfrățirii dintre naționalități și români și, în același timp, pentru întărirea neamului și a țării.

[Răspunsul lui Petre P. Negulescu, ministrul Instrucțiunii Publice³¹⁶]

Aici, d-l Nistor ridică mai multe plângeri, la care, din fericire, pot să răspund ușor. D-sa dorește unificarea universităților. Se va face cât mai curând, pe cale legislativă. Avem în studiu, la Ministerul Instrucțiunii, reforma întregului nostru învățământ și voi avea onoarea să depun primele legi chiar săptămânile viitoare. Legile

ceea ce privește sistemul modern de control și sistemul catalogării, ea dispunând de mai multe cataloage de orientare: alfabetic (cu intrarea imprimatelor în bibliotecă); pe materii; catalog de orientare (topografic). alcătuit în funcție de așezarea cărților în rafturi (acesta era destinat studenților); catalog pe autori, în fișe; catalog sistematic (științific) – singurul care exista în sistemul bibliotecar din România; cataloagele publicațiilor periodice; catalogul cărților privind limba și literatura română, ce proveneau din vechea Bibliotecă a Țării; catalogul cărților provenind din achiziționarea de la anticariate. Pe lângă biblioteca Universității din Cernăuți s-au creat și biblioteci seminarele de specialitate, îmbogățite cu carte românească, în întreaga perioadă interbelică înregistrându-se o dublare a numărului de cărți, rod al politicii culturale promovate de către statul român. Rodica Iațencu, *op. cit.*, p. 362–364.

³¹⁴ Activitatea didactico-științifică a profesorilor de la Universitatea cernăuțeană a fost completată și prin susținerea unor comunicări pe teme de istorie, literatură română, istoria artei, pedagogie, chimie, medicină în cadrul cursurilor de popularizare, care s-au inaugurat în anul 1920 și s-au ținut nu numai la Cernăuți, ci și în alte orașe (Suceava, Siret, Rădăuți, Storojinet, Chișinău, Timișoara, București, Iași, Roman, Galați). Rodica Iațencu, *op. cit.*, p. 354–355.

³¹⁵ În ședința Senatului din 24 decembrie 1920 au fost prezentate mai multe interpelări, de către senatorii Paul Bujor, Mihail Vlădescu, Gh. Bogdan-Duică, referitoare la situația Universităților din Iași, Cluj, Cernăuți și București, la starea învățământului public și la implicarea guvernului în sprijinirea acestora. D.S., M.O., nr. 14, 1 ianuarie 1921, p. 138–146.

³¹⁶ Idem, nr. 19, 5 februarie 1921, p. 196–197.

se vor succeda în această ordine: Legea privitoare la reorganizarea administrației școlare și descentralizarea ei; Legea învățământului primar și legile anexe pentru comitetele școlare și învățământul adulților; Legea învățământului secundar și Legea învățământului superior³¹⁷. Prima din[tre] aceste legi a și trecut prin comisia parlamentară a majorității. Sunt câțiva domni senatori care au fost la mine, la adunarea acestei comisii, înainte de sărbători și cunosc legea.

În al doilea rând, d-l senator Nistor își exprimă dorința ca Universitatea din Cernăuți să se completeze cu o Facultate de Medicină. D-lor, cum v-a spus-o d-l Nistor însuși, eu l-am asigurat mai demult că Ministerul Instrucțiunii are cea mai mare bunăvoință în această chestiune și că este și o necesitate ca învățământul medical, mai ales din Iași și București, să fie descongestionat. Iar o universitate, ca să fie completă, trebuie să aibă toate facultățile. Prin urmare, vom face tot posibilul ca să înzestram Universitatea din Cernăuți cu o Facultate de Medicină. Nu trebuie însă să ne ascundem că chestiunea este grea și delicată. Căci nu se pot înființa facultăți numai pentru că vrei, ci trebuie să ai creditele necesare, personal didactic și clădiri suficiente. Vom face însă tot posibilul, ca în cel mai scurt timp să înființăm și să organizăm o Facultate de Medicină la Universitatea din Cernăuți.

În al treilea rând, d-l senator Nistor dorește să se ocupe cât mai repede catedrele vacante de la Universitatea din Cernăuți și adaugă că s-au făcut în această privință propuneri care nu au fost urmate de numiri. O mare parte de numiri au fost făcute; dacă nu s-au făcut imediat a fost pentru că am crezut că trebuie să examinez cu cea mai mare grijă propunerile. Aceasta este datoria mea de ministru și am crezut că trebuie să fiu cu atât mai atent, [cu atât mai mult] cu cât, cu privire la numirile făcute la Universitatea din Cluj s-au ridicat oarecare obiecții. Un ministru care m-a precedat nu a voit să ratifice numirile deja făcute de [cătore] Consiliul Dirigent și eram îndreptățit, deci, să examinez cu atenție numirile ce urmau să se facă din nou, pentru ca să mă luminez cât mai bine asupra valorii candidaților. [...]

În sfârșit, d-l senator Nistor dorește să aibă ajutorul meu pentru ca Universitatea din Cernăuți să capete 500 000 de lei pentru căminul studenților. Am mulțumirea să vă comunic că lucrul acesta se făcuse cu o lună înainte de interpelarea d-lui Nistor. [...] Ministerul a aprobat creditul la 27 octombrie. Eu am primit cererea la Cernăuți chiar la 24 octombrie, iar la 27 octombrie am pus, la București, rezoluția: „Se aprobă. Se va cere un credit extraordinar de 500 000 lei”. Până ce a trecut chestiunea la Consiliul de Miniștri, până s-a făcut viramentul de fonduri, am ajuns la sfârșitul lui noiembrie și la 27 noiembrie 1920 s-a comunicat de [cătore] minister Universității din Cernăuți că i s-a pus la dispoziție suma de 500 000 de lei pentru căminul studenților. Dacă adresa a întârziat, vina nu este a ministerului.

³¹⁷ Legea pentru învățământul primar al statului (școli de copii mici, școli primare, școli și cursuri de adulți, școli și clase speciale pentru copii debili și anormali educabili) și învățământul normal-primar a fost elaborată în iulie 1924 – prin această lege învățământul primar era declarat unitar în tot cuprinsul țării, obligatoriu și gratuit; la 8 martie 1925 a intrat în vigoare Legea pentru modificarea Legii asupra învățământului secundar și superior; la 15 mai 1928 a fost promulgată Legea pentru organizarea învățământului secundar. Măsurile adoptate de către statul român în perioada 1918–1928 au contribuit la unificarea sistemului de învățământ și la dezvoltarea rețelei de școli din întreaga Românie. Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001, p. 246–257.

Ședința Senatului din 25 decembrie 1920³¹⁸

[Comunicare despre situația din Ocolul silvic Ciudei]

D-le președinte, în Ocolul silvic Ciudei – Bucovina, s-a ținut în luna iulie 1920 o licitație pentru vânzarea unei cantități de lemn de cherestea, care s-a amânat, fără motiv, pentru patru săptămâni. În loc ca autoritățile silvice să respecte acest termen, ei au ținut licitație numai în luna noiembrie 1920, din care amânare a rezultat o pagubă de un milion de lei pentru Fondul bisericesc. La această nouă licitație, administrația silvică s-a folosit de un truc pentru a împiedica consorțiile țărănești și pe Obștea Patrânceanul de a concura la licitație, acumulându-se vreo opt parchete de pădure, care nici nu formează un complet unitar, ci sunt împrăștiate în diferite regiuni. Pe calea aceasta s-a înlesnit firmei Glasberg, din Galiția, de a acapara tot lemnul de construcție și cherestea și de a sili pe țărani de a-și procura lemnul necesar pentru construcția și refacerea gospodăriilor lor cu prețuri de speculă de la firma galițiană.

Vă rog, d-le președinte, de a interveni pe lângă d-nul ministru al Domeniilor [T. Cudalbu] ca să mi se pună la dispoziție dosarele privitoare la ambele licitații din sus-numitul ocol silvic și aceasta în scopul dezvoltării unei interpelări. Totodată cer și dosarele privitoare la licitația ce urmează să se facă pentru pădurea Fundoiaia-Palientă pe Siret.

[Ștefan Meitani, vicepreședintele Senatului, a sugerat depunerea în scris a acestei comunicări, pentru a putea fi transmisă guvernului.]

Ședința Senatului din 31 ianuarie 1921³¹⁹

[Comunicare despre Universitatea din Cernăuți]

D-le președinte, d-lor senatori, în răspunsul său la interpelările ce i s-au făcut, d-l ministru al Instrucțiunii [Petre P. Negulescu] a observat că asocierea noastră, a reprezentanților celorlalte universități, la interpelarea d-lui [Paul] Bujor ar constitui o abatere de la regulament³²⁰. Dar, d-lor, nu a fost o interpelare colectivă, ci patru interpelări, venite din diferite părți și tratând fiecare diferite obiecte, încât nu cred că s-a păcăuit ceva contra regulamentului, când ne-am atașat la această interpelare, exprimând fiecare din[tre] noi doleanțele universităților pe care le reprezentăm.

Luând act de răspunsul d-lui ministru al Instrucțiunii, am de făcut puține observații în numele Universității din Cernăuți. Așteptăm cu nerăbdare legea de

³¹⁸ D.S., M.O., nr. 15, 2 ianuarie 1921, p. 153–154.

³¹⁹ Idem, nr. 21, 10 februarie 1921, p. 221–222, 226.

³²⁰ În ședința Senatului din 24 decembrie 1929, prin interpelările lui Ion Nistor, Paul Bujor, Mihail Vlădescu, Gh. Bogdan-Duică, a fost prezentată situația universităților din Cernăuți, București, Iași și Cluj după anul 1918. Aceste interpelări puneau și problema implicării guvernului în ajutorarea universităților. D.S., M.O., nr. 14, 1 ianuarie 1921, p. 138–144. În ședința Senatului din 28 ianuarie 1921, ministrul Instrucțiunii, Petre P. Negulescu, răspunde acestor interpelări, demontând aserțiunile lui Gh. Bogdan-Duică privitoare la faptul că ministerul nutrește „sentimente ostile” pentru Universitatea din Cluj. D.S., M.O., nr. 19, 5 februarie 1921, p. 190–199.

unificare a învățământului superior. De asemenea, sunt recunoscător d-lui ministru al Instrucțiunii pentru declarațiile ce le-a făcut cu privire la crearea unei Facultăți de Medicină pe lângă Universitatea din Cernăuți. Suntem cu toții de acord că facultatea aceasta este de neapărată trebuință pentru completarea Universității și pentru satisfacerea lipsei de medici ce domnește în țară. Crearea unei Facultăți de Medicină angajează întrucâtva mijloacele statului, dar aduce și netăgăduite foloase, căci ea nu creează funcționari avizați la bugetul statului, ci profesioni libere independente de stat, care îi aduc cel mai mare folos. Eu cred că într-un timp apropiat vom fi în stare să creăm această facultate, aceasta este o dorință mai veche a populației din ținuturile Bucovinei, o dorință care nu a fost împlinită sub stăpânirea străină și sperăm că va fi împlinită sub actuala stăpânire românească.

În ceea ce privește numirile, într-adevăr nu s-au făcut toate numirile ce facultățile le-au propus; sper, însă, că d-l ministru va găsi vremea necesară pentru a examina propunerile noastre și a le da curs. Să fie încredințat d-l ministru că facultățile, prezentând aceste propuneri, au examinat bine pregătirea candidaților și aptitudinea lor pentru catedrele la care au fost propuși.

La două chestiuni, însă, d-l ministru ne-a rămas dator cu răspunsul, și anume în chestiunea bibliotecii și a cursurilor universitare de popularizare. Am declarat în ședința trecută că la Cernăuți nu există biblioteci împărțite pe facultăți, ci o bibliotecă comună a Universității. Funcționarii acestei biblioteci au calificarea de profesori secundari. Este o cerință foarte justă a lor și cred că d-l ministru va binevoi să țină seama de ea. A doua chestiune ar fi chestiunea universității populare. D-lor, universitățile noastre din țară, și îndeosebi cele de la Cernăuți și Cluj, au menirea să răspândească știința, dar pe lângă aceasta sunt și așezăminte pentru răspândirea culturii naționale. Nu cred că este de ajuns ca profesorii să facă numai lecțiile cu studenții; în orele libere ei trebuie să facă cursuri de popularizarea științei, îndeosebi a științei românești și a limbii și istoriei românești. La Universitatea din Cernăuți este o tradiție veche ca profesorii să facă cursuri de popularizare. În urma transformării Universității, noi am reluat aceste cursuri în limba română și am cerut onoratului ministru să subvenționeze aceste cursuri, fiindcă sunt de cel mai mare folos. La aceste cursuri participă populația întreagă, unde unii vin să deprindă limba, iar alții vin să se familiarizeze cu rezultatele cele mai noi ale științei. De aceea cred că d-l ministru al Instrucțiunii le va da atenția cuvenită.

În chestia completării colegiului profesoral, aș atrage atenția d-lui ministru asupra unui caz special. Noi am făcut propunerea ca un consilier de la Curtea de Casație să fie numit profesor de drept la facultatea noastră. Numitul nu poate să-și ia postul în primire, pentru că după legea existentă el va trebui să renunțe la toate avantajele pe care i le dă funcția sa și să înceapă o nouă carieră universitară. Am cerut ca anii pe care i-a făcut în magistratură să-i fie socotiți la gradații în învățământului universitar. Drepturile câștigate trebuie să fie respectate. Trecând în învățământul superior, acest domn nu poate să renunțe la drepturile sale la pensie și gradații. Acestea trebuie să i se recunoască, cu atât mai mult cu cât serviciile sale pe care la va aduce Universității sunt indispensabile pentru timpul acesta de tranziție. Rog pe d-l ministru să soluționeze în mod convenit chestiunea aceasta.

Universitatea din Cernăuți, ca și Universitățile din Iași, Cluj și București, au nevoi foarte mari. Noi ne dăm bine seama și știm în ce stare se găsesc finanțele statului și cerem lucruri numai de neapărată trebuință. Am cerut, bunăoară, un credit pentru Institutul de Chimie, care a fost cu desăvârșire devastat de ruși și care are absolută nevoie de acest credit pentru a putea funcționa. Eu sper că cererea aceasta va găsi o rezolvare favorabilă. S-a discutat, firește, și chestiunea învățământului, în general. Or, asupra acestui lucru nu este locul ca să discutăm acum. Venind d-l ministru cu legile, vom avea ocazia să discutăm pe larg această chestiune.

Cu acest prilej aș voi să întreb pe d-l ministru [dacă] are știre că în Bucovina se înființează licee noi după vechea programă austriacă și și-a dat d-sa consimțământul că [și] cu ocazia încadrării funcționarilor de pe lângă Secretariatul general din Cernăuți au rămas pe dinafară doi funcționari români – numele nu importă –, încadrându-se în locul lor funcționari necunoscători de limba statului, pentru care ministerul cheltuiește mii de lei lunar, plătindu-le interpreți? Probabil că aceste cazuri nu sunt cunoscute d-lui ministru și eu aș ruga să le cerceteze și să ia o hotărâre pe care o va găsi de cuviință și în concordanță cu interesele statului. Acestea am avut să spun.

[Răspunsul ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu]

[Intervenția ministrului Instrucțiunii s-a referit, în mare parte, la interpelarea lui Gh. Bogdan-Duică.]

În ceea ce privește răspunsul celorlalți domni reprezentanți ai universităților din București, Iași și Cernăuți, am luat act cu mulțumire că lămuririle pe care le-am dat înaintea d-voastre i-au satisfăcut pe deplin și asigur că voi avea și mai departe aceeași solitudine pentru învățământul nostru superior, și mai mult încă, că pe viitor sper să fac pentru învățământ, în genere, și pentru învățământul nostru superior, în special, cu mult mai mult decât am făcut până acum, dacă [și] Corpurile legiuitoare vor binevoi să aprobe programul general pe care l-am desfășurat înaintea d-voastre, să-mi acorde totodată și creditele necesare pentru înfăptuirea lui.

[În această ședință, senatorul Ion Nistor prezintă un memoriu în numele Facultății de Teologie și adresează o comunicare ministrului Justiției, Take Ionescu, în problema Baroului din Cernăuți³²¹]

D-le președinte, în numele Facultății de Teologie din Cernăuți prezint un memoriu în chestiunea Concordatului și rog pe d-l președinte să binevoiască a-l prezenta onoratului guvern. Iată acest memoriu:

Decanatul Facultății de Teologie, nr. 237

Cernăuți, 30 ianuarie 1921

Domnule președinte,

Cu îngrijorare am luat la cunoștință, din diferite organe de publicitate, despre lovitura ce se pregătește bisericii noastre naționale prin încheierea unui așa-zis

³²¹ D.S., M.O., nr. 21, 10 februarie 1921, p. 238–239.

„concordat” cu curia română³²². Ca fii credincioși ai sfintei noastre Biserici Ortodoxe naționale și autocefale și ca dascăli ai viitoarei preoțimi, avem imperioasa datorie de a ne spune și noi cuvântul de câte ori amenință vreo primejdie această instituție divină. Și o astfel de primejdie ne amenință prin cererile nemotivate ale catolicismului în forma proiectului de Concordat, prezentat de Scaunul Papal din Roma.

Suntem pentru libertatea deplină a cultului, asigurată fiecărei confesiuni, dorim să trăim în pace cu cetățenii noștri de altă credință, dar nu putem admite să se știrbească drepturile noastre. Oricărei biserici, oricărei credințe, i s-a asigurat și garantat libertatea prin Constituția Regatului României și orice biserică și confesiune se poate manifesta liber în cadrele legilor statului. A cere acum încheierea unui Concordat cu Scaunul Papal este inutil și neavenit. Orice stat are putința de a garanta tuturor cetățenilor săi toate libertățile, fără intervenția unei puteri străine, fie a unui stat suveran sau o persoană exterritorială, cum este episcopul sau Papa al Romei. Concordatele sunt o rămășiță din vremurile când biserica apuseană tindea la o stăpânire politică, în loc să se mulțumească cu păstorirea sufletească a fiilor ei, cum a poruncit-o Mântuitorul nostru Iisus Christos întregii biserici creștine, spunând că împărăția lui nu este din lumea aceasta.

Împrejurarea că Papa de la Roma, până la 1870, era și suveran al statului pontifical, a ușurat încheierea Concordatelor. Dar soarta acestor Concordate este caracteristică. Concordatele s-au încheiat între Papă, ca șef al bisericii occidentale catolice, și statele catolice (cu excepția Rusiei), pentru a asigura situația bisericii catolice în statul respectiv. Totuși, de la început, în timpurile moderne, fiecare stat și-a asigurat drepturile de deplină suveranitate; mai mult, fiecare stat, de la început, a publicat legi ori a făcut stipulațiile Concordatelor iluzorii. Așa s-a întâmplat cu Concordatul încheiat cu Napoleon la 1801, așa s-a întâmplat cu Concordatul încheiat cu Bavaria la 1817, o soartă asemănătoare a avut Concordatul încheiat de Papa cu Austria, la 1855, cu toate că acesta a fost cel mai favorabil pentru curia română. În Franța nu s-a publicat Concordatul decât în 8 aprilie 1902, împreună cu așa-numitele „articole organice” [...]; și Concordatul bavarez din 1817, împreună cu așa-numitul „edict al religiunii”, care îl desființează în parte; și guvernul bavarez a luat în timpul următor multe măsuri care contrazic Concordatul. Până și în Austria Concordatul a fost limitat în stipulațiile sale, prin legile din 1868 și, după ce la 1870 se privea de desființat, legea din 7 mai 1874 declară, în art. I, că „Patenta imperială din 1855, care conținea Concordatul, se desființează în întregul ei cuprins”. Iar paragraful I enunță ca principiu valabilitatea legilor statului și ale celor bisericești, întrucât acestea din urmă nu ar fi în contradicție cu cele dintâi.

³²² Tratatul pentru încheierea unui Concordat încep în anul 1920, în timpul guvernării lui Alexandru Averescu, când la Culte era ministru Octavian Goga, iar la Vatican România era reprezentată de D. Pennescu. Guvernul român primește de la Vatican două anteproiecte de Concordat, care au un conținut restrictiv la adresa statului român. Guvernul român, care și-a dat acordul de principiu pentru încheierea unui Concordat, a respins aceste anteproiecte. Discuțiile sunt reluate sub guvernarea liberală (1922–1926), urmând ca în guvernul Alexandru Averescu (1926–1927) Concordatul să fie semnat, la 10 mai 1927. Vaticanul raportând „o victorie netăgăduită asupra demnității și intereselor românești”. Sergiu Tomescu, *Concordatul României cu Vaticanul. Câteva aspecte ale relațiilor României cu Vaticanul și situația bisericii în perioada 1918–1928*: accesat online la adresa <http://www.revistateologica.ro/pdf/vatican.pdf> (14 martie 2015).

Și, totuși, Concordatele acestea asigurau statelor francez, bavarez și austriac deplină suveranitate, numirea arhiepiscopilor, episcopilor, vicarilor, prepozițiilor, canonicilor, profesorilor și alții, prin primul consul, prin rege sau împărat și supraveghearea statului. Cu toate acestea, s-au desființat, fie pe cale juridică, fie pe cale practică, fiindcă statul are dreptul și datoria și putința de a-și asigura el însuși toate afacerile interne.

Ce conține însă proiectul curei romane, care a fost rezultatul guvernului nostru. O sumă de pretenții pe care nu le poate împlini un stat, oricare ar fi el, fără a-și știrbi suveranitatea, pe care le poate primi cu atât mai puțin un stat ortodox și pe care nu le poate admite cu niciun chip biserica noastră națională ortodoxă. Chiar articolul prim conține o provocare la adresa bisericii noastre, provocare ce nu poate rămâne fără răspuns. Conform paragrafului 21 din Constituția țării, „religia ortodoxă a răsăritului este religia dominantă a statului român”. Iar în legea sinodală se spune *expressis verbis* că: „Sfântul Sinod al bisericii autocefale române este membru al sfintei biserici ecumenice și apostolice a răsăritului, al cărei cap este domnul nostru Iisus Hristos”. Prin simbolul credinței mărturisim că credem într-una sfântă, sobornicească și apostolească biserică, prin urmare nu poate să poarte biserica occidentală catolică, ce s-a desfăcut la 1054 de biserica adevărată a lui Hristos, în legislația unui stat național ortodox numirea de „apostolică”, ci numai de „biserica romano-catolică”, numire pe care o întrebuițează față de Rusia însăși curia papală, în Convenția de la 1847.

Și s-ar putea încheia de [către] statul nostru o convenție cu o biserică, fără a aminti că drepturile bisericii noastre strămoșești rămân neatinsse? Poate admite un stat existența a două episcopii catolice exemple? Se poate admite cererea de a înființa o episcopie unită pentru 22 000 de suflete în Bucovina și alta catolică pentru 90 000 de suflete, în același colț al vechii Moldove? Dar nici Austria cea catolică, perpetuu și tradiționala dușmană a bisericii și națiunii noastre, n-a îndrăznit să facă astfel de episcopii! Numirea și instituirea arhiepiscopilor, episcopilor și prepozițiilor catedralelor numai prin Papă este o pretenție pe care nu i-a recunoscut-o curiei romane niciun stat. Concordatul francez prevede numirea episcopilor prin primul consul, prin mâna căruia trebuiau să depună episcopii jurământul de fidelitate, pe când preoții erau obligați la jurământ față de autoritățile civile, desemnate anume. Și Bavaria avea dreptul de numire, Bavaria care și-a asigurat, pe lângă aceasta, prerogativele Coroanei (Kirchen-Hoheitsrechte). Tot așa avea dreptul de numire și prezentare împăratul Austriei. În Rusia, care nici n-a privit Concordatul de lege, nu se putea numi niciun funcționar bisericesc catolic fără asentimentul guvernului.

Astfel, proiectul de concordat al curiei romane cu România nici nu ține cont de existența guvernului nostru și de suveranitatea regatului. Intenția de a avea două episcopii supuse direct curiei papale, numirea tuturor episcopilor și a celorlalți dicnitari *pleno jure*, conform cu noul codice de drept catolic, prin Papa, fără intervenția Majestății Sale Regelui și a guvernului, numirea profesorilor și superiorilor seminariani „exclusiv” de [către] episcopul catolic, cererea unei școli superioare teologice, agregată Universității din București, fără a întreba această înaltă instituție autonomă, toate aceste pretenții nejuste, menite să creeze un stat în stat, nu jignesc numai biserica noastră națională ortodoxă, dar constituie, încă o dată, un dispreț față de suveranitatea

statului nostru. Unde s-a mai pomenit ca să admită un stat funcționarii unei comisii pentru delimitarea episcopilor prezidat de regat papal? Astfel de pretenții putea avea biserica papală în Evul Mediu, când papii se luptau cu împărații romani de națiune germanică pentru stăpânirea politică. Astăzi, astfel de prezumții, dacă nu sunt jignitoare, sunt cel puțin neavenite.

D-le președinte, biserica noastră strămoșească a avut un rol atât de înălțător în trecutul nostru. Ea a fost maica neamului nostru, ea a fost scutul nostru împotriva undelor barbare, ea a fost sprijinul nostru împotriva agresiunilor catolicismului cuceritor, în serviciul căruia se pusese regii Ungariei și împărații habsburgi. Ea a fost ocrotitoarea culturii noastre. Și astăzi regalitatea apostolică ungară, care a fost unealta de catolicizare și desființare a neamului nostru în mâna curiei papale, e de domeniul istoriei astăzi, când Casa de Habsburg, care la 1700 a rupt o parte din[tre] frații noștri de sânge, unindu-i cu catolicismul, pentru a izola și desface pe românii din Transilvania de frații lor din Principate, totdeauna combătute de Austria catolică, astăzi, când dinastia aceasta s-a pogorât din gloria imperială, curia romană vine să ne impună un tratat pe care nu l-ar fi admis nicio Austrie! Cea mai credincioasă fiică a Papei, Austria, a desființat Concordatul de la 1855, după câțiva ani, în întregime; Franța l-a făcut iluzoriu prin *Articolele organice*; Bavaria prin *Editul religiei*; Rusia nici nu l-a publicat măcar și nu l-a îndeplinit niciodată; toate aceste state au asigurat libertatea Bisericii romano-catolice prin legi ale statului. Chiar statele acestea mari, dintre care trei eminentamente catolice, au arătat inutilitatea concordatelor. Și astăzi încearcă curia romană să ne impună nouă, stat ortodox, stipulații care taie adânc în suveranitatea statului nostru și jignesc în mod simțitor biserica noastră strămoșească. A încheia un Concordat este inutil, a încheia un astfel de Concordat este trist, umilitor și jignitor.

Domnule președinte, ca fii credincioși ai sfintei noastre biserici, ca cetățeni devotați ai neamului nostru, ne ridicăm cu toată hotărârea împotriva acestor fel de tendințe. A fost o imperioasă datorie a noastră de a apăra biserica noastră, de a ne spune cuvântul, de a lămuri, de a pune lucrurile în adevărata lor lumină. Ar fi fost o neiertată greșală dacă am fi tăcut. Vrem libertatea tuturor, dar nu admitem jignirea noastră. Vă rugăm, d-le președinte, să comunicați acest memoriu și onoratului guvern, care nu ne îndoim că va ține cont de glasul nostru și va apăra cum se cuvine suveranitatea și demnitatea statului nostru și drepturile noastre și libertatea bisericii noastre strămoșești.

Colegiul profesoral al Facultății de Teologie de pe lângă Universitatea din Cernăuți. [Semnează:] Dr. în teologie și filosofie, Nicu Cotlarciuc, decanul Facultății de Teologie, profesor titular pentru teologie practică și suplinitor pentru morală; dr. Vasile Gheorghiu, m.p., prodecan și profesor titular al Facultății de Teologie pentru Noul Testament; dr. în Teologie și Drept Valerian Șesan, profesor titular de drept bisericesc; dr. Nicolae Cotos, m.p., profesor pentru Teologie fundamentală și suplinitor pentru Dogmatică; dr. Vasile Tarnavski, m.p., prorectorul Universității din Cernăuți, profesor al Facultății de Teologie pentru Testamentul Vechi; Dionisie Jeremijiv, m.p., profesor titular pentru teologie practică; dr. în Teologie și Filosofie Romul Câdea, m.p., profesor titular pentru istoria bisericească.

A doua comunicare. Domnule președinte, un licențiat al Universității din Iași, originar din Bucovina, înscris în Baroul din Regat, a cerut Camerei avocaților din Cernăuți să fie admis ca [și] concipient sau candidat pe lângă un avocat din Cernăuți. Camera avocaților, adică Baroul din Cernăuți, a respins cererea petentului pentru motivul că acest candidat și-a făcut studiile la o altă universitate decât una din cele prevăzute în vechea lege austriacă. După concepția bucovinistă a Baroului din Cernăuți, Universitatea din Iași continuă a fi încă o universitate străină, astfel că absolvenții ei nu intră încă în prevederile legii austriece din Bucovina. Interpretarea aceasta fiind o evidentă absurditate, am onoarea de a întreba pe d-l ministru de Justiție dacă aprobă punctul de vedere al Baroului din Cernăuți și, în caz că nu, atunci ce măsuri crede de cuviință de a lua pentru a aduce cu o oră mai înainte pe membrii Baroului din Cernăuți la simțul realității? Eu cred că dacă în Cernăuți poate funcționa o Curte de Apel după legiuirea din Regat, apoi și un absolvent al Facultății de Drept din Iași poate fi admis ca să fie candidat de avocatură pe lângă un avocat din Cernăuți.

Ședința Senatului din 22 februarie 1921³²³

[Comunicare despre Federala „Moldova de Sus”,
însărcinată cu aprovizionarea populației Bucovinei]

D-le președinte, d-lor senatori, la Cernăuți ființează Federala „Moldova de Sus”, cu scopul de a înlesni aprovizionarea populației cu articole de primă necesitate. Președintele acestei federații este însuși președintele Comisiei de Lichidare din Cernăuți, d-l deputat Dori Popovici. În dragostea sa pentru nevoile reale ale populației bucovinene, d-l Popovici a crezut că Bucovina n-are nevoie de cereale, de gaz, de ghetе, de unelte agricole, ci, înainte de toate, de mătăsuri! Pentru a satisface această ardentă nevoie a bucovinenilor, d-l Popovici s-a pus în legătură cu firma „Reggiori et Margaritora” din Turin și în numele Federalei „Moldova de Sus” a încheiat, la 14 decembrie 1920, un contract prin care această firmă se obligase de a furniza pentru Bucovina o considerabilă cantitate de mătăsuri, pentru satisfacerea nevoilor populației bucovinene, care a îndurat șase ocupații străine și toate grozăviile Războiului Mondial. Se pare că d-l Popovici n-a putut obține permisul de import la timp și, fiind sezonul balurilor prea înaintat, el a crezut că poate trăgăna cu vărsarea sumei stipulate prin contract. În urma acestei întârzieri, firma „Reggiori et Margaritora” a trimis, la 14 ianuarie 1921, d-lui Popovici o adresă, în care îi reproșează că nu s-a ținut de stipulațiile contractului, îl amenință cu retragerea încrederii de până acum, îl somează să respecte condițiile contractului, avertizându-l că, în caz contrar, va cere rezilierea contractului și recompensarea pagubelor, care sunt de o foarte considerabilă mărime. Firma turiniană comunică, totodată, d-lui președinte al Comisiei de Lichidare din Cernăuți că Ministerul de Externe italian este pus în curent asupra acestei afaceri și că, la nevoie, va recurge la ajutorul acestui minister.

³²³ D.S., M.O., nr. 30, 1 martie 1921, p. 426–427.

Așa fiind, am onoare a întreba pe d-l președinte al Consiliului de Miniștri [Alexandru Averescu]: admite d-sa ca reprezentantul său la Cernăuți, d-l Dori Popovici, președintele Comisiei de Lichidare, să facă și afaceri și să compromită bunul nume al statului român în străinătate, încheind contracte pe care nu înțelege să le țină? Crede d-l prim-ministru că funcția de deputat, președinte al Comisiei de Lichidare este compatibilă cu aceea de președinte al unei Federale care face afaceri? Crede d-l prim-ministru că pe calea aceasta se întărește autoritatea statului român într-o provincie nou alipită?

Întreb pe d-l subsecretar de stat al Refacerii și Aprovizionării [Ion C. Atanasiu]: Crede și d-sa că scopul federaledor și, îndeosebi al Federalei „Moldova de Sus”, este de a importa mătasuri pentru nevoile populației?

[Răspunsul ministrului Muncii și Ocrotirilor Sociale, Grigore Trancu-Iași]

D-lor senatori, întrebarea făcută de către d-l senator Nistor se referă la oarecari aprovizionări făcute de federaledor din Cernăuți. Desigur că federaledor, ca și cooperativele, trebuie să [se] gândească în primul loc, la lucruri necesare vieții, trebuie să se gândească la aprovizionarea populației cu cereale și [cu] cele necesare pentru îmbrăcăminte și a lăsa lucrurile de lux, care sunt condamnate de toată lumea, care aduc scăderea valutei și un soi de întrecere în durerea în care trăim astăzi, care nu poate fi decât rău calificată de toată lumea. Dar socot că nu există niciun fel de incompatibilitate între faptul că d-l Dori Popovici ocupă o funcție și este în același timp președinte al Federației.

Cu mare greutate, în special, în Transilvania și Bucovina, căutăm să întemeiem cât mai multe cooperative și federaledor, deoarece prin acestea ducem nu numai o luptă economică, dar și o luptă națională. Și oricare bun român, orice funcție ar ocupa, trebuie să se ocupe și de întemeierea cooperativeleor și federaledor. De pildă, la Oradea Mare și în alte părți ale Transilvaniei sunt oameni din înalta societate, care s-au pus în fruntea mișcării cooperatiste și foarte bine au făcut. Cum ungurii, prin cooperative, au dus lupta de deznaționalizare, la rândul nostru trebuie să răspundem prin același lucru.

D-le senator Nistor, vă asigur că voi cerceta cazul relevat de d-voastră și dacă, în adevăr, s-a aprovizionat cu mătase și este o neregulă acolo, voi lua măsurile necesare. În tot cazul, v-aș ruga să nu faceți un reproș unui funcționar că se ocupă de cooperative. Eu aș fi bucuros dacă profesorii universitari s-ar pune în fruntea cooperativeleor pentru binele țării acesteia.

[În această ședință, Ion Nistor a susținut și o comunicare despre văduva lui Vasile Alecsandri]

D-le președinte, ne vine vestea de la Mircești că a murit văduva marelui bard național Vasile Alecsandri. Cred că este o datorie din partea Senatului ca, cu această ocazie, să-și aducă aminte de serviciile cele mari și de însuflețirea pe care Vasile Alecsandri a adus-o generațiilor din urmă și să vărsăm o lacrimă pe mormântul văduvei regretatului poet. Cred că veți admite ca să se trimită o telegramă de condoleanțe familiei din partea Senatului.

[Președintele de ședință, generalul C. Coandă, „se asociază” la propunerea lui Ion Nistor, asigurând că guvernul „va trimite o telegramă de condoleanțe pentru pierderea văduvei lui Vasile Alecsandri”].

Ședința Senatului din 24 februarie 1921³²⁴

[Comunicare despre Direcția Regională din Cernăuți a Căilor Ferate]

D-le președinte, d-lor senatori, d-l ministru al Comunicațiilor [Gheorghe Văleanu] a adus înaintea noastră mai multe proiecte de credite pe care le-am votat și vom vota, incontestabil, și acest proiect de lege, căci se vede că este necesar³²⁵. Cu această ocazie, însă, aș dori să întreb pe d-l ministru al Comunicațiilor asupra unei chestiuni care produce foarte mare neliniște în sânul populației bucovinene. Este vorba să se desființeze Direcția Regională din Cernăuți [a Căilor Ferate] și să se mute la Galați. Eu aș ruga pe d-l ministru să binevoiască a da o declarație liniștitoare pentru populația bucovineană asupra acestei chestiuni.

[Răspunsul ministrului Comunicațiilor, Gheorge Văleanu]

Sunt în așa o stare căile ferate, încât, dacă nu vom lua măsuri ca să restabilim liniile, nu știu unde vom ajunge. De asemenea, și în Bucovina, d-le Nistor, trebuie să știți că situația este una din[tre] cele mai grave. Liniile nu mai pot servi din cauza stării rele în care se găesc traversele. De șase ani de zile nimic nu s-a făcut pentru căile ferate. [...] În ceea ce privește Direcția Regională din Bucovina, deja am fost sesizat și am constatat și eu că, nu știu pentru care cauză, în Bucovina este o agitație pe această chestiune. Direcțiile regionale sunt în număr de nouă. Chestiunea este în legătură cu proiectul de organizare a C.F.R. Până atunci nu se va face nicio schimbare. Când va veni în studiu chestiunea aceasta, atunci se va lua o măsură generală în interesul C.F.R.

[În această ședință, Ion Nistor a prezentat un răspuns la comunicarea lui Constantin Cosmiuc și o întrebare adresată ministrului Justiției, Mihai Antonescu, în legătură cu arestarea lui Cehan Racoviță, directorul și administratorul ziarului „Democratul” din Cernăuți]

D-le președinte, în ședința Senatului de alaltăieri³²⁶ am atras atenția guvernului asupra faptului că președintele Federalei „Moldova de Sus” din Cernăuți a făcut

³²⁴ D.S., M.O., nr. 32, 3 martie 1921, p. 465–467.

³²⁵ În ședința Senatului din 24 februarie 1921 a fost prezentată Legea prin care s-a deschis un credit pe seama Ministerului Comunicațiilor, în valoare de 65 000 000 de lei, necesar pentru plata primelor lucrătorilor din atelierele Căilor Ferate Române și a căilor de comunicație pe apă, precum și a altor funcționari bugetari. Acest credit urma să fie acoperit din veniturile rezultate din taxa specială suplimentară de 20% instituită asupra tarifelor C.F.R. și 15% asupra tarifelor S.M.R., N.F.R. și a docurilor, în vigoare de la 1 ianuarie 1921. Legea a fost votată de A.D. în ședința din 17 februarie 1921. D.S., M.O., nr. 32, 3 martie 1921, p. 464.

³²⁶ Vezi ședința Senatului din 22 februarie 1921.

mari comenzi la o firmă de mătăsuri din Turin și că, neținându-se de angajamentele luate, firma a fost silită să adreseze președintelui Federației o scrisoare puțin măgulitoare, care a fost publicată într-un jurnal din Cernăuți. Pe temeiul acestei scrisori, am întrebat guvernul dacă aprobă ca Federația din Cernăuți, al cărei președinte este totodată și președinte al Comisiei de Lichidare, să facă comenzi de mătăsuri, când populația are nevoie de alte mărfuri, cu mult mai necesare. D-l ministru Trancu-Iași a răspuns imediat în numele guvernului, făgăduind că va face ancheta cuvenită. Credeam, deci, că până la terminarea anchetei promise, chestiunea rămâne închisă.

M-am înșelat însă, în credința mea, dat fiind că în ședința Senatului de ieri³²⁷, d-l senator [Constantin] Cosmiuc, folosindu-se de absența mea la începutul ședinței – am întârziat din cauza unei conferințe pe care am ținut-o la Fundația Universitară –, a găsit de bine să completeze răspunsul d-lui ministru, debitând în fața d-voastre o serie de insinuări la adresa mea, pe care le resping cu tot dezgustul. În tot timpul guvernării mele în Bucovina, n-am semnat niciun contract în favorul Societății „Cosminul”, nu fac parte din această societate și nu dețin nicio acțiune și invit pe d-l senator Cosmiuc să dovedească aici afirmația sa, dacă nu voiește să tragă consecințele unor insinuări nedovedite. N-am protejat [Societatea] „Cosminul” nici mai mult nici mai puțin decât pe „Agricola”, „Albina” și alte societăți pe acțiuni, din care fac parte aderenții politici ai d-lui Cosmiuc.

Nici eu, nici partidul pe care am cinstea de a-l reprezenta aci, n-am fost și nici nu suntem contra federaționalelor, întrucât ele nu comandă mătăsuri ca cea de sub conducerea d-lui Dori Popovici. N-avem niciun interes să discredităm aceste instituții, pe care le găsim bune și folositoare, când sunt bine conduse și când nu sunt aservite scopurilor politice ale unui singur partid. La insinuarea de rea credință și îndrăzneală nici nu răspund, fiindcă ar fi un prea mare sacrificiu moral pentru mine de a discuta asemenea lucruri cu d-l senator Cosmiuc.

D-le președinte, mai am să fac o comunicare mică. În urma unei decizii a Camerei de Consiliu de pe lângă Tribunalul Penal din Cernăuți, în ziua de 12 februarie 1921, a fost ridicat de la domiciliul său și pus în arest preventiv d-l consilier Cehan Racoviță, directorul și administratorul ziarului „Democratul” din Cernăuți³²⁸, pentru oarecare delict de presă, comise în dauna președintelui comisiei interimare din Cernăuți. d-l consilier consistorial George Șandor. Ultragiatul, nerăbdător, neîncrezându-se probabil în sentința Curții de Jurați, chemată tot de d-sa să-i dea satisfacție, a cerut, și Camera de Consiliu a consimțit, a dispune arestarea sus-numitului jurnalist. Cum însă art. 24, alin. ultim din Constituție, care după părerea noastră este în vigoare doar și în ținuturile Bucovinei, spune clar că „arestul preventiv în materie de presă este interzis”, am onoare a întreba pe d-l ministru de Justiție [Matei Cantacuzino] dacă are cunoștință de cazul acesta și dacă aprobă această călcare a

³²⁷ Vezi comunicarea lui Constantin Cosmiuc, susținută în ședința Senatului din 23 februarie 1921.

³²⁸ „Democratul”. Ziar independent (Cernăuți, 1920–1921); directori: Constantin Cehan Racoviță și S. Criseanu; redactor responsabil: S. Criseanu. În Bucovina existau două ziare independente, cu același program: „Refoma” și „Democratul”. Acestea au fuzionat sub titlul „Democratul”. Ziarul apare și în limba germană („Der Democrat”). Începând cu nr. 28 (2 ianuarie 1922) ziarul apare cu titlul „Democratul – Der Democrat”. Marian Petcu, *op. cit.*, p. 387.

Constituției din partea Camerei de Consiliu din Cernăuți. O lămurire din partea d-lui ministru de Justiție se impune, cu atât mai mult cu cât la Cernăuți, existând cenzura presei, ea are posibilitatea de a spune tot [ceea] ce ar putea aduce daune intereselor superioare ale statului.

[Răspunsul lui Constantin Cosmiuc]

D-l senator Nistor a binevoit să susțină că eu m-am folosit ieri de absența d-sale pentru a-i aduce învinuiri nedrepte. Constat, d-lor, că nu este exactă această afirmație și nu poate fi exactă, deoarece d-l senator Nistor a înaintat comunicarea sa alaltăieri, prin urmare era firesc ca să iau cuvântul a doua zi. Eu m-am prezentat la tribună la ora două și jumătate, neștiind dacă va veni sau ba d-l Nistor și nu este vina mea dacă a fost absent când am ridicat chestiunea. D-lor senatori, în cealaltă chestiune la care revine d-l senator Nistor, aceea a administrației de sub șefia d-sale, voi lua cuvântul după ce justiția din Bucovina își va fi rostit ultimul cuvânt.

Sedința Senatului din 3 martie 1921³²⁹

[Comunicare despre Proiectul de lege referitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice]

D-lor senatori, mă simt obligat să fac câteva observații cu privire la această lege³³⁰, fiindcă înainte de Crăciun am fost unul dintre aceia care am combătut proiectul acesta, arătând că nu este bine pregătit și precizat. Or, d-voastră l-ați votat atunci; împrejurările de mai târziu, însă, mi-au dat deplină dreptate, întrucât d-l ministru a găsit de bun să modifice proiectul de lege pe care îl votasem noi înainte și să-i dea altă înfățișare, care să cadreze cu cerințele constituționale, arătând astfel că nu iese din cadrul legilor și dispozițiilor privitoare la Ministerul de Interne.

Nu am avea niciun motiv ca să fim contra înființării acestui Subsecretariat din punct de vedere constituțional; ceea ce este de obiectat aici este un punct care rămâne neatins și nesatisfăcut și acum, ca și înainte de Crăciun, și anume: chestiunea bugetară, chestiunea financiară. Întrucât până azi nu avem buget, întrucât se vorbește și se spune că [și] Consiliul de Miniștri promite să reducă cheltuielile, toate cheltuielile, în toate împrejurările, cred că este ceva greu ca noi să ne hotărâm să votăm pentru crearea unui Subsecretariat, care oricât implică în sine o cheltuială destul de însemnată pentru stat. Eu aş crede că atunci când este vorba să se facă economii în toate terenurile – și eu aud că în ceea ce privește Bucovina o să se reducă foarte mult bugetul și în [ceea] ce privește învățământul public, atât primar, cât și secundar și superior –, când este vorba, deci, să tai sume care sunt destul de importante pentru

³²⁹ D.S., M.O., nr. 37, 9 martie 1921, p. 572.

³³⁰ În ședința Senatului din 3 martie 1921 a fost prezentat spre dezbatere Proiectul de lege referitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice. Acest proiect de lege a fost votat și amendat de A.D., în ședința din 21 februarie 1921. D.S., M.O., nr. 37, 9 martie 1921, p. 570–571.

cultura poporului și sigur că și de la alte departamente o să se taie sume, cred că este greu pentru noi să votăm crearea unui Subsecretariat care aduce o cheltuială destul de însemnată pentru stat. Pentru aceste motive, pentru care ca și înainte de Crăciun, astfel și astăzi, sunt de părere ca să respingem sau cel puțin să amânăm votarea acestui proiect.

[Art. 3 al acestui Proiect de lege – obiectul comunicării senatorului Ion Nistor, care se referea la cheltuielile de personal și cele materiale, ce urmau să fie asigurate, până la înscrierea în buget, printr-un credit extraordinar, deschis asupra bugetului de cheltuiești al Ministerului de Interne – a fost supus la vot și aprobat.]

Ședința Senatului din 7 martie 1921³³¹

[Comunicare despre incidentele petrecute la primăria orașului Cernăuți și despre „îngrijorătoarea stare de spirit ce domnește în Bucovina”]

D-le președinte, d-lor senatori, în ziua de 28 februarie curent, un profesor universitar s-a prezentat la primăria orașului Cernăuți pentru a-și reglementa situația militară, în conformitate cu dispozițiile unei ordonanțe din partea Comandamentului Cercului de Recrutare Cernăuți. În momentul când un funcționar inferior dădea profesorului informațiile convenite, își făcu apariția în birou d-l Dedeczik, consilier superior de pe lângă Primăria Cernăuți și auzind despre ce este vorba, începu să vocifereze și să profere în nemțește cuvintele: „Dacă un câine idiot de la armată dă ordonanțe, aceasta nouă nu ne pasă nimic”. Firește că profesorul a protestat cu toată energia contra acestei insulte grosolane aduse armatei eliberatoare. D-l Dedeczik, în loc să se pocăiască, dădu ordin subalternului său să comunice comandantului Cercului de Recrutare că acest Comandament nu formează pentru el instanță superioară și se retrase la birou, cu cuvintele: „Câine idiot, țigan”, la adresa comandantului de recrutare. Cuvintele slujbașului Primăriei constituie, fără îndoială, o insultă gravă la adresa unui comandant militar. Este datoria onoratului guvern să pedepsească cazul și să ia măsuri ca să nu se mai repete. Semnalez cazul regretabil d-lui ministru de Interne [Constantin Argetoianu] și d-lui ministru de Război [Ion Rășcanu].

Cu această ocazie țin de datoria mea de a atrage luarea aminte a onoratului guvern asupra îngrijorătoarei stări de spirit ce domnește în Bucovina. Mai dăunăzi, presa minoritară de acolo a publicat drept „măsură descreierată” un concluz al Facultății de Drept din Cernăuți, prin care se impunea studenților studiul dreptului românesc în locul celui german. Dacă [și] comandanții militari sunt calificați „câini, idioți și țigani”, iar concluzul Facultății de Drept „măsură descreierată”, atunci întreb pe onoratul guvern, nu crede că autoritatea de stat trebuie impusă și apărată cu orice preț? Aștept răspunsul d-lor miniștri, pentru a vedea dacă nu este cazul de a dezvolta o interpelare în acest sens.

[Președintele de ședință, general C. Coandă, anunță că se va transmite miniștrilor de resort această comunicare.]

³³¹ Idem, nr. 40, 12 martie 1921, p. 629.

[Comunicare despre situația clădirii Prefecturii județului Suceava]

D-le președinte, d-lor senatori, la stăruința unui deputat, statul a cumpărat de la Primăria orașului Suceava clădirea în care este instalată Prefectura județului, cu suma exorbitantă de 3 500 000 [de lei]. D-l ministru de Interne [Constantin Argetoianu] a încheiat contractul de cumpărare, fiind fals informat că Primăria amenință statul cu deloizarea [?] Prefecturii. Contractul de închiriere a imobilului expiră, însă, numai la 1925, prin urmare nici nu poate fi vorba de o deloizare. Având în vedere că [acest] contract expiră numai la 1925, că prețul de cumpărare întrece aproape cu 2 000 000 de lei valoarea reală a imobilului, că statul se găsește momentan într-o acută criză financiară, găesc că [acest] contract încheiat constituie o revoltătoare risipă a banului public. Așa fiind, rog pe d-l președinte să binevoiască a interveni pe lângă Ministerul de Interne ca să-mi pună la dispoziție dosarul privitor la această afacere, în vederea unei interpelări, pe care doresc să o dezvolt înaintea onoratului Senat. În timpurile grele prin care trecem, nu putem îngădui ca banul public să se risipească, pentru a cârpi popularitatea știrbită a unui deputat.

[Răspunsul ministrului de Interne, Constantin Argetoianu]

Aș putea să dau numaidecât câteva lămuriri d-lui Nistor, bineînțeles fără a prejudeca asupra trimerii dosarului și asupra dezvoltării interpelării. Aici nu poate fi vorba de risipa banului public, căci de la casa statului a trecut la casa orașului; nu era vorba de un imobil care să aparțină unui particular. Realitatea este următoarea, după cât mi s-a raportat din Bucovina. Mi s-a spus că finanțele Sucevei sunt în așa stare – și s-a demonstrat lucru prin contabilitate – că nu mai pot continua lucrările pentru instalarea [i]luminatului electric și aducerea apei fără un împrumut. Acest împrumut am căutat să-l obțin orașului Suceava și n-am putut, aceasta pentru că știți că în momentul de față numai în condiții oneroase se poate ajunge la un împrumut. Și atunci a venit și mi-a spus: dacă nu se poate face un împrumut, orașul Suceava posedă un imobil, iar statul are trebuință de localuri încăpătoare, căci nu avea niciun local pentru Prefectură și celelalte servicii, prin urmare veniți în ajutorul orașului prin cumpărarea acestui imobil; grație sumelor de bani care se vor da orașului în mod treptat, el va putea să scape de faliment și va putea duce la bun sfârșit lucrările sale. Am examinat chestiunea personal, dar am pus să o examineze toate forurile competente, Consiliul Superior Administrativ și, după avizul favorabil al tuturor acestor autorități, am aprobat să se contracteze.

Ion Nistor: Mulțumesc d-lui ministru pentru răspuns; prețul însă, de trei milioane, este exorbitant.

Constantin Argetoianu: Este un avantaj pe care statul l-a făcut orașului.

³³² Idem, nr. 43. 19 martie 1921, p. 679.

Ședința Senatului din 19 martie 1921³³³

[Întrebări adresate ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu și ministrului Cultelor și Artelor, Octavian Goga, în probleme legate de Școala Normală din Cernăuți și Consistoriul din Cernăuți]

D-le președinte, am onoarea a întreba pe d-l ministru al Instrucțiunii Publice dacă are știre că secretarul d-sale general din Cernăuți a înstrăinat o parte din grădina Școlii Normale din Cernăuți și ce măsuri găsește de cuviință să ia contra înstrăinării bunurilor statului.

A doua comunicare. D-le președinte, am onoare de a întreba pe d-l ministru al Cultelor și Artelor de are cunoștință că un membru al Consistoriului din Cernăuți, divulgând secretul dezbaterilor, a implicat pe Î.P.S. Mitropolitul, P.S.S. Episcopul și pe toți membrii Consistoriului arhiepiscopesc într-un proces scandalos și ce măsuri găsește de cuviință să ia contra consilierului care a denunțat pe un coleg al său care își exercită funcția.

[Președintele de ședință, general C. Coandă, anunță că întrebările se vor comunica miniștrilor de resort.]

Ședința Senatului din 28 martie 1921³³⁴

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru organizarea corpului arhitecților din serviciile publice]

D-lor senatori, eu am numai câteva mici observații de făcut asupra proiectului de lege în discuție³³⁵, pe care nu le-aș fi făcut dacă atunci când s-a discutat acest proiect de lege în Secțiunea V, din care fac parte, ar fi fost prezent d-l ministru, spre a da lămuririle necesare. Astfel fiind, rog pe d-l ministru al Lucrărilor Publice [Ion Petrovici] să binevoiască a ne da lămuririle de care avem nevoie. În primul rând am fi dorit ca dispozițiile de organizare a corpului tehnic, după norma căruia se organizează corpul arhitecților, prin legea de față, să fie aduse la cunoștința noastră, a tuturor, căci, după cum sunt informat, această lege cuprinde nu numai zece articole, ci 69 articole. Și cred că era bine ca d-l ministru să ne facă cunoscute și nouă aceste articole ale legii corpului tehnic, ca să putem, în cunoștință de cauză, face comparația legii în discuție cu legea corpului tehnic.

În al doilea rând, am fi dorit ca să știm și noi pentru ce motiv nu se aplică și corpului arhitecților distincția dintre cadrul ordinar și cadrul detașat.

În al treilea rând, este nepotrivirea care există între art. 5 al legii și art. 9, căci art. 5 spune că, cu începere de la 1 aprilie 1922, arhitecții și conducătorii din

³³³ D.S., M.O., nr. 43, 30 martie 1921, p. 846.

³³⁴ Idem, nr. 57, 14 aprilie 1921, p. 1026–1027.

³³⁵ În ședința Senatului din 28 martie 1921 a fost prezentat Proiectul de lege pentru organizarea Corpului arhitecților din serviciile publice, împreună cu Expunerea de motive, alcătuită de ministrul Lucrărilor Publice, Ion Petrovici; acesta a fost adus pentru deliberare prin Mesajul Regal nr. 907, din 18 martie 1921 și a fost admis de secțiunile Senatului, fiind supus discuției generale. D.S., M.O., nr. 57, 14 aprilie 1921, p. 1017–1019.

serviciile statului, județelor, comunelor și instituțiilor de sub controlul statului vor primi aceleași salarii etc., iar art. 9 spune că prezenta lege se va pune în aplicare de la 1 aprilie 1921.

Ion Petrovici: Nu e nicio contradicție, căci din cauză că acum nu avem la îndemână fondurile bugetare necesare, spunem că această lege, deși se va pune în aplicare de la 1 aprilie 1921, însă personalul care face obiectul acestei legi nu va putea primi salariile, chiriile și indemnizările de care se bucură membrii corpului tehnic cu care s-a asimilat și ca leafă, decât cu începere de la 1 aprilie 1922.

Ion Nistor: Mai avem, apoi, încă o observație de făcut: în lege se spune că ministrul Lucrărilor Publice va face parte din comisia alcătuită, având președinția acestei comisii. Eu cred, d-lor senatori, că ar fi fost mai bine ca această comisie să fie prezidată de altcineva, iar nu de ministru. Pentru atâtea și atâtea considerații, pe care nu mă îndoiesc că le ghiciți și d-voastră, era mai bine ca ministrul să nu fi avut președinția acestei comisii. Faptul că ministrul face parte din această comisie în calitate de președinte, socotesc aceasta ca un fel de îngustire a puterii pe care o va avea această comisie. [...]

Apoi, la art. 7 se vorbește de o comisie, iar la art. 8 este vorba de prerogativa pe care o va avea ministrul Lucrărilor Publice de a alege și de a numi trei arhitecți inspectori generali, luând, în această privință, și avizul Consiliului tehnic superior. [...]

Acestea erau, d-lor, nedumeririle ce le avem asupra legii în discuție.

Ion Petrovici: De fapt, a rămas să vă mai dau o singură lămurire. Mă întrebați pentru ce nu am reprodus în legea mea toate articolele din Legea corpului tehnic, care a servit de bază legii de față. Răspund d-lui senator Nistor: a fost un motiv de ordin psihologic, și anume iată care. Atunci când corpul arhitecților mi-a înfățișat acest proiect de lege, fiindcă el este opera lor, m-a rugat cu foarte mare căldură să mi-l însușesc și eu și să-l trec prin Cameră și Senat, așa cum mi-a fost prezentat. Legea la început avea cam 100 de articole. Am crezut de datoria mea să le atrag atenția că, deoarece cele două Camere sunt aglomerate de lucrări, ar fi foarte greu să trec o lege vastă, așa cum ea a fost elaborată de [către] Corpul arhitecților. Și atunci eu le-am dat ideea ca să concentreze tot ce au de spus în cât mai puține articole, referindu-se și ținând seamă de dispozițiile Legii inginerilor, care urma să le servească ca bază. Aceasta este chestiunea de ordin psihologic care m-a determinat să prezint legea sub forma [în] care se prezintă.

Ședința Senatului din 29 martie 1921³³⁶

[Comunicare despre înființarea Ministerului Agriculturii, creat prin scindarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor]

D-le președinte, d-lor senatori, guvernul vine cu un nou proiect de lege, prin care se prevede înființarea unui nou minister al Agriculturii³³⁷. Din cuvintele d-lui raportor am văzut că se creează ceva nou, un minister nou, în realitate însă, d-lor,

³³⁶ Idem, nr. 58, 16 aprilie 1921, p. 1055, 1057–1058.

³³⁷ *Ibidem.*, p. 1053–1054.

nu este vorba de o nouă creație, ci de o scindare a unui minister existent, a Ministerului Agriculturii și Domeniilor. De altfel, cred că nici d-voastră nu veți avea pretenția a ne face să credem că n-a existat Ministerul Agriculturii până acum. Va să zică este vorba aici de scindarea unui minister existent. [...] D-lor, întrucât e vorba de organizarea Ministerului de Agricultură prin scindarea actualului Minister de Agricultură și Domenii, noi nu avem nimic de zis. Ne punem însă întrebarea: ce mai rămâne în seama Ministerului de Domenii, dacă scoatem din organizația lui agricultura? Rămâne direcția pădurilor și a pescăriilor și aceste două direcții nu justifică îndeajuns ființarea mai departe a Ministerului Domeniilor.

D-lor, eu cred că nu există o țară în lume în care să se scindeze ministerele așa cum se scindează la noi și să se creeze instituții și ministere, nu pentru nevoia țării, ci pentru persoane. Așa a fost cu Subsecretariatul naționalităților și cu scindarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii în două ministere. Credeți d-voastre că administrația se îmbunătățește în urma creării de instituții noi? Nu, d-lor, aceasta o vedem din legile care se aduc și o vedem din nemulțumirea generală care domnește în țară. De altfel, proiectul de lege văd că este pregătit într-un mod foarte superficial. Se vorbește de decretul cutare, fără să se dea numărul. Cum puneți d-voastră un proiect în care noi să ne închipuim, în fantezia noastră, la ce vă referiți? [...] Ei bine, s-a completat pe urmă, însă d-voastră trebuie să aveți respect față de noi și când ne dați un lucru, să ne dați un lucru cert, ca să știm de[spre] ce este vorba. [...] Însă, găsesc că în împrejurarea de astăzi a avea două ministere, unul de Domenii, care s-au împărțit, în cea mai mare parte, la țărani și altul pentru agricultură, este un lux nepermis.

Constantin Garoflid, președintele Comitetului agrar: Există și miniștri și ministerele, nu se creează nimic nou; se transformă Comitetul agrar în Minister al Agriculturii.

Ion Nistor: Când s-a făcut numirea d-voastră ca președinte al Comitetului agrar – și, vă repet, am tot respectul înaintea seriozității, pregătirii și competenței d-voastră –, d-voastră ați fost numit ministru fără portofoliu; însă văd că măsura aceasta provizorie se face acum un definitivat. Eu înțeleg să înființați acest Minister al Agriculturii, însă să desființați ministerul celălalt, al Domeniilor. Pe de altă parte, nu aveți nici clădire. [...] Nu mai așteptați până ce venim noi la guvern, ci votați chiar acum desființarea Ministerului de Domenii.

Astfel fiind, d-le ministru, vedeți că în privința aceasta noi, din partea opoziției, trebuie să ne ridicăm glasul, pentru că lucrul acesta nu merge, pentru că mâine o să veniți cu un Minister al Sănătății Publice, care este o necesitate și poimâine o să veniți cu un altul și o să ne trezim că avem mai mulți miniștri decât senatori în opoziție. Lucrul acesta nu merge, trebuie să facem o rânduială. De aceea, d-lor senatori, eu declar că găsesc că este o necesitate organizarea unui Minister al Agriculturii, însă este absolut lipsit de necesitate ca să mai fie un Minister al Domeniilor, pentru că nu putem noi să lăsăm ca pentru administrația pădurilor și a pescăriilor statului, *nota bene* – nici nu avem pește de ajuns, să rămână mai departe un minister. Prin urmare, noi credem ca să se înființeze acest Minister al Agriculturii, dar să se desființeze Ministerul Domeniilor, trecând toate serviciile sale asupra noului departament al agriculturii. Aceasta aveam de spus în chestiunea generală. Îmi rezerv dreptul în chestiunile speciale să vorbesc la articole. [...]

D-le ministru, vreau să fac o întrebare: dacă avem un Minister al Domeniilor și Agriculturii și în acest proiect nu se vorbește de desființarea Ministerului Agriculturii din Ministerul Agriculturii și Domeniilor, cum de veniți astăzi cu crearea unui alt Minister al Agriculturii? [...] Ministerul Agriculturii și Domeniilor neapărat trebuie scindat. [...]

D-lor, reforma agrară se aplică și în Ardeal și în Bucovina. Atunci pentru ce numiți d-voastre anume în articol instituțiile din Regat, iar instituțiile din Ardeal și Bucovina nu le numiți. A enumera numai pe unele, iar pe altele nu, aceasta nu se poate. La noi este Banca Regională, în Ardeal este Banca Agrară. Prin urmare, eu v-aș ruga ca articolul acesta să se facă în mod foarte general, ca să cuprindă totul. [...] Pe când „Casa Noastră” este prevăzută în legea agrară, aici nu-i prevăzută. De asemenea, în legiurile din Ardeal și Bucovina se vorbește expres de Comitetul agrar, care face parte din Ministerul Agriculturii. Ar trebui să se precizeze cine face gestiunea financiară a acestor instituții. [...] Pentru ce ați pus Casa centrală de împroprietărire aici? [...] De cine depinde acum?

Constantin Garoflid: De Banca Centrală a Cooperației, care momentan depinde de Ministerul Domeniilor.

Ion Nistor: Prin urmare, aș vrea să știu, trece de la d-voastră?

Constantin Garoflid: O punem și pe aceasta aici.

[În această ședință a Senatului s-a supus la vot acest proiect de lege și s-a admis.]

Ședința Senatului din 5 aprilie 1921³³⁸

[Comunicare despre Proiectul de lege prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară]

D-lor senatori, în ceea ce privește regiunile bucovinene, văd că lipsește din acest tablou³³⁹ despărțirea a două comune din județul Rădăuți. Este vorba de[spre] despărțirea comunei urbane Zeletin, care se întinde asupra unui teritoriu care are în lungime peste 40 de kilometri. Or, comuna aceasta Zeletin se compune din mai multe cătune și unul din[tre] cele mai însemnate este Brodinu, care are biserica lui, școala, poșta și telegraful lui, nu are însă o autoritate comunală și pentru ca oamenii de acolo să-și poată aranja afacerile lor comunale trebuie să facă o călătorie de 15–20 km până la Zeletin. Pentru obținerea acestei autonomii, există la Ministerul de Interne un memoriu documentat, cu date statistice. Studiul pregăditor s-a făcut mult înainte de război și acum urma ca Ministerul de Interne să ia hotărârea. După legea austriacă, despărțiri de felul acesta se puteau face prin Dieta bucovineană, ale cărei atribuții, însă, au trecut asupra Parlamentului român.

³³⁸ D.S., M.O., nr. 69, 11 mai 1921, p. 1354.

³³⁹ În ședința Senatului din 5 aprilie 1921 a fost prezentat Proiectul de lege prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară. Senatul a adoptat acest proiect de lege (votanți – 65; majoritate regulamentară – 48; bile albe – 64; bile negre – 1). Conform acestuia, pentru județul Storojineț, comuna Pătrăuții pe Siret se desparte, formând două comune separate, cu numele de Pătrăuții de Jos și Pătrăuții de Sus. Pentru județul Suceava: reședința comunei Valea Seacă se schimbă din satul Topile în satul Valea Seacă. *Ibidem*, p. 1351–1354.

Eu v-aș ruga, d-le raportor. și cred că nici d-l ministru nu va avea nimic de zis, să binevoiați a primi despărțirea cătunului Brodinu de comuna Seletin, aceasta fiind și o veche cerere a locuitorilor de acolo. Mai adaug la acestea [următoarele]: cătunul Brodinu este și un centru important comercial și industrial, având mai multe fabrici de cherestea, și este așezat și la șoseaua mare, care leagă munții de șes. Această dezmembrare ar fi și în interesul populației. De aceea, propun încă o dată d-lui raportor să aibă în vedere acest lucru, propunând ca [și] comuna urbană Seletin să se despartă în două: în comuna Seletin și în comuna Brodinu. [La această propunere s-a asociat și senatorul bucovinean Ipolit Tarnavski.]

Lazăr Popescu, raportor: D-le senator, pentru ținuturile din Bucovina [...] Ministerul de Interne o să vină cu un alt proiect și atunci o să se țină cont și de explicațiile dumneavoastră. [...] Iau act, însă, de propunerea făcută, pe care o voi comunica d-lui ministru de Interne și fiți sigur că se va ține cont de ea la întocmirea noului proiect ce se va face.

Ședința Senatului din 13 aprilie 1921³⁴⁰

[Comunicare despre situația funcționarilor din Bucovina]

D-le președinte, d-lor senatori, în rândurile funcționarilor din Bucovina domnește o adâncă nemulțumire. Spiritele sunt agitate din cauza încadrării care s-a făcut, cu desconsiderarea drepturilor câștigate și din pricină că pe ziua de 1 aprilie au fost puși în disponibilitate zeci de funcționari, care rămân muritori de foame. Numai la Universitatea din Cernăuți au rămas pe drumuri un bibliotecar și un grădinar. Ceea ce neliniștește mai mult pe funcționari și îi demoralizează este împrejurarea că la zi întâi nu li s-a plătit leafa, cum se obișnuia până acum în Bucovina. Cum funcționarii trăiesc numai din leafă, vă puteți închipui ce disperare a cuprins sufletul lor, căci la zi întâi, neprimind leafa, nu mai au posibilitatea de a-și cumpăra cele necesare pentru traiul zilnic. Fiind rugat de către funcționarii bucovineni, am onoarea a întreba pe d-l ministru de Finanțe [Nicolae Titulescu] de are cunoștință de mizeria funcționarilor publici din Bucovina și ce măsuri are de gând să ia pentru [a]sanarea răului. Funcționarii cheazălueisc bunul mers al trebilor publice, soarta lor trebuie să ne intereseze pe toți deopotrivă.

[Președintele Senatului, C. Coandă, anunță că se va transmite guvernului această comunicare.]

Ședința Senatului din 14 aprilie 1921³⁴¹

[Comunicare despre Proiectul de lege privitor
la înființarea Societății „Reconstrucția”]

D-lor senatori, țin să constat de la început o chestiune principială. Se face prin această lege³⁴² concesiune unei societăți și nu se face nicio concesiune celor

³⁴⁰ D.S., M.O., nr. 65, 5 mai 1921, p. 1214–1215.

³⁴¹ Idem, nr. 66, 6 mai 1921, p. 1261.

³⁴² *Ibidem*, p. 1257–1258.

direct păgubiți. Vă voi aduce în această privință o pildă vie. La noi, în Bucovina, fără să înființăm asemenea societăți, am căutat să avantajăm direct pe cei păgubiți. Le-am procurat lemne de foc, cuie, var, tot ce le trebuia pentru construcții, astfel încât, în câteva luni, datorită ajutorului nostru, pe de o parte, datorită muncii și priceperii lor, pe de altă parte, ei au început să-și refacă gospodăriile lor distruse. Vă asigur că mijlocul acesta este mult mai eficace decât acela pe care voiți să-l puneți în aplicare d-voastre. D-voastre voiți să formați o societate ai cărei membri să tragă avantaje colosale de pe urma statului; d-voastre dați acestei societăți 50% din toate construcțiile; d-voastre acordați acestei societăți 50% pe C.F.R. Statul să ia 15%, iar societatea aceasta 85% din câștig. Este bine, d-lor, să-mi dați voie să cred că prin aceasta se păgubește statul în folosul societărilor și nu se ajunge nicidecum la scopul pe care și-l propune legiuitorul. De ce voiți să ne impuneți să votăm această lege prin surprindere? Eu aș ruga încă o dată onoratul Senat să ne dea timpul necesar spre a culege toate informațiile ce vom găsi de cuviință, pentru ca această lege să iasă așa cum trebuie. Gândiți-vă că angajați banul public, fără să faceți altceva decât să păgubiți pe cei ce au suferit de pe urma războiului în profitul societărilor. Încă o dată, d-lor senatori, vă rog să ne îngăduiți acest termen de o zi, pe care vi l-am cerut. Chiar unui condamnat îi dai 24 de ore ca să se spovedească. Nouă, când cerem un mic răgaz de 24 de ore, ni se refuză această amânare, din care cauză rămânem cu impresia că se caută a se trece această lege prin surprindere. Dar, pentru Dumnezeu, câte legi nu s-au amânat pentru a fi mai bine studiate?! Dacă acești nenorociți ai războiului au stat până acum fără adăpost, apoi ei mai pot aștepta măcar o zi pentru ca să luăm și noi cunoștință de această lege și să facem ceva temeinic în folosul lor.

Eu vă spun un lucru – că nu cred că refacerea regiunilor distruse de război se face prin această societate de reconstrucție, ci mai degrabă se face prin educație, prin îndemnarea acelor oameni, cu ajutorul statului, ca să-și poată ei singuri reface gospodăriile lor. Ceea ce faceți d-voastre nu este altceva decât darea de avantaje colosale unor particulari în dauna statului și a celor dăunați. O țară nu se poate reface numai prin măsuri guvernamentale și, cu atât mai puțin, de [căt-re] o societate ca aceasta pe care o propuneți. Și să nu se treacă cu vederea că această lege a trecut de Cameră și după cum a spus-o și d-l Dobrescu, cu o neînsemnată majoritate, nici a treia parte din numărul deputaților și, în plus, a fost trecută atunci când lipsea din Cameră opoziția. Prin urmare, în Cameră, opoziția nu a avut cunoștință de această lege, iar aici nu ni se dă puțința ca să o studiem cum se cuvine. De aceea, d-lor, apelăm la simțământul d-voastre de dreptate ca să permiteți o amânare de 24 de ore, pentru ca să ne putem spune și noi cuvântul asupra acestei legi în deplină cunoștință de cauză.

[Pe aceasta tema au avut loc, în aceeași ședință a Senatului, vii dezbateri, unde a intervenit și Ion Nistor, interesat „cu ce s-a ocupat și ce a cheltuit” Societatea „Reconstrucția”, al cărei președinte era generalul C. Coandă, începând cu data de 4 iunie 1921, când a fost înființată prin decret regal].

Ședința Senatului din 15 aprilie 1921³⁴³

D-lor senatori, s-a pornit de la ideea foarte tristă că dacă se face o societate, această societate nu se face decât în scop de a se urmări beneficii vinovate pentru societate. S-a pronunțat chiar cuvântul de hoție și pungășie. Nu m-a surprins din partea altor domni, spun drept, m-a surprins foarte mult vehemența cu care a atacat d-l Nistor legea și termenii cu care s-a exprimat împotriva unei societăți pe care dumnealui spunea că nu o cunoaște, dar că de mai înainte bănuia că nu putea fi decât o gașcă de pungăși. [...] Aceasta dovedește că împrejurările au adus pe d-l Nistor foarte puțin pregătit pe această bancă. [...] D-le Nistor, cine trece pe această bancă, contractează niște obligații și trebuie să facă tot posibilul ca să se ridice la înălțimea ei. Nu înseamnă a te ridica la înălțimea ei atunci când, nefiind pe dânsa, iei tonul și adopți stilul și modul de a vorbi al acelor care sunt foarte departe de această bancă. [...] Banca ministerială impune o ținută, care este de rigoare, nu numai când ești pe dânsa, dar chiar când ai părăsit-o. [...] Nu s-a auzit din partea-mi, nu în Parlamentul țării, dar chiar în afară, expresii ca acelea pe care le-am auzit rostindu-se ieri împotriva unei societăți care nu a făcut nimic. [...] Vă voi dovedi aceasta. Dar eu nu le-aș fi admis nici contra vinovaților. [...] Dacă [dumneavoastră] considerați că societățile se compun din pietre, da, dar societățile se compun din oameni și când vorbiți de pungășiile făcute de o societate, vorbiți de persoanele care o compun. Nu era, prin urmare, nevoie să numiți persoane. Ceea ce, însă, m-a impresionat penibil, nu este faptul că ați vorbit în chipul în care ați vorbit, dar că ați pornit de la acea bănuială că ceea ce se face era o pungășie. A fost suficient să auziți vorbindu-se la acea tribună de hoții de milioane, ca să spuneți: iată hoțiile, luând drept literă de evanghelie ceea ce se spunea la tribună. [...]

D-lor, imediat după terminarea războiului, guvernul țării, nu guvernul de astăzi, s-a gândit că este ceva de făcut pentru oamenii care au rămas fără cămine în regiunile devastate din zona operațiilor militare, construindu-le adăposturi. Și atunci s-a imaginat ideea de a se crea un serviciu al statului, care să construiască locuințe atât pentru săteni, cât și pentru orășeni și s-a creat o Direcție pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului, direcție care se numește R.R.R., direcție care a ființat încontinuu și care ființează și astăzi. Nu a fost o societate, ci a fost o direcție, un organ al statului. Când am venit noi la guvern, am găsit, deci, această Direcție a Refacerii, care făcuse foarte puține lucruri. Nu am să fac procesul acestei chestiuni. Dar ne-am gândit că oricâte efortări am face noi, nu am putea să mărim activitatea acestei direcții în proporții ca să satisfacă toate trebuințele, pentru că trebuințele ar fi mers după noi până acolo ca să se facă într-un an de zile locuințe pentru toată lumea. Și am plecat de la această presupunere, căci ne-am imaginat că și predecesorii noștri au făcut toate efortările posibile în direcția aceasta și că dacă nu s-a putut realiza mai mult, a fost că s-au găsit în fața unor dificultăți foarte mari.

³⁴³ D.S., M.O., nr. 67, 8 mai 1921, p. 1276–1278, 1281.

Și atunci ne-am zis: nu ne-am putea, oare, adresa inițiativei private care, susținută de stat, să contribuie ca o populație nenorocită după urma războiului să-și aibă, în sfârșit, un adăpost? Este însă curios lucru, că atunci când a început să se ventileze ideea „Reconstrucției” și când a apărut decretul-lege care, într-adevăr, convin că dădea unele avantaje mari, dar, după ideea mea, nu destul de mari față de scopul urmărit, au început să se nască bănuiele că trebuie să fie vorba de vreo afacere. Dar se scapă din vedere că până atunci toate societățile ce azi se cred năpăstuite au stat cu brațele încrucișate și nu au mișcat un singur deget! Iată motivul, d-lor, pentru care am creat această societate, care se numește „Reconstrucția”. Dar Societatea „Reconstrucția” nu are nimic comun cu Direcția R.R.R. Sunt două instituții diferite. Când am venit la guvern, înainte de a fi creat „Reconstrucția”, am luat diferitele servicii care aveau ca scop refacerea țării după război și le-am întrunit într-un organ al statului, care știți că a fost Subsecretariatul Refacerii. [...] Subsecretariatul de Stat al Refacerii s-a desființat prin aplicarea noului buget.

Va să zică, iată cum stau lucrurile. Ce a făcut Societatea „Reconstrucția”? Societatea „Reconstrucția” de abia s-a organizat și nu a putut să-și dea aportul ei în lucrări pentru adăpostirea populației, din cauză, se înțelege, că nu era complet organizată și că mai era nesiguranța, nesiguranța datorită faptului că se pornise o campanie contra ideii însăși, care nu avea altă bază decât un decret-lege și aici vine acum chestiunea ratificării decretului-lege. D-lor, ratificarea poate să abroge trecutul, dar nu angajează viitorul și viitorul este esențial pentru siguranța societății. [...] Fără să intru în fond mai departe pe această cale a gestiunii de la R.R.R., revin din nou la chestiunea de fond, și anume la aceea că este vorba de „Reconstrucția”, iar nu de R.R.R. și la confuzia jalnică pe care am spus că ați făcut-o; de fapt, v-ați agățat de R.R.R., când este vorba de societatea de construcție. [...] Chiar dacă am admite că sunt pungași cei de la R.R.R., ați fi oare îndreptățiți, când vine un proiect de lege privitor la Societatea „Reconstrucția”, să spuneți că venim cu el pentru ca să facem pungășii? [...] Noi, d-lor, când punem o cotă parte din lucrări în campania unui an de lucru în sarcina societății, este mai mult o obligație impusă societății, este o constrângere, pentru că voim să accelerăm lucrările. Pentru fiecare an se face un plan general al campaniei de lucrări după necesitățile care se simt în diferite părți și după mijloacele de care dispunem în cursul aceluși an; să zicem: în cursul acestui an trebuie să se execute lucrările acestea; și o parte din [tre] aceste lucrări le punem în sarcina societății, iar restul rămâne în sarcina statului. Dacă vor veni alte societăți să lucreze, noi suntem foarte mulțumiți și foarte bucuroși; repet încă o dată, le vom da sprijinul necesar.

În ceea ce privește locuitorii înșiși, suntem gata, d-le Nistor, să le dăm sprijinul necesar. Dar nu numai atât. La toți care au venit la mine, fără nicio formalitate legislativă, le-am dat sprijinul. [...] Trebuie să pornim de la niște idei mai bune și să admitem niște idei mai cinstite. căci știe d-l Nistor cum spune neamțul: „Wie der Schelm denkt, so ist er” („Fiecare judecă după sine”). Intenția noastră este ca să vedem populația cât se poate mai repede adăpostită și să deschidem ușile largi tuturor acelor societăți care vor veni, alături de „Reconstrucția”, ca să conlucreze în acest scop.

Ion Nistor: D-lor senatori, d-l prim-ministru mi-a făcut cinstea ca, în replica d-sale, să se ocupe îndeosebi de persoana mea. Sunt foarte recunoscător d-lui prim-ministru pentru atenția aceasta: țin însă să răspund la câteva din cele spuse de d-sa. Mai întâi, în cuvântarea mea de ieri eu am atins două chestiuni cu privire la proiectul de lege. Prima, o chestiune de fond, zicând că cei păgubiți de război se pot ajuta mai bine direct decât pe calea indirectă a unei societăți de reconstrucție și am adăugat, ca pildă, împrejurările de la noi, din Bucovina. Aceasta a fost o chestiune de fond. Și atât d-l senator Alevra, cât și d-l prim-ministru au recunoscut că, pe calea aceasta, se poate ajunge la o reconstrucție mai repede și mai sigură. Mi-au dat, dar, dreptul [dreptate] în privința aceasta. În ceea ce privește chestiunea de formă, am spus că legea aceasta a trecut la Cameră în absența opoziției și a fost adusă aici, fără ca noi să fim pregătiți. Din cauza aceasta am avut impresia că guvernul a vrut să treacă această lege prin surprindere. Aceasta a fost impresia noastră, a opoziției, și ea a fost întemeiată. Ceea ce spune d-l prim-ministru, că noi am fost pregătiți pentru discuția legii, nu corespunde stării de fapt, întrucât d-l Hera a trebuit să plece acasă în grabă, cu o birjă, ca să-și aducă dosarele necesare. Prin urmare și în această privință am avut dreptate. Și este sigur că amânând discuția legii pentru ședința de azi, nu s-ar fi produs discuția agitată de ieri. D-l prim-ministru caută să-mi atribuie mie toate întreruperile parlamentare sau neparlamentare care s-au făcut aici. Aveți notele stenografice în care nu veți găsi niciunul din [tre] cuvintele care mi se atribuie, ca: pungaș, hoț etc. [...] Nici numele Schuller [invocat de Al. Averescu în contextul acuzațiilor referitoare la Societatea „Reconstrucția”, care-l menționau ca director al acesteia] nu a fost pronunțat de mine. Prin urmare, afirmațiile d-lui prim-ministru cu privire la aceste întreruperi nu corespund adevărului. [...] Acestea sunt chestiunile de fapt.

D-l prim-ministru a mai avut bunăvoința să-mi spună că-mi lipsește școala politică și astăzi îmi repetă același lucru, spunând că una este atitudinea omului politic la guvern și alta în opoziție. Asupra acestui capitol aș avea mult de vorbit. D-l prim-ministru va concede [admite] că opoziția d-sale nu a fost la acea înălțime ca să servească de model pentru noi. Noi facem opoziție, dar grevă politică n-am făcut. În ceea ce privește dictonul german, întrebuițat de d-l prim-ministru, îmi place a crede, d-le prim-ministru, că d-voastră nu cunoașteți pe deplin limba germană, ca să vă dați seama că acest dicton poate să atingă persoana căreia i se adresează. Nu pot presupune că ați avut intenția de a vă atinge de onestitatea persoanei și atitudinii mele politice, presupun că nu ați avut intenția să mă jigniți în așa fel. În caz când d-voastră ați fi avut această intenție, precum nu o cred, atunci ar trebui să-mi dați voie ca să vă repet și eu dictonul: „Wie der Schelm denkt, so ist er”.

Al. Averescu: Primesc, și nu numai că primesc, dar în acest sens am spus, d-lor, să presupunem și buna intenție și să ne aducem aminte de acest proverb: „Wie der Schelm denkt, so ist er” și primesc că [așa] cum sunt, așa gândesc, dar să se aplice și acelor care, în orice act, văd pungășii.

[Proiectul de lege privitor la înființarea Societății „Reconstrucția” a fost votat în A.D. (ședința din 4 aprilie 1921) și adoptat cu unanimitate de voturi. Și în Senat a fost adoptat acest proiect de lege.]

[Comunicare despre situația Fondului bisericesc]

D-le președinte, d-lor senatori, averile episcopești și mănăstirești din Bucovina au trecut în administrația statului, urmând a fi administrate ca fond religios, după un statut întocmit încă la 1786. În cursul vremii, acest statut a suferit diverse modificări, cele din urmă la 19 septembrie 1909³⁴⁵. În baza acestui statut, administrația pădurilor și [a] moșiilor se făcea față de Ministerul de Agricultură și Domenii, iar administrația minelor și a izvoarelor minerale de [cătore] Ministerul Lucrărilor Publice. După unirea Bucovinei cu Regatul întregit, administrația Fondului a trecut, firește, asupra departamentelor corespunzătoare din București, continuând ca veniturile Fondului să fie întrebuințate și mai departe pentru biserică, școală și scopuri de caritate creștinească și era firesc ca această stare de lucruri să dăinuiască până la reglementarea pe cale legislativă a problemei tuturor averilor bisericești din Basarabia și Transilvania.

În zilele din urmă, populația Bucovinei a rămas surprinsă prin vestea că, prin un exemplar-jurnal al Consiliului de Miniștri, vechiul statut al Fondului ar fi fost abrogat, însă administrația acestui Fond ar fi trecut asupra Casei bisericii și, ca mandatar al acesteia, asupra mitropolitului și Consistoriului din Cernăuți. Dacă știrea aceasta se adevărește, populația băștinașă din ținuturile de peste Molna are motive de a fi îngrijorată, întrucât trecerea administrației Fondului din mâna statului în cea a organelor bisericești involvă [implică] în sine o [în]călcare a legilor și [a] regulamentelor în vigoare. Măsura aceasta nu dă garanții că organele bisericești, care nici n-au timpul, nici cunoștințele tehnice și de specialitate pentru a putea conduce și controla administrația unei averi de miliarde. În Bucovina domnește credința că măsurile acestea pripite s-au luat în paguba Fondului, din motive politice de partid. Am onoare a întreba, deci, pe d-l ministru al Agriculturii și Domeniilor dacă schimbările acestea s-au făcut cu asentimentul d-sale și pentru care motive. Din răspunsul d-lui ministru voi vedea de este cazul a anunța o interpelare în chestiunea aceasta.

[Președintele de ședință, C. Coandă, anunță că se va comunica guvernului această intervenție.]

Ședința Senatului din 18 mai 1921³⁴⁶

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice]

D-le președinte, d-lor senatori, d-l ministru al Instrucțiunii [Petre P. Negulescu] vine, în sfârșit, cu o lege de cea mai mare importanță pentru întreaga dezvoltare a învățământului nostru de toate gradele, și anume: primar, secundar și universitar³⁴⁷.

³⁴⁴ D.S., M.O., nr. 67, 8 mai 1921, p. 1271–1272.

³⁴⁵ Vezi nota 119.

³⁴⁶ D.S., M.O., nr. 75, 22 mai 1921, p. 1685–1689.

³⁴⁷ În ședința Senatului din 18 mai 1921 a fost prezentat Proiectul de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice. *Ibidem*, p. 1646–1685.

Ca oameni ai școlii, este firesc să salutăm cu toată dragostea proiectul acesta care ni se prezintă și aceasta din mai multe motive: mai întâi fiindcă proiectul acesta de lege urmărește să unifice administrația școlară, în întreaga țară, încearcă să descentralizeze administrația școlară, să separe controlul administrativ de cel didactic, să creeze organe consultative pe lângă organele administrative și să stabilească legăturile de colaborare între școală și publicul larg, adică între școală și părinții elevilor.

D-lor, scopul pe care îl urmărește d-l ministru al Instrucțiunii este pe cât de frumos, pe atât de însemnat și înălțător și datorită noastră, a tuturor, este să examinăm proiectul din toate punctele de vedere, cu toată bunăvoința și dragostea pe care trebuie să o avem pentru școală. Datoria noastră este să adăugăm din experiență, din cunoștințele noastre, tot ce avem mai bun și mai curat în sufletul nostru, pentru ca legea aceasta să fie la înălțime și pentru ca scopul pe care d-l ministru îl urmărește în aplicarea ei să fie atins întru binele școlii și al țării.

Școala este chemată să îndrume generația de mâine pe calea cea bună și dreaptă a patriotismului luminat și a deprinderii la muncă. Trebuie să ne dăm seama, deci, că de felul cum crește această generație va depinde soarta României și a neamului întregit. În adevăr, dacă generația de astăzi, în urma suferințelor de pe urma războiului și a educației deosebite, făcută sub patru regimuri diferite, dacă generația de astăzi nu poate ajunge așa lesne la unitatea sufletească spre care tinde, la unitatea de cugetare și de simțuri pe care am dori-o cu toții, trebuie să îngrijim ca cel puțin generația de mâine să fie crescută în condiții mai prielnice și într-un spirit unitar de gândire și simțire, care este garanția cea mai sigură a unității și prosperității statului. De aceea rog pe d-l ministru și pe d-voastre ca criticile pe care le voi aduce acestui proiect să nu le considerați ca venind din spiritul de opoziție, ci vă rog să credeți că acestea se fac cu gândul cel mai curat și cu intenția cea mai bună de a servi școala, căreia i-am dedicat toată viața mea.

Din proiectul de față se desprinde năzuința d-lui ministru de a unifica administrația școlară în tot cuprinsul României întregite. Aceste destine ne interesează pe toți deopotrivă. Viesc, însă, să observ că chestiunea aceasta poate fi rezolvată în mod fericit numai ținându-se seama de stările de lucruri și de cerințele din toate regiunile ce constituie statul și nu numai de cele din Vechiul Regat.

Cu părere de rău trebuie să constat că la alcătuirea acestei legi nu s-a ținut îndeajuns seamă de organizația instituțiilor școlare din Bucovina, din Transilvania și din Basarabia. Aș fi dorit ca această lege să cuprindă tot ce este mai bun în organizarea învățământului în cele patru regiuni diferite ale țării și să țină seama de îndelungata experiență ce s-a făcut pe acest tărâm, nu numai în Vechiul Regat, ci și în provinciile alipite. În adevăr, dacă legea se va vota în sensul proiectului de față, tare mă tem că aceasta va însemna un pas înapoi, în loc de un progres.

În Bucovina, bunăoară, fiecare comună are câte o școală de câte patru și șase clase, iar comunele mai mari au două, trei și chiar mai multe școli, fiecare școală cu direcția ei proprie. După proiectul acesta de lege, numai patru până la șase școli rurale mai apropiate formează o direcție de cerc școlar rural. Ei bine, dacă am lua o comună mai mare de la noi, din Bucovina, spre exemplu comuna Arbore, din județul Humorului, această comună are trei școli primare, cu câte șase clase. Fiecare școală

formează o unitate administrativă, cu directorul ei în frunte. Aplicând legea nouă, ar urma ca direcțiile deosebite ale acestor școli să înceteze de a funcționa și să se unească cu încă alte două școli din comunele vecine, într-un cerc școlar rural, cu un director în frunte. Ori, reforma aceasta nu înseamnă un pas înainte. Existând această organizație astăzi, fiecare școală având conducătorul său numit dinainte, am întâmpina o greutate extraordinară și, evident, o întoarcere la o stare mai primitivă.

Dar nu numai cu privire la școlile primare, ci chiar și la universități aplicarea proiectului în forma în care ni se prezintă ar însemna o gravă atingere a autonomiei universității. După legile existente la noi, rectorii se aleg an de an de Colegiul profesoral și rezultatul alegerii se aduce pur și simplu la cunoștința ministrului. După acest proiect de lege, rectorii nu se mai aleg direct, ci se numesc de miniștri, dintre candidați, în număr de trei, aleși de Consiliul profesoral, ori aceasta este o mare deosebire față de trecut.

Din aceste două extreme, unul privitor la învățământul primar și altul la învățământul superior, se poate vedea că unele din[tre] dispozițiile proiectului înseamnă un pas înapoi. Prin urmare, convin că este absolut necesar ca unificarea să se facă, dar în așa fel încât stările mai primitive să fie ridicate la cele mai înaintate, iar nicidecum invers.

Să trecem acum la al doilea capitol din proiect, la descentralizare. Nimic nu poate fi mai de dorit decât descentralizarea administrativă școlară. [Se] naște însă întrebarea: prin proiectul acesta se ajunge, de fapt, la descentralizarea în școală? Dacă dispozițiile acestui proiect vor deveni lege, administrația școlară din Bucovina pierde autonomia pe care am avut-o până acum și o va pierde și cea din Ardeal, și aceasta în paguba unei înțelepte descentralizări. Trebuie să vă spun că, într-o măsură oarecare, sunt și eu pentru centralizare, mai ales, în stadiul de tranziție în care ne aflăm, însă cu o condiție, ca ea să nu vatăme interesele vitale ale vieții școlare. Să mă explic. Organizația școlară de la noi se reazemă pe doi factori principali: pe organele de administrație și control, numite de guvern, și pe Consiliul școlar, care se compunea din reprezentanții tuturor intereselor. Așa era Consiliul local, Consiliul școlar județean și Consiliul școlar provincial. Directorul școlii, revizorul și inspectorul general nu puteau lua nicio măsură administrativă mai însemnată fără avizul Consiliului școlar. Nicio măsură, privitoare la înaintări, la schimbări, îmbunătățiri etc. nu se putea face fără a se lua avizul acestui Consiliu școlar. Aceste consilii școlare existau în fiecare comună și în toate județele și deasupra tuturor era un Consiliu școlar provincial. Școala se administra, deci, în mod autonom.

Proiectul de față prevede și el consilii școlare, dar atribuțiile lor sunt reduse la chestiuni de ordin pedagogic-didactic. Ele sunt corporații curat consultative, se întrunesc o dată sau de două ori pe an, ca și conferințele județene ale învățătorilor și institutorilor din Bucovina. Consiliile școlare din proiect sunt consilii curat consultative, cu atribuțiile restrânse la chestiunile didactice. Consiliile noastre școlare erau corporații stabile, cu caracter deliberativ, care aveau parte activă la administrația și controlul școlii. [Membrii acestui consiliu] erau o parte aleși, iar altă parte numiți direct de [către] guvern, după un anumit regulament. În tot cazul, era un Consiliu școlar cu atribuții reale și cu putere deliberativă.

Proiectul de față prevede consilii școlare regionale, județene și locale, dar toate aceste consilii nu au atribuții administrative, ele nu au drept deliberativ în organizația bucovineană și, prin urmare, nu au nici calitatea, am putea zice, reprezentativă și nu corespund nici cerințelor unei autonomii școlare adevărate.

Așa fiind, veți înțelege d-voastră de ce, în forma în care se prezintă acest proiect de descentralizare administrativă școlară, este foarte greu să-l votăm, pentru că ar urma și pentru noi, în privința aceasta, un regres. Nu se poate totdeauna susține că forma cea veche ar fi cea mai bună, dar experiența de zeci de ani care s-a făcut cu această organizație și roadele cele mai bune pe care le-a dat ne îndrituiește a crede că introducerea acestor consilii școlare și în celelalte părți ale României întregite ar însemna un mare progres în dezvoltarea și democratizarea școlii. Așa fiind, cred că la întocmirea acestor consilii, ar trebui să se țină seama de experiența aceasta și să se dea acelor consilii o putere reală, un control asupra școlii și orice propunere de numire, de înaintare, să se facă luându-se avizul acestor corporații, unde sunt reprezentate toate stările și unde să fie reprezentați aleși ai dascălimii. Hotărârile și propunerile ce se vor face cu avizul acestor consilii vor avea încrederea și autoritatea cuvenită în fața celor interesați și în fața opiniei publice.

Să trecem, d-lor, la cel de al treilea punct. Este vorba de separarea controlului administrativ de controlul didactic. Trebuie să spun că aceasta este partea cea mai slabă a proiectului de lege, căci tocmai această separare nu reiese în modul cuvenit din acest proiect de lege. Directorul școlii este considerat ca organ administrativ și organ pedagogic didactic. Este adevărat că i se dă un subdirector, care să se intereseze de treburile administrative ale școlii. Însă, eu găsesc că directorul unei școli secundare și primare este adevăratul suflet al școlii, căci învățătorii și profesorii vin și se duc și vin elemente tinere care trebuie să fie introduse și cine va face acest lucru, dacă nu directorul? Ba chiar se numește liceul și școala după directorul său, căci directorul este acela care imprimă unei instituții culturale caracterul spiritului său. De aceea este de mare importanță ca acest director să fie, în primă linie, bine ales și, în al doilea rând, să nu fie considerat pur și simplu ca un simplu organ de execuție a deciziilor superiorilor lui, a directorului general din minister sau însuși ministrului, ci directorului trebuie să i se dea cea mai mare libertate în acțiunile sale pedagogice și didactice. În privința aceasta, trebuie să spun că nu se face deosebirea cuvenită. Iar ceea ce este mai grav din toate, este că se face prin proiect o regretabilă confuzie între universități și școlile secundare.

D-lor, prin proiectul acesta de lege școlile de toate gradele sunt amestecate laolaltă sau tratate în același fel. Ori este deosebire fundamentală între ele. Școala primară, școala secundară și, în mare parte, și școlile de meserii sau speciale sunt instituții de educație, de creștere, pe când universitatea, în sine, este un așezământ de înaltă învățătură, de știință. Prin urmare, directorul unei școli primare sau directorul unei școli secundare este cu totul altceva decât rectorul Universității, care poate da directive nu numai cu privire la catedra pe care o reprezintă sau la laboratorul pe care îl conduce. De altminterea, el este un organ reprezentativ al colegilor săi pentru un timp oarecare. Dar, în acțiunea lui, fiecare profesor este șeful catedrei lui. Din aceste motive, confundarea Universității cu celelalte școli este regretabilă.

Pentru universități se impune alcătuirea unei legi speciale, care să țină seama de organizația specială a învățământului superior. Apoi, d-lor, nu trebuie să uităm că avem patru universități, din[tre] care două s-au format sub regim românesc, iar două sub alte regimuri și trebuie să alegem și să sprijinim din tot ce este mai bun. De aceea, d-lor, eu, luând și avizul colegilor mei de la Universitate, trebuie să declar că nu putem fi mulțumiți cu dispozițiile din proiect care privesc Universitatea. Va să zică, din acest punct de vedere, nu credem că proiectul este bun. El greșește în multe puncte, pe care le voi lămuri la discuția pe articole.

Să trecem la al patrulea punct: organele consultative și disciplinare. În ceea ce privește organele consultative, am spus că lor trebuie să li se dea o asemenea putere, încât ele, de fapt, să fie organe nu numai consultative, ci și deliberative, care să se întrunească în ședință, o dată sau de două ori pe săptămână și să delibereze asupra tuturor chestiunilor care privesc învățământul și să ia hotărârile cuvenite. Numai atunci organele acestea consultative își vor putea împlini scopul și vor contribui la ridicarea școlii. În ceea ce privește organele disciplinare, nu este nimic de spus, afară de ceea ce privește universitățile, unde am dori ca judecători de carieră, prevăzuți în aceste comisii, să fie luați din rândurile consilierilor de la Curtea de Casație.

Să trecem acum la punctul al cincilea, anume: recrutarea personalului administrativ. D-lor, felul de recrutare prevăzut în proiect are o scădere foarte mare, este totală lipsă de stabilitate a personalului administrativ și didactic din școlile noastre. Organele administrative, începând de la directori generali, până la directorul cercului școlar rural, numai după șase ani de zile pot să ajungă definitiv în postul lor. Lucrul acesta întâmpină dificultăți foarte mari. După ce cineva a fost numit, prin decret, definitiv într-un post, nu este bine să-i ridici acest drept câștigat. Un om care a fost director definitiv, acum ar putea să-și piardă această calitate. [...] Dar este bine lucrul acesta? Ce stabilitate poate să aibă o instituție, dacă șeful acestei instituții poate să ajungă definitiv numai după șase ani de zile? Chestiunea aceasta ar putea să devină o adevărată catastrofă pentru școală.

Petre P. Negulescu, ministrul Instrucțiunii: Dați-mi voie, ca să vă cruț dezvoltări inutile, să-mi dați voie să vă atrag atenția că legea reglementează aceste cazuri. Nu se pune în discuție aplicarea retroactivă, căci este un articol în proiect care spune că funcționarii care sunt după legea anterioară inamovibili vor fi menținuți în această situație și sub această lege și că în noile teritorii drepturile funcționarilor se vor stabili după legile în vigoare la numirea lor.

Ion Nistor: Iau act despre aceasta, dar întreb: pentru viitor, dispoziția aceasta este bună, este în folosul școlii sau ba? Și aici, dați-mi voie să dezvolt chestiunea, căci este cazul să fie dezvoltată. După modesta mea părere, cred că ar fi o adevărată nenorocire pentru școală ca un director, pe care îl numești pentru trei ani, numai dacă va fi reales încă o dată, adică încă pentru alți trei ani, să poată să ajungă definitiv. Acest director, ca să ajungă în situația aceasta, dacă este un om de valoare, care ține la demnitatea lui, nu are să umble după colegii lui, solicitându-le votul. La aceasta se vor preta numai oamenii care nu sunt tocmai la înălțime. Și aceștia vor căuta să uzeze de toate mijloacele să ajungă pe tablou și să ajungă astfel directori.

Și acum este altă chestiune. Oare o să se găsească mulți profesori de seamă care să ajungă directori pe această cale? Ei bine, d-lor, chiar azi, fără dispozițiile cuprinse în proiect, se găsesc foarte puțini profesori care râvnesc la directorat. Cine o să se mai îndese la acest adevărat apostolat, care va trebui să aștepte șase ani pentru a deveni definitiv? De aceea eu cred că acest sistem de recrutare poate să fie numai în paguba școlii, mai ales, dacă băgați bine de seamă că în timp de șase ani poate să se schimbe o mulțime de guverne! Și eu cred că s-a avut în vedere tocmai excluderea politicii de la aceste numiri! Gândiți-vă că în șase ani se pot schimba cel puțin două guverne. Care este situația unui candidat de director, care a căutat să se facă plăcut superiorilor săi, care se schimbă înainte ca el să fi ajuns definitivatul.

Petre P. Negulescu: Dați-mi voie să vă mai dau o lămurire, căci trebuie să constat că nu cunoașteți îndeajuns sensul legii. D-voastră argumentați ca și cum situația directorilor ar fi lăsată la discreția guvernelor. Ei, pe terenul pe care sunt numiți, sunt stabili, niciun guvern nu le poate lua locul, iar la expirarea termenului de trei ani, pot să fie confirmați de minister numai după avizul Consiliului de inspectori.

Ion Nistor: Tocmai aceasta este chestiunea. Eu nu înțeleg stabilitatea pe termen de trei ani, ci până la limita de vârstă. D-l general Crăciunescu consideră nestabilitatea aceasta drept „stagiu”. Noi nu putem expune la experiențe direcția unei școli, trebuie să se cheme la conducerea ei un om care, ca învățător sau profesor, a făcut stagiul cuvenit și a dovedit că este destoinic și ale cărui cunoștințe, experiențe, tact și dragoste de școală sau ale cărui calități superioare au fost bine probate și apreciate. D-lor, lipsa aceasta de stabilitate este inadmisibilă la conducerea școlii.

Acum vin la tabloul de merit. D-voastră voiți să considerați nota medie pe care candidatul a căpătat-o în cursul studiilor lui. D-lor, eu, drept să vă spun, acesta este un sistem jesuitic [iezuit] introdus în școală, ca fiecare elev care ar avea o notă bună, să-l ridici în fața clasei și să-i spui: acest elev are nota zece, iar ceilalți au nota nouă și opt. Apoi, credeți d-voastre că pentru viața practică acela care a căpătat nota cea mai mare este și cel mai bun? Experiența vă arată contrariul. La un examen sunt multe condiții care determină reușita candidatului. Unul a avut condiții mai prielnice, altul condiții mai puțin prielnice de dezvoltare și preparare și examenul reprezintă rezultatul acestor condiții de multe ori și o notă incidental luată în aceste condiții nu trebuie să se repercuteze asupra întregii vieți a candidatului. Eu am o mulțime de colegi de liceu care în școli erau cei mai buni elevi și care în viața practică nu s-au prestat deloc.

În ceea ce privește profesorii din teritoriile alipite, dispoziția aceasta nu se poate aplica, pentru motivul că la noi și în Ardeal și în Basarabia calificarea nu se făcea cu nota medie, ca în Vechiul Regat. Prin urmare, candidații noștri ar trebui să fie mai întâi încadrați în sistemul din Regat, pentru ca să poată concura la posturile de conducere. Eu, d-lor, trebuie să vă spun că găsesc rău sistemul de a aprecia pe oameni după clasificările din școală; în cursul școlii, un elev se dezvoltă mai curând, altul întârzie. Acesta este un criteriu învechit cu desăvârșire, care nu-și mai are locul în era individualismului și [a] democrației.

D-lor, mai este însă și un colocviu care se cere pentru candidații la posturile de conducere. Dacă un om în activitatea lui de profesor, în curs de patru, șase sau

zece ani de zile, n-a putut să dovedească în cunoștința superiorilor sau inspectorilor săi aptitudini pentru un post [de] conducător, atunci colochiul sau examenul pe care l-ar face nu ajută întru nimic. Nu sunt acestea criteriile adevărate. Cum se făcea selecția la noi, bunăoară? Dacă se publica vacanță, candidații își înaintau cererile pe cale ierarhică, așa că fiecare din[tre] superiorii petentului îl califica și făcea propuneri. Cererea ajungea la mâna directorului general și după ce trecea prin aprecierile acestuia, ministrul era chemat să țină seamă de aprecierile făcute și să numească pe cel mai vrednic. Prin urmare, eu cred că notele medii pe care le-a obținut cineva la examen nu sunt criteriile potrivite care să ducă la o fericită selecție a candidaților la posturile de conducere și control școlar.

La al șaselea punct este vorba de stabilirea unei legături între părinți și școală. Noi, însă, știm pentru ce părinții veneau la școală. De obicei, părinții veneau la școală când auzeau că copiii au note rele. Eu înțeleg ca să existe consilii de părinți, ele sunt foarte bune pentru ajutorarea elevilor, pentru operele de binefacere; dar să le pui într-o legiuire ca ceva obligatoriu, lucrul acesta este ceva care complică și mai mult chestiunea, fiindcă pe mine, ca părinte, nimic nu mă poate obliga să fac parte din sfat sau să vin la adunarea aceasta și găsesc că existența unor astfel de consilii pentru opere de binefacere, pentru cumpărare de haine, pentru cumpărare de cărți, a dat roade, însă totdeauna ca organizații libere, nesilite și neobligatorii, căci numai acelea pot aduce folos practic. În Basarabia și în alte părți există o mulțime de școli particulare susținute de județ, de zemstve³⁴⁸, de societăți și se înțelege că membrii acestor societăți, care susțineau școlile, aveau, incontestabil, acest drept ca să ia parte la chestiunile care interesau școala, să vadă cum merg elevii; însă, când este vorba de o instituție de stat, chestiunea aceasta legiferată nu cred că poate să aducă foloase.

Petre P. Negulescu: D-le Nistor, îmi dați voie o observație. Ați laudat adineauri superioritatea organizării austriece pe care o aveți în Bucovina. Acea administrație este foarte criticată astăzi în Austria și a fost schimbată. În Austria s-au introdus consiliile părintești. [...] D-voastră le criticați ca ceva învechit.

Ion Nistor: Nu este ceva nou, ființau și înainte, dar nu erau obligatorii, le cunosc și nu sunt în principiu contra, dar cred că într-o legislație lucrul acesta este de prisos.

Să trecem la instituțiile aparte. Este bine ceea ce vedem aici ca instituții aparte, Casa Școalelor, Casa de Credit, care este o instituție de ajutor, Arhivele Statului, însă ceea ce lipsește din proiect și ceea ce aș fi dorit să văd, ar fi un Institut de Editură pentru corpul didactic, fiindcă greutatea cea mai mare este chestiunea cărților didactice. Poate că ar putea Casa Școalelor să ia această chestiune în seama sa. Și fiindcă s-a vorbit de Austria, la Viena a existat un asemenea institut al cărților didactice, unde puteai să cumperi orice material didactic, era chiar literă românească, acolo s-au tipărit multe cărți de care aveam nevoie, în condițiile cele mai prielnice. Eu aș crede că ar trebui în acest sens completat proiectul, încât să admitem înființarea unui Institut de editură de cărți și statul nu va face o cheltuială zadarnică

³⁴⁸ Formă de guvernare locală, instituită în timpul reformelor liberale din Imperiul Rus de către țarul Alexandru al II-lea.

dacă va face acest institut, ca să poată să înlătore specula cu cărțile școlare și precum este interzisă specula cu articole de primă necesitate, tot așa trebuie interzisă specula cu această hrană intelectuală de primă necesitate, cărțile didactice.

Încă ceva nu este prevăzut în proiect sunt bibliotecile școlare, un lucru de cea mai mare importanță, folositor, necesar și foarte urgent. D-lor, fiecare liceu, fiecare școală primară, trebuie să-și aibă biblioteca sa. [...] Trebuie să legiferăm o chestiune, să impunem să o aibă.

Petre P. Negulescu: Aceasta nu este administrație.

Ion Nistor: Dacă este administrație Casa Școalelor sau Casa de Credit, atunci să-mi dați voie să vă spun că Institutul de Editură și bibliotecile sunt mai aproape de administrația școlii decât celelalte. Nu vă fac un reproș din aceasta, ci zic că ar fi trebuit să se prevadă în acest proiect chestiunile acestea două, pentru că sunt de cea mai mare importanță. Funcționarii administrativi ar trebui să exercite un control asupra acestor biblioteci, care fac parte integrantă din administrația școlară, ca fiecare bibliotecă să aibă cărțile necesare și să fie cât se poate de completă.

Din cele expuse, reiese că proiectul nu asigură, în mod convenit, nici descentralizarea administrativă și nici autonomia școlară propriu-zisă, pentru că în consiliile consultative nu se fac alegeri directe. Membrii acestor consilii se numesc de [către] minister, din tabloul de merit. Spiritul democratic al timpului cere însă ca dăscălimba conștiință să-și aleagă direct pe reprezentanții săi, atât în consiliile școlare, cât și în comisiile de judecată. Același spirit cere imperios ca aceste consilii să aibă vot deliberativ și decisiv în toate chestiunile care privesc școala. Să dăm, deci, oamenilor școlii, dreptul de alegere directă în aceste consilii, pentru ca ei să-și poată trimite direct reprezentanții în care au încredere. Numai astfel am putea face o adevărată descentralizare.

Să trecem acum la autoritățile școlare. Care sunt acestea? Acestea sunt: autorități centrale, autorități regionale sau intermediare. În privința autorităților centrale, nu avem nimic de spus. Proiectul de lege vorbește însă de două instituții administrative, și anume: de regiune și de municipiu, instituții care, de fapt, astăzi nu există încă. Deși proiectul zice că legea se va pune în aplicare după trei ani, așa că în acest timp va putea să vină legea privitoare la aceste instituții administrative, totuși cred că acesta este un punct pe care îl avansăm și prin care prejudecăm legea administrativă pe care Senatul n-a votat-o încă.

D-l ministru spune: legea se va vota. Foarte bine, însă să examinăm chestiunea în fond. Ce câștigă școala dacă mai creăm și o direcție regională, pe lângă cea județeană și pe lângă cea locală? În ce va consta descentralizarea, când anumite chestiuni care trebuie rezolvate vor trebui să treacă prin toată seria aceasta, de la directorul școlii primare la subrevizor, apoi la revizorul județean, pe urmă la directorul regiunii și de acolo la minister? Câștigă școala prin aceasta? Nu îngreunează aceasta administrația? Eu cred că administrația școlară trebuie să fie cât se poate de simplă și să evite toate formele birocratice care înađușă orice avânt și împiedică dezvoltarea liberă de care școala are nevoie.

În ceea ce privește Universitatea, aici aș avea mai multe de spus. Am amintit mai înainte că Universitatea este o instituție de înaltă știință, unde atribuțiile educative și pedagogice cad pe planul al doilea, lucrul principal fiind pregătirea

științifică a studenților; că Universitatea, prin însăși chemarea ei, nu poate fi pusă, în ceea ce privește controlul învățământului, pe aceeași treaptă cu școlile primare sau secundare. În ceea ce privește alegerea rectorului, în întrunirea Asociației profesorilor universitari din anul trecut, în această sală, după o discuție foarte animată, s-a votat o moțiune în care se arată dorința majorității profesorilor universitari ca rectorul Universității să se aleagă an de an și numai direct de către Colegiul profesoral, iar rezultatele alegerii să fie simplu aduse la cunoștința ministerului. Procedura aceasta s-a probat prin experiența de veacuri la cele mai vechi universități, ca Praga, Viena, Cracovia și altele și ea a fost practică cu succes și la universitățile din Cluj și Cernăuți. Prin aplicarea acestei dispoziții și la celelalte universități românești s-ar pune capăt luptelor politice în universitate, care sunt inevitabile dacă dispozițiile din proiect ar deveni lege. De aceea rog pe d-l ministru ca să accepte această măsură și la universitățile noastre din țară și vă asigur, d-le ministru, că va fi spre binele universității. După cum susțineam ca rectorul să fie ales direct și numai pentru un an, căci altfel acest om, ocupat cu această funcție, ar ajunge să-și neglijeze catedra sa. [...] Același lucru îl cerem și pentru decanii diferitelor facultăți. Până acum, decanii aleși de facultăți erau întăriți de ministru pentru un an de zile – este o dispoziție din[tre] cele mai bune și din[tre] cele mai salutare.

Sunt însă, d-lor, în proiectul acesta de lege, încă o mulțime de chestiuni care ar trebui să fie relevate. Așa este chestiunea privitoare la alcătuirea senatelor universitare. Din acestea trebuie să facă parte și prorectorii și prodecanii, pentru că aceștia garantează continuitatea lucrărilor în universitate. De altfel, sunt de părere ca toate dispozițiile din acest proiect, care privesc universitatea, să fie eliminate și să se alcătuiască un statut special pentru universitate. Și acesta să fie supus, mai întâi, deliberării universităților, pentru că acestea să-și dea avizul lor. Așa s-a procedat totdeauna față de aceste înalte așezăminte de învățatură și regret că, cu ocazia alcătuirii acestui proiect, universitățile n-au fost consultate. Când a fost vorba să se facă o lege a avocaților, a fost o idee strălucită ca să se convoace acei pe care îi privea și a căror interese erau atinse. Dacă este vorba, deci, să se facă o lege care atinge universitățile, avem dreptul să cerem ca [și] consiliile universitare să fie ascultate. De aceea cred că din acest punct de vedere, chiar ținând seama de interesele superioare ale învățământului superior, dispozițiile privitoare la universități să fie eliminate din acest proiect de lege și să se facă o lege specială pentru organizarea celor patru universități românești. Noi vă vom fi foarte recunoscători, d-le ministru, pentru acest lucru și vă vom da concursul cel mai dezinteresat ca să faceți o lege privitoare la universități, care să corespundă tuturor cerințelor universitare și să creeze condiții prielnice de dezvoltare pentru universități, de care este strâns legată soarta științei și culturii românești în această țară.

Acestea ar fi observațiile [pe] care aveam să le fac cu privire la această lege. Îmi rezerv dreptul ca la discuția pe articole să atrag atenția onoratului Senat și d-lui ministru asupra multor puncte care cred că ar trebui modificate în sensul autonomiei școlare, al stabilității în învățământ, în sensul selecției potrivite și democratice, moderne, a personalului administrativ și de control. În sfârșit, ar trebui introduse mai multe articole cu privire la Institutul de editură de cărți didactice și la crearea de biblioteci, care lipsesc din acest proiect. Acesta am avut de zis.

Ședința Senatului din 26 mai 1921³⁴⁹

D-l Nistor a afirmat că în [ceea] ce privește unificarea, nu s-a ținut îndeajuns seama de legiuirile care se găsesc în vigoare în diferitele provincii unite astăzi, mai ales, insistând asupra legiuirilor din Bucovina. D-sa ne-a dat câteva detalii spre a ne convinge că legiuirile azi aplicate în Bucovina sunt superioare proiectului de față, din punct de vedere al descentralizării, din punctul de vedere al separării controlului administrativ de controlul didactic și din punctul de vedere al prerogativelor administrative ale organelor consultative. Toate acestea sunt chestiuni de detalii, asupra cărora rămâne să vorbim mai de aproape la discuția pe articole, dacă d-l Nistor va insista să se facă modificări în sensul vederilor sale.

Dar ceea ce vreau să semnaliez acum este că aceste observații n-au putut face dovada că nu se realizează un progres cu proiectul legii de față. Mai întâi, este incontestabil că el constituie un mare progres față de situația din Vechiul Regat. Dar, mai pe urmă, chiar dacă observațiile făcute cu privire la Bucovina ar fi întemeiate, ele se referă la chestiuni de mică însemnătate, care nu pot micșora valoarea proiectului ce discutăm.

Așa, în ce privește unificarea, d-l Nistor a afirmat, de pildă, că în Bucovina sunt la sate unele școli care au până la șase profesori și că, prin urmare, dacă creăm cercurile rurale, prin care se pun sub conducerea unui singur director mai multe școli din mai multe comune, aceasta ar fi un fel de delăsare a școlilor rurale din Bucovina, unde, din șase profesori ai unei școli, nu ar fi niciunul director, ci ar fi un director pentru 24 ori 30 de profesori. Pe de altă parte, un asemenea director ar fi așa de încărcat, încât nu ar putea să-și îndeplinească rolul său. Eu cred că o școală, într-o comună rurală, având șase profesori, este o excepție și nu-mi închipui că sunt multe școli care au un număr așa de mare de profesori. [...] Dar, în orice caz, dispoziția de a grupa mai multe școli rurale sub o singură direcție are în vedere să grupeze un număr de școli mici care, în genere, au un singur învățător, cu un număr mic de elevi și răspândite pe un teritoriu restrâns. Acolo unde vor fi școli rurale cu mai mulți învățători și cu o populație școlară numeroasă, gruparea se va putea face pe un teritoriu mai restrâns sau s-ar putea crea directorat pentru fiecare școală; aceasta este o chestiune de detaliu, pe care o vom examina la articolul respectiv.

O observație care mi s-a părut mai importantă, tot a d-lui Nistor, este aceea privitoare la universități. Rectorul, după organizarea ce se face prin proiect și care este păstrarea organizației vechi din Regat, se va recomanda de Universitate și va fi numit de ministru, care alege din trei candidați propuși, pe când în Bucovina era regula, care se găsește în toate universitățile Europei Centrale, ca rectorul să fie ales de-a dreptul de profesori, pe timp de un an și pe rând, din toate facultățile. D-l Nistor zicea că acest sistem implică recunoașterea unei mai mari autonomii universităților. De aceea, din acest punct de vedere, dispoziția actualului proiect ar reprezenta, spune d-l Nistor, o scădere a autonomiei universităților. Întrucât mă privește, mărturisesc

³⁴⁹ D.S., M.O., nr. 80, 8 iunie 1921, p. 1778.

că aș fi gata a primi modalitatea de recrutare a rectorilor aplicată în Bucovina, dar alegațiunea [afirmație nefondată] d-lui Nistor că autonomia Universității este scăzută prin sistemul admis de proiectul nostru, nu mi se pare întemeiată.

Ceea ce mă face pe mine să admit sistemul preconizat de d-l Nistor este o altă idee importantă, anume: nevoia de a feri, cât se poate de mult, alegerile universitare de amestecul politicii. De fapt, noi știm că în trecut s-a făcut din această însărcinare universitară un tremplin [trambulină] politic și la o universitate și la cealaltă din Vechiul Regat, un mijloc de a se afirma în politică și de a face prozeliți politici în universități. Nu aș dori să se mai petreacă și în viitor ceea ce s-a petrecut în trecut. Este bine, dar, să tăiem această posibilitate și de aceea cred că modificarea propusă de d-l Nistor este bună. [...]

D-l Nistor mai atrăgea atenția asupra unei chestiuni foarte importante, mai ales, în epoca de astăzi. D-sa zicea: învățământul are nevoie imperioasă de un mare Institut de editură școlară. D-sa spunea, cu drept cuvânt, că mijloacele de învățătură, cărțile didactice aproape lipsesc, cu deosebire pentru învățământul secundar, și că trebuie să găsim sistemul de a înlătura această lipsă, mai cu seamă în vremurile acestea de speculă. S-ar putea crea un asemenea institut de editură. Dar, după concepția mea, acest institut ar trebui să fie alăturat la Casa Școalelor, pentru că ea trebuie să se ocupe de aprovizionarea școlilor, cu tot materialul didactic, ceea ce, după câte știu, Casa Școalelor chiar face. [...] Acolo, dar, la Casa Școalelor, ar fi locul să se adauge un Institut de editură și de librărie, care să furnizeze școlilor cărți didactice și toate elementele materiale necesare pentru învățătură. Ideea, deci, este foarte bună, și socotesc că ea are să-și găsească locul în legea prin care se va reorganiza Casa Școalelor.

Mai spunea d-l Nistor că nu se găsesc în proiect dispoziții privitoare la bibliotecile școlare. Este adevărat că prezenta lege nu se ocupă în mod special de acest lucru, dar pretind că nici nu trebuie să se ocupe; chestiunea aceasta intră, iarăși, în atribuțiile Casei Școalelor. Tot Casa Școalelor, dar, este instituția care trebuie să se ocupe de înființarea bibliotecilor școlare. Observ, de altfel, că s-a creat la minister un serviciu al bibliotecii, într-un scop mai general: de a strânge cărțile și materialul necesar pentru studierea problemelor didactice. [...]

Ședința Senatului din 25 mai 1921³⁵⁰

[Anunțarea susținerii unei interpelări în problema Fondului bisericesc]

D-le președinte, în ședința Senatului din 15 aprilie 1921, am avut onoare de a atrage atenția onor guvern[ului] asupra chestiunii Fondului bisericesc din Bucovina, cerând d-lui ministru de Domenii [Teodor Cudalbu] unele lămuriri. Cu regret trebuie să constat că d-l ministru al Domeniilor n-a găsit de bine să ni-l dea nici până azi. Între timp, d-l ministru al Cultelor și Artelor [Octavian Goga] s-a grăbit să treacă administrația Fondului în seama mitropolitului din Cernăuți. Trecerea aceasta s-a făcut cu desconsiderarea legilor în vigoare, pe baza unui simplu jurnal al Consiliului

³⁵⁰ D.S., M.O., nr. 79, 7 iunie 1921, p. 1743.

de Miniștri. Neprimind până azi un răspuns la întrebarea mea din 15 aprilie și considerând predarea administrației Fondului în felul cum ea s-a făcut, ca ilegală, am onoare a adresa o interpelare în chestiunea aceasta d-lui ministru al Cultelor și d-lui ministru de Domenii și vă rog, d-le președinte, să binevoiți a-mi fixa de urgență termenul pentru dezvoltarea ei.

Ședința Senatului din 27 mai 1921³⁵¹

[Comunicare despre Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice]

În acest articol³⁵² sunt mai multe dispoziții generale. Lipsește, însă, aici obiectul controlului și al administrației. Am voi să știm la care categorii de școli se referă tot acest control. Mă folosesc de prezența d-lui ministru [Petre P. Negulescu, ministrul Instrucțiunii Publice], pentru a-l întreba dacă s-a gândit d-sa aici la toate școlile, de orice grad și de orice specialitate, sau s-a gândit să lase și de aici înainte unele școli sub controlul și administrația altor ministere, decât acela al Instrucțiunii Publice. În adevăr, în această privință există o mare anomalie: școlile de comerț și industriale de gradul întâi, cele primare, precum și cele secundare, depind de Ministerul Instrucțiunii [Publice], pe când Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale depinde de alt minister. Întreb pe d-l ministru: care este părerea d-sale în această privință?

În al doilea rând, în ceea ce privește formularea acestui articol, mie mi se pare că nu se arată clar ce este administrație și ce este control. Este aceeași autoritate care îndeplinește și administrația și controlul sau se face vreo deosebire? Fiindcă dacă este vorba să distingem, atunci ar putea să fie o direcție centrală, direcții județene și direcții locale și de control. În ce privește direcțiile regionale și revizoratele județene, eu trebuie să rămân la părerea mea de la început, că o direcție regională nu ar putea să intre în lege, ci ar trebui să ne restrângem la direcțiile județene și cele locale, întrucât aceasta este în momentul de față organizația administrativă a țării. De fapt, direcțiile acestea regionale o să îngreuneze administrația. Rămâne ca pe lângă fiecare din[tre] aceste direcții să funcționeze inspectoratele județene și revizoratele școlare. Acestea ar fi observațiile pe care voiam să le fac cu privire la articolul prim al legii.

[Răspunsul ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu]

D-l reprezentant al Universității din Cernăuți a ridicat, mai întâi, o chestiune a cărei discuție nu mi se pare că este oportun să se facă astăzi. Fără îndoială, ar fi un ideal ca întregul învățământ să se concentreze la Ministerul Instrucțiunii. Dar acesta este un deziderat, a cărui realizare nu este atât de ușoară pe câte ne-o închipuim. Noi, deocamdată, legiferăm organizarea administrativă și controlul

³⁵¹ Idem, nr. 82, 14 iunie 1921, p. 1828–1829, 1832, 1834–1835.

³⁵² Se face referire la art. 1 al Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice, admis de către comitetul delegaților Senatului: „Administrația și controlul instrucției publice se exercită de minister, ajutat de: 1) Direcțiile regionale și revizoratele județene, ca autorități intermediare; 2) Direcțiile școlare locale”. D.S., M.O., nr. 82, 14 iunie 1921, p. 1828.

școlilor, care depind de Ministerul Instrucțiunii. Școlile care depind de alte ministere vor fi organizate de [cătore] ministerele respective. Noi, pentru moment, nu ne ocupăm de ele.

Un prim pas către o viitoare unificare s-a făcut deja, instituindu-se pe lângă Ministerul Instrucțiunii o comisie superioară, un organ cu caracter provizoriu, care este compus din reprezentanți ai tuturor ministerelor care au școli. Aceasta nu se ocupă însă decât de școlile care țin de celelalte ministere. Vedeți, dar, că ne-am gândit și la această nevoie de unificare provizorie, până la unificarea definitivă. Nu este momentul, însă, acum s-o discutăm pe larg, cu ocazia acestui proiect de lege, pentru că acest proiect reglementează numai organizația administrativă a școlilor care țin de Ministerul Instrucțiunii.

În ceea ce privește chestiunea organelor intermediare, faptul că d-l senator Nistor se ridică împotriva direcțiilor regionale, ar comporta, fără îndoială, o discuție mai îndelungată, dacă nu s-ar fi lămurit acest punct, cred, destul de larg, în cuvântările onoraților noștri colegi care, la discuția generală, s-au ocupat de acest punct al proiectului de lege. Noi urmărim, precum știți, descentralizarea. În vederea acestei descentralizări s-a descărcat ministerul de o parte a atribuțiilor sale, care au fost trecute unor organe subordonate, organe care sunt directoratele regionale, revizoratele și subrevizoratele de plăși. Între directoratele regionale și revizorate stau subrevizoratele, direcțiile școlilor secundare și apoi vin subrevizoratele, direcțiile școlilor primare urbane și direcțiile de cercuri rurale. Aceasta este organizarea cu ajutorul căreia s-a deconcentrat serviciul de administrație și control al actualului minister.

Organele intermediare, împotriva cărora se ridică d-l senator Nistor, sunt directoratele regionale. Aceste organe nu pot lipsi cu niciun preț, pentru că între județe, care sunt unități prea mici, și între administrația centrală, distanța este prea mare, cu atât mai mult cu cât școlile secundare nu pot fi puse sub administrația revizoratelor județene. Dacă le-am lăsa pe toate, însă, sub administrația centrală, ministerul ar fi supraîncărcat, întrucât, pe lângă școlile secundare, ar mai fi și universitățile, care sunt administrate direct de [cătore] minister. Iată de ce mi s-a părut indispensabil ca să creăm aceste directorate regionale, care sunt un fel de mici ministere, având atribuții mai largi decât revizoratele județene și pot, deci, să descarce ministerul de o bună parte din atribuțiile sale.

În sfârșit, servicii de control nu pot fi înființate, cum cere d-l Nistor, pe lângă revizoratele județene, căci ar trebui să avem un personal enorm pentru noua organizare. Îmi rezerv să vă arăt, la locul hotărât, că personalul în noua organizație nu este așa de numeros cum își închipuie unii din[tre] d-voastră. În orice caz, el ar fi enorm dacă am institui aceste unități mai mici. Tehnica proiectului cere și din acest punct de vedere ca să se instituie numai inspecții regionali, care sunt în număr de trei pentru fiecare regiune. Inspectorii generali care au să urmărească funcționarea întregului învățământ trebuie să rămână pe lângă administrația centrală a ministerului și, de asemenea, inspectorii de specialități, care trebuie să urmărească pregătirea metodică a profesorilor de aceeași materie din întreaga țară. Și din acest punct de vedere, vă rog să credeți că aceste mari unități intermediare ale directoratelor regionale sunt neapărat necesare și noua organizare ar fi zdruncinată dacă ele ar lipsi. Prin urmare, vă rog să binevoiți a vota art. I așa cum s-a propus.

[Comitetul delegaților din Senat a propus modificarea titlului acestui proiect de lege: *Organizarea administrației și controlului învățământului*. De asemenea, s-a propus și modificarea la art. 1: *Administrația și controlul învățământului*. Aceste modificări au fost supuse la vot și aprobate de către senatori.]

[În această ședință a Senatului, Ion Nistor a făcut câteva precizări referitoare și la art. 4 și art. 5 ale Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice.]

Aș voi să știu dacă există un statut cu privire la organizarea ministerului, la care trebuie să ne referim, căci nu cred că atribuțiile ministrului să fie cuprinse în acest articol. Cred că acest articol este sau de prisos sau e prea puțin dezvoltat³⁵³.

Petre P. Negulescu: Statutul care organizează ministerul este Legea de organizare din 1912, iar de la intrarea în vigoare a acestei legi, va fi legea de față, care abrogă pe cea dintâi. [...]

Ion Nistor: Nu am făcut amendament la acest articol³⁵⁴, dar cred, totuși, că d-l ministru va accepta ca la punctul 3 din acest articol să se adauge între organele administrative speciale și Institutul de editură de cărți didactice, rămânând ca acest Institut să se organizeze mai târziu. Este bine să se pună acest lucru în lege; când îl veți înființa, este altă chestiune.

Petre P. Negulescu: D-lor senatori, în planul general de lucrări, necesar pentru a aduce învățământul public în stare normală, [pe] care l-am anunțat și pe care îl voi prezenta în curând Parlamentului, este cuprins și un Institut de editură, adică o mare tipografie, care ar fi pusă la dispoziția autorilor de cărți didactice, pentru tipărirea operelor necesare învățământului public. Nu se poate pune acest lucru în proiectul de lege în discuție, pentru cuvântul că nu se poate introduce în organele administrative ale ministerului acest Institut de editură, căci nu este organ administrativ. Vă asigur, însă, că mă gândesc foarte serios la acest Institut de editură și sper că, dacă voi mai sta un timp oarecare la minister, îl voi înființa. Socotesc că a fost o mare greșală din partea predecesorilor mei că nu l-au înființat până acum. Astăzi este foarte greu, însă voi face toate sacrificiile să-l avem, altfel riscăm ca să

³⁵³ Textul propus de guvern era următorul: „În fruntea ministerului stă ministrul. El exercită cea mai înaltă autoritate a învățământului public și particular” [aceste prevederi au fost admise de către comitetul delegaților din Senat]. „El are inițiativa legiferării școlare și supravegherea aplicării legilor, putând lua, în conformitate cu legile, orice măsuri va crede de cuviință, în interesul bunului mers și al dezvoltării instrucției publice și particulare”. Acest text a fost modificat de către comitetul delegaților din Senat în felul următor: „El are inițiativa legiferării școlare și supravegherea aplicării legilor; face numirile cu decret regal și orice alte numiri ce nu sunt lăsate de legea de față în competența autorităților școlare subalterne; ia, în conformitate cu legile, orice măsuri va crede de cuviință în interesul bunului mers și al dezvoltării instrucției publice și particulare”. D.S., M.O., nr. 82, 14 iunie 1921, p. 1832.

³⁵⁴ Se face referire la art. 5: „Organele ministerului sunt următoarele: 1) Organele de administrație, control și întreținere: Secretariatul general, Direcțiile generale de învățământ, Direcțiile generale de serviciu interior și serviciile corpurilor tehnice; 2) Organele consultative și disciplinare: Consiliul superior al instrucției, Consiliul permanent și Comisia centrală de judecată; 3) Organe administrative speciale: Casa școlilor, Casa de economie, credit și ajutor al Corpului didactic, precum și Direcția generală a Arhivelor Statului”. *Ibidem*, p. 1834.

nu avem cărți didactice pentru învățământul public [...]. De aceea, rog pe d-l senator Nistor și pe întregul Senat să aibă toată încrederea că mă gândesc cât se poate de serios la înființarea acestui Institut de editură.

Ședința Senatului din 30 mai 1921³⁵⁵

[Comunicare despre Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice]

D-le președinte, d-lor senatori, la discuția generală am avut onoarea să prezint aici un punct de vedere cu totul distinct de această lege în [ceea] ce privește învățământul superior³⁵⁶. Atunci am arătat că este absolut necesar ca acest învățământ superior să nu fie confundat cu învățământul primar și cu cel secundar, ci să fie reglementat ca o unitate aparte, fiindcă sunt o mulțime de probleme în învățământul superior care nu au nicio legătură directă cu învățământul primar sau secundar. De aceea am onoarea să propun următorul amendament la art. 12³⁵⁷, punctul 4: „Toate articolele care cuprind dispoziții de specialitate la învățământul superior se vor întruni într-un capitol separat al prezentei legi, constituind un corp special, pus sub directa autoritate a ministrului”.

[Se supune la vot acest amendament, care a fost respins de către comitetul delegaților; acesta a fost respins și în plenul Senatului.]

Ședința Senatului din 31 mai 1921³⁵⁸

[Comunicare despre Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice]

D-lor senatori, atribuțiile revizorilor județeni sunt înșirate în articolul acesta³⁵⁹. Or, în articolul ce urmează este vorba de subrevizori, care au aceleași atribuții ca și

³⁵⁵ D.S., M.O., nr. 83, 16 iunie 1921, p. 1855.

³⁵⁶ Vezi Ședința Senatului din 27 mai 1921.

³⁵⁷ Conținutul acestui articol (care făcea parte din Secția II, *Direcțiile generale de învățământ*, § 1. *Organizare*), în varianta propusă de guvern, era următorul: „Administrația centrală a învățământului public se împarte între: 1. Direcția I a învățământului primar, mediu și normal primar; 2. Direcția II a învățământului profesional; 3. Direcția III a învățământului secundar; 4. Direcția IV a învățământului superior”. D.S., M.O., nr. 55, 7 aprilie 1921, p. 957.

³⁵⁸ Idem, nr. 84, 18 iunie 1921, p. 1881–1882, 1883, 1893–1894.

³⁵⁹ Se face referire la art. 77: „Revizorii au următoarele atribuții și îndatoriri: 1) Controlează aplicarea legilor, regulamentelor și instrucțiilor de către organele subalterne administrative, precum și de către membrii Corpului didactic de sub autoritatea lor; asistă la lecții, țin conferințe didactice și dau sfaturi pedagogice; 2) Numesc suplinitori la locurile vacante ce n-au putut fi împlinite cu titulari sau ajutori de învățători, precum și la cele vacante, prin concediu; 3) Acordă concedii până la cel mult 15 zile în cursul unui an, raportând și motivând aceasta față de directorul regional, ori de câte ori concediul acordat trece de trei zile consecutive și luând, în același timp, măsuri de suplinire; 4) Își dau avizul cu privire la concediile mai lungi de 15 zile, îndreptând cererile respective la Directoratul regional, precum și asupra creațiilor de posturi noi cerute de populație sau fac astfel de propuneri din propria lor inițiativă; 5) Aplică pedepsele ce li se vor lăsa în competență de legea organică a învățământului primar; 6) Întocmesc tabele statistice anuale și țin la curent statele personale ale corpului didactic de sub autoritatea lor; 7) Fac rapoarte lunare către Directoratul regional, în care arată numărul inspecțiilor și

revizorii cuprinși în punctele 1 și 7. Întreb: revizorul nu o să intre în coleziune cu subrevizorul la controlul unei școli? Nu ar fi mai bine ca [în] plasa în care se găsește reședința de județ și în care este revizorul cu reședința lui, să nu fie subrevizor? Nu văd bine precizat și bine determinat cercul de competență al revizorului și al subrevizorului. Fără să propun vreun amendament, fac această întrebare, căci cred că în plasa unde există un revizor nu trebuie să mai fie și un subrevizor.

Petre P. Negulescu: Revizorul inspectează întregul județ, iar subrevizorul inspectează plasa respectivă. Este o suprapunere de autoritate, întrucât revizorul nu poate să inspecteze toate școlile și, mai ales, de acum înainte, când școlile rurale se înmulțesc. De aceea trebuie să fie în fiecare plasă câte un subrevizor și toate constatările lor se vor centraliza la revizor, care face și el, la rândul lui, inspecții.

[Art. 77, devenit 75, a fost votat.]

D-lor senatori, chestiunea învățământului superior s-a discutat mai pe larg la discuția generală. Nu mai repet din cele ce am spus atunci³⁶⁰, că mă voi limita să fac următoarea constatare. Înainte de toate cred că ar fi bine ca discuția art. 131–133³⁶¹ de pe pagina 38 să fie luată deodată cu aceea a acestui art. 80³⁶². Prin aceasta se va înlătura din capul locului o nepotrivire, adică: direcțiile școlii primare și secundare să nu fie puse, în ceea ce privește organizarea lor, pe aceeași treaptă cu universitățile, pentru că am avut cinstea să vă arăt că este o deosebire fundamentală între rector,

constatările făcute, iar la sfârșitul anului școlar un raport anual, în dublul exemplar, despre starea școlilor și nevoile învățământului respectiv, făcând și propuneri. Unul din[tre] aceste exemplare se înaintează Directoratului regional: al doilea se păstrează în arhiva revizoratului". *Ibidem*, p. 1881.

³⁶⁰ Vezi Sedințele Senatului din 27 mai 1921 și 30 mai 1921.

³⁶¹ Art. 131, devenit art. 135, a fost prezentat în Ședința Senatului din 1 iunie 1921: „Rectorii se numesc pe trei ani, dintre candidații în număr de trei, aleși de Consiliul profesoral universitar, compus din profesorii agregați și titulari. Candidații pot fi profesori titulari cu o vechime de cel puțin opt ani”. Amendamentul senatorului Paul Bujor propus la acest articol a fost votat, astfel încât conținutul acestuia s-a modificat astfel: „Rectorul se alege dintre profesorii titulari, pe termen de un an, de Consiliul universitar. Alegerea se face după sistemul rotației, pe facultăți. După împlinirea anului de funcțiune, el suplinește pe rector, în calitate de prorector”. Art. 132, devenit art. 136, are următorul conținut: „Decanii se aleg de către Consiliile profesorale de la facultățile respective, dintre profesorii titulari, cu o vechime de cel puțin cinci ani și se întăresc de ministru pe termen de trei ani”. În urma amendamentului senatorului Paul Bujor și cel al Comitetului delegaților, acest art. se modifică astfel: „Decanul se alege de către Consiliul profesoral al facultății respective dintre profesorii titulari, pe termen de un an. După împlinirea anului de funcțiune, el suplinește pe decan, în calitate de prodecan. Atât rectorul, cât și decanii vor fi confirmați de ministru”. Art. 133, devenit art. 137, stipulează următoarele: „Secretarii universităților, ai facultăților și ai instituțiilor similare se numesc de ministru, după recomandarea rectorilor, decanilor sau directorilor respectivi, dintre funcționarii de același grad din ministru, care vor avea titluri academice sau dintre profesorii secundari. Casierii-contabili și administratorii universitari se numesc după aceleași norme și trebuie să aibă studii speciale”. Conținutul acestui art. se modifică de către Comitetul delegaților în felul următor: „Secretarii universităților, ai facultăților și ai instituțiilor similare se numesc de ministru după recomandarea rectorilor, decanilor sau directorilor respectivi, dintre funcționarii de același grad din ministru, care vor avea titluri academice sau, în lipsă, dintre acele persoane cu titluri academice și cu practică administrativă deosebită. Casierii-contabili și administratorii universitari se numesc după aceleași norme și trebuie să aibă studii speciale”. D.S., M.O., nr. 85, 19 iunie 1921, p. 1917–1918.

³⁶² Acesta aparține Titlului III al legii, *Autorități școlare locale: direcțiile de școli*, cap. I, *Universitățile și alte instituții de cultură superioară*, Secția I, *Organizare*. Conținutul este următorul: „Universitățile, cu anexele lor, precum și instituțiile asimilate, ce vor fi puse sub supravegherea Ministerului de Instrucție, depind numai de autoritatea centrală a ministerului”. *Ibidem*, p. 1881.

care este organul ales ca reprezentant al Universității, și director de școală primară sau secundară; rectorul nu merge să controleze pe profesori, pe câtă vreme directorul unei școli secundare, ca și al unei școli primare, controlează pe profesori și răspunde de bunul mers al învățământului. De aceea cred [următoarele]: capitolul III ar trebui discutat deodată cu art. 80. În acest sens, am onoare a propune un amendament, care sună astfel: „Discuția art. 131, 132, 133, din cap. III, *Direcțiile de școli* și § 1, *Învățământul superior*, să se înglobeze, la cap. I, *Organizarea universităților*”.

A doua chestiune, d-lor, este felul de alegere a rectorilor și decanilor. În organizarea universităților din țară, va să zică a celor de la București și Iași, rectorii urmează să fie aleși de către Consiliul profesoral în număr de trei candidați, din [tre] care ministrul numește, prin decret regal, unul. La universitățile din Cluj și Cernăuți, cu vechile lor tradiții și la vechile universități din Viena, Praga, Cracovia ș.a., ca să iau pe cele mai apropiate, din timpurile cele mai vechi, rectorii se alegeau numai de către colegi, de profesori, și anume în seria de rotație, după facultăți. Principiul acesta s-a probat ca cel mai bun, ca cel mai potrivit, ca să elimine orice certuri la alegerea de rectori, fiindcă în cazul acesta fiecare profesor de la fiecare facultate are posibilitatea ca să devină rector fără nicio agitație, fără nicio luptă, fiindcă în mod mecanic, fiecare profesor devine rector când îi vine rândul, și anume după vechime. Așa fiind, să ne permiteți a propune un amendament la acest articol, și anume ca rectorii să fie aleși anual după o rotație anumită, după facultăți, iar rezultatul alegerii să fie adus la cunoștința ministrului spre confirmare.

Același lucru firește că trebuie aplicat și la alegerea decanilor. Facultățile se întrunesc și aleg decanul lor după vechime, pe un an și fără nicio ceartă, pentru că fiecare știe că îi va veni rândul. Se întâmplă chiar că o mulțime de profesori care nu vor să-și asume greutățile decanatului, refuză. Totuși, din condescendență, colegii săi îl aleg, el renunță și atunci aleg pe proximal, după vechime. Același lucru se petrece și cu profesorul care va reprezenta Universitatea în Senat.

Însă o instituție nouă pe care trebuie s-o introducem și aici este instituția prorectorilor și prodecanilor. Rectorul sau decanul din anul expirat rămâne ca prorector sau prodecan. Ei suplinesc în toate atribuțiile lor pe rectori sau decani, când aceștia sunt împiedicați. După sistemul din Vechiul Regat, înlocuirea decanului sau rectorului se face prin profesorul cel mai bătrân. Or, se poate întâmpla ca acesta să fie împiedicat ori să nu fie la curent cu toate chestiunile. Astfel că principiul susținut de mine este un mijloc foarte bun pentru a păstra o continuitate în universități, în special în ce privește administrația. Prin urmare, instituția prorectorilor și [a] prodecanilor, fiind foarte folositoare, vă rog să primiți acest amendament, pe care l-am făcut în înțelegere cu d-l [Paul] Bujor și cu d-l [Gh.] Bogdan-Duică, reprezentând astfel trei universități, și nu mă îndoiesc că și d-l [Mihail] Vlădescu, dacă ar fi de față, ar consimți la aceasta, astfel că este o dorință a tuturor universităților din țară. Eu rog pe d-l ministru ca să țină seama de această dorință unanimă a universităților, întrucât și Asociația profesorilor universitari, ce s-a ținut aici anul trecut, cu majoritate de voturi a cerut aplicarea acestui sistem. Sunt sigur că și la întrunirea de la Cluj din zilele acestea se va ridica din nou această chestiune și e bine să o curmăm de pe acum. Vă asigur că această inovație este bună și pentru universitățile din țară și ea va aduce roade bune

învățământului superior, va garanta pacea și liniștea universităților și va scuti universitățile de toate luptele și certurile care au loc cu ocazia alegerilor rectorilor și decanilor. Cred că veți consimți la această propunere.

[Răspunsul ministrului Instrucțiunii Publice, Petre P. Negulescu]

D-lor senatori, din cele trei propuneri ale onoratului nostru coleg și reprezentant al Universității din Cernăuți, am plăcerea să vă comunic că admit pe cele două din urmă. Cea dintâi nu poate fi admisă, fiindcă ar strica arhitectura legii. Nu se pot introduce în Titlul III, la art. 80 chestiuni de alegerea rectorilor, care sunt de domeniul Titlului IV, întrucât la Titlul III se vorbește numai de organele administrative și atribuțiile lor.

Sunt foarte dispus să admit celelalte două propuneri. Și sunt gata a admite ca rectorii și decanii să se aleagă numai pe un an, în ordinea vechimii. Dacă admit, cu atâta ușurință, această propunere, s-ar putea ridica întrebarea: de ce nu am introdus-o de la început în lege? D-lor, niciun sistem nu este absolut bun și absolut rău; fiecare sistem are și foloasele și partea lui rea, și avantajele și dezavantajele sale. La universitățile vechi, cu organizația oarecum cristalizată, în care mersul afacerilor este îndrumat pe o cale sigură, grație tradiției vechi, mi s-a părut că se poate ca rectorul și decanul să se schimbe în fiecare an, fără prea mare pagubă pentru bunul mers al lucrurilor. La noi, însă, mi-am închipuit că termenul de trei ani pentru rector și doi ani pentru decan ar fi mai potrivit, pentru că la noi, cu organizația nouă, mersul lucrurilor este mai puțin bine îndrumat decât la universitățile vechi. Și atunci am socotit că este bine ca un rector să aibă o perioadă de inițiere – care poate fi de o jumătate de an sau de un an – și apoi, cunoscând bine mersul treburilor universitare, să poată fi de folos universității respective, în restul timpului ce-i mai rămâne să funcționeze. Aceeași obiecție am făcut-o cu privire la termenul pe care urmează să se aleagă și poate fi numit decanul. Cu atât mai mult am crezut că este bine ca termenele de trei ani pentru rector și de doi ani pentru decan, din Vechiul Regat, să se păstreze, cu cât de aici încolo administrația universităților tinde spre completa autonomie, întrucât le dăm acum și dreptul de ordonanțare, după prevederile bugetare.

Fiindcă este adevărat, din nefericire, că alegerile, așa cum se fac acum, dau naștere la lupte politice și întrucât prin noua lege introducem un organ deosebit, care nu exista până acum, un administrator, care va lua asupra sa partea administrativă materială a instituției și care poate să fie un organ permanent și să reprezinte continuitatea, întrucât ar rămâne rectorului și decanului numai conducerea didactică, de principii, de învățământ universitar, cred că am putea să admitem, fără primejdie, propunerile făcute de d-l Nistor și anume: la Titlul IV să introducem, la articolul respectiv, această modificare: că rectorii și decanii se aleg pe un an, după facultăți și în ordinea vechimii.

Gădesc, de asemenea, înțeleaptă instituția prorectorului și prodecanului din Austria, căci este mai bine ca, atunci când rectorul sau decanul sunt împiedicați să ia parte la lucrările universitare, să fie cineva, de drept, care să-i poată înlocui și să nu se mai alerge după un profesor mai bătrân, care întâmplător ar putea lipsi din localitate și nu ar putea lua parte la lucrările universitare. Va să zică, ambele aceste propuneri sunt admise.

Paul Bujor: D-lor senatori, sunt perfect de acord cu colegul meu, d-l Nistor, asupra organizării administrației universităților noastre și mulțumesc d-lui ministru pentru atenția și bunăvoința dată de a primi modul nostru de a vedea. Aș avea însă o mică obiecție de făcut în privința simetriei sau construcției arhitectonice, după cum spunea d-l ministru, dacă s-ar îngloba într-un singur capitol toate dispozițiile relative la universități. [...] D-voastră, d-le ministru, care sunteți profesor universitar, înțelegeți de ce cerem autonomia. Nu ca să ne facem de cap și să nu ne facem datoria, dar pentru că, cu cât vom avea o mai largă libertate, cu atât ne vom face datoria cu mai multă râvnă și sânguină, cu atât vom avea mai multă responsabilitate și profesorii vor fi mai demni și mai muncitori. De aceea, dacă d-l ministru primește, eu propun să se spună, chiar de la început, că se recunoaște autonomia universităților prin prezenta lege și pe urmă să vină articolele privitoare la organizare.

Petre P. Negulescu: D-lor senatori, mi se pare că autonomia unei instituții nu se hotărăște printr-un cuvânt, ci prin toate dispozițiile relative la organizarea ei. Aceste dispoziții sunt cuprinse în legea de față și din ele se vede, destul de lămurit, că această lege nu numai că nu restrânge autonomia universitară dar, dimpotrivă, o lărgeste, dându-i, de pildă, dreptul de ordonanțare. Dar dacă onor colegii noștri țin la acest cuvânt, aș propune să introducem, la art. 80, următoarele cuvinte: „Universitățile, cu anexele lor, precum și instituțiile asimilate, ce vor fi puse sub supravegherea Ministerului de Instrucție, depind, în limitele autonomiei universitare, numai de autoritatea centrală a ministerului”.

[Asupra acestei declarații a ministrului Instrucțiunii Publice, reprezentanții universităților din țară, Ion Nistor (Cernăuți), Paul Bujor (Iași), D. Ionescu (București) se declară mulțumiți și nu mai au nicio observație de făcut. Art. 80, devenit 78, s-a supus la vot și a fost admis, cu modificările discutate în ședința Senatului.]

Ion Nistor: D-lor senatori, eu trebuie să declar din capul locului că nu sunt deloc înțeles cu felul acesta de recrutare a conducătorilor administrației școlare³⁶³.

³⁶³ Art. 102, devenit 100, are următorul conținut: „Organele de administrație și conducere a școlilor primare urbane sau a cercurilor rurale sunt: a) Directorul; b) Consiliul institutorilor școlii sau a dirigintilor de școli rurale, în ceea ce privește direcțiunea de cerc rural; c) Consiliul părintesc; d) Efortiile școlare primare și de cerc rural, a căror organizare, atribuții și venituri se vor arăta prin legea specială a efortiilor școlare. Direcțiile școlare de cerc rural mai au și conferința întregului corp didactic al școlilor din cuprinsul cercului”. În Titlul IV, *Norme de recrutare*, se regăsește art. 106: „Numirea în funcțiile administrative și de control școlar se face cu decret regal, de ministru, de pe listele de candidați propuse de către corpurile îndreptățite, conform dispozițiilor din prezenta lege. Numirea se face pe termen de: a) Cinci ani, pentru funcțiile administrative și de control școlar din minister. [Acest paragraf a fost modificat de către Comitetul delegaților]: Patru ani, pentru funcțiile administrative și de control școlar din minister și pentru directorii și inspectorii regionali; b) Patru ani pentru directorii și inspectorii regionali [Această prevedere a fost eliminată de către Comitetul delegaților]; c) Trei ani pentru directorii de școli secundare, normale, seminariale, profesionale și medii, precum și pentru revizorii, subrevizorii și directorii de școli primare urbane sau de cercuri școlare rurale. În cursul acestor termene, cei numiți în administrația școlară și în serviciul de control funcționează cu titlu provizoriu. Ei sunt totuși stabili, neputând fi îndepărtați din funcție, decât numai în urma sentinței rămase definitive a unei comisii de judecată”. Art. 107, devenit 105, are următorul conținut: „Dreptul de a fi propuși pe listele de candidați pentru membrii Corpului didactic ce aspiră la funcțiile administrative și de control școlar îl dă: a) Înscrierea pe tablele de merit, ce se vor stabili de comisii de specialiști, în

Nu voi veni, însă, cu niciun amendament, fiindcă d-l ministru are un sistem al său de a vedea, ține la sistemul acesta și, după cum a spus d-sa că fiecare sistem are ceva bun, poate să aibă și sistemul acesta ceva bun, însă eu nu cred că este cel mai potrivit.

Eu, d-lor senatori, am în vedere organizația școlară din Austria, care a dăinuit până în ultimul timp; d-l ministru trăiește sub influența ideilor organizațiilor din Vechiul Regat, care dăinuiește încă. Prin urmare, după cum vedeți, două lumi cu totul deosebite. Se explică, dar, pentru ce nu ne putem apropia unul de altul. În scurt, îmi voi permite să vă spun care a fost organizația austriacă, aplicată de la Maria Tereza încoace, care, după cum spunea d-l Bodgan-Duică, socotea școala ca o instituție de deznaționalizare, pe când la noi școala este considerată ca un institut de școli și luminare a spiritului.

Cum se făceau alegerile și numirile membrilor Corpului didactic după sistemul austriac? Dacă devenea un loc liber, se publica vacanța [locul vacant] și se adunau cererile penenților. Fiecare cerere trebuia să fie „ajustată”, adică examinată și

condițiile ce se vor prevedea amănunțit în regulamentul de aplicare a legii de față: b) Vechimea câștigată în funcțiile administrative și de control, în condițiile ce se vor arăta pentru fiecare grad în articolele următoare. Profesorii universitari pot fi propuși pe listele de candidați, fără a mai figura pe listele de merit”. Art. 108, devenit 106, arată că: „După expirarea termenelor prevăzute mai sus, funcționarii administrativi și de control pot fi confirmați de ministru pe o nouă perioadă, în urma recomandării organelor administrative superioare, în formele ce se vor prevedea în regulament. Dacă, după a doua perioadă de funcționare în aceleași situații, în termenele prevăzute mai sus, persoanele respective vor fi din nou recomandate de organele superioare, reconfirmarea lor se va face cu titlu definitiv și inamovibil. De același drept se vor bucura și persoanele care, în cursul termenului de provizorat prevăzut pentru prima funcție în care au fost numite, vor fi fost de două ori propuse și confirmate în grade administrative și de control școlar mai înalte. Ministrul poate să nu aprobe recomandările de confirmare și reconfirmare. În acest caz, decizia sa va fi totdeauna motivată. Prevederile acestui articol nu se aplică funcțiilor de rectori și decani universitari, care se vor numi numai în urma unei alegeri”. Art. 109, devenit 107, se referă la faptul că: „Personalul didactic, numit în mod provizoriu în funcții administrative și de control școlar, se socotește detașat din oficiu de la catedre, păstrându-și asupra lui toate drepturile câștigate. Se exceptă rectorii și decanii. Titlul definitiv într-o funcție administrativă și de control școlar atrage după sine demisia de la catedră și aplicare dreptului de gradație la salariul de bază al funcției în care s-a acordat acest titlu. [La acest articol s-a propus o modificare de către Comitetul delegaților]: Acceptarea numirii cu titlu definitiv într-o funcție administrativă sau de control școlar implică demisia de la catedră și aplicarea dreptului de gradație la salariul de bază al funcției în care s-a acordat acest titlu. Înaintarea funcționarilor deveniți inamovibili se face cu același titlu. Termenele prevăzute în art. 104, precum și confirmările și reconfirmările prevăzute la art. 106 nu li se aplică”. Art. 110, devenit 108, are următorul conținut: „Funcțiile exclusiv birocratice din administrația școlară se ocupă prin concurs și înaintare conform prevederilor din prezenta lege. [Aici au intervenit modificări ale Comitetului delegaților]: Funcționarii birourilor din administrația școlară vor fi recrutați prin concurs și prin înaintare, conform prevederilor din prezenta lege. Toți funcționarii, de la șef de birou în sus, se numesc cu decret regal. Funcționarii numiți prin decret regal nu pot fi destituiți decât în baza unei hotărâri rămasă definitivă, a unei comisii de judecată. După cinci ani de funcționare, cei numiți cu decret regal devin inamovibili”. Art. 109 se referă la faptul că „Funcționarii Ministerului de Instrucție de toate gradele și categoriile, afară de directorii de școli, pot fi transferați de la un serviciu la altul în aceleași condiții de titluri și retribuții bugetare, în interesul bunului mers al administrației sau pentru constituirea birourilor necesare”. Art. 110 are următorul conținut: „Regularea drepturilor la pensie și punerea în disponibilitate pentru limită de vârstă a personalului administrativ și de control școlar, precum și a personalului biroului din toate administrațiile Ministerului de Instrucție se va face după normele prevăzute pentru membrii Corpului didactic secundar”. D.S., M.O., nr. 85, 19 iunie 1921, p. 1890–1892.

recomandată de [câtre] superiorul petentului. Directorul regional primea cererile, făcea observațiile ce [le] credea de cuviință și le trecea la directorul general, însoțind toate aceste cereri de o propunere. Directorul general, la rândul său, făcea și el o propunere, numea pe acel[a] care era cel mai bine recomandat. D-lor, eu cred că sistemul acesta n-a fost cel mai fericit, căci nu este posibil ca, în mod mecanic, să iei după tablou pe cutare sau cutare persoană și să o numești în cutare sau cutare localitate, fără să fi mai întâi încredințat că persoana aceasta va accepta numirea. Căci, dacă la un moment dat era, de exemplu, vacant un post la Dorohoi, era foarte posibil ca acel care era înscris pe tabloul de merit să nu vrea să se ducă acolo, așteptând timpuri mai bune. Astfel fiind, înțelegeți bine că sistemul acesta era defectuos, căci s-ar putea întâmpla ca locuri vacante să nu poată fi ocupate din cauză că cei mai buni, care erau înscrși pe tabloul de merit, ar refuza să ocupe aceste locuri. Din acest punct de vedere, firește că sunt și eu de părere că trebuie să dai ministrului dreptul de a încredința cutărei sau cutărei persoane o parte din puterea sa administrativă și de conducere. Acesta este dreptul său. Prin urmare, nu poți să îl restrângi. Acum, când ziceți că se îngrădește puterea ministrului prin *Tabloul de merit*³⁶⁴, este numai în aparență, pentru că ministrul are posibilitatea să refuze pe unul de pe *Tabloul de merit*. Astfel, sunt de părere că puterea ministrului în direcția aceasta nu se poate îngrădi prin lege și nu este interesul școlii ca să fie îngrădită.

Să credeți d-voastre că este mai bună garanție aprecierea directorilor și inspectorilor pentru o numire potrivită decât tabloul acela de merit, fiindcă tabloul de merit este ceva mecanic, pe când recomandarea este ceva *ad-hoc*, în cunoștință de cauză, în interesul învățământului și potrivit cu nevoile adevărate. Poate să fie o persoană foarte bună pentru București, Cernăuți, Cluj, însă nu poate să fie bună pentru Oradea Mare sau alt loc. Prin urmare, eu cred că ar fi mai bine să-i lăsăm ministrului libertatea aceasta, ca să aleagă el candidatul care merită mai bine, având în vedere, însă, aprecierile tuturor inspectorilor și directorilor. Dacă avem încredere în directori și inspectori, atunci cuvântul lor trebuie să fie hotărâtor pentru ministrul care lucrează cu ei. Văd însă, d-lor, că d-l ministru nu aprobă acest sistem. Nu avem ce să facem, este un principiu, este o părere, nu zic că ar fi cea mai bună, însă zic că a dat roadele cele mai bune.

³⁶⁴ Paragraful 2 din Titlul IV al Proiectul de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice se referă la *Tablourile de merit*. Art. 111. propus de către Comitetul delegaților, prevede următoarele: „Tablourile de merit pentru membrii Corpului didactic primar se vor întocmi de către comisiile regionale, compuse din trei membri, și anume: un profesor de pedagogie de școală normală, un director de școală normală și un profesor de școală secundară, din regiunile respective, numiți de minister, cu decret regal, pe termen de șase ani, la propunerea directorului regional. Comisiile vor proceda mai întâi la întocmirea unui tablou provizoriu de toți învățătorii cu titlul definitiv și institutorii care vor fi obținut nota medie nouă la examenul de capacitate, definitiv și de înaintare, nu vor fi rău notați la inspecțiile ce vor fi avut și nu vor fi suferit niciodată o pedeapsă mai mare decât avertismentul. Cei înscrși pe tablourile provizorii au dreptul să ceară, prin directorul regional, a fi supuși la un coloeviu, în fața comisiei. În cazul când notațiile de inspecție nu vor fi destul de categoric favorabile pentru unii din[tre] cei înscrși în tablourile provizorii, aceștia nu vor putea fi admiși în coloeviu decât numai în urma unei inspecții speciale, făcută de inspectorul primar regional, după cererea comisiei. În aceste coloevii se vor discuta, pe lângă chestiuni de știință și pedagogie generală, îndeosebi probleme de administrație și legislație școlară, iar cei ce vor reuși, vor fi înscrși pe tabloul definitiv. Tablourile definitive regionale se vor centraliza apoi la minister, unde se va întocmi tabloul de merit general, în care candidații vor fi înscrși în ordine alfabetică”. *Ibidem*. p. 1892.

Însă, aveam observația aceasta de făcut, ca d-l ministru să scoată din *Tabloul de merit* nota medie. D-le ministru, d-voastră țineți prea mult la lucrul acesta, însă vă spun că este un lucru foarte nepotrivit, fiindcă a ține seama, la numirea unei persoane, de nota de la examenul de capacitate, eu cred că este din capul locului un lucru, nu zic greșit, dar un lucru care nu duce la succes, căci la examen poate să fie un om foarte bun, poate să aibă cunoștințele cele mai întinse, însă pentru conducere nu se potrivește.

Al doilea lucru, în ceea ce privește pedepsele. Eu vă asigur că un om mai răsărit în toată viața și activitatea lui, veșnic o să se ciocnească, în dreapta și în stânga și poate să se întâmple ca el să capete o dojană dintr-o parte sau alta. Omul care merge tiptil și se îndoiește în toate părțile, poate ușor avea un certificat de bună purtare de la toți; să nu credeți, însă, că este și cel mai bun în toate cazurile. Prin urmare, aceste două lucruri, media, pe de o parte, și al doilea, să nu fi fost pedepsit, aceste două lucruri nu-mi par ca [un] criteriu hotărâtor pentru numire. De aceea aş crede ca ele să se elimine din proiectul de lege. Acestea sunt criterii pentru școlari, dacă a avut nota cea mai bună și dacă nu a fost pedepsit în școală, a fost de treabă, a fost cumsecade în școală, nu sunt însă potrivite pentru o persoană și nu sunt în conformitate cu demnitatea unei persoane. Nici colocviul nu este o măsură fericită. Să lăsăm, deci, nota medie, să lăsăm pedeapsa aceasta și alegerea să se facă după aprecierea inspectorilor și a directorilor, iar ministrul, în convingerea sa, să aleagă persoana cea mai potrivită. În felul acesta cred că s-ar putea admite și formula aceasta, deși declar din capul locului că nu mă împac cu ea.

Pe de altă parte, d-le ministru, v-am spus și la discuția generală că notele medii, opt sau nouă, nu se potrivesc în toate părțile, fiindcă în ținuturile alipite nu există aceste note și va trebui să se facă o comisie de încadrare a candidaților. O nouă greutate. Apoi să nu uităm ceea ce a spus d-l Schullerus, că nu este potrivit ca o parte dintre profesori să fie puși pe *Tabloul de merit* și publicați în „Monitorul Oficial”, iar cealaltă parte să rămână pe dinafară, fiindcă din punct de vedere pedagogic, lucrul acesta este în defavoarea autorității profesorului în școală. Aceste considerații generale trebuie să fie avute în vedere la votarea acestui articol.

[Răspunsul ministrului Instrucției Publice, Petre P. Negulescu]

D-lor senatori, discuția a fost destul de largă în jurul art. 111 și cred că pentru lămurirea d-voastră este bine ca, înainte de a trece la vot, să examinez puțin obiecțiile care s-au ridicat și care se pot împărți în două: unele cu privire la sistemul de recrutare, în general, și altele cu privire la amănunțele acestui sistem. Cele care privesc sistemul, în general, au fost făcute, îndeosebi, de onor[atul] nostru coleg, d-l Bogdan-Duică. D-l Nistor găsește că vechiul sistem de recrutare din Austria era cel mai bun, pentru că organele de control, inspectorii, făceau propunerile pe treptele ierarhice, iar ministrul numea. Nu știu dacă d-l ministru poate afirma că acest sistem a fost bun din toate punctele de vedere în Austria. Mi se pare că dânsul, ca român, trebuie să fi simțit neajunsurile acestui sistem și vă pot spune că în Austria se făcea cu acest sistem politică de partid, politică națională, adică politică de asuprire a naționalităților. Și, prin urmare, dacă se putea face cu acest sistem politică națională, se poate face și politică de partid. [...]

[Art. 111, devenit art. 116, s-a supus la vot, cu modificările propuse de către ministrul Instrucțiunii Publice și Comitetul delegaților și s-a admis.]

Ședința Senatului din 1 iunie 1921³⁶⁵

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice]

D-lor senatori, felul cum interpretează d-l ministru al Instrucțiunii amovibilitatea și inamovibilitatea actualilor funcționari administrativi și de control școlar nu cred că este sistemul cel mai fericit³⁶⁶. Să admitem că un oarecare x sau y, care face altă politică decât aceea a guvernului care se află în acel moment la cârma țării, este director în acel moment. Acel director desigur că urmează să fie înlocuit; el nu va putea să continue mai departe în această funcție. Apoi, atunci ce fel de inamovibilitate este aceasta? D-voastră, d-le ministru, vă închipuiți ce ușor un inspector sau un revizor poate să găsească motive de înlocuire, când nu-i place [de] ochii cuiva. Iată, dar, că prin acest proiect de lege se consacră lipsa de stabilitate a funcționarilor. Eu aș ruga pe d-l ministru ca în proiectul acesta de lege, atunci când cineva este inamovibil, să fie, de fapt, inamovibil și absolut nimeni să nu poată să-i schimbe această situație.

Noi am dori ca de aici înainte să eliminăm această politică și acela care ocupă o funcție oarecare și nu i se poate găsi nicio vină, să nu poată fi clintit de la locul lui de către nimeni. A continua cu sistemul de până acum înseamnă să lăsăm și de aici înainte ca politica să continue a-și face mendrele ei. Dacă nu încetați cu acest sistem, dacă politica va continua și de aici înainte să influențeze situația diferiților funcționari ai statului, vă rog să fiți încredințați, d-le ministru, că legea aceasta nu-și va atinge scopul. [...]

D-lor, de vreme ce noi admitem ca profesorii de toate gradele să candideze, atunci nu puteți opri ca oamenii aceștia să se manifeste. Se poate spune că directorii și revizorii să nu abuzeze, însă d-voastre, când vreți să-i îndepărtați cu totul, aceasta este o muncă zadarnică, care nu se va putea realiza niciodată. Numai printr-o îmbunătățire a moravurilor noastre politice vom putea face pe acești oameni să vadă că politica nu duce la nimic bun și că singur meritul are valoare. Nu se poate face nimic serios, cât timp va dăinui această stare de lucruri. Iată pentru ce socotesc eu că nu este bine ca un director de liceu sau un revizor să fie mutat de la un loc la

³⁶⁵ D.S., M.O., nr. 85, 19 iunie 1921, p. 1922–1923.

³⁶⁶ Vezi art. 144, devenit 151, al Proiectului de lege pentru organizarea administrației și controlului instrucției publice: „Actualul personal administrativ și de control școlar, inamovibil, își păstrează drepturile. Situația funcționarilor administrativi și de control din țările alipite se va stabili conform cu legile și decretule-legi sub regimul cărora au început să funcționeze. Actualii funcționari administrativi și de control școlar, amovibili, își pot păstra locurile, fără ca aceasta să constituie pentru ei un drept de a fi propuși la numirile ce se vor face, după normele legii de față, dacă nu vor obține înscrierea pe tablourile de merit, prevăzute pentru aceste numiri”. Acest articol a fost modificat de către Comitetul delegaților Senatului: „Actualul personal administrativ și de control școlar, inamovibil, precum și personalul birourilor, își păstrează drepturile câștigate conform cu legile sub regimul cărora au fost numiți în funcții”. *Ibidem*, p. 1920.

altul, căci atunci școala își pierde din stabilitatea ei. [...] Eu cred că răul este cu mult mai mic dacă lăsăm deplină libertate organelor acestea, urmând a se aplica dispozițiile disciplinare ale legii când este nevoie și nu este deloc cazul a se prevedea în această lege lucrul acesta, căci nu trebuie să uitați, d-lor, [că] ceea ce vă convine astăzi, tocmai poate să strice mâine și nu este bine să se lase un joc liber partidelor politice, ceea ce ar fi în detrimentul învățământului.

[La acest articol s-au propus patru amendamente. Cel al senatorului Toma Rădulescu, care se referea la suspendarea inamovibilității, a fost retras de propunător, care s-a raliat altui amendament. Amendamentul senatorului I. Butescu, care propunea ca membrii corpului didactic să poată fi rechemați la catedră a fost respins de către Comitetul delegaților. Al treilea amendament, propus de către senatorul Lazăr Popescu, relativ la „înaintarea pe loc a actualilor directori”, a fost admis de către Comitetul delegaților. Senatul a votat art. 151, așa cum a fost acesta modificat în urma amendamentelor propuse.]

Ședința Senatului din 11 iunie 1921³⁶⁷

[Interpelare despre Fondul bisericesc]

D-le președinte, d-lor senatori, alipirea noilor provincii la Vechiul Regat și întregirea neamului în hotarele sale etnice și istorice a readus pe tapet și a pus la ordinea zilei chestiuni și probleme pe care d-voastre, din Vechiul Regat, le-ați rezolvat definitiv încă de demult. Între problemele acestea, d-lor, una dintre cele mai importante este, incontestabil, problema bunurilor mănăstirești și episcopești, cu un cuvânt, chestiunea bunurilor de mână moartă.

Problema aceasta în Vechiul Regat a fost rezolvată în mod definitiv încă pe timpul lui Cuza-Vodă, la 1864. Această chestiune însă, în provinciile alipite, și anume în Ardeal, Basarabia și Bucovina, n-a fost rezolvată încă în mod definitiv. În tot cazul, felul în care a fost rezolvată, [felul în care] ea a fost soluționată, diferă de felul în care ea a fost rezolvată în Vechiul Regat. Pentru a ajunge, deci, la o soluție unitară a acestei chestiuni, e necesar ca să o punem din nou la ordinea zilei și să-i dăm o soluționare definitivă și fericită, atât din punct de vedere al intereselor bisericești, cât și din punctul de vedere al intereselor superioare ale statului.

Chestiunea aceasta în Vechiul Regat a fost rezolvată în sensul secularizării definitive și complete a moșiilor bisericești. În Bucovina, Basarabia și Ardeal, chestiunea aceasta a găsit o rezolvare parțială, care diferă de cea din Vechiul Regat. Dărnicia vechilor voievozi, a cerului și a boierilor, a fost deopotrivă de mare în toate regiunile românești, așa că și în aceste provincii se găsește o mulțime de ctitorii domnești, boierești și episcopești, înzestrate fiecare cu domenii întinse.

Așa în Bucovina și Basarabia, ba chiar și în Transilvania. În această din urmă provincie, însă, cu deosebirea că posesoarea imenselor bunuri de mână moartă este biserica catolică și reformată. Și era firesc să fie așa, întrucât domnii și boierii ctitori din această provincie erau de confesiunea catolică sau reformată. Biserica

³⁶⁷ D.S., M.O., nr. 91, 30 iunie 1921, p. 2198–2204.

mixtă din Ardeal are și ea oarecari posesiuni și, îndeosebi, Episcopia din Oradea Mare. În schimb, însă, Biserica Ortodoxă din Ardeal, ca biserică a iobagilor asupriți și nenorociți, n-are aproape nicio avere. În Basarabia mănăstirile și bisericile au moșiile lor. Ba, o mai mare parte din[tre] ele sunt închinată la lăcașurile sfinte din răsărit.

Așa fiind, o soluționare definitivă și unitară a chestiunii bunurilor bisericești din întreg cuprinsul României Mari se impune de la sine. Vedeți, d-lor, că chestiunea bunurilor bisericești nu trebuie rezolvată în mod unilateral numai în Bucovina, despre care am să vorbesc, ci, după aceleași principii, în mod unitar și în Basarabia și în Ardeal. Și aceasta în interesul superior al bisericii și al statului.

Așa fiind, se pune o problemă foarte importantă, o problemă foarte delicată, care reclamă de la guvern și de la Parlament foarte multă prudență, foarte multă precauție și, înainte de toate, o largă prevedere și chibzuită cumpănire. Or, d-lor, felul cum s-a rezolvat de curând problema aceasta în Bucovina, fie chiar numai în mod provizoriu, nu umple de îngrijorare. Politica guvernului în chestiunea bunurilor bisericești poate fi de două feluri: sau guvernul revine la regimul [de] dinainte de 1864, sau susține regimul statului modern, îngrijind de mijloacele materiale pentru susținerea clerului și a bisericii, în schimb însă expropriind toate bunurile de mână moartă, de orice rit ar fi ele.

Hotărârile luate față de bunurile bisericești din Bucovina par să indice că politica guvernului în chestiunea aceasta înclină mai mult spre regimul antecuzist. Or, prin aceasta se aduce un grav prejudiciu rezolvării satisfăcătoare a acestei chestiuni, care trebuie rezolvată în așa fel încât să satisfacă nu numai interesele bisericii, ci și ale statului și, înainte de toate, să corespundă spiritului democratic al timpului.

Pentru aceste motive, d-lor, cred că măsurile pe care guvernul le-a luat cu privire la bunurile bisericești din Bucovina sunt evident greșite. Aceasta m-a determinat să dezvolt această interpelare, întrucât făcusem aici mai multe comunicări în această chestiune, fără a primi vreun răspuns din partea miniștrilor respectivi. De altfel, chestiunea bunurilor de mână moartă părea rezolvată prin legea agrară, care dispune că bunurile persoanelor morale urmează să fie expropriate în întregime. Și cum această lege a fost aplicată la așezăminte culturale, cum este Academia Română și la așezăminte de binefacere, ca cele brâncovenești, nu înțelegem atitudinea aceasta a guvernului în chestiunea bunurilor bisericești din Bucovina, care se abate de la un principiu stabilit de el însuși în legea agrară.

Ca să vedeți cât a greșit guvernul în rezolvarea acestei chestiuni, să-mi dați voie să citesc un decret regal, care încearcă să soluționeze, cum voi arăta, într-un mod cu totul ilegal și anticonstituțional, chestiunea aceasta a averilor bisericești din Bucovina. Acest decret se întemeiază pe un jurnal al Consiliului de Miniștri din 15 aprilie 1921, în care se spune: „Art. I. Averile Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina, până la votarea legii de unificare bisericească³⁶⁸, intră în administrarea bisericii din Bucovina, și anume a mitropolitului, împreună cu Consistoriul arhi-episcopal, care îl vor administra printr-o delegație permanentă a congresului bisericesc.

³⁶⁸ La 6 mai 1925, a intrat în vigoare Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de un Statut de organizare (178 de articole). Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 258–262.

având ca instanță supremă congresul. Art. II. Statul își rezervă dreptul de a exercita controlul său legal, printr-un reprezentant permanent al Ministrului Cultelor, în delegația permanentă a congresului”.

D-lor, eu găsesc că decretul acesta este anticonstituțional și în fond și în formă. D-l ministru al Cultelor și Artelor [Octavian Goga] încredințează administrarea averilor bisericești „delegației permanente a unui congres” inexistent. Guvernul austriac, din motive pe care le voi arăta, n-a îngăduit instituirea unui congres pentru biserica din Bucovina.

N. Bațaria: Nu putea să aibă loc un congres de la alipirea Bucovinei încoace?

Ion Nistor: Nu, fiindcă se așteptau hotărârile definitive ale Constituantei bisericești. Acest decret, d-lor senatori, este anticonstituțional, fiindcă guvernul își asumă drepturi de legiferare care, după Constituție, sunt rezervate exclusiv Corpurilor legiuitoare. Abrogarea legilor în vigoare și modificarea lor nu cade în competența puterii executive, ci a puterii legislative și aceasta suntem noi, Parlamentul. [...] Este un simplu decret regal, pentru că guvernul s-a temut, întrucât suntem noi aici, să facă un decret-lege; aceasta și-o rezervă pentru timpul când Parlamentul va lua vacanță. Însă, s-a grăbit, după cum vedeți, să rezolve această chestiune așa cum a rezolvat-o. Va să zică Constituția noastră împiedică acest lucru. Măsura luată de guvern este anticonstituțională, dacă ea a fost luată și cu completa desconsiderare a pactului de unire a Bucovinei cu Patria Mamă. Decretul-lege nr. 3745, din 18 decembrie 1918, prevede, la art. 1, că: „În Bucovina rămân în vigoare legile și ordonanțele de până acum; legile esențiale nu vor putea fi modificate decât pe cale legislativă”. După cum vedeți, în actul de unire, noi am hotărât lucrul acesta și guvernele ce s-au succedat au respectat această hotărâre, până la apariția acestui decret, care [în]calcă și Constituția și dispozițiile acestui articol din legea de unire. [...]

Acum, d-lor, s-ar putea zice că ministerul n-a [în]călcat o lege organică, ci numai statutul și regulamentul privitor la administrația Fondului bisericesc. Rămâne, deci, să se vadă dacă acest statut, pe baza căruia s-a organizat Fondul bisericesc, avea în mod absolut tăria legilor de stat, era, cu alte cuvinte, o lege organică de stat. D-lor, în această privință, dovada este foarte clară. După statutul său de organizare, de a cărui geneză voi vorbi îndată, Fondul se administra în baza legilor din 19 ianuarie 1900 și 19 septembrie 1909, de către Ministerul Agriculturii din Viena³⁶⁹. Și aceste legi fuseseră publicate în „Monitorul Oficial” al dispărutei împărății austro-ungare („Foaia legilor Imperiului”, nr. 17, 1900 și nr. 144, 1909). Firește că, odată cu decretarea unirii, administrația acestui Fond a trecut de la Ministerul Agriculturii din Viena asupra Ministerului de Agricultură și Domenii din București, care l-a administrat până la 15 aprilie a acestui an.

Ilie Câmpeanu: Nu există în Bucovina dreptul de patronat regesc?

Ion Nistor: Da, a existat, și împăratul Austriei a delegat pe ministrul Agriculturii cu administrarea Fondului. Și, d-lor, de la 15 aprilie încoace, acest Fond bisericesc, prin ce mister nu știu, a trecut de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor la Ministerul Cultelor. D-l ministru al Agriculturii [și Domeniilor] [Teodor Cudalbu] este aici și poate nu va vrea să spună ceea ce știe, după cum și eu știu unele lucruri pe care nu

³⁶⁹ Vezi nota 119.

vreau să le spun. Important însă este faptul că acest Fond a trecut de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor la Ministerul Cultelor fără nicio arătare de motive. Trecerea aceasta s-a făcut în mod misterios, fără ca prin o largă publicitate să fi fost pusă lumea la curent și fără ca nimeni din noi să aibă cunoștința despre acest lucru.

D-lor senatori, eu cred că acest lucru trebuia să fie adus la cunoștința noastră, a tuturor, arătându-ni-se și motivele care au determinat această trecere. Căci, d-lor, și noi reprezentăm opinia publică din Bucovina și poporul de acolo ne cere să-i dăm informații pe care noi suntem datori să i le dăm, căci suntem reprezentanții lor în Parlament.

Trecerea administrației Fondului asupra Ministerului de Culte s-a făcut, deci, în mod misterios, pe ascuns așa putea zice, și d-l ministru Goga s-a grăbit să încredințeze „cu mare satisfacție” administrația Fondului octogenarului mitropolit al Bucovinei [Vladimir Repta]. Cum vedeți, trecerea aceasta s-a făcut fără niciun raport al Ministerului de Agricultură, fără o lege adusă înaintea Parlamentului, fără ca noi să ne fi putut pronunța, fără ca opinia publică și populația să aibă știre de ea, totul s-a făcut în taină și într-o bună zi ne-am trezit înaintea unui fapt împlinit. Statul renunță la dreptul său de administrație asupra unui Fond care nu este numai al clerului, ci al întregii populații ortodoxe române din Bucovina. [...]

D-lor, organizarea Fondului bisericesc din Bucovina se întemeiază pe așa-numitul Regulament duhovnicesc din 29 aprilie 1786. Acest regulament, d-lor, este o lege sancționată de împăratul Austriei de pe atunci [Iosif al II-lea]. Cum Austria, pe vremea aceea, era un stat absolutist, hotărârile și decretele acestea imperiale aveau putere de lege și au păstrat acest caracter până azi, întrucât n-au fost abrogate sau modificate prin legi ulterioare din era constituțională. Așa fiind, Regulamentul de la 1786, care timp de 140 de ani a fost respectat ca lege, nu putea fi modificat decât numai pe cale legislativă, în conformitate cu pactul unirii din 1918.

În legătură cu aceasta, să-mi îngăduiți un cuvânt asupra originii acestui fond. Ținuturile bucovinene sunt unele dintre cele mai bogate în rămășițe istorice. La Suceava era scaunul domniei Moldovei, la Putna dormea somnul de veci Ștefan cel Mare; întemeietorii Moldovei și urmașii lor au ridicat acolo multe mănăstiri și biserici, pe care le-au înzestrat cu sate și moșii întinse. Stăpânirea austriacă a găsit în Bucovina 14 mănăstiri și 11 schituri, dintre care numai Putna stăpânea peste 50 de sate și moșii, situate fie în Bucovina, fie în Moldova, fie în Basarabia. Noua stăpânire austriacă a dispus ca numărul mănăstirilor să fie redus, iar averile lor să treacă sub administrația statului, ca Fond religios aparte. La 5 august 1872, episcopul Rădăuților, Dosoftei Herescu, trecu administrația moșiilor episcopoești în seama statului, primind în schimb o leafă anuală de 6 000 de galbeni, care mai târziu fu urcată la 8 000 de galbeni. Pe calea aceasta, domeniile episcopoești de la Rădăuți și Coțmani trecură în seama statului. După aceasta, guvernul austriac dispuse și „încamerarea”, adică trecerea în seama Camerei sau a fiscolei austriac și a tuturor averilor mănăstirești. Spre acest scop s-a redus numărul mănăstirilor și schiturilor de la 25 la 3, rămânând astfel în ființă numai mănăstirile Putna, Sucevița și Dragomirna. Iar din averile tuturor mănăstirilor, și ale celor desființate și ale celor rămase în ființă, s-a alcătuit un Fond bisericesc, la care s-au adăugat și moșiile episcopoești. Stareții mănăstirești s-au opus acestei încamerări și, nereușind, unii din[tre] ei au încărcat odoarele mănăstirești

și au trecut cu ele peste cordon, în Moldova. Dar moșiile și clădirile mănăstirești au rămas și din acestea s-a format Fondul bisericesc. Fondul se compune din moșiile din Bucovina și moșiile de dincolo de cordon, din Moldova. Din banii realizați din vânzarea acestora s-au cumpărat alte moșii în Bucovina, iar restul au trecut în visteria Fondului. Actul de fundație al acestui Fond este cuprins în Regulamentul duhovnicesc de la 1786, în care se dispun următoarele: „Sub numele de Fond religios se înțelege întreaga avere ce a fost destinată pentru întreținerea religiei. Avera acestui Fond religios se compune din bani gata și din imobile; la acestea se adaugă întreaga avere mobilă și imobilă a mănăstirilor și bisericilor. Toate veniturile incurg în visteria Fondului și din ele se vor acoperi toate cheltuielile pentru fețele bisericești și pentru școli, iar ceea ce va întrece se va întrebuința numai pentru binele obștesc al clerului, al religiei și al omenirii. Domnul țării, purtătorul de grijă al binelui obștesc, este totodată și protectorul Fondului religios. Administrarea, conservarea, întrebuințarea mijloacelor Fondului în folosul preoțimii și al școlii, precum este menit, depinde, în toate, de înaltele dispoziții ale protectorului său. Măsurile necesare în vederea bunei administrații a Fondului religios s-au luat de către Maiestatea Sa, prin crearea unei visterii religioase și prin aplicarea de administratori domnești. Agendele acestui Fond religios sunt toate afaceri oficiale, iar apărarea drepturilor și intereselor Fondului cade în sarcina dregătorilor statului. Drept aceea, toate documentele, obligațiile și dosarele, precum și orice fel de acte, care pot servi ca document sau care ating chestiunile Fondului bisericesc, au caracterul de acte publice, stau sub supravegherea organelor oficiale și se vor păstra în visteria Fondului”. Românii nu au fost mulțumiți cu această soluție.

La noi nu s-a făcut secularizarea ca în Principate, ci s-a luat o măsură intermediară. S-au desființat mai multe mănăstiri, ca să se formeze un Fond. Fondul acesta urma să fie administrat de [către] stat, veniturile lui având o menire specială. A fost o măsură care, din punctul de vedere al administrării acestor averi, era destul de salutară. Dar ceea ce nemulțumea pe români era că ei nu aveau nicio ingerință asupra administrației Fondului lor. Funcționarii acestui Fond erau în mare parte străini, iar veniturile Fondului nu se întrebuințau numai pentru nevoile bisericii românești, ci și pentru biserica ruteană.

Guvernul austriac a colonizat moșiile Fondului cu coloniști nemți, maghiari, lipoveni, slovaci și ruteni. Românii, văzând că pe pământurile lor strămoșești se așează străini, s-au arătat nemulțumiți și au manifestat această nemulțumire prin memorii, rezoluții și interpelări, de la înființarea Fondului până în zilele noastre. La 1848, se ținu o mare adunare la Cernăuți³⁷⁰. În această adunare, românii ortodocși fixează

³⁷⁰ În contextul izbucnirii Revoluției de la 1848, au avut loc și în Bucovina acțiuni cu caracter protestatar, menite a face cunoscute revendicările sociale, naționale și spirituale ale românilor bucovineni. Amintim aici de Adunarea populară din 22 martie 1848, de la Cernăuți, urmată de alte 12 întruniri populare. Revendicările generale ale populației bucovinene au fost dezbătute și în cadrul Adunării naționale din mai 1848, care a avut loc la Cernăuți și la care au participat țărani, orășeni, intelectuali, reprezentanți ai minorităților naționale. Aceste revendicări au fost definitive și fundamentate în programul numit: *Petiția Țării* („cea mai adevărată expresie a opiniei publice și a conglăsurilor dorinței ale națiunii”): acordarea și respectarea statutului de autonomie națională. „conducere provincială proprie, atât administrativă, cât și politică și juridică”. „reglementarea situației țăranilor, ținându-se cont de cerințele țării”. „înființarea unei instituții bancare de credit pentru moșierii dominicali urbani

cele 12 postulate ale națiunii române din Bucovina și punctul 12 al petiției lor privește administrația Fondului, pe care o reclamau pentru sine, cerând ca ea să fie încredințată unui comitet de confesionali, compus din toate stările și supus controlului Dietei provinciale. Din capul locului, deci, chestiunea Fondului era considerată ca o chestiune de ordin general, care nu privește numai pe clerici, ci întreaga comunitate bisericească, compusă din clerici și mireni. Ca for suprem al Fondului era contemplat Congresul bisericesc, care a fost înfăptuit mai apoi de [Andrei] Șaguna în Transilvania și care a dat roadele acelea strălucite în administrarea bisericii transilvănene.

În Constituanta din Viena, de la 1848, din partea Bucovinei au fost trimiși ca deputați șapte țărani și un singur intelectual, care nici acesta nu era român. Interesant este că unul dintre acești țărani, Vasile Bodnariu, a ridicat în Constituanta de la Viena, chestiunea administrării Fondului. Ce cerea el? El cerea ca „Fondul bisericii noastre să fie administrat de bărbați aleși din legea noastră, nu din altă lege, și să nu ni se mai trimită, cel puțin de aici înainte, coloni[ști], care pe imășurile și locurile noastre să se așeze, căci noi singuri în Bucovina avem peste 10 000 de halupari, care încă n-au loc și necăjesc”. Halupari sunt acei oameni săraci, care nu au decât o halupă sau [un] bordei unde să locuiască. [...]

Guvernul austriac nu a ținut însă seamă de această cerere. Constituția de la 1849 prevedea, ce-i drept, în art. 2, ca bisericile să-și administreze singure averile lor, dar, [la] scurt [timp] după aceea Constituția fu casată și reîntronat din nou absolutismul, care menținu vechea stare de lucruri, care dură până la 1859, când s-a pus din nou chestia Fondului. Atunci s-a produs un fenomen care are o frapantă asemănare cu situația de astăzi.

Românii bucovineni s-au împărțit în două tabere: clerul și credincioșii. Clerul, condus de episcopul Eugenie Hacman, cerea trecerea administrației Fondului în seama clerului. Populația întreagă, în frunte cu frații Hurmuzachi, cerea ca Fondul să fie administrat de [către] comunitatea bisericească și, firește, această comunitate bisericească nu putea să administreze decât printr-un congres. Prin urmare, aceștia din urmă cereau înființarea Congresului bisericesc, compus din clerici și mireni, pentru administrarea averii. Din nenorocire, astăzi ne găsim în situația de la 1864. Astăzi, ca și atunci, Bucovina este împărțită în două tabere: de o parte clerul, care reclamă Fondul pentru sine și punctul acesta de vedere poate să și-l fi însușit și guvernul; de altă parte, populația mireană, care cere administrarea Fondului de către Congres.

Ipolit Tarnavski: Aceasta o cerem cu toții, această administrație o vrea și clerul.

Ion Nistor: Vă voi arăta imediat ce fel de congres voiți d-voastră. Noi respectăm clerul și ne dăm seama de însemnătatea lui în educația poporului, cu atât mai mult

și rurali”, asigurarea proprietății prin instituția cărților ipotecare și introducerea cărților cadastrale la țară, înlăturarea „supărătorului cordon sanitar” și a carantinei, „ușurarea comerțului și a circulației cu Moldova”, înlăturarea „apăsătorului regim de frontieră”, egalitate deplină pe plan religios și „destiințarea tuturor îngrădirilor și greutăților provenite din cauza acestor deosebiri” etc. *Petiția Țării* a fost trimisă prezidiului Parlamentului de la Viena (august 1848), urmând ca toate revendicările să fie satisfăcute prin Constituția din 4 martie 1849. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*. București. Editura Academiei Române, 1993. p. 361–382.

cu cât preoțimea noastră este mai cultă, își îndeplinește cu sfințenie îndatoririle bisericești și naționale și se găsește în mare vază; nu putem însă admite ca Fondul, care este averea obștii bisericești, să fie administrat numai de cler.

Ipolit Tarnavski: Dar nu cere nimeni aceasta.

Ion Nistor: Și astăzi administrează clerul și tocmai acesta este rostul interpelării mele. Tocmai aceasta este ceea ce ne neliniștește pe noi. Chestiunea administrației averilor bisericești este foarte vajnică și pentru aceea ea trebuie rezolvată în mod unitar în toată țara românească. Închipuiți-vă că soluția nenorocită care s-a dat în Bucovina s-ar aplica și în Basarabia și în Ardeal. Va fi lucrul acesta în interesul superior al statului? Este servită prin această taxă? Nu înseamnă aceasta un regres, care ne duce în epoca antecuzistă? Atunci pentru ce aceste riscante încercări din partea guvernului, pentru a satisface cererea a doi, trei oameni? Guvernul spune mereu că [el] combate politicianismul acolo unde se manifestă, dar aici nu este oare un act eclatant de politicianism? A satisface o clică care este în jurul mitropolitului și a jigni sentimentul întregii populații mirene din Bucovina nu este aceasta o manoperă politică? Datoria guvernului este să examineze lucrurile ceva mai bine, înainte de a lua o hotărâre de așa mare importanță. Nu cerem ca aceste hotărâri să fie totdeauna în sensul vederilor opoziției, dar nici să atingă interesele superioare ale neamului, pe românii care au luptat acolo 150 de ani pentru ideea dezrobirii.

La 1876, fu promulgată Constituția dualistă, care în art. 15 hotărăște libertatea comunităților bisericești de a-și administra averile lor. Românii bucovineni se adună și cer și ei ca administrația Fondului să treacă în seama Congresului. Dar clerul, în frunte cu episcopul Hacman, se opune, pentru care lucru a fost aspru reprob de Șaguna. Va să zică s-a opus atunci episcopul cu clica din jurul său. Prin urmare, vedeți d-lor că cearta aceasta între clerici și mireni, pe tema administrației Fondului, s-a declarat din nou în zilele noastre. Eu întreb guvernul: nu este destul de luptat acolo pentru apărarea culturii naționale și a ideii de stat ca să mai veniți și d-voastre acum să ne aruncați în această luptă nenorocită, învrăjbindu-ne ca pe timpul lui Hacman? Pentru a pune capăt acestor certuri, la 1869, împăratul Franz Iosef³⁷¹, de tristă memorie, a dat o ordonanță, în care hotărăște că dispozițiile Regulamentului duhovnicesc de la 1786 rămân neschimbate, în vigoare. Vedeți, deci, că din cauza lăcomiei episcopului Hacman românii bucovineni au rămas și fără Congres și fără ingerință asupra administrației Fondului.

Cu toate acestea, Partidul Național a continuat lupta și, la 1871, a obținut, cel puțin în principiu, încuviințarea de a constitui Congresul. S-au întrunit într-o adunare și s-a hotărât un statut al Congresului, compus din 48 de deputați, din[tre] care jumătate clerici și jumătate mireni. În chestia Fondului, ingerința Congresului era iluzorie. Art. 16 dispune: „Congresul bisericesc poate discuta despre administrarea și întrebuințarea Fondului religios greco-ortodox din Bucovina și formula dorințe în privința aceasta”. Congresul însă n-avea administrarea Fondului, precum o cerea populația. Dar guvernul austriac n-a îngăduit nici atâta, căci statutul Congresului n-a primit nicicând confirmarea guvernului austriac, tocmai din cauza Fondului bisericesc. Acel Congres, dacă s-ar fi convocat cândva, nu putea să formuleze decât dorințe în chestia Fondului.

³⁷¹ Francisc Iosif I (1830–1916), împărat al Austriei din Casa de Habsburg (1848–1916).

Proiectul de stat de la 1882, care se referă la art. 15 din Constituția austriacă, a fost votat într-o Adunare constitutivă; n-a fost, însă, întărit niciodată de guvernul austriac și nici pus în aplicare. Ceea ce ne-a refuzat totdeauna guvernul austriac suntem în drept să cerem de la guvernul român, cu mai mult noroc, adică convocarea unui Congres bisericesc, compus din clerici și mireni, convocat pe baza sufragiului universal și investit cu putere decisivă în toate chestiunile Fondului bisericesc. Protestăm însă contra intenției clicei mitropolitane de a pune ca bază pentru Congres proiectul antideluvian de la 1882. Să alcătuim un statut modern, cu dreptul de vot pentru toată populația ortodoxă. Acest statut trebuie să prevadă ca două din trei părți din membrii Congresului să fie laici. Noi nu putem admite ca față de 300 de clerici, 500 000 de mireni să fie dezavantajați. Noi voim ca populația să fie acolo bine reprezentată, ca să vadă ce se petrece cu această avere, care este a obștii bisericești și nu a mitropolitului.

D-l ministru al Cultelor se încrede prea mult în sfaturile ce le primește de la consilierii săi interesați din Bucovina. Și cum toate hotărârile privitoare la Fond se iau cu ușile închise, avem motive să ne temem că se va face în taină un statut antideluvian și că pe baza acestui statut se vor publica alegerile și ne vom trezi înaintea unui fapt împlinit.

N. Bațaria: Faceți proces de intenție.

Ion Nistor: Proces de intenții? Dar procedura ilegală cu trecerea Fondului nu este cea mai bună dovadă? Mai vreți o alta? Dacă lucrează Constituanta bisericească și statutul este aproape gata, nu putea guvernul să aștepte două, trei săptămâni, până se va vota statutul organizației unitare a bisericii, aplicând dispozițiile privitoare la administrația averilor bisericești? Ce înseamnă graba aceasta?

N. Bațaria: Dar Fondul e dat pe mâini sigure.

Ion Nistor: Frumoasă siguranță este aceasta, când iei administrația unei averi de miliarde din mâinile Ministerului de Agricultură, cu oamenii săi de specialitate și o treci în mâinile unei arhieru octogenar și ale fețelor bisericești din jurul său.

Dar mai este o chestiune. Ministerul spune că statul își rezervă dreptul de control printr-un reprezentant al său. Ei bine, pe cine credeți că a trimis statul ca reprezentant al său? Pe un profesor de teologie, care are o foarte bună lucrare asupra apostolului Pavel. Întreb: ce are să facă acesta? Are el competența cuvenită? Iată cum stă chestiunea, și aceasta ne pune pe gânduri, căci nu putem ști în ce hal poate ajunge Fondul. Să-mi dați voie să vă arăt ce avere formidabilă are să administreze Consistoriul din Cernăuți, cu Înalt Prea Sfântul Mitropolit în frunte? Fondul bisericesc are astăzi 266 352 de hectare în legislatura sa. Întreaga suprafață a Bucovinei este de un milion de hectare. Prin urmare, Fondul bisericesc stăpânește 26% din întreaga suprafață a acestei provincii. Din aceste 266 352 de hectare, 250 000 de hectare sunt păduri, iar 17 000 de hectare terenuri cultivabile, care au fost expropriate; deci, dacă scădem terenurile acestea din proprietățile Fondului, rămân 250 000 de hectare pădure pe seama Fondului religionar din Bucovina. În Bucovina, întreaga suprafață împădurită este de 480 000 de hectare. Deci, mai mult de jumătate din întreaga suprafață împădurită a Bucovinei este proprietatea Fondului religionar. Dar știți ce fel de păduri sunt acestea? Sunt cele mai bine administrate și mai bine cultivate

păduri din fosta Monarhie Austro-Ungară. Se cunoaște și vârsta copacilor și grosimea lor și felul de cultură, încât este o administrație model, în adevăratul înțeles al cuvântului.

Vă întreb acum: putea-va bătrânul mitropolit, cu clica din jurul lui, și cu autorul vieții apostolului Pavel să controleze și să administreze această imensă pădure? Nu vă dați seama că lucrul acesta este imposibil și că ne facem de râs în fața țării? Trebuie să țineți seama și de opinia publică, că doar avem pretenție de a fi o țară civilizată.

Lazăr Popescu: În tot cazul, este greșit spus „o clică în jurul Înalt Prea Sfinției Sale”.

Ion Nistor: Eu știu ce spun și mențin cuvântul „clică”. Ce se face cu această avere imensă, lăsată la îngrijirea acestor oameni fără nicio competență în administrarea pădurilor? Nu va fi primejduit Fondul? Eu nu găsesc altă explicație pentru măsura aceasta decât interese meschine de partid, care n-au ce căuta în administrarea Fondului bisericesc.

Contra măsurilor luate, vorbesc încă și alte motive. Î.P.S. Mitropolitul Vladimir, vrând, nevrând, a trebuit să subscrie la împrumutul de război austriac nu mai puțin de 160 [de] milioane coroane. Dacă a fost sau nu silit la aceasta, nu știu, nu-i pot aduce nicio învinuire și nu mă amestec în această chestiune. Este indiferent, în definitiv. Pentru a-și asigura sumele avansate, băncile din Viena au făcut proces Fondului pentru restituirea sumelor avansate. Dacă Fondul rămânea sub administrația statului, acesta avea, firește, mijloace mai eficace pentru apărarea drepturilor Fondului. Cum însă Fondul a trecut asupra mitropolitului, el a ajuns într-o stare de inferioritate față de bănci și este mare temere că Fondul ar putea să piardă procesul. Ba mai mult, bănuiesc chiar că trecerea aceasta neașteptată s-a făcut anume ca să se pună Fondul bisericesc într-o situație inferioară față de băncile din Viena. Vă întreb: dacă pierde Fondul suma de 90 de milioane, dați-mi voie să vă spun că leul se schimbă azi cu 10 coroane, prin urmare suma de 90 de milioane lei face 900 de milioane coroane. Vă dați seama ce pierdere din averea națională ar fi aceasta? Cine are să apere acest Fond? Mitropolitul? Nu, d-lor, statul trebuia să apere interesele Fondului, dar cum să-l apere, dacă el dă din mână această imensă avere? [...] Dacă mă trageți de limbă, am să vă spun că umblă deja avocații pe lângă mitropolit ca să câștige sume mari după urma acestui proces; unul cere o jumătate de milion, iar alții și mai mult. Pe când statul are avocații lui. Așa este! Încât vă întreb: sunt bine servite interesele Fondului în urma predării în seama mitropolitului? Eu declar hotărât că nu!

Fondul acesta este destinat să întrețină și școli și să contribuie și la acte de caritate. Școlile au trecut în bugetul statului, și anume: trei licee și o Facultate de Teologie, o școală de cântăreți bisericești și o școală primară. Și întreb astăzi, când statul are atâtea nevoie și taie din lefuri, și cu drept cuvânt, tot el să întrețină aceste școli, când după uricul de fundație, Fondul are obligația să le susțină? Cum se explică lucrul acesta? Trebuie să știm, pentru că ne întreabă lumea acolo. Să admit că se întrebuințează numai pentru biserică, dar prin actele de donație ale ctitorilor și în statutul de organizare se cere ca mijloacele Fondului să se întrebuințeze și pentru școli și pentru actele de binefacere.

Un alt inconvenient. Fondul acesta este administrat de [cătref] stat, prin funcționarii săi; veniturile Fondului intrau în visteria statului și se făcea la sfârșitul anului socoteala; acum, când averea aceasta se administrează de [cătref] biserică, aceasta trebuie să-și țină preceptorii, casierii și contabilii deosebiți, că este o instituție particulară, încât se mai urcă cheltuielile cu administrația Fondului. În folosul cui se face aceasta? Pentru ce să se facă astfel de cheltuieli în paguba Fondului?

Acum să urmărim chestiunea Fondului sub stăpânirea românească. Actul unirii nu hotărăște nimic cu privire la Fond, căci era firesc ca până la organizarea definitivă a bisericii, oricare ar fi ea, să rămână în vigoare vechile legi și regulamente. Ce s-a întâmplat însă? D-l [Iancu] Flondor, ca ministru al Bucovinei, în momentul când era să demisioneze, a crezut că este drept să treacă administrația Fondului în seama mitropolitului prin o simplă adresă. Atunci eu, venind în fruntea administrației bucovinene, am anulat dispoziția d-lui Flondor și am restabilit vechea stare de lucruri. Retrăgându-mă de la putere, oamenii d-lui Flondor au revenit la vechiul lor plan, determinând pe d-l ministru al Cultelor să le dea pe mână Fondul bisericesc. Așa se explică predarea de la Cernăuți.

Ipolit Tarnavski: Înseamnă salvarea.

Ion Nistor: Înseamnă îmbogățirea pe seama Fondului, iar nu salvarea.

Ipolit Tarnavski: Împotriva mea nu poți dovedi nimic.

Ion Nistor: Nu am nimic personal cu d-voastră, însă pentru că d-voastră sunteți și protopop și consilier consistorial, este admis să luați două lefuri. Apoi sunteți funcționar jurat și nu trebuie să fiți senator. Ați depus înaintea mea jurământ ca și consilier. Eu n-am făcut politică așa cum obișnuiți să o faceți d-voastră. Știam că aveți alte convingeri politice ca ale mele și cu toate acestea v-am recomandat pentru numirea de consilier, pentru că am crezut că biserica nu trebuie să fie amestecată în luptele politice și că în fruntea ei trebuie să stea oameni de seamă. Am crezut că sunteți dintre cei mai de seamă și pentru aceasta v-am propus.

Ipolit Tarnavski: Fii obiectiv!

Ion Nistor: Apoi dacă spun că v-am ținut printre oamenii cei mai de seamă ai bisericii și v-am propus, deși aveți alte convingeri politice, cum voiți să fii mai obiectiv? Astăzi, însă, d-voastră ați înlocuit pe un preot cu o vechime de 25 de ani prin un aderent al d-voastră, cu o vechime de un an, pentru motivul că avea alte convingeri politice. Vedeți că este o mică deosebire între regimul meu și al d-voastră.

Ipolit Tarnavski: D-le profesor, d-ta n-ai ales pe cei mai tineri și i-ai numit secretari generali?

Ion Nistor: Secretarii generali ocupă posturi politice. Dar d-voastră n-ați ales pe cei mai tineri? Prin urmare, d-lor senatori, din toată interpelarea mea, rezultă că actul acesta al d-lui ministru Goga este anticonstituțional și a fost săvârșit printr-o [în]călcare de lege.

Astfel fiind, întrucât ieri s-a zis de către un coleg de-al nostru că este datoria societății ca acei care nu respectă legile să fie traduși înaintea judecării și pedepsiți, atunci întreb: ce trebuie să se facă cu un ministru care, [în]călcând legea și neținând seama de Constituție, a săvârșit fapte arbitrare? Acești oameni nu trebuie să fie traduși și ei înaintea judecării? Veșnic, d-lor senatori, se spune că nu trebuie să se facă politică și, cu toate acestea, politica este amestecată în toate acțiunile noastre. Eu

nu zic că se poate să nu se facă politică; să facem și politică unde trebuie, însă fără să jignim interesele generale și fără să prejudicăm chestiuni de importanță capitală. Politica trebuie să-și aibă și ea marginile ei, iar nu să abuzăm de ea. Dacă, potrivit principiului enunțat ieri, ar trebui să chemăm în judecată pe acei care nu respectă legea, eu, d-lor senatori, sunt de părere că acest principiu să-l aplicăm, însă să-l aplicăm cu strictețe față de toți, începând cu cei mai sus puși.

Așadar, după cum vedeți, noi, cei din Bucovina, am fost puși, în ceea ce privește administrația Fondului bisericesc, într-o stare de *ex lex*, care prejudiciază interesele înalte ale statului. Dacă mi-am permis să pun chestiunea bisericească în lumina în care am pus-o, aceasta am făcut-o numai pentru binele bisericii și al statului. Cu aceste cuvinte termin interpelarea mea, adăugând că partidul pe care am cinstea a-l reprezenta aici consideră ordonanța aceasta ca neconstituțională și ilegală³⁷². De aceea, cu toții, cerem guvernului și sfătuitoarelor săi să intre în legalitate.

[Răspunsul ministrului Agriculturii și Domeniilor, Teodor Cudalbu]

D-lor senatori, d-l ministru al Cultelor [și Artelor], Octavian Goga, lipsește de la Senat [...]. D-sa ar fi fost cel dintâi chemat să dea toate explicațiile necesare în această privință. Eu, din partea mea, voi căuta să dau câteva lămuriri foarte sumare, căci o bună parte din[tre] faptele pe care le-a comunicat interpelatorul nu-mi sunt cunoscute.

D-lor senatori, motivul principal care a determinat pe Consiliul de Miniștri să încuviințeze trecerea administrației acestor fonduri regionale de la Ministerul Agriculturii la Ministerul Cultelor este următorul: de la început, Ministerul Cultelor a văzut că este în interesul unei bune administrări a acestor fonduri religioase, ca administrația acestor fonduri să se afle în mâinile Consistoriului Mitropoliei de acolo. Mitropolia sau clerul de acolo, fiind proprietarul acestui Fond bisericesc, cine putea îngriji mai bine de el?

Ion Nistor: Nu clerul este proprietarul Fondului.

T. Cudalbu: Este foarte firesc ca dreptul de a dispune de un bun oarecare să-l aibă acel[a] care este și proprietarul acelui bun, fiind prezumat că are mai multă dragoste și mai mult interes [față] de acel bun. D-lor senatori, fără a prejudeca toate motivele care justifică această măsură luată de guvern, fără a prejudeca motivele care, în special, au determinat la aceasta pe colegul meu de la Culte, eu vă voi spune numai câteva considerații care vă vor explica în parte această măsură.

D-l Flondor, imediat ce Bucovina s-a despărțit de Imperiul Austriac, în calitatea sa de șef al guvernului, a luat dispoziția ca acest Fond bisericesc să treacă în mâinile mitropolitului.

Ion Nistor: D-le ministru, îmi dați voie să contest acest lucru. În aprilie 1919, când d-l Flondor a făcut actul acesta, nu mai era șef de guvern.

T. Cudalbu: D-sa reprezenta autoritatea de stat în Bucovina în timpul acela.

Ion Nistor: D-le ministru, nu cunoașteți în adevăr împrejurările și de aceea le judecați foarte superficial.

³⁷² Se face referire la Ordonanța prin care administrația fondurilor regionale a trecut de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor la Ministerul Cultelor și Artelor.

T. Cudalbu: D-voastră judecați superficial. În timpurile moderne nu se poate concepe o grupare de oameni în completă anarhie. De îndată ce s-a dezmembrat un stat, trebuie numaidecât să fie cineva care să vorbească în numele populației și care să ia măsuri în numele ei și aceea reprezintă autoritatea în acel moment. Măsurile pe care le ia el constituie acte de guvernământ și au autoritatea de acte de stat. Dacă dispozițiile luate nu convin cutărui sau cutărui, aceasta este o altă chestiune. Era acolo o stare de fapt, de care trebuia să se țină socoteala până la unificarea legislației.

Ion Nistor: Nu este așa!

T. Cudalbu: Vă rog să nu punem în discuție chestiuni extrem de delicate, care nu este acum momentul să le discutăm. D-l Flondor, orișice părere ați avea, era în acel moment șef de stat.

Ion Nistor: Când a făcut actul, era numai ministru delegat.

T. Cudalbu: Oricum ar fi, d-l Flondor a făcut un act de guvernământ, un act valabil. Trebuie acest act menținut sau nu? Aceasta se va discuta când se va face unificarea legislației, atunci când se va hotărî care din[tre] legile vechi trebuie să fie păstrate sau ce se poate modifica din ele. Dar până atunci, ceea ce s-a făcut, e bine făcut.

Ce se întâmplă, însă? D-l Nistor, în timpul guvernului liberal, în calitate de ministru al Bucovinei, a cerut ca Fondul bisericesc din Bucovina să se ia din administrația Consistoriului Mitropoliei și să se dea în administrația Ministerului [Agriculturii și] Domeniilor și aceasta s-a făcut în baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri.

Ion Nistor: Nu este exact.

T. Cudalbu: Cum? D-voastră susțineți că aveți tot atâta autoritate ca și d-l Flondor?

Ion Nistor: Aveam aceleași puteri pe care le-a avut și d-l Flondor atunci când el a făcut actul. Căci nu era un șef de guvern, ci [un] simplu ministru delegat al Bucovinei, întocmai cum eram și eu.

T. Cudalbu: D-voastră, ca simplu ministru în guvernul român, aveți aceeași autoritate?

Ion Nistor: Nu eram simplu ministru, eram ministru delegat.

T. Cudalbu: Nu cunosc subtilitățile acestor delegații.

Ion Nistor: Vi le explic îndată. La Congresul din 18 decembrie 1918, d-l Flondor era, într-adevăr, șef de stat. Dar la 2 aprilie 1919, când a făcut actul despre care este vorba, d-l Flondor era ministru în guvernul român. D-voastră spuneți că și atunci era șef de stat. Este o greșală. Era ministru. Este o deosebire foarte mare. Șef de stat este una și ministru într-un guvern alta.

T. Cudalbu: Foarte bine. D-l Flondor, fiind ministru al Bucovinei, a trecut administrația acestor averi în sarcina mitropolitului. D-voastră ați anulat acest act. Colegul meu de la Culte, fiind vorba de o avere a bisericii, a cerut, și Consiliul de Miniștri a admis, ca această avere să fie pusă sub controlul ministerului său, care este suprema autoritate administrativă a bisericii și, pentru ca acest control să se facă în mod cât mai eficient, d-sa a redat Consistoriului Mitropoliei din Cernăuți, cu care are strânse raporturi oficiale, administrația acestui Fond, numind și un delegat al său permanent în comitetul administrației acestui Fond. Prin urmare, d-sa, motivat

de această împrejurare, că sunt mai strânse legăturile între Ministerul de Culte și autoritatea bisericească, decât între ea și Ministerul de Domenii, a făcut actul acesta. Este un mod al d-sale de a vedea, care a fost acceptat de [către] Consiliul de Miniștri.

D-lor, aceste considerații l-au făcut pe d-l Goga ca să admită, cu titlu provizoriu, această măsură, până când se va face unificarea legislativă, căci numai atunci se poate vedea dacă este mai bine ca administrarea acestei averi să treacă din nou de la Mitropolie la Ministerul Domeniilor. Dar chestiunea importantă este de a ști dacă se poate aduce un prejudiciu acestei averi prin administrația bisericească, sub controlul Ministerului de Culte. Dacă da, atunci neapărat s-a făcut rău; dacă nu, atunci desigur că critica este de prisos.

D-lor, nu se poate spune că un ministru este mai capabil decât altul, că un ministru va face acte de mai bună administrație decât celălalt ministru. Toți au aceeași sollicitudine. Ministerul Cultelor va îngriji ca administrația Fondului să se facă în conformitate cu interesele obștești de acolo, cu aceeași sollicitudine ca și Ministerul de Domenii. Din punctul de vedere al îngrijirii pădurilor, d-l Nistor are o temere nejustificată. D-sa spune: cum poate să îngrijească de păduri un cleric, care nu cunoaște decât viețile sfinților, mai bine decât un silvicultor, om de meserie. D-l Nistor se înșeală. Administrarea, din punct de vedere general, este una și administrarea tehnică este alta. Nu a încetat și nu va înceta niciodată statul să exercite controlul său și să organizeze exploatarea acelor păduri după metode științifice.

Ion Nistor: Cu aceasta sunt mulțumit.

T. Cudalbu: Nu se va abate cu o iotă de la regulile stabilite de tehnica silvică. Rămâne chestiunea aprobărilor în materie de vânzare, când este vorba de a se face o vânzare, fie a unei porțiuni de pădure, fie a unei părți întregi, potrivit cu legile și regulamentele. Nimic nu s-a modificat. Niciuna din[tre] legile care dau autorizație să se vândă numai până la o anumită suprafață nu a dispărut. Au rămas în picioare. Simpla administrare, care cade astăzi Ministerului de Culte și direct Consistoriului, este numai cu privire la aprobările de vânzări; în ceea ce privește controlul silvic, acesta va fi în mâinile Ministerului de Domenii. Nu aș fi consimțit o clipă să renunț la acest control, eu, care cunosc ce însemnătate au pădurile în țara românească și, în special, în Bucovina. Dacă d-voastre aveți vreo temere că se pot aduce pagube acestei instituții, prin aprobări, fie pripite, fie cum ziceați d-voastră, sau nu îndeajuns reflectate, vă încredințez că Ministerul de Culte va avea toată sollicitudinea ca toate actele de administrație să fie făcute în conformitate cu legea, cu interesele acestei administrații și ale statului. În ceea ce privește partea tehnică, vă încredințez că nu se va aduce nici cea mai mică atingere intereselor pădurești.

Acestea sunt lămuririle [pe] care voiam să le dau, rămânând ca d-l ministru Goga să vă arate celelalte motive speciale care l-au determinat să prezinte Consiliului de Miniștri acel jurnal, pe care d-voastră l-ați criticat.

Ion Nistor: În expunerea d-lui ministru de Domenii disting două părți; cu privire la partea a doua mă simt dator să declar că nu am cunoscut-o, deoarece din decretul în chestiune nu rezultă ceea ce am auzit de la d-sa. De aceea declar că sunt pe deplin mulțumit de răspunsul d-lui ministru în această privință. În ceea ce privește însă partea întâi, aceasta este o chestiune pur istorică, cu privire la care rog pe d-l ministru să binevoiască a crede că nu a fost îndeajuns de informat. Chestiunea

este următoarea: d-l Flondor, când a predat Fondul, era ministru în guvernul român. D-sa l-a predat chiar în ziua demisiei sale. Venind eu, am restabilit starea de drept, sprijinindu-mă pe legile și ordonanțele în vigoare atunci acolo. Această situație trebuie respectată până când se va crea o nouă lege.

Ședința Senatului din 13 iunie 1921³⁷³

[Comunicare despre Fondul bisericesc]

D-le președinte, d-lor senatori, eu am adresat o interpelare d-lui ministru al Cultelor [și Artelor, Octavian Goga] și am primit răspunsul din altă parte³⁷⁴, astfel încât sunt obligat să abuzez de indulgența d-voastră ca să rectific afirmațiile greșite și pătimișe ce vin de la banca ministerială. Înainte de toate, ați binevoit a observa diferența între tonul parlamentar și cuviincios al părintelui [Ipolit] Tarnavschi și tonul vulgar care s-a desprins din răspunsul venit de pe banca ministerială.

În ceea ce privește învinuirea care mi s-a dus, că eu n-aș cunoaște bine chestiunea Fondului religios, dați-mi voie să spun, fără să mă mândresc, că eu sunt autorul istoriei bisericești din Bucovina [*Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Editura Casa Școalelor, 1916, 295 p.] și a unei broșuri, *Istoria Fondului Bisericesc [din Bucovina]*, Biblioteca „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1921, 69 p.), ceea ce înseamnă că eu m-am ocupat cu această chestiune în mod temeinic și, prin urmare, aprecierile nejuste ce vin de pe banca ministerială sunt nule și neavenite. O dovadă: d-l ministru [Dorimedont] Popovici se referă la un statut de la 1872, fără să știe că este în discuție statutul și regulamentul de la 1782. Prin urmare, eu aș voi să întreb cine cunoaște chestiunea aceasta mai bine, eu sau acela care n-are cunoștință nici de ultima redactare a proiectului de statut pentru Congres?

Dorimedont Popovici: Ce rezultă din aceasta?

Ion Nistor: Rezultă că nu cunoașteți îndeajuns chestiunea Fondului și că faceți afirmații și greșite și necuviincioase. Susțineți că împăratul Austriei a dat delegație Ministerului de Agricultură de a administra acest Fond [...] în numele împăratului, firește. Ori această delegație a trecut, prin însăși logica lucrurilor, asupra Ministerului de Agricultură român și putea să rămână în seama lui, căci nu putea avea în acesta mai puțină încredere decât în celălalt. Eu cred că această delegație, care a fost exercitată timp de 100 de ani și mai bine de către un minister străin, trebuia să rămână în seama ministerului nostru câteva luni, până la reglementarea definitivă a chestiunii averilor bisericești. Am cerut să rămână vechea situație de drept și lucrul nu era prea greu, fiindcă, după cum știm cu toții, legea pentru organizarea bisericii este în pregătire. Cea mai evidentă dovadă, însă, pentru lipsa de argumente contra afirmațiilor adverse, bine chibzuite și documentate, sunt invecitivele pătimișe, de natură personală.

³⁷³ D.S., M.O., nr. 92, 1 iulie 1921, p. 2217–2218.

³⁷⁴ Interpelări pe tema Fondului bisericesc au prezentat Dorimedont Popovici (ședința A.D. din 13 iunie 1921) și Ipolit Tarnavschi (ședința Senatului din 13 iunie 1921).

D-lor, întregul meu discurs este lipsit de personalități [!] și am declarat chiar că am toată stima față de d-l consilier Tamavschi. A aduce, însă, înaintea acestui matur Corp chestiunea unor persoane cinstite și venerabile, care îmi sunt mie aproape, a socrului și a cumnatului meu, cred că este o evidentă lipsă de cel mai elementar bun simț. Vă mărturisesc, d-lor, că numirea persoanelor vizate în mod așa de trivial de d-l Dori Popovici s-a făcut fără intervenția mea și într-un timp când nici nu eram eu ministru al Bucovinei; numirea s-a făcut sub d-l Flondor, așa că eu nu am niciun amestec. A veni și a ponegri unele persoane, care nici măcar nu sunt aici ca să se poată apăra, cred că nu este deloc la înălțimea băncii ministeriale și nu face deloc cinste celui ce proferează asemenea injurii. Și aceasta cu atât mai vârtos cu cât d-l Dori Popovici este cel mai puțin indicat să facă morală.

În ceea ce-l privește pe cumnatul meu, acesta este un tânăr care s-a întors din război la postul său de-al doilea, preot de ajutor la Siret și dacă mai este și suplinitor la liceul de acolo și că are ocupație și în serviciul Siguranței și al Cenzurii, dovedește numai că este un om de ispravă, căci altfel l-ați fi dat demult afară. [...] Desărcinați-l, dar, de ce îmi puneți aceasta în sarcina mea? Este la înălțimea Senatului și a Parlamentului să faceți asemenea personalități și să ponegriți aici pe un preot bătrân și meritos? Am intervenit eu, apoi, în interesul acestor persoane?

Dorimedont Popovici: Sub regimul d-tale s-au făcut numirile.

Gh. Bogdan-Duică: Chestiunea este la înălțimea Bucovinei de la 1882.

Ion Nistor: Nu este adevărat că sub regimul meu au fost numiți! Cât privește pe profesorul Cotlarciuc, este profesor la Teologie și decanul Facultății [de Teologie] și fiindcă fusese înainte funcționar de bibliotecă, a fost însărcinat, în mod provizoriu, cu conducerea până la numirea titularului. Și dacă la Facultatea de Teologie sunt catedre de supliniri, este firesc că tot numai profesorii de teologie pot face aceasta. Tot așa și cu ceilalți profesori, așa că eu declar că invectivele care s-au adus sunt neîntemeiate.

Chestiunea firmei Aubach a fost lămurită îndeajuns în Senat. Contractul de exploatare care s-a încheiat cu această firmă a fost discutat în Consiliul de Miniștri și s-a încheiat la vremea sa în condiții destul de favorabile pentru Fond. Fondul participă la câștig, deopotrivă cu muncitorii, naționalizarea s-a făcut și prețurile din vechiul contract au fost schimbate în lei, așa că [acest] contract corespundea celor mai noi cerințe. Dacă însă, între timp, prețul lemnului s-a urcat, nu înseamnă că pentru atunci contractul nu prezenta condiții favorabile.

Cât privește afirmația răutăcioasă că aderenții mei politici ar fi înființat o societate, „Cosminul”, pentru exploatare de păduri, și că eu le-aș fi înlesnit cumpărarea de păduri de la Fond, aceasta constituie iarăși un mare neadevăr. În timpul guvernării mele, Fondul religios nu a încheiat niciun contract cu această societate, nici în timpul când eu eram la putere și, după câte știu, nici până acum chiar. De aceea, cum puteți să veniți în plin Senat să susțineți neadevăruri patentate?

Cu ocazia inaugurării Universității din Cernăuți, gazetele locale au găsit cu cale să dea portretele M.S. Regelui și M.S. Reginei și pentru că atunci eu eram rector, a apărut în gazete și portretul meu; nu văd care ar fi vina mea în această chestiune. Și să le aduci în discuțiile Senatului, cred că este un lucru ridicol.

Față de afirmațiile pe care le face părintele Tarnavski cu privire la pretinsele violențe personale pe care le-aș fi făcut contra persoanei Sf. Sale, constat că nu sunt îndreptățite.

În ceea ce privește persoana Î.P.S. Mitropolit al Bucovinei, care este o persoană venerabilă, vă afirm că și eu am contribuit la restabilirea Î.P.S. în scaunul [de] unde fusese izgonit de [cătore] austrieci și că-i aducem toată cinstea pe care o merita. Pe de altă parte, însă, dacă șeful bisericii și Consistoriul ei iau în seama lor administrația unei averi de miliarde, atunci se schimbă chestiunea. Apoi, noi nu mai vorbim de capul bisericii, ci de administratorul suprem al acelei averi și asupra acestui punct avem dreptul să ne spunem părerea noastră. Și părerea noastră este că trecerea acestei averi în seama octogenarului mitropolit a fost o greșeală. Motivele care l-au determinat pe d-l ministru Goga să facă această trecere, doresc să le aud de la d-sa. Acestea am avut de zis.

[Comunicarea lui Dorimedont Popovici despre problema administrării Fondului Bisericesc, susținută în ședința Senatului din 13 iunie 1921³⁷⁵, la care a făcut referire Ion Nistor]

D-lor senatori, am înaintea mea stenogramele unei interpelări pe care a dezvoltat-o d-l Nistor în ședința de sâmbătă după amiază în chestiunea Fondului religios din Bucovina³⁷⁶. După cum veți fi înțeles d-voastre din expunerea d-lui interpelant și poate și din alte surse, Fondul religios din Bucovina a trecut, prin hotărârea Ministerului de Culte și [cea a] Consiliului de Miniștri și printr-un decret-regal în seama bisericii, până la soluționarea sau votarea legii de unificare a bisericii din România Mare. Acest lucru îl critică d-l interpelant din mai multe puncte de vedere. Cu toate că această interpelare este îndreptată, în primul rând, către Ministerul de Culte, nu mă pot lipsi de a răspunde la această interpelare, întrucât la baza hotărârii, atât a Ministerului de Culte, cât și a Consiliului de Miniștri, s-a ținut în seamă, în bună parte, de informațiile [pe] care m-am ținut dator, ca și [!] cunoscător de cauză și în calitate de președinte al Comisiei de Lichidare din Bucovina, să le dau în interesul bisericii.

D-l interpelant, făcând istoricul acestui Fond și discutând, cu absolută necunoștință de cauză, administrația lui, ajunge, denaturând o serie întreagă de fapte, fie din rea credință [...], fie din pregătire insuficientă, d-sa ajunge la concluzia că guvernul a comis un act anticonstituțional, un act nelegal și pretinde ca cei vinovați să fie transpuși înaintea judecării. Înainte de a reflecta la denaturările și inexactitățile care sunt cuprinse în această interpelare a d-lui Nistor, dați-mi voie, d-lor, să vă edific, cu puține cuvinte, asupra situației de drept a Fondului religios.

Administrația austriacă a aflat, la 1774, în Bucovina, după anexarea acestei provincii, averi însemnate, care aparțineau episcopului din Rădăuți și diferitelor

³⁷⁵ Această comunicare a fost susținută de către Dorimedont Popovici în calitate de ministru în guvernul central. D.S. M.O., nr. 92, 1 iulie 1921, p. 2213–2215.

³⁷⁶ Ion Nistor a prezentat interpelări despre problemele administrării Fondului bisericesc în ședințele Senatului din 15 aprilie, 11 iunie și 13 iunie 1921. D.S., M.O., nr. 67, 8 mai 1921, p. 1271–1272; nr. 91, 30 iunie 1921, p. 2198–2204; nr. 92, 1 iulie 1921, p. 2217–2218, 2229–2233.

mănăstiri. Împăratul Iosif al II-lea s-a declarat suprem patron al bisericii greco-orientale și al averilor ei și a dispus de din aceste averi să alcătuiască un Fond religios. Dreptul de a administra acest Fond era considerat ca un drept rezervat Coroanei Habsburgice, care se exercita de către organele statului, în numele împăratului austriac și în baza unei delegații speciale din partea monarhului. Prin urmare, d-l interpelator este în deplină necunoștință de cauză când susține, provocându-ne la niște pretense legi, că administrația acestor averi s-ar fi făcut în Austria de către Ministerul de Agricultură, ca organ al statului. Trebuie să constat că în Bucovina nicicând nu s-a reglementat chestiunea dreptului Fondului religios prin legi, ci numai prin ordonanțe. Din contră, d-lor, Ministerul Domeniilor și Agriculturii a primit, prin decret-regal, din 1782, din partea împăratului austriac, delegația de a administra aceste averi în numele său și, refuzând orice amestec și control străin, s-a stabilit ca acest minister să răspundă numai față de persoana monarhului.

Situația aceasta de drept, fiind de domeniul dreptului public, s-a schimbat fundamental odată cu alipirea necondiționată a Bucovinei de Vechiul Regat. Este în afară de orice discuție că, prin actul alipirii, constituția din țara românească s-a extins în mod automat și asupra Bucovinei și că, prin urmare, legile vechi din Bucovina, care au rămas în vigoare, pot avea valoare numai în măsura ce nu se află în contradicție cu Constituția României, care, însă, în niciunul din [tre] articolele sale, nu conferă capului statului român un drept de natura celui exercitat de [către] Coroana habsburgilor față de Fondul religios din Bucovina. Neavând, însă, capul statului, cel puțin deocamdată, aceleași drepturi de administrare ca și împăratul Austriei, urmează că atât Ministerul Domeniilor, cât și Ministerul Cultelor nu pot avea delegația ca să se amestece în administrația Fondului religios după analogia Austriei. Căzând, deci, împreună cu împărăția Austriei și toate drepturile de administrare a tuturor factorilor străini de biserică, este de la sine înțeles că administrația nu putea să revină decât numai bisericii.

Așadar, jurnalul Consiliului de Miniștri, despre care vorbește d-l interpelant, nu este decât un act declarator care, constatând că organele statului nu au dreptul de administrare, acest drept trece asupra capului bisericii, în cazul de față asupra mitropolitului și Consistoriului, care vor administra aceste fonduri printr-o comisie permanentă, aleasă de către Congresul bisericesc, care se va conchema [convoca] pe ziua de 3 octombrie a.c. În această delegație va fi reprezentat și Ministerul Cultelor, printr-un delegat special, care, bazându-se pe un principiu general de drept, consacrat și în legile Bucovinei, că statul are un drept de control, dar nu și dreptul de administrație asupra tuturor fundațiilor, acest minister va controla gestiunea averilor bisericesti. Aceasta este situația, precum se prezintă în adevărata lumină a faptelor.

Stând lucrurile astfel, veți înțelege, d-lor, [următoarele]: Consiliul de Miniștri nu a fost pomit de oarecare considerații politice când a luat acea hotărâre și că, prin urmare, toate învinuirile aduse lui în această direcție sunt lipsite de orice temeii. D-l interpelator pretinde că această chestiune a Fondului religios trebuie să fie rezolvată în mod unitar pentru toate provinciile alipite. D-lor, întrucât este luată în vedere de către guvern unificarea bisericii din România întregită și s-a elaborat un proiect care, mi se pare, a și fost depus la Cameră, d-l interpelator nu poate avea niciun motiv să bănuiască guvernul că ar fi abandonat această idee. D-l Nistor

sustine că decretul-regal ar fi bazat pe un congres neexistent în Bucovina. D-lor, faptul dacă există un congres sau nu, dacă a îngăduit Austria să se întrunească el sau nu, este indiferent. El nu importă. Fapt este că instituția unui congres a fost admisă de [cătore] Austria. Fapt este că există încă din anul 1871 un regulament pentru alegerea acestui congres, regulament pe care vi-l prezint aici d-voastre. Fapt este, iarăși, că pe baza acestui regulament s-a ales în Bucovina un congres și fapt este că, după cum a spus și d-l interpelator, acest congres, compus din preoți și mireni, reprezentând în manifestațiile sale totdeauna un punct de vedere corect național, a fost dizolvat de Austria. Dar, d-lor, a se provoca la această împrejurare și a pretinde să se perpetueze ilegalitățile comise de [cătore] guvernul austriac față de biserica noastră, după mine nu poate să încapă în concepția unui om cu judecata sănătoasă. Și aceasta cu atât mai mult, d-lor, deoarece, după legile fundamentale de stat din Austria, toate confesiunile au avut autonomie în administrația averilor. Dar, în urmă, d-l Nistor face o mare surprindere; după ce se opune, în tirade lungi, soluției date chestiei Fondului religionar, spune: „În principiu, nu sunt contra acestei dispoziții, însă cred că acest lucru trebuia să fie adus la cunoștința noastră, căci și noi reprezentăm opinia publică din Bucovina și poporul ne cere nouă, care suntem reprezentanții lui, să-i dăm informații”.

Trebuie să stabilesc aici, d-lor, că reprezentanța poporului din Bucovina nu cade deloc în sarcina d-lui Nistor. Chiar județul d-sale natal a refuzat de a-l alege. D-sa reprezintă aici, în Parlament, numai patru voturi ale colegilor de la Universitate, din[tre] care unul este al unui evreu și celelalte trei ale nemților străini de țară, care nu au niciun amestec cu Fondul Bisericesc.

Ion Nistor: Eu reprezint aici Universitatea.

Dorimedont Popovici: D-l interpelator dorește a parada [a face paradă] cu sentimentele sale democratice, cu toate că nu l-am văzut nicidecum coborându-se în păturile poporului din Bucovina atunci când era vorba să lupte față de guvernul austriac și dumnealui zice astăzi că în Bucovina ar fi două partide în [ceea] ce privește Fondul religionar, anume clerul, care voiește ca Fondul să fie administrat numai de el, și mireni, care și ei vor să aibă partea lor în administrație, și că dumnealui exprimă voința poporului ca acest Fond să nu fie administrat de cler. D-lor, ce va să zică această afirmație? Administrarea acestui Fond nu a rămas pe seama clerului, ci a Congresului, și numai până la întrunirea Congresului, care va fi conchemat pe 3 octombrie și în care vor fi 50 la sută mireni și 50 la sută clerici, pe seama Consistoriului, care îl va administra sub controlul Ministerului de Culte.

D-lor senatori, dacă pot să am o explicație pentru denaturările d-lui interpelator, știindu-le pornite din amărăciunea omului care a pierdut situația politică, un lucru totuși nu pot să-l înțeleg, și anume că d-l interpelator, într-o parte a discursului său, pe care îl am după stenograme, spune că are cel mai desăvârșit respect pentru preoțime, iar mai pe urmă, când este vorba de Î.P.S. Mitropolitul, spune că administrația Fondului a ajuns pe mâna bătrânului mitropolit și a unei clii din jurul său. D-l senator Lazăr Popescu i-a atras atunci atenția că poate nu ar fi tocmai corect de a vorbi de prelați în așa fel și d-l Nistor a răspuns că își asumă toată răspunderea. Aceasta îl privește. Eu, ca ministru al Bucovinei, trebuie să resping, cu toată revolta mea sufletească, asemenea cuvinte jignitoare aduse la adresa mitropolitului și a prea venerabilului său Consistor, toți numiți de către Maiestatea Sa Regele. [...]

În continuarea interpelării, d-l interpelator se plânge că s-ar putea exercita o teroare politică asupra Î.P.S. Mitropolitului, căci fiind bătrân, s-ar putea întâmpla ca clica din jurul Î.P.S. să abuzeze de bătrânețile sale pentru a se îmbogăți. Mi se pare că d-l interpelat vorbește din propria sa experiență și voi atinge în această privință numai două chestiuni: chestiunea contractului cu Anbauch și chestiunea Societății „Cosminul”. Anbauch este un comerciant evreu, care a contractat cu Fondul religiosar exploatarea unor păduri încă înainte de război, pe un preț derizoriu. [...] Nu sunt antisemit, sunt un om foarte just și corect. Când s-a prăbușit Austria și a luat administrația Bucovinei Consiliul Național, fostul ministru, d-l Iancu Flondor, a reziliat contractul cu acesta, pentru ca să aducă venituri mai mari Fondului religiosar. Ce se întâmplă, însă? D-l Iancu Flondor demisionează și vine ministru d-l Nistor. D-sa redă lui Anbauch, din nou, dreptul de exploatare a pădurilor, și anume iarăși pe vechiul preț de 14 lei m³, când prețul curent era de 80 de lei, așa încât Fondul religiosar suferă o pagubă de 4–5 milioane anual [de] pe urma activității d-lui fost ministru Nistor.

D-lor, aceasta încă nu este tot. După ce a primit Anbauch aceste avantaje fabuloase din mâna d-lui fost ministru Nistor, aproape toți foștii parlamentari ai Partidului Democrat al Unirii formează, la repezeală, o societate de exploatare de lemne, cu numele „Cosminul”, punându-se pe punctul de vedere: dacă străinii beneficiază de acest Fond Religiosar, apoi ei, o societate română, să nu aibă aceleași drepturi? Astfel, Societatea „Cosminul” contractează cu Fondul religiosar o afacere, de pe urma căreia Fondul ar fi să piardă pe fiecare an alte milioane.

Ion Nistor: Veți vedea că acesta este un neadevăr. Nu există nimic din toate acestea.

Dorimedont Popovici: D-lor, pentru ca să dau dovadă mai mult de cât s-a abuzat de bietul Fond, vă pot arăta că d-l Cuparencu, fostul director al Fondului religiosar, în urma unei cercetări disciplinare, a depus, într-un proces-verbal, că el nu a fost în situație să apere și să salveze interesele Fondului, fiindcă era sub influența d-lui fost ministru Nistor și astfel trebuia să facă în multe cazuri pe placul unor particulari interesați.

În sfârșit, d-l interpelant își mai permite luxul unor inexactități, susținând că se fac abuzuri politice, indicând ca fapte că d-l vicepreședinte al Senatului părintele Tarnavski, ar ocupa două funcții, una ca protoprezbiter al Catedralei, și alta ca membru în Consistoriu și că, prin urmare, ar avea două retribuții. Las pe seama d-lui vicepreședinte Tarnavski să răspundă la aceste afirmații, pe care eu le știu inexacte. Ceea ce este, însă, exact e că [și] cumnatul d-lui fost ministru Nistor, Pauliuc, este copretor la Siret, catihet, profesor la liceu, șef al Cenzurii și apoi și agent al Siguranței. Este oare compatibil, d-lor, ca un preot să se demită de la sacerdoțiul său, ocupând atâtea funcții, până și aceea de agent la Siguranță?

Ion Nistor: De ce-l țineți? Sunteți la putere, de ce nu-l scoateți? Vreți să-mi faceți o plăcere mie?

Dorimedont Popovici: A fost scos deja, d-le senator!

În această ordine de idei aș mai putea contribui cu nenumărate alte date foarte interesante. De exemplu, d-l profesor [Nicolae] Cotlarciuc, un foarte intim prieten politic al d-lui Nistor, decanul Facultății de Teologie din Cernăuți, ocupă cinci-șase diferite funcții: Catedra de pastorală, Catedra de morală, Catedra de catehetică,

Catedra de retorică la alumnii seminariali, precum și funcția de bibliotecar, funcții pentru care este retribuit în fiecare caz aparte. La fel d-nii Cotos, Șesan, Câdea, toți din Partidul Democrat al Unirii.

Ion Nistor: Aveți puterea, demiteți-i!

Dorimedont Popovici: La Universitate, regret că nu o am.

Ion Nistor: Facultatea de Teologie este supusă ministerului.

Dorimedont Popovici: Și acum se poate, d-lor, un caz de abuz mai mare decât acela când, în contra opiniei publice a întregului cler din Bucovina, socrul d-lui fost ministru Nistor, dovedit cu nenumărate incorectitudini de ordin moral, a fost pus, la insistența ginerelui său, paroh la cea mai mare enorie din Bucovina, cu toate că niciun țaran nu voiește să-i dea salutul ce se cuvine unui diriguitor bisericesc.

Ion Nistor: D-voastră l-ați impus!

Dorimedont Popovici: Sub astfel de raporturi, contest d-lui interpellant dreptul de a face pe moralistul în chestionarea abuzurilor politice. [...] Apogeul îl ajunge d-l interpellant atunci când, în interpelarea pe care a făcut-o, a spus, adresându-se d-lui vicepreședinte Tarnavski, în mod captivant, blând și binevoitor, că dânsul l-ar fi numit consilier mitropolitan. Noi cunoaștem, în Bucovina, alurile vice-regale ale d-lui fost ministru Nistor. Anul trecut, cu prilejul vizitei regale, fostul ministru Nistor a avut lipsa de gust să afișeze, în jurnalul său, „Glasul Bucovinei”, portretul d-sale alături de portretul M.L.R. [Maiestăților Lor Regale]. Impresia ce a făcut-o, v-o puteți închipui.

Ion Nistor: Vă era ciudă că nu era portretul d-voastră!

Dorimedont Popovici: D-lor, cred că este o chestiune de delicatete, care trebuie să și-o improvizeze și d-l Nistor, că atunci când este vorba de numiri să nu-și atribuie nimeni meritul acestor numiri, mai ales, când ele s-au făcut de către Maiestatea Sa Regele.

D-lor, considerând pretențiile d-lui interpellant de mare om politic, de om istoric și considerând că situația d-lui ca fost ministru, cred că ar fi fost mult mai consult dacă d-sa nu s-ar fi afixat înaintea unui Corp legiuitor, înaintea maturului Corp, cu afirmații care nu pot face față faptelor reale. D-lor, întrucât întreaga interpellare a d-lui Nistor culminează că întreaga Bucovină ar fi neliniștită [de] pe urma măsurilor luate de guvern, privitor la averile bisericești din Bucovina, țin să constat că 150 de ani de zile n-a fost român adevărat în Bucovina care să fi cerut o altă soluționare a acestei chestiuni și că [și] Consiliul de Miniștri s-a aflat în asentimentul maselor largi ale poporului din Bucovina, când a rezolvat această problemă, nu după calapodul habsburgic, ci așa cum a cerut-o neconținut, prin mai mult de 100 de ani, marii luptători ai Bucovinei și cum dictează legile sfinte ale țării.

Ședința Senatului din 13 iunie 1921³⁷⁷

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale]

D-lor senatori, o lege bună trebuie să fie croită după nevoile reale ale populației, ea trebuie să satisfacă întru totul aceste nevoi. În dorința aceasta de a face o lege

³⁷⁷ D.S., M.O., nr. 92, 1 iulie 1921, p. 2229–2233.

bună concură, în decursul timpurilor, toți miniștrii care se perindă pe banca ministerială. Aș putea spune că în Vechiul Regat s-au făcut prea multe legi, unele foarte bune, însă aceste legi, în mare parte, au fost făcute după modelul legislației străine și prea rar după nevoile reale ale populației locale. Eu cred că ar fi un mare merit pentru un ministru care, cât ar fi la guvern, să nu facă nicio lege, ci să caute numai să aplice pe cele existente, fiindcă din cauză că legile se schimbă prea repede, nu avem timp ca, aplicându-le, să putem studia efectul lor.

Acum, vedeți, ni se prezintă nouă o lege, legea administrativă³⁷⁸. Față de acest proiect trebuie să ne punem și noi întrebările: corespunde acest proiect de lege unor necesități reale, este el creat după nevoile reale ale țării, dacă va fi votat, va putea el să fie aplicat în folosul populației? Iată întrebările [pe] care trebuie să le punem față de acest proiect de lege.

D-lor, trebuie să mărturisim că proiectul acesta de lege caută să satisfacă o necesitate reală, fiindcă suntem cu toții convinși că este necesară o legislație administrativă unitară, pentru toate provinciile din România Mare. Este necesară această unificare, este cerută de toți, pentru că numai prin ea actul unirii va putea deveni o legătură trainică și puternică și numai prin ea vor putea dispărea toate divergențele și neînțelegerile dintre Regat și provinciile alipite. Legea aceasta însă este ea creată, în adevăr, după nevoile reale ale statului și ale populației, va putea ea fi pusă în aplicare spre binele obștesc? Când ne punem aceste întrebări, răspunsul este greu de dat și, chibzuind bine, putem zice hotărât că nu. Sunt, incontestabil, în lege o mulțime de dispoziții bune, care pot fi aplicate cu folos pentru populație, dar sunt și de acelea care nu pot fi aplicate și care nu vor aduce roadele pe care le așteaptă d-l ministru [Constantin Argetoianu, ministru de Interne].

Întâi este o chestiune de lămurit, și anume: confuzia ce se face între noțiunile de descentralizare și autonomie. Eu găsesc că nu numai în proiect, dar și în toată discuția asupra lui, se face o confuzie regretabilă între aceste două noțiuni. În proiect este vorba de amândouă aceste noțiuni, fără ca o linie de delimitare între ele să fie trasă cu precizie.

D-lor, puterea centrală care emană de la ministru, în chestiunile administrative se resimte în toate firele ei, până la ultimul cătun. Astfel fiind, vă întreb: chestiunile de ordin administrativ pot fi rezolvate de organele cărora ministrul le dă delegație sau aceste organe au numai îndatorirea de a transmite cererile și dorințele ce [le] primesc de la populație ministrului, spre a aviza? Eu găsesc că aceste delegații, pe care le dă ministrul prefecților și subprefecților, nu sunt bine stabilite, că lumea, nemulțumită, va recurge tot la ministru, pe care îl va împiedica, prin acest fel de chestiuni, de la lucruri de ordin general, mult mai folositoare. Eu găsesc că ar trebui fixate atribuțiile prefecților și bine arătate care sunt acele atribuții, așa încât rezolvarea chestiunilor ce cad în atribuțiile lor să fie definitivă și numai apelul, în anumite cazuri, să poată fi adresat și ministrului. Nu văd, însă, care atribuții se dau prefecților și subprefecților, așa că nu se vede descentralizarea.

³⁷⁸ Senatorul face referire la Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale, adus în deliberarea Senatului, în ședința din 8 iunie 1921, prin Mesajul Regal din 28 martie 1921. D.S., M.O., nr. 89, 26 iunie 1921, p. 2037–2135.

Constantin Argetoianu: Dați-mi voie, legea de față este numai jumătate din reforma administrativă, este numai organizarea comunelor, județelor și regiunilor, cu alte cuvinte, organizarea organelor periferice. O a doua lege, pe care o vom aduce, conține atribuțiile centrului și a organelor sale, care sunt tocmai prefectii și subprefecții și acolo vor fi trecute atribuțiile lor, ca organe emanând de la centru, adică de sus în jos, în opoziție cu cele care vin de jos în sus, adică spre centru. Numai când vor fi votate ambele legi, va fi descentralizarea desăvârșită.

Ion Nistor: De acord. Până acum, prin legea aceasta nu se face descentralizare definitivă.

A doua chestiune, d-lor, este: pentru ce suferă așa de mult administrația din Regat? Răspund: pentru că se administrează prea mult cu telefonul. Nicio rezoluție n-ar trebui să se pună, fără ca mai înainte să se fi studiat chestia de [cătore] organul răspunzător. La noi, în Bucovina, așa este, pe când dincoace, ministrul ia telefonul și dă imediat ordinele. Or, aceasta este una din[tre] scăderile cele mari ale administrației, pentru că fiecare act ar trebui să fie studiat de [cătore] organele competente și acestea să facă propunerile organelor superioare, care să ia măsuri de răspunderea celor ce au făcut propunerile și aceasta pe baza unei legi în vigoare. Autonomia, d-lor, trebuie foarte bine [să fie] distinctă de descentralizare. Dacă descentralizarea poate să se facă de sus în jos, autonomia crește de jos în sus; este autonomia comunală autonomie județeană, cu noua organizație care se introduce, autonomia regiunii și, în sfârșit, autonomia sau suveranitatea statului. În ceea ce privește organele de administrație centrală, de administrație de stat, există și aici un mare neajuns în administrația Regatului. Anume, sunt anumite atribuții care cad în seama prefectilor și ministrului de Interne, iar alte atribuții se rezolvă de către ministrul de resort, chiar fără învoirea sau aprobarea prefectului. În această privință sunt cu totul de părerea d-lui senator Cantis, din al cărui memoriu este citat și în raportul d-lui raportor și care precizează foarte bine lucrul acesta. D-sa spune: „La fiecare prefectură trebuie să se înființeze directorate, descentralizându-se serviciile centrale. S-ar crea, astfel, direcții administrative, județene, de poliție și siguranță, sanitară, tehnică, agricolă. Prefectul ar fi șeful acestor direcții. Cu modul acesta, capul județului, răspunzător de acte și cunoscând mai bine nevoile locale, ar face o mai bună administrație și n-ar fi la fiecare moment stânjenit în acțiunea sa, cum se întâmplă astăzi, când funcționarii județului, ca administratorul financiar, inginerul și alții, depinzând de autoritatea centrală, opresc de multe ori executarea ordinului prefectului, care fiind însă capul județului, ar trebui să ordone singur toate măsurile, luându-și toată răspunderea”.

Am făcut această citare fiindcă, înainte de unire, astfel era administrația în Bucovina. Prefecturile erau un fel de mici ministere, de ele depindea și administrația școlară și cea agricolă, silvică etc. Or, ce s-a întâmplat? În urma unirii, s-a întâmplat un fenomen interesant. Prefecții caută să îndeplinească numai atribuțiile prefectilor din Regat, ascultă numai de ordinele ministrului de Interne, le execută, însă când vine un alt ordin, bunăoară de la Ministerul de Industrie și Comerț, sau nu-l execută sau îl amână luni de zile, când chestiunea nu mai este de actualitate. Se impune, deci, ca prin această lege sau prin aceea de care ne vorbea adineaori d-l ministru, descentralizarea să se facă așa încât prefecturile să fie, prin organizația lor, mici ministere, cărora ministrul le delegă o parte din[tre] atribuțiile sale și numai în cazuri grele să vină în recurs la minister rezolvarea unor astfel de afaceri.

Autonomia trebuie să înceapă la comună și să treacă la județ. Ce se înțelege prin autonomie? Eu voi arăta, în partea a doua a cuvântării mele, de unde vine această împărțire în putere centrală și putere autonomă. Aici vreau să zic că este de absolută nevoie ca să se fixeze, prin lege, toate drepturile comunei și ale județului, conform cu interesele superioare ale țării. Trebuie, prin urmare, să păstrăm măsura convenită între puterea de stat și între puterea autonomă. S-a vorbit aici și s-au spus păreri foarte diferite. Unii credeau că este bine să mergem cu autonomia până la ultimul grad. Desigur că ar fi ideal ca administrația de stat să aibă numai controlul, iar populația să se administreze singură. La acest ideal tindem cu toții, dar se ajunge foarte încet. De aceea, eu întreb: în stadiul acesta în care ne aflăm, de început de închegare națională și politică, când este vorba să ne înțelegem și să ne deprindem a trăi împreună, oameni care, nu numai că au trăit sub diferite administrații străine, dar sunt și de altă limbă și au alte năzuințe și tendințe, care trebuie să fie cuantumul de atribuții ale puterii centrale care să se delege acestei autonomii? Aici zace toată greutatea și toată răspunderea noastră: în ce măsură concedem și pe ce temelie așezăm această autonomie?

Eu cred că năzuințele noastre trebuie să fie ca să ajungem la o autonomie perfectă și idealul dezvoltării noastre trebuie să fie ca județul și comuna să se administreze singure, iar ministrul să aibă numai un ochi acolo, care să supravegheze. Stadiul acesta, însă, cred că în momentul de față nu l-am ajuns încă. De aceea trebuie să cumpănim foarte bine, ce delegăm din partea centrală și ce păstrăm. Se înțelege că acesta nu poate fi un lucru definitiv, va fi numai pentru un timp oarecare, căci orice lege este vremelnică, vine un timp când se vede că nu mai este la modă sau, mai bine zis, că haina aceasta este prea largă sau prea strâmtă și atunci trebuie scoasă din uz. O lege trebuie să se acomodeze împrejurărilor și cerințelor ce se impun la un moment dat.

Această lege este ea croită după toate nevoile noastre reale de astăzi? Aici, d-lor, trebuie să zicem nu sau mai bine, nu în măsură deplină, căci sunt și unele dispoziții bune în acest proiect. Nu, pentru că atribuțiile puterii centrale nu sunt bine precizate față de atribuțiile puterii autonome. Numărul organelor autonome și numărul organelor puterilor centrale este așa de mare, încât cu multă greutate s-ar putea să se fixeze limita atribuțiilor lor. Luați numai delegația județeană și administratorul județului, pe de o parte, prefectul, pe de altă parte și vedeți cât este de greu să asigurați o colaborare armonică între aceștia. Nu-mi pot închipui, în împrejurările de azi, cum s-ar putea ajunge la o colaborare armonică și folositoare între administrația autonomă și cea centrală.

Cristache Georgescu: Și administratorul județului este numit de [căt-re] minister.

Ion Nistor: Dacă îl numește, atunci prefectul este de prisos. Nu cred că acesta este sensul legii. Administratorul județului trebuie să fie un exponent al autonomiei și deplin liber pe acțiunile sale, pe când prefectul este un organ al statului. [...]

Poate și mai greu ca în județ este de a stabili cercul de competență în municipiu, despre care voi vorbi mai târziu. Legea prevede un consiliu municipal, o delegație municipală, un magistrat municipal, un prefect municipal și mai vine și consiliul comunal și primarul. Vedeți, d-voastre, într-o circumscripție administrativă, cum ar fi municipiul, cu o populație de cel puțin 50 000 de locuitori, găsiți această organizație.

găsiți și consiliile comunale și consiliile municipale. Consiliile municipale se compun din consiliile comunale, din secții, după cum am înțeles din lege, și găsim primar, administrator și magistrați municipali. Nu găsiți că cercul de activitate sau de influență este cu mult prea restrâns pentru atât de multe organe administrative: primar, magistrat municipal și prefect municipal? După cum vedeți, este o problemă grea de a preciza cercul de activitate al fiecăruia și de a-i constrânge la o activitate armonică. Eu cred că chestiunea aceasta a municipiilor...

Constantin Argetoianu: Vă rog, dați-mi voie să vă întrerup. Este o chestiune asupra căreia nu aș vrea să mă întind mai mult și aș vrea să răspund mai mult incidental în chestiunea acestor sectoare. Îmi pare curios că tocmai d-voastră, care sunteți în ținuturile în care minoritățile sunt în număr însemnat, să protestați contra ei.

Ion Nistor: Nu protestez în contra sectoarelor.

Constantin Argetoianu: Numai din punctul de vedere al minorităților am înființat acest sistem al sectoarelor.

Ion Nistor: Eu nu protestez contra sectoarelor, eu zic că la organele acestea municipale d-voastră ați avut în vedere așa-zisele orașe cu statut propriu, administrația austriacă...

Constantin Argetoianu: Am avut în vedere ca acolo unde, dintr-o populație de 50 000, 10 000 ar aparține minorităților etnice, acestea să poată fi reprezentate.

Ion Nistor: Secțiunile se impun chiar într-un oraș ca București. Dar nu despre secțiuni este vorba, ci despre municipii și despre sistemul complicat de administrație. Dacă doriți să creați municipii, pe care eu le găsesc de prisos, atunci luați ca model administrația orașelor cu statut propriu din Austria, în care Consiliul comunal îndeplinește atribuțiile pe care proiectul d-voastră le dă numai Consiliului municipal. Contopiți aceste două corporații în una singură, spre a simplifica aparatul și în cazul acesta și magistratul municipiului este de prisos, întrucât atribuțiile sale pot trece asupra primarului.

Prin proiectul acesta de lege, văd că aparatul administrativ este prea greu și prea complicat pentru starea culturală și economică în care ne găsim. În adevăr, d-lor, numai enumerarea diferitelor funcții publice, care vor trebui să funcționeze pentru desăvârșirea administrației prevăzută în proiectul de lege în discuție, este suficientă ca să vă dați seama cu toții că am perfectă dreptate când susțin acest lucru. Începând cu treapta cea mai de jos a funcționarului administrativ, comunal, mergând până la treapta cea mai înaltă, avem următoarele grade ierarhice de funcționari administrativi și comunali: primarul, subprefectul, administratorul județului, prefectul județului, magistratul și prefectul de municipiu, președintele regiunii, directorul general, secretarul general și ministrul! Omul simplu, care are [de] a face cu toți acești reprezentanți ai autorității, nu se împacă așa ușor cu această complicație a aparatului administrativ. Sistemul acesta poate să fie aplicabil în state care sunt mai înaintate în cultură sau cel puțin la un popor care are cunoștință de carte, la un popor care știe să se orienteze mai ușor în viața publică. Pentru un asemenea popor, fără îndoială că sistemul acesta poate să fie bun, însă pentru poporul nostru sistemul acesta este mult prea complicat.

Trec acum, d-lor senatori, la principiul acesta nou, pe care îl introduce d-l ministru în administrația țării noastre, prin proiectul de lege în discuție, la instituția

municipiilor. D-l ministru a luat această instituție din Transilvania, unde exista sub dominația maghiară. Voi arăta, îndată, care au fost scopurile urmărite de conducătorii de la Budapesta, când au înființat această instituție a municipiilor. Din capul locului, însă, trebuie să spun că, prin legea prin care se înființa această instituție, s-a făcut o favoare elementului orășenesc, în paguba elementului rural. Prin proiectul de lege în discuție, nu se mai ține seamă, după cum se ținea prin legile anterioare, de numărul populației și de veniturile unei comune pentru constituirea acelei comune. După legea de față, pe care o discutăm, nu pot fi declarate municipii, prin lege, decât comunele urbane, care au cel puțin 50 000 de locuitori. Legea mai prevede, apoi, o categorie de comune situate la trei km de municipii sau de reședința județului, iar la București, cele dinlăuntrul liniei fortificațiilor, cu numele de comune suburbane. Va să zică, prin legea aceasta se creează o anume favoare pentru centrele cu o populație de la 50 000 de locuitori în sus.

Constantin Argetoianu: Nu poți să refuzi unui oraș dreptul de a se administra.

Ion Nistor: Desigur că nu, dar eu vreau să spun că centrele cu o populație mai mică de 50 000 de locuitori au în fruntea lor un primar, iar municipiile au, pe lângă primar, și un magistrat municipal. Eu înțeleg că atât primarii, cât și magistrații municipiilor să aibă absolut aceleași atribuții, dar nu înțeleg să se creeze o favoare pentru populația orășenească în paguba populației rurale.

Dar, d-lor senatori, mai este un alt argument și mai puternic decât acesta, care militează în favoarea tezei mele. D-voastră știți că în Transilvania, în Bucovina, în Basarabia și în Banat, populația marilor orașe, deci a municipiilor, este o populație în majoritate străină populației române. Așa fiind, înțelegeți bine ce ar însemna dacă tocmai această populație ar fi favorizată în paguba populației române din celelalte centre, alcătuite în majoritate din români.

Constantin Argetoianu: D-voastră găsiți că este favorizat cineva, când îi pui mai mulți stăpâni?

Ion Nistor: Eu găsesc că prin legea în discuție, elementul orășenesc este mai favorizat decât elementul rural și eu cred că noi avem tocmai interes invers, adică să favorizăm elementul rural, alcătuit în majoritate din români. Dacă n-ar fi vorba de desființarea unor județe existente, n-aș spune nimic, dar nu înțeleg ca, pe de o parte, să faci acest lucru, iar pe de alta să desființezi capitale de județ, cum e Romanul, Dorohoiul sau Fălticeni, și aceasta tocmai pentru considerația că sunt prea multe organe administrative și să crezi municipii. Eu cred că acest lucru nu e în interesul unei bune administrații a populației rurale.

D-lor, în legătură cu această idee, mai este vorba, după cum vă spuneam, în acest proiect de lege de așa-numitele comune suburbane, la o distanță de trei km de oraș. Eu cred că este bine ca aceste comune să fie încorporate orașelor ca suburbii și atunci ne dispensăm de a mai crea noua instituție administrativă a comunelor suburbane. Va să zică, rămâne constatat un lucru, că prin legea aceasta, de fapt, se face o favorizare a elementului municipal, după metoda din Ardeal, care s-a făcut acolo cu scopuri anumite, iar la noi lucrul ar trebui invers făcut, fiindcă orice s-ar spune, fiecare lege și fiecare administrație trebuie să aibă o politică și un scop pe care îl urmărește și, în privința aceasta, cred că se ajunge tocmai la scopul contrar de cel pe care noi trebuie să-l urmărim.

Alt punct este chestiunea desființării mai multor județe. A desființa un județ ...

Constantin Argetoianu: Nu face parte din legea aceasta.

Ion Nistor: Dar se intenționează.

Constantin Argetoianu: Este o lege specială, un proiect de lege, nu știu ce se va face, până azi nu este decât un raport al comisiei de la Ministerul de Interne.

Ion Nistor: În ceea ce privește desființarea unui județ, eu vă atrag atenția că județul este produsul unui proces istoric. Toată viața economică este îndreptată către centrul existent. Căile de comunicație, clădirile, așezămintele județene [nu] trebuie să-și piardă destinația prin o desființare nechibzuită a județelor, ci, din contră, să le creăm condiții noi și favorabile de dezvoltare.

În sfârșit, trec la noua creație administrativă, regiunea. D-l Lazăr Popescu nu m-a putut convinge că această nouă împărțire administrativă a țării este admisă prin Constituție. Regiunea este o creație cu desăvârșire nouă, o instituție care nu este prevăzută în art. 4 din Constituție. Ideea de regiuni este o părere împrumutată din Austria și Germania, unde existau anumite provincii, care s-au unit într-un organism unitar.

Eftimie Popovici: Și în Rusia.

Ion Nistor: Voi vorbi și de Rusia. Ele sunt rezultatul unui proces istoric. Bucovina, cu toate că era mai mică, cu toate că era a zecea parte din Galiția, era totuși o provincie ca și Galiția sau Moravia. În Germania, acolo unde este o dezvoltare politică veche, înțeleg să se păstreze, însă a crea la noi aceste regiuni, după calapodul guberniilor rusești, acesta cred că este un lucru care nu este recomandabil și nu este folositor, pentru că, dacă prefectura se organizează ca un mic minister, atunci nu înțeleg de ce mai trebuie regiunile și dacă ministrul are nevoie să trimită un inspector regional și vrea să delege acestui inspector anumite atribuții, aceasta poate să o facă și fără aceste regiuni. A crea regiuni cu consiliu regional, cu președinte al acestui consiliu și cu președinte regional, este o mare greșală. Inovația aceasta complică mai mult administrația decât să o înlesnească. Și apoi, d-lor senatori, ne putem noi permite luxul acesta mare de personal administrativ? Avem noi destui oameni competenți pentru a conduce o administrație? Eu cred că nu! De unde o să luați oameni bine pregătiți, pe care-i cere proiectul? Aceștia vor fi foarte puțini și atunci o să-i luăm de unde vom găsi și acești oameni o să încurce mai mult lucrurile prin incompetența lor decât să le descurce.

Dar mai este ceva. Nu ne lipsesc numai oamenii de competență, sistemul acesta de administrație, precum îl prevede proiectul de lege, o să fie foarte costisitor și atunci ne întrebăm: permit oare finanțele statului acest lux? D-lor, oricât vom vorbi noi de ingerințe, de politică, de corupție, acestea au fost în toate statele, în toate administrațiile, într-o măsură mai mică sau mai mare, și buruiana aceasta nu o putem stârpi prin măsuri administrative, ci numai prin educația dată populației și prin creșterea și cultivarea spiritului de legalitate. Câtă vreme o țară nu [se] îngrijește de educația cetățenilor, nu poate să spere la o îndreptare și la o dezvoltare a spiritului de legalitate și nu prin măsurile propuse de d-l ministru populația acestei țări va ajunge aici. Oricât am mări numărul organelor de control și oricât de aprig ar fi controlul administrativ, nu se va putea ajunge la un rezultat bun, până nu se va schimba mentalitatea, până când nu vor înceta favorurile și până când nu vom

ajunge acolo, ca legea să fie lege deopotrivă pentru cel mare și pentru cel mic; și unul și altul trebuie să se bucure deopotrivă de binefacerile ei, dar să simtă și asprimile ei.

Vin acum să vorbesc scurt despre obligativitatea alegerilor, și anume despre obligativitatea de nouă ani de zile. Orice s-ar spune, trebuie și d-voastră să admiteți că este prea mare termenul acesta. Ideea obligativității alegerii se întrebuița în Imperiul Roman, în timpul decadenței, fiindcă membrii consiliilor comunale garantau cu toată averea lor strângerea birurilor. Nu văd care ar fi motivele care ne-ar determina și pe noi la asemenea măsuri drastice. Cum o să lucreze un om pe care îl silești să muncească și care muncește fără tragere de inimă, fără voință, fără să urmărească un scop înalt și frumos? De altfel, este și o îngrădire a libertății cetățenești. Dacă mă găesc într-un oraș și am ocupații și alte vederi, de ce să îmi impui mie să intru în Consiliul comunal și să stau acolo nouă ani? [...] Bine, dar odată ales, dacă la un moment dat găesc că nu mai pot rămâne în Consiliul comunal, de ce să mă silești totuși să rămân acolo? De ce să nu-mi dai voie să plec și să las locul altuia, care ar putea fi mai de folos decât mine? Principiul acesta al obligativității cred că nu este potrivit. Timpul de nouă ani de zile este prea mult, prea mare pentru durata unui consiliu comunal. Ar trebui redus, bunăoară, la patru ani, termen fixat pentru Parlament. Ar rămâne, atunci, pentru toate aceste consilii consultative, principiul de patru ani de zile de durată. Este absolut necesar să se schimbe aceste consilii mai des decât la nouă ani, ca să nu stagneze lucrările și să nu se învechească ideile. Este bine să le dăm posibilitatea să se împrăpăteze.

D-lor, acestea sunt observațiile pe care aș fi avut să le fac. Din motivele acestea constat, d-lor, că legea, dacă se va vota în forma aceasta, nu se va putea aplica sau acolo unde, totuși, se va aplica, nu va da rezultatele și roadele pe care le așteptăm d-l ministru și, împreună cu d-l ministru, le așteptăm și noi.

D-lor senatori, trec acum la partea, aș putea zice constructivă a cuvântării mele, căci până acum a fost partea critică. În expunerea de motive, d-l ministru face observația foarte justă și întemeiată, că orișice modificare, orișice lege bună, trebuie să țină seama de tradițiile unui popor și de așezămintele lui. D-l ministru a încercat să țină seamă de aceste principii, firește, luând în considerare și rezultatele experiențelor din administrația provinciilor alipite. Eu cred că la înfăptuirea acestei legi ar trebui să procedăm de la această constatare justă a d-lui ministru. Să procedăm la întocmirea acestei legi după tradițiile administrației poporului nostru și numai întrucât nu am putea găsi ceva potrivit, care să fie consfințit și prin aplicarea ei probată, numai atunci să împrumutăm de la alții ceva. Dacă purcedem de la această idee, să ne întrebăm: care era unitatea administrativă în trecutul nostru? Eu v-am promis să vorbesc și de diferența care există între puterea executivă și între puterea autonomă.

D-lor, cel mai vechi dregător pe care îl găsim în documente se numește jupan³⁷⁹. Aceștia sunt șefii unei jupe. Jupele erau organizații administrative. Jupa era o vale

³⁷⁹ Jupan – cu sensul de conducător feudal: termenul este întâlnit pentru prima oară într-o inscripție din anul 943, descoperită în județul Constanța. În documentele emise până la jumătatea secolului al XV-lea sunt numiți jupani toți boierii fără dregătorie. Dintre boierii care dețineau dregătorii, nu aveau titlul de jupani decât cei mai importanți. Cu timpul, termenul și-a pierdut din

locuită și în fruntea ei, în fruntea acestei circumscripții, era jupanul. Această organizație jupanească era și în Moldova, era și în Ardeal. Ungurii au luat chiar numele de jupan. Jupanul la ei a devenit Ispan, nemțește Gespan, latinește *Comes*. Aceasta este originea organizației și a noastră și a celei de dincolo. Ce s-a petrecut? Jupanul era un exponent administrativ și autonom al jupei, al circumscripției sale. Când au venit domnii, anume la noi voievozii, iar în Ardeal regele Ungariei, aceștia, firește, au căutat ca să ia ei o parte din [tre] atribuțiile, din puterea jupanilor. Și acești jupani, aleși în mod liber de către locuitori, jupanii, exponenții liberi ai jupei, au devenit, cu încetul, niște funcționari ai regelui, cum erau părcălabii, staroștii, sau cum li s-au spus mai târziu, ispravnicii și de la Constituție încoace, prefectii. Ce deosebire este între prefect și jupan? Jupanul era exponentul autonomiei jupei. Prefectul este un organ al Domnului, care capătă anumite atribuții de la puterea domnească, prin delegație, spre a le executa în circumscripția sa. Însă, drepturile pe care le-a avut poporul la început n-au fost eliminate cu desăvârșire, ci județul și comuna s-au bucurat de o parte din puterea sa anterioară și așa s-a scindat această putere. S-a împărțit puterea jupei în două: în puterea administrativă, exercitată de [câte] organele administrative și puterea autonomă, pe care o exercita obștea. Jupa este județul de mai târziu. Din jupă iese consiliul județean, iar acest consiliu județean nu este decât zemstva din Basarabia și congregațiile³⁸⁰ din Transilvania ori delegațiile județene din Austria. Jupele acestea se compuneau din comune. Comunele urbane, la rândul lor, aveau autonomia lor, cu un șoltuz în frunte și cu un număr oarecare de pârgari³⁸¹. [...] Acesta este procesul istoric, amănuntele nu importă.

Iată, prin urmare, de unde se desprinde ideea de județ și de comună. În toată această dezvoltare istorică nu se vede o stare intermediară, de provincii sau de regiune. De altfel, chiar în proiect, d-l raportor arăta că și în Franța și în Anglia și în Italia se mai pune chestiunea utilității acestor regiuni; poate oare ca la noi, care nu suntem încă pe aceeași treaptă, ca [și] cultură, cu aceste țări, înființarea acestor instituții să fie utilă? Eu cred că, deocamdată, trebuie să ne restrângem la organizarea administrativă, care cuprinde unitățile administrative: județ, comună și stat. Această organizare corespunde tradiției, corespunde nevoilor actuale, corespunde stării sociale și culturale a populației și cred că dacă proiectul de lege va fi simplificat în acest sens, ar putea fi aplicat cu mai mult succes și ar putea fi mai folositor.

Constantin Argetoianu: Sunteți în contra regiunii, dar în contra regionalismului?

Ion Nistor: Da, sunt contra regiunii, precum o prevedei în proiect. Susțin, însă, regionalismul ca o noțiune politică, până vom da țării Constituția și legile de unificare. [...] Da, sunt pro și contra.

importantă, fiind atribuit tuturor boierilor care luau parte la Sfatul domnesc. Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coordonatori), *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, Editura Academiei R.S.R., p. 260.

³⁸⁰ În Transilvania, organizarea instituțională era reprezentată, la nivel local, de comitate și scaune săsești și secuiești. În comitate existau adunări ale stărilor privilegiate, adunări ale nobilimii, iar la nivelul voievodatului se adunau congregațiile generale ale nobilimii. Acestea discutau și rezolvau, în principal, probleme judiciare.

³⁸¹ Șoltuz – conducătorul sfatului târgului sau orașelor; apare numai în Moldova, având corespondent în Țara Românească județul/sudețul, iar în Transilvania, în orașele cu populație săsească, pe Burgmeister/Schultheiss; pârgar – membru al sfatului unui târg sau oraș, allat, în Moldova, sub conducerea unui șoltuz. Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 363, 464.

Așadar, d-lor senatori, în partea întâi am arătat [ceea] ce cred eu că trebuie schimbat din proiectul d-voastre. În partea a doua am arătat vederile mele în această privință. Ar urma să adaug numai câteva cuvinte cu privire la drepturile femeilor. Eu cred că, cel puțin în ceea ce privește consiliile comunale, să li se dea dreptul de a face parte din aceste consilii. Este o idee pentru care luptă și se frământă o omenire întreagă și oricât am căuta noi să o împiedicăm, ea tot va izbuti. Așadar, d-lor senatori, în stadiul politic și cultural al statului nostru, sistemul propus de mine, sistem care este simplu, dar care se bazează pe experiența trecutului, îmi pare cel mai bun și mai prielnic dezvoltării și încheșării statului nostru. El este cel mai acomodat moravurilor noastre politice, stării sociale și temperamentului nostru național. Întrucât proiectul de lege va ține seamă de principiile expuse de mine, voi vota pentru luarea sa în considerare.

Ședința Senatului din 15 iunie 1921³⁸²

[Comunicare despre Federala „Moldova de Sus”]

D-lor senatori, într-una din ședințele trecute ale Senatului am făcut o comunicare în chestia neregulilor de la Federala „Moldova de Sus” din Cernăuți și, îndeosebi, în chestia unei comande de mătăsuri, făcută la firma italiană din Turin, de președintele acelei Federale, de d-l [Dorimedont] Popovici³⁸³. Între timp s-au descoperit la această Federală și alte nereguli, asupra cărora presa din Cernăuți a publicat amănunte senzaționale. Neprimind până azi niciun răspuns la comunicarea mea, mă văd silit să revin din nou asupra acestei chestiuni, rugând pe d-l ministru al Muncii [și Ocrotirilor Sociale, Grigore Trancu-Iași] să binevoiască a comunica Senatului rezultatul anchetei sale și măsurile ce a luat contra celor vinovați. În caz când nici de astă dată nu voi primi un răspuns satisfăcător, îmi rezerv dreptul de a dezvolta o interpelare în chestia neregulilor de la Federala „Moldova de Sus” din Cernăuți.

[Vicepreședintele de ședință, G. G. Mironescu, anunță că se va transmite guvernului această comunicare.]

Ședința Senatului din 27 iunie 1921³⁸⁴

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale]

Voiam să rog pe d-l raportor să ne dea câteva deslușiri asupra școlii superioare administrative, fiindcă acea școală nu există până acum.

N. Bațaria: Îmi dați voie să răspund eu, ca membru în comitetul delegaților. Se zicea în proiect: „diploma unei școli de științe de stat”. S-au înlocuit cuvintele „științe de stat”, pentru că această școală nu este recunoscută oficial de stat, și s-au

³⁸² D.S., M.O., nr. 94, 6 iulie 1921, p. 2296.

³⁸³ Vezi ședința Senatului din 22 februarie 1921.

³⁸⁴ D.S., M.O., nr. 103, 23 iulie 1921, p. 2529.

pus cuvintele „a unei școli administrative superioare, recunoscută de stat”, atunci când ea s-ar înființa, căci ea nu există, dar va fi o școală recunoscută de stat atunci când vor fi și diplomele date de acea școală recunoscute ca bune.

Ion Nistor: Această școală există, căci la Universitatea noastră, bunăoară, există Facultatea de Drept și de Științe de Stat, așa e titlul ei.

N. Bațaria: Diplomele acestea se înțelege că sunt foarte bune.

Ședința Senatului din 28 iunie 1921³⁸⁵

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului]

D-le președinte și d-lor senatori, din capul locului țin să constat că ni s-a adus o lege bună, pe care o putem saluta cu cea mai mare bucurie și satisfacție și aceasta pentru motivul că augusta persoană a A.S.R. Moștenitorul Tronului a intrat în vechile tradiții ale vechilor noștri domnitori, ale ctitorilor și adăugătorilor acestei țări, acum întregite, punând, prin sfatul și ideea sa, baza unui așezământ de cultură de cea mai mare însemnătate³⁸⁶.

D-lor, constatarea aceasta atât de îmbucurătoare în sine ar fi de ajuns ca să ne unim cu toții în concluziile d-lui raportor și să luăm în considerație legea aceasta fără discuție. Dat fiind, însă, că la discuția generală a acestui proiect de lege s-au atins o serie de probleme și s-au emis diverse păreri, care nu pot rămâne fără explicație, îmi incumbă și mie, ca reprezentantul unui așezământ de înaltă cultură, să precizez câteva puncte în ceea ce privește discuțiile care s-au făcut.

S-a spus că nu este nevoie de nicio inițiativă particulară în chestiuni de educație, fiindcă aceasta ar fi o prerogativă a statului. La aceasta, țin să constat că statul poate să-și rezerve monopolul cu privire la diferite izvoare de venit și producție, dar în ceea ce privește cultura, cred că nici statul nu reclamă pentru sine monopolul și nici societatea nu trebuie să se înșele pe sine că statul poate face tot și ea nu trebuie să contribuie cu nimic. De aceea, d-lor, deși este datoria Ministerului Instrucțiunii Publice ca să îngrijească de educația intelectuală și fizică a cetățenilor, cred că orice așezământ care se creează pentru a completa acest învățământ public este bine venit și trebuie ajutat cu toate puterile și încurajat. De altfel, așezăminte de acest fel există doar la noi. Așa este, bunăoară, Academia Română și alte așezăminte culturale, ca asociațiile de cultură din Bucovina sau Transilvania sau altele; toate sunt chemate în același sens, să întărească instrucția publică, protejată de stat. Dacă vine azi legea pentru înființarea acestei Case a Culturii Poporului, ca să sprijine această instrucție, noi trebuie s-o votăm cu toată satisfacția.

Al doilea punct care s-a discutat este că educația fizică trebuie să meargă, în mod indiscutabil, mână în mână cu cea intelectuală. Aici fac o obiecție în ceea ce privește educația fizică a păturii țărănești, care reprezintă 80% din populație, și în privința educației fizice a muncitorimii de la orașe. Oamenii aceștia își încordă destul mușchii în cursul săptămânii, așa că ei în zilele de duminică și sărbători au

³⁸⁵ Idem, nr. 104, 26 iulie 1921, p. 2568–2569.

³⁸⁶ Se face referire la Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului, prezentat în ședința Senatului din 28 iunie 1921. D.S., M.O., nr. 104, 26 iulie 1921, p. 2560–2563.

nevoie de odihnă fizică. În schimb, însă, sufletul și mintea lor cere hrană și recreere. Și aceasta trebuie să le-o dăm în măsura cea mai largă. Ei au nevoie de jocuri, [de] distracție. În cazul cel mai bun s-ar putea face și exerciții de tragere la țintă, îmbinându-se partea distractivă cu cea utilă. Educația fizică se impune în școală la cei care săptămâna întreagă văd prea puțin soarele, la cei care stau în ateliere cu aer viciat și care au nevoie să iasă în aer ca să se reconforteze sau ca să se recreeze întrucâtva. În privința aceasta sunt de acord cu colegul nostru, d-l [Pavel] Bujor. Observați numai societățile de gimnastică din Germania, care au ajuns la o mare perfecțiune și acestea sunt instituții particulare, în care se înscrie fiecare după înclinația sa, fără să fie constrâns de cineva. Căci orice constrângere sau silă înădușă liberul imbold. Lăsați educația fizică liberei hotărâri pentru lumea care nu este înregimentată în școli și impuneți-o numai în școli.

În sfârșit, o mică observație mai am de făcut. Aș dori ca la redactarea finală a proiectului de lege să se aibă în vedere că așezămintele sunt conduse de oameni și oamenii fiind supuși slăbiciunilor, să se evite ca nu cumva aceste slăbiciuni să se răsfrângă și asupra președintelui acestei Case, A.S.R. Principele Moștenitor.

Silviu Herbay: Permiteți-mi, d-le senator, o mică observație: nu aveți dreptate în privința educației fizice a țăranimii. E drept aceea că este ocupată în aer liber și pentru aceea mulți cred că nu are nevoie de o educație fizică, pentru că lucră destul cu sapa, cu securea etc.; totuși, lucrurile nu stau așa. Educația fizică modernă prevede la țăranime o educație fizică profesională, care corespunde dezvoltării raționale, fiziologice a muncitorilor industriași și agricoli și care este de cea mai mare însemnătate pentru țară, pentru că ridică producția cu 20–50 și mai multe procente, așa că este un interes național primordial ca țăranii aceștia să capete o educație fizică corespunzătoare, tocmai în vederea ridicării producției naționale. [...]

Ion Nistor: O educație fizică se impune însă în școli și se impune la acel tineret care nu are ocazia să iasă în aer liber. Și, de fapt, tineretul școlar este obligat, prin legile școlii, să facă anumite exerciții fizice. În ceea ce privește, însă, pe cealaltă lume, care nu este înregimentată în școli sau care a terminat școlile, întrucât această lume simte necesitatea de a-și face o educație fizică, eu cred că, după experiența generală, această educație se poate face mult mai bine din inițiativă particulară, prin liberul îndemn al acelor care vor să-și facă o educație fizică.

Sedința Senatului din 29 iunie 1921³⁸⁷

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului]

D-lor senatori, țin să declar din locul meu că sunt pentru menținerea acestui articol³⁸⁸, pentru următoarele motive: există la noi în țară și, în special, în Bucovina, o

³⁸⁷ D.S., M.O., nr. 105, 27 iulie 1921, p. 2660–2661, 2662.

³⁸⁸ Art. 29 al Proiectului de lege pentru Casa Culturii Poporului are următorul conținut: „Casa Culturii Poporului, urmărind, ca institut național, educația maselor populare, are dreptul de a se interesa de activitatea oricărei societăți particulare de educație și cultură populară, precum și acela de a cere guvernului dizolvarea societăților culturale care lucrează contra intereselor statului”. D.S., M.O., nr. 104, 26 iulie 1921, p. 2659.

serie de societăți culturale care, de ani de zile, nu exercită nicio activitate și, cu toate acestea, nicio autoritate nu exercită asupra acestor societăți vreun control cât de neînsemnat. Închipuiți-vă că vine Casa Culturii Poporului și exercită, într-un mod potrivit, acest control. Eu cred că acesta este un câștig real pentru activitatea rodnică a acestor societăți.

În ceea ce privește partea a doua, atât d-l coleg [Gh.] Bogdan-Duică, cât și ceilalți colegi care susțin că s-ar exercita asupra societăților o supraveghere polițienească sunt greșiți, pentru că nu trebuie împiedicat Principele Moștenitor de la exercitarea acestui control; din contră, trebuie lăsat liber, pentru că nu [numai] Principele Moștenitor, dar [și] fiecare cetățean are datoria să exercite acest control. Prin urmare, nu punem pe președinte ca să execute aceste lucrări, ci să atragă atenția guvernului asupra uneltirilor care se fac de vreo societate. Și atunci eu cred că trebuie să fie cel dintâi Alteța Sa Regală care să se amestece în acest control. Cred, dar, că articolul trebuie menținut; întâi că există un control legal și autorizat asupra societăților culturale, care astăzi nu există, și al doilea, contribuim la controlul asupra activității societății, care printr-o activitate rău îndreptată ar putea să primejduiască statul.

[În cadrul lucrărilor Senatului se dezbate, în continuare, art. 35 al proiectului de lege: „Militarii activi pot fi detașați în serviciul Casei Culturii Poporului, păstrându-și toate drepturile din serviciul activ al armatei”³⁸⁹.]

D-lor, această „casă” se cheamă „a culturii poporului”. Purcedând chiar de la această titulatură, ar fi nedrept să excludem de la colaborare o clasă întreagă de intelectuali, aceea a militarilor. Militarii – nu știu ce părere veți fi având d-voastre –, după mine, sunt aceia cărora [li] se datorează militarizarea în Bucovina. Dar această eliminare, pentru care sunteți d-voastre, contrazice însă și economia legii. Intenția este ca tinerii ce ies din armată să continue această școală. Cu cine vor face ei marșurile, tragerile la țintă și toată activitatea aceasta militară? Armata [...] nu trebuie să fie ca în Germania, pregătită pentru ofensivă, ci pentru defensivă. Fiecare națiune trebuie să se fortifice pentru apărare și aceasta nu se poate face fără concursul militarilor. De aceea, eu sunt convins că acest articol trebuie să rămână.

[Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului a fost votat în Senat.]

Ședința Senatului din 1 iulie 1921³⁹⁰

[Întrebare adresată ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu, în problema costului biletelor C.F.R.]

Am o mică întrebare: aș dori să aflu din gura d-lui ministru de e vorba de o taxă nouă, de o sporire a costului biletelor Căilor Ferate sau de o taxă existentă?

[Întrebarea a fost pusă în contextul dezbaterii în Parlament a Legii pentru organizarea Casei Muncii a C.F.R., admisă prin vot în această ședință a Senatului. Răspunsul ministrului de resort a fost acela că taxa despre care s-a întrebat nu era o taxă nouă.]

³⁸⁹ *Ibidem*. p. 2661.

³⁹⁰ D.S., M.O., nr. 106, 3 august 1921. p. 2724.

[Întrebare adresată ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, despre Institutul de analize chimice din Cernăuți]

D-le președinte, d-lor senatori, prin adresa Ministerului de Interne/Direcția generală a Serviciului sanitar, cu nr. 138, din 2 iunie 1921, rectorul Universității din Cernăuți a fost invitat să dea direcția [conducerea] Institutului de analize chimice în seama profesorului de chimie de la Universitatea din Cernăuți, care este de drept directorul acestui Institut și care, în conformitate cu art. 50 din Legea sanitară, are însărcinarea să reorganizeze acest Institut pe baza legilor și regulamentelor în vigoare, cu atât mai mult cu cât acest Institut este dator a lucra toate analizele chimice trimise de [către] autorități, care formează capitolul contravențiilor. Rectorul Universității din Cernăuți, conformându-se acestei adrese, a predat pe ziua de 1 iulie conducerea Institutului și analizele chimice d-lui profesor Costeanu, directorul de drept al acestui institut. Drept răspuns la aceasta, inspectorul general al sănătății publice din Cernăuți refuză să se conformeze ordinului Ministerului de Interne și să predea conducerea institutului d-lui Costeanu. Aducând aceasta la cunoștința d-lui ministru de Interne, îl întreb: are cunoștință de această procedură a inspectorului sanitar din Cernăuți și ce măsuri voiește să ia față de subalternul său, care nesocotește ordinele superiorilor săi?

[Vicepreședintele de ședință, G. G. Mironescu, anunță că această întrebare se va comunica celor în drept.]

[Comunicare despre Proiectul de lege prin care se propuneau spre ratificare mai multe decrete-legi, cu modificările aduse de guvern, între care și cel referitor la înființarea și organizarea școlilor politehnice în România]

Prin acest art. 2 se înființează, fără ca Parlamentul să știe, o școală politehnică, se instituie o școală superioară în țară³⁹². Bine este să ratificăm acest decret-lege, așa cum vreți să faceți, fără nicio discuție?

N. Cartianu, raportor: S-a votat art. 2.

Ion Nistor: Când s-a votat? Am votat numai art. 1. Decretului-lege asupra Școlii Politehnice, prevăzut în art. 2, i s-au adus modificări și este absolut indispensabil ca Parlamentul să-și dea cu părerea asupra lor. Cred că este un fel inadmisibil acest mod de a vota. Protestăm cu toată hotărârea în contra acestui mod! [...]. D-voastre voiți acum, prin surprindere, ca noi, reprezentanții învățământului superior, să ne fi dat părerea să luăm și să votăm într-un minut, fără discuție, organizarea unei atât de însemnate instituții, care ar trebui să fie întocmită după cerințele moderne? Acest

³⁹¹ Idem, nr. 107, 6 august 1921, p. 2730–2731, 2773–2775, 2787.

³⁹² În ședința Senatului din 4 iulie 1921 a fost prezentat, din inițiativă guvernamentală, un Proiect de lege prin care se propuneau spre ratificare mai multe decrete-legi, cu modificările aduse de către guvern, între care și cel referitor la înființarea și organizarea școlilor politehnice în România (Decretul-lege nr. 2521/10 iunie 1920). Art. 2 s-a modificat astfel: „Școlile politehnice din România sunt: Școala Politehnică din București, înființată prin completarea și transformarea fostei Școli Naționale de Poduri și Șosele; Școala Politehnică din Timișoara; o a treia școală politehnică se va putea înființa la Iași, atunci când nevoia se va simți”. D.S., M.O., nr. 107, 6 august 1921, p. 2760–2765.

fel de a face, noi nu-l admitem! [...]. Înțelegem ratificarea decretelor-legi de la art. 3, care se abrogă³⁹³; însă un decret-lege prin care se creează o instituție de o importanță așa de mare pentru țară și pentru viitorul ei, să fie votat la iuțeală, fără ca noi să putem să ne prezentăm amendamentele noastre, fără să studiem măcar acea instituție care se înființează, aceasta este absolut inadmisibil. [...]

G. G. Mironescu, vicepreședintele Senatului: Îmi pare rău, dar aceste decrete-legi se găsesc de luni de zile în mâinile d-voastre. Legea este pusă la ordinea zilei și trebuia să vă înscrieți la timp. Deși nu se votase art. 2, îl pusesem la vot, fiindcă nimeni nu ceruse cuvântul. De aceea, colegii d-voastră aveau dreptul să considere discuția închisă asupra art. 2.

Ion Nistor: D-lor, în numele opoziției, protestez împotriva a ceea ce se face. Este absolut inadmisibil. [...] D-lor din majoritate, nu vă dați seama că o școală de asemenea importanță nu se poate vota așa? D-voastră știți ceea ce cuprinde acel decret-lege și modificările propuse aici? [...] Nu vorbesc ca să fac opoziție, vorbesc în numele învățământului superior. [...]

Paul Bujor: D-le președinte, noi o să ratificăm toate celelalte lucruri, însă în ceea ce privește Politehnica, rugăm pe d-l ministru de resort să vină cu o lege, ca să o putem discuta.

Voci din opoziție: Este în interesul tuturor.

³⁹³ Prin același proiect de lege se propuneau spre ratificare Parlamentului și câteva decrete-legi referitoare la Bucovina: nr. 3744/18 septembrie 1918 (alipirea Bucovinei la România); nr. 3745/18 decembrie 1918 (conducerea serviciilor publice); nr. 1119/14 martie 1919 (înființarea de consilieri speciali pentru afacerile Bucovinei pe lângă ministerele de la București); nr. 3620/24 august 1919 (alegerile parlamentare); nr. 4237/6 octombrie 1919 (modificarea art. 14 din Decretul-lege nr. 3620/24 august 1919); nr. 1476/3 aprilie 1920 (desființarea directoratelor din Basarabia și a secretariatelor din Bucovina); nr. 1638/8 aprilie 1920 (modificarea legii electorale); nr. 1481/14 aprilie 1919 (P.T.T. trece în administrația Ministerului de Interne); nr. 1695/29 aprilie 1919 (înființarea Batalionului de Jandarmi „Moldova”); nr. 3099/21 iulie 1919 (schimbarea denumirilor comunelor urbane și rurale în vechile lor denumiri istorice); nr. 1986/28 mai 1919 (emisiunea unui împrumut nelimitat în Bucovina); nr. 3759/2 septembrie 1919 (extinderea prevederilor Legii monopolurilor); nr. 1257/19 martie 1919 (desființarea contractelor de arendare); nr. 1867/14 mai 1919 (înființarea Curții de Apel); nr. 2047/22 mai 1919 (competența Curții de Casație pentru afacerile venite de la instanțele judecătorești din Bucovina); nr. 2379/16 iunie 1919 (modificarea unor dispoziții din procedura penală); nr. 2380/16 iunie 1919 (modificarea unor dispoziții din Codul Penal și procedura civilă); nr. 2381/16 iunie 1919 (modificarea unor dispoziții din Codul Penal); nr. 2382/16 iunie 1919 (adoptarea legilor în urma unirii Bucovinei cu Regatul României); nr. 2597/25 iunie 1919 (organizarea Curții de Apel din Cernăuți); nr. 2866/8 iulie 1919 (modificarea regulamentului pentru instituția notariatului); nr. 3404/8 august 1919 (înlocuirea pedepsei cu moartea cu muncă silnică pe viață); nr. 4833/19 noiembrie 1919 (dispoziții tranzitorii pentru exercitarea profesiei de notar); nr. 4903/19 noiembrie 1919 (dispoziții tranzitorii pentru exercitarea profesiei de avocat); nr. 4209/12 septembrie 1919 (înființarea Băncii Regionale la Cernăuți); nr. 4091/12 septembrie 1919 (transformarea Universității germane din Cernăuți în Universitate română); nr. 2848/5 iulie 1919 (se adaugă un alineat la sfârșitul art. 10 din Decretul-lege nr. 3715/1918 pentru ca numirile de funcționari să se facă prin ministerul delegat al guvernului); nr. 2046/22 mai 1919 (transferări și punerea în retragere din oficiu a magistraților din Bucovina); nr. 3871/6 septembrie 1919 (reforma agrară: se modifică și se completează conform legii votate de Senat, în ședința din 25 martie 1920, precum și a legilor agrare anterioare); nr. 4310/11 octombrie 1919 (aplicarea decretului-lege relativ la speculă); nr. 2219/10 iunie 1920 (înființarea Direcției aprovizionării pe lângă administrația Bucovinei). D.S., M.O., nr. 107, 6 august 1921, p. 2736, 2738, 2742, 2743, 2747, 2748, 2749, 2751, 2755, 2756, 2766, 2768, 2769.

Paul Bujor: Iată ce cred că ar fi bine să facem acum: să lăsăm decretul-lege care modifică...

N. Cartianu: Dar s-a pus la vot art. 2, ceea ce înseamnă că s-a închis discuția.

Paul Bujor: Nu se poate să se voteze, nu se poate! [...] După ce am venit noi din partea corpului superior profesoral cu un proiect de lege în această chestie, după ce s-a amânat discuția lui, acum se vine cu un decret-lege care organizează o instituție tehnică și pe acesta voiți să-l treceți la rezezeală? Aceasta nu se poate! [...] Nu vom lăsa să mai continue ședința. Facem obstrucționism.

D. Dobrescu: D-lor senatori, cu toate că opoziția a protestat în contra decretelor-legi [...], a protestat cum ați protestat și d-voastre, dar a recunoscut că este o necesitate ca să ratificăm cel puțin cea mai mare parte dintre ele. Pentru că în toate timpurile au fost necesare decretele-legi, la toate societățile civilizate găsim funcționând decrete-legi, este adevărat, dar într-o proporție mult mai mică decât a funcționat la noi. [...] Da, și aceasta numai în lipsa Parlamentului. La noi a fost, în adevăr, un caz pe care d-voastre l-ați dezaprobat, de comun acord cu noi. Este o chestiune care merită mare luare aminte din partea d-voastre. Știți că, pe o chestiune științifică, a fost dezbinare în Senat și o foarte mare mișcare în lumea științifică. A fost chestiunea de a se ști dacă științele aplicate să se predea de către instituții deosebite sau dacă ele trebuie legate de Universitate. D-voastre ați auzit că întreg guvernul este de acord, afară de un singur ministru, că toate științele aplicate trebuie să meargă la Universitate. În același timp ați auzit că d-l ministru a cerut un răgaz, pentru ca guvernul să poată discuta în plenul lui această chestiune a științelor pure și a științelor aplicate și că va veni cu această chestiune complet lămurită, pentru ca să o lumineze odată pentru totdeauna și să liniștească opinia publică. Suntem mulțumiți de declarația francă făcută de [către] guvern în această chestiune, prin d-nii miniștri [Ion] Petrovici [Ministerul Lucrărilor Publice] și [Petre P.] Negulescu [Ministerul Instrucțiunii Publice]. D-voastre, care ați fost de față, care ați pus interes la această discuție și sunteți de acord cu guvernul, puteți astăzi să vă deziceți față de opinia manifestată de d-voastre așa de clar și să veniți astăzi să ratificați un decret-lege care a tranșat tocmai această chestiune, fiindcă a înființat Politehnica ca o instituție deosebită, unde se predau științele aplicate deosebit și independent de Universitate? D-voastre v-ați dezice dacă ați ratifica pur și simplu acest proiect.

Gr. Crăiniceanu: Aceasta este o simplă ratificare. Guvernul va veni cu o lege care va reglementa această chestiune.

D. Dobrescu: Punctul d-voastră de vedere este greșit. Ordinile și contra-ordinile se dau numai la miliție. Noi nu putem să ne jucăm cu legile, căci o lege modificată de azi pe mâine, devine ridicolă în fața judecătorilor și a avocaților. Prin urmare, rugăm Senatul și pe d-l președinte să fie îngăduitor ca întotdeauna și să lase ca această chestiune să fie pe larg lămurită de către d-voastră, căci d-voastră aveți un angajament luat în mod formal.

Ion Nistor: D-lor senatori, pentru motivele invocate de mine și de [către] colegii noștri, d-nii Paul Bujor și D. Dobrescu, propun următorul amendament: „Decretul-lege nr. 2521, din 10 mai 1920, privitor la înființarea și organizarea Școlii Politehnice în România, se scoate din art. II al acestui proiect de lege, rămânând să fie ratificat odată cu modificarea ce va fi propusă de d-l ministru al Lucrărilor Publice”.

N. Bațaria: D-lor senatori, deoarece este foarte multă vreme de când s-a constituit Comitetul delegațiilor pentru această lege, vă mărturisesc că uitasem că și eu fac parte din Comitetul delegațiilor. Pentru mine, ca și pentru întregul Senat, când ni se aduc spre ratificare aceste decrete-legi, înțelegem că nu poate fi vorba decât de decrete-legi care sunt făcute înainte de constituirea Parlamentului. Așa fiind, din ceea ce reiese din cele spuse de d-l senator Nistor, urmează că un decret-lege a fost modificat acum, de când cu funcționarea Parlamentului. Eu nu găsesc că așa ceva ar putea să fie nici legal, nici constituțional. În chipul acesta, ar fi foarte lesne pentru guvern să-și treacă câteva duzini de legi. Însă, oricine are cât de puțin respect pentru sistemul constituțional, cred că nu poate avea altă părere în această privință. Ceea ce este privitor la școala politehnică nu poate fi aprobat pe calea aceasta lăaturalnică. Va trebui ca ministrul respectiv să-și aducă, pe calea cea mare și dreaptă, proiectul său de lege în această privință. [...]

N. Cartianu, raportor: Tot ce s-a vorbit de la această tribună evidențiază că raportul meu n-a fost citit în întregime. Sunt lucruri pe care eu însumi, raportorul acestei legi, vin și le fac cunoscute prin raportul meu. Iată ce zic eu în raport: „Ratificăm pur și simplu, sau cu mici modificări, așa încât să nu se schimbe spiritul decretului-lege, toate decretele-legi date până la iunie 1920”. Ori, decretul-lege referitor la școala politehnică a fost făcut în 1920. Pe baza lui s-a înființat școala și școala continuă să funcționeze. [...] Și atunci, ministrul de resort, care în cursul timpului a văzut că trebuie aduse oarecari modificări, dar nu așa de mari încât să strice spiritul legii, le-a adus pe calea aceasta, modificând decretul-lege, [...] modificări care nu sunt făcute de [cătore] raportor sau de [cătore] Comitetul delegațiilor. Acestea ne-au fost cerute de d-l ministru Petrovici și eu vă rog să întărim aceste modificări care au fost cerute de guvern³⁹⁴.

[Comunicare despre Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine]

D-le președinte, d-lor senatori, am citit proiectul de lege³⁹⁵ și trebuie să constat că [acesta] cuprinde foarte multe dispoziții bune, care vor contribui la o funcționare mai corespunzătoare scopurilor pe care le urmărește. Cu toate acestea, proiectul de lege cuprinde și câteva dispoziții care, după părerea mea, nu sunt cele mai potrivite. Întâi, era de așteptat să se facă o distincție între corpul diplomatic și cel consular. Distincția aceasta este foarte bună și este bine că se prevede în Proiectul de lege.

³⁹⁴ În urma cererilor de amânare a ratificării acestui decret-lege, Comitetul delegațiilor a admis următorul amendament: „Decretul-lege relativ la înființarea Școlii Politehnice se scoate din art. II, rămânând să fie ratificat odată cu modificarea ca va fi adusă de d-l ministru”. Acest amendament a fost supus la vot și admis. Referitor la această lege a fost propus încă un amendament, ca articol adițional al proiectului de lege în dezbateri, de către Christache Georgescu: „De la data depunerii acestui proiect, niciun guvern nu va putea guverna pe bază de decrete-legi”. Acesta nu a fost admis. În urma supunerii la vot, Senatul a admis proiectul de lege referitor la înființarea Școlii Politehnice (votanți – 81; majoritate regulamentară – 49; bile albe – 58; bile negre – 23). D.S., M.O., nr. 107, 6 august 1921, p. 2774–2775.

³⁹⁵ Se face referire la Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine, prezentat în ședința Senatului din 4 iulie 1921. D.S., M.O., nr. 107, 6 august 1921, p. 2780–2787.

Nu mă pot uni însă cu dispoziția aceea care confundă pe subsecretarul de stat cu secretarul general. Subsecretarul de stat are anumite atribuții, pe când secretarul general are cu totul alte atribuții. Înțeleg să avem un subsecretar de stat la Interne sau la Finanțe, unde, cu toate acestea, funcționează și câte un secretar general. Nu înseamnă, însă, să confundăm atribuțiile!

D-lor, este vorba, la art. 48, de corpul consular, care se restrânge la foștii consuli, la magistrați și la funcționarii din Ministerul de Industrie și Comerț și din Ministerul de Finanțe³⁹⁶. Or, d-lor, se poate dovedi cu cazuri concrete că și oamenii cu cariere libere pot să aibă o pregătire excelentă ca să funcționeze ca [și] consuli într-o țară oarecare în chipul acesta; cred că este prea restrânsă posibilitatea de recrutare a corpului consular, excluzându-se, în mod cu totul inutil, persoana care ar putea fi de folos. De aceea cred că art. 48 ar putea să fie extins și cred că nu ar fi rău dacă s-ar introduce chiar un concurs pentru ocuparea locului de consul. În art. 48 mai vedem încă o dispoziție, și anume: că pot fi puși în disponibilitate, fără arătarea motivelor pentru care sunt puși în disponibilitate, funcționarii Ministerului Afacerilor Străine. Or, d-lor, dacă este pus în disponibilitate, atunci trebuie să existe motive foarte puternice și atunci nu este admisibil ca să le mai plătești o retribuție pentru incapacitatea lor, după cum prevede proiectul de lege. Aceasta nu este admisibil! De aceea, ținându-se seamă de observațiile pe care le-am făcut, că titlul de subsecretar de stat nu poate fi dat secretarilor generali, că trebuie să se extindă posibilitatea de recrutare a corpului consular și că nu este admisibil să se plătească vreo retribuție funcționarilor puși în disponibilitate, eu cred că putem lua în considerare acest proiect de lege.

[Răspunsul ministrului de Externe, Take Ionescu]

Trec la observațiile d-lui Nistor. Cea dintâi este că ar fi bine ca să fie subsecretarul de stat despărțit de secretarul general. Așa este, dar nu am vrut să mai sporesc cu încă unul personalul superior. D-lor, pretutindeni – și trebuie să ajungem și noi acolo –, directorii, adică șefii de servicii, trebuie să aibă gradul de ministru, ca să se poată face un rulment între miniștrii din afară și directorii din minister, căci nu este bine ca diplomații să fie prea multă vreme fără contact în țară. Probabil că mai târziu se vor despărți aceste două funcții și se va face un subsecretar de stat, deosebit de secretarul general, și nu va fi rău.

A doua observație a d-lui Nistor este aceea privitoare la recrutarea consulilor. Ați văzut cum este pus în proiect: cancelar este prima treaptă în cariera consulară, după cum atașat de legăție este prima treaptă în cariera diplomatică. Din cancelar

³⁹⁶ Art. 48, în forma nemodificată, avea următorul conținut: „Consulii se vor recruta dintre foștii consuli sau cancelari, care au un stagiu efectiv de șase ani în gradul lor. Pentru cancelarii care posedă una din[tre] diplomele specificate la art. 41 sau o diplomă echivalentă unei școli speciale superioare, acest stagiu se reduce la trei ani. Consulii se pot recruta, la trebuință, și dintre persoanele care, având diplomele prevăzute la art. 41 sau o diplomă echivalentă a unei școli speciale superioare, ar fi având și un stagiu de șase ani în altă administrație a statului”. În Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine, conținutul art. 48 a fost modificat astfel: „Consulii se vor recruta dintre viceconsulii care au un stagiu efectiv de patru ani sau dintre persoanele care, fiind prevăzute cu diplomele de mai sus, au un stagiu efectiv de cel puțin opt ani în magistratură sau dintre funcționarii cu grad echivalent și cu un stagiu identic, din Ministerul de Finanțe sau din al Industriei și Comerțului”. *Ibidem*, p. 2782.

cineva devine viceconsul, din viceconsul, consul și din consul, consul general. Mi-am zis, însă, că nu este bine ca această carieră să fie absolut închisă și dacă nu am pus nicio excepție la viceconsuli și la consulii generali, mi-am zis: să lăsăm să poată să intre în această carieră, la gradul de consul, și alții în afară de cei care au început de la cancelar. Atunci am propus excepția: am luat trei cariere, magistratura, comerțul, industriile și finanțele. Pentru ce? Deoarece consulul are atribuții juridice, atribuții comerciale și câteodată atribuții care se potrivesc cu finanțele. Nu mai văd altele.

Ion Nistor: Un bun funcționar de bancă.

Take Ionescu: Nu mă opun să adăugați: „sau funcționar de bancă”, dar atunci, nu numai de bancă, ci și de mare întreprindere industrială și comercială, având, bineînțeles, și diplomă. Cealaltă observație a d-lui Nistor este relativă la punerea în disponibilitate. D-lor, carierele acestea sunt cariere cu mare stabilitate, dar, în același timp, trebuie să recunoașteți că sunt cariere în care de multe ori se întâmplă situații care nu îți dau dreptul formal să destitui pe un om, dar care îl pot face, ca să zic așa, indezirabil pentru funcția lui. De aceea și în legea veche se găsește dreptul de punere în disponibilitate fără motiv, care, spre deosebire de punerea în disponibilitate cu motiv, nu este o pedeapsă, ci este numai, cum am zice, o retragere de serviciu – funcționarul nu mai are exercițiul serviciului, dar calitatea o are. Și tocmai ca să nu se abuzeze, am făcut o îndreptare, îmbunătățind situația funcționarului, anume ca celui pus în disponibilitate fără motiv să i se dea jumătate din tratamentul său, pe timp de un an. Dar, d-lor, s-ar putea totuși întâmpla abuzuri și cum oamenilor acestora, în general, nu le cerem condiții de avere, am pus această dispoziție ca să le ușurăm situația în caz de îndepărtate. [...]

La acest articol [48] am admis propunerea d-lui Nistor și, în consecință, urmează să se adauge la sfârșitul articolului cuvintele: „ori din întreprinderile comerciale sau industriale”. Astfel, acest art. 48 va fi astfel redactat: „Consulii se vor recruta dintre viceconsulii care au un stagiu efectiv de patru ani sau dintre persoanele care, fiind prevăzute cu diplomele de mai sus, au un stagiu efectiv de cel puțin opt ani în magistratură, sau dintre funcționarii cu grad echivalent și cu un stagiu identic din Ministerul de Finanțe, al Industriei și Comerțului ori din întreprinderile comerciale sau industriale”. [S-a supus la vot art. 48 modificat cu adăugirea propusă și s-a admis.]

Sedința Senatului din 13 iulie 1921³⁹⁷

[Întrebare adresată ministrului de Domenii, T. Cudalbu, în contextul discuțiilor despre dreptul de exploatare al Societății Göetz în munții Tarcăului și a dreptului de proprietate asupra liniei ferate de aici]

D-le ministru, dar linia ferată care leagă Iacobenii cu Borșa este de mare importanță pentru Bucovina și dorim ca să ne arătați cum de s-a vândut această linie și s-a ridicat acest material de pe dânsa?

T. Cudalbu: În această privință vă va putea lămuri d-l ministru de Comunicații.

³⁹⁷ D.S., M.O., nr. 115, 4 februarie 1922, p. 3156, 3160, 3162, 3163, 3165, 3171, 3178, 3179, 3180, 3186, 3187, 3188, 3195, 3196.

D-lor senatori, la discuția generală a acestui proiect de lege³⁹⁸, am arătat că el cuprinde dispoziții din care rezultă că anumite pagube produse de fiarele sălbatice nu sunt recompensate de nimeni. De aceea îmi permit la art. 16 a propune următorul amendament: să se adauge după cuvintele *cervus dama* cuvintele „porcii sălbatici și bursucii”. Sunt regiuni care sunt distruse de porci sălbatici și proprietarii lor rămân nedespăgubiți, iar [pe] de altă parte sunt ogoare întinse de porumb, care sunt completamente distruse de bursuci. Oamenii aceștia nu pot să rămână nedespăgubiți pentru pagubele suferite.

La acest articol³⁹⁹ am un amendament, și anume ca alineatele 15 și 16 să se suprimе. Este vorba să stărpim urșii și porcii sălbatici, dar nu să le dăm protecție.

Am un amendament⁴⁰⁰ ca să se adauge cuvintele „urșii și bursucii” sau a se pune [cuvântul] „bursucii” în paranteze, după cuvântul „viezuri”. [...] La același articol, am onoarea să fac un alt amendament, un nou alineat, care să țină seama de dispozițiile codului austriac, și anume: la art. 25 se adaugă un alineat nou, cu următorul cuprins: „Pentru fiecare lup, urs, răs și porc sălbatic, viezure, bursuc ucis, se plătește un premiu [de] până la 200 lei”.

D. Alexandrescu: Cine plătește? Primăria?

Ion Nistor: Statul sau știu eu cine?

Am onoare să propun la acest articol⁴⁰¹ următorul amendament: după cuvintele „vânatul răpitor” să se adauge cuvintele „ca: urs, lup, răs, bursuc, viezure și vulpi”, eliminându-se cuvintele „dar numai de [cătре] proprietarul sau arendașul dreptului

³⁹⁸ În ședința Senatului din 13 iulie 1921 s-a discutat cap. IV (*Despăgubiri pentru pagubele cauzate de vânat*) al Proiectului de lege asupra vânatului. Art. 16 al acestei legi avea următorul conținut: „Proprietarul sau arendașul unui teren de vânat este responsabil de toate pagubele făcute la semănături sau alte ramuri de cultură de animale sălbatice mari, precum: cerbii, cerbii dama, lopătari, cervus dama, sălășluiuți pe terenul său. În astfel de cazuri, pagubele făcute se vor arăta autorităților în termen de opt zile, fie în scris, fie prin [a]dresarea unui proces-verbal de către primar. Aceste pagube se vor achita în natură, când este posibil și, în caz contrar, în bani. Într-un teritoriu comun de vânat sunt răspunzători de aceste pagube toți proprietarii terenului, în proporția proprietății. Dacă teritoriul este arendat, arendașul este răspunzător de pagube”. În urma supunerii la vot, amendamentul propus de senatorul Ion Nistor a fost admis. D.S., M.O., nr. 115. 4 februarie 1922, p. 3160–3161.

³⁹⁹ Art. 21 (cap. VI, *Timpul în care vânătoarea nu este*), alin. XV: „Ursoaica cu pui până la un an, în niciun timp nu se poate vâna”; alin. XVI: „Scroafa cu purcei până la 1/2 ani nu se poate vâna; singuri purceii se pot împușca”. Amendamentul propus a fost votat. *Ibidem*, p. 3161–3162.

⁴⁰⁰ Amendamentul se referă la art. 25 din Proiectul de legea asupra vânatului, care avea următorul conținut: „Este permis a vâna și în timpul oprit: lupi, vulpi, pisici sălbatice, viezuri, nevăstuici, dihori, jderi, râși, vidre și orice alte animale și păsări răpitoare, stricătoare vânatului util. Asemenea, este permis în tot timpul vânatul păsărilor distrugătoare de pești”. Amendamentele propuse de Ion Nistor au fost admise, „cu singura deosebire că la amendamentul al doilea s-a spus: «se va da un premiu, dar fără se se fixeze suma»”. *Ibidem*, p. 3163.

⁴⁰¹ Art. 29 din Proiectul de legea asupra vânatului are următorul conținut: „Se operește întrebuințarea de rețele, lațuri, curse, otrăvuri sau orice alte mijloace de a prinde sau distruge vânatul, afară de arma de foc. Se exceptă numai vânatul răpitor, contra căruia se poate uza de notatele mijloace, dar numai de [cătре] proprietarul sau arendașul dreptului de vânat și în conformitate cu ordinul Ministerului de Domenii. Asemenea, se permite prinderea sturzului mic (*turdus pilarum*), prin întrebuințarea de lațuri și clei. Vânătoarea dropiilor pe timp de polei este strict oprită”. Amendamentul propus a fost admis. *Ibidem*, p. 3164–3165.

de vânat, în conformitate cu ordinul Ministerului de Domenii”. [...] La art. 31⁴⁰² am de propus un amendament în sensul ca să se elimine cuvântul „ursului”, pentru a se pune în concordanță acest articol cu celelalte articole, anterior modificate.

Vă rog să nu confundați două lucruri⁴⁰³, d-lor senatori: pentru a purta o armă, de orice fel, trebuie să aibă purtătorul un permis de la autorități. În provincii, aceasta e lege și este necesitate ca să se mențină acest lucru [...]. Prin urmare, vă rog ca nu cumva, prin dispozițiile acestei legi, d-voastre să îngrediți dreptul statului de a da aceste permise. Prin urmare, orice armă de vânatoare, revolver de orice natură, poate să o poarte omul, țaran sau intelectual, dacă are permis de la autorități. [...]

T. Cudalbu: D-lor senatori, în proiectul de lege care s-a depus am avut în vedere că fiecare om care are o armă de foc în casă să aibă o permisiune de la autorități. Acesta este un principiu aplicat în toate țările civilizate. Socotesc că în timpurile acestea este pentru noi un motiv în plus pentru acei care cunosc situația de fapt a țării. Suntem îndreptățiți a cere ca oricine are o armă de foc în casă, să aibă un permis prealabil. [...]

Ion Nistor: Eu găsesc că atunci când, prin acest articol⁴⁰⁴, se recunoaște personalitatea morală numai la două-trei societăți, se creează prin lege un privilegiu, și aceasta nu este bine. Cer, prin urmare, ca alineatul 2 la art. 72 să se lărgască și să cuprindă toate societățile similare cu un termen generic.

I. Culescu, raportor: D-lor, când s-a făcut acest articol, s-a avut în vedere că Uniunea vânătorilor din România este o reuniune de societăți ai căror membri sunt, în mare majoritate, români și care numără printre dâșii persoane distinse și bine cunoscute, încât eu cred că s-ar putea să admiteti și aceste două societăți.

Ion Nistor: Dar cu cea din Sibiu ce este?

Silviu Herbay: Tot așa este în Cluj o societate de vânători foarte frumoasă.

I. Culescu, raportor: Societatea aceasta din Sibiu are cam același scop. Numai că în societatea din Sibiu, pe lângă românii transilvăneni, pot să fie și elemente străine. [...]

Silviu Herbay: [...] Eu nu cred că ar fi bine să introducem în lege aceste două societăți, pentru că dacă acum altele nu avem, în doi-trei ani va trebui să introducem 10–20. Pentru aceea, eu sunt de părere, după cum a spus și d-l Nistor, ca numai, în general, să menționăm despre societățile de felul acesta.

⁴⁰² Art. 31: „La vânatoarea cerbilor, cerbilor dama (lopătari), caprelor negre și ursului, nu se poate întrebuița decât numai arma cu glonț”. Amendamentul propus a fost admis. *Ibidem*, p. 3165.

⁴⁰³ Senatorul se referă la art. 49 (cap. XI. *Taxa pentru dreptul de a purta armă de vânatoare și taxele pentru câinii de vânat*): „Nimeni nu poate avea armă de vânatoare fără un permis special de la autoritățile prevăzute în art. 37. Permisul este valabil pe un an, fără a implica și dreptul de a vâna pentru acela ce îl posedă; aceste premise nu se pot elibera persoanelor arătate la art. 42”. *Ibidem*, p. 3171.

⁴⁰⁴ Art. 72 (cap. XV. *Societăți de vânat*): „Societățile de vânat autorizate de Ministerul de Domenii, care și-ar câștiga merite în [ceea] ce privește protecția intereselor de vânat și ocrotirea vânatului, vor putea primi de la Ministerul de Domenii animale de prăsilă în mod gratuit sau cu preț redus. Ele vor putea fi recunoscute ca persoane morale, cu aceleași forme ca societățile de binefacere prevăzute de lege. Societatea Uniunea Vânătorilor din capital, precum și Reuniunea Română pentru Ocrotirea Vânatului din Sibiu se declară, prin prezenta lege, ca persoană morală”. În urma discuțiilor purtate asupra acestui articol, s-a admis ca ultimul alineat să fie eliminat. *Ibidem*, p. 3178–3179.

[Referitor la cap. XVI al Legii asupra vânătorului, *Delicte, contravențiuni și pedepse*, senatorul Ion Nistor face remarca următoare: „E prea aspru, d-le ministru!”]

Ion Nistor: D-lor senatori, în legătură cu amendamentele dinainte, ar fi necesar să reducem pedeapsa aceasta, ca să rămână articolul în legătură armonică cu ce am fixat mai înainte⁴⁰⁵.

T. Cudalbu: Este necesar a se prevedea o pedeapsă mai aspră ca în art. 73⁴⁰⁶, pentru că întrebuintarea mijloacelor este mai reprobabilă. Însă consimt a se reduce amenda de la 10 000 la o sumă mai mică, de exemplu la 3 000 sau la 5 000 de lei.

Voci: De la 1 000–5 000.

Ion Nistor: Aici sunt prevăzute două pedepse⁴⁰⁷. E prea mult, d-le ministru. Nu „și cu închisoarea”, ci „sau cu închisoarea”.

T. Cudalbu: Sunt fapte pentru care legea admite pedeapsa cumulativă. Neapărat că e vorba de fapte grave, mai ales, când e vorba de recidivă.

Ion Nistor: Oricât, pentru un vânat nu se prăbușește lumea. Cred că trebuie arătat sau închisoare sau amendă, dar nu și 10 000 de lei amendă și trei luni închisoare, căci este prea mult. În loc de „și” să se pună „sau”⁴⁰⁸.

T. Cudalbu: Admit.

Ion Nistor: D-lor, la alineatul doi al acestui articol⁴⁰⁹ este vorba ca patru membri să fie luați și recomandați de Uniunea generală a vânătorilor și de uniunea din Sibiu.

⁴⁰⁵ Art. 75 (cap. XVI, *Delicte, contravențiuni și pedepse*): „Dacă braconajul s-a comis noaptea sau pe teritoriul închis sau cu mijloace nepermise (rețele, lațuri, curse, otrăvă) sau dacă braconierul a fost mascat sau a luat un nume fals, pentru a induce în eroare sau a amenința cu arme sau în alt chip pe cel ce l-a prins, pedeapsa va fi de la 3 000–10 000 lei și se va aplica și pedeapsa închisorii de la trei luni până la doi ani, întrucât nu constituie o crimă sau un delict mai grav prevăzut de Codul Penal”. Se supune la vot art. 75, cu modificarea introdusă (amenda să fie de la 1 000 la 5 000 de lei) și se admite. *Ibidem*, p. 3186.

⁴⁰⁶ Art. 73 (cap. XVI, *Delicte, contravențiuni și pedepse*): „Cel ce vânează sau prinde vânatul fără învoirea proprietarului sau [a] arendașului dreptului de vânat, comite delictul braconajului și va fi pedepsit de la 1 000–5 000 lei și cu închisoare până la șase luni, afară de daunele interese care vor fi cerute de proprietarul, arendașul sau reprezentantul lor. Tot astfel va fi considerat și pedepsit și acela care se va găsi cu arma sau câini de vânătoare pe un teren de vânat, afară de cazul dacă se află pe drum public”. *Ibidem*, p. 3179.

⁴⁰⁷ Art. 77 (cap. XVI, *Delicte, contravențiuni și pedepse*): „Cel ce va vâna în timpul oprit, comite delict și se pedepsește cu amendă de la 2 000–6 000 lei; în caz de recidivă, se va mai pedepsi și cu închisoare până la trei luni”. S-a supus la vot art. 77, cu modificările propuse (comitetul delegaților a fixat amenda de la 2 000 la 3 000 lei) și s-a admis. *Ibidem*, p. 3187.

⁴⁰⁸ Se face referire la art. 79 (cap. XVI, *Delicte, contravențiuni și pedepse*): „Acela care posedă un permis, dar la invitarea celor în drept refuză a-l prezenta, se pedepsește cu 50–200 lei amendă. Acela care, la cererea celor în drept, nu întrerupe momentan vânătoarea, nu-și spune locuința, nu dă zălog sau care, somat fiind, nu se duce la primărie spre a-și dovedi identitatea, se pedepsește cu amendă de la 200–1 000 lei. Aceeași pedeapsă se aplică și aceluia care cedează altuia permisul său. Acela care, neavând permis pe numele său, vânează cu permisul altuia, se pedepsește cu 1 000–8 000 lei amendă. Iar aceluia care vânează cu permis falsificat, i se va aplica amenda de 2 000–10 000 lei și cu închisoare până la trei luni”. Art. 79 (devenit art. 78) s-a supus la vot cu această modificare și s-a admis. *Ibidem*, p. 3187–3188.

⁴⁰⁹ Art. 103 (cap. XVIII, *Executarea legii, consiliul permanent, inspectorul general*): „Pe lângă serviciul special al vânătorului va funcționa și un consiliu permanent, compus din nouă membri, numiți pe cinci ani, prin decret regal, după propunerea ministrului de Domenii. Patru dintre acești

Or, noi am luminat această chestiune. Astfel fiind, cred că este nevoie să spunem „din Asociația de vânători din Regat”.

T. Cudalbu: Da, se va spune: „Prima asociație a vânătorilor din Regatul României”.

Ion Nistor: „Recomandați de Asociația vânătorilor din Regatul României”.

[Proiectul de lege asupra vânatului a fost adoptat în Senat: votanți – 85; majoritate regulamentară – 49; bile albe – 67; bile negre – 18].

Ședința Senatului din 14 iulie 1921⁴¹⁰

[Solicitare răspuns de la ministrul Cultelor și Artelor, Octavian Goga, în problema bisericii din Bucovina]

Am de făcut o mică întrebare în legătură cu prea frumoasele cuvinte pe care le-ați rostit, d-le ministru⁴¹¹. V-aș ruga foarte mult să răspundeți și la comunicarea și interpelarea ce am avut onoarea să [o] fac în chestiunea bisericii din Bucovina, căci până acum n-am avut cinstea să am răspunsul d-voastră.

Octavian Goga: Vă voi răspunde. Îmi pare rău că nu am fost la Senat atunci când, mi se pare, v-a dat un răspuns d-l [T.] Cudalbu, dar vă promit că mă pun la dispoziția d-voastră ca, într-o ședință pe care o vom fixa de comun acord, să vă formulați întrebarea și vă voi răspunde.

Ion Nistor: Vă mulțumesc!

[Comunicare despre Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina]

D-le președinte, d-lor senatori, în ședința de după masă și în ședința de astă-seară, am avut ocazia să ascultăm disertații foarte interesante și frumoase de principii în ceea ce privește dogmele și în ceea ce privește chestiunea divorțului⁴¹². Să îmi dați

membri vor fi luați dintre persoanele recomandate de Uniunea generală a vânătorilor din capitală și Reuniunea română pentru ocrotirea vânatului din Transilvania (Sibiu). Membrii consiliului permanent se vor numi numai dintre specialiștii în materie. Funcția membrilor consiliului permanent este onorifică. Consiliul se va convoca cel puțin o dată pe lună și va lucra sub președinția membrului ales din sânul consiliului. La consiliu vor lua parte, totdeauna, inspectorul general și șeful serviciului vânatului, cu vot deliberativ. Avizele consiliului permanent sunt cu caracter consultativ și devin executorii numai dacă sunt aprobate de ministru”. S-a supus la vot art. 103. cu această modificare, și s-a admis. *Ibidem*, p. 3195.

⁴¹⁰ D.S., M.O., nr. 116, 5 februarie 1922, p. 3209, 3236.

⁴¹¹ În ședința Senatului din 14 iulie 1921, Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor, a susținut o comunicare despre situația preoțimii, afirmând că „trebuie să creăm o situație materială normală; în același timp, însă, cred că preoțimea este datoare, după ce statul și-a schimbat atitudinea față de dânsa, ca, din profesiunea aceasta delicată, care are a face cu sufletele poporului nostru, cu deosebire în aceste vremuri grele, când sunt o mulțime de secte care sapă biserica noastră strămoșească, să facă un adevărat apostolat. Biserica este datoare, prin reprezentanții săi, să păzească strălucirea altarului, dându-și perfect seama că, dacă nu face acest lucru, biserica devine, în mod natural, un organism atacat și strivit de aceia care nu își dau seama că problemele morale trebuie păstrate în toată curățenia lor”. *Ibidem*, p. 3208.

⁴¹² În ședința Senatului din 14 iulie 1921 a fost dezbătut Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina (vezi Documentul nr. 2.2).

voie, însă, să mă cobor din înălțimile acela așa de frumoase și să ajungem la realitate. D-lor, despre ce este vorba? Este vorba ca 70 000 de credincioși de credință romano-catolică din Bucovina să se bucure, în ceea ce privește divorțul, de aceleași privilegii și drepturi de care se bucură conconfesionalii lor din Regat, din Transilvania și din Basarabia. Prin urmare, d-voastre puteți pune chestiunea principială cum veți voi, dar aici nu este vorba de o chestiune principială, ci de a întinde drepturile recunoscute pentru catolicii din România, Ardeal și Basarabia și asupra celor 70 000 din Bucovina. Și atunci, d-lor, orice s-ar discuta, vă întreb: veți putea d-voastre să refuzați aceste drepturi ale lor? Prin urmare, astfel fiind lucrurile, orice discuție, cât de frumoasă și de interesantă ar fi ea și cât de erudită și instructivă ar fi ea pentru noi toți, în fața acestui fapt, în fața acestei chestiuni de drept care ni se impune de la unire încoace, noi nu putem rămâne fără să le dăm această dreptate.

D-lor, Bucovina fiind o parte din Moldova, voi face și eu, nu istorie dogmatică, ci voi atrage atenția numai asupra câtorva chestiuni care să ne lămurească. Era vorba de căsătorie. Bucovina fiind o parte din Moldova, firește, a avut aceeași lege ca și Moldova, ca și Principatele Române. Or, după ce a fost smulsă Bucovina de Austria, a rămas pentru ortodocși obiceiul pământului, legile cele vechi moldovenești. Cum însă, în Bucovina, s-a așezat o mulțime de coloniști de dogmă catolică sau greco-catolică, atunci evident s-a introdus pentru ei dreptul canonic din Austria, de unde veniseră acești coloniști. Când s-a codificat dreptul civil, la 1811, s-a extins acest drept catolic peste tot. Or, de la 1811 încoace, catolicii din Bucovina, Austria și Ungaria au cerut încontinuu ca să se ridice această restricție a dreptului catolic cu privire la căsătorie și s-au dus în Austria lupte mari pentru dobândirea căsătoriei civile. Dar ceea ce s-a câștigat pentru Ungaria și pentru Ardeal, unde s-a introdus căsătoria civilă, nu s-a putut câștiga și pentru Bucovina, adică pentru Austria, din cauza Concordatului din 1871⁴¹³ și a rămas acolo acest drept catolic.

Or, acum, după unire, cel dintâi gând al locuitorilor de lege romano-catolică din Bucovina a fost ca să se ridice restricția aceasta; a fost, aș putea zice, una dintre condițiile oamenilor acestora pentru unire, ca să se bucure de drepturile pe care le au catolicii din România. Au cerut, d-lor, în nenumărate adunări și delegații, ca să aibă, în interesul moralității și al bunei ordini în stat, ca ei să aibă dreptul de a se recăsători. Și acum, oricât de sfânt ar fi dreptul cel dumnezeiesc, trebuie să cunoaștem un lucru, că legile firești sunt adesea mai puternice, căci ele ne duc cu o forță mai elementară, mai puternică, decât cele duhovnicești. [...]

Senatorul se referă la intervențiile susținute de Î.P.S.S. Mitropolitul greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș. Vasile Suciș și P.S.S. Bartolomei, episcop de Râmnic și Noul Severin. D.S., M.O., nr. 116, 5 februarie 1922, p. 3215–3220.

⁴¹³ Concordatele sunt acte diplomatice încheiate de către Statul Vatican cu diferite guverne ale țărilor pe teritoriul cărora există credincioși catolici. De-a lungul timpului s-au încheiat astfel de concordate cu Prusia (1821), Elveția (1828, 1845, 1888), Franța (1857), Bavaria (1871), Spania (1851, 1855, 1904), Portugalia (1886), Austria, Rusia ș.a. Dintre toate acestea, Concordatul semnat cu Rusia nu a fost pus în aplicare, rămânând în vigoare legile țării. După anul 1918, cele mai importante concordate au fost încheiate cu Polonia (1925), Lituania (1927), Italia (1929), Germania (1933). Concordatul cu România a fost semnat la 10 mai 1927. <http://acasa.bisericaortodoxapetrani.ro/?p=2051> (2 iunie 2015).

Senatul României trebuie să dea unei mulțimi de oameni protecția legii, pe care ei astăzi nu o au, ba, din contră, sunt oropsiți în societate. Este o chestiune de umanitarism ca să ridicăm pe acești oameni la înălțimea morală la care trebuie. De aceea trebuie să facem ca aceeași dispoziție legală să stea și pe Transilvania, ca și pe Bucovina. Acelor 70 000 de oameni, locuitori de acolo, care sunt de bună seamă catolici foarte buni, care își iubesc biserica și credința lor, trebuie să le dăm dreptatea pe care o cer. De aceea, decât să discutăm lucrul acesta, să avem mai bine în vedere că oamenii aceștia așteaptă aceasta de trei ani de zile. Votați cu toții cât mai repede legea aceasta [...], fiindcă este o chestiune de dreptate și o să vă binecuvânteze toată viața acei care așteaptă de la d-voastre dezrobirea lor. [...]

Ședința Senatului din 18 iulie 1921⁴¹⁴

[Anunț privind părăsirea lucrărilor Parlamentului, în contextul ratificării decretului-lege privitor la Societatea „Reșița”]

D-lor senatori, Parlamentul a fost convocat pentru a da țării legile de care are nevoie, în colaborare cu toți factorii constituționali ai statului. De la început, însă, majoritățile, influențate de guvern, s-au abătut de la această cale, desconsiderând părerile opoziției și [în]călcând regulamentul și uzanțele parlamentare. Niciodată însă aceste apucături nu s-au manifestat mai vădit ca în ședința din 14 iulie curent, când, la stăruința guvernului, s-a forțat un vot, prin [în]călcarea bruscă a regulamentului și prin nesocotirea protestelor legitime ale opoziției. Tot cu această ocazie, de pe banca ministerială s-au rostit cuvinte de o trivialitate fără precedent în anele parlamentare.

Considerând, deci, că prin ratificarea forțată a Decretului-lege privitor la Societatea „Reșița”⁴¹⁵ statul iese păgubit cu miliarde, că apărarea națională este atinsă, că după însăși afirmația d-lui prim-ministru, peste 80 [de] deputați și 30 [de] senatori sunt acționari la Reșița, și care, ca interesați, trebuiau excluși de la vot, și că, prin această votare, Parlamentul, al cărui prestigiu a fost coborât atât de jos prin ieșirea incalificabilă a d-lui ministru de Interne, în alcătuirea sa actuală nu mai poate avea autoritatea morală de a legifera, declarăm, în numele Partidului Democrat la Unirii din Bucovina, că, în deplină solidaritate cu celelalte grupări din opoziția constituțională, cu adânc regret nu mai putem lua parte la lucrările acestui Parlament.

⁴¹⁴ D.S., M.O., nr. 118, 9 februarie 1922, p. 3293. În această ședință a Senatului, Grigore Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale, a anunțat că Ion Nistor ar dori să prezinte o interpelare cu privire la Cooperativa „Moldova”. însă au căzut de acord cu privire la amânarea acesteia, deoarece ministrul nu a primit raportul inspectorului pe această temă.

⁴¹⁵ Prin Decretul nr. 2455/8 iunie 1920, patrimoniul societății austro-ungare STEG de pe teritoriul României este constituit în Societatea „Uzinele de Fier și Domeniile Reșița”. http://resita-online.ntpromo.ro/IstoriculIndustriei/industrie_3.htm (7 mai 2015); vezi și notele 165 și 193.

Partidul Poporului, circumscripția electorală Siret – Suceava, județul Siret

Ședința Senatului din 5 iulie 1920⁴¹⁷

[Comunicare despre răspunsul A.D. la Mesajul Tronului]

Onorat Senat, în dezbaterile noastre asupra răspunsului la Mesaj, este pentru a treia oară că ajunge la cuvânt un bucovinean. S-a vorbit de către unicul reprezentant al partidului, care până nu demult a deținut puterea în Bucovina, care însă, la alegerile recente, a rămas pe câmpul de luptă [Ion Nistor]⁴¹⁸, și am asistat la magistrala cuvântare a reprezentantului Partidului Social-Democrat din Bucovina [George Grigorovici]⁴¹⁹. Noi, cei de pe banca bucovineană, salutăm cu adâncă mulțumire cuvintele Mesajului care, îndemnând puterile vii ale neamului la muncă pentru binele obștesc, pune în perspectivă ratificarea tratatelor de pace și îndrumă lucrările pentru împrumutarea țăranilor din ținuturile eliberate. Tratatul de Pace cu Austria germană atinge interesele Bucovinei în gradul cel mai desăvârșit, fiecare amănunt din acest tratat, oricât de neînsemnat ar fi el în aparență, prezintă o importanță mare pentru Bucovina, care, făcând parte pe timpuri din fosta Austro-Ungarie, reclamă acum realizarea bunurilor sale drepturi asupra enormelor stocuri de averi ridicate din continuele contribuiri deopotrivă ale tuturor țărilor ce alcătuiau monarhia prăbușită. Nu numai colectivitatea, ci și particularii așteaptă cu nerăbdare o justă realizare a pretențiilor lor, create prin dese împrumuturi de război, împrumuturi forțate, care au înghițit sume mari din averea națională și la care trebuie să răspundă acum masa succesorală constituită în urma defunctei Austro-Ungarii.

Împrumutarea țăranilor nu mai suferă nicio întârziere. Cu expediente, cu paleative, cu fângăduieli și arendări provizorii nu se mai poate opera. Țăranul din Bucovina, care cu tărie a rezistat pe locul unde l-a pus soarta și care, ca ostaș, a dat

⁴¹⁶ Erast Diti Tarangul (1900–1985) – jurist. A urmat cursurile liceale la Suceava (Liceul „Ștefan cel Mare”) și Facultatea de Drept la Universitatea din Cernăuți (1922). A făcut o specializare la Universitatea din Bordeaux (1925–1926). A obținut doctoratul în drept la Universitatea din Cernăuți în anul 1924 și s-a specializat în drept administrativ românesc. Din aprilie 1922 și până în octombrie 1937 a ocupat funcțiile de secretar, asistent onorific, conferențiar universitar suplinitor, conferențiar universitar definitiv, profesor agregat al Facultății de Drept din Cernăuți. A fost profesor agregat la Facultatea de Drept din Iași (1937), profesor universitar titular la Facultatea de Drept din Cluj (1942) și decan al acesteia (1947–1948). A colaborat la publicații de specialitate: „Revista de drept public”, „Pandectele romane” (București), „Arhiva de drept public” (Iași) ș.a. A publicat câteva lucrări referitoare la *Teoria lui Duguit asupra raportului între drept și stat* (1928); *Puterea discreționară a administrației* (1936); *Problema formei de stat în Constituția „Regele Carol al II-lea”* (1939); *Tratat de drept administrativ român* (1944); *Curs de drept administrativ pentru anul II licență* (1947) ș.a. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 475–476.

⁴¹⁷ D.S., M.O., nr. 13, 14 iulie 1920, p. 149–151.

⁴¹⁸ Vezi interpelarea lui Ion Nistor în ședința Senatului din 28 iunie 1920.

⁴¹⁹ Vezi interpelarea lui George Grigorovici în ședința Senatului din 2 iulie 1920.

probe de bărbăție rară, cu toate că [acea] cauză pentru care avea să lupte n-a fost a sa, acest țăran care, în cursul războiului, în patru veri consecutive și-a văzut holdele crotopite de oștiri străine, ce în urma lor lăsară numai sate aprinse, moșnegi batjocoriți, femei siluite și copii schilodiți, acest țăran trebuie să fie înstăpânit asupra pământului pe care-l muncește de veacuri. El așteaptă să vadă împlinit cuvântul regelui, al marelui rege, căruia istoria îi va da numele de rege al țăranilor. Sunt atâtea motive binecuvântate pentru a grăbi cu punerea în aplicare a împrumutării în Bucovina, însă pentru aceasta, din Decretul-lege pentru reforma agrară vor trebui eliminate multele contraziceri, care îl fac, în forma dată, inexplicabil.

D-lor senatori, am amintit de ravagiile cășunate prin Războiul Mondial în Bucovina, care a fost patru ani de-a rândul teatrul propriu-zis de lupte; aceste ravagii sunt de două naturi. Pe de o parte, sunt prestațiile de război, adică rechiziționările trupelor privitoare la alimente, vite, corvezi și fel de fel de materiale de război, pe de altă parte, enorme pagube izvorâte din trecerea și petrecerea efectivelor armate în Bucovina și din mersul luptelor pe teritoriul său. Atât prestațiile, cât și pagubele sunt bine stabilite; ele ating cifre considerabile și reclamă imperios despăgubirea celor sinistrați. Această despăgubire va trebui să urmeze parte în bani, parte în materiale pentru reclădirea obiectelor distruse. Orașele reședință, ca Siret și Vijnița, orașe ca Solca și Boianul, sate odinioară frumoase, ca Tărășenii, Bănțeștii, Mușenița, Milișăuți și multe altele dau un aspect cât se poate de trist; în mare parte Bucovina, cea cântată de bardul național ca „vesela grădină”, nu mai e nici „veselă”, nici „grădină”.

D-lor, am amintit [de] orașelul românesc Solca, drăgălaș, situat la poalele Carpaților, într-o vale înflorită, umbrită de brazi rășinoși, al căror farmec de mult a făcut din acest orașel o bine-cunoscută stațiune climatică. Au trecut peste Solca armatele lui Brusilov⁴²⁰, la înaintare și la retragere, de două ori s-au perindat aceste efective formidabile, dar orașelul a scăpat teafăr. În iarna 1917, însă, înaintea defecțiunii rusești, soarta neîndurată a voit să țintuiască frontul chiar prin vatra orașelului; urmarea a fost evacuarea forțată a locuitorilor care, reîntorcându-se după șase luni, au găsit fiecare la locul unde și-a fost lăsat casa, numai o movilă de moloz. Toate, literalmente, toate casele erau distruse. Maiestățile lor, vizitând în anul acesta Bucovina, în calea de la vechea Mitropolie a Sucevei spre mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna, au trecut și prin Solca și atât de sfâșietor era aspectul localității distruse și nerefăcute, încât regina, din îndemn propriu, a dispus o puternică acțiune de ajutorare, un gest care va rămâne în veci neuitat și pe care noi, solii Bucovinei, îl achităm cu cea mai profundă grațitudine.

D-lor senatori, suntem nevoiți să recurgem la ajutorul Patriei Mame, căci n-avem nimic acasă, ne lipsesc materiile prime, ne lipsește combustibilul necesar pentru fabricarea cărămizilor, ne lipsește fierăria, ne lipsesc fondurile trebuincioase. Carpații noștri, care cu toate ravagiile suferite și de ei prin război, ar da din sânul

⁴²⁰ Alexei Alexeevici Brusilov (1853–1926) – general rus de cavalerie, cunoscut pentru dezvoltarea tacticilor militare ofensive folosite în timpul Primului Război Mondial. Ofensiva care-i poartă numele, desfășurată în anul 1916, de către Armata a VIII-a rusă, a fost una dintre cele mai importante campanii țariste din Primul Război Mondial. Lucian Predescu. *op. cit.*, p. 132.

lor, cu dragă inimă, orașelor și satelor de la munte și de la șes materialul lemnos necesar pentru refacere, ei, însă, privesc triști când văd că lemnul lor, după ce și-a primit fasonarea în ferăstraiele noastre, iese din țară; se duc cu sutele vagoanele cu lemn de brad și ne lasă numai regrete. De-ar fi de față d-l ministru [Octavian] Goga, l-aș ruga să-mi dea voie să citez poetul: „La noi sunt codrii verzi de brazi/Și lacrimi multe, multe”. D-lor senatori, înțelegem că, din punctul de vedere al valutei, trebuie promovată orice export și că Bucovina, al cărei aproape unic articol de export este materialul lemnos, să contribuie la exportul țării, dar suntem de credință că un oarecare câștig din ceea ce se produce ar trebui să fie reținut pentru trebuințele reedificării.

Aceleași vederi le avem și în ceea ce privește alimentarea, dacă susținem că numai prisoasele să fie trecute peste hotare, iar echivalentul pentru mărfurile exportate să nu consistă numai în conjecturi [presupuneri], prin care unii fericiți realizează, pe nemuncite, câștiguri fabuloase și stabilirea compensațiilor să urmeze așa ca exportatorul să garanteze în mod suficient că prin stocul exportat va introduce un echivalent în mărfurile de care avem trebuință. Orice măsuri coercitive în această direcție nu vor putea scădea întru nimic efectul valutar, dat fiind că [aceste] compensații se mărginesc la prisoasele țărilor către care vom exporta prisoasele noastre.

Dar, pe lângă problema valutei externe, noi, cei din țările alipite, suntem în măsură excesivă interesați și de unificarea valutei interne și nu ne îndoim că guvernul va ține cont de faptul că tot avutul nostru – în ce ne privește, în special, pe noi, bucovinenii și pe frații din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș – constă în coroane care, după ce au fost naționalizate prin ștampilare, vor trebui înlocuite prin lei, într-un raport pe cât se poate de favorabil pentru noi, dându-se seama că, în momentul alipirii noastre necondiționate, raportul leului asupra coroanei oscila în jurul cifrelor de la 1 la 1,20. Iar pe lângă unificarea valutară, dorim o unificare desăvârșită a legislației și a administrației și o armonizare a sufletelor, ca să ajungem la un stat unitar din toate punctele de vedere. Nu facem, prin urmare, nici autonomism, nici separatism, dar dorim ca printr-o descentralizare rațională administrativă să se țină cont de particularitățile care, fatalmente, s-au dezvoltat prin vitregia timpurilor trecute și că din cele patru legislative, cu care operăm în prezent, să fie luate dezlegările cele mai perfecte ale problemelor, fără ca punctul de vedere al puterii centrale să sufere vreo slăbire. Acest lucru nu se poate realiza dintr-o zi și ne pare bine că guvernul nu debutează cu reforme pripite, care, prin defectele inerente fiecărei pripiri, ar putea compromite întreaga acțiune, ci studiază dezlegarea problemelor, după cum se prezentară ele similar în Italia după 1859, pentru a putea pași înaintea Corpurilor legiuitoare cu o operă bine alcătuită. În tot cazul, aceste reforme vor ține seama de existența neamurilor conviețuitoare de alt grai în România Mare.

D-lor senatori, dăunăzi, pe când cuvânta în această incintă onorabilul nostru coleg, d-l Grigorovici, veți fi observat că banca bucovineană a ținut să sublinieze multe din [tre] expunerile sale prin dese aplauze, cu toate că, natural, în unele privințe, ne desparte o lume de vederi. Aprobările noastre au fost însă mai accentuate când d-l Grigorovici a vorbit despre necesitatea unei toleranțe desăvârșite față de naționalități, susținând că numai prin dragoste le vom putea atrage la o colaborare

devotată, fără reticențe și fără restricții, pentru binele patriei. De aceste vederi eram călăuziți când, [la] prăbușirea Austriei, în noiembrie 1918, toți românii din Bucovina, grupați în jurul fruntașului lor, a d-lui Iancu Flondor și în consimțământul naționalităților au dat ființă alipirii necondiționate a Bucovinei cu Patria Mamă. O mare însuflețire a trecut prin țărișoara noastră când, cu ocazia vizitei regale și a recepției solemne în Palatul Mitropolitan din Cernăuți, M.S. Regele a îndatorit, în azul tuturor, pe căpeteniile Bucovinei, de a ține sus principiul egalei îndreptățiri a tuturor cetățenilor din România Mare.

Strâns legată de aceste vederi este și problema funcționarilor publici din Bucovina, care, în mare parte, sunt de alt grai, care însă, printr-o cultură aleasă, prin o pregătire serioasă și prin moravurile lor neatinsse de molima corupției, prezintă valori însemnate, ce cu drag sunt puse în serviciul statului, și care cu încredere așteaptă încadrarea lor, fără știrbirea drepturilor garantate prin legislațiile anterioare.

În aceeași măsură ne preocupă soarta invalizilor de război care, în [ceea] ce privește Bucovina, au rămas neîngrijiți pe motiv că nu au făcut parte din armata română. Această soartă ei nu o merită, de vreme ce și-au făcut datoria ca ostași acolo unde soarta i-a pus, în buna credință că luptă pentru apărarea pământului strămoșesc. Sperăm deci că toate măsurile legislative luate pentru toți invalizii țării vor fi aplicate egalitar și asupra invalizilor bucovineni. O notă supărăcioasă a produs la noi faptul că s-au dat uitării interesele pensionarilor din armată și din alte funcții publice care, neputând a fi primiți în activitate, solicită ca să li se dea retribuțiile de retragere ce li se cuvin în virtutea serviciilor prestate. Drepturile câștigate trebuie să fie respectate; e o datorie strictă a statului, care trebuie împlinită și din punctul de vedere umanitar, mai ales când se știe că, în alte locuri, ca în Ardeal, s-au făcut toate cele de trebuință întru îndeplinirea acestei datorii. Înțelegem foarte bine că în învălmășagul de lucrări ce-i incumbă guvernului, n-au putut fi rezolvate toate chestiunile, dar chestiunea de față reclamă o rezolvare neîntârziată, dacă nu voim să deplângem urmările unei întârzieri.

D-lor senatori, cu deosebită mulțumire am luat la cunoștință ridicarea cenzurii în Bucovina, după cum ni s-a notificat aceasta în incinta acestui onorat Senat, prin d-l ministru de Interne, și sperăm că, într-un timp nu prea întârziat, această măsură va fi urmată și de ridicarea stării de asediu. D-l prim-ministru [Alexandru Averescu], însoțind pe Maiestatea lor în Bucovina⁴²¹, a avut prilej să se încredințeze de înaltul spirit de ordine ce domnește pe acele plaiuri și că Bucovina merită pe deplin ajutorul guvernului pentru tămăduirea rănilor ce i le-a adus războiul. Suntem pe deplin încredințați de bunele intenții ale guvernului față de populația noastră și în această credință acest guvern va fi sprijinit de noi, iar răspunsul la Mesaj din această legislatură extraordinară, cuprinzând lucrările de primă nevoie, ce de urgență trebuiesc date țării, și acoperindu-se pe deplin cu vederile noastre, îl aprobăm și îl vom vota.

⁴²¹ Vizita familiei regale, însoțită de primul ministru, generalul Averescu, membri ai guvernului și reprezentanți ai bisericii, a avut loc în perioada 16–18 mai 1920.

[Răspuns la comunicarea lui Ion Nistor, în care se aduceau acuzații la adresa guvernului]

D-le președinte, d-lor senatori, în cursul discuției la Mesaj, în ședința Senatului din 18 c., un senator opozant din Bucovina a ținut să ridice o serie de acuze la adresa guvernului în [ceea] ce privește administrația din Bucovina, acuze care, fiind izvorâte numai din durerea după puterea pierdută, trebuie reduse la adevărata lor valoare⁴²³. Bineînțeles că sunt și la noi neajunsuri, ca pretutindenii, care provin din greutățile prin care trecem, care însă, în mare parte, le-am luat cu prisos în moștenire de la predecesorii noștri de la putere. În aceeași măsură cum recunoaștem neajunsurile existente, recunoaștem însă și bunăvoința guvernului actual, care, de câte ori a fost sesizat, a arătat râvnă și zel pentru remediere. D-l Nistor deplânge specula care bântuie în Bucovina și monopolizarea importului și a exportului prin câțiva speculanți. Acest flagel l-am aflat deja întronat când am intrat noi în acțiune și una din[tre] preocupările noastre cele mai serioase a fost combaterea și suprimarea sa. D-le senatori, justiția în Bucovina e în plină urmărire a acestor făcători de rele și chiar în zilele din urmă ne-a sosit vestea că Parchetul din Cernăuți a izbutit să pună mâna și să aresteze pe unul dintre exponenții speculei. Sperăm că peste un timp nu prea îndelungat vor urma și alte arestări și se va face lumină în activitatea nocturnă a acestor detestabili.

Paralel cu această acțiune de reprimare, partidul nostru, pentru a umple un gol simțitor în viața noastră economică, a ținut să încurajeze ideea cooperativelor în Bucovina și a dat ființă unei serii de cooperative, deocamdată numai în reședințele de județe, stabilindu-se ca principiu înscrierea liberă pentru orice om de bine care, prin o simplă declarație, poate deveni membru al cooperativelor; toate afacerile cooperativelor sunt supuse controlului public, o măsură care, pe de o parte, garantează corectitudinea gestiunii, iar pe de altă parte admite ca masele țăranimii să poată lua parte la orice schimb de mărfuri, la import și la export.

D-lor senatori, un alt gravamen [plângere] al d-lui Nistor se referă la o pretinsă tratare mașteră a funcționarilor în Bucovina. Una din[tre] preocupările noastre principale este soarta funcționarilor noștri. Cunoaștem din proprie experiență greu prin care trec ei și apreciem prea mult valoarea ce prezintă pentru stat un corp integru și bine pregătit de funcționari, decât am putea admite ca, cu ocazia încadrării lor, să fie știrbit vreoa un[un] din[tre] drepturile lor, garantate prin statutul în vigoare în Bucovina. Din contră, d-lor, delegatul nostru în comisia pentru alcătuirea statutului funcționarilor din România întregită, lucrând în spiritul ce ne însuflețește, stăruie în această comisie ca funcționarilor să li se dea garanții solide de existență, de nedestituibilitate, de înaintare, de retragere, de îngrijire a văduvelor și a orfanilor lor.

D-l Nistor mai deplânge că înfăptuirea reformei agrare în Bucovina a fost zădărnicită și că decretul-lege privitor la această reformă a fost desconsiderat. Contestăm această aserțiune, de vreme ce exproprierea în Bucovina este în plin curs

⁴²² D.S., M.O., nr. 13, 31 decembrie 1920, p. 126.

⁴²³ Vezi interpelarea lui Ion Nistor prezentată în ședința Senatului din 15 decembrie 1920.

și aproape terminată, iar terenurile ce cad sub prevederile articolelor de expropriere sunt arendate celor în drept; toate aceste lucrări ar fi fost demult terminate dacă decretul-lege, alcătuit pe timpul când era d-l Nistor ministru delegat în Bucovina, n-ar fi instituit un aparat atât de greoi, mai ales, în ce privește compunerea comisiilor. Noul proiect de lege la care am avut ocazia a conlucra cu d-l ministru [Constantin] Garoflid [ministru de stat, președintele Comitetului agrar] prevede o simplificare a acestui aparat și dă toate garanțiile că și lucrările de împroprietărire se vor face în scurt termen.

Tardivă este plângerea d-lui senator în ce privește schimbul coroanelor, căci dacă operația preschimbării de fapt a întârziat în paguba statului, vina nu este pe partea guvernului actual, ci pe partea guvernelor anterioare, de la unire încoace, guverne din care, pe rând, d-l Nistor a făcut parte, iar în ce privește plata celor 40%, nutrim în fața declarațiilor precise ale guvernului ferma speranță într-o realizare din[tre] cele mai apropiate.

Cu indignare, însă, respingem, atacurile adresate conducerii Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Această conducere, de decenii încoace, este încredințată mâinilor unui prea venerabil arhiepiscop, a cărui corectitudine este proverbială. Nicio insinuație nu poate atinge nici măcar picioarele scaunului mitropolitului [Vladimir] Repta, care este sprijinit de noi din răspuțeri, atât în activitatea sa păstorească, cât și în cea a administrării moșiilor bisericești. Este inexact dacă se afirmă că noi am fi admis specula în aceste moșii. Toate contractele de exploatare ale pădurilor bisericești le-am primit ca moștenire, în mare parte de natură foarte reproșabilă, de la predecesorii noștri și țin să constat că din momentul intrării noastre la putere nu s-a încheiat niciun singur contract de exploatare. În acest mod se reduc aserțiunile d-lui Nistor la o simplă manoperă, după manualul de conduită al bunului opozant, care fatalmente trebuia să conteste orice lucru făcut sau nefăcut de guvern și să aducă plângeri, fie ele și din[tre] cele mai neîntemeiate.

Ședința Senatului din 12 februarie 1921⁴²⁴

[Întrebări adresate ministrului de Justiție, Mihai Antonescu (desființarea art. 111 din Codul Civil austriac, referitor la desfacerea căsătoriilor între catolici) și ministrului Comunicațiilor, Gheorghe Văleanu (reconstruirea unui pasaj între stațiile C.F.R. Bahrinești și Vicșani)]

D-le președinte, am onoare a adresa d-lui ministru de Justiție următoarea întrebare. În baza Decretului-lege din 18 decembrie 1918, în Bucovina au rămas în vigoare legile anterioare, între care și Codul Civil austriac, care, redactat în anul 1811, într-o epocă de influență covârșitoare a elementului catolic, adoptând în domeniul dreptului matrimonial dogma catolică a indisolubilității căsătoriei, împiedică desfacerea căsătoriilor între catolici, precum și a celor în care numai o anumită parte este catolică, și oprește, prin art. 111, recăsătorirea în asemenea cazuri. Această doctrină, care se prezintă ca o rămășiță din timpuri trecute, apasă cu toată asprimea asupra unei generații care nu poate înțelege pe ce motive întârzie eliberarea ei de sub jugul unei

⁴²⁴ D.S., M.O., nr. 22, 12 februarie 1921, p. 245-246.

legi care nu mai cadrează cu legislația statului din care face parte. În adevăr, nici în Vechiul Regat, nici în una din [tre] țările alipite, afară de Bucovina, nu mai există o asemenea dispoziție. Cererile și plângerile celor loviți de îndârjirea acestei legi nu se mai potolească; ele ne arată, în termeni lugubri, cum în asemenea căsătorii, dacă din nefericire soții nu se mai înțeleg, traiul lor devine un adevărat chin; căsnicia se desface sau *via facti* sau se menține numai proforma, pe când lanțul legii îi ține pe soți încătușați la infinit unul de altul. De aici, concubinaje, copii născuți cu pata ilegitimității, acestea sunt urmările dezastruoase ale acestei stări, iar peste tot planează exasperarea imposibilității unei recăsătorii.

Nu mă îndoiesc că la unificarea legislativă va dispărea și această urmă a unor timpuri medievale, însă, pentru a-i hărăzi unui însemnat grup de cetățeni, cu o oră mai înainte, eliberarea de sub jugul acestei legi, cred că ar fi necesar să se desființeze cât mai curând acest neomenos art. 111 din Codul Civil austriac în vigoare în Bucovina, un gest pe care Corpurile noastre legiuitoare desigur îl vor face cu noblețe. Pentru accelerarea acestei măsuri, am onoarea a adresa d-lui ministru de Justiție întrebarea: are d-l ministru cunoștința de situația din Bucovina, unde căsătoriile catolicilor, precum și cele în care numai o singură parte este catolică, sunt indisolubile, iar recăsătoriile în asemenea cazuri, imposibile? Este d-l ministru dispus să prezinte de urgență un proiect de lege pentru desființarea paragrafului 111 din Codul Civil austriac, rămas în vigoare în Bucovina?

A doua comunicare. D-le președinte, am onoarea a adresa d-lui ministru al Comunicațiilor următoarea întrebare: la kilometrul 314 al liniei C.F.R. Cernăuți – Ițcani, între stațiile Bahrinești și Vicșani, s-a construit în anul 1868, la înființarea acestei linii, pentru trecerea unei întretăieri adânci de teren, un pasaj superior, menit a mijloci circulația pe șoseaua care duce de la orașul Siret către un grup de vreo zece sate. Acest pasaj a fost întreținut în tot timpul de către calea ferată, fără ca sătenii să fi fost supuși la vreo cheltuială. Or, în decursul războiului, luptele ce s-au dat în aceste regiuni au distrus cu desăvârșire întreaga construcție a acestui pasaj, așa că circulația pe șoseaua în chestie a rămas complet împiedicată. Direcția Regională C.F.R. Cernăuți, văzând necesitatea inevitabilă a unei reconstrucții, a făcut demult propunerile necesare, dar realizarea întârzie în paguba sătenilor, care acum, exasperați, solicită ajutorul reprezentanților lor din Corpurile legiuitoare. Interesându-ne, am aflat despre existența unui deviz estimativ, care prevede reconstrucția pasajului din material de piatră; am aflat însă că executarea ar fi amânată până la anul 1922. Situația locală cere, însă, imperios refacerea imediată a acestui pasaj, fiindcă sătenii nu-și mai pot vedea de economiile lor, neputând trece decât cu mare anevoie peste linia ferată. Ceea ce s-a făcut acolo ca expedient, un coborâș priporos [abrupt] de pe platou spre terasament și o trecătoare în plan peste linie, prezintă un pericol constant, un necaz continuu pentru oameni și pentru tracțiuni, și nu poate, prin urmare, fi menținut sub niciun raport. În consecință, am onoarea a adresa d-lui ministru al Comunicațiilor întrebarea: este d-l ministru în măsură să dispună ca pasajul acesta să fie reconstruit fără întârziere, fie și deocamdată numai în mod provizoriu, pentru a pune sătenii din partea locului la adăpost de nevoile ce le cășunează starea actuală?

[Președintele de ședință, general C. Coandă, anunță că se vor comunica guvernului aceste întrebări.]

Partidul Poporului, circumscripția electorală Rădăuți, județul RădăuțiȘedința Senatului din 24 iunie 1920⁴²⁶

[Mesaj de mulțumire pentru alegerea ca vicepreședinte al Senatului]

D-lor senatori, prin votul pe care l-ați dat ieri pentru alegerea biroului⁴²⁷, d-voastre v-ați manifestat dorința ca în prezidiul acestei înalte case să fie reprezentată prin mine și Bucovina, cea mai mică între țările surori alipite. Pentru acest gest frumos, pentru această nouă dovadă de dragoste frățească, dați-mi voie, d-lor senatori, să vă exprim cel mai respectuos și cel mai profund sentiment de mulțumită. D-lor senatori, departe a fost de noi, bucovinenii, orice spirit regionalist, orice alură separatistă; drept aceea, sunt convins că această nouă dovadă de simpatie față de Bucovina va contribui mai mult la accelerarea și aprofundarea unirii noastre.

Ședința Senatului din 20 august 1920⁴²⁸

[Declarație de susținere a lui Iancu Flondor]

D-lor senatori, în numele tuturor parlamentarilor bucovineni din Partidul Poporului, am onoare a face următoarea declarație. În ședința Senatului din 18 august a.c., a luat cuvântul d-l senator Nistor, la discuția legii silvice, pentru a ridica atacuri defăimătoare în contra uneia din[tre] cele mai frumoase figuri ale românismului, în contra d-lui Iancu Flondor, un om care, pentru meritele sale pentru neam și țară, trebuie să fie respectat și iubit de orice inimă patriotică românească. D-l senator Nistor a aflat de bine să atace pe un absent și să-l arate pe d-l Flondor în lumina unui exploatator interesat al țărănimii. Respingem cu indignare insinuarea aceasta inexactă, izvorâtă din patimi personale.

Este prea bine cunoscut în întreaga Bucovină că d-l Flondor nu a cumpărat drepturi de păduri pentru prețuri derizorii de la țărani, ci din contră, a răscumpărat drepturile acestea de la speculanții evrei, pentru a scuti țărănimea de împilările

⁴²⁵ Ipolit Tarnavschi (1868–1936) – preot. A urmat Liceul Ortodox și Facultatea de Teologie în Cernăuți, cu studii de specialitate la Viena. Din anul 1897 devine doctor în teologie al Universității din Cernăuți. A fost preot, director al Internatului de elevi români (Cernăuți), consilier eparhial și protopop al Catedralei din Cernăuți, presbiter catedral, arhimandrit, presbiter mitrofor, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți. A fost membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, luptând pentru drepturile românilor din Monarhia Habsburgică. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 479–480.

⁴²⁶ D.S., M.O., nr. 4, 29 iunie 1920, p. 29.

⁴²⁷ În ședința Senatului din 23 iunie 1920 au fost aleși, prin vot, cei patru vicepreședinți. Unul dintre aceștia a fost Ipolit Tarnavschi, care a întrunit 94 de voturi. D.S., M.O., nr. 3, 27 iunie 1920, p. 27.

⁴²⁸ D.S., M.O., nr. 36, 28 august 1920, p. 679.

acestora. Atitudinea d-lui Flondor în chestia aceasta a fost, ca totdeauna, cea mai corectă. Dovadă vie este dragostea însuflețită ce i-o poartă țărâניה bucovineană. Atacul d-lui Nistor în contra d-lui Flondor ne-a surprins, cu atât mai mult cu cât d-l Nistor, ca și oricare bucovinean, știe foarte bine că d-l Iancu Flondor a cheltuit milioane din averea sa pentru ridicarea și întărirea mișcării naționale din Bucovina. Chiar și d-l Nistor, dacă va cerceta memoria sa, va afla că și d-sa însuși a făcut pentru un prieten apel la generozitatea d-lui Flondor și nici d-sa, ca [și] contrar politic, nu poate tăgădui că jertfele depuse de Iancu Flondor pe altarul sfintei noastre cauze naționale sunt nenumărate. Viața, averea, inima și mintea lui au stat totdeauna în serviciile neamului. În toate luptele noastre din trecut ne-a fost un conducător inimos și ori de câte ori sufletele noastre erau aproape de deznădejde, pilda curajului și a patriotismului său ne-a ridicat inimile.

Al său, în prima linie, este meritul de a fi pregătit spiritele generației de azi pentru marele act al unirii. Providența a voit ca opera vieții sale s-o încoroneze el singur, când în octombrie 1918, în mijlocul armatelor austriece, pe atunci încă neatînse, a ridicat în Cernăuți steagul tricolor și, amenințat de către austrieci cu spânzurătoarea, a declarat, în fruntea Adunării Naționale, dezlipirea Bucovinei de jugul austriac și unirea ei pentru vecie cu toate țările românești. Meritele nepieritoare ale acestui bărbat pentru cauza națională îi asigură o pagină plină de glorie în istoria nepărtinitoare a românismului și un loc de cinste pe monumentul care se va ridica pentru slăvirea unirii, un loc care se va afla pe un pedestal atât de înalt, încât nici patimă, nici ură nu îl va putea ajunge.

Ion Nistor: D-le președinte, în ședința trecută eu n-am atacat persoana d-lui Flondor, ci am constatat numai un fapt, anume că pădurea Laura a fost cumpărată de la locuitorii săteni cu preț derizoriu de către acaparatori și că apoi d-l Flondor a luat această pădure și a pus stăpânire pe ea. Am spus că țărânii reclamă această pădure de la d-l Flondor, fapt pe care îl cunoaște foarte bine și d-l Tamavschi. Aceasta am susținut și nimic altceva. În ceea ce privește, însă, rolul său politic, nu avem noi, contemporanii, să-l considerăm, ci îl va examina și considera istoria⁴²⁹.

Ședința Senatului din 13 iunie 1921⁴³⁰

[Răspuns la interpelările senatorului Ion Nistor
în problema Fondului bisericesc]

D-le președinte, d-lor senatori, am cerut și eu cuvântul pentru o chestiune personală și declar, din capul locului, cum că am făcut lucrul acesta cu neplăcere, și anume pentru două motive: întâi, am o repulsie contra oricărei polemici, fie ea chiar lipsită de asperități, și al doilea, parcă mi-e rușine înaintea d-voastre, onorați domni senatori din Vechiul Regat, ca noi, din Bucovina, să nu înțelegem a răsplăti

⁴²⁹ Dezbaterea acestui subiect a fost continuată de către Ion Nistor în ședința Senatului din 21 august 1920.

⁴³⁰ D.S., M.O., nr. 92, 1 iulie 1921, p. 2215–2217.

[pe] d-voastre mai bine [pentru] dezrobirea și eliberarea noastră, decât oferindu-vă, în această înaltă Casă, spectacolul trist și dezgustător al unor certuri mărunte dintre noi. De aceea, d-lor senatori, cu drag aș fi dorit să evit acest lucru.

Dar, d-lor, d-voastre, care ați fost [de] față la ședința Senatului de sâmbătă, ați putut constata cu toții că d-l senator Nistor, în decursul interpelării sale cu privire la Fondul religios⁴³¹, a avut ieșiri atât de violente în contra capului bisericii noastre din Bucovina, în contra Î.P.S. Mitropolit [Vladimir] Repta, în contra Consistoriului, în contra d-lui secretar general al Cultelor, [Vasile] Gheorghiu, și, în fine, în contra persoanei mele, încât venerația pe care o datorez eu capului bisericii mele, prestigiul și demnitatea supremului for bisericesc administrativ din Bucovina, din care am onoarea a face parte, precum și reputația și a secretarului general și a mea mă constrâng astăzi să nu mai rămân dator cu un răspuns d-lui Nistor. Un lucru însă vă promit, voi fi cât mai scurt, voi fi cât mai calm, nu voi vocifera de la această tribună cum s-a făcut sâmbătă, pentru că știu ce datorez acestui select și distins auditoriu. Nici nu voi coborî nivelul discuției aici, la Senat, la banalități și trivialități.

D-lor, d-l ministru [Dorimedont] Popovici⁴³² a indus aici lucruri, a relaționat mai multe pasaje din interpelarea d-lui Nistor, așa încât îmi rămân mai puține puncte decât mi le-am pregătit eu din capul locului. D-l senator Nistor, la începutul interpelării sale, ne-a făcut un istoric al Fondului religios și, întrucât a vorbit istoricul Nistor, ne-a adus prin acest istoric o contribuție apreciabilă la geneza și dezvoltarea Fondului bisericesc, de altminteri cunoscută nouă, bucovinenilor, dar, poate, necunoscută d-voastre, d-lor senatori din Regat și din Ardeal. Cum au început, însă, concluziile, au început și confuziile.

Cu privire la punctul juridic al chestiunii Fondului religios, nu voiesc să mai pierd niciun cuvânt, deoarece l-a elucidat până la perfecție d-l ministru. Îmi rămâne, deci, să reacționez la unele nedumeriri și temeri pe care le-a exprimat d-l senator Nistor aici. D-sa a susținut că ar fi fost bine și corect din partea guvernului ca să reglementeze chestiunea averilor bisericești în mod general, odată pentru toată biserica. Guvernul, cum a amintit și d-l ministru, s-a gândit la acest lucru și aici am anteproiectul unei legi organice, rezultatul unei munci asidue, migăloase și serioase a d-lui ministru al Cultelor, [Octavian] Goga. Paragraful 55 din acest anteproiect organic reglementează chestiunea administrației averilor, căci în art. 9 se prevăd drepturile Congresului bisericesc sau, cum îi zice, Adunarea eparhială. Între atribuțiile adunării eparhiale este și un punct care spune: „Adunarea eparhială...” (citește). Va să zică guvernul și-a stabilit punctul său de vedere cu privire la reglementarea acestei chestiuni importante pentru toate bisericile. Acest anteproiect drept că nu este lege, dar el a trecut până acum printr-o comisie, în care au lucrat delegați ai tuturor mitropoliților, deci profesori de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, au conlucrat frații ardeleni și basarabeni și, se înțelege, și preoții din Regat. Apoi a trecut acest proiect și prin Constituanta bisericească, în care a fost reprezentat și

⁴³¹ Vezi interpelarea lui Ion Nistor în problema Fondului bisericesc (ședința Senatului din 11 iunie 1921).

⁴³² Vezi interpelarea lui Dorimedont Popovici în ședința Senatului din 13 iunie.

elementul laic și, în fine, a trecut și prin Sf. Sinod, așa încât starea de astăzi în care s-au făcut mai multe schimbări și modificări reprezintă o bază solidă pentru deliberarea acestei chestiuni în Corpurile legiuitoare. Cred că putem presupune că, după ce a trecut acest proiect prin atâtea instanțe indicate și competente, elementul laic din Corpurile legiuitoare nu-i va mai face multe schimbări.

În orice caz, reglementarea chestiunii cu privire la averea bisericească din Bucovina, fiind în conformitate cu acest anteproiect, se poate prezenta din punctul acesta de vedere al proiectului ca o anticipare.

Ion Nistor: Aceasta am susținut-o.

Ipolit Tarnavski: D-voastră ați exprimat temerea sau bănuiala că de ce au stăruit organele chemate din Bucovina ca să ia așa degrabă Fondul în administrare și, de nu greșesc, ați mai făcut și observarea că graba aceasta vi se pare suspectă. Vă dau și aici o explicație. La o administrație a unui complex mai mare de averi, cum este Fondul nostru bisericesc din Bucovina, între alte condiții importante pentru o administrație bună trebuie să fie și o competență bine stabilită a acelor factori, a acelor autorități care iau ingerință asupra acelor averi. Or, în cazul Fondului nostru bisericesc, această stabilire de competență n-a fost dată, fiindcă la ministerul din București erau alte legi în aplicare și în vigoare decât la noi. Și ce a fost urmarea? Urmarea a fost: contractele pendinte care aveau să fie încheiate cu Fondul au stat aici nerezolvate cu lunile, mai ales, la comisia care este pe lângă Ministerul de Industrie și Comerț, așa încât Fondul, care a fost totdeauna activ, a devenit pasiv și a trebuit să împrumute de la stat două milioane lei, pentru ca să plătească salariile preoților și [ale] profesorilor de la școlile profesionale. Noi atunci am fost alarmați din partea Secretariatului general de la Culte ca să intervenim aici, la autorități, ca să se ia o hotărâre definitivă cu privire la încheierea acestor contracte. Am intervenit cu toții, dar în zadar.

D-l Conduratu, președintele acestei comisii, nu a luat cuvintele noastre în seamă, cu toate că am fost vreo cinci deputați, și l-am avertizat că această târâgănare o să aibă urmări funeste pentru Fond. Oferta pentru exploatarea minelor din Iacobenii, care avea să aducă un venit de șase milioane și jumătate Fondului, cu toată insistența noastră, nu a fost aprobată. Urmarea a fost că Fondul a pierdut efectiv mai multe milioane, deoarece manganul, între timp, a scăzut în preț, iar la licitația nouă nu s-a prezentat niciun oferent. În haosul acesta de legi, comisia n-a știut ce decizie să ia. S-a împlinit și aici proverbul la timp, că „atâta a deliberat Roma, până a pierdut Saguntul”. Așa a pățit și Fondul religios.

De aceea am spus d-lui interpelant, sâmbătă, că noi am salvat Fondul și sunt convins că a scoate Fondul din încurcăturile acelea grele, care numai pagube i-au adus, înseamnă cu adevărat o salvare. Mi-a rămas să reflectez puțin și la partea istorică a acestui Fond și la consecințele care decurg din premisele istorice. D-l interpelant Nistor a amintit, cum este și corect după istorie, cum că la 1848 intelectualii români, în frunte cu frații Hurmuzachești, și-au dat toate silințele ca să revendice drepturile bisericesti asupra acestui Fond. A amintit faptul că episcopul [Eugenie] Hacman, pe vremuri, s-a opus ideii Congresului, dar d-l interpelant nu a amintit că mai apoi

mitropolitul Silvestru Morariu a depus multă stăruință pe tema aceasta, nu a amintit că mitropolitul Silvestru era chiar în pericol de a fi destituit și trimis la mănăstire pentru ținuta și atitudinea sa absolut intransigentă pe tema Congresului bisericesc. [...]

Acum să ne întrebăm ce am făcut noi alta, care am pus puterile noastre slabe în serviciul acestei cauze, a predării administrării averilor bisericești acolo unde trebuie să treacă, adică la biserică și la organul ei reprezentativ, Congresul bisericesc? Noi nu am făcut decât am lucrat în intențiile acestor mari frunzași ai neamului și înaintași ai noștri, care, pe tema aceasta, au depus străduințe de zece ani. Am stăruit numai ca dorința lor să fie împlinită. Și din această desăvârșire a intențiilor înaintașilor noștri, istoricul Nistor ne face o vină în fața Senatului. [...] Nu fac nicio o reflecție cu privire la aceasta, dar îmi pare bine că acest lucru va rămâne bine stabilit în stenogramele Senatului.

Va să zică, atât din punct de vedere al dreptului, cum a explicat d-l ministru, cât și din punctul de vedere al organizației bisericești, cât și din punct de vedere al interesului Fondului și din punct de vedere istoric, singura soluție posibilă în chestiunea Fondului a fost aceea pe care a dat-o guvernul, adică reintegrarea bisericii în drepturile ei. Eu mă folosesc cu plăcere și de acest prilej, ca să exprim guvernului, pentru soluția aceasta, singura posibilă, mulțumirea credincioșilor ortodocși din Bucovina.

D-l interpelant a mai susținut cum că Congresul ar fi neexistent. Este o chestiune de interpretare. Vedeți o autoritate pe care d-voastre nu o veți contesta, marele nostru canonist și profesor Eusebiu Popovici și, în baza acestei păreri pe care o împărtășesc cercurile competente din Bucovina, Î.P.S. Mitropolit a și îndrumat convocarea Congresului. D-voastră ați avut, mai departe, temerea că în Congresul acesta care, deocamdată, are la bază un regulament antedeluin, că în congresul acesta, împreună cu foile îngălbenite ale acestui regulament, ar putea să intre și un spirit ruginit. Nu este nicio teamă, fiindcă congresul acesta va avea să fixeze și să normeze atribuțiile lui, modul alegerilor și proporția reprezentanței laicilor și clericilor, în conformitate cu proiectul de lege organic. Prin urmare, congresul viitor are o directivă fixă. [...] Este un anteproiect trecut prin multe foruri. [...] Cred că până la toamnă va fi lege.

D-l interpelant Nistor și-a mai exprimat temerea că s-ar face politică, poate, cu Fondul. Eu cred că nici Consistoriul, nici mitropolitul, nici Congresul, chemat să administreze Fondul bisericesc, nu va putea face o altă politică, decât o sănătoasă politică economică și cultural-națională. Dovada s-a dat și până acum. Țăranii țin în arendă, pe un câștig foarte scăzut, toate pământurile cultivabile, se folosesc de pascătorile excelente ale Fondului și au primit lemn, în cantități foarte considerabile, pentru refacere și alte trebuințe gospodărești, în condițiile cele mai avantajoase.

Vin acum cu partea cea mai delicată a interpelării d-lui Nistor, la partea unde au urmat invectivele la adresa Î.P.S. Mitropolit, a Consistoriului, a secretarului general și la adresa mea. D-l Nistor a spus că un moșneag de 80 de ani nu poate să meargă să inspecteze pădurile și un secretar general, care a scris o monografie despre Sfântul Apostol Paul, încă nu poate să facă acest lucru. D-lor, francezul, care are un sentiment foarte delicat și foarte dezvoltat pentru a distinge ceea ce este spirit de

ceea ce este surogat, francezul, care iubește atât de mult spiritul cu care firea l-a înzestrat din belșug, caracterizează anumite specii de glume, spunând că sunt „mauvais goût”. Eu cred că observația făcută la adresa Î.P.S. Mitropolit a fost o glumă din această categorie. Nu se poate admite ca această figură venerabilă să fie obiectul unei astfel de glume. [...] D-le Nistor, nici nu e nevoie ca Î.P.S. Mitropolit sau consilierii consistoriali să umble prin pădure, să facă inspecție, îmi permiteți să vă amintesc un lucru, și anume că administrația nu o face nici mitropolitul, nici Consistoriul, ci o face un aparat bine instruit, bine organizat, cu administratori silvici, cu inspectori și cu sute de organe silvice inferioare. Acest aparat funcționează așa de bine, încât însuși d-l interpelant a recunoscut că gospodăria forestieră la noi este o gospodărie model. Mitropolitul, Consistoriul și secretarul general nu fac decât să supravegheze, să aprobe sau să dezaprobe tranzacțiile cele mari, contractele etc. Și aceasta, negreșit că poate să o facă și Î.P.S., cu toată vârsta de peste 80 de ani, cu care Dumnezeu l-a dăruit, și secretarul general, colegul d-lui senator Nistor.

Eu regret aceste observații ale d-lui Nistor, care mi-au făcut o impresie foarte penibilă în ședința de sâmbătă, le regret în interesul prestigiului senatorilor bucovineni. Noi, bucovinenii, avem renumele – pe drept sau pe nedrept, aceasta este o altă chestiune –, că am avea o școală politică mai bună. Prin astfel de deraieri, însă, periclităm acest renume, că mâine, poimâine el o să devină numai o legendă, o ficțiune.

Cât privește invectivele la adresa mea, vă mărturisesc că, pentru moment, am avut impresia că d-l interpelant a schimbat această tribună cu o măsuță din republicuța de la Capșa – vorba unui coleg al d-sale –, unde tonul ridicat trebuie să înlocuiască argumentele. Ați spus că eu aș avea două salarii și că aș fi funcționar al statului. Nici una, nici alta nu este exact. Eu, dacă sunt funcționar, pot fi doar un funcționar administrativ al bisericii și nu al statului și am avut, deci, dreptul să fiu ales senator. [...] Eu, d-lor, cu toate că am fost atacat cu violență, cred că am izbutit să dau răspunsului meu o notă parlamentară și academică.

Închei, d-lor, cu dorința ca acest debut polemic, acest duel parlamentar între doi bucovineni, precum a fost dintâi, să fie și cel de pe urmă în Senatul românesc.

DOCUMENTE

1. LISTĂ GUVERNE (1920–1922)

1.1. Guvernul Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921)⁴³³

Alexandru Averescu – președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Interne

Ion Inculeț – ministru secretar de stat

Ion Nistor – ministru secretar de stat

Anton Mocsony – ministru secretar de stat

Grigore Trancu-Iași – ministru secretar de stat

Constantin Argetoianu – ministru de Finanțe și *ad interim* la Ministerul de Justiție

Ion Rășcanu – ministru de Război

Duiliu Zamfirescu – ministrul Afacerilor Străine

Petre P. Negulescu – ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice

Gheorghe Văleanu – ministrul Lucrărilor Publice

Octavian Tăslăoanu – ministrul Industriei și Comerțului

Teodor Cudalbu – ministrul Agriculturii și Domeniilor

18 martie 1920

Vasile Goldiș – ministru secretar de stat (demisionează la 19 martie 1920)

Octavian Goga – ministru secretar de stat

30 martie 1920

Grigore Trancu-Iași – ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale (minister înființat la 29 martie 1920)

Matei Cantacuzino – ministru de Justiție

3 aprilie 1920

Constantin Garoflid – ministru de stat, președintele Comitetului agrar

⁴³³ D.A.D., M.O., nr. 45, 19 martie 1920, p. 652; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 689–670.

2 mai 1920

Ioan V. Stârcea – ministru secretar de stat (în urma demisiei lui Ion Nistor)
Sergiu Niță – ministru secretar de stat (în urma demisiei lui Ion Incuț)

13 iunie 1920

Constantin Argetoianu – a preluat Ministerul de Interne
Gheorghe Văleanu – a preluat Ministerul de Comunicații
Octavian Goga – a preluat Ministerul Cultelor și Artelor (înființat prin scindarea
Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice)
Take Ionescu – ministru de Externe
Dimitrie Grecianu – ministrul Lucrărilor Publice
Nicolae Titulescu – ministru de Finanțe

15 iunie 1920

Ion C. Atanasiu – subsecretar de stat la Subsecretariatul Refacerii și Aprovizionării
(înființat în iunie 1920)

27 august 1920

Dimitrie Grecianu – a preluat și interimatul Ministerului de Justiție (în urma
demisiei lui Matei Cantacuzino)

30 august 1920

Ion Angelescu – subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe (post nou înființat)
Anton Mocsony – a demisionat din funcția de ministru secretar de stat
Ioan V. Stârcea – a demisionat din funcția de ministru secretar de stat

16 noiembrie 1920

Dimitrie Grecianu – a preluat Ministerul de Justiție
Octavian Tăslăoanu – a preluat Ministerul Lucrărilor Publice
Alexandru Averescu – a preluat Ministerul Industriei și Comerțului

9 decembrie 1920

Take Ionescu – a preluat și interimatul Ministerului de Justiției, în urma
decesului lui Dimitrie Grecianu

1 ianuarie 1921

Mihai Antonescu – a preluat Ministerul de Justiție

Ion Petrovici – a preluat Ministerul Lucrărilor Publice, în urma demisiei lui Octavian Tăslăoanu

7 martie 1921

Albert Popovici-Tașcă – subsecretar de stat la Ministerul de Interne (post nou înființat)

16 aprilie 1921

Petru Groza – ministru secretar de stat

Dorimedont Popovici – ministru secretar de stat

22 iulie 1921

Constantin Garoflid – a preluat Ministerul Agriculturii (creat prin scindarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor)

1.2. Guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921 – 19 ianuarie 1922)⁴³⁴

Take Ionescu – președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Finanțe

Caius Brediceanu – ministru secretar de stat

Gheorghe Derussi – ministrul Afacerilor Străine

Gheorghe Mironescu – ministrul Instrucțiunii

Ștefan Holban – ministru de Război

Ion Cămăreșescu – ministru de Interne

Gheorghe Lucasievici – ministrul Lucrărilor Publice

Dumitru Dumitrescu – ministrul Agriculturii

Mihail Vlădescu – ministrul Domeniilor

Stelian Popescu – ministru de Justiție

Vasile Dumitrescu-Brăila – ministrul Cultelor și Artelor

Mihai Ormolu – ministrul Industriei și Comerțului

Constantin Xenii – ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale

Constantin Cihodariu – ministrul Comunicațiilor

Ion Angelescu – subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe

⁴³⁴ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smâreca, *op. cit.*, p. 691–670.

23 decembrie 1921

Victor D. Hortopan – subsecretar de stat la Ministerul de Interne

2 ianuarie 1922

Gheorghe Lucasievici – *ad interim* la Ministerul Industriei și Comerțului

5 ianuarie 1922

Dimitrie Bogos – ministru secretar de stat

**1.3. Guvernul Ion I. C. Brătianu
(19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926)⁴³⁵**

Ion I. C. Brătianu – președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Război

Ion Inculeț – ministru de stat

Ion Nistor – ministru de stat

Arthur Văitoianu – ministru de Interne

Alexandru Constantinescu – ministrul Agriculturii și *ad interim* la Ministerul
Domeniilor

Constantin Angelescu – ministrul Instrucțiunii și *ad interim* la Ministerul de
Comunicații

Ion G. Duca – ministrul Afacerilor Străine

Vintilă I. C. Brătianu – ministrul de Finanțe

Gheorghe Mârzescu – ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale

Constantin Banu – ministrul Cultelor și Artelor și *ad interim* la Ministerul
Lucrărilor Publice

Ioan Th. Florescu – ministrul Justiției

Vasile P. Sassu – ministru al Industriei și Comerțului

24 ianuarie 1922

Traian Moșoiu – ministrul Comunicațiilor

Aurel Cosma – ministrul Lucrărilor Publice

27 ianuarie 1922

N. Zigre – subsecretar de stat pe lângă Ministerul de Interne (demisionează la
1 iunie 1922)

⁴³⁵ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 692–693.

25 martie 1922

Ion I. C. Brătianu – președinte al Consiliului de Miniștri, fără portofoliu

10 aprilie 1922

Alexandru Constantinescu – ministrul Agriculturii și Domeniilor (departament unificat)

26 aprilie 1922

Gheorghe Mârzescu – ministrul Sănătății Publice, Muncii și Ocrotirilor Sociale

30 octombrie 1923

Ion I. C. Brătianu – președintele Consiliului de Miniștri, numit și la Ministerul de Interne

Gheorghe Tătărăscu – subsecretar de stat la Ministerul de Interne

Arthur Văitoianu – ministrul Comunicațiilor

Gheorghe Mârzescu – ministrul Justiției

Traian Moșoiu – ministrul Lucrărilor Publice

Alexandru Lapedatu – ministrul Cultelor și Artelor

Nicolae N. Săveanu – ministrul Sănătății Publice și Ocrotirilor Sociale

Tancred Constantinescu – ministru al Industriei și Comerțului

3 noiembrie 1923

Nicolae N. Săveanu – secretar de stat la Ministerul Sănătății Publice și Ocrotirilor Sociale

Nicolae D. Chirculescu – secretar de stat la Ministerul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale, creat prin Legea nr. 5300, din 3 noiembrie 1923

Richard Franasovici – secretar de stat la Ministerul de Interne (subsecretariat înființat prin Legea nr. 5301, din 3 noiembrie 1923)

13 decembrie 1923

Gheorghe Cipăianu – subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (subsecretariat creat prin Legea nr. 5941, din 12 decembrie 1923)

2. PROIECTE DE LEGE

2.1. Proiect de lege pentru conservarea pădurilor (18 august 1920)⁴³⁶

Expunere de motive

Pădurile statului și particulare au suferit mult din cauza devastărilor făcute în timpul războiului și aceasta în întreaga Românie Mare. S-au tăiat nemăsurat esențele de valoare, ca: stejarul, bradul etc. Și aceste tăieri s-au făcut pe suprafețe mari, reducându-se simțitor masivele păduroase. Mai grav este însă faptul că regenerarea pădurilor tăiate e aproape complet compromisă. Sistemul de exploatare practicat în România, ca regenerarea pădurilor să se facă în mod artificial, adică prin replantare de puieți, a dat rezultate rele, atât din lipsa de mijloace, cât și de personal suficient. A continua mai departe sistemul acesta, îndeosebi în regiunea muntoasă este a voi despădurirea munților, fără puțința de reîmpădurire. Se impune luarea măsurilor cele mai energice pentru a opri răul din loc. În anul trecut, prin Decretul-lege nr. 2596, din 25 iunie, s-au luat câteva măsuri privind revizuirea amenajamentelor, revizuire care a avut ca scop de a le modifica, cu privire la sistemul de tăiere și la reducerea suprafețelor de tăiat. Revizuirea trebuia să aibă loc într-un an; lucrarea nu s-a putut face în întregime, din lipsă de personal și a greutăților transportului. Deci se impune o prelungire a termenului de revizuire acordat prin Decretul-lege menționat.

Am constatat că această măsură de revizuire este necesară și în provinciile alipite. Mai mult, constatările [de] dinainte de război stabilesc că împăduririle la proprietățile particulare au rămas neefectuate în cea mai mare parte, din lipsa de interes a proprietarilor și exploatare, iar acum, după război, din lipsa de brațe și a cheltuielilor enorme necesare împăduririi, ne duc la urmările grave de despădurirea munților și a dealurilor. Corectivul este ca revizuirea amenajamentelor să se facă nu numai cu scopul reducerii tăierilor și a întrebunătăririi sistemelor care vor asigura în viitor regenerarea naturală, dar a se lua aceleași măsuri energice luate în 1910, prin Legea silvică în vigoare, de a se impune proprietarilor obligații de împădurire cu [o] cauțiune suficientă. Deci, folosindu-se de procedeul stabilit prin Legea din 1910, să se recurgă la impunerea obligației de a se da cauțiuni suficiente de asigurarea împăduririi. În adevăr, Legea silvică, la art. 3 și 10, impune a se da o cauțiune de împădurire, fără a trece de 100 de lei la ha, iar la pădurile razeșesti exploatare de societăți forestiere a se plăti 60 lei la ha de aceste societăți. Înainte de război s-a dovedit că aceste cauțiuni erau insuficiente, întrucât statul cheltuia până la 150 de lei la ha, iar la particulari cauțiunile au fost fixate cu mult sub cifra de 100 de lei. Deci, cu aceste măsuri s-a asigurat reîmpădurirea. Azi, din lipsă de brațe și a costului muncii nu se poate replanta cu mai puțin de 400–500 de lei ha, iar în unele localități chiar trecând de 700 de lei. Așadar, a menține și în viitor aceleași cauțiuni fixate prin angajamentele întocmite în alte condiții economice, este a voi despădurirea fără nădejdea unei îndreptări.

⁴³⁶ Acesta a fost prezentat în ședința Senatului din 18 august 1920. D.S., M.O., nr. 35, 27 august 1920, p. 664–666.

Prin proiectul de lege alăturat, urmărim ideea modificării amenajamentelor, cu sporirea cauțiunii peste aceea permisă de actuala Lege silvică, rămânând ca ea să fie fixată de [cătore] Consiliul tehnic al pădurilor pentru fiecare caz particular. Această măsură trebuie să fie aplicată și în provinciile alipite; pădurile din Ardeal sunt vândute cu prețuri foarte mici și fără luarea măsurilor necesare de împădurire. Astfel, pădurile Episcopiei Oradea Mare sunt vândute unei societăți pe 70 [de] coroane ha de păduri de brad, iar sarcina de împădurire privește pe Episcopie. Menționez acest caz pentru a vedea cum pădurile sunt expuse distrugerii sigure. Propun modificarea art. 13 referitor la defrișări, care, în urma exproprierii mai ales și chiar a împărțelii sau vânzărilor după dreptul civil, fatal a luat proporții îngrijorătoare; trebuie neapărat suprimat alin. a de la art. 13, care permite defrișarea la câmpie a tot ce trece peste $\frac{1}{2}$ din suprafața moșiei acoperită cu pădure. De asemenea, propun ca vânzările drepturilor de proprietate indiviză a moșnenilor și chiar după împărțeala în natură a pădurii între moșneni să se facă numai cu autorizația Ministerului de Domenii, pentru a se opri acapararea și eludarea Legii silvice cu privire la proprietatea răzeșească.

Proiect de lege

Art. I. În vederea asigurării regenerării pădurilor și a exploatării lor raționale în marginile posibilităților normale, se aduc următoarele modificări Legii silvice și a Decretului-lege cu nr. 2596 din 1919:

Art. II. Amenajamentele și regulamentele de exploatare a pădurilor, proprietatea instituțiilor enumerate la art. 1, alin. a, b, c și d din Codul Silvic și ale particularilor, aprobate anterior acestei legi, fie sau nu în curs de executare, se vor revizui cel târziu până la 1 septembrie 1921 pentru pădurile sau porțiunile de păduri neexploatate încă, afară de acelea revizuite în baza Decretului-lege nr. 2596/1919. Amenajamentele și regulamentele nerevizuite în termenul prescriș sunt nule de drept, iar pădurile nu pot fi exploatare sub pedepsele prevăzute de art. 7 din Codul Silvic.

Art. III. Amenajamentele sau studiile sumare de exploatare a pădurilor statului din regiunea muntoasă, puse în exploatare în regie sau prin antreprenori vor fi revizuite în același timp. Revizuirea amenajamentelor și studiilor sumare a pădurilor statului se va face de [cătore] silvicultorii statului, a pădurilor instituțiilor enumerate la art. 1, alin. a și b, de [cătore] silvicultorii acestor instituții, iar la pădurile particulare se vor face de [cătore] silvicultorii înscriși în tabloul întocmit conform legii silvice și cu cheltuiala exploatareilor.

Art. IV. Toate pădurile mai mici de 100 hectare se vor putea exploata pe bază de studii sumare, afară de pădurile din regiunea de munte, acestea urmând a fi exploatare pe bază de amenajament.

Art. V. Silvicultorii care au întocmit amenajamentele, regulamentele de exploatare și studiile sumare, dovediți a fi făcut afirmări neexacte în descrierea pădurilor, în tot ce privește tehnica silvică, devin răspunzători de daunele pricinuite și vor fi șterși din tabloul de silvicultori amenajiști prin decizie ministerială, publicându-se aceasta și în „Monitorul Oficial”.

Art. VI. Art. 3 și 10 din Codul silvic privitor la depunerea cauțiunii de împădurire se modifică în sensul că [și] cauțiunile pot fi majorate peste suma prevăzută în

articolele menționate, iar majorarea va putea fi aplicată chiar la pădurile pentru care s-a fixat deja cauțiunea de [cătore] Ministerul de Domenii. Plata cauțiunilor privește pe proprietar, afară de convenția contrară dintre proprietar și exploatator.

Art. VII. Vânzările prevăzute la art. 36 din Codul silvic, privitor la înstrăinarea drepturilor indivize în pădurile răzeșilor sau a loturilor lor în urma împărțelii, fără deosebire, dacă vânzarea se face unei persoane străine sau făcând parte din obște, sunt valabile numai dacă sunt făcute cu aprobarea Ministerului de Domenii. Statul poate cumpăra drepturi indivize de la moșneni sau loturile fixate prin împărțeală, având dreptul de preferință; orice vânzare făcută cu călcarea acestei legi este nulă de drept.

Art. VIII. Chiar în urma împărțelii făcută în baza art. 36 din Codul silvic în ce privește exploatarea pădurii, starea de indiviziune continuă mai departe, iar folosința moșnenilor din venitul din exploatare va fi reglementat potrivit regulilor stabilite la dispozițiile de la art. 37–54 din Codul silvic.

Art. IX. Până la amenajarea pădurilor proprietatea indiviză a răzeșilor, chiar în cazuri că nu s-a întocmit încă așezământul prevăzut de la art. 37 și următoarele din Codul silvic pentru luarea lemnului de foc și construcție necesare refacerii gospodăriilor, se va fixa de [cătore] șeful de ocol o porțiune de pădure, proprietatea lor comună, care se va tăia pe bază de studiu sumar întocmit de șeful de ocol silvic al statului.

Art. X. Defrișarea tuturor pădurilor particulare mai mari de 25 hectare este oprită; în calculul cifrei de 25 hectare nu intră poienile. Nu se pot defrișa pădurile proprietății particulare mai mici de 25 hectare, dacă sunt lipite de pădurile statului. Se exceptează pădurile din regiunea muntoasă, în marginile și condițiile legii speciale de expropriere pentru creare de islazuri comunale. Asemenea, defrișarea va putea fi încuviințată în cazurile prevăzute la art. 13, alin. b, c, d, e, f și g.

Art. XI. Consiliul tehnic al pădurilor se compune din nouă membri, luați dintre gradele superioare, socotit de la gradul de inspector în sus; silvicultorii din provinciile alipite pot fi numiți membrii în acest consiliu dacă sunt înaintați cel puțin în clasa șase de salarizare. Numirea lor se face prin decizie ministerială, pe timp de trei ani.

Art. XII. Dispozițiile art. II–XI inclusiv sunt aplicabile tuturor pădurilor din întreg Regatul României.

Ministrul Agriculturii și Domeniilor, T. Cudalbu

2.2. Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina (29 iunie 1921, 14 iulie 1921)⁴³⁷

Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina, adus în deliberarea Senatului cu

⁴³⁷ Acesta a fost prezentat în ședințele Senatului din 29 iunie 1921 și 14 iulie 1921 de către raportorul D. Alexandrescu. Proiectul de lege a fost votat în Senat, rezultatul votului fiind următorul: votați – 76; majoritate regulamentară – 49; bile albe – 70; bile negre – 6. D.S., M.O., nr. 105, 27 iulie 1921, p. 2630; nr. 116, 5 februarie 1922, p. 3215–3220, 3238.

Mesajul Regal nr. 2684, de la 28 iunie 1921, secțiunile d-voastre luându-l în cercetare, l-a admis, numind delegați: Secțiunea I – H. Puiu; Secțiunea II – G. Chirică; Secțiunea III – Lazăr Popescu; Secțiunea IV – Ipolit Tarnavski; Secțiunea V – D. Alexandrescu, care, întrunindu-se în ziua de 1 iulie 1921, s-au constituit în Comitet al delegaților și, luând din nou în cercetare sus arătatul proiect de lege, l-a adoptat pe următoarele considerente:

D-lor senatori, după cum știți, țara noastră se găsește, pentru moment, într-o stare de tranziție. Până la unificarea legislației, care credem că nu va întârzia, s-a păstrat, deocamdată, în provinciile alipite și dezrobite de jugul străin, legislațiile lor proprii, așa cum se obișnuiește în dreptul internațional public. Astfel, în Transilvania și în Banat se aplică legile maghiare; în Basarabia se aplică, însă, numai în unele privințe, Codul Civil rusesc (Grajdanski Zakon), iar în Bucovina se aplică Codul Civil austriac din 1811, modificat prin mai multe novele, precum și noua procedură civilă austriacă (Civil Process Gesetze) din 1 august 1895. Codul Civil austriac (Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für das kaiserthum Österreich) este, relativ vorbind, o legislație bună, care trecuse în mare parte în Codul Calimach de la 1817 fosta legislație de odinioară a Moldovei. Cu toate acestea, acest cod cuprinde mai multe lacune și anomalii, care trebuie îndreptate cu o oră mai înainte.

Astfel, pentru a nu lua, deocamdată, decât două exemple: art. 64 din acest Cod, abrogat în Transilvania, dispune că nu se poate, în mod valid, contracta o căsătorie între creștini și persoane care nu recunosc religia creștinească. „Verträge zwischen Christen und Personen, welche sich nicht zur christlichen Religion bekennen, können nicht gültig eingegangen werden”. Acest text, de alte timpuri, contrar libertății de competență, este reprodus și amplificat în art. 91 din Codul Calimach. Împărații Valentinian, Theodosie și Arcadius opriseră, de asemenea, căsătoria dintre evrei și creștini (L. 5, Cod, *De judiciis* 1, 9), însă Justinian a ridicat această împiedicare. Iată cum se exprimă sus citatul art. 91 din Codul Calimach: „Nu este slobod a se face alcătuirea căsătoriei între creștini și necreștini, nici între pravoslavnici și cei de altă dogmă”. Tot cam astfel se exprimă și Codul Caragea: „Să nu se căsătorească creștinii cu cei de altă lege” (art. 2, partea III, cap. XVI). Art. 948 din Codul Calimach (inexistent în Codul austriac), merge și mai departe, prevăzând că toți copiii născuți din împreunări neiertate și nelegiuite, se depărtează de la succesiunea părinților lor, ca niște nevrednici de ea, având dreptul numai la alimente.

Dispoziția art. 91 din Codul Calimach este împrumutată de la dreptul canonic, și aume de la canonul 72 al Sinodului ecumenic al VI-lea din anul 692. Dar, mai înainte de toate, ce era acest canon? Este știut că rivalitatea dintre biserica de răsărit și cea de apus, latentă chiar de la început, mai pronunțată, însă, în veacul al V-lea, în urma Soborului de la Efes, din anul 449, când legații Papei fuseseră nevoiți să fugă, înspăimântați de violențele lui Dioscosie, agravată în anul 482, după publicarea decretului *Enoticon*, de către împăratul Zenon Izaurianul, prin ruperea relațiilor aproape 40 de ani, înveninată din ce în ce mai mult în secolul al VI-lea, sub patriarhul lui Fotius, rudă cu împăratul Bardas, care în șase zile din laic ajunsese la cea mai înaltă treaptă a ierarhiei bisericești, prin influențarea sus-zisului împărat, care în ziua întâi îl făcu călugăr, în ziua a doua lector, apoi subdiacon, apoi diacon, apoi preot și, în fine, patriarh.

În secolul al IX-lea, în anul 1054, cele două biserici rivale ajunseră la o ruptură definitivă, fiind papă la Roma Leon al IX-lea, iar patriarh la Constantinopol Mihail Cerularius. Acesta din urmă reproșase bisericii de apus că a [în]călcat hotărârile soborului ecumenic din anul 381, adăugând la formula adoptată de acel sobor că Duhul sfânt porcede de la Tatăl și cuvântul *filioque*, care înseamnă că el porcede și de la Fiul.

Înainte de această epocă, însă, sub Justinian al II-lea, în anul 692, se aduna la Constantinopol, după stăruințele patriarhului Paul, un sobor, cunoscut sub două denumiri, și anume: sub cea de *Quinsexum*, fiind considerat ca o urmare a celui de al cincilea, și sub cea de *Trullo*, fiindcă a fost ținut în Palatul imperial, într-o sală care avea o cupolă imensă (*trullo*). În acest sobor, la care Papa nu trimisese legați, din cauza rivalității celor două biserici, se adoptară 102 canoane, mai toate relative la disciplina bisericească. Unul dintre aceste canoane, al 72-lea, tocmai acela despre care este vorba în speță, se ocupa, între altele, și de căsătoriile mixte dintre ortodocși și eretici, pe care le interzice, validându-le, însă, atunci când ereticul îmbrățișa religia creștinească. Soborul care consacra această dispoziție nu avu nicio autoritate pe lângă biserica din apus, din cauză că Papa nu fusese reprezentat la acest sobor. Cu toate acestea, fiindcă prohibiția din canonul 72 părea îndreptată în contra catolicilor, biserica din apus opri și ea, cu titlul de represalii, pe catolici de a se căsători cu ortodocși, pe care îi consideră ca eretici, impunând acestei prohibiții, ca sancțiune, aceleași nulități și afurisenii. Principiul din canonul 72 rămăsese, astfel, scris și în dreptul canonic occidental.

În Răsărit, acest canon a avut totdeauna o autoritate mai mare decât în Occident. Iată pentru ce găsim această dispoziție în toate legile noastre anterioare, în Pravila lui Vasile Lupu și a lui Matei Basarab, în Codul Caragea, Calimach etc. (vezi concluziile procurorului general de la Curtea de Casație, pronunțate înaintea înaltei Curții, secția I, în procesul dintre moștenirea soției Eufrosina Papadopol-Calimach și minorul Lemoteux, publicate în „Curierul judiciar” din 1866, nr. 8, p. 58 și urm., de la care am împrumutat în mare parte considerațiile istorice de mai sus). Acest din urmă cod reproduce, în partea întâi, art. 64 din Codul austriac, iar în partea a doua, canonul 72, hotărând oprirea căsătoriei nu numai între creștini și necreștini, dar și între ortodocși (pravoslavnici) și cei de altă dogmă, precum: catolici, protestanți etc. (art. 91).

Iată cuprinsul acestui canon, pe care se întemeiază textul de mai sus din Codul Calimach: „Nu se iartă bărbatului ortodox a se însura cu muierea eretică, nici bărbatului eretic a se însoți cu muiere ortodoxă, ci, deși s-ar găsi cineva făcând aceasta, nunta să se socotească neîntărită și nelegiuita însoțire să se dezlege, căci nu trebuie să se amestece cele ce nu sunt a se amesteca, nici se cuvine a se împletici pe oaie cu lupul, nici pe păcătoși cu partea lui Hristos, iar de va călca cineva aceste de noi hotărâte, să se afurisească”. Și mai departe canonul adaugă: „Iar dacă unii încă în necredință se află și încă sunt numărați în turma celor ortodocși și s-au însoțit cu nelegiuită nuntă, apoi o parte, binele alegându-se, a alergat la lumina adevărului, iar cealaltă se ține încă legată de vinculul [vinculum – legătură] rătăcirii, nevrând razele dumnezeiești ale adevărului a le cunoaște, dacă muierei necredincioase îi place a trăi cu bărbat ortodox sau bărbatului necredincios îi place a trăi cu muiere

ortodoxă, să nu se despartă după apostolul dumnezeiesc, că se sfințește bărbatul necredincios prin femeia credincioasă, după cum tot astfel se sfințește femeia necredincioasă prin bărbatul credincios”. Aceasta este, pe lângă art. 64 din Codul austriac, originea și geneza art. 91 din Codul Calimach. Cu toată prohibiția acestui text, căsătoriile mixte se celebrău în toate zilele, căci urmașii apostolilor găsiseră un leac minunat pentru a împăca toate conștiințele, și anume dispensa. „Le ciel defend, de vrai, certains contentements, mais on trouve avec lui des accomodements”, zice Tartuffe în comedia nemuritoare a lui Molière.

De câte ori viitorii soți erau de religii deosebite, benedictia religioasă se putea da după înțelegerea lor, de una din cele două biserici. Lucrurile ajunseseră până acolo încât ministrul dreptății din Moldova, în anul 1850, în urma intervenției episcopului de Roman, fu silit să pună în vedere judecătorilor de a nu recunoaște aceste căsătorii mixte între pravoslavnicii și catolici, ca unele ce nu sunt îngăduite de așezămintele țării (vezi *Manualul administrativ al Moldovei*, II, nr. 994, p. 695). „Când o legislație, zice cu drept cuvânt regretatul Gheorghe Mărzescu, ajunge să fie rechemată în mintea judecătorilor prin circulări ministeriale, avem o probă vie că acea legislație nu mai corespunde nici cu moravurile, nici cu necesitățile sociale”. De aceea, s-a și decis de către Curtea de Casație, Secția I, la 11 iunie 1896, în procesul menționat dintre Eufrosina Papadopol-Calimach și minorul Lemoteux, că împiedicarea căsătoriilor dintre creștini și necreștini, precum și dintre pravoslavnicii și cei de altă dogmă, nu era o împiedicare dirimantă [care anulează un act încheiat], ci pur pro[h]ibitivă, așa că o astfel de căsătorie, odată contractată, nu mai putea fi anulată (C. Iași și Casația, Secția I, „Dreptul” din 1895, nr. 60 și din 1896, nr. 54; „Buletinul Casației”, 1896, p. 966 etc. Vezi tem. I al comentariilor noastre, p. 543, text și nota 1, ediția a II-a).

Cu toate acestea, art. 64 din Codul austriac oprește și astăzi căsătoriile dintre creștini și necreștini (*impedimentum disparitas cultus*). Această împiedicare la căsătorie ne mai fiind potrivită cu timpurile și moravurile actuale, proiectul de lege supus deliberărilor d-voastre propune desființarea ei (vezi asupra acestui text din alte timpuri, care a dispărut de mult la noi și din alte legiuri străine, Stubenrauch, *Kommentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*, I, p. 132).

Codul austriac mai cuprinde și o altă anomalie, pe care proiectul de față o face să înceteze, și anume: soții catolici nu se pot despărți niciodată, legătura căsătoriei fiind pentru ei indisolubilă, ei neavând la dispoziție decât separația de trup (*scheidung von Tisch und Bett*). Iată, în adevăr, cum se exprimă art. 111 din Codul austriac, abrogat în Transilvania, nu, însă, și în Bucovina: „Legătura unei căsătorii valide nu poate fi desfăcută între persoane catolice decât prin moartea unuia din soți (nur durch den Tod des einen Ehegatten). Legătura căsătoriei este, de asemenea, indisolubilă (unauflöslich), chiar dacă în momentul celebrării căsătoriei numai unul din[tre] soți aparținea religiei catolice. Iar art. 116 din același cod are următoarea cuprindere: „Legea permite soțului necatolic a cere divorțul pentru motive legale, chiar dacă celălalt soț ar fi îmbrățișat religia catolică” (obschon der andere Teil zur katholischen Religion übergetreten ist). Biserica catolică respinge instituția divorțului, interpretând în mod greșit un stih din Evanghelia lui Sf. Matei (cap. 19, 6):

„Ceea ce Dumnezeu a împreunat, omul să nu despartă”. Această interpretare este, însă, nu se poate mai greșită, pentru că tot Sf. Matei permitea divorțul, însă numai pentru adulter. Cu toate acestea, canoniștii bisericii latine proclamă ca dogmă indisolubilitatea căsătoriei, întemeindu-se pe răspunsul pe care Hristos l-a dat fariseilor, reprodus de Sf. Matei.

Instituția divorțului a fost, după multe lupte, reintrodusă în Franța încă din anul 1884. Ea a fost introdusă și în Portugalia, prin decretul din 3 noiembrie 1910 (vezi „Dreptul” din 1914, nr. 37, p. 296, cu observ[ă]ția noastră), de către guvernul provizoriu, venit la putere în ziua de 5 octombrie 1910, sub președinția doctorului I. T. Braga, în urma mișcării revoluționare care a dus la proclamarea republicii și fuga regelui Manuel. Singurele țări care mai așteaptă încă reintroducerea acestei instituții sunt Spania și Italia, adică țările care au avut mai mult a suferi de înrăurirea clericalismului. Ministrul Villa a propus, încă din 1881, reintroducerea divorțului în Italia, arătând în expunerea de motive că statistica înregistrează pe fiecare an câte 46 de omoruri din cauza lipsei acestei instituții (Laurent, *Avant projet de révision du code civil*, II, p. 15).

La noi, legea pozitivă n-a avut a se lupta cu religia, căci vechea biserică a Răsăritului, care a păstrat cu mai multă credință tradițiile trecutului și care, cum s-a zis cu drept cuvânt, își dă numele de biserică ortodoxă prin excelență, mai ortodoxă decât însăși biserica latină (Laurent, *Droit civil international*, V, 104, p. 214), a respins dogma indisolubilității căsătoriei, admitând întotdeauna despărțenia, împreună cu biserica reformată. Într-o societate bine organizată, divorțul este neapărat; el trebuie, însă, să fie bine reglementat și judecătorii nu trebuie să-l admită cu ușurință. „Divorțul nu este un bine, ci un mijloc de tămăduire, a zis Labiche, în raportul său la Senatul francez, de care nu trebuie să ne servim decât atunci când este absolut necesar și la care nu trebuie să recurgem decât pentru a pune capăt unor situații ce nu mai sunt de ținut”. Un autor modern (Planiol) a zis, de asemenea, că divorțul este un rău necesar, pentru că este remediul unui rău și mai grav. A nu admite divorțul, pentru că el aduce supărări, este întocmai ca [și] cum nu s-ar admite tăierea unui membru al trupului, pentru ca chirurgul să nu mutilizeze pe bolnav. Nu divorțul distruge instituția sfântă a căsătoriei, ci neînțelegerile dintre soți, pe care el le face să înceteze.

Așa fiind lucrurile, ușor se poate vedea cât de greșit este Codul austriac, atunci când se referă la religia soților, pentru a se decide dacă legătura căsătoriei poate sau nu fi desfăcută. Divorțul trebuie admis independent de religia soților, de câte ori el este necesar. A decide contrariul este a condamna pe soți la imoralitate, este a le face din viață un infern, este a-i face să-și blesteme ceasul în care s-au născut; este, în fine, a-i aduce la disperare și, de multe ori, la crimă.

Acestea sunt considerațiile puternice de la care s-a inspirat alăturatul proiect de lege, adus în deliberarea d-voastre, d-lor senatori, prin care se cere, pe de o parte, desființarea art. 111 și 116 din Codul austriac, iar pe de alta, modificarea art. 115 din același Cod.

Codul austriac mai cuprinde încă o anomalie și o nedreptate pe care alăturatul proiect de lege nu le face să înceteze și asupra cărora îmi permit de a atrage atenția d-lui ministru al Justiției. Iată despre ce este vorba. Codul austriac nu face nicio

deosebire între adulterul bărbatului și acela al femeii, pentru ortodocși și protestanți, cărora despărțenia le este permisă (art. 115), precum și pentru catolici în privința separației de trup (art. 109). În ce privește, însă, despărțenia evreilor, legiuitorul austriac, ținând seamă de prescripțiile lor religioase (vezi asupra acestor prescripții: Cahn, *Le divorce dans la législation talmudique*; Reguin, *Le mariage*, 1889, p. 255, 256; Lyon-Caen, J. Clunet, anul 1880, p. 268 [și] urm. etc.), nu prevede decât adulterul femeii; de unde rezultă că adulterul bărbatului, fie chiar constatat, nu poate fi pentru o femeie o cauză de divorț (Cas. fr. *Pand. Period.*, 1906, V, p. 66 și „Dreptul” din 1906, nr. 71 etc.). Iată, în adevăr, cum se exprimă art. 135 din acest Cod: „Dacă femeia a comis un adulter și faptul este bine constatat, bărbatul este în drept s-o repudieze, chiar în contra voinței ei, printr-o carte de despărțenie (so steht dem Mann das Recht zu, sie auch wider ihren Willen, durch einen Scheidebrief, von sich zu entlassen etc.) Mai mult încă, după această legislație medievală, femeia nu poate nici într-un caz cere divorțul contra bărbatului, legea civilă neconferindu-i acest drept, pentru că astfel este legea mozaică. Curios lucru! În aceeași țară și în același cod găsim două legislații deosebite, două cumpene și două măsuri, ca și cum morala n-ar fi una și aceeași pentru toți. Credem că art. 135, 136, relative la despărțenia evreilor, ar fi trebuit să fie abrogate în Bucovina, împreună cu celelalte dispoziții excepționale privitoare la căsătoria lor (art. 123 și urm.), astfel cum au fost abrogate și în Transilvania.

Vom reproduce numai art. 123 din acest cod, care arată caracterul excepțional al art. 124 și urm., privitoare la împiedicările la căsătorii, la publicațiile, la celebrarea căsătoriilor evreilor etc. Iată, în adevăr, cum se exprimă acest text: „Excepțiile următoare la dispozițiile acestui capitol asupra căsătoriei sunt admise în favoarea evreilor, în considerația credințelor lor religioase (Bei der Judenschaft haben mit Rücksicht auf ihr Religionsverhältnis nachstehenden Abweichungen von dem in diesem Hauptstücke allgemein bestehenden Ehrechte statt)”. Un proiect de lege care ar fi propus abrogarea acestor dispoziții, aplicabile numai evreilor și întemeiate pe credințele lor religioase, ar fi fost foarte bine venit și s-a pierdut ocazia de a se introduce această modificare prin chiar legea de față. „Austria, imperiu al cărui vultur mare/Rotundul glob și sceptru îl ține strâns în ghiare”, această Austrie, puternică altădată și trufașă, a dispărut aproape de pe harta Europei, iar noi, românii, asupriți odinioară, am ajuns să modificăm legile asupritorului! Mulțumesc lui Dumnezeu că am trăit spre a vedea acest lucru și a contribui cu slabele mele lumini nu numai la modificarea Codului român, dar și la aceea a Codului austriac.

Pentru toate aceste motive. Comitetul delegaților vă roagă, prin subsemnatul, d-lor senatori, să binevoiți a vota alăturatul proiect de lege.

Proiect de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispozițiuni din Codul Civil General în vigoare în Bucovina

Expunere de motive

Art. 1 din decretul privitor la instituirea conducerii serviciilor publice în Bucovina prevede că în această parte a țării rămân în vigoare legile și ordonanțele

locale. În virtutea acestei dispoziții, în Bucovina este încă în vigoare Codul Civil austriac, întocmit în anul 1811. Această lege a adoptat doctrinele dreptului canonic catolic, dominant în Austria, care prevede principiul indisolubilității absolute a căsătoriei între persoanele care, în momentul însoțirii, aparțineau religiei catolice și chiar atunci când numai unul dintre soți ar fi fost de confesiune catolică. Din această cauză, o mulțime de soți din Bucovina, a căror viață în comun nu mai este posibilă, trăiesc de fapt separați și sunt nevoiți a rămâne tot restul vieții în această situație, pentru că legea, nepermițându-le să divorțeze, ei nu au putința de a contracta o nouă căsătorie. Consecința inevitabilă a acestei împiedicări legale de desfacere a căsătoriei este înmulțirea concubinajelor și nașterea de copii nelegitimi. Cu mult înainte de război, cei loviți de asprimea acestei dispoziții au cerut zadarnic abolirea ei. De la data alipirii Bucovinei la Patria Mamă, cererile catolicilor pentru admiterea instituției divorțului s-au înmulțit și au devenit din ce în ce mai stăruitoare. Celelalte state moștenitoare ale fostului Imperiu Austriac, găsind că principiile Codului Civil privitoare la indisolubilitatea căsătoriei sunt contrarii dreptului natural și interesului social, au și desființat paragrafele respective din lege, punând astfel capăt unei situații anormale. Fiind imperios necesar a se lua o asemenea măsură și cu privire la populația de rit catolic din Bucovina, am întocmit alăturatul Proiect de lege, prin care, până la înfăptuirea unificării legislative, se suprimă paragrafele 111 și 116 din Codul Civil, cum și decretele imperiale din 26 august 1814 și 17 iulie 1835, privitoare la interzicerea desfacerii căsătoriei dintre catolici și se modifică paragraful 115, prin eliminarea cuvintelor „necatolic” și „conform concepțiilor religioase” din actualul text. Proiectul de lege în chestiune prevede și suprimarea art. 64 din același cod, care interzice căsătoria între creștini și orice alte persoane care nu aparțin cultului creștin, dispoziție care, de asemenea, este contrarie principiilor libertății, conștiinței și interesului social.

Articol unic: Paragrafele 64, 111 și 116 din Codul Civil austriac, precum și decretele imperiale din 16 august 1814 și din 17 iunie 1835 privitoare la desfacerea căsătoriei dintre catolici se suprimă. Art. 115 din Codul Civil austriac se modifică astfel: „legea admite desfacerea căsătoriilor din cauze temeinice”. Aceste cauze sunt: dacă soțul s-a făcut vinovat de adulter sau de o crimă care a avut drept urmare condamnarea sa la pedeapsa temniței de cel puțin cinci ani; dacă un soț a părăsit cu rea voință pe celălalt în cazul când domiciliul său este necunoscut, nu s-a înfățișat în decursul unui an la chemarea publică judecătorească; insidii primejdioase sau periculoase vieții sau sănătății; maltratări grave și repetate; o anitpatie neinvincibilă (absolută), din care cauză ambii soți cer dizolvarea căsătoriei; totuși, în cazul din urmă, dizolvarea căsătoriei nu se va încuviința imediat, ci se va cere mai întâi separația de corp și anume după împrejurări și repetite [repetate] ori. În toate aceste cazuri se va proceda după dispozițiile prevăzute pentru cercetarea și judecarea unei căsătorii nevalabile.

Ministrul Justiției, Mihai Antonescu

2.3. Proiect de lege privitor la majorarea competenței civile a autorităților judecătorești din Bucovina (15 iulie 1921)⁴³⁸

Proiectul de lege relativ la majorarea competenței civile a autorităților judecătorești din Bucovina, votat și adoptat de Adunarea Deputaților, în ședința de la [20] iulie 1921 și adus în deliberarea Senatului cu Mesajul Regal nr. 3066, de la 13 iulie 1921, secțiunile d-voastre, luându-l în considerare, l-au admis toate, numind delegați: Secțiunea I – Gh. Tudoran; Secțiunea II – Popovici Eftimie; Secțiunea III – Cantilli Panait; Secțiunea IV – Iliescu I; Secțiunea V – Nistor Ion, care, întrunindu-se în ziua de 14 iulie 1921, s-au constituit în Comitet al delegaților, sub președinția d-lui Ion Nistor și, luând din nou în cercetare sus-arătatul proiect de lege, l-a admis pe considerentele arătate în expunerea de motive.

Expunere de motive

Competența civilă a autorităților judecătorești, stabilită prin noul Cod de Procedură Civilă, a fost majorată până acum în două rânduri: întâi prin așa-numita novelă pentru degrevarea judecătorească (Ordonanța Imperială din 1 iunie 1914) și apoi prin Decretul-lege nr. 2380, din 16 iunie 1919. Cu toate acestea, din cauza creșterii excesive a valorii lucrurilor de tot felul, majorările aduse competenței civile prin aceste două dispoziții au ajuns insuficiente în timpul de față. Nu puțin a contribuit la acestea și faptul retragerii din circulație a coroanelor, care a determinat o nouă depreciere a banului. Din această cauză, numărul proceselor de competența judecătoriale de ocoale, ca primă instanță, este din ce în ce mai redus. În schimb, însă, și tot din această cauză, tribunalele sunt împovărate în mod considerabil. Cum această stare de lucruri are de efect a lipsi pe locuitorii satelor de o justiție mai expeditivă și puțin costisitoare, întrucât pentru cele mai mici diferențe sunt nevoiți a merge să se judece la tribunal și să suporte cheltuieli de transport și pierderi de timp, de care ar fi scutiți dacă pricina s-ar judeca la judecătoria de ocol, am întocmit alăturatul proiect de lege, prin care competența judecătorului unic la tribunale se majorează la 10 000 de lei, a celui de la judecătoria de falimente la 3 000 de lei, a judecătoriei de ocol la 3 000 de lei, iar pentru afacerile mărunte (bagatele), după procedura simplificată, la 500 de lei și a judecătoriilor industriale la 500 de lei.

Ministrul Justiției, M. Antonescu

⁴³⁸ Acesta a fost prezentat în ședința Senatului din 15 iulie 1921, de către Panait Cantilli, raportor. Proiectul a fost supus la vot (...fără discuție generală) și admis cu unanimitate: votanți – 75; majoritate regulamentară – 49; bile albe – 75. Proiectul a fost prezentat din inițiativă guvernamentală și a fost votat și în ședința A.D. din 20 iulie 1921 (votanți – 107; majoritate regulamentară – 93; bile albe – 105; bile negre – 2). D.S., M.O., nr. 117, 8 februarie 1922, p. 3275–3277; D.A.D., M.O., nr. 157, 17 martie 1922, p. 4674–4675.

Proiect de lege privitor la majorarea competenței civile a autorităților judecătorești din Bucovina

Art. 1. Norma de jurisdicție (Legea de la 1 august 1895, f.l.i. [„Foaia legilor imperiale”], nr. 111), completată prin novela pentru degrevarea judecătorilor (Ordonanța imperială de la 1 iunie 1914, f.l.i., nr. 118) și prin Decretul-lege nr. 2380, din 16 iunie 1919, se modifică precum urmează: la paragraf 7, alin. 1 și 2 cuvintele „5 000 coroane” se înlocuiesc prin „10 000 lei”; la paragraf 49, alin. 1 și paragraf 51, cuvintele „2 000 coroane” se înlocuiesc prin „3 000 lei”.

Art. 2. Codul de Procedură Civilă (Legea din 1 august 1895, f.l.i., nr. 113), completat prin novela pentru degrevarea judecătorilor (Ordonanța Imperială de la 1 iunie 1904, f.l.i., nr. 118) și prin Decretul-lege nr. 2 380, din 16 iunie 1919, se modifică astfel: la paragraf 224, alin. 7, cuvintele „300 coroane” se înlocuiesc prin „500 lei”; la paragraf 448, cuvintele „300 coroane” se înlocuiesc prin „500 lei”; la paragraf 502, alin. 3, cuvintele „2 000 coroane” se înlocuiesc prin „3 000 lei”.

Art. 3. Legea pentru judecătorii industriale din 27 noiembrie 1896 (f.l.i., nr. 218), modificată prin Decretul-lege nr. 2380, din 16 iunie 1919, se modifică precum urmează: la paragraf 30, cuvintele „300 coroane” se înlocuiesc cu „500 lei”.

Art. 4. Legea pentru falimente (Ordonanța Imperială din 10 decembrie 1914, f.l.i., nr. 237), modificată prin Decretul-lege nr. 2380, din 16 iunie 1919, se modifică precum urmează: la paragraf 114, cuvintele „2 000 coroane” se înlocuiesc prin „3 000 lei”.

Art. 5. Procesele azi pendinte înaintea tribunalelor și care prin modificările cuprinse în această lege ar deveni de competența judecătorilor de ocoale, vor continua a fi judecate de [cătore] tribunale după regulile competenței lor. Procesele azi pendinte la judecătorii de ocoale, în valoare [de] până la 500 de lei sau până la 1 000 de coroane, vor continua a fi judecate după procedura privitoare la afaceri mărunte (bagatelare).

Ministrul Justiției, M. Antonescu.

2.4. Lege pentru lichidarea despăgubirilor de război și amortizarea datoriei publice interne (20 iulie 1921)⁴³⁹

Art. 1. Produsul impozitului progresiv excepțional asupra averii și a îmbogățirii de război se afectează [alocă], înainte de toate, plății despăgubirilor de război și amortizării datoriei publice interne, în condițiile prevăzute în articolele ce urmează.

Art. 2. Pentru repararea pagubelor produse de război, Ministerul de Finanțe va emite bonuri de despăgubiri de câte 100, 1 000, 5 000, 10 000 și 50 000 de lei fiecare.

⁴³⁹ Legea a fost prezentată în ședința Senatului din 20 iulie 1921 și votată cu unanimitate de voturi (votanți – 68; majoritate regulamentară – 49; bile albe – 68). Ea a fost prezentată și în A.D., în ședința din 19 iulie 1921 și adoptată cu majoritate de voturi (115). D.S., M.O., nr. 120, 14 februarie 1922, p. 3431–3432, 3434.

Art. 3. Decretele-legi cu nr. 1852/1919, 3795/1918, 1656/1919 și 1794/1920 se ratifică și constatările pagubelor de război făcute în virtutea acestor decrete-legi, precum și cele deja făcute în noile provincii alipite, pe baza normelor acolo stabilite și ce vor fi recunoscute de [către] Ministerul de Finanțe, sunt admise de stat ca dovadă a daunelor încercate, dar nu constituie creanțe decât în măsura în care statul dă în schimbul lor bonuri de despăgubiri. În ajutorul dăunaților de război din Vechiul Regat, statul vine în ajutor cu trei miliarde [de] lei. Ministerul de Finanțe va remite dăunaților de război bonul de despăgubire pentru valoarea integrală a hotărârilor definitive ce dețin, dacă paguba constatată ca preț de cost nu întrece suma de 3 000 de lei, inclusiv pagubele referitoare la efectele de corp și mobilier, socotindu-se în calcul chiar până la această limită pentru jumătate din valoarea lor constantă, coeficienții de scumpete neintrând în calcul. Dăunații de război care au hotărâri pentru pagube mai mari de 3 000 de lei vor primi bonuri de despăgubiri pentru cota parte ce la va reveni din suma globală de trei miliarde lei, din care s-au dedus în prealabil pagubele mai mici de 3 de 000 lei. În niciun caz dăunații cu sume mai mari de 3 000 de lei nu vor primi o sumă mai mică de 3 000 de lei. Sumele alocate cu ocazia constatării pagubelor, ca [și] coeficienți de refacere, nu vor intra în calcul, iar la repartitia sumei de trei miliarde lei, pagubele referitoare la efectele de corp și mobilier se vor socoti pe jumătate, spre deosebire de pagubele privitoare la clădiri, la gospodăriile agricole, industriale, comerciale, care vor veni în concurs la reparația sumei de trei miliarde pentru întreaga valoare cuprinsă în hotărârea constatatoare de pagube. În provinciile nou alipite, statul vine în ajutorul dăunaților de război cu suma de un miliard [de] lei, care se va împărți după normele de mai sus. În niciun caz cota parte nu va fi mai mare decât cea aferentă pagubelor din Vechiul Regat, iar dacă va fi mai mică, se va veni cu o lege ulterioară. O comisie specială, numită de Ministerul de Finanțe prin Înalt Decret Regal, va face repartitia sumei de patru miliarde lei, pe baza normelor stabilite mai sus și a instrucțiunilor ulterioare ale Ministerului de Finanțe.

Art. 4. Acei care au primit în contul despăgubirilor avansuri în numerar, în material sau vite, nu vor putea primi bonuri de despăgubire decât pentru diferența între avansurile primite și creanța ce li s-ar recunoaște. Dacă avantajele acordate de către stat unui dăunat de război sunt mai mari decât suma ce i s-ar cuveni pe baza art. 3, dăunatul e dator a restitui statului diferența în bani, conform dispozițiilor ce se vor lua pe cale de instrucțiuni.

Art. 5. Bonurile de despăgubiri vor purta o dobândă de unu la sută anual și sunt netransmisibile între vii. Statul este obligat să răscumpere bonurile de despăgubire emise, în termen de 10 ani, înscriind în bugetul său sumele necesare pentru amortizare și dobânzi. Bonurile de despăgubire vor fi primite la casele publice numai drept plată a sumelor datorate în virtutea legii pentru impozitul progresiv și excepțional asupra averii și îmbogățirii de război. Bonurile de despăgubiri odată intrate în tezaurul public ca plăți ale impozitului sus menționat, nu se vor mai putea pune în circulație, Ministerul de Finanțe fiind obligat să le distrugă.

Art. 6. Oricine are de primit de la stat bonuri de despăgubire și are de plătit către stat o sumă de bani ca impozit asupra averii sau îmbogățirii de război, va putea cere compensarea creditului și [a] debitului său respectiv în limita bonurilor de despăgubire

ce are să primească. Compensația se va opera imediat și integral, indiferent de faptul dacă impozitul asupra averii și îmbogățirii de război ar putea fi plătit de contribuabili, într-un număr oarecare de ani. În caz de litigiu asupra proprietății averii dăunate, ajutorarea este indiviză în ce privește Ministerul de Finanțe și bonurile de despăgubire vor fi trimise instanței judecătorești respective, spre a decide asupra distribuției celor în drept.

Art. 7. Cei care, cu rea credință, nu vor declara avansurile ce au primit, fie în bani, fie în materiale, precum și cei care, având mai multe hotărâri, nu le vor declara, vor fi pasibili de pedepsele prevăzute în Codul Penal pentru înșelăciune.

Art. 8. Pagubele suferite de stat, județe și comune sunt valabil constatate și evaluate prin acte dresate de autoritățile ce au fost însărcinate cu această lucrare, aceste acte constituind titluri definitive, în sensul dispozițiilor tratatelor de pace, însă lichidarea acestor pagube nu intră în prevederile prezentei legi.

Art. 9. Ministerul de Finanțe este obligat să retragă bonurile de tezaur emise și date drept acoperire Băncii Naționale pentru garantarea monedei sale și, în acest scop, cu începere de la 1 aprilie 1921, Ministerul de Finanțe va înscrie în bugetul său o sumă de cel puțin 300 milioane lei anual, exclusiv destinată la reducerea circulației fiduciare. Sumele înscrise în buget în acest scop vor fi luate cu precădere din produsul impozitului progresiv și excepțional asupra averii și îmbogățirii de război.

Art. 10. Ministerul de Finanțe va însărcina cu serviciul special al lichidării conturilor de război, în legătură cu datoria publică și prevederile legii de față, Casa specială creată prin art. 22 din Legea asupra impozitului pe avere și îmbogățirii de război.

Art. 11. Pe temeiul legii de față, Ministerul de Finanțe este autorizat să alcătuiască instrucțiuni care, în măsura în care completează dispozițiile de mai sus, au putere de lege.

3. DISCURSURI PARLAMENTARE

3.1. A. C. Cuza

Sedința Senatului din 29 iunie 1920⁴⁴⁰

[Doctrina socialistă]

Sunt fericit că în acest Senat văd un reprezentant al Partidului Socialist, pe simpaticul nostru coleg d-l [George] Grigorovici, pe care nu am, încă, onoarea să-l cunosc personal. D-l Grigorovici se prezintă cu înfățișarea sa de adevărat român, ceea ce este, în adevăr, mângâietor într-un partid unde sunt atâția jidani.

D-lor, Partidul Socialist se bazează – să-mi dea voie colegul să o spun –, se bazează pe o întreită absurditate: pe o teorie istorică absurdă, pe o concepție

⁴⁴⁰ D.S., M.O., nr. 7, 4 iulie 1920, p. 74–76.

politică absurdă și pe o himeră socială absurdă. Teoria istorică absurdă, onorate coleg, este că istoria omenirii de până astăzi a fost istoria luptelor de clase. Din faptul că au existat totdeauna – și este firesc să fie concepții între diferitele clase sociale la împărțirea venitului obștesc al muncii comune, a dedus și a generalizat Karl Marx, în acea nenorocită scriere care este Manifestul Comunist de la 1848⁴⁴¹, că întreaga istorie a omenirii este istoria luptelor de clase. D-lor, pentru ca să risipiți această absurditate, vă rog gândiți-vă numai ce a fost istoria omenirii de până astăzi, în totalitatea manifestărilor ei și ce parte ocupă luptele de clasă care apar în anumite momente foarte vii, ca la Roma, de pildă. Veți vedea singuri cum dispar luptele de clasă în evoluția generală a popoarelor și că, în ultima analiză, istoria luptelor de clasă nu este istoria omenirii și este tot atât de sigur, apoi, că luptele de clasă, rezultând din interciocnirea intereselor lor, pe care statul nu e capabil să le armonizeze, au însemnat întotdeauna slăbiciuni în existența națiunilor, iar nu perioade de strălucire, în care popoarele și-au realizat idealul lor național. Au fost, oare, la noi lupte de clasă în timpul lui Ștefan cel Mare? Vă rog, răspundeți! Credeți d-voastre că luptele duse de cel mai mare român pe care l-am avut noi au fost lupte de clasă sau că, sub presiunea mișcărilor muncitorești ce ar fi fost pe acele vremuri, a procedat Ștefan Vodă la realizarea vreunei reforme agrare? Dar ei trăiau împreună ca frații, erau țărani cu toții, uniți împotriva dușmanilor.

George Grigorovici: Atunci țărani luptau contra boierilor pe care îi susțineau turcii. Așa zice cronicarul Miron Costin.

A. C. Cuza: Nu vom intra în discuții mai lungi. Ar trebui să parcurg întreaga istorie a omenirii ca să vedeți că este o absurditate a reduce toată istoria popoarelor la luptele de clasă.

A doua absurditate este absurditatea concepției d-voastră politice: luptele de clasă, ca să ajungeți la dictatura proletariatului. Proletariatul este chemat, după cum zicea Karl Marx, să vină să desființeze toate clasele și să așeze o nouă ordine de lucruri sub conducerea, prin acțiunea sa exclusivă, a proletariatului industrial. Este

⁴⁴¹ Manifestul Partidului Comunist, denumit și Manifestul Comunist, atribuit lui Karl Marx și Friedrich Engels, a fost publicat la Londra, la 21 februarie (după alte surse la 24 februarie) 1848. În limba română a fost publicat pentru prima oară la Iași, în anul 1892, în traducerea lui Panait Mușoiu. În acest document (care cuprinde o introducere, trei capitole principale și un capitol de concluzii, precedate de propoziția „O stafie umbă prin Europa – stafia comunismului” și încheiate cu lozincă: „Proletari din toate țările, uniți-vă!”) sunt descrise scopurile și programul Ligii comuniste, prima organizație marxistă din lume. Principalele schimbări sociale prevăzute în acest manifest se referă la: exproprierea proprietății funciare și întrebuintarea rentei funciare pentru acoperirea cheltuielilor de stat; impozit cu puternic caracter progresiv; desființarea dreptului de moștenire; confiscarea proprietății tuturor emigranților și rebelilor; centralizarea creditului în mâinile statului, cu ajutorul unei bănci naționale cu capital de stat și cu monopol exclusiv; centralizarea tuturor mijloacelor de transport în mâinile statului; sporirea numărului fabricilor de stat, a uneltelor de producție, desțelenirea și ameliorarea pământurilor după un plan general; egală obligativitate a muncii pentru toți, organizarea de armate industriale, îndeosebi pentru agricultură; imbinarea muncii agricole cu cea industrială, măsuri având ca scop înlăturarea treptată a opoziției dintre sat și oraș; învățământ public gratuit pentru toți copiii și interzicerea muncii în fabrici a acestora; imbinarea educației cu producția materială. Nicolae Drăgușin, *Actualitatea unui produs stricat*, în „România liberă”, 17 aprilie 2008; accesat online la adresa [http://www.romania-libera.ro/aldine/history/actualitatea-unui-produs-stricat-122756\(8 februarie 2017\):](http://www.romania-libera.ro/aldine/history/actualitatea-unui-produs-stricat-122756(8 februarie 2017):) https://ro.wikipedia.org/wiki/Manifestul_comunist (8 februarie 2017).

absurd de a-și închipui cineva cum că o clasă care n-are absolut nicio pregătire culturală, care n-are nicio pricepere, care este compusă din bieți muncitori, [...] din muncitori foarte onorabili, dar care nu aparțin clasei dirigente și n-au pregătire, ar putea să realizeze, prin dictatura lor și pe baza unui program, o nouă ordine socială. Dacă ar fi o îndoială cu privire la absurditatea acestei concepții, a venit acum în urmă experiența care se face în Rusia, în care s-a dovedit la ce rezultat nefast și nenorocit de distrugere a civilizației duce această concepție socială

George Grigorovici: Comunismul, sovietismul, nu socialismul!

A. C. Cuza: Deci, această concepție socialistă nu o primim.

George Grigorovici: Nu e concepția socialistă, este cea sovietistă.

A. C. Cuza: Onorat reprezentant al Partidului Social-Democrat, d-voastră vă bazați sau nu pe manifestul comunist?

George Grigorovici: A lui Marx, nu a lui Lenin!

A. C. Cuza: Apoi tocmai de aceea spun eu că nu cunoașteți legătura între Marx și Lenin. Dacă luați declarațiile lui Lenin, aveți să vedeți că Lenin, în aceste declarații, zice că sovietele sunt realizarea marxismului. Dar nu avem nevoie de declarațiile lui Lenin, faptul important este că aceste manifestații comuniste se bazează pe dictatura proletariatului în Rusia și știm cu toții la ce rezultat a dus această dictatură: a dezorganizat Rusia, a dus masele poporului la disperare și foame, a dus Rusia la dezastru și se așteaptă astăzi sfârșitul acestei tragedii în care se zbate bietul popor rus de atâta amar de vreme.

George Grigorovici: Dumneata, d-le Cuza, primești diferența între dictatura lui Marx și Lenin? Dictatura lui Lenin e dictatura armată pe care, desigur, noi socialiștii nu o putem primi.

A. C. Cuza: Constat că d-voastră nu sunteți lămurii în însăși ideile d-voastră și constat acest lucru cu foarte mult regret. Când vom avea posibilitatea să găsim o zi, cu îngăduința d-lui președinte al nostru și al onoratului Senat, vă voi face dovada pe larg a afirmațiilor mele. Veți vedea atunci că sunteți leninist fără să știți. „Vous faites de la prose comme monsieur Jourdain, sans le savoir!”

Prin urmare, a doua învinuire pe care o putem aduce socialismului este aceea că reprezintă o concepție politică absurdă, având pretenția de a tinde la reformarea societății, pe când e dovedit de cele ce se petrec actualmente înaintea ochilor noștri că aplicarea concepției sale duce la dezorganizarea totală, cum o dovedește experiența ce se face acum în Rusia și care a dus-o la o decadență. Și este extrem de grav când onoratul coleg de la Universitatea din Iași, d-l Paul Bujor, a venit să spună că bolșevismul care se aplică în Rusia este un mare bine pentru omenire. Așa ați zis?

Paul Bujor: Da, da, am zis că este o experiență dureroasă, dar care trebuie să se întâmple în mod fatal și vă pot încredința că, tot în mod fatal, cu vremea, veți deveni și d-voastră bolșevici fără să vreți.

A. C. Cuza: Prin urmare, d-lor, vă rog să constatați că nu este vorba numai de socialism, ci de adevărat bolșevism, făcut de conducătorul Partidului Țărănist.

Paul Bujor: Ești de o perfidie nemaipomenită. Alta e să constați un fapt și alta să-l împărtășești. [...]

A. C. Cuza: În fine, în ceea ce privește socialismul, cea din urmă absurditate de care îl putem învinui este himera socială absurdă, cum că s-ar putea realiza în

genere comunismul, care este ținta d-voastră, a tuturor. D-lor, comunismul a apărut ca [și] concepție încă din antichitatea greacă. În ce sens a înțeles Platon comunismul nu este acum timpul să discutăm, dar Platon a formulat întâi comunismul. De la Platon, însă, cu 450 de ani înainte de Christos și până astăzi sunt vreo 2 300 de ani.

G. Grigorovici: Dar Vasile cel Mare?

A. C. Cuza: Nu este vorba de asta, d-le reprezentant al socialismului! De 2 300 de ani, așadar, comunismul a fost gândit și în decursul acestor 2 300 de ani, nu unul, dar mulți au căutat să realizeze socialismul. Eu nu vorbesc de frățietatea de la începutul creștinismului, care nu era comunistă, dar vă pot vorbi, de pildă, de Robert Owen⁴⁴², care nu a reușit, cu toate că și-a ruinat averea cu încercările lui comuniste. Căci de două ori generosul gânditor Robert Owen, unul din[tre] inițiatorii mișcării cooperatiste moderne, odată în Scoția, la New Lanark și a doua oară în America, la New Harmony, a căutat să realizeze comunismul și nu a putut ajunge la niciun rezultat, cu toată stăruința ce a depus și cu toate sacrificiile făcute. Dar d-voastre cunoașteți, [de] asemenea, între altele multe, experiența lui Étienne Cabet⁴⁴³ cu *Icaria* lui. S-a dus bietul Cabet, stăpânit de himera aceasta a comunismului și s-a așezat în America, urmat de o întreagă ceată de comuniști în concepție, ca și dânsul, ceea ce dovedește, încă o dată, că chiar ideile cele mai absurde pot să grupeze o mulțime de oameni.

George Grigorovici: Mănăstirile noastre sunt așezăminte comuniste! D-voastră confundați încercările utopice cu socialismul științific al lui Marx.

A. C. Cuza: D-le coleg, eu văd că d-ta nu treci mai departe de Vasile cel Mare. Nu știu ce ai d-ta cu Vasile cel Mare și cu mănăstirile. Eu vorbesc nu de comunitățile religioase ci de Étienne Cabet care, la 1840, a făcut experiența economică [a] realizării comunismului în societatea modernă. Plecând la America, unde a fondat o colonie comunistă, se știe că Étienne Cabet a sfârșit în cea mai mare mizerie și toată opera lui s-a risipit. O singură experiență de felul acesta a reușit, dar în condiții cu totul excepționale: este experiența pe care au făcut-o, spre onoarea lor, părinții iezuiți în Paraguay, între anii 1610 și 1775, dar nu cu oameni civilizați, d-le reprezentant al socialismului, ci cu sălbaticii de acolo și d-voastră, dacă credeți că sunteți într-o asemenea stare, puteți să încercați comunismul, care ar fi încă o interesantă experiență.

D-lor, acestea sunt cele trei absurdități pe care se bazează Partidul Socialist, având pretenția să conducă de acum înainte destinele țării și ale neamului nostru.

⁴⁴² Robert Owen (1771–1858) – socialist utopic englez, autorul lucrării *Noua lume morală*. Preconiza crearea unei societăți noi (federație de colonii comuniste autonome), în care proprietatea privată era desființată și se înfăptuia egalitatea socială. Educația, cultura, autodesăvârșirea morală erau considerați factori principali ai progresului social. În perioada 1825–1829, a încercat să înființeze în S.U.A. colonii comuniste, însă experiența a eșuat. Întors în Anglia, a luat parte la organizarea sindicală și s-a implicat în organizarea mișcării cooperatiste. https://www.marxists.org/romana/dictionar/o/Owen_Robert.htm (7 februarie 2017).

⁴⁴³ Étienne Cabet (1788–1856) – socialist utopic francez, autorul romanului *Călătorie în Icaria*. După Cabet, proprietatea privată trebuie desființată, deoarece reprezintă o abatere de la „legea naturală”, iar comunismul corespunde naturii însăși, care i-a creat pe oameni egali. A considerat în mod unilateral că transformările sociale trebuie să aibă loc numai prin reforme. Încercarea de a-și realiza proiectele utopice în America de Nord a eșuat (1848). https://www.marxists.org/romana/dictionar/c/Cabet_Etienne.htm (7 februarie 2017).

Aș voi să protestez, când este vorba de socialism, în contra unor atitudini care nu sunt la locul lor. D-voastre sunteți socialiști! Să fiți sănătoși socialiști! Vă rog, însă, să nu vă atingeți de ideea națională, căci nu aveți acest drept. Fiți d-voastre socialiști internaționaliști cât voiți, dar noi vrem ca ideea națională românească să fie respectată pe pământul acestei țări.

George Grigorovici: Când m-am atins eu de ideea națională?

A. C. Cuza: D-voastre nu aveți voie să faceți ceea ce a făcut reprezentantul d-voastre, d-l [Constantin] Krakalia, care a venit să ceară plebiscit pentru partea de nord a Bucovinei. [...] Aceasta nu o îngăduim, căci este trădare de țară. [...] Și nu vă îngăduim încă un lucru, d-le Grigorovici, și eu cred că pe această chestiune te vom câștiga pentru ideile cele bune socialiste.

George Grigorovici: Nu trebuie să mă câștigați, căci m-am câștigat eu singur.

A. C. Cuza: Atunci vă rog, onorate coleg, un lucru: ieri, în ședință, ați declarat că Christos este jidan. Dă-mi voie să protestez contra acestui blasfem.

George Grigorovici: Am zis că d-voastră îl credeți.

A. C. Cuza: D-ta nu poți să-mi aduci această învinuire, pentru că eu am scris o carte, *Naționalitatea în artă*, în care afirm, într-un capitol special, despre religia creștină, ce din punctul de vedere teologic, pentru noi, care credem în Christos, Christos este Dumnezeu, iar pentru cei care nu cred și se pun pe teren etnologic, Christos nu este jidan, ci este galilean, de origine arică. [...]

3.2. Matei Cantacuzino

Ședința Senatului din 6 iulie 1920⁴⁴⁴

[Activitatea guvernului și viața politica internă]

Domnilor senatori, cuvântul guvernului ar trebui să fie scurt de tot dacă dezbaterile s-ar fi prelungit la discuția Adresei, pentru că scurt a fost și Mesajul [Regal]. Și Mesajul a fost scurt pentru că, judecând momentul în realitatea lui concretă, dezbrăcată de orice formalism de prisos, s-a socotit și întrucât deschiderea noului Parlament s-a produs cu ocazia unei sesiuni extraordinare de vară, întru atât era și indicat ca, amânându-se pentru sesiunea obișnuită de iarnă discuția mai largă cu privire la toate problemele de guvernământ să se schițeze deocamdată programul de ceea ce e posibil și necesar a se înfăptui acum, de îndată. De aceea, ne veți permite, cu privire la politica internă, să amânăm discuția punctelor de program, pe care o parte din onor opoziție le-a enumerat și contra proiectul de Adresă, iar în politica externă să ne referim la declarații foarte precise care s-au făcut în Camera Deputaților din partea guvernului, declarații care rezultau din însăși compunerea

⁴⁴⁴ D.S., M.O., nr. 14, 16 iulie 1920, p. 179–185. Acest discurs, la propunerea senatorului Ștefan Meitani (care-l aprecia ca fiind „atât de frumos, atât de cald, atât de înalt și patriotic”) și prin votul unanim al Senatului, a fost aflat.

gubernului actual și care erau implicit cuprinse în puținele cuvinte prin care Mesajul se referă la ratificarea tratatelor de pace pe care România le-a încheiat în strânsă unitate de vederi, de interese și de sentimente cu aliații.

Și, cu această ocazie, să-mi permiteți să fac două observații. Prima observație este următoarea. Sunt sentimente precum suferințele (și sunt cele mai profunde) pe care omul nu mai simte nevoia a le spune, pentru că sunt de așa intensitate și de așa necesitate încât ele fac trup cu ființa omului însuși și determină modul său de a fi, de a gândi și de a simți. D-lor, de această natură sunt legăturile noastre cu aliații, pentru că ele au fost consfințite printr-o confraternitate de luptă, de sânge și de realizare a unui ideal comun de eternă dreptate și pentru că așa fiind, nu mai poate fi teamă ca ele să fie tulburate prin vreo atingere a intereselor noastre vitale, constitutive ale suveranității și ale neatrănării noastre în toate direcțiile, interese pe care guvernul are datoria primordială de a le apăra. Și socot că aceste sentimente au devenit astăzi crezul comun al tuturor românilor de pretutindeni, oricare ar fi fost părerile lor în diferite faze ale războiului și oricare ar fi fost atitudinile pe care împrejurările tragice prin care au trecut le-au putut impune în anumite momente. Și mai socot că a sosit timpul să încetăm a ne acuza și a ne suspecta unii pe alții din acest punct de vedere; că nu e bine, nici drept, că nu e potrivit cu măreția jertfelor făcute și a operei comune de înfăptuit ca fidelitatea noastră către aliați să se recomande de unii prin atacuri dușmănoase pe această chestie, în raporturile noastre de partide. Să nu uităm că, mai presus de legătura cu aliații, există legătura cea mai sacră de frați între toți românii laolaltă și că dacă unii au gândit altfel, toți au simțit la fel, pentru că și suferințele de moarte și izbânzile de viață n-au fost nici ale unora, nici ale altora, ci ale patriei întregi.

A doua observație pe care țin să o fac este că ratificarea tratatelor de pace implică reluarea unor relații normale, pașnice, potrivit cu interesele României, cu toate puterile cu care am fost în război. Iar întrucât privește pe acele puteri care, pentru motive de diferite naturi, n-au participat încă la pacea obștească, trebuie să adaug, cu privire la dezideratul exprimat de onorabilul senator d-l Grigorovici (deziderat care este și al guvernului), că situația noastră față de acele puteri nu depinde numai de acțiunea exclusivă a guvernului român, ci depinde de acțiunea guvernului român în strânsă unire cu aliații noștri și această acțiune nu este încă destul de limpezită pentru ca să putem insista asupra ei.

D-lor senatori, amploarea pe care onoratul Senat a dat-o acestor dezbateri se datorește nu chestiunilor care urmează a se trata în această scurtă sesiune de vară, ci se datorește unor divergențe care, de altfel, era normal și, adaug mai mult, era necesar să se producă cu privire la alegeri, cu privire la situația guvernului și cu privire la situația diferitelor partide vechi sau în stare de formare sau, ca să fiu mai exact, a diferitelor partide, pentru că nu mai există partide vechi propriu-zise, în stare de refacere sau în stare de formare. D-lor, oricare ar fi fost aceste divergențe și oricum ele s-ar fi manifestat în incinta acestei Adunări, care a înțeles și a respectat rolul ei de Adunare ponderatoare, este o observație îmbucurătoare de făcut. În vorba tuturor, în atitudinea tuturor s-a simțit o idee dominantă, s-a simțit o grijă covârșitoare care a apărut ca o cruce, înaintea căreia toate atacurile s-au oprit, ca un

teren pe care toate inimile s-au întrunit; în gura tuturor oratorilor, chiar a acelor care aparțin unei credințe de natură revoluționară, în gura tuturor s-a auzit cuvântul de ordine. Firește, toți suntem stăpâniți, căci dacă nu am fi simțit românește, de această grijă dominantă, ca nu cumva opera aceasta sfântă, așa de mult așteptată, așa de statornic chemată, așa de veșnic nădăjduită, așa de scump plătită și așa de voiniceste cucerită, că această operă, rezultanta durerilor și credințelor istorice ale unui neam întreg să nu fie întru nimic primejduită sau întârziată măcar în statornicirea și întârrirea ei prin niciun gând, prin niciun cuvânt, prin niciun gest, prin niciun fapt, oricât de ademenitor, care ar fi potrivit ei.

Cu toții am vorbit de ordine, cu toții am simțit această necesitate și ordinea în înțelesul tuturor nu înseamnă și nu trebuie să însemne reacțiunea, ordinea nu înseamnă, d-lor, și nu trebuie să însemne represiunea. Ordinea înseamnă paza pașnică, paza preventivă, paza atentă, paza energetică. Paza energetică, pentru ca nu cumva dezlănțuirea unei furtuni să stingă făcliile de veghe de pe mormintele morților noștri; paza pentru ca nu cumva acea furtună să învrăjbească inimile celor rămași, care au luptat și luptă înainte pentru aceeași cauză sfântă. D-lor, această pază implică o disciplină a fiecăruia dintre noi și a fiecărui partid. Implică o jertfă a ambițiilor, ceea ce este mai ușor, dar implică și o jertfă a credințelor și a visurilor celor mai scumpe, ceea ce este mai greu, întrucât realizarea acestor credințe și acelor vise ar jigni întrucâtva datoria de căpetenie a momentului.

D-lor senatori, alegerile...! Să mai vorbesc de alegeri doar numai pentru a face două observații. S-a vorbit de cazul Gheroghiu-Bujor, s-a vorbit de d-l Cuza, făcându-se o critică la adresa magistratului care l-a proclamat ales. Eu cred, ca ministru al Justiției, că critica nu era meritată, pentru că, nu uitați, judecătorul care prezidează alegerile nu îndeplinește funcția de magistrat, îndeplinește o funcție administrativă specială, în care puterile lui sunt îngrădite strict de lege; nu cred, și sunt de părerea magistratului atacat de d-l Cuza, nu cred că magistratul are căderea, ca președinte la alegeri, de a exclude un ales, pentru un motiv care nu este anume prevăzut de lege. Or, d-lor, legea nu prevede excluderea, decât a morților. Asimilarea care se face între moarte și moarte civilă este o asimilare care este necunoscută în limbajul nostru modern. Eu cunosc în capacități care rezultă din anumite condamnări, nu cunosc moarte civilă ca rezultat al unei condamnări. Prin urmare, incapacitatea nefiind în căderea judecătorului de a o pronunța, rămâne ca, așa cum s-a procedat. Camera să invalideze sau să nu invalideze alegerea.

D-lor, mai am o obiecție de făcut cu privire la cazul lui Gheorghiu Bujor. Și aici îmi va permite d-l Grigorovici de a fi în divergență de părere cu d-sa. D-l Grigorovici, dintr-un sentiment foarte uman și, adaug, foarte frumos, pentru că e uman d-l Grigorovici, ca [și] coreligionar, a simțit nevoia de a apăra nu fapta lui [Mihail] Gheorghiu-Bujor, dar pornirea lui, prezentând-o sub o fizionomie mai simpatică. S-a vorbit de vederi, de fantezii [...] S-a făcut aluzie la romantismul politic chiar al unui membru din guvern. Da, evident, toate fanteziile sunt permise, întrucât sunt sincere, cu o condiție, să nu ajungă la acte, să nu se traducă într-o acțiune și această acțiune să nu ducă la războiul civil: îndată ce s-a produs o acțiune

care atâta la războiul civil, oricare ar fi rațiunea acestei acțiuni și motivul care a provocat-o, ea nu poate fi calificată altfel decât cum justiția a calificat fapta lui Gheorghiu-Bujor.

D-l Nistor a vorbit de alegeri în Bucovina. Rău a făcut; a fost rău inspirat, căci d-lui Nistor i se poate spune un singur cuvânt. Dacă, totuși, astăzi, alegerile din Bucovina n-au fost aceea ce ar fi trebuit, aceasta se datorește, desigur, mentalității create prin regimul de care vorbea d-l Grigorovici și ale cărui consecințe, din nefericire, nu s-au șters încă și nu s-au putut șterge. Evident, d-lor, pătimim și astăzi de o stare de moravuri, care nu se poate schimba dintr-o zi în alta. Și acei care au crezut că sufragiul universal va produce această minune, de a transforma dintr-o zi în alta moravurile țării românești, s-au înșelat. Dar, totuși, recunoscând că propaganda, câteodată imprudentă (să nu zic mai mult, căci vreau să nu fiu agresiv), fie chiar prin inconștință, prin imprudență, adică fără direcție precisă din partea șefilor, dar totuși imprudentă, a unei părți a opoziției socialiste, țărăniste sau federaliste, nu știu cum o cheamă și ținând seamă d-lor și de contra propaganda câteodată abuzivă, vedeți cât de larg sunt, a reprezentanților guvernului (și nici nu se poate altminterea), totuși, d-lor, trebuie să facem o constatare: există un progres? Pozitiv este un progres. Și progresul nu se datorește nici d-voastră, nici nouă. Progresul se datorește celui simț minunat al țaranului care, în mijlocul tuturor patimilor politice, știe să-și mențină punctul său de vedere, potrivit cu interesele sale și o cuminenie rară, care este demnă de a fi relevată, pentru că este semnul nădejdiei celei mai îmbucurătoare și celei mai temeinice a ridicării stării de moravuri în această țară.

Să nu mai spun nimic, d-lor, despre alegeri și să trec la revizuirea partidelor noastre, fără răutate, fără prejudecată și abstracție făcând de prezența mea în guvern. Eu nu mă pot uni în această privință cu severitatea colegului meu, d-l Cuza și nu mă pot uni pentru că vârsta m-a învățat să respect toate credințele, ba ceva mai mult încă, să văd în fiecare din[tre] ele câte un sâmbure de adevăr, pe care datori suntem cu toții să-l prindem, să-l degajăm și, unindu-le cu alte elemente de adevăr, să ajungem în mod absolut obiectiv la o soluție cât se poate de bună.

Partidul Conservator – încep cu cel mai vechi –, nu prea pot vorbi de el, pentru că se găsește într-o stare de, cum să zic, refacere, în care punctele din trecut scapă unei analize serioase și nu se știe încă și nici nu se poate preciza ce rol va mai juca în țara românească Partidul Conservator de altădată; d-l Vlădescu, cu multă abilitate și cu mult talent, a căutat să-i dea o formulă posibilă, oligarhia intelectuală. Tare mă tem că formula este insuficientă și este chiar primejdioasă din punctul de vedere conservator, pentru că, cu sau fără colorit intelectual, elita a fost totdeauna formula prin care s-au justificat aristocrațiile. Eu nu zic că în orice guvernământ și orice acțiune guvernamentală influența unei elite trebuie să fie totdeauna precumpănitoare, dar nu este acolo problema; problema este aiurea, căci rămâne să ne întrebăm dacă elita va fi ceva ermetic închis sau va fi ceva deschis. [...] Dacă este ceva deschis, d-le Vlădescu, cine vă garantează că elita de altădată de acuma va rămâne elită, nu este așa? Elita aceasta trebuie să fie deschisă pentru a se alimenta continuu de toate năzuințele și de toate suferințele poporului, pentru că altminteri ea nu poate fi de folos. Și apoi, d-lor, elita intelectuală are să meargă cu

d-l Grigorovici, nu cu d-voastră, nu vă înșelați! Elita intelectuală, din ce în ce mai mult, are să meargă cu mișcările de a merge înainte, nu de a ne întoarce îndărăt.

Mihail Vlădescu: Am afirmat că social-democrația este produsul conservării sociale, ținta Partidului Conservator în contra liberalismului economic și nu mă sperii să merg alături de d-l Grigorovici.

Matei Cantacuzino: Va să zică nu mai este vorba de a găsi o formulă de acțiune sau de compunere a unui Partid Conservator după modelul din trecut, este vorba de altceva și v-am înțeles, este vorba de ideea conservatoare. A, d-lor, Nicolae Filipescu, Nicolae Filipescu, care rămâne, prin urmele suflatești pe care le-a lăsat în panteonul tuturor inimilor românești, din toate colțurile României, Nicolae Filipescu rămâne ca o figură extraordinară de iubită în acest panteon, pentru că a întrupat, mai mult decât alții și cu o căldură comunicativă, care era caracterul special al firii sale, cu o putere de iubire, cu o putere de acțiune extraordinară, a întrupat, mai mult decât oricare altul, ideea națională. Nicu Filipescu a mai întrupat încă ceva: a mai întrupat ideea conservatoare, dar ideea conservatoare largă, deschisă, generoasă. Parcă-l văd, după ce a vorbit d-l Grigorovici, cum s-ar fi sculat Nicu Filipescu de pe banca sa și i-ar fi strâns mâna d-lui Grigorovici, pentru a-i arăta că sunt în unitate de vederi, pentru că și d-l Grigorovici, cu tot socialismul său, a apărat ideea conservatoare. Dar ideea conservatoare nu este apanajul d-voastră, ideea conservatoare nu este apanajul unui partid și ceea ce era interesant la Nicu Filipescu era tocmai că se părea că se înăbușea în redingota lui de împrumut și era în deplină libertate de mișcare în sumanul cel larg, țărănesc! Aceasta era haina lui, acesta era și conservatorismul lui. Prin urmare, conservatorism da, dar conservatorism care să se întemeieze pe elementul conservator prin excelență, care este țărănul român.

De Partidul Liberal eu nu cred, nici nu nădăjduiesc, ca d-l Cuza, ca să fie nimic. De altfel, a dat dovezi în ultimile alegeri; toți care s-au ocupat de alegeri în ultimul timp mi-au adus știrea că organizarea Partidului Liberal este puternică și este puternică nu numai în orașe, dar și la țară. Și e foarte bine să fie așa, cu o condiție: cu condiția ca Partidul Liberal să stea mult timp în opoziție. O zic fără răutate, d-lor, și o zic fără dor de a rămâne la putere, dar pentru că așa trebuie să fie, pentru că Partidul Liberal, care a comis multe greșeli, pe care nu este momentul să le reluăm acum, Partidul Liberal, care în ultimele vremuri de guvernământ a acumulat multe rele asupra țării, prin felul său de a governa, este bine ca să rămână în opoziție mai mult timp. Dat, totuși, d-lor, Partidul Liberal este acela care, în acțiunea sa, a dovedit o putere de muncă pe teren economic și după un sistem care poate fi utilizat pentru progresul țării și nu trebuie să uităm că reformele despre care ne ocupăm au pornit de la dânsul și că a fost un noroc pentru țara românească ca un partid așa de puternic să aibă această însuflețire, la un moment dat, de a propune reforme de așa natură cum sunt acelea care s-au propus de [către] Partidul Liberal. Aceasta este just, aceasta trebuie spus, pentru că o va spune și istoria. Ei bine, d-lor, Partidul Liberal trebuie și mai mult decât atâta, dorește să rămână mult timp în opoziție, pentru că simte singur nevoia de o refacere, de o reconstrucție radicală a temeiurilor pe care s-a ridicat.

Eu sunt antisocialist, d-lor, dar nu o dată am cea mai mare, cum să zic, simpatie, este prea mult sau prea puțin, nu știu. am cel mai mare respect, în orice caz, pentru organizația Partidului Socialist și respectul meu a crescut odată cu declarațiile reprezentantului Partidului Socialist în Bucovina. D-l Grigorovici reprezintă în Partidul Socialist evoluția reformistă a acestui partid, evoluție care există în Germania, care există în Austria și pe care d-l Grigorovici o ilustrează în țara românească. Nu este destul, d-lor, de a zice, după cum s-a zis, că socialismul s-a născut dintr-o absurditate. De altminterea, toate doctrinele au parte de absurditate, întrucât ele ar avea pretenția de a rezolva, singure, toate problemele schimbătoare și așa de vaste ale vieții omenești. Toate doctrinele au o parte de absurd. D-l Cuza nu poate să aibă pretenția de a rezolva toate problemele, nici măcar problemele curat românești de astăzi, cu o singură formulă, a naționalismului. Nu poate să o facă. Și d-l Grigorovici, desigur, nu se gândește a rezolva toate problemele la ordinea zilei cu singura formulă doctrinară a socialismului. La baza doctrinei socialiste este o greșală de origine: d-l Grigorovici spunea că toate mișcările omenești sunt de origine egoistă și materialistă – afirmația aceasta este gratuită, este absolut gratuită. Ceea ce este adevăr este că la început a fost nevoia și din nevoie a ieșit tot edificul civilizației de care ne bucurăm astăzi. Nevoia a produs știința. Dar nevoi sunt multe, d-le Grigorovici și nu sunt numai nevoi materialiste, sunt nevoi sufletești; și nu știu pentru ce puneți ca principiu că originea oricărei nevoi omenești este de natură egoistă și materialistă. Nu, din contră, un studiu mai profund al speciei primitive dovedește că, pe lângă instinctele egoiste și materialiste, există în omul primitiv și instincte de toleranță, de simpatie, într-un cuvânt instincte sociale. Și atunci tot eșafodajul socialist este cam zdruncinat la baza lui, nu e așa? D-l Vlădescu, care e naturalist de felul lui, [...] a clădit o sociologie organizată la fel cu biologia. Este foarte frumos ca [și] comparația de a vorbi de circulația sângelui în plămâni, de mișările diferitelor organe ale corpului, comparându-le cu diversele mișcări din sânul societății, este foarte frumos, dar cu o singură condiție și considerăm lucrul numai ca o analogie îndepărtată. [...] Și iată pentru ce punctul de plecare al d-lui Grigorovici nu era exact. D-lor, fenomenele sociale nu sunt decât repetiții de acțiuni individuale. Și atunci, ceea ce determină acele fenomene, nu este un fenomen de ordin biologic, ci fenomene de ordin psihologic.

Mihail Vlădescu: Biologico-social.

Matei Cantacuzino: E contactul de la suflet la suflet, de la gândire la gândire, de la lumina unuia la lumina altuia, contact care e de ordin psihic și care produce toate fenomenele sociale. D-l Grigorovici, reformistul – și reformist care în momentul de față ne prezintă un program la care putem subscrie, cu rezerva de a discuta unele puncte, d-l Grigorovici uită un lucru: școala socialistă (aici e tăria ei, dar aici e și primejdia ei), școala socialistă, d-lor, este ca o religie. Și dacă școala socialistă a avut atât de mult succes și a reprezentat un izvor de atât progres în omenire, această putere i-a dat-o nu atât doctrina, cât credința. Și dacă este astfel, să nu nesocotim o lege care se observă în răspândirea oricărei credințe. Alta este credința conducătorilor, a învățaților care elaborează doctrina în cabinetul lor de studiu și alta este credința

care se răspândește în popor. Istoria tuturor religiilor ne dovedește acest dualism, pe de o parte religia teologică a cărților, a preoților, pe de altă parte religia adevărată, aceea care însuflețește speranțele bietului popor, care hărnește pe popor. Ei bine, doctrina d-voastre este doctrină asemănătoare cu religia și dacă a dat roadele [pe] care le-a dat, este din cauza acestei asemănări și atunci întreb: eu, ca om cu [o] cultură profundă, eu Grigorovici, în momentul de dezvoltare, de evoluție socială a țării mele actuale, nu trebuie să cer mai mult decât atât și nu pot cere mai mult decât atât pentru că altfel ar fi primejdios. Eu, Grigorovici, șeful unui Partid Socialist, știu că înainte de a fi socialist, partidul meu ar trebui să fie naționalist prin excelență. Dar, d-lor, vă întreb: corespunde teoria d-voastră socialistă acestei necesități? În popor, la ce roade poate să ducă, ce sentimente poate să trezească? Și vă întreb dacă atunci puteți garanta d-voastre că socialismul în masele muncitorilor va fi reformist, așa cum este reforma socialismului d-voastre, dacă va fi pur național, așa după cum este socialismul d-voastre? Aceasta este primejida. Să n-o uităm! Nu socialismul, așa cum ni-l arată în mod doctrinar conducătorii partidului, ci socialismul acela care pătrunde, care însuflețește, care otrăvește mentalitatea maselor. În contra acestui socialism, d-lor, trebuie să luptăm și trebuie să lupte și d-l Grigorovici alături de noi, în numele principiilor pe care le-a susținut de la această tribună.

Trec la țărăniști. Partidul Țărănist s-a născut așa cum se produc toate fenomenele sociale și dacă s-a produs este că a fost nevoit să se producă. Dar, mai întâi, am de reglementat o chestiune cu d-l senator Bujor. D-lor, la Universitatea din Iași a fost un conflict între d-l Cuza și d-l Bujor și câțiva colegi de ai d-sale; conflictul nu a avut caracterul acut, nici de principii așa precum a fost prezentat aici; era o chestiune foarte simplă, în care ca principii d-l Bujor avea dreptate, căci evident, d-lor, știința și răspândirea științei trebuie să fie independente de ideile religioase. Aceasta era partea de adevăr pe care a prezentat-o d-l Bujor. [...] S-a ivit, însă, o discuție în care d-l Bujor a încetat de a avea dreptate într-un moment dat; este o tradiție ca universitățile noastre să se deschidă ca invocarea Dumnezeului românesc; și, Doamne, eu mă întreb: în ce invocarea acestui Dumnezeu al românilor jignea răspândirea științei, mai ales, într-un moment ca acela de astăzi, în care ideea de patrie, care a dat loc la așa de multe suferințe și la așa de frumoase izbânzi, la realizarea atâtor visuri, în momentele acestea când aceste idei capătă un caracter religios chiar la d-l Bujor, de ce să nu se dea acestei idei un caracter religios cu ocazia deschiderii anului universitar, recurgându-se la acel Dumnezeu care a păzit pe străbunii noștri și care a păzit toate generațiile în realizarea visului românesc? D-lor, atât a fost, n-a fost mai mult și că a triumfat ideea d-lui Cuza a fost un bine, a trebuit să triumfe. Dar din acest conflict eu n-am tras consecința că d-l Bujor ar fi un adversar al ideii religioase. Sunt convins că nu acesta i-a fost gândul. D-l Bujor nici odinioară nu s-a gândit să atingă credința religioasă în popor și ca țărănist nici nu putea s-o facă. Dar d-l Bujor are un alt cusur, pe care i l-am spus demult, prietenește, așa cum îl spun și azi: d-l Bujor are o origine socialistă; n-ar fi un cusur dacă d-l Bujor ar fi socialist. Dar d-l Bujor, țărănist, cu o tinctură socialistă este un cusur. Or, d-lor, cusur, să ne înțelegem, cusur absolut cinstit, cusur de sinceritate absolută, așa cum

îl știu pe d-l Bujor. Nu fac nicio atingere personală, dar este, totuși, o greșeală, o greșeală din punctul de vedere al grupărilor în interesul țării. D-l Bujor are și astăzi credințe socialiste. Acum întrebarea e următoarea: socialismul d-lui Bujor evoluează spre țărănismul din care d-l Bujor face parte, ori țărănismul evoluează spre socialism? Nu știu, sper că adevărul este cel dintâi, că d-l Bujor, cu socialismul d-sale, evoluează spre țărănismul pur; țărănismul pur nu poate să fie cu tinctură socialistă. [...] Întrebarea este următoarea: evoluează socialismul spre țărănism la Bujor, la colegul de facultate din Iași sau invers, evoluează țărănismul spre socialism? Eu sper că adevărul e de partea întâi. Nu este așa, d-le Bujor?

Paul Bujor: Desigur!

Matei Cantacuzino: Așa este și atunci să-mi dați voie să vă spun că, totuși, rămâne ceva primejdios, pentru că punctul de plecare socialist a dat țărănismului nostru un caracter pe care nu trebuie să-l aibă și care îl deosebește, în definitiv, de noi, de Partidul Poporului. D-lor, de ce să nu luptăm noi unii lângă alții? Fiindcă, în definitiv, avem aceleași tendințe, aceleași principii, aceleași idei, suntem și noi țărăniști și pretindem a fi și vom fi prin toate reformele pe care le vom prezenta și le vom susține. Pentru ce nu luptăm atunci împreună? Chestiunea este mai presus de împrejurările din care v-ați născut d-voastre și din care ne-am născut și noi. Ca chestiune de principiu, este un motiv și motivul acesta este tocmai tinctura aceasta de socialism, care deosebește țărănismul lor de țărănismul nostru.

D-lor, vă dați seama de extraordinara revoluție pacinică care s-a produs în această țară? Va dați seama de fenomenul acesta, ca într-o țară, expusă cum este a noastră, la marginile bolșevismului, la marginile Ungariei în plină descompunere, înconjurată de tot felul de inamici ai ordinii, în această țară să se fi produs, în mod pacinic, această imensă revoluție pentru care, în alte țări, s-au făcut vărsări de sânge și crimele cele mai mari, revoluție care se numește reforma agrară, adică exproprierea marii proprietăți și votul obștesc? Vă dați seama, d-lor, de importanța excepțională a acestui fenomen social în poporul nostru mititel, care a dat lumii întregi un exemplu nemaicunoscut în istorie? Și dacă aceasta s-a putut, este pentru că simțul național, simțul românesc, a fost mai puternic în toți românii și în toate clasele românești decât toate interesele de clasă. Simțul profund românesc, acela care a făcut și unirea, acela care a făcut ca românul, cu o răbdare și o rezistență extraordinară să treacă prin toate suferințele războiului pentru realizarea aceluia ideal tradițional de unire a tuturor țărilor românești, același simț a făcut ca toate clasele din acest popor să se unească pentru a realiza această imensă reformă, această revoluție pacinică, fără vărsarea niciunui pic de sânge românesc. Ei bine, d-lor, aceasta impune respect, aceasta impune o disciplină! Este datoria fiecărui român ca nu cumva să tulburăm această unire a claselor în desăvârșirea operei celei mari, care poate să determine propășirea acestei țări. Atunci, d-lor, deosebirea între d-voastre și noi este numai aceasta. Nu sunt puncte de detalii pe care le prezentați în proiectul zis al lui Mihalache și pe care, poate, le acceptăm, nu știu, poate nu le vom accepta pe toate, le vom discuta în orice caz cu d-voastră în același gând, nu este așa? Nu este aceasta, este că ați simțit nevoia de a face un partid pur țărănesc,

adică un partid de clasă și de a monopoliza reformele care au fost produsele gândirii tuturor claselor. V-o spun, d-lor, fără un pic de ură, fără gândul de a fi gândit mai bine decât d-voastre, dar cu convingerea că am dreptate și cu convingerea că veți recunoaște, până la sfârșit, că am dreptate. D-lor, nu trebuie și nu este nevoie ca să întrețin ura de clasă și lupta de clasă, care e de la sine, pe care n-o putem evita, dar pe care trebuie s-o disciplinăm, pe care trebuie să o canalizăm, să o conducem, să o îndulcim; nu este nevoie să învrăjbim pentru a realiza, în deplinătatea lor, în sensul cel mai larg și cel mai trainic, reforma electorală și reforma agrară. Atunci, d-lor, să mai vorbesc de noi? De nevoia de a forma acea „strânsură” de care s-a vorbit în jurul d-lui general Averescu? Ne-am strâns pentru că, la un moment dat, s-a constatat că Partidul Liberal, care prezentase reformele, nu mai era în stare să le înfăptuiască conform cu spiritul în care trebuiau înfăptuite. Atunci ne-am gândit că în această stare de prefacere și refacere a tuturor partidelor, este un mare noroc pentru țara românească ca forțele populare, inconștiente sau conștiente, să se fi grupat în jurul unui om care reprezintă, mai presus de toate, principiul de disciplină. D-lor, ce extraordinar simț de cuminenție este în acest popor și ce păcat ar fi să-l otrăvim! Vedeți un popor care trece prin suferințele și frământările prin care a trecut și trece poporul român și care spre desăvârșirea revoluției cele mai profunde, pe care alte țări n-au putut-o realiza nici cu vărsări de sânge, se strânge cu încredere fanatică în jurul nu al unui agitator, ci în jurul unui reprezentant al disciplinei, care a știut să-l conducă la luptă și în zilele de durere și în zilele de lumină și care, pe lângă vitejia de pe câmpul de luptă, a știut să pună, în momentul cel mai tragic al războiului, serviciile sale la dispoziția țării, pentru îndeplinirea sarcinii, afară din cale de dureroasă, a păcii. Iată pentru ce ne-am strâns în jurul d-lui general Averescu, fără să ne întrebăm unde am fost, de unde venim, pentru ca, împreună cu toți, să găsim posibilitatea de a realiza reformele pe care trebuie să le realizăm, posibilitatea de realizare fără lupte de clase, ba din contră, cu sprijinul tuturor claselor din această țară.

D-lor, mai am două cuvinte de zis și am terminat. [...] D-l Grigorovici a arătat câteva deziderate. Primul deziderat, d-lor, este ridicarea cenzurii; aceasta s-a făcut deja și nu numai pentru Bucovina, ci s-a făcut pentru toate țările alipite, afară de zona de apărare care nu privește Bucovina și unde este încă necesar să fie menținute câteva măsuri, care de altminteri au fost sau vor fi îndulcite. D-l Grigorovici a vorbit de neajunsurile care s-au produs prin suprapunerea unei regim fiscal peste alt regim fiscal. [...] Sunt multe nedreptăți care rezultă din această stare. Dar nedreptățile acestea vor dispărea, ele fac obiectul unui studiu special al Comisiei de Unificare. Se va rezolva și problema retragerii coroanelor și a rublelor, problemă care a fost întârziată dintr-o cauză pur materială, căci vagoanele de hârtie au fost găsite oprite într-o gară lângă Viena și cu mare greu s-au putut scoate de acolo. Lucrarea este în curs; ea se va rezolva, sper, chiar în cursul acestei luni și atunci, cu ocazia aceasta, va trebui să se ia în cercetare de aproape ideea formulată de d-l Grigorovici de a se impune cu o taxă toate averile care depășesc o oarecare sumă. Numai, d-lor, fac o rezervă, dacă se ia o asemenea măsură, ea va trebui să fie neapărat generală și să nu atingă și leii din întreaga țară românească. Chestiunea este în studiu și vă rog

pe toți să ne dați concursul pentru ca să găsim soluția cea mai bună. D-lor, amintia n-a atins Bucovina așa cum o dorește d-l Grigorovici. D-le Grigorovici, vă rog să contribuiți a-mi da toate lămuririle necesare pentru cererea d-voastră, care la prima vedere îmi pare așa de dreaptă să fie satisfăcută. Când voi avea toate elementele, vă fâgăduiesc că, cu același spirit cu care am rezolvat toate chestiunile, cu același spirit de dreptate voi examina și cazul pe care mi l-ați semnalat.

D-lor, cu această ocazie constat că [și] corectivul tuturor doctrinelor, fie naționaliste, fie țărăniște, fie socialiste, corectivul este îndoit; toate doctrinele trebuie să fie pătrunse, întâi de un pact absolut al libertății individuale; întotdeauna și în orice împrejurare, pentru libertatea individuală nu este decât demnitatea de om, recunoscută și reciproc garantată de la cetățean la cetățean și pe care orice guvernare are întâia datorie a o apăra. Și alături de demnitate, dreptatea. Este așa de greu de a defini dreptatea, pentru că este un amalgam, o sinteză a tuturor sentimentelor sociale; pentru a fi drept, trebuie să fi și individualist și socialist, trebuie să fi și subiectiv și obiectiv, trebuie să fi și tolerant și intransigent [...]. Dreptatea cunoaște și pătrunde toate suferințele omenești, în orice individ, dar este datoare să sacrifice, câteodată, câteva suferințe individuale, pentru a apăra colectivitatea de alte suferințe mai mari. Ei bine, d-lor, aceasta este corectivitatea, acesta este sentimentul cu care am voit să examinăm toate problemele ce le propunem. [...]

Ordinea morală este o chestiune de disciplină a fiecărui individ, a fiecărei grupări. Ordinea morală, d-lor, pentru guvern nu se poate mărgini decât la un examen foarte atent și foarte sever de tot ce se petrece în tot mecanismul guvernamental, de sus în jos, la purificarea atmosferei întregului mecanism guvernamental. Ei bine, la aceasta fiți siguri, d-lor, că guvernul se gândește și că guvernul lucrează. Numai acolo aveți d-voastre minoritate și majoritate, un rol pe care nu vi-l îndepliniți, îmi dați voie s-o spun. D-voastre nu ne ajutați în îndeplinirea acestei grele misiuni, grele de tot, pentru că este un trecut întreg de corupții pe care trebuie să-l învingem, pe care trebuie să-l descoperim, pe care trebuie să-l ucidem, să-l extirpăm odată pentru totdeauna sau cel puțin pentru timpul cât vom fi pe această bancă.

Ei bine, d-lor, ajutorul pe care d-voastre puteți să ni-l dați – și trebuie să ni-l dați și vorbesc mai cu seamă opoziției – nu este acela pe care d-voastre ni-l dați astăzi. D-lor, nu procedați cu insinuări, nu procedați cu atacuri care nu sunt verificate, pentru că acele atacuri nu servesc, ci deservesc guvernul în cercetarea și combaterea relelor care sunt de îndreptat. Ajutați-ne să descoperim toate faptele concrete, veniți în ajutorul nostru, semnalându-ne fiecare fapt concret pe care-l veți ști și dacă veți găsi în guvern vreo rezistență la cercetarea acelor fapte concrete, atunci dați-ne în cap. Dar până atunci nu, d-lor. Prin insinuări nu ajungem la nimic. Contra insinuărilor trebuie să ne apărăm, contra faptelor concrete, pe care ni le veți prezenta, putem lucra de acord și fiți și siguri că vom lucra de acord. Eu îmi iau angajamentul acesta, în numele guvernului și în prezența șefului guvernului.

D-lor, am făcut o omisiune și trebuie să o repar. Nu am vorbit de Partidul Național din Ardeal. Nu vorbesc de partidele din Basarabia, pentru că nu îmi par încă bine desemnate și desfid pe oricine să-mi precizeze un partid bine definit în Basarabia. În Ardeal s-a vorbit de desființarea Partidului Național. Partidul Național

din Ardeal a jucat un rol mare în istoria românismului, îl respectăm și îl iubim cu toții, pentru că a fost una din[tre] pietrele fundamentale cu care românismul s-a realizat. Dar, d-lor, Partidul Național ca atare și-a îndeplinit funcția. [...] Și-a îndeplinit-o frumos; a fost, încă o dată, unul din[tre] colaboratorii cei mai de seamă în opera cea mare înfăptuită împreună, dar înfăptuită nu prin influența cutăruia sau cutăruia, nu prin cauze personale. Chestiunile sociale trebuie totdeauna judecate din punct de vedere al dezvoltării lor și, în mod firesc, printr-o necesitate evolutivă a românismului. În acest moment Partidul Național nu mai putea rămâne un bloc izolat, căci n-avea rațiunea de a fi ca bloc izolat, pentru că nu mai putea reprezenta interese regionale, fără legătură cu interesele generale ale românismului. Și atunci, neapărat, s-a produs în sânul Partidului Național o luptă, o luptă binefăcătoare și rodnică, pentru că din această luptă are să rezulte o pătrundere reciprocă între interesele Ardealului și interesele Vechiului Regat și a celorlalte părți ale României întregite și din această pătrundere reciprocă are să rezulte ceea ce trebuie realizat. Cu o extraordinară prudență, fără grabă și cu respect de tot ce e esențial în moravuri, în modul de a gândi, în modul de a trăi, în credința fiecărei părți din România, se va grăbi acea epocă de unificare, la care trebuie să contribuim cu toții. Va să zică, nu distrugere, ci luptă în sânul Partidului Național, luptă firească, care s-a produs prin întregirea românismului, prin pătrunderea intereselor Ardealului cu interesele celorlalte părți ale țării românești, pătrundere reciprocă. E o problemă văzută într-un fel de unii, de alții într-alt fel. Unii sunt mai grăbiți în lucrările de unificare, ceilalți trag mai mult înapoi, nu în sensul de rezistență, dar în sensul de prudență. Aceasta este lupta politică, aceasta este lupta socială – și este binefăcătoare – și eu am convingerea că din această luptă va rezulta un bine pentru Ardeal și pentru unitatea Ardealului cu România. D-lor, am auzit în această incintă glasuri pesimiste, din cale afară de pesimiste! [...] Am auzit din partea Ardealului glasuri pesimiste. În acest moment nu credeți că pesimismul acesta nu e la locul lui? D-lor, să ne dăm seama de un lucru. Idealul are acest punct ciudat că de abia îndeplinit, realizarea lui nu-ți dă niciodată satisfacția deplină pe care o așteptai. Așa e viața! Și viața e așa și la indivizi și la națiuni. Pentru că e disproporție între aspirațiile omenești, care sunt nesfârșite, și între forțele omenești, care sunt limitate. Nu este forță omenească care să poată merge atât de repede precum merge gândul omenesc; gândul omenesc, când se traduce pe buze, este deja stricat; când se traduce în faptă se otrăvește de toate contaminările înconjurătoare. Nu mai este aceea ce am gândit. Și apoi mai este ceva. Idealul nu stă în loc. Abia îndeplinim opera de astăzi și ne gândim la opera de mâine; este gândul premergător, care prevede opera de mâine. Este natural, prin urmare, ca niciunul dintre noi să nu se simtă pe deplin mulțumit cu ceea ce s-a realizat, pentru că vrea mai mult, pentru că vrea mai bine și trebuie să vrea mai bine. Aceasta este însăși legea progresului. Dacă nu ar fi așa, nu ar exista progres în omenire. Să alergăm tot la mai bine, în fiecare zi să avem un nou ideal; să nu ne mulțumim cu câștigul zilei de azi, dar, d-lor, să nu ponegrim câștigul zilei de ieri. Să nu faceți comparație, d-voastră, cei din Basarabia și cei din Ardeal, cu ceea ce a fost înainte de război; faceți comparație cu ceea ce a fost după război dacă unirea nu s-ar fi făcut. Și atunci, d-lor, în măsura acestui sentiment, plângeți-vă, aduceți

plângerile la guvern, aduceți plângerile la Parlament, dar plângeri concrete. Și leacul să vină tot de la d-voastră. Nu-l așteptați de la noi, pentru că nu vi-l putem da. Noi nu putem decât să vă ajutăm să aplicați leacul pe care-l veți găsi înșivă, în bucățica d-voastră de țară. Parcă nu suferim și noi? Suntem cu toții speriați de goana după câștig nemărginit pe care-l constatăm și în alte părți. Trăiți în București, d-lor, vedeți ce se petrece. Vedeți ce se petrece în județe, vedeți ce se petrece în țară. Dar aceasta este o reacție normală a stării de război și o reacție în care acțiunea guvernului nu este suficientă. Nu cereți totul de la guvern, trebuie o disciplină a tuturor și o conlucrare socială. Și fiți siguri că, începând această operă prin inițiativa individuală, veți găsi totdeauna sprijin în guvern, care va lua toate măsurile pentru ca să întărească acțiunea d-voastre. Guvernele sunt todeauna rele, pentru că raporturile sociale sunt rele. Dar acestea sunt rezultatele firești ale momentului prin care trecem.

D-lor, nu este permis niciunui român, oricare ar fi suferințele lui în acest moment, oricare ar fi scârba pe care [o] inspiră viața la care asistă în localitatea sa, nu este permis niciunui român de a profera un cuvânt de pesimism. Fiecare român nu poate să aibă în gură decât cuvinte de încurajare, cuvinte de muncă, cuvinte pline de recunoștință și de speranță în viitor. Arta de a governa, ca orice artă, implică o limitare a aspirațiilor. Îmi aduc aminte că într-o zi Petrache Carp, cu care lucram atunci, mi-a spus: „Ascultă, în politică nu uita ziua de mâine, dar ocupă-te, mai cu seamă, de ziua de azi!”. Și avea dreptate Petrache Carp, căci nu ne este permis să lăsăm aspirațiilor noastre, visurilor noastre, doctrinelor noastre, gândurilor noastre cele mai curate, nu ne este permis nici măcar dezideratelor cele mai legitime să le dăm drumul, să le lăsăm să bată câmpii fără îndrumare. Nu, d-lor, trebuie să știm să le limităm, să le încadrăm, să alegem din ele ceea ce este necesar pentru momentul de față și ceea ce se poate realiza acum și toate puterile noastre de muncă și energie să fie îndrumate și încadrate spre acest fel limitat.

D-lor, și cu aceasta termin, dacă aș putea să rezum, dar rezumatele sunt totdeauna primejdioase, pentru că gândurile omenești sunt foarte complexe [...], dacă aș putea, d-lor, totuși, să rezumăm gândul guvernului întreg, l-aș rezuma în cuvântul de pace, pacea externă, care nu depinde numai de noi, dar mai presus de toate, pacea internă. D-lor, să respectăm gândurile și ideile d-voastre; nu vă cerem să renunțați la nimic din gândurile d-voastre, dar vă cerem să le disciplinați cu toții, pentru ca să ajungem la o colaborare pașnică, rămânând d-voastră adversarii noștri, controlându-ne cu cea mai mare severitate în toate actele noastre, semnalându-ne toate lipsurile din guvernul nostru, dar cu acest spirit de limită a trebuințelor și putințelor, cu acest spirit de obiectivitate, cu acest spirit de dreptate, despre care vorbeam. D-lor, este o înălțime la care ni se pare că toate credințele se pot întâlni și cred că sunt într-un gând cu onor Senatul, judecând după cuvintele care s-au rostit aici, terminând și adăugând că măreția momentului, amintirea durerilor din trecut și conștiința dificultăților fără margini, care sunt de învins în ziua de astăzi, trebuie să ne dea puțința de a ne ridica sufletele, cu toții, la această înălțime, pentru ca acțiunea noastră reciprocă, oricâte deosebiri ar subzista între noi, să fie, totuși, o sfântă colaborare pentru binele patriei.

4. MEMORIUL FUNCȚIONARILOR PUBLICI DIN ARDEAL, BANAT ȘI PĂRȚILE UNGURENE

Ședința Senatului din 14 aprilie 1921⁴⁴⁵

Funcționarii publici din România Mare, dar mai cu seamă din Ardeal, Banat și țările ungurene, se află, în prezent, în fața celei mai grele crize morale și materiale. Această criză provine din tratamentul ce se aplică funcționarilor de stat de către promotorii, cu cădere sau fără cădere, ai refacerilor în curs, care tratament pare a avea caracterul unei ostilități sau, în cazul cel mai bun, al unei desconsiderări regretabile. Acest tratament a mai dat naștere credinței că funcția publică, chiar când este bine îndeplinită, nu mai prezintă nicio siguranță de trai și stabilitate. Dovada acestei credințe o face, mai presus de toate, chiar proiectul de buget pe anul 1921/1922, care taie adânc în interesele materiale și morale ale funcționarilor publici de dincoace de Carpați. Abstrăgând de la împrejurarea că retribuțiile funcționarilor publici au rămas constant sub minimul de existență, dintr-o dată, prin bugetul anului 1920/1921, fără să existe o reducere a scumpirii traiului, se suprimă adaosul familiar și de veșminte în întregime, iar indemnizația de scumpete se reduce în comunele rurale cu 50 la sută și în comunele urbane, afară de capitală, cu 25 la sută.

Cine nu s-ar bucura mai mult în țara aceasta decât funcționarii publici dacă reducerea retribuțiilor amintite ar fi urmarea unei ieftiniri a traiului? Când ieftinirea presupusă nu se resimte deloc și când articolele de primă necesitate, pâinea, carnea, îmbrăcămintea, se mențin la aceleași prețuri, reducerea retribuțiilor este o măsură care scapă din vedere orice considerație justă față de funcționarii publici, care contribuie din răspuneri la consolidarea statului.

În urma sus amintitei operațiuni bugetare, deși salariile de bază s-au rotunjit ceva în plus, toți funcționarii îndură pierderi foarte simțitoare, între 180–400 de lei lunar. Prin procedura aceasta funcționarii superiori ai statului sunt egali retribuiți ca funcționarii inferiori ai instituțiilor private, iar funcționarii inferiori sunt chiar mai rău retribuiți decât oamenii de serviciu ai acestora.

În cadrele bugetului pe anul 1921/1922 se face și identificarea funcțiilor. Procedeu cum această identificare este făcută jignește în modul cel mai grav demnitatea și drepturile funcționarilor din ținuturile alipite. Prin identificarea aceasta s-au înglobat câte două, trei, patru gradații a funcționarilor din Transilvania într-o singură funcție din Vechiul Regat, firește în funcția cea mai inferioară, care s-a găsit a fi cea mai potrivită cu cea mai inferioară gradație din cele înglobate. Astfel s-a produs o degradare generală, cu foarte puține excepții, a funcționarilor publici din Ardeal, Banat și părțile ungurene. Pentru repararea greșelilor provenite

⁴⁴⁵ D.S., M.O., nr. 66, 6 mai 1921, p. 1250–1251. Acest memoriu, întocmit la 9 aprilie 1921, la Cluj, primit de către senatorul Liviu Mișca din partea unei delegații a funcționarilor publici din Ardeal, a fost prezentat Senatului, cu rugămintea de a fi înaintat Comisiei de petiții și guvernului.

din identificarea de până acum și pentru executarea unei identificări juste cerem, deci, să fie însărcinată cu aceste lucrări o comisie mixtă, în care trebuie să participe funcționarii din toate țările alipite, în număr egal cu cei din București. La reducerea retribuțiilor și degradarea funcționarilor s-a introdus și sistemul de permutări și puneri în disponibilitate, fără cercetări serioase și fără executarea procedurii disciplinare, conform prescripțiilor legii și dispozițiilor de serviciu. Aceste măsuri nu sunt în interesul public, ci în detrimentul acestuia, deoarece numai stabilitatea funcționarilor poate asigura consolidarea statului.

Un gravamen [plângere] de adâncă mahnire constituie și faptul că, servind același interes public și același stat, în aceleași condiții, funcționarii de județ și comună nu sunt la fel retribuiți cu funcționarii de stat. Mai departe, funcționarii de stat, în aceleași funcții ale diferitelor departamente, nu sunt la fel retribuiți, ci se crează unor funcționari situații privilegiate. La multe neajunsuri sunt expuși funcționarii și în urma nesiguranței plăților. Centralizarea și ordonanțarea lunară a retribuțiilor, fără a se fi creat mai întâi instituții îndestulătoare acestei centralizări și fără a exista o comunicație corespunzătoare, are ca urmare că funcționarii așteaptă cu lunile leafa lor lunară. Această întârziere pentru funcționarii care sunt avizați la leafă, lipsiți fiind de credit, înseamnă agravarea mizeriei lor, iar pentru stat, ca cea mai înaltă formație socială și juridică, pierderea de prestigiu și păgubirea mersului bun al administrației. Fără niciun motiv echitabil suntem despuiți și de dreptul de a putea obține, pentru membrii familiilor noastre la călătorii pe C.F.R., bilete și taxe reduse. Astfel, funcționarul de stat, dacă nu cheltuiește pe socoteala sa, nu este în stare de a-și vedea de afacerea sa de ordin privat, neputând suporta cheltuielile mari de transport.

Momentele amintite numai în mare aici fac asupra funcționarilor de dincoace de Carpați impresia, ba chiar convingerea că din situația în care, la adăpostul legii disciplinare a dispozițiilor legale a relațiilor de serviciu, se simțeau siguri pentru venitul lor, au ajuns, prin unificare, în altă situație, în care ar domni considerații asupra celor ale legalității.

În fine, amenință pe funcționarii publici și posibilitatea primejdiei că, în curând, vor fi scoși de sub puterea legii pensiei în vigoare, suprimând și drepturile asigurate prin numita lege și garantată chiar prin decret-lege. Înțelegem marile refaceri, cunoaștem greutățile cu care se luptă statul și neamul nostru și suntem cei mai pătrunși de patriotismul care cere jertfa tuturor, pentru aceea nu avem doleanțe și nu cerem altceva decât ce este mai just: posibilitatea traiului, respectarea drepturilor câștigate.

Pătrunși de dreptatea cererii noastre, avem onoarea a vă înainta, în numele funcționarilor publici din Ardeal, Banat și părțile ungurene acest memoriu, rugându-vă, cu toată insistența, să binevoiți a asana criza în care se găsesc funcționarii, care pentru ei constituie chestia principală de existență și de viitor, prin următoarele dispoziții: 1) Inamovibilitatea funcționarilor să fie asigurată conform dispozițiilor legale în vigoare: destituirile să se facă numai în baza sentinței comisiei disciplinare, adusă, în mod legal, în sensul legii disciplinare din Transilvania; 2) Adaosul familiar și

adaosul de veșminte, precum și indemnizația de scumpete să rămână aceeași ca mai înainte; 3) Identificările funcțiilor să se execute pe baza numirii funcționarilor (drepturile câștigate) prin comisie mixtă, compusă din funcționari superiori, în număr egal, aparținând ministerelor din București și serviciilor din țările alipite, revizuire și reparând totodată degradările de până acum, precum și să nu se mai creeze pentru unii funcționari, în aceeași funcție, la diferite departamente, situații privilegiate; 4) Permutarea funcționarilor să se facă numai în interesul serviciului și luând în considerare starea materială și familiară a funcționarului; mai departe, toți funcționarii puși în disponibilitate să primească retribuțiile precum le-au primit când făceau servicii, conform dispozițiilor legale în vigoare; 5) Funcționarii de județ și de comună să fie retribuiți ca și funcționarii de stat; 6) Ordonanțarea retribuțiilor să se facă conform prescripțiilor contabilității de mai înainte, la perceptoratele din Ardeal și părțile ungurene, ca să poată primi funcționarii lefa regulat la întâi a fiecărei luni, în mod anticipativ; 7) Să se asigure funcționarilor și membrilor familiilor funcționarilor publici, de județ și comună, dreptul de a călători pe C.F.R. cu bilete reduse, ca mai înainte; 8) Să se respecte drepturile funcționarilor, câștigate prin legea de pensii din Transilvania, în vigoare.

Prin rezolvarea cererilor sus amintite se va asigura statul nostru nou să fie un stat al muncii intensive, prin care câștigă autoritatea înaintea poporului și înaintea țărilor mari, occidentale.

ENCICLOPEDIA BUCOVINEI ÎN STUDII ȘI MONOGRAFII

COLECȚIE FONDATĂ ÎN ANUL 1996

1) Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I–II, îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografia, notele și indicele Ion Popescu-Sireteanu, introducere D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 1996, 366 p. + 374 p. + 26 p. cu facsimile + *Harta Bucovinei* (politică și administrativă post 1994).

2) *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998, 464 p.

3) Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, cuvânt-înainte de Mihai Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi” – Liga Tineretului Român din Bucovina, 1998, 272 p.

4) Mircea Pahomi, *Biserici și schituri ortodoxe românești din Ținutul Cernăuți. Din istoria Bisericii Ortodoxe Române în nordul Bucovinei. Episcopia de Rădăuți*, Suceava, Editura „Hurmuzachi” – Liga Tineretului Român din Bucovina, 1998, 272 p. + 28 de planșe cu reproduceri după fotografii.

5) Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*, ediție îngrijită, prefață, microbiografii, glosar și note prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, traducerea, rezumatul lucrării și verificarea textelor în limba germană lector dr. Gina Măciucă, indice general Veronica Iacobescu, Suceava, Editura „Hurmuzachi” – Liga Tineretului Român din Bucovina, 1998, 198 p. + 15 planșe cu facsimile.

6) Mircea A. Diaconu, *Mișcarea „Iconar”*. *Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Iași, Editura Timpul, 1999, 220 p.

7) *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie prin Carpații Dacici (1788–1789)*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002, 136 p. + 14 planșe cu reproduceri după vignete și desene colorate.

8) Ștefan Purici (editor), *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Rădăuți, 20–22 septembrie 2000, Suceava, Editura Universității, 2002, 264 p.

9) Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Gheorghe Platon, membru al Academiei Române, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002, 256 p.

10) Valerian I. Procopciuc, *Sucevița – sat al Obcinilor Bucovinei și gropniță a Movileștilor*, cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, [cuvânt de încheiere Vasile I. Schipor], Rădăuți, Editura Septentrion, 2003, 312 p. + 27 planșe cu reproduceri după fotografii și facsimile.

11) Petru Bejinariu (coord.), *Familia Isopescu în mișcarea națională din Bucovina*, cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, Rădăuți, Editura Septentrion, 2004, 262 p.

12) Petru Bejinariu, *Eugen Botezat și școala de biologie de la Cernăuți*, cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Constantin Toma, m.c. al Academiei Române, Rădăuți, Editura Septentrion, 2005, 152 p.

13) Teodor Balan, *Istoria teatrului românesc în Bucovina*, ediție după manuscrise de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2005, 276 p.

14) Daniel Hrenciuc, *Continuitate și schimbare. Integrarea minorităților naționale din Bucovina istorică în Regatul României Mari (1918–1940)*, vol. I, *Perspectiva național-liberală (1918–1928)*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2005, 240 p.

15) Elena Olaru, Marian Olaru (coordonatori), *Colegiul Tehnic Rădăuți. Studiu monografic*, cu o postfață de Vasile I. Schipor, Rădăuți, Editura Septentrion, 2005, 326 p.

16) Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. VII–IX, ediție îngrijită, note și comentarii de prof. univ. dr. Ioan Caproșu, indici de nume și de materii de Arcadie Bodale, prefață de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, postfață de prof. univ. dr. Pavel Țugui, Iași, Editura Taida, 2005–2006, 318 p. + XVI + 164 p.

17) *Bucovineni împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, ediție îngrijită, note și comentarii de Marian Olaru, prefață de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, postfață de Vasile I. Schipor, [indice de nume de Rodica Iațencu], Suceava, Editura Universității, 2006, 344 p.

18) *Claudiu Isopescu, mesager al spiritualității românești în Italia*, I. *Correspondență (1926–1942)*, ediție, prefață și studiu introductiv de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, notă asupra ediției de Elena Pascaniuc, București, Editura Academiei Române, 2006, 246 p.

19) Acad. Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii. Studii și documente*, cuvânt-înainte: D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, ediție îngrijită de Rodica Marchidan și Rodica Iațencu, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2006, 492 p.

20) D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, cuvânt-înainte de acad. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Academiei Române, 2006, 688 p.

21) Teodor Balan, *Die Geschichte des deutschen Theaters in der Bukowina. 1825–1877. Istoria teatrului german în Bucovina. 1825–1877*, editată după manuscrise de către D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, traducere din limba germană de Ida Alexandrescu, București, Editura Anima, 2007, 208 p.

22) Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică. Studii și documente*, cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2007, 642 p. + 40 planșe cu facsimile și reproduceri după lucrări de artă.

23) Teodor Balan, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, ediție îngrijită, comentarii, cronologie și indice de nume de prof. dr. Marian Olaru, prefață de prof. univ. dr. Pavel Țugui, traducerea textelor din limba germană de Ștefănița-Mihaela Ungureanu, București, Editura Academiei Române, 2008, 306 p.

24) Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice despre Bucovina și Transilvania și studii lexicografice*, cuvânt-înainte de acad. Radu Grigorovici, ediție, studiu introductiv, note și comentarii de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, [indice de nume de Rodica Iațencu], București, Editura Academiei Române, 2007, 278 p.

25) Petru Bejinariu, *Constantin N. Hurmuzachi – om de știință și om politic*, prefață de prof. univ. dr. Constantin Toma, m.c. al Academiei Române, postfață de Anatolie-Alexandru Hurmuzachi, membru al Academiei de Științe a Republicii Moldova, Rădăuți, Editura Septentrion, 2007, 202 p.

26) Filimon Rusu, *Amintiri. Oameni și locuri din Țara Fagilor*, cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, tabel cronologic [și album], *Filimon Rusu și Bucovina în care a trăit*, de Vasile I. Schipor, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2009, 300 p.

27) Petru Bejinariu (coordonator), *Ion T. Tarnavski – biolog, întemeietorul Școlii de palinologie*, cuvânt-înainte de Constantin Toma, m.c. al Academiei Române, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2009, 238 p.

28) Constantin Hrehor, *Silvestru Morariu-Andrievicei*, cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Iași, Editura Timpul, 2009, 168 p. + 60 de planșe cu facsimile și reproduceri după fotografii.

29) Dan Camer, *Mazilii și răzeșii din Bucovina. Studiu istoric și statistic elaborat pe baza materialelor recensămintelor moldovenești din anii 1772–1773 și 1774*, cuvânt-înainte de Vasile I. Schipor, Buzău, Editura Omega, 2009, 258 p.

30) Ilie Dugan-Opaiț, *Familia Dugan din Cireș-Opaițeni*, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției, comentarii, glosar, postfață, anexe și album Vasile I. Schipor, indice de nume Rodica Iațencu, Rădăuți, Editura Septentrion, 2009, 638 p.

31) Al. Bocănețu, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, studiu introductiv de Ștefan Purici, notă asupra ediției și indice de nume: Rodica Iațencu, Cernăuți, Editura Zelena Bukovyna, 2010, 116 p. + *Planul orașului Cernăuți*, tipărit de D. Werenka, în 1898, după *Protocolul Pitzelli* (1787).

32) Tudor Nandriș, *Jurnal de campanie. 1939–1945*, cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Ștefan Purici, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției și comentarii Iulia Brânză, indice de nume Rodica Iațencu, Rădăuți, Editura Septentrion, 2010, 224 p.

33) Dimitrie Vatamaniuc, Constantin Hrehor, *Convorbiri sub scara cu îngeri*, cuvânt-înainte acad. Eugen Simion, Iași, Editura Timpul, 2010, 405 p. + 147 p. cu anexe.

34) Constantin Hrehor, *Letopisețul de mătase. Episcopul Gherasim Putmeanul și Bucovina*, cuvânt-înainte Grigore Ilisei, Rădăuți, Editura Septentrion, 2012, 452 p. + 26 planșe cu reproduceri după fotografii + 6 planșe cu facsimile.

35) Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței. Convorbiri cu Gavril Vatamaniuc*, ediția a II-a, revăzută, prolog de Dan Puric, studiu introductiv de dr. Marian Olaru, postfață de Vasile I. Schipor, Suceava, f. ed., 2012, 308 p. + 13 planșe cu reproduceri după fotografii + 3 p. *Curriculum vitae Constantin Hrehor*.

36) Arthur Loebel, *Geschichtliche Entwicklung des Eisenbades Dorna/ Evoluția istorică a băilor feroase Dorna*, ediție bilingvă îngrijită, notă asupra ediției și indice de nume Ovidiu Bătă, traducerea textului german Ștefănița-Mihaela Ungureanu, Iași, Editura Terra Nostra, 2012, 280 p.

37) Constantin Hrehor, *Grănicești. Un sat sub pecete domnească*, cuvânt-înainte, *Carte pentru inimă și minte*, de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Iași, Editura Timpul, 2014, 936 p.

38) *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I. *Sesiunea 1919–1920*, cuvânt-înainte de Ion Agrigoroaiei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2015, seria „Documente” (1), 300 p.

39) Constantin Hrehor, *Casian Bucescu, omul de piatră*, cuvânt-înainte de Elvira Sorohan, studiu [introductiv] de Vasile I. Schipor, Iași, Editura Timpul, 2014, 484 p.

40) „*Revista Bucovinei*”, *București, 1916; Cernăuți – Timișoara, 1942–1945. Bibliografie*, studiu introductiv și notă asupra ediției dr. Vasile I. Schipor, bibliografie, indice de nume și album dr. Alis E. Niculică, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, MMXV, seria „Instrumente de lucru” (1), 156 p.

41) Arcadie Dugan-Opaț, *Albumul Mare al Societăților Academice „Arboreasa” și „Junimea” din Cernăuți*, ediție îngrijită, prefață, notă asupra ediției, index și glosar Olaru Marian și Bodale M. Arcadie, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2015, 407 p.

42) *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.1. *Adunarea Deputaților, legislatura 1920–1922*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2016, seria „Documente” (2), 341 p.

43) Vasile I. Schipor, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina (1811–1918). Contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni*, cuvânt-înainte de Mihai-Ștefan Ceaușu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, seria „Studii monografice” (1), 2016, 791 p.

44) Alis E. Niculică, Vasile I. Schipor, „*Făt-Frumos*” (*Suceava, 1926 – Cernăuți, 1934 – București, 1940 – Cernăuți, 1941 – Râmnicu Vâlcea, 1944*). *Bibliografie*, studiu introductiv și notă asupra ediției dr. Vasile I. Schipor, *Bibliografie*, indice de nume și album dr. Alis Niculică, Suceava, Editura Accent Print, seria „Instrumente de lucru” (2), MMXVI, 2016, 300 p.

INDICE DE NUME

A

Adler, Max 191
Agrigoroaiei, Ion 28, 62, 97, 178, 269, 316, 412
Ailincăi, Nicolai 10, 13, 14, 31, 35, 39, 40, 42
Alecsandri, Vasile 33, 37, 187, 188, 211, 277, 278
Alevra 291
Alexa, Doina 168, 180, 182
Alexandrescu, D. 58, 60, 61, 91, 92, 94, 102, 119, 130, 132, 142, 170, 173, 174, 187, 196, 198, 202, 204, 251, 353, 380, 381
Alexandrescu, Ida 410
Alexandrescu, N. 181
Alexandrescu, V. 219
Alexandri 181
Alexandru al II-lea 298
Algazi 182
Anastasia, domniță 194
Anbauch 333
Andronicescul, Nistor 10, 13
Angelescu, Constantin 376
Angelescu, Ion 374, 375
Antonescu, Mihai 34, 38, 156, 157, 278, 364, 375, 386–388
Antonescu, Victor 94
Arbore, Zamfir 142, 210, 214, 251
Arcadius, împărat 381
Ardeleanu, Constantin 77
Argetoianu, Al. 100
Argetoianu, Constantin 31, 34, 35, 38, 39, 42, 52, 58, 69, 70, 78, 93, 116, 128, 155, 158, 159, 161, 174, 205, 252, 256, 259, 260–262, 281, 282, 335, 336, 338–340, 342, 373, 374
Arghezi, Tudor 182
Atanasiu, I. T. 167
Atanasiu, Ion C. 31, 32, 35, 36, 39–42, 230, 231, 277, 374
Atanasiu, S. 77
Averescu, Alexandru 7–9, 14, 27, 31, 35, 42, 55, 60, 72, 76, 153, 157, 161, 170, 176, 182, 211, 273, 277, 289, 291, 362, 373, 374, 402
Axelrac 178
Axelrad, Michel 249

B

Balan, Teodor 95, 410, 411
Banu, Constantin 376

Bardas, împărat 381
Bartolomei, episcop 357
Bațaria, N. 211, 212, 317, 322, 343, 344, 350
Bauer, Otto 56, 57
Băcescu-Silvan, G. 170
Băicoianu 73
Bălan, Emanuel 11
Băncescu, Gheorghe 11, 13
Bărbulescu 40
Bătă, Ovidiu 412
Bejan, Dionisie 161, 192
Bejinariu, Petru 410, 411
Beldiman, Alexandru 185
Bianu, I. 243
Bilașcu 244
Billig, Friedrich 11, 13
Bismark, Otto von 253
Blajevici, Teoctist 60, 198
Blăndu, Ștefan Vasile 12, 13
Bleichröder 253
Boar, Liviu 96
Bocănețu, Al. 411
Bodale, Arcadie 28, 410, 412
Bodea, Cornelia 266
Bodgan-Duică, Gh. 56, 57, 146, 147, 161, 204, 268, 270, 272, 308, 313, 329, 346
Bodnariu, Vasile 320
Bodnărescu 74
Bodnărescu, Ifrim 10
Bodnărescu, Vasile 95, 183
Bogos, Dimitrie 376
Boia, Lucian 49
Bold, Emil 108
Boroneanț, Adina 227
Botez, Mihail 129, 130, 132, 204
Braga, I. T. 384
Brașcanu, Paul 254
Brăileanu, Traian 192
Brătianu, Ion I. C. 9, 14, 27, 61, 62, 77, 84, 92, 93, 95, 129, 151, 170, 180, 211, 218, 376, 377
Brătianu, Stavri 77
Brătianu, Vintilă I. C. 69, 376
Brănză, Iulia 411
Brediceanu, Caius 375
Broșteanu, Ernest 76
Brusilov, Alexei Alexeevici 360
Bujor, Paul 45, 142, 159, 169, 204, 235, 268, 270, 307, 308, 310, 345, 348, 349, 392, 400, 401

Bumbac 153
Burduhosu, Safta 27
Butescu, I. 143, 315

C

Cabet, Étienne 393
Cahn 385
Calafeteanu, Ion 213
Camer, Dan 411
Cantacuzino, Matei 29, 31, 35, 53, 85, 138,
188, 202, 252, 279, 373, 374, 394, 398,
399, 401
Cantemir, Constantin 194
Cantilli, Panait 387
Caproșu, Ioan 410
Carabioschi, Nicu 10
Carol al II-lea 44, 257
Carol al IV-lea (Carol I) 213
Carol de Habsburg 163
Carol I al României 213
Carp, familie 177
Carp, P. P. 127, 135
Carp, Petrache 405
Carpovici 149
Cartianu, N. 347, 349, 350
Cămăreșescu, Ion 375
Căpităneanu, Nicolae R. 12, 13
Câmpeanu, Ilie 317
Câdea, Romulus (Romul) 182, 275, 334
Cârnați, familie 177
Ceaușu, Mihai-Ștefan 44, 64, 197, 412
Ceist, Eugen 73
Cernat 158–161
Cernescu, C. 77
Cerularius, Mihail 382
Chirculescu, Nicolae D. 377
Chirică, G. 381
Cicerin, Gheorghe V. 73, 93
Cihodariu, Constantin 375
Cimpoeșu, Dorin 94
Ciobanu, Vasile 9
Cioc 149, 150
Ciorogariu, Roman 21
Cipăianu, Gheorghe 377
Ciser, Josef 57, 73, 126, 143
Ciugureanu, Daniel 76
Clipa, Sorin-Toader 87, 97
Clunet, J. 385
Coandă, Constantin 7, 21, 82, 103, 165, 169, 202,
211, 278, 281, 283, 287, 288, 292, 365
Cocca, N. D. 182
Cocuz, Ioan V. 179
Conduratu 369
Constantinescu, Alecu 21

Constantinescu, Alexandru 79–81, 97–99, 148,
199, 376, 377
Constantinescu, Tancred 377
Constantiniu, Florin 76
Constantinovici, Teofil 12
Cosma, Aurel 376
Cosmiuc, Constantin 10, 13, 14, 21, 31, 33, 35,
37, 42, 60, 175, 181, 278–280
Costeanu 347
Costin, Miron 47, 391
Coșbuc, George 71, 114, 211
Cotlarciuc, Constantin 176
Cotlarciuc, Nectarie 267
Cotlarciuc, Nicolae (Nicu) 275, 329, 333
Cotos, Nicolae 180, 275, 334
Cozub, Alexandru 176
Cozub, familie 177
Crăciunescu 297
Crăiniceanu, Gr. 53, 75, 77, 78, 349
Criseanu, S. 279
Cristea, Miron 61, 109, 152, 204
Cristescu 159–161
Cristescu, Ion 95
Cuciurean, George Ion 11, 13
Cudalbu, Teodor 34, 38, 178, 186, 246, 270, 302,
317, 325–327, 352, 354, 356, 373, 380
Culescu, Ion 119, 354
Cuparencu 333
Cuza, A. C. 22, 29, 31, 35, 44, 45, 75, 95, 390–394
Cuza-Vodă 211, 315
Czernin, Ottokar 184

D

Dan, Romulus 8, 126
Danielopol, C. 107
Dante 148
Deak, István 67
Debita, Gabriela 77
Dedeczik 281
Delavrancea, Barbu 211
Derussi, Gheorghe 375
Diaconu, Mircea A. 409
Diamandi, Constantin 61, 76, 103
Dioscosie 381
Doboș 201
Dobrescu, D. 157, 288, 349
Dobrogeanu-Gherea, Constantin 50, 92, 93, 114,
127, 129, 144, 158, 159, 182
Dobwotici (Dobrotici) 223
Dracinschi, Teofil 12
Dragne, Florea 124
Dragomirescu, Iuliu 25, 104, 116, 151, 167
Drăgușin, Nicolae 391
Duca, I. Gh. 76, 95
Dugan-Opaț, Arcadie 412

Dugan-Opaiț, Ilie 411
Dumitrescu, Dumitru 375
Dumitrescu-Brăila, Vasile 375
Dumitrescu-Bumbești, Gh. 147
Dunăreanu, Alexandru 73

E

Ebner, Mayer 11, 13
Economu, Radu 8, 61, 72, 95, 194, 220
Eissenbeisser 153
Elena, fiica regelui Constantin al Greciei 257
Elisabeta, principesa României 257
Eminescu, Mihai 197, 198, 211
Eminovici 198
Engels, Friedrich 391
Enzenberg, Karl Freiherr von 86
Erhan, Pantelimon 76
Eustațiu, Sebastian 204, 205

F

Feingold 178, 249
Ferdinand I 95, 103, 132, 135
Filipescu, Grigore 100
Filipescu, Nicolae (Nicu) 211, 398
Fischer, Eduard 21, 24, 32, 36, 190, 191, 252, 258
Flondor, Iancu 8, 21, 23, 32, 34, 36, 38, 63, 97,
98, 171, 177, 178, 192, 198, 199, 247–249,
324–326, 328, 329, 333, 362, 366, 367
Flondor, Nicu 172
Florescu, Ioan Th. 376
Fotius 381
Frasanovici, Richard 377
Francisc Iosif I (Franz Iosel) 321
Frâncu, Amos 170
Fudulu, Cătălin 266

G

Gabriel, Iosif 73
Gaidosch, Rudolf 44, 57, 73, 126
Galaction, G. 182
Garoflid, Constantin 90, 91, 285, 286, 364, 373,
375
Geistlinger, Francisc 73
George, principe moștenitor al Greciei 257
Georgescu Nedelea, P. S. 53, 65
Georgescu, Christache 205, 210, 337, 350
Ghenădescu 76
Gheorghievici, Vasile 243
Gheorghiu, Vasile 12, 13, 154, 155, 173, 175,
275, 368
Gheorghiu, Spiru 21
Gheorghiu-Bujor, Mihail 53, 54, 66, 77, 396, 397
Gherea, Ion 50
Gherman, Eftimie 57, 73

Ghica, Ion 187
Goethe 234
Goga, Octavian 7, 25, 33, 34, 37, 38, 152, 153,
156, 170, 174, 182, 261, 273, 283, 302,
317, 318, 324, 325, 327, 328, 330, 356,
368, 373, 374
Goldberger, Nicolae 124
Goldiș, Vasile 373
Goldstein, Max 21
Grahus, Caius 50
Grădișteanu, I. 77
Grămadă, Ion 180, 181
Grămadă, Nicolai 409
Grecianu, Dimitrie A. 256, 257, 374
Greening Pantazzi, Ethel 77
Grigorovici, George 8, 11, 13–15, 18, 19, 21–24,
31, 32, 35, 36, 44, 45, 49, 53, 54, 57–61,
64, 65, 67, 69, 73, 75, 78–82, 84, 85, 90,
91, 93, 95, 98–100, 102, 103, 106, 108,
116, 119, 126, 127, 129, 130, 132, 134,
135, 137–143, 146, 147, 151, 153, 155,
156–157, 159, 162, 171, 173, 175, 176,
183, 188–202, 209, 214, 217, 220, 221,
238, 265, 359, 361, 390–400, 402, 403

Grigorovici, Radu 409–411
Grigorovița 154, 155
Groza, Petru 420
Gruber, A. 249
Guriță, Gr. 118, 174, 204

H

Habsburgi, dinastie 206
Hacman, Eugenie 198, 320, 321, 369
Halippa, Pantelimon 145
Hamick, Mihail 57
Hansenmann 253
Haszkal, Iuliu 57
Hașdeu 211
Hecuba 145
Hera 291
Herbay, Silviu 60, 345, 354
Herescu, Dosoftei 318
Herzl, Theodor 82
Heșca, Ion 44, 57, 62, 73
Hindenburg 131
Hitchins, Keith 224
Hohenlohe-Schillingsfürst, Konrad von 60, 253
Hohenzollern, dinastie 214
Holban, Ștefan 375
Horia, Cloșca și Crișan 48, 54, 238
Hortopan, Victor D. 376
Hostinc 151
Hostiuc, Constantin II. 13
Hrehor, Constantin 411, 412

Hrenciuc, Daniel 410
Hulubei, Matei 179
Hurmuzachi 179
Hurmuzachi, Alexandru 192
Hurmuzachi, Anatolie-Alexandru 411
Hurmuzachi, Eudoxiu 197
Hurmuzachi, frații 320, 369
Hurmuzachi, Gheorghe 192
Hurmuzăchești, familie 194
Huțu, Gheorghe 10

I

Iacobescu, Mihai 87, 96, 320, 409, 411, 412
Iacobescu, Veronica 409
Iancu Vodă 237
Iancu, Gheorghe 15, 96
Iancu, Ion 73
Iast, Adolf 203
Iățencu, Rodica 9, 28, 30, 95, 178, 192, 267, 268, 410–412
Iliescu, I. 387
Ilisei, Grigore 411
Iliuț, Em. 180
Iliuț, Victor 10
Incuț, Ion 7, 76, 170, 373, 374, 376
Inșiș, A. 249
Ionescu 148, 149
Ionescu, D. 310
Ionescu, Mihail E. 209
Ionescu, Take 9, 21, 33, 37, 84, 99, 100–102, 104, 106, 108, 127, 128, 135, 137–140, 150, 152, 156, 162, 163, 170, 205, 206, 212, 215, 222, 223, 225, 235, 245, 252, 272, 351, 352, 374, 375
Ionescu, Toma 57, 58
Iorga, Nicolae 7, 53, 95, 145, 182, 211, 266
Iorgovan, V. Gr. 213
Iosif al II-lea 86, 98, 238, 318, 331
Iosif, Șt. O. 182
Iova, Victor 266
Irimescu, Calistrat 156
Irimescu, Eftimia 156
Isopescu, Aurel 178
Istrati 211
Ivanu 223

J

Jaurés, Jean 50
Jemna, George 10, 11, 13, 14, 21, 31, 35, 164, 167
Jeremijiw, Dionisie 275
Jeszenszky 241
Jurca, Nicolae 8, 44, 73, 110, 144, 147
Justinian al II-lea 382

K

Kant 234
Katz, Solomon 50
Kerenski, Alexandr Fiodorovici 142
Kipper, Norbert 71
Kogălniceanu, Mihail 211
Kohlruss, Alfred 11, 183
Kozak, Eugen 11, 13, 245
Krakalia, Constantin 8, 22, 27, 44, 57, 61, 62, 73, 179, 182, 194, 196, 221, 245, 250, 394
Krek 63

L

Labiche 384
Lahovari, N. 109, 111, 113
Lapedatu, Alexandru 377
Laurent 384
Law, Jonathan 51
Lehndorff, Carol de 253
Lemoteux 382, 383
Lenin, I. V. 50, 51, 52, 73, 75, 76, 83, 84, 120, 159, 162, 392
Leon al IX-lea 382
Litvinov, Maxim 94
Lloyd George, David 66, 126, 152
Loebel, Arthur 412
Loghin, Constantin 192
Lucasievici, Gheorghe 76, 375, 376
Ludendorff 131
Ludovski, V. G. 76
Luger, Karl 266
Lupu, Costache 154
Lupu, familie 177
Lupu, Nicolae 7, 145
Lupu, Teofil 12
Lyon-Caen 385

M

Madgearu, Virgil 145
Maidanek 177, 178
Maioreescu, Titu 50
Mandicevschi, Constantin 203, 267
Mangra, Vasile 241
Maniu, Iuliu 61, 80, 170
Marchidan, Rodica 410
Marghiloman, Alexandru 95
Maria Tereza 214, 311
Marian, Liviu 192
Marx, Karl 391
Matei Basarab 382
Matias Corvin 237
Maticescu, Olimpiu 124
Maximovici Petricenko, Stepan 120
Mayer, Iosef 57, 73

Măciucă, Gina 409
Mârzescu, Gheorghe 160, 376, 377, 383
Meidanek, Mozes 249
Meitani, George 92, 102, 208
Meitani, Ștefan 42, 162, 167, 270, 394
Mihai Viteazul 243
Mihai, Florin-Răzvan 9
Mihalache, Ion 7, 145, 170
Minulescu, I. 182
Mircea cel Bătrân 223
Miron Românul, mitropolit 240
Mironescu, C. M. 167
Mironescu, G. G. 132, 134, 166, 301, 343, 347, 348
Mironescu, Gheorghe 375
Mișca, Liviu 406
Mitencu, Dimitrie Gh. 11
Mocanu, Constantin 14, 15, 92, 102, 185, 217, 220, 233, 261, 373, 375, 376
Mocsony, Anton 373, 374
Moisiuc, Viorica-Pompilia 213
Molière 383
Molotov, Viaceslav 94
Morar, familie 177
Morariu 179
Morariu Andrievici, Silvestru 64, 192, 370
Morariu, Aurel 72, 252
Morariu, Constantin 409
Morariu, Leca 179
Moscovici, Ilie 57, 157
Moșoiu, Traian 376, 377
Mușoiu, Panait 391

N

Naherniac, Ion 12, 13
Nandriș, Grigore 192
Nandriș, Tudor 411
Nanu, F. 76
Napoleon 208, 273
Nebota, familie 62
Neculcea, familie 198
Negoi, Bogdan 105
Negulescu, Petre P. 31–33, 36, 37, 161, 165, 174, 203, 227, 232, 246, 267, 268, 270, 272, 283, 292, 296–299, 303, 305, 307, 309, 310, 313, 349, 373
Nemeș A. Gheorghe, Ion 12
Nesciuc, Eugen 192
Netolitzky, Fritz 232
Nicolau 77, 78
Nicoleanu 158, 159
Niculiță, Alis E. 412
Niculiță, Constantin 11, 13
Nifon, episcop ortodox 21

Nistor, Ion 7, 8, 10, 12–14, 16–21, 23–25, 32, 34, 36, 38, 42, 43, 59–63, 71–74, 80, 86, 95, 97–100, 108, 133, 161, 168, 170, 173–176, 179–183, 185–193, 195–202, 204, 205, 208, 210, 211, 213, 218, 219, 222, 230, 231, 247, 251, 254–257, 260–263, 267–270, 272, 277, 278, 280–282, 284–286, 288–291, 296–302, 304–306, 309, 310, 313, 317, 320–334, 336–340, 342, 344, 345, 347–356, 358, 359, 363, 364, 366–371, 373, 374, 376, 387, 397

Niță, Sergiu 374

Nordau, Simion Max 82, 83

O

Olahul, Nicolae 237
Olaru, Elena 410
Olaru, Marian 9, 28, 30, 178, 409–412
Onciul, Aurel 11
Onciul, Dimitrie 411
Ormolu, Mihai 375
Otu, Petre 157
Owen, Robert 393

P

Pahomi, Mircea 409
Pantazzi 77
Papadopol-Calimach, Eufrosina 382, 383
Papuc, Liviu 28
Paraschiv, Chiriță 170
Pascaniuc, Elena 410
Paul, patriarh 382
Pauliuc 333
Păunel, Eugen 367
Pârvan, Vasile 17, 226, 227
Pecurariu, Ioan 82, 204, 241, 264
Pennescu, D. 273
Percec, Pavel 11, 179
Petcu, Marian 67, 83, 100, 182, 187, 279
Petrescu 151
Petrescu, Camil 182
Petrovici, Ioan 283, 284, 349, 350, 375
Petru Rareș 243
Philipowicz, Vladimir 12
Pimen, mitropolit 61, 204
Pistiner, Iacob 8, 44, 57, 73
Planiol 384
Platon 45, 65, 393
Platon, Gheorghe 409
Pocol, A. 167
Poklevski Koziell, Stanislas 162
Poltzer 201
Pop, Marin 170

Popescu, Cornel 204
Popescu, Ifrim 183
Popescu, Lazăr 218–220, 287, 315, 323, 332,
340, 381
Popescu, Stelian 375
Popescu-Sireteanu, Ion 409
Popovici, Dorimedont (Dori) 7, 8, 12, 43, 149,
153, 155, 156, 161, 171, 173, 184, 256,
276, 277, 279, 328, 329, 330, 332–334,
343, 368, 375
Popovici, Eftimie 340
Popovici, Eusebiu 370, 387
Popovici, I. 235
Popovici-Tașcă, Albert 375
Potra, George G. 224
Pratter 177
Predescu, Lucian 50, 53, 360
Procopciuc, Valerian I. 410
Procopovici, Eusebie 11–13
Puiu, H. 381
Puric, Dan 412
Purici, Ștefan 193, 409, 411
Pușcariu, Sextil 192

R

Racoc, Victor 11
Racoviță, Cehan 33, 37, 278, 279
Radu, Dimitrie 21
Radu, Sorin 9
Rakovski, Cristian 53, 76, 78, 160
Ratibor, Victor de 253
Rădulescu, Toma 315
Râșcanu, Ion 32, 36, 153, 156, 159, 203, 230,
252, 281, 373
Răzdolescu, Delia 224
Râpeanu, Sanda 266
Râpeanu, Valeriu 266
Reguin 385
Repta, Vladimir 12, 13, 23, 63, 97, 192, 318
Reuș, Romulus 10
Richter 46
Romanescu, N. P. 86, 115
Rosetti, Radu R. 53, 77
Rotică, George 181, 182
Rusșindilar, Petru 44, 56, 57, 144
Rusu, Dorina N. 53, 56, 63, 168
Rusu, Filimon 411

S

Sachelarie, Ovid 342
Sadoul, Jacques 102
Sassu, Vasile P. 376

Satco, Emil 44, 60, 63, 64, 68, 174, 181, 190,
197, 198, 233, 359, 366
Sauciuc-Săveanu, Teofil 8
Săgeată, Radu 10
Săveanu, Nicolae N. 377
Sârbu 151
Sârbu, George 97
Sbiera, Alexandru 10, 13
Sbiera, I. G. 192
Sbiera, Radu I. 95, 192
Schiller 234
Schipor, Vasile I. 28, 410–412
Schuller 291
Schullerus 313
Scurtu, Ioan 14, 15, 73, 92, 96, 102, 157, 185,
186, 217, 220, 233, 261, 373, 375, 376
Seide 249
Simion, Eugen 411
Simionovici 179
Sion 211
Știulescu, Flavius Cătălin 186
Slavici, Ioan 197
Slăvescu, Victor 70
Smârcea, Doina 14, 15, 92, 102, 185, 217, 220,
233, 261, 373, 375, 376
Smeu, Georgeta 15, 96, 105, 132, 210, 217, 253
Sobieski 194
Socor 157, 158
Soroceanu, familie 177
Stan, Apostol 145
Stârcea, boieri 91
Stârcea, Ioan V. 374
Stefanelli, T. V. 180
Stere, Constantin 145
Stinnes, Hugo Dieter 136
Stoicescu, Nicolae 342
Straucher, Benno 11, 27, 71, 72
Streinul, Mircea 192
Strousberg, Heinrich 253
Suciu, Ioan 7
Suciu, Vasile 357
Sulcină, Adrian 182

Ș

Șaguna, Andrei 240, 320, 321
Șandru, George 72, 172
Șelepiuc, Ilie 12
Șerban, Ioan I. 67
Șesan, Valerian 275, 334
Șinca, Florin 108
Ștefan cel Mare 194, 243, 318, 360, 391
Ștefanelli, Tudor 192
Ștefanowicz, Paul 11, 13

Ștefănescu, Ștefan 410
Ștefureac, Traian 233

T

Tanașoca, Nicolae-Șerban 209
Tarangul, Erast Diti 12–14, 23, 24, 33, 34, 37,
38, 264–266, 359
Tarnavschi, Ipolit 10, 13, 14, 21, 32, 34, 38,
170, 172, 175, 233, 249, 250, 287, 320,
321, 324, 328–330, 333, 334, 336, 367,
369, 381
Tarnavschi, Vasile 173, 174, 203, 275
Tartuffe 383
Tăslăoanu, Octavian 40, 373–375
Tătărașcu, Gheorghe 377
Tăutul, familie 61
Teiler, Aron 249
Theodosie, împărat 381
Thiers 51
Thomas, Albert 50
Titulescu, Nicolae 32, 36, 69, 94, 96, 113, 128,
150, 151, 162, 166, 229, 287, 374
Tofan, George 180, 192
Tolstoi 45, 66
Toma, Constantin 410, 411
Toma, I. 180
Toma, Iorgu G. 10, 13, 176, 181
Tomescu, Sergiu 273
Tomoioagă, Laurențiu 95
Traian, împărat 131, 244
Trancu-Iași, Grigore 59, 74, 119, 123, 141, 143,
157, 277, 279, 343, 358, 373
Tropper, Nathan 11
Troški 52, 83
Trufin, Artemi 10, 13
Tudor, Gabriel 51
Tudoran, Gh. 10, 13, 205, 252, 387

Ț

Țopa, L. 233
Țugui, Pavel 410, 411
Țurcan, Aurel 57, 173, 178
Țurcanovici, Isidor 57, 72, 95, 201

U

Ujest, duce 253
Ungureanu 179
Ungureanu, Ilarion 10, 13
Ungureanu, Silvestru 154
Ungureanu, Ștefănița-Mihaela 28, 35, 411, 412
Ungureanu, Vasile 170, 183
Urlici, M. 167

V

Vaida-Voevod, Alexandru 7, 104, 182
Valentinian, împărat 381
Vancea, Ion 240
Vandervelde, Emile 50
Vasilco 179
Vasile cel Mare 65, 393
Vasile Lupu 382
Vasiloschi, N. 256
Vatamaniuc, D. 409, 410, 411
Văitoianu, Arthur 95, 376, 377
Văleanu, Gheorghe 31, 32, 34–36, 38, 148, 164,
165, 166, 227, 232, 254, 257, 278, 346,
364, 373, 374
Vechsler 54
Velisari 151
Vergatti, Radu Ștefan 266
Vicol, Mihai 10
Vicol, Teodor 11
Villa 384
Vinea, I. 182
Vivescu 77
Vladimirescu, Tudor 54
Vlahuță, Alexandru 114
Vlădescu, Mihail 174, 204, 248, 268, 270, 308,
375, 397–399
Voronca, Epaminonda 172

W

Wassilko, Nicolae 197
Wassilko-Serecki, George 12, 13
Welchorski, Boris 178
Welchorski, Iason 178
Werenka, D. 411
Wilhelm al II-lea 131, 136, 234
Wilhelm I 234
Wilson, Woodrow 213
Wolfram 249
Wright, Edmund 51

X

Xeni, Constantin 375
Xenopol, A. D. 47, 211

Z

Zadik, Iacob 67, 68
Zamfirescu, Duiliu 7, 77, 100, 373
Zeno Vasiliu, Constantin 191
Zenon Izaurianul, împărat 381
Zigre, N. 376

ISBN 978-973-27-2826-0

9 789732 724729

www.ear.ro